Begroting 2024

Begroting 2024

GEMEENTE Arnhem

Ontwerp Begroting 2024

Inhoudsopgave

Deel 1 Hoofdlijnen van beleid en financieel kader ... 1
Hoofdlijnen van beleid ... 2
Ontwikkelingen in het financieel kader ... 8
Leeswijzer ... 33
Deel 2 Beleidsbegroting ... 35
Wijkprogramma's ... 36
Wijken Algemeen ... 37
Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek ... 41
Noordwest ... 44
Noordoost ... 47
Presikhaaf ... 51
Malburgen ... 54
Schuytgraaf/Elderveld ... 58
De Laar/Elden ... 61
Rijkerswoerd, Kronenburg, Vredenburg ... 64
Stedelijke programma's ... 67
Bestuur, dienstverlening en financiën ... 68
Veiligheid ... 76
Bereikbaarheid ... 84
Economie ... 90
Onderwijs ... 98
Cultuur ... 108
Participatie en armoedebestrijding ... 116
Zorg ... 124
Welzijn en inclusie ... 136
Gezondheid en sport ... 147
Klimaat en energie ... 155
Ruimtelijke ontwikkeling ... 164
Wonen en leefomgeving ... 171
Paragrafen ... 188
Lokale heffingen ... 189
Risicomanagement en weerstandsvermogen ... 198
Onderhoud kapitaalgoederen ... 214
Financiering ... 233
Bedrijfsvoering ... 237
Verbonden partijen ... 244
Grondbeleid ... 259
Investeringen ... 263

Subsidies ... 269
Openbaarheidsparagraaf Wet open overheid ... 276
Overig programmaplan ... 278
Deel 3 Financiële begroting ... 279
Overzicht van baten en lasten per programma ... 280
Overzicht structureel begrotingssaldo ... 283
Geprognosticeerde balans 2024-2027 ... 284
Reserves en voorzieningen ... 285
EMU-saldo 2024 ... 294
Overzicht geraamde lasten en baten per taakveld ... 295
Overzicht taakvelden per programma (lasten) ... 302
Overzicht taakvelden per programma (baten) ... 306
Mutaties circulaires ... 310
Bijlagen ... 311
Overzicht BBV-indicatoren ... 312
Overzicht onderdelen stad/wijk ... 316
Normenkader ... 318
Afkortingenlijst ... 322
Begrippenlijst ... 325

Deel 1 Hoofdlijnen van beleid en financieel kader

Deel 1 bestaat uit:

1. Hoofdlijnen van beleid
2. Ontwikkelingen in het financieel kader
3. Leeswijzer

Hoofdlijnen van beleid

De Ontwerp Begroting 2024 die voor u ligt, weerspiegelt de tijd waarin we leven. Arnhemmers worden zowel thuis als op reis geconfronteerd met de zorgwekkende gevolgen van klimaatverandering. Extreme hitte en bovenmatige regenval lijken aan de orde van de dag. De onrust in de wereld duurt voort en zorgt voor een toename van vluchtelingen uit onder meer Oekraïne, die hier een veilig heenkomen zoeken. De energieprijzen en de gestegen inflatie maken het dagelijks leven voor onze inwoners duurder. Woningzoekenden kampen met een overspannen woningmarkt die het kopen of huren van een huis in onze stad tot een moeilijke opgave maakt.

Het zijn grote en complexe problemen die we als Arnhem niet alleen kunnen oplossen. Wel kunnen we lokaal en regionaal een bijdrage aan de oplossing leveren. Daarbij zoeken we de samenwerking met het nieuwe provinciebestuur en het nieuwe kabinet dat na de Tweede Kamerverkiezingen in november hopelijk snel zal worden geïnstalleerd.

De komende jaren gaan we aan de slag met maatregelen zodat het voor mens en dier prettig leven blijft in Arnhem. Samen met onze inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen werken we hard om de uitdagingen het hoofd te bieden. Gelukkig is er ook veel om positief over te zijn. De stad groeit en bloeit in veel opzichten. Zo zijn er mooie initiatieven die laten zien dat we een effectieve bijdrage kunnen leveren aan zaken als vergroening, verduurzaming en het bouwen van toegankelijke en betaalbare woningen. Arnhem is ook een sociale stad. Mensen staan voor elkaar klaar, waar je ook vandaan komt en wie je ook bent. Of je nu vlucht voor oorlog of zorg nodig hebt op je oude dag; in Arnhem telt en doet iedereen - op zijn, haar of hen manier - mee.

De behoeften van de stad en haar inwoners sterken ons in onze ambities die onverminderd groot zijn. In 2024 gaan we samen met inwoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen aan de slag om Arnhem verder klaar te maken voor de toekomst. We treffen voorbereidingen voor een prachtig nieuw stadsdeel – Spoorzone Arnhem-Oost – waar vele duizenden (nieuwe) Arnhemmers zullen neerstrijken. Waar ze kunnen wonen, werken, recreëren en genieten van alle historie, cultuur en (sport)evenementen die Arnhem te bieden heeft. We richten de stad klimaatadaptief in zodat we voorbereid zijn op weerextremen. Ook continueren we de uitvoering van de Dierenwelzijnagenda en investeren in biodiversiteit zodat Arnhem een fijne stad is en blijft voor mens en dier.

We zetten forse stappen om binnen één generatie de kloof tussen arm en rijk te doorbreken. Daarbij focussen we ons op wonen, bestaanszekerheid en onderwijs. We strijden vóór inclusiviteit en diversiteit, en tégen discriminatie. Het voorkomen en bestrijden van criminaliteit voor en achter de voordeur is onze prioriteit en we bieden kwetsbare kinderen en jongeren perspectief.

We werken hard om de tweedeling in onze stad tegen te gaan en generatiearmoede te doorbreken. We investeren in opvangplekken om een veilige haven te kunnen zijn voor mensen die op de vlucht zijn voor oorlog en geweld, of die om welke reden dan ook dakloos zijn. Zo zetten we forse stappen richting een duurzaam, groen, kansrijk en verbonden Arnhem.

Een DUURZAAM Arnhem

Met een nieuw stadsdeel en duizenden extra woningen en werkplaatsen in 2040, staat Arnhem aan de vooravond van forse veranderingen. Voorwaarde voor deze ontwikkelingen is dat onze leefomgeving aantrekkelijk, veilig en gezond blijft voor huidige en toekomstige inwoners. Daarom werken we in 2024 aan een samenhangend beleidsplan voor een gezonde en veilige leefomgeving, een duurzaam mobiliteitsplan, een woonvisie en een stedelijke visie op hoogbouw en verdichting.

Circulaire economie en duurzame samenleving

Zo abstract als de klimaatverandering ooit was, zo concreet is het nu. We zitten midden in een klimaatcrisis. De overgang naar een circulaire economie en duurzame samenleving is dringender dan ooit. We richten ons daarbij vooral op onderdelen waar we het grootste verschil kunnen maken met betrekking tot energiebesparing en duurzaamheid. Om in 2050 een klimaatneutrale gemeente te kunnen zijn, zetten we vol in op een inclusieve energietransitie. We willen schonere woonomgevingen en hergebruik van grondstoffen verbeteren, zodat de hoeveelheid restafval afneemt. In 2024 organiseren we een burgerberaad over afval zodat Arnhemmers kunnen meedenken over maatregelen die de hoeveelheid afval in Arnhem tot een minimum beperken.

Tegelijkertijd willen we een fikse CO2-reductie realiseren door middel van energiebesparing in de gebouwde omgeving en bij bedrijven. We zetten in op het opwekken van duurzame elektriciteit en duurzame warmte als alternatief voor aardgas. Het is ons doel om in 2030 6.500 woningen aardgasvrij te verwarmen. Ook werken we

aan de verduurzaming van onze scholen en ander maatschappelijk vastgoed. Een groot knelpunt waar we tegenaan lopen is de netcongestie. Samen met de Arnhemse kennisinstellingen, Arnhemse innovatieve bedrijven op gebied van energie en de netbeheerders zoeken we naar oplossingen die nodig zijn om onze ambities te kunnen realiseren.

We voeren de Arnhemse Isolatie aanpak uit waarmee we werken aan concrete doelen, voor zowel specifieke wijken als gerichte doelgroepen. Binnen deze aanpak vechten we daarnaast tegen energiearmoede. Het is onder meer ons streven dat meer dan 3200 huishoudens, die kampen met energiearmoede, in 2024 geholpen zijn met een energiecoach traject.

Nieuwe Woonvisie
De woningmarkt zit muurvast. Dit vraagt om een radicale omslag zodat voor woningzoekenden niet langer het recht van de sterkste geldt. We pakken de regie en zetten ons beleid en instrumentarium maximaal en onorthodox in om wonen betaalbaar te krijgen. Daarnaast willen we veel meer goede en duurzame woningen aan de woningvoorraad toevoegen voor alle doelgroepen. Deze woningen plannen we zo veel mogelijk binnen de stad, op en rond OV-knooppunten, waardoor we lage parkeernormen kunnen toepassen.
We streven naar meer gemengde wijken, zodat kwetsbare Arnhemmers verspreid over de stad kunnen wonen. Het aantal passende en betaalbare woningen voor bijzondere doelgroepen gaan we verder uitbreiden. Hiervoor trekken we tot en met 2027 jaarlijks 1,5 miljoen euro uit. Van dit geld kunnen we onder meer tussenvoorzieningen voor statushouders ontwikkelen, flexwoningen realiseren of het aantal woningen voor extreme overlastgevers uit te breiden. In de strijd tegen dakloosheid maken we ons hard voor het creëren van zoveel mogelijk woonplekken. Iedereen in Arnhem heeft immers recht op een (t)huis. We zien kansen in het housing first principe en zetten in op de uitstroom uit de opvang en om- en afbouw van de capaciteit van de maatschappelijke opvang.

Om problemen op de huurmarkt en malafide verhuurderschap aan te pakken, versterken we de positie van huurders. Onze ambities voor de volkshuisvesting werken we verder uit in een nieuwe brede Woonvisie voor Arnhem. Vooruitlopend hierop trekken we onder andere extra geld uit voor de invoering van verhuurdersvergunningen, een wooncoach, versterking van de positie van huurders en extra handhaving door de Omgevingsdienst ODRA.

Spoorzone Arnhem Oost
Om de bevolkingsgroei, de verandering van huishoudens en het aantal woningzoekenden te kunnen opvangen, willen we tussen 2023 en 2040 ongeveer 14.000 (veelal betaalbare) woningen bouwen binnen de bebouwde omgeving. In de omgevingsvisie zijn vier gebieden aangewezen waar we deze groei willen verwezenlijken. Ruim de helft hiervan is voorzien in Spoorzone Arnhem Oost, omdat dit gebied in potentie veel ruimte heeft voor nieuwbouwwoningen, bedrijvigheid, verbeterde mobiliteit en meer groen. De mogelijkheid om hier een nieuw stadsdeel te creëren waar straks duizenden woningen met bijbehorende voorzieningen kunnen verrijzen, is een unieke kans voor Arnhem. Om dit te verwezenlijken hebben we veel geld van het Rijk gekregen. Dat neemt echter niet weg dat dit omvangrijke project ook veel en forse investeringen van onszelf vraagt, met de bijbehorende risico's.

Green Deals
Met bedrijven op werklocaties en organisaties zoals gebedshuizen, sluiten we Green Deals omdat ook daar verduurzaming hard nodig is. Hierin maken we onder meer afspraken over het benutten van daken voor zonnepanelen en ondersteunen we ondernemers en organisaties. De focus van de CO2-reductie bij duurzame mobiliteit ligt op twee vlakken: gedragsverandering en zero emissie voertuigen.

Een GROEN Arnhem
Een groene en biodiverse stad, is een gezonde stad. We investeren daarom de komende jaren fors in onze groene leefomgeving. In het kader van onze missie om Arnhem radicaal te vergroenen, trekken we de stad in om een spoor van groen achter te laten. De wijkgroenagenda's, waarmee we de leefbaarheid in de wijken verbeteren, zijn voor een groot aantal wijken al gereed. Dat betekent dat we in 2024 samen met wijkbewoners aan de slag kunnen met de uitvoering ervan.

Onze groenvisie zet onze koers uit voor een groenere toekomst. Zo reserveren we in 2025 en 2026 geld om meer bomen te planten, en onze aanwezige bomen de kans te geven om uit te groeien. Samen met de pachters van onze agrarische gronden zetten we actief stappen ten behoeve van natuurontwikkeling. Van de prachtige groene gebieden die Arnhem rijk is, gaan we de bodem optimaliseren en de biodiversiteit vergroten. Ook willen we de

gebieden nog beter met elkaar verbinden. Hierdoor ontstaat er een groter, sterker en beter groen netwerk voor dier, plant en mens.

Veilige, gezonde en aantrekkelijke leefomgeving
We koesteren onze parken en investeren daarom in 2024 en 2025 in totaal één miljoen om deze nog aantrekkelijker te maken. We intensiveren onze aanpak van overlast die het gevolg is van ongewenste graffiti en zorgen voor een aantrekkelijke openbare ruimte die uitnodigt tot bewegen, wandelen en fietsen. Hiervoor leggen we beweegvoorzieningen aan zoals pumptracks en skatebanen en werken we samen met verenigingen en scholen om open sportparken en open schoolpleinen te realiseren.

We streven naar een schone leefomgeving die maximaal bijdraagt aan de gezondheid van mens en dier. Zo willen we deelnemen aan een subsidieregeling voor het verwijderen of onklaar maken van rookgaskanalen. We reserveren in 2024 geld om de verwijdering van rookgaskanalen in 200 woningen te cofinancieren.

Met klimaatadaptatie maken we Arnhem bestand tegen het veranderende klimaat. Ter voorbereiding op de weersomstandigheden, passen we de stad slim aan. We maken onze stedelijke gebieden weerbaar tegen overstromingen, hevige regenval, hitte en droogte. Aan de hand van onze klimaatadaptatiestrategie zorgen we voor wateropvang in de bodem, een betere afvoer bij zware buien en verminderen we hitteproblemen. Ook daarbij is radicaal vergroenen een belangrijk middel. We werken aan een netwerk met koele plekken, waar (kwetsbare) Arnhemmers tijdens hittegolven gebruik van kunnen maken.

Bereikbare stad
Samen met de stad werken we aan een mobiliteitsvisie. In deze visie vormen de duurzame bereikbaarheid van onze stad, het tegengaan van verkeersoverlast en schone lucht onze uitgangspunten. De ruimte in Arnhem is schaars. Daarom gaan we op zoek naar een nieuwe verdeling van die schaarse ruimte waarbij eerst de voetganger, dan de fietser, dan het openbaar vervoer en vervolgens de auto komt. Als meer mensen per fiets reizen, vergroot dit de leefbaarheid in de stad terwijl deze wel bereikbaar blijft voor degenen die afhankelijk zijn van de auto.

We kijken breder naar de verkeersstructuur voor de hele stad en specifiek naar het centrum en de singels. We verlagen de maximumsnelheid en verminderen het aantal rijstroken voor de auto waardoor er meer ruimte ontstaat voor groen, voetgangers, fietsers en het openbaar vervoer. Om verkeersonveilige situaties aan te pakken en schoolzones aan te kunnen leggen, trekken we vanaf 2024 geld uit. We verbeteren en breiden we het fietspadennetwerk uit, onder meer door vanaf 2026 te investeren in de snelfietsroute Arnhem-Huissen. Voor de verbetering van het Willemsplein gaan we vanaf 2027 geld reserveren.

Een KANSRIJK Arnhem
We zetten alles op alles om de tweedeling in de stad tegen te gaan en kansenongelijkheid te bestrijden. In Arnhem moet iedereen mee kunnen doen aan de samenleving. Essentieel hiervoor zijn een goede opleiding en een stevig niveau van basisvoorzieningen waarop alle Arnhemmers een beroep kunnen doen als ze laagdrempelig hulp of ondersteuning nodig hebben. We werken aan een Integraal Accommodatiebeleid, zodat we accommodaties voor sport, welzijn cultuur en onderwijsactiviteiten zo passend mogelijk kunnen inzetten bij de vraag uit de stad. Hiervoor reserveren we in 2024 en 2025 extra middelen. Ook maken we geld vrij om zelf maatschappelijke accommodaties aan te kopen om de leefbaarheid in wijken te behouden. Daarnaast ontwikkelen we met onze partners uit het onderwijs en maatschappelijke organisaties een beleidsrijk Integraal Huisvestingsplan (IHP). Het uitgangspunt van dit IHP is toekomstbestendige onderwijshuisvesting, waarbij de gebouwen aansluiten op de ontwikkelbehoefte van kinderen.

Met het onderwijs zetten we in op een passende plek voor elk kind. (Aanstaande) ouders in een kwetsbare positie proberen we zo vroeg mogelijk in beeld te krijgen zodat we ze kunnen ondersteunen. Scholen vormen steeds meer het middelpunt van de wijk en daarmee de basis voor een gezonde en veilige leefomgeving. Kinderen en jongeren krijgen alle kans om het beste uit zichzelf te halen door middel van de pedagogische wijk en de rijke schooldag. We proberen via vroegsignalering schooluitval te voorkomen en jongeren een goede aansluiting te bieden op de arbeidsmarkt.

Met de ondersteuning van inwonersinitiatieven, onze inzet op preventie en goede algemene voorzieningen zoals ontmoetingsplekken, zorgen we voor een sterk basisvoorzieningenniveau op het gebied van welzijn. Ook mantelzorgers en vrijwilligers spelen een essentiële rol. Arnhemmers die hulp, ondersteuning of zorg nodig hebben kunnen hiervoor laagdrempelig in hun wijk terecht. Door hen zo snel mogelijk te helpen, voorkomen we

complexere problemen. Daarbij proberen we zoveel mogelijk de eigen kracht van Arnhemmers te versterken en investeren we in het (sociaal) netwerk rondom inwoners. We werken – onder meer met trainingen – naar een dementievriendelijke samenleving, zodat de groeiende groep mensen die lijdt aan dementie, zo lang mogelijk mee kan blijven doen.

Voor jonge Arnhemmers mag het niet uitmaken in welke wijk je opgroeit. Alle kinderen moeten de kans krijgen om zich te ontwikkelen naar zelfstandigheid en een gezond volwassen leven. Waar dat niet lukt, zetten we tijdig passende hulp in. Dit gebeurt zo dicht mogelijk bij huis of thuis, zodat deze kinderen een zo normaal mogelijk leven kunnen blijven leiden. We werken preventief en signaleren problemen zo vroeg mogelijk. We zien dat sommige problemen, zoals de mentale gezondheid van jongeren, sinds de coronaperiode zijn toegenomen met wachtlijsten als gevolg. Dit vinden we uiteraard onwenselijk. In 2024 trekken we daarom opnieuw geld uit voor de zorgaccounthouder die kinderen op de wachtlijst naar een andere aanbieder bemiddelt zodat zij sneller worden geholpen.

Bestaanszekerheid
We zetten volop in op financiële rust, stabiliteit, een daginvulling en perspectief op een goede toekomst. In deze tijden van bestaanszekerheidscrisis zijn we dan ook voortdurend bezig met het zo vroeg mogelijk vinden van inwoners met geldzorgen en voorkomen dat deze zorgen problematisch worden. We trekken in 2024 geld uit om 600 extra huisbezoeken te doen en 600 extra telefoongesprekken te voeren bij inwoners met betalingsachterstanden en hen onze hulp aan te bieden. Ook verstrekken we deze winter opnieuw de Arnhemse Wintertoeslag van € 250 per huishouden dat hiervoor in aanmerking komt. We gaan door met het vereenvoudigen en toegankelijker maken van inkomensondersteuning voor mensen en trekken daar meer geld voor uit. We gaan (meer) samenwerken met ervaringsdeskundigen om zo goed mogelijk te kunnen aansluiten bij de leefwereld van onze inwoners. Ook gaan we vanaf 2025 onderdelen van de schuldhulpverlening weer in eigen beheer uitvoeren.

Meer Arnhemmers sporten
Een goede gezondheid is de basis voor een gelukkig leven. Daarom willen we alle Arnhemmers de mogelijkheid geven om zichzelf een gezonde leefstijl eigen te maken. Dat begint al bij onze jeugd. Zo vinden we dat elk kind de kans moet krijgen om volledig rookvrij op te groeien en zorgen we na een succesvolle pilot dat we de sportdag Papendal gaan borgen. We richten ons op het stimuleren van gezond gedrag en het tegengaan van ongezond gedrag, waaronder te weinig beweging, ongezonde voeding, problematisch alcoholgebruik en roken. We willen dat meer Arnhemmers voldoen aan de sportrichtlijn en stimuleren daarom zowel sporten bij verenigingen en beweegaanbieders, als sporten in de openbare ruimte.

Veilige en leefbare wijken
We zetten alles op alles om overlast en criminaliteit in Arnhem tegen te gaan en te voorkomen, zodat het Arnhems misdaadcijfer daalt naar het niveau dat past bij een 100.000+ gemeente. Naar aanleiding van een aangenomen motie, trekken we structureel extra middelen uit voor boa's. Daarnaast pakken we verloedering aan, beëindigen we overlast, pakken we relschoppers aan en zetten we alles op alles om beroepscriminelen een voet dwars te zetten. Ook trekken we vanaf 2024 structureel geld uit voor de aanpak ondermijning georganiseerde criminaliteit.

We breiden het aantal buurtsportcoaches uit. Deze professionals in wijken zetten sport in als middel om bij te dragen aan gemeentelijke doelstellingen zoals gezonde leefstijl, het tegengaan van overlast onder jongeren en het terugbrengen van eenzaamheid onder ouderen.

Nationaal programma Arnhem Oost
In de vijf wijken in Arnhem Oost (Klarendal, Geitenkamp, Presikhaaf-West, Malburgen en het Arnhemse Broek) liggen grote opgaven. Met het Nationaal Programma Arnhem-Oost willen we de achterstanden op het gebied van onderwijs, werk & inkomen, wonen, gezondheid, leefbaarheid en veiligheid in deze vijf wijken aanpakken. We willen de huidige en nieuwe generaties een eerlijke en gelijke keuze én kans bieden om hun talenten te ontwikkelen. Het programma is een integrale, lerende aanpak, met een scope van 18 jaar dat wordt uitgevoerd door de Alliantie Arnhem-Oost, waar ook maatschappelijke partners deel van uitmaken.

Wijkveiligheid heeft voor ons prioriteit en is tevens een belangrijk onderdeel van de aanpak Arnhem-Oost. Ook hebben we in het programma aandacht voor kansrijk opvoeden en opgroeien. Daarom wordt de pedagogische wijk daar verder ontwikkeld met onder meer de rijke schooldag, schoolmaaltijden en extra aandacht voor voor- en vroegschoolse educatie en onderwijs achterstanden.

Met de middelen die we in het kader van het Volkshuisvestingfonds hebben gekregen van het Rijk werken wij aan de leefbaarheid en veiligheid in de Arnhem-Oost wijken. Dit doen wij onder meer via een subsidieregeling inclusief advies en begeleiding om de slechtste en meest ongezonde particuliere koopwoningen te verduurzamen.

Een VERBONDEN Arnhem

Door de oorlogen in de wereld leven we in onzekere en onstuimige tijden. Wij zijn solidair met mensen uit andere landen die tegen wil en dank hun land ontvluchten en willen voor hen een gastvrije stad zijn. Momenteel vangen we ongeveer 2500 mensen op in met name tijdelijke opvanglocaties. Het is onze ambitie om de komende jaren 2000 permanente opvangplekken te realiseren.

Iedereen in Arnhem mag zichzelf zijn en moet de kans krijgen om naar zijn, haar of hun vermogen volwaardig mee te doen, ongeacht leeftijd, huidskleur, culturele achtergrond, gender, inkomen, talenten, seksuele oriëntatie, levensbeschouwing of beperking(en). Voor discriminatie en racisme is in Arnhem geen plek. De lokale coördinator tegen discriminatie en racisme moet bijdragen aan het in beeld hebben van de belangrijkste knelpunten in de stad en het aanjagen van de aanpak van die punten. We werken aan een programma dat de bewustwording en kennis over het Koloniaal en Slavernijverleden van Arnhem vergroot bij inwoners, organisaties en collega's. We streven inclusief beleid na dat recht doet aan de diversiteit van al onze inwoners. Dat geldt ook voor onze gemeentelijke organisatie: de komende periode willen we verdere stappen zetten naar een representatieve en inclusieve organisatie.

Betrouwbare overheid

Ook voor Arnhem is een betrouwbare overheid een belangrijk thema. Openbaarheid en transparantie zijn essentieel voor het vertrouwen tussen de samenleving en de overheid. Een betrouwbare overheid is een overheid die dicht bij haar inwoners staat en het belang van haar inwoners voorop stelt, met oog voor de menselijke maat in het beleid en slagkracht in de uitvoering. Doen wat nodig is, in plaats van doen wat regel is, waarbij niet het systeem maar de uitwerking in de praktijk leidend is. Versterking van de burgerparticipatie en ons wijkgericht werken moeten ons daarbij helpen. Om onze ambities met betrekking tot inkoop te verwezenlijken trekken we geld uit zodat we lokaal, sociaal, duurzaam, diervriendelijk en circulair kunnen aanbesteden.

Om de zelfredzaamheid van onze inwoners, ondernemers en organisaties maximaal te faciliteren blijven we uitkijken naar mogelijkheden om onze dienstverlening verder te optimaliseren en te professionaliseren. We gaan digitaal vaardige gebruikers nog meer faciliteren om gemeentelijke diensten en producten af te nemen. Ook bieden we nieuwe digitale producten en diensten aan. Uiteraard blijven we via telefoon en balie ondersteunen voor de inwoner die dat nodig heeft. Daarnaast trekken we geld uit zodat de informatiebalie bij Loket Zuid kan worden voortgezet. Ook investeren we extra middelen om de bereikbaarheid en kwaliteit van de dienstverlening van de Klantenservice te verbeteren.

Kunst en cultuur voor iedereen

Wij willen dat iedereen, van jong tot oud, de kans krijgt om in aanraking te komen met kunst en cultuur, zowel het ervaren als ook het zelf maken ervan. Met kunst en cultuur dragen we bij aan een aantrekkelijk leef- en vestigingsklimaat. Het is onze ambitie om een interessant en aansprekend cultuuraanbod voor de grote diversiteit aan Arnhemmers te realiseren. We voeren de aangenomen raadsmotie uit waardoor de 500.000 euro die gedurende enkele jaren voor culturele programmering beschikbaar is, structureel wordt. Daarmee versterken we het culturele klimaat in de stad. Er is momenteel een grote mismatch tussen vraag en aanbod van huisvesting (ateliers, werkruimtes, oefenruimtes) voor de creatieve en culturele sector in Arnhem. Daarom stellen we geld beschikbaar voor de noodzakelijke investeringen in potentiële cultuurgebouwen.

Samen met onze partners in de stad investeren we blijvend in een aantrekkelijke binnenstad voor inwoners, bezoekers en toeristen. Het huidige cultuurhistorische erfgoed wordt goed onderhouden en daar waar mogelijk toekomstbestendig en duurzaam gemaakt. Evenementen in Arnhem moeten zo divers, inclusief, laagdrempelig en duurzaam mogelijk zijn. Daarbij blijven we inzetten op beeldbepalende evenementen die aansluiten bij onze gewenste uitstraling.

Ambities

Deze Ontwerp Begroting 2024 heeft een duidelijke richting en grote ambities, zoals hierboven op hoofdlijnen aangegeven. We verwachten dat we veel van onze ambities in de komende tijd zullen kunnen realiseren. Er zijn ook ambities waarvan het onzeker is of en in welk tempo ze kunnen worden ingevuld. Dit type onzekerheden

horen bij onze ambitie om complexe maatschappelijke opgaven aan te pakken. De ambities hebben soms het karakter van het doorbreken en het omkeren van lang ingesleten patronen. Dat zijn weerbarstige trajecten die een lange adem vragen. In dossiers zoals de verstedelijking, klimaatadaptatie, mobiliteitsopgave en/of de energietransitie is de komende jaren veel inzet nodig. Deels vanuit onze interne organisatie, maar ook van onze partners. In de huidige arbeidsmarkt met personele schaarste is het de vraag of deze inzet haalbaar is. Daarnaast hebben zowel wij als onze partners te maken met onder meer stijgende kosten, onzekere marktontwikkelingen en stikstofbeperkingen. Uiteraard hebben we hier oog voor. Dat neemt niet weg dat we ook de komende jaren vol energie aan de slag gaan om samen met de stad onze ambities voor Arnhem verder te verwezenlijken.

Ontwikkelingen in het financieel kader

Hoofdlijnen financiën

Het financieel beeld voor gemeenten ziet er op de korte termijn gunstig uit, maar het perspectief voor de langere termijn (vanaf 2026) is onzeker. In de Perspectiefnota 2024-2027 is dit reeds toegelicht. De onzekerheid op de langere termijn komt met name door de verwachte daling van het gemeentefonds dat vanuit de Rijksoverheid wordt verstrekt. Uit de Voorjaarsnota 2023 van het Rijk blijkt dat gemeenten vanaf 2026 structureel € 3 miljard minder krijgen om hun taken uit te voeren. Daarmee is er geen toereikende structurele financiering van de taken van gemeenten, hetgeen onvermijdelijk gevolgen heeft voor het voorzieningenniveau, de leefomgeving, de zorg en de ondersteuning die gemeenten hun inwoners kunnen bieden. Tot op heden heeft het inmiddels demissionaire kabinet niet gezegd dat het hier om een bezuiniging gaat, maar ook niet aangegeven welke taken niet of minder moeten worden uitgevoerd. Hoewel we in Arnhem de financiën op orde hebben en zeker de eerste jaren de middelen nog toereikend zijn, worden hierdoor (net als in elke andere Nederlandse gemeente) onze inhoudelijke ambities beperkt. Desondanks is het gelukt om een meerjarig sluitende begroting te realiseren, waarin ook ruimte is gevonden voor een aantal grote ambities.

Structurele ruimte onder druk

Uit de Perspectiefnota blijkt ook dat de structurele financiële ruimte die er is, (vrijwel) volledig wordt opgeslokt door de (doorwerking van) indexaties die veel hoger zijn dan in eerdere jaren. In deze Begroting is dit beeld nog versterkt: actualisatie van een aantal indexaties na het opstellen van de Perspectiefnota legt een aanvullend beslag op de structurele ruimte. De Rijksoverheid compenseert gemeenten hier onvoldoende voor. Bovendien worden we, zoals hierboven aangegeven, vanaf 2026 geconfronteerd met het ‘ravijn’ in het gemeentefonds, dat slechts gedeeltelijk door aanvullingen in het gemeentefonds is opgelost. Uit de meicirculaire volgt dat ten opzichte van de Perspectiefnota in alle jaren extra ruimte ontstaat. Deze ruimte is noodzakelijk om op de eerste plaats dekking te kunnen bieden aan de autonome en overige financiële ontwikkelingen. De resterende ruimte uit de meicirculaire is in de voorbereiding op de Begroting 2024 meegenomen om een integrale afweging te maken in de ambities en knelpunten zoals onder andere genoemd in de Perspectiefnota. Daarbij is uiteraard rekening gehouden met de besluitvorming met betrekking tot de Perspectiefnota. In dit totaal van ambities, knelpunten en wensen zijn in deze Begroting 2024 afwegingen en keuzes gemaakt.
Vanuit het demissionaire kabinet is erkend dat er sprake is van een disbalans tussen de taken die decentrale overheden worden geacht uit te voeren en de middelen die daar tegenover staan. Een tekort van € 3 miljard kunnen gemeenten niet zomaar wegpoetsen. Deze erkenning is hopelijk een eerste stap om het gesprek verder te kunnen voeren en als één overheid tot een oplossing te komen. Tijdens het overhedenoverleg in september 2023 wordt gesproken over hoe Rijk en gemeenten samen ambities, taken en middelen in evenwicht brengen. De nieuwe landelijke Taskforce Taken en Middelen brengt de consequenties in beeld van het tekort in 2026. Ook komt de taskforce met voorstellen over de wijze waarop taken en middelen structureel in balans gebracht kunnen worden. De inzet van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) in dit gesprek hangt mede af van het al dan niet controversieel verklaren van de nieuwe financieringssystematiek van het gemeentefonds en de consequenties die daar wel of niet aan verbonden worden. Om het huidige takenpakket van gemeenten en de ambities van het kabinet ongewijzigd te kunnen blijven uitvoeren, zal de VNG blijven bepleiten dat verbetering van het meerjarig financieel perspectief op de volgende onderdelen noodzakelijk is:

- herstel van het accres vanaf 2026 en niet pas vanaf 2027;
- definitief schrappen van de opschalingskorting. In Arnhem is deze korting volledig ingeboekt. Vanaf het jaar 2026 gaat het om € 975 miljoen landelijk. Dit betekent voor Arnhem dat we vanaf 2026 rekenen met bijna € 10 miljoen per jaar minder inkomsten door deze opschalingskorting;
- toereikende en stabiele indexering van het gemeentefonds om loon-, prijs- en volumeontwikkelingen op te kunnen vangen, inclusief de stijging van de zorgvraag.

Begrotingsadvies VNG

De VNG heeft naar aanleiding van bovenstaande geschetste situatie een begrotingsadvies aan gemeenten afgegeven:

- maak een sluitende begroting over de jaren 2024/2025;
- maak voor het jaar 2026 en volgende jaren een reële begroting op basis van het huidige takenpakket en de noodzakelijke investeringen, waarbij een eventueel tekort dat ontstaat duidelijk zichtbaar is.

Voor Arnhem geldt dat deze Begroting 2024 een sluitend beeld in 2024 en 2025 laat zien, maar ook (nog net) in de jaren daarna. Daarmee is onze financiële positie in vergelijking met veel andere gemeenten goed. In deze

Begroting 2024, maar vooral in de vorige Begroting 2023 is op een aantal posten noodgedwongen echter gekozen om incidentele middelen in te zetten in plaats van structureel geld vrij te maken. Als we op onderdelen deze middelen wel structureel willen begroten, dan voorzien we in de komende begrotingen dat inhoudelijke keuzes moeten worden gemaakt om binnen de beperkte(re) financiële kaders te blijven.

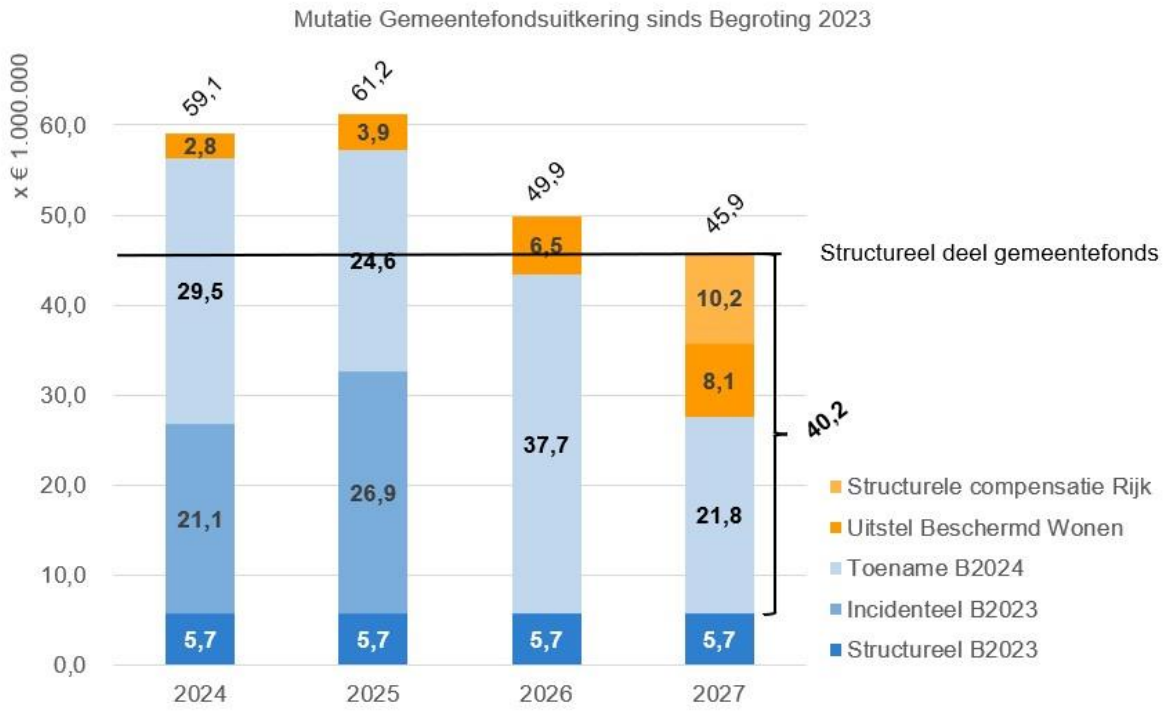
Ruimte voor ambities, specifiek de verstedelijkingsopgave
Zoals hiervoor aangegeven is er naast de dekking van de autonome ontwikkelingen in deze Begroting (beperkte) ruimte voor de financiële vertaling van onze ambities. De raad heeft daarvoor richting gegeven bij de besluitvorming rond de Perspectiefnota.
Een ambitie die een forse impact heeft op het financieel beeld betreft de verstedelijkingsopgave. Specifiek de ontwikkeling in het gebied Spoorzone Arnhem Oost is een grote opgave, die op dit moment wordt ingeschat op circa € 245 miljoen. Hiervoor is bij het Rijk een sterke lobby gevoerd. Dit heeft geleid tot een flinke toegezegde bijdrage vanuit de Rijksoverheid van € 108 miljoen (€ 131 miljoen inclusief BTW), maar dit vraagt tegelijkertijd ook om een substantiële inzet van eigen middelen van naar verwachting circa € 90 miljoen. Aan de ene kant betekent dit dus een enorme kans voor Arnhem, maar tegelijkertijd brengt dit de verantwoordelijkheid met zich mee om eigen budget in te brengen. Deels kan deze inzet gedekt worden voor € 11 miljoen vanuit reeds gereserveerde middelen in het stadsontwikkelfonds en andere reserves. De opgave is echter van dusdanige omvang dat daar bovenop een beroep op algemene middelen nodig is om begin 2024 als raad een investeringsbesluit te kunnen nemen. Op het totaal van alle autonome ontwikkelingen, knelpunten en beleidswensen is een integrale afweging gemaakt welke inzet vanuit de algemene middelen verantwoord is om vrij te kunnen spelen voor deze verstedelijkingsopgave. Vanzelfsprekend zijn de afgesproken financiële spelregels over de weerstandsfactor en solvabiliteit hierbij randvoorwaarden. Als uitkomst van die afweging wordt in deze Begroting voorgesteld om vanuit de algemene middelen eenmalig € 13 miljoen vrij te spelen voor de opgave in Spoorzone Oost en structureel vanaf 2027 € 6 ton en vanaf 2028 € 3 ton kapitaallasten te ramen om een investering van € 19 miljoen in de inrichting van de openbare ruimte mogelijk te maken. Om een start te kunnen maken met de verstedelijkingsopgave in Spoorzone Oost wordt in deze Begroting dus in totaliteit € 24 miljoen gereserveerd en wordt € 19 miljoen als investeringskrediet beschikbaar gemaakt.
Daarnaast houden we rekening met een verhoging van het risicoprofiel met € 20 miljoen om recht te doen aan het hogere risico dat we als gemeente lopen bij een dergelijk omvangrijk traject. Bij het aankomende investeringsvoorstel wordt de daadwerkelijke risico-impact berekend. Daarnaast wordt in deze Begroting voorgesteld een stelselwijziging ten aanzien van de kosten van riolering door te voeren: de kosten van de eerste aanleg van riolering bij nieuwbouw worden daarbij niet meer als kosten van de grondexploitatie aangemerkt, maar als investeringen geactiveerd. Bij de aankomende financiële jaarrapportage projecten (FJP) wordt exact berekend welke investeringskredieten in 2024 nodig zijn, tot welke kapitaallasten dit leidt, op welke wijze deze vanaf 2025 via de rioolheffing gedekt kunnen worden en wat de verwachte financiële effecten op de grondexploitaties zijn.
Tot slot wordt in deze Begroting specifiek voor de grondexploitatie Spoorzone voorgesteld een nieuwe BR Spoorzone in te richten, waaraan de bijdragen vanuit de algemene middelen en de BR Stadsontwikkelfonds worden gedoteerd.
Met deze Begroting zijn dus de voorbereidingen getroffen door eerste financiële ruimte te creëren. Alles bij elkaar geeft dit voldoende basis om begin 2024 een gebiedsexploitatie voor te leggen. Op het moment dat de gebiedsexploitatie Spoorzone in 2024 aan de raad wordt voorgelegd, vindt besluitvorming plaats om dit traject daadwerkelijk in gang te zetten. Op dat moment zullen de middelen voor de Spoorzone ook aangevuld worden met dekkingen voor circa € 47 miljoen vanuit overige budgetten zoals bereikbaarheid, mobiliteit, groen, klimaat en parkeerinkomsten. Daarbij vertrouwen we erop dat we samen met het Rijk en de Provincie tot een sluitende businesscase kunnen komen.

Conclusies financieel beeld
Het financieel meerjarenbeeld in deze Begroting 2024 kan dekking bieden aan de autonome ontwikkelingen, waaronder de sterk gestegen nominale kosten. Daarnaast blijft er (beperkte) ruimte over voor dekking van nieuwe ambities, rekening houdend met de financiële spelregels. We realiseren een weerstandsfactor van 1,0 in 2024, hetgeen in lijn met onze financiële verordening is.
Vooral de ambitie op het gebied van de groeiende stad maakt echter dat de financiële positie in deze Begroting fors belast wordt. Dit blijkt uit de impact op het weerstandsvermogen. De weerstandsfactor zou in de jaren 2024 tot en met 2027 zonder de vertaling van de woningbouwopgave in Spoorzone Arnhem-Oost jaarlijks tussen 0,6 en 0,7 hoger uitvallen en uitkomen op 1,6 in 2024 oplopend naar 1,8 in 2027. Hiermee wordt duidelijk dat de voorlopige financiële vertaling van (een deel van) de verstedelijkingsopgave zwaar op de gemeentelijke begroting drukt. Het valt te bezien in hoeverre in de komende jaren deze en andere gemeentelijke opgaven door de

Rijksoverheid binnen de mogelijkheden van passende financiering worden voorzien. Dit zal bepalend zijn voor het daadwerkelijk kunnen realiseren van de gewenste ambities.

Reëel en structureel sluitende begroting

In het financiële beeld in de Perspectiefnota is een raming gemaakt van het gemeentefonds op basis van de september- en decembercirculaires 2022, aangevuld met een inschatting voor loon- en prijscompensatie die in de meicirculaire wordt toegekend. In deze Begroting is de doorrekening van de meicirculaire hier tegenover gezet, waarbij in de meicirculaire zoals gebruikelijk ook alle maatstaven meerjarig zijn geactualiseerd.
Onderstaand plaatje geeft inzicht in de incidentele en structurele ruimte die in de Begroting 2023 en 2024 vanuit het gemeentefonds ontstaat:

Hieruit blijkt dat de structureel beschikbare ruimte in de Begroting 2023 slechts € 5,7 miljoen was, maar in deze Begroting 2024 verruimd is met € 40 miljoen. Dit komt door de toename van het gemeentefonds in de afgelopen circulaires, doordat de eenmalige compensatie van € 10 miljoen in 2026 structureel wordt toegekend en doordat het uitstel van het verdeelmodel beschermd wonen binnen het gemeentefonds valt en daardoor als structurele post wordt beschouwd. De keerzijde van de grotere structurele ruimte is een verkleining van de incidentele ruimte in de jaren 2024 tot en met 2026 (alles boven de streep).
Hiermee is dus gebeurd waar in de Begroting 2023 op deze plek aan gerefereerd is. De aanpassing van de accresberekening heeft geleid tot een grotere structurele ruimte en een kleinere incidentele ruimte. Waar de Begroting 2023 het noodzakelijk maakte om met name een aantal investeringen, in tegenstelling tot de gebruikelijke werkwijze, incidenteel te bekostigen, zodat de structurele lasten zo laag mogelijk zouden blijven, biedt de Begroting 2024 de ruimte om deze investeringen weer op de gebruikelijke wijze te begroten door de kapitaallasten als structurele lasten in de begroting op te nemen.

Op basis van de beschikbare informatie, met name van het Rijk, zijn de verschillende inkomsten in deze begroting volgens de gebruikelijke methode geraamd. Daarnaast zijn geen extra taakstellingen opgenomen, terwijl wel rekening is gehouden met onder andere de forse tegenvallers als gevolg van de loon- en prijsontwikkeling. Daarmee is sprake van een reëel evenwicht in deze begroting.

Binnen deze kaders is de resterende ruimte uit de meicirculaire in de voorbereiding op de Begroting 2024 meegenomen om een integrale afweging te maken in de ambities en knelpunten zoals onder andere genoemd in de Perspectiefnota. Daarbij is uiteraard rekening gehouden met de besluitvorming van de Perspectiefnota. In dit totaal van ambities, knelpunten en wensen zijn in deze Begroting 2024 afwegingen en keuzes gemaakt. Dit leidt tot het volgende totale beeld van de incidentele en structurele verrekeningen met de algemene reserve:

Financieel beeld 2024-2027	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000				
Uitgangspositie Begroting 2023	0	0	0	0
Toevoeging (+) of onttrekking (-) aan de algemene reserve voorafgaand aan Perspectiefnota	5.814	25.361	-13.176	-976
Waarvan structureel	*30.629*	*34.904*	*9*	*9*
Waarvan incidenteel	*-24.815*	*-9.543*	*-13.185*	*-985*
Autonome en overige financiële ontwikkelingen Perspectiefnota	-6.072	-3.453	8.582	-10.275
Waarvan structureel	*-4.566*	*-3.839*	*7.317*	*-10.275*
Waarvan incidenteel	*-1.506*	*387*	*1.265*	*0*
Financiële ontwikkelingen aanvullend op Perspectiefnota				
Gemeentefonds en overige Rijksontwikkelingen (structureel)	9.173	9.884	9.017	22.832
Waarvan structureel	*9.173*	*8.884*	*8.017*	*22.832*
Waarvan incidenteel	*0*	*1.000*	*1.000*	*0*
Beleidsontwikkelingen				
Een DUURZAAM Arnhem	-12.751	-4.781	-5.220	-546
Waarvan structureel	*-818*	*-411*	*150*	*-446*
Waarvan incidenteel	*-11.933*	*-4.370*	*-5.370*	*-100*
Een GROEN Arnhem	-2.202	2.084	2.640	-1.359
Waarvan structureel	*-5*	*-241*	*-660*	*-1.159*
Waarvan incidenteel	*-2.197*	*2.325*	*3.300*	*-200*
Een KANSRIJK Arnhem	-9.552	-4.397	-4.191	-1.348
Waarvan structureel	*-3.902*	*-4.647*	*-3.661*	*-818*
Waarvan incidenteel	*-5.650*	*250*	*-530*	*-530*
Een VERBONDEN Arnhem	10.135	84	1.830	-3.420
Waarvan structureel	*155*	*10*	*292*	*-2.635*
Waarvan incidenteel	*9.980*	*74*	*1.538*	*-785*
Jaarlijkse bijstellingen	-5.483	-6.823	-7.446	-7.395
Waarvan structureel	*-4.933*	*-6.408*	*-7.300*	*-7.395*
Waarvan incidenteel	*-550*	*-416*	*-146*	*0*

Totaal financiële ontwikkelingen aanvullend op Perspectiefnota	-10.681	-3.949	-3.370	8.763
Waarvan structureel	*-330*	*-2.812*	*-3.162*	*10.378*
Waarvan incidenteel	*-10.350*	*-1.136*	*-208*	*-1.615*
Toevoeging (+) of onttrekking (-) aan de algemene reserve cf Begroting 2024	-10.939	17.959	-7.965	-2.488
Waarvan structureel	*25.732*	*28.252*	*4.164*	*112*
Waarvan incidenteel	*-36.671*	*-10.293*	*-12.128*	*-2.600*
Totaal Financieel beeld	**0**	**0**	**0**	**0**

Uit deze tabel blijkt dat er in 2024 een bedrag van bijna € 11 miljoen aan de algemene reserve wordt onttrokken. Dit bestaat echter uit een structurele toevoeging van ruim € 25 miljoen en een incidentele onttrekking van ruim € 36 miljoen. Dit betekent dat de begroting voor 2024 structureel sluitend is. In het jaar 2025 loopt dit saldo zelfs nog verder op naar ruim € 28 miljoen. In 2026 zakt dit ver terug naar een structureel overschot van ruim € 4 miljoen, terwijl vanaf 2027 een beperkt voordelig saldo van € 1 ton resteert. In alle jaren ontstaat er dus een structureel sluitende begroting, die wel een flinke daling laat zien.

Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen

Het gemeentefonds is de grootste inkomstenbron voor gemeenten. Jaarlijks worden gemeenten op een drietal momenten geïnformeerd over de actuele raming van het gemeentefonds. De meicirculaire is gebaseerd op de Voorjaarsnota van het Rijk en is een belangrijke bouwsteen van de gemeentelijke begroting.

Accres algemene uitkering

Het accres is tot en met 2025 gesplitst in een vaststaand volumedeel en een loon- en prijsdeel dat per circulaire wordt bijgesteld op basis van de laatste inzichten van het Centraal Planbureau (CPB) over de loon- en prijsontwikkeling.

Volumecompensatie

Tot en met 2025 is de volumeontwikkeling van het accres gekoppeld aan de rijksuitgaven (trap-op-trap-af) en voor deze jaren ook vastgezet. In het landelijke coalitieakkoord is besloten om het accres vanaf 2026 echter niet langer te koppelen aan de rijksuitgaven. In de Begroting 2023 ontstond daardoor vanaf 2026 het zogenaamde ‘ravijn’. In de septembercirculaire 2022 heeft het kabinet aanvullend eenmalig € 1 miljard in 2026 voor gemeenten ter beschikking gesteld om dit ravijn te verzachten. Dit is meegenomen in de Perspectiefnota 2024. In de meicirculaire 2023 is aangekondigd dat deze € 1 miljard vanaf 2027 structureel beschikbaar komt. Dit betekent voor Arnhem circa € 10 miljoen meer gemeentefonds vanaf 2027. In de Perspectiefnota 2024 was hiermee nog niet gerekend. Daarnaast heeft het kabinet een nieuwe financieringssystematiek voor gemeenten aangekondigd met als doel een stabiele(re) financiering en meer autonomie voor medeoverheden. De volumeontwikkeling van het gemeentefonds wordt daarbij gebaseerd op een historisch gemiddelde van de ontwikkeling van het bbp. In de Miljoenennota 2024 worden voor 2027 en verder de cijfers op basis van de bbp-systematiek berekend en opgenomen op basis van de op dat moment meest actuele gegevens.
In de meicirculaire is de koppeling aan het bbp vanaf 2027 dus nog niet verwerkt en zoals gebruikelijk verwerken we de meicirculaire in de Begroting. Voor het jaar 2027 is daarom aanvullend een inschatting gemaakt van het volumeaccres dat nog toegevoegd zal worden. Hierbij gaan we uit van het bedrag dat het Rijk voor 2027 hiervoor in de Voorjaarsnota gereserveerd heeft (€ 150 miljoen). Voor Arnhem betekent dit dus € 1,5 miljoen extra ruimte. Dit is prudent ingeschat.
Tot slot is bij de uitwerking van de nieuwe financieringssystematiek de mogelijkheid voor een groter eigen belastinggebied betrokken. Op gemeentelijk niveau wordt in samenspraak met de VNG bezien welke mogelijkheden er zijn qua modernisering en uitbreiding van het belastinggebied, waarbij op basis van de uitkomsten een eventueel wetgevingstraject in gang wordt gezet. Omdat dit samenhangt met een mogelijk nieuw nationaal belastingstelsel, verwachten we niet dat dit korte termijn gaat gebeuren.

Loon- en prijscompensatie

In de meicirculaire is voor de jaren 2024 en verder de loon- en prijsontwikkeling meerjarig gestegen ten opzichte van de vorige raming uit de septembercirculaire 2022. Een eerste inschatting daarvan is reeds opgenomen in de

Perspectiefnota 2024. Daarnaast heeft het kabinet besloten dat het gemeentefonds vanaf 2027 geïndexeerd wordt op basis van de ontwikkeling van het bruto binnenlands product (bbp).
De loon- en prijsontwikkeling over 2022 is aanzienlijk gestegen ten opzichte van de oorspronkelijke raming. Om die reden heeft het kabinet bij de Najaarsnota 2022 besloten om bij de Voorjaarsnota 2023 eenmalig een extra structurele prijsbijstelling vanaf 2022 uit te keren. Bij de Najaarsnota werd gesproken over landelijk € 300 miljoen en dat zou op basis van de indexcijfers van maart 2023 nog hoger uitkomen. In de Perspectiefnota is hiermee rekening gehouden. Uit de meicirculaire 2023 blijkt echter dat conform de uiteindelijk gehanteerde grondslag de compensatie lager uitkomt dan de eerder genoemde € 300 miljoen en wel op € 127 miljoen in 2023, aflopend naar € 115 miljoen in 2027. Dit is verwerkt in deze Begroting.

Taakmutaties
Binnen het cluster Jeugdzorg worden in 2024 en 2025 extra middelen toegevoegd aan de algemene uitkering op basis van het principeakkoord over de Hervormingsagenda Jeugd. De beschikbaarstelling van de middelen vanaf 2026 en verder vindt pas plaats na het advies van de deskundigencommissie en de besluitvorming daarover. De middelen die voor 2025 worden toegevoegd aan de algemene uitkering, worden gecorrigeerd voor de afgesproken besparing (€ 500 miljoen) die aanvullend is opgenomen in het landelijke coalitieakkoord. Om die reden valt dit budget binnen het gemeentefonds lager uit dan waarmee in de Begroting 2023 rekening is gehouden. Dit geldt ook voor de jaren vanaf 2026. Uitwerking van de landelijke besparing van ruim € 500 miljoen moet echter ook leiden tot even zo grote lastenverlaging bij het programma jeugdzorg. Om die reden is een stelpost bij dit programma opgenomen. Deze vertaling in de begroting is conform de richtlijn van de Provincie.
In het cluster individuele voorzieningen Wmo worden structureel extra middelen beschikbaar gesteld aan gemeenten samenhangend met het Integraal Zorgakkoord, ter compensatie van gemeenten voor gestegen kosten als gevolg van de invoering van het abonnementstarief Wmo. Daarnaast wordt het abonnementstarief vanaf 2025 afgeschaft en wordt in plaats daarvan een inkomensafhankelijke eigen bijdrage in de Wmo heringevoerd. De gestegen kosten als gevolg van het abonnementstarief deden zich al enkele jaren voor en waren dus al verwerkt in de begroting. Daarom kan dit deel van de extra rijksmiddelen ten gunste van de algemene middelen vallen.

Daarnaast is in de meicirculaire bevestigd dat de invoering van het nieuwe verdeelmodel voor beschermd wonen met een jaar is uitgesteld naar 2025. Ook zijn de verwachte kosten van beschermd wonen voor Arnhem meerjarig geactualiseerd. Dit leidt in 2027 tot een voordeel van ruim € 8 miljoen. Dit is verwerkt in de berekening van de meicirculaire. Zoals in de raadsbrief van 5 september is toegelicht, zijn er met de regio financiële afspraken gemaakt over de transformatie van beschermd wonen naar beschermd thuis, inclusief afspraken over onderlinge solidariteit en risicobeheersing. De financiële afspraken zoals genoemd in de raadsbrief zijn in deze Begroting verwerkt: in 2024 passen de financiële afspraken binnen de bestaande begroting van beschermd wonen en vanaf 2025 zijn de financiële afspraken vertaald door rekening te houden met het beslag op de algemene middelen aangevuld met meerjarige onttrekkingen aan de BR Wmo en jeugdzorg.

In de begroting is tot slot een structurele stelpost van jaarlijks € 1,0 miljoen opgenomen om bovenmatige rentestijgingen op te vangen. In de Perspectiefnota 2022-2025 is besloten om deze voor 2024 incidenteel vrij te laten vallen. Daarmee staat deze stelpost vanaf 2025 structureel in de begroting. Sinds de Perspectiefnota 2022-2025 is de rente wel gestegen, maar op korte termijn is Arnhem hiervoor relatief ongevoelig omdat in de afgelopen periode langlopende leningen tegen lage rentes zijn afgesloten. Daarmee kan de rentebuffer ook in 2025 en 2026 incidenteel vrijvallen. Vanwege prudent financieel beleid blijft de structurele buffer vanaf 2027 gehandhaafd.

Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Ontwikkelingen gemeentefonds sept.- en dec.circulaire	23.670	24.894	36.394	19.070	S
Doorgegeven mutaties decentralisatie-uitkeringen sept.- en dec.circulaire	-553	-232	-232	-232	S
Gemeentefonds totaal ontwikkelingen Perspectiefnota	*23.118*	*24.662*	*36.162*	*18.838*	
Ontwikkelingen gemeentefonds meicirculaire	9.822	8.490	9.102	24.883	S
Doorgegeven mutaties decentralisatie-uitkeringen meicirculaire	-649	394	-1.085	-2.051	S
Vrijval rentebuffer		1.000	1.000		I
Gemeentefonds totaal aanvullend op Perspectiefnota	***9.173***	***9.884***	***9.017***	***22.832***	
Totaal ontwikkelingen gemeentefonds en overige ontwikkelingen	**32.290**	**34.546**	**45.179**	**41.670**	

Financiële koers van de beleidsontwikkelingen

In de Perspectiefnota 2024 - 2027 is een reeks autonome en overige financiële ontwikkelingen opgenomen. De onderstaande tabel met deze ontwikkelingen is overgenomen uit de Perspectiefnota, waarin ook een toelichting op deze ontwikkelingen is opgenomen.

Autonome en overige financiële ontwikkelingen Perspectiefnota	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Gemeentefonds	23.118	24.662	36.162	18.838	S
OZB indexatie (inkomsten)	1.489	1.489	1.489	1.489	S
Areaalontwikkeling OZB	233	233	233	233	S
OZB indexatie (lasten voor panden in eigen gebruik)	-214	-333	-456	-566	S
Actualisatie MIP	1.583	2.042	1.439	365	S
Indexering MIP	-2.038	-2.625	-2.226	-1.402	S
Planningsrealisme MIP	12	387	1.265		I
Nominaal: Cao	-7.032	-6.956	-6.923	-6.788	S
Nominaal: Zorgcontracten	-6.600	-6.600	-6.600	-6.600	S
Nominaal: Subsidies	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	S
Nominaal: Gemeenschappelijke regelingen	-3.200	-3.200	-3.200	-3.200	S
Nominaal: Overige	-5.200	-5.200	-5.200	-5.200	S
Areaalontwikkeling	-2.051	-2.051	-2.051	-2.051	S
Zorg: Aanvullende indexering zorgtarieven	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	S
Zorg: kostprijsdekkende tarieven huishoudelijke ondersteuning	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	S
Zorg: verhoging vergoeding/tarief pleegzorg	-300	-300	-300	-300	S
Zorg (Wmo): PGB in verhouding tot uitstroom WLZ	1.200	600	600	600	S

Indexatie contracten parkeergarages	-282	-282	-282	-282	S
Extra loon- en prijsstijgingen 2023 ev bij VGGM	-1.203	-1.203	-1.203	-1.203	S
VGGM: Basis op orde JGZ / AGZ	-600				I
VGGM: Programma Beter Bedrijfsvoeren	-493				I
Actualisatie BUIG	1.718	1.670	1.677	1.633	S
Verschil huurindexatie en lasten gemeentelijk vastgoed	527	527	527	527	S
Onderwijshuisvesting verbouwing Spiekmanlaan	-76	-75	-74	-73	S
Dekking Spiekmanlaan uit onderwijsmiddelen Begroting 2023	76	75	74	73	S
Uitbreiding school Confetti			-57	-57	S
Aanvullend investeringskrediet MFC De Salamander	-99	-98	-97	-96	S
Vervanging ondergrondse containers (OC's)	-194	-340	-484	-626	S
Dekking kosten OC's uit afvalstoffenheffing	194	340	484	626	S
Hogere beheerkosten transferhal Arnhem Centraal	-280	-280	-280	-280	S
Totaal Autonome en overige financiële ontwikkelingen Perspectiefnota	**-5.712**	**-3.518**	**8.517**	**-10.340**	

In deze begroting is de lijn gevolgd om de beleidsontwikkelingen die een investering betreffen zoveel mogelijk op te nemen in de meerjareninvesteringsplanning en de bijbehorende kapitaallasten in de (exploitatie)begroting te verwerken. In voorgaande begrotingen zijn investeringen in sommige gevallen nog als incidentele last in de exploitatie opgenomen. De investeringen in mobiliteit, verduurzaming vastgoed en cultureel vastgoed worden in deze begroting dan ook als investering met kapitaallasten verwerkt.
De financiële ontwikkelingen ten opzichte van de vorige begroting zijn onderverdeeld in de thema's Duurzaam Arnhem, Groen Arnhem, Kansrijk Arnhem en Verbonden Arnhem. Deze worden in de volgende paragrafen inzichtelijk gemaakt. Daarbij zijn in elke tabel, indien van toepassing, eerst de ontwikkelingen zoals opgenomen in de Perspectiefnota, benoemd. Daaronder zijn de ontwikkelingen die zich na de Perspectiefnota hebben voorgedaan, weergegeven. In iedere paragraaf is eerst een tabel opgenomen met beleidsontwikkelingen die gedekt worden door bestaande budgetten of reserves. Daarna is een tabel opgenomen met ontwikkelingen die gedekt worden vanuit de algemene middelen.

Een DUURZAAM Arnhem

Ontwikkelingen een DUURZAAM Arnhem met dekking	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Reservering middelen Spoorzone Oost	12.011	1.000			I
Middelen Stadsontwikkelfonds	-10.501	-1.000			I
Middelen Gebiedsontwikkeling Kronenburg	-1.100				I
Middelen Zuidelijke binnenstad	-410				I
Flexwonen Merwedeterrein	-300				I
Dekking Stadsontwikkelfonds	300				I
Inzet middelen uit Klimaatfonds	-5.000	-5.000	-5.000		I
Dekking Klimaatfonds	5.000				I
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	***0***	***-5.000***	***-5.000***	***0***	
Totaal ontwikkelingen een DUURZAAM Arnhem	**0**	**-5.000**	**-5.000**	**0**	

Spoorzone Oost
Om invulling te geven aan de opgave tot en met 2030 is in afstemming met het Rijk een businesscase opgesteld voor de realisatie van circa 5.400 woningen in het gebied. De dekking van deze gebiedsontwikkeling komt vanuit het Rijk, de Provincie en gemeentelijke middelen. Een deel van de gemeentelijke middelen is reeds beschikbaar binnen bestaande budgetten en wordt bij elkaar gebracht binnen de nieuw te vormen bestemmingsreserve Spoorzone Oost. Dit betreft middelen vanuit de bestemmingsreserves Stadsontwikkelfonds (€ 9,5 miljoen), Gebiedsontwikkeling Kronenburg (€ 1,1 miljoen) en Zuidelijke binnenstad (€ 0,4 miljoen).

Flexwonen Merwedeterrein
Voor het project Flexwonen Merwedeterrein wordt een aanvullend budget van € 0,3 miljoen in 2024 begroot. Doordat een aanzienlijk deel van de grond afgevoerd dient te worden zijn er extra kosten voor grondwerkzaamheden. Daarnaast is er een aanvullend planbudget nodig om het project tot realisatie te brengen. Zowel de kosten voor onderzoeken als de afstemming met de omgeving en corporaties vraagt meer aandacht en tijd dan waarmee aanvankelijk is rekening gehouden. Deze extra lasten worden gedekt vanuit het Stadsontwikkelfonds.

Klimaatbudget
Om de energietransitie een impuls te geven is in de Begroting 2023 € 15,0 miljoen vrijgemaakt dat is toegevoegd aan het Klimaatfonds. Snelle en effectieve maatregelen zijn nodig om de klimaatcrisis te bestrijden. In de energietransitie is de afgelopen jaren al flink geïnvesteerd en deze zal de komende jaren worden geïntensiveerd. We verwachten in de jaren 2024, 2025 en 2026 jaarlijks € 5 miljoen te besteden. Om die reden wordt de begrote toevoeging van € 10 miljoen in 2023 en van € 5 miljoen in 2024 teruggedraaid en wordt het Klimaatbudget direct in de exploitatie begroot. Dit sluit daarmee aan bij het ritme waarmee de uitgaven worden gedaan. Het klimaatbudget wordt binnen de kaders voor het klimaatfonds besteed.

Ontwikkelingen een DUURZAAM Arnhem tlv Algemene middelen	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**I/S**
Bedragen x € 1.000					
Eenmalige dotatie aan de BR Voorstudies	-500				I
Eenmalige bijdrage aan stadsontwikkelfonds tbv gemeentelijke planontwikkelingskosten grootschalige gebiedsontwikkelingen		-1.000			I
Publiek onrendabele top Spoorzone Oost	-12.000	-1.000			I
Publiek onrendabele top Spoorzone Oost: tbv park en mobiliteit				-600	S
Lokaal, sociaal, duurzaam, circulair en diervriendelijk Inkopen	-270	-270	-270		I
Aanvangsfase Verhuurdersvergunningen (Wet Goed Verhuurderschap)	-600	-75	-75	-75	S
Makelpunt	-100	-100	-100	-100	S
Community manager Merwedeterrein (motie 23M03)	-50	-50	-50	-50	I
Handhaving verbod permanente bewoning vakantieparken	-50	-50	-50	-50	I
Wasbare proefluiers (amendement 22A38)	-63				I
Verduurzamen vastgoed: vrijval	2.500	3.000			I

Verduurzamen vastgoed: kapitaallasten	-118	-236	-375	-371	S
Energieprijzen eigen gebruik vastgoed	-1.500				I
Beëindiging spaarelement rioolheffing			700	700	S
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	***-12.751***	***220***	***-220***	***-546***	
Totaal ontwikkelingen een DUURZAAM Arnhem	**-12.751**	**220**	**-220**	**-546**	

Eenmalige dotatie aan de BR Voorstudies
Wanneer een ruimtelijke ontwikkeling wenselijk is en er nog geen beleid, programma of gebiedsvisie als kader daarvoor is vastgesteld, is er voorstudiebudget beschikbaar om de haalbaarheid te onderzoeken. Deze voorstudie zal in een korte periode worden uitgevoerd en zal leiden tot een raadsbesluit waarna de plankosten kunnen worden geactiveerd. Als er voor het einde van het boekjaar geen dergelijk raadsbesluit wordt genomen, of wanneer de ontwikkeling wordt gestopt blijven de kosten voor rekening van het voorstudiebudget. Voor voorstudies is een jaarlijks budget van € 100.000 beschikbaar. De bestemmingsreserve Voorstudies is volledig uitgeput. Vanwege de verstedelijkingsopgave en een toenemend aantal initiatieven voor nieuwe ontwikkelingen wordt voorgesteld om éénmalig € 0,5 miljoen toe te voegen aan de BR Voorstudies.

Eenmalige bijdrage aan stadsontwikkelfonds tbv gemeentelijke planontwikkelingskosten grootschalige gebiedsontwikkelingen
De omgevingsvisie en verstedelijkingsstrategie geven kaders en richting voor een verdere gezonde groei van de Arnhem in de komende 20 jaar. Hierbinnen is de urgente woningbouwopgave prominent aanwezig. In 2020 hebben we ons de ambitie gesteld om voor 2040 16.000 woningen toe te voegen. Op dit moment, drie jaar later, zijn er in Arnhem nog zo'n 14.000 woningen benodigd. Aan de ontwikkeling hiervan zijn plankosten verbonden die naar verwachting in de ordegrootte van € 2 á € 4 miljoen gaan vallen. De plankosten worden conform de spelregels van grondbeleid onderdeel van de business case of grondexploitatie. Anders dan in het verleden, zijn de binnenstedelijk gebiedsontwikkelingen niet langer winstgevend voor gemeentes, maar vragen deze extra investeringsmiddelen vanuit een publieke onrendabele top. Ter dekking van de plankosten voor de onrendabele top wordt in 2025 € 1,0 miljoen toegevoegd aan het stadsontwikkelfonds.

Publiek onrendabele top Spoorzone Oost
In de huidige businesscase voor de ontwikkeling van Spoorzone Oost waarin 5.400 extra woningen worden gebouwd, zijn behalve middelen uit bestaande gemeentelijke budgetten nog aanvullende middelen nodig. Daarom wordt in 2024 € 12,0 miljoen en in 2025 € 1 miljoen extra toegevoegd aan de bestemmingsreserve Spoorzone, waarmee de totale reservering in 2024 uitkomt op € 23 miljoen en in 2024 op € 24 miljoen.
Voor de inrichting van de openbare ruimte wordt een investeringsbudget van € 19 miljoen vrijgemaakt. Dit leidt tot structurele kapitaallasten van € 0,6 miljoen vanaf 2027 en aanvullend € 0,3 miljoen vanaf 2028.

Lokaal, sociaal, duurzaam, circulair en diervriendelijk inkopen
Arnhem heeft grote ambities op het gebied van lokaal, sociaal, duurzaam, circulair en diervriendelijk inkopen. Om hier een impuls aan te geven wordt in 2024, 2025 en 2026 jaarlijks € 0,3 miljoen geïnvesteerd. Hiermee wordt bewustwording gecreëerd en de gewenste aanpak in onze organisatie en in onze werkprocessen geborgd. Tevens draagt deze impuls ertoe bij dat er meer inzicht komt in gemaakte contractuele maatschappelijke afspraken met leveranciers en hierdoor ook beter gemonitord en gestuurd kan worden.

Aanvangsfase Verhuurdersvergunningen (Wet Goed Verhuurderschap)
In de Begroting 2023 is de ambitie opgenomen om stadsbrede verhuurdersvergunningen in te voeren. Bij een stadsbrede invoering vallen ongeveer 15.000 adressen onder een vergunningsregime. Er is structureel € 0,3 miljoen beschikbaar voor de uitvoering van de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving. Gelet op de organisatiekosten van het opzetten van een vergunningverlening- en handhavingsregime en de capaciteit die het vergt om in de beginfase adressen te inventariseren, aan te schrijven en registreren wordt eenmalig € 0,6 miljoen vrijgemaakt en € 75.000 structureel.

Makelpunt
Makelpunt Arnhem is sinds april 2022 online. Inmiddels worden er circa 140 locaties op de site aangeboden en de verwachting is dat dit veel verder wordt uitgebreid met scholen, sportpanden en diverse andere locaties. De huidige aanbieders zijn enthousiast en zien de meerwaarde van Makelpunt Arnhem. In de subsidievoorwaarden is ook opgenomen dat iedereen mee doet met het Makelpunt. Tot en met 2023 wordt dit vanuit ontmoeten en verbinden financieel ondersteund. Om ook na 2023 Makelpunt Arnhem in de lucht te houden wordt een structurele last van € 100.000 opgenomen.

Community manager Merwedeterrein (motie 23M03)
Op het Merwedeterrein worden 149 flexwoningen gerealiseerd. Gelet op de locatie, nabij het kwetsbaardere Presikhaaf 1, heeft de raad met motie 23M03 het college opgedragen om een sociaal beheerder/community manager in te zetten in het gebied. Deze persoon dient zich te ontfermen over de nieuwe huurders en legt actief de verbinding met de rest van de buurt. Er worden nog afspraken met woningcorporaties gemaakt over de financiering van de 'sociale componenten' van de flexwoonontwikkeling bij het Merwedeterrein, en er liggen subsidiekansen liggen bij de Provincie Gelderland. Om er zeker van te zijn dat er met ingang van 2024 dekking is voor een sociaal beheerder, wordt hiervoor tot en met 2027 een budget van jaarlijks € 50.000 in de begroting opgenomen.

Handhaving verbod permanente bewoning vakantieparken
Op Vakantiepark Arnhem wordt al een aantal jaar gehandhaafd op het voorkomen van permanente bewoning. Het aantal permanente bewoners is geslonken naar 42. Ook op de andere vakantieparken vindt permanente bewoning plaats om te voorkomen dat op sommige parken bewoning toeneemt is actief toezicht noodzakelijk. Hiervoor wordt tot en met 2027 jaarlijks € 50.000 vrijgemaakt.

Wasbare proefluiers (amendement 22A38)
Om de hoeveelheid eenmalige luiers die in het restafval belanden te verminderen, wordt zoals ook in de raadsbrief d.d. 16-05-2023 aangegeven (zaaknummer 196737) in 2024 een proefproject gehouden met de uitgifte van een gratis proefluier aan nieuwe ouders bij de aangifte van een geboorte. Op die manier brengen we wasbare luiers actief onder de aandacht bij alle nieuwe ouders en maken we het makkelijk om de wasbare luiers te proberen en te blijven gebruiken. De kosten voor deze proef bedragen eenmalig € 63.000 in 2024.

Verduurzamen vastgoed
Zoals eerder in dit hoofdstuk is aangegeven is er in de Begroting 2023 op een aantal posten voor gekozen om incidentele middelen in te zetten in plaats van structureel geld vrij te maken. Het investeringsbudget voor het verduurzamen van gemeentelijk vastgoed is één van deze posten. Voor een totaal investeringsbudget van € 8,0 miljoen worden in deze begroting de kapitaallasten opgenomen.

Energieprijzen eigen gebruik vastgoed
De energieprijzen zijn in 2022 en 2023 fors gestegen. Het is onzeker in hoeverre deze stijging structureel is. Voor 2024 is de verwachting dat de energieprijzen nog hoog zullen blijven. Daarom wordt in 2024 € 1,5 miljoen extra aan energielasten in de begroting opgenomen voor het eigen gebruik in gemeentelijk vastgoed.

Beëindiging spaarelement rioolheffing
In de Begroting 2022 is een spaarelement aan de rioolheffing toegevoegd waarmee een voorziening is gevormd voor toekomstige vervangingsinvesteringen. Daarnaast werden hiermee ongewenste tariefschommelingen voorkomen. Op basis van het investeringsplan is een verdere toevoeging aan de voorziening na 2025 niet meer noodzakelijk. Deze heeft dan een omvang van € 2,8 miljoen. Ook is er geen noodzaak meer voor de voorziening om ongewenste tariefschommelingen te voorkomen. Daarmee kan vanaf 2026 het spaarelement van € 0,7 miljoen uit de rioolheffing vervallen.

Een GROEN Arnhem

Er zijn geen ontwikkelingen met dekking binnen het Thema Een GROEN Arnhem.

Ontwikkelingen een GROEN Arnhem tlv Algemene middelen	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Willemsplein				-284	S
Verkeersveiligheid	-24	-47	-71	-95	S
Snelfietsroute Arnhem-Huissen			-205	-205	S
Energieprijzen eigen gebruik openbare ruimte	-2.300				I
Prijsindexaties parkeergarages	282	282	282	282	S
Bewaking parkeergarages	-130				I
Kwaliteitsimpuls overige locaties, waaronder Bakenhof en Overmaat/Rijkerswoerd	-100	-100	-100		I
Werklocaties		-200	-200	-200	I
Veerpolderstraat	-652				I
Bijdrage aan coördinatie milieubeleid ODRA	-50	-50	-50	-50	S
Regeling rookgaskanalen	-125	-125			I
Uitvoering parkenvisie	-500	-500			I
Toevoeging Groenfonds	-350	-350			I
Woonwagenlocatie Bethaniënstraat (incl. grondwal)	-2.540				I
Bomen: continuering extra budget			-20	-41	S
Mobiliteit: vrijval incidentele budgetten	4.500	3.600	3.600		I
Mobiliteit: kapitaallasten	-213	-426	-596	-767	S
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	**-2.202**	**2.084**	**2.640**	**-1.359**	
Totaal ontwikkelingen een GROEN Arnhem	**-2.202**	**2.084**	**2.640**	**-1.359**	

Willemsplein

Het Willemsplein is een belangrijke plek in de stad en een groot OV knelpunt. De komende jaren zal dit aangepast worden om het ook in de toekomst goed te kunnen blijven gebruiken. De totale investering zal tussen de € 10 en € 20 miljoen bedragen. De dekking hiervoor komt deels vanuit het regulier mobiliteitsbudget en zal mogelijk ook vanuit het Klimaatfonds en de budgetten voor vergroening en groot wegenonderhoud komen. Voorlopig wordt een aanvullend investeringsbudget van € 6,0 miljoen in de begroting opgenomen. De kapitaallasten bedragen hiervoor structureel € 284.000.

Verkeersveiligheid

Bij Arnhem als duurzaam bereikbare stad ligt ook de focus op verkeersveiligheid. De komende vier jaar wordt extra geïnvesteerd in verkeersveiligheidsknelpunten en de realisatie van schoolzones. Hiervoor wordt het investeringsbudget tot en met 2027 jaarlijks met € 500.000 verhoogd0. De kapitaallasten hiervoor lopen op van € 24.000 in 2024 tot structureel € 95.000 vanaf 2027.

Energieprijzen eigen gebruik openbare ruimte

De energieprijzen zijn in 2022 en 2023 fors gestegen. Het is onzeker in hoeverre deze stijging structureel is. Voor 2024 is de verwachting dat de energieprijzen nog hoog zullen blijven. Daarom wordt in 2024 € 2,3 miljoen extra aan energielasten in de begroting opgenomen voor het eigen gebruik in de openbare ruimte.

Prijsindexaties parkeergarages
Zoals aangekondigd in de Perspectiefnota 2024-2027 is voor de Begroting 2024 bekeken of de prijsindexatie van de parkeergarages gedekt kan worden vanuit de bestemmingsreserve Bereikbaarheid. Dit blijkt te kunnen waardoor een structureel voordeel van € 282.000 voor de algemene middelen ontstaat.

Bewaking parkeergarages
Vanwege de toenemende overlast door daklozen in de parkeergarages zijn er maatregelen getroffen om de overlast tegen te gaan. In de dienstverleningsovereenkomst met P1 zijn afspraken gemaakt met betrekking tot het schoonmaken en beheren van de parkeergarages. Daarnaast worden er extra kosten gemaakt voor de beveiliging van de parkeergarages. Hiervoor wordt in 2024 € 130.000 begroot.

Kwaliteitsimpuls overige locaties, waaronder Bakenhof en Overmaat/Rijkerswoerd
Voor de kwaliteitsimpuls werklocaties wordt voor de jaren 2024 tot en met 2026 jaarlijks een aanvullend budget van € 100.000 begroot. Deze middelen worden onder andere ingezet voor de kwartiermaker voor de Nieuwe Haven en de ambities zoals omschreven in het ambitiedocument Het Broek.

Werklocaties
In de Begroting 2023 is € 200.000 vrijgemaakt in 2023 en 2024 voor de uitvoering en/of cofinanciering van de korte termijn activiteiten uit de uitvoeringsagenda van het implementatieplan Nieuwe Haven. Om constructief te werken aan toekomstbestendige werklocaties wordt ook voor de jaren 2025, 2026 en 2027 een extra budget van jaarlijks € 200.000 begroot.

Veerpolderstraat
Voor het project Veerpolderstraat, waar de realisatie van 37 huurappartementen en de ontwikkeling van een zorgvoorziening voor dementerende ouderen gerealiseerd wordt, zijn we met bewoners in gesprek om hun zorgen bij de ontwikkeling te bespreken en te kijken naar planaanpassing om aan deze zorgen tegemoet te komen. Inzet is een aangepast plan waarin meer ruimte is voor groen en spelen. Hierdoor dalen de opbrengsten van de grondverkoop met € 446.000 in 2024. Voor de aanleg van groen en spelen wordt een extra budget van € 206.000 begroot.

Bijdrage aan coördinatie milieubeleid ODRA
Door de ODRA wordt extra ingezet op coördinatie en afstemming van het gezamenlijk milieubeleid. Hiervoor wordt de formatie uitgebreid. Als gevolg hiervan stijgt de bijdrage aan ODRA voor Arnhem met € 50.000 structureel.

Regeling rookgaskanalen
In de Perspectiefnota is opgenomen dat we werken aan de uitvoering van afspraken uit de Luchtagenda en daarvoor willen deelnemen aan een subsidieregeling voor het verwijderen of onklaar maken van rookgaskanalen. Voor de cofinanciering van deze subsidieregeling wordt in 2024 en 2025 € 125.000 begroot.

Uitvoering parkenvisie
Op dit moment wordt de parkenvisie opgesteld. De Parkenvisie geeft een ruimtelijk beeld voor de toekomst op gebied van cultuurhistorie (rijksmonument), biodiversiteit, klimaatbestendig en gezondheid (recreatie) voor het beheer van bossen en parken. In het kader van de parkenvisie loopt nu voor Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem een aanvraag voor een monumentenvergunning. De parkenvisie zal dit jaar worden vastgesteld en naar de raad worden gestuurd. Voor de uitvoering van de parkenvisie wordt in deze begroting voor 2024 en 2025 vast € 500.000 vrijgemaakt.

Toevoeging Groenfonds
In 2024 en 2025 wordt € 350.000 toegevoegd aan de bestemmingsreserve Groenfonds voor de aankoop van grond voor natuurontwikkeling in het kader van groen en ontmoeten die voorzien is in 2025.

Woonwagenlocatie Bethaniënstraat (incl. grondwal)
In de voorbereiding van de herinrichting van de Bethaniënstraat is gebleken dat hier meer middelen voor nodig zijn. Hiervoor wordt in 2024 € 2,5 miljoen extra in de begroting opgenomen. Dit wordt ingezet voor de extra kosten voor de sanering van de grondwal en een aanpassing van het inrichtingsplan. Daarnaast worden met deze toevoeging aan het budget de kostenstijgingen opgevangen.

Bomen: continuering extra budget
Voor 2025 en 2026 wordt een extra investeringskrediet van € 600.000 begroot om het bestaande bomenbeleid en de groene ambities te kunnen blijven realiseren. De kapitaallasten die hiervoor in de begroting worden opgenomen, bedragen € 20.000 in 20256 en structureel € 41.000 vanaf 2027.

Mobiliteit
Zoals eerder in dit hoofdstuk is aangegeven, is er in de Begroting 2023 op een aantal posten voor gekozen om incidentele middelen in te zetten in plaats van structureel geld vrij te maken. Hiertoe behoort ook een deel van de middelen die zijn toegekend aan mobiliteitsdoeleinden. Het gaat om de volgende onderwerpen: verlagen maximum snelheid, verminderen aantal rijbanen en de wandel- en fietspromenade Rijnkade. Hiervoor worden in deze Begroting 2024 de kapitaallasten in de begroting opgenomen van € 213.000 in 2024 oplopend tot structureel € 767.000 vanaf 2027 en de investeringen in het meerjareninvesteringsplan meegenomen.

Een KANSRIJK Arnhem

Ontwikkelingen een KANSRIJK Arnhem met dekking	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Motie Online bewustwordingsaanpak voor jongeren (21M105)	-168				I
Dekking Online bewustwordingsaanpak jongeren uit BR Beschermd en weerbaar	168				I
Investeren in jongerenwerk zwaardere doelgroepen Geitenkamp	-75	-75			I
Vlindertuin Geitenkamp	-75	-75			I
Immerloo Schuldenvrij	-250	-250			I
Dekking jongerenwerk en Vlindertuin Geitenkamp en Immerloo Schuldenvrij uit middelen Arnhem Oost	400	400			I
Implementatie subsidiehuis	-60				I
Dekking implementatie subsidiehuis uit BR WMO & Jeugdzorg	60				I
Preventieve jeugdbescherming Veilig, Aanwezig, Vertrouwd. Uitbreiding pilot	-180	-180	-180	-180	I
Dekking uit BR Wmo en jeugdzorg: VAV uitbreiding pilot	180	180	180	180	I
Inzet ervaringsdeskundigheid binnen maatschappelijke opvang		-75	-75	-75	I
Dekking uit BR Beschermd en weerbaar: Inzet ervaringsdeskundigheid binnen maatschappelijke opvang		75	75	75	I
Uitbreiding capaciteit Kruispunt en De Duif		-120	-120	-120	I
Uitbreiding gezinsopvang		-200	-200	-200	I
Dekking uitbreiding capaciteit Kruispunt, De Duif en gezinsopvang uit BR Beschermd en weerbaar		320	320	320	I
Buurtconciërges	-425				I
Buurtconciërges dekking uit WIF	425				I
Buurtconciërges overheveling dekking uit WIF	-425				I
Totaal ontwikkelingen Perspectiefnota	*-425*	*0*	*0*	*0*	
Verlenging zorgaccounthouder (wachtlijsten GGZ)	-75				I
Dekking verlenging zorgaccounthouder uit BR Wmo en Jeugdzorg	75				I
Integraal accommodatiebeleid	-200	-100			I

Dekking integraal accommodatiebeleid uit middelen Scholen en ander vastgoed als verbindende plek in de buurt	200	100			I
Uitbreiding buurtsportcoaches	-113	-113			I
Dekking uitbreiding buurtsportcoaches uit BR Jeugdfonds	113	113			I
Vervanging hockeyveld HCM	-26	-26	-26	-26	S
Vervanging kunstgrasveld Arnhemse Boys Schuytgraaf	-17	-17	-17	-17	S
Sportdag op Papendal	-40	-40	-40	-40	S
Dekking HCM, kunstgrasveld Arnhemse Boys, sportdag Papendal in bestaande budgetten sport	83	83	83	83	S
Huisvesting bijzondere doelgroepen	-1.500	-1.500	-1.500	-1.500	I
Dekking uit BR Huisvesting bijzondere doelgroepen	1.500	1.500	1.500	1.500	I
Opvang dakloze EU-burgers (motie 23M41)	-500	-500			I
Dekking dakloze EU-burgers uit BR Wmo jeugdzorg	500	500			I
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	***0***	***0***	***0***	***0***	
Totaal ontwikkelingen een KANSRIJK Arnhem	**-425**	**0**	**0**	**0**	

Verlenging zorgaccounthouder (wachtlijsten GGZ)
De zorgaccounthouder die de gemeente extern inhuurt, bemiddelt sinds een jaar bij het terugdringen van de wachtlijsten GGZ in de Jeugdzorg en is daarin succesvol gebleken. Bij de behandeling van de Perspectiefnota heeft het college toegezegd om het contract te verlengen tot 1 oktober 2024. De kosten van de verlenging worden geraamd op € 75.000. Dit wordt gedekt vanuit de bestemmingsreserve Wmo en Jeugdzorg.

Integraal accommodatiebeleid
In de afgelopen jaren is de wens ontstaan om integraal te kijken naar het gebruik, beheer en exploitatie van maatschappelijke accommodaties. Dit willen we faciliteren middels een status quo analyse op gebiedsniveau. Zo kunnen we groeien naar een stad waar bijvoorbeeld MFC's, buurthuizen, sportclubs en scholen centrale plekken in de wijk zijn door gericht beleid en inspanningen en betere afstemming op elkaar. De verwachting is dat de kaders van het integraal accommodatiebeleid eind 2024 gereed zijn. Hiervoor wordt de huidige inzet voor sociaal beheer verlengd tot en met 2025. Hiervoor wordt in 2024 € 200.000 begroot en in 2025 € 100.000. Dit wordt gedekt vanuit de middelen voor Scholen en ander vastgoed als verbindende plek in de buurt.

Uitbreiding buurtsportcoaches
De gemeente Arnhem werkt al sinds jaren met buurtsportcoaches. Deze professionals in wijken zetten sport als middel in om bij te dragen aan gemeentelijke doelstellingen zoals een gezonde leefstijl, het tegengaan van eenzaamheid onder ouderen en het tegengaan van overlast onder jongeren. In een aantal wijken is er behoefte aan (meer) buurtsportcoaches. De buurtsportcoaches worden voornamelijk ingezet in de in de wijken waarop ook in het kader van de Arnhem Oost aanpak wordt ingezet. Omdat een verschuiving van de inzet van de buurtsportcoaches ten koste gaat van de inzet in die wijken, wordt voor de komende twee jaar het aantal buurtsportcoaches uitgebreid. Hiervoor wordt jaarlijks € 112.500 begroot.

Vervanging hockeyveld HCM, vervanging kunstgrasveld Arnhemse Boys Schuytgraaf en sportdag op Papendal
Gezien het ledenaantal van HCM en het aantal jongeren uit de omliggende wijken dat hockeyt, is het vanuit de gemeentelijke beweegdoelstellingen noodzakelijk dat dit veld gerenoveerd wordt. Hiervoor is een investering nodig van € 500.000. Dit leidt tot structureel hogere lasten van € 26.000.

Arnhemse Boys heeft de wens om een natuurgrasveld om te zetten in een (duurzaam) kunstgrasveld. Een kunstgrasveld is namelijk nagenoeg continu bespeelbaar, waar een natuurgrasveld maar zeer beperkt bespeeld kan worden in verband met de kwaliteit van het veld. Hierdoor zal Arnhemse Boys veel meer jeugd kunnen faciliteren. Hiervoor is een investering benodigd van € 115.000, wat leidt tot € 17.000 structurele kapitaallasten vanaf 2024.

Naar aanleiding van de motie 21M103 ‘een Arnhemse Sportdag’ is voor 2022/2023 (één schooljaar) budget beschikbaar gesteld voor uitvoering van deze motie (€ 40.000 incidenteel). Gekozen is voor een langduriger traject van dertig weken gedurende het schooljaar 2022-2023, waarbij elke week een andere groep basisschoolleerlingen (groep 6 t/m 8) langs komt op Papendal voor een dagvullend pedagogisch verantwoord lesprogramma, breder dan enkel sport. Om dit concept navolging te geven wordt vanaf 2024 € 40.000 begroot. Dit wordt samen met de vervanging van de sportvelden gedekt vanuit de huidige middelen binnen sport.

Huisvesting bijzondere doelgroepen
Vanuit de ambities uit de Nota Wonen en Zorg wordt het aantal passende en betaalbare woningen voor bijzondere doelgroepen uitgebreid. Het kan gaan om bijvoorbeeld het ontwikkelen van een tussenvoorziening voor statushouders, uitbreiding van woningen voor extreme overlastgevers, het realiseren van flexwoningen, aankopen en verbouwen van panden (al dan niet voor specifieke doelgroepen, en/of ten behoeve van een betere spreiding over de wijken). Hiervoor wordt incidenteel € 1,5 miljoen per jaar van 2024 tot en met 2027 begroot voor onder andere projectkosten, plankosten, voorinvesteringen, of voor onrendabele toppen. Ter dekking wordt een nieuwe bestemmingsreserve bijzondere huisvesting gevormd. Deze wordt in 2024 gevoed met € 6,0 miljoen vanuit de bestemmingsreserve Wmo & Jeugdzorg.

Opvang dakloze EU-burgers (motie 23M41)
Voor de opvang van dakloze EU-burgers wordt in 2024 en 2025 elk jaar € 500.000 begroot. Dit wordt gedekt vanuit de bestemmingsreserve Wmo en Jeugdzorg.

Ontwikkelingen een KANSRIJK Arnhem tlv Algemene middelen	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**I/S**
Bedragen x € 1.000					
Actualisatie WSW	-2.151	-2.270	-1.380	1.447	S
Compensatie minimumloon WSW in septembercirculaire	371	370	345	317	S
Actualisatie BUIG	-1.299	-1.293	-1.172	-1.128	S
VGGM: Basis op orde JGZ / AGZ	102				I
VGGM: Programma Beter Bedrijfsvoeren	247				I
Vrijval dotatie aan BR jeugdfonds	1.000	1.000			I
Sportbedrijf tekort begroting	-2.800				I
Huur- vs subsidieindexatie maatschappelijke partners	-559	0	0	0	I
Inkomensregelingen	-960				I
Individuele studietoeslag	-400				I
Vroegsignalering	-340				I
Schuldhulpverlening particulieren	-440				I
Bijna gratis OV voor Gelrepashouders	-25	-25	-25	-25	S
Grip op eigen financiële situatie inwoners	-125	-125	-125	-125	S
Verlenging maatregelen energiecrisis	-500	-500			I
Gedeeltelijke dekking uit Energiearmoedefonds	400	400			I
Ervaringsdeskundigen	-100				I
Sportpark Paasberg	-105	-105	-105	-105	S
Doorontwikkeling/implementatie Koersnota 2.0 Wijksturing	-150				I
Formatie functionele gegevensbescherming (JZ)	-120	-120			I
Leefbaarheid en voorzieningen Malburgen-Oost Noord / Amusementsorkest DWS		-132	-132	-132	S

Aankoop Maatschappelijke accommodaties	-19	-19	-19	-19	S
Incidentele subsidies welzijn	-1.000				I
Gedeeltelijke dekking uit BR jeugdfonds	500				I
Taakstelling subsidies welzijn	-545	-545	-545	-545	S
Duurzame opvang vluchtelingen	-500	-500	-500	-500	I
Ecovrede	-30	-30	-30	-30	I
Vertraging oplevering sporthal Middachtensingel	-4	-4	-4	-4	S
Inzet op handhaving structureel (motie 23M57)		-500	-500	-500	S
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	***-9.552***	***-4.397***	***-4.191***	***-1.348***	
Totaal ontwikkelingen een KANSRIJK Arnhem	**-9.552**	**-4.397**	**-4.191**	**-1.348**	

Actualisatie WSW
De begroting WSW is geactualiseerd. Hierbij wordt uitgegaan van een structurele looncompensatie van tussen 7% en 10% afhankelijk van de inschaling. De actualisatie leidt tot een nadeel van € 2,5 miljoen in 2024 dat afloopt en in 2027 omslaat in een structureel voordeel van € 1,4 miljoen.

Compensatie minimumloon WSW in septembercirculaire
Voor de septembercirculaire 2023 van het gemeentefonds is een compensatie van de verhoging van het minimumloon voor de WSW aangekondigd. Voor Arnhem zal het aandeel hierin uitkomen op € 371.000 in 2024 aflopend tot structureel € 317.000 vanaf 2027.

Actualisatie BUIG
Op basis van de meicirculaire van het gemeentefonds en de realisatie over 2023 is de BUIG geactualiseerd. Deze wordt ten opzichte van de actualisatie bij de Perspectiefnota naar beneden bijgesteld. Hierdoor ontstaat een structureel nadeel van € 1,3 miljoen vanaf 2024. Voor de volgende actualisatie bij de Perspectiefnota van volgend jaar wordt bekeken hoe de voorspelbaarheid vergroot kan worden waarmee fluctuaties in de raming tussen Perspectiefnota en Begroting beperkt kunnen worden.

VGGM: Basis op orde JGZ / AGZ en Programma Beter Bedrijfsvoeren
In de Perspectiefnota is voor de programma's Basis op orde en Beter Bedrijfsvoeren waarmee VGGM haar dienstverlening voor de toekomst op een hoger niveau wil brengen, rekening gehouden met extra lasten in 2024 van respectievelijk € 600.000 en € 498.000. Hierbij werd aangegeven dat er nog discussie gevoerd werd over deze bedragen. De uiteindelijke bijdragen zijn lager uitgekomen, waarmee voor Arnhem een voordeel ontstaat van € 102.000 en € 247.000 in 2024.

Vrijval dotatie aan BR jeugdfonds
Actualisatie van de BR Jeugdfonds leidt tot de conclusie dat de begrote dotatie van jaarlijks € 1 miljoen in 2024 en 2025 in beginsel niet noodzakelijk lijkt voor de dekking van het programmaplan Perspectief op Jeugd. Deze dotatie kan teruggedraaid worden ten gunste van de algemene middelen. Wanneer ook de toevoeging voor 2023 wordt teruggedraaid, blijft voor de ambities op dit beleidsterrein in totaal € 4 miljoen aan middelen beschikbaar in deze reserve.

Sportbedrijf tekort begroting
Mede als gevolg van de gestegen energielasten is een tekort op de begroting van het Sportbedrijf ontstaan. Het is onzeker in hoeverre deze stijging van de energielasten structureel is. Daarom wordt vooralsnog het tekort incidenteel in 2024 ingeboekt. Dit levert een nadeel voor de algemene middelen op van € 2,8 miljoen.

Huur- versus subsidie-indexatie maatschappelijke partners
De huurders van onze gebouwen hebben te maken met ongekende kostenstijgingen. De gemeente Arnhem hanteert de kostprijsdekkende huur systematiek voor haar huurders. Jaarlijks indexeren wij de huurprijs per 1 mei met de CPI index..Bij de Perspectiefnota is besloten om dit jaar af te wijken van deze CPI index en voor de huurindexatie uit te gaan van de kerninflatie, welke is vastgesteld op 6,4%.

Er is een inventarisatie gedaan van de huursommen in de verschillende beleidsterreinen. Daarbij is een berekening gemaakt van het verschil tussen de verwachte subsidie indexatie en een huurindexering op basis van de kerninflatie van 6,4%. Uitgangspunt is dat bij cultuur en sport de partners exploitatiesubsidie ontvangen van de gemeente die wordt geïndexeerd in 2023 met 3,1%. Voor de MFC's, de kinderboerderijen en de buurthuizen wordt een volledige compensatie van de huurprijs gerekend, waarbij een exploitatiesubsidie dus niet van toepassing is. Voor deze laatste drie groepen wordt de subsidie in 2024 incidenteel aanvullend geïndexeerd voor in totaal € 559.000.

Inkomensregelingen
Er wordt meer beroep gedaan op diverse onderdelen van de openeinderegeling Bijzondere Bijstand. Dit leidt tot hogere kosten bij Bijzondere Bijstand, Bijzondere Bijstand voor Beschermingsbewind en de Gelrepas. Bij de Gelrepas zien we de effecten van de verbeterslag die in 2021 is gemaakt met de digitalisering en professionalisering van de pas. Meer inwoners gebruiken de Gelrepas en ze besteden daarbij ook een groter bedrag. De totale lasten voor de inkomensregelingen stijgen in 2024 incidenteel met € 960.000.

Individuele studietoeslag
Vanaf april 2022 bestaat er de wettelijk regeling individuele studietoeslag, voor mensen die geen inkomen naast hun studie kunnen verdienen door een structurele fysieke beperking. Deze kan met terugwerkende kracht worden aangevraagd. De aanvragen vallen hoger uit dan eerder geraamd, waardoor in 2024 een incidenteel nadeel van € 400.000 ontstaat.

Vroegsignalering
We zien dat er bij verschillende crediteuren van vaste lasten (energie, huur, water en zorgverzekeringen) meer meldingen van betalingsachterstanden binnenkomen. Om meer inwoners met betalingsachterstanden te kunnen benaderen met ons hulpaanbod, gaan we in 2024 de helft meer inwoners bellen en de helft meer huisbezoeken afleggen dan in 2022. Dit betekent 600 extra huisbezoeken en 600 extra telefoongesprekken. Hiervoor wordt incidenteel € 340.000 vrijgemaakt.

Schuldhulpverlening particulieren
In 2022 is een aanbesteding gestart voor schuldhulpverlening. Vanwege het risico op hogere prijzen is in de Begroting het budget met € 250.000 verhoogd. Uit de aanbesteding bleek dat de prijzen 40% zijn gestegen. We onderzoeken we of het mogelijk is om vanaf 2025 onderdelen van de schuldhulpverlening weer in eigen beheer te kunnen uitvoeren om een betere regie op de schuldhulpverlening te houden en daarmee een betere dienstverlening aan onze inwoners te kunnen bieden. In voorbereiding daarop wordt in deze begroting een incidenteel budget van € 440.000 in 2024 begroot om een eventuele overname van de activiteiten van de huidige aanbieder voor te kunnen bereiden.

Bijna gratis OV voor Gelrepashouders
In de Begroting 2023 is het voornemen opgenomen om Gelrepashouders voor € 1,- per rit gebruik te kunnen laten maken van het openbaar vervoer. Bij de uitwerking hiervan heeft de provincie Gelderland als opdrachtgever en opbrengstverantwoordelijke aangegeven een beter voorstel te hebben dat aansluit bij de bestaande tarieven. In het nieuwe voorstel kunnen Gelrepashouders voor € 15,- per jaar vervolgens gratis van het openbaar vervoer gebruik maken binnen de gemeentegrenzen. Voor de aangepaste regeling wordt vanaf 2024 aanvullend structureel € 25.000 begroot.

Grip op eigen financiële situatie inwoners
In deze tijden van bestaanszekerheidscrisis willen we voortdurend inzetten op het zo vroeg mogelijk vinden van inwoners met geldzorgen en voorkomen dat geldzorgen problematische schulden worden. In de afgelopen jaren zijn deze activiteiten incidenteel gedekt. Vanaf 2024 wordt hiervoor een structureel budget van € 125.000 in de begroting opgenomen.

Verlenging maatregelen energiecrisis
De energiecrisis heeft veel effect gehad op de bestaanszekerheid van inwoners. Voor 2022 en 2023 is mede daarvoor een crisisaanpak georganiseerd en zijn verschillende regelingen gestart of uitgebreid om de gevolgen van de energiecrisis te beperken. Om deze aanpak ook in 2024 en 2025 voort te kunnen zetten, wordt voor beide jaren een incidenteel budget van € 500.000 begroot. Een bedrag van € 400.000 hiervan wordt jaarlijks uit het energiearmoedefonds gedekt.

Ervaringsdeskundigen
Ervaringsdeskundigen weten als geen ander hoe het beleid en het handelen vanuit de overheid en uitvoerende instanties uitwerkt in de praktijk. Welke knelpunten er zijn en welke impact dit heeft op hun dagelijkse leven. Om van deze ervaringen te leren, wordt een pilot gestart waarin een pool van ervaringsdeskundigen wordt gevormd (ervaringsraad) die meedenkt en advies geeft in de ontwikkeling van beleid. De focus zal daarbij in eerste instantie komen te liggen op bestaanszekerheid, maar met de intentie om dit te verbreden naar andere terreinen. Voor deze pilot wordt in 2024 een bedrag van € 100.000 begroot.

Sportpark Paasberg
In de begroting was een taakstelling opgenomen van € 150.000 op buitensport voor extra opbrengsten die zouden worden gegenereerd door de Paasberg in te zetten voor nieuwbouw. Na het besluit om de Paasberg niet voor nieuwbouw in te zetten kan deze taakstelling niet geheel worden gerealiseerd, daarom wordt het restant van structureel € 105.000 afgeboekt.

Doorontwikkeling/implementatie Koersnota 2.0 Wijksturing
De nieuwe Koersnota 'Van Wijken Weten' wordt in 2023 opgeleverd. Voor de implementatie van het verandertraject dat uit deze nota voort komt, wordt in 2024 € 150.000 in de begroting opgenomen.

Formatie functionele gegevensbescherming (JZ)
Op basis van een extern onderzoek op het gebied van informatieveiligheid en privacy is geconstateerd dat de formatie voor de Functionaris voor Gegevensbescherming binnen Arnhem op dit moment ontoereikend is. Om deze met 1 fte uit te breiden, wordt in 2024 en 2025 € 120.000 begroot.

Leefbaarheid en voorzieningen Malburgen-Oost Noord / Amusementsorkest DWS
De leefbaarheid en sociale cohesie in Malburgen-Oost Noord vraagt aandacht, bijvoorbeeld rond de Veerpolderstraat. De woningbouwplannen daar laten we samen gaan met een impuls in de voorzieningen rond het MFC onder andere met een plek voor Amusementsorkest DWS. Voor het benodigde investeringskrediet van € 1,9 miljoen worden vanaf 2025 structurele kapitaallasten van € 103.000 in de begroting opgenomen. Hiernaast wordt een aanvullende subsidie van € 29.000 begroot voor de servicelasten van de huurders.

Aankoop Maatschappelijke accommodaties
Maatschappelijke accommodaties zijn een belangrijk middel om de leefbaarheid in wijken te behouden. Om invloed te kunnen uitoefenen op het behoud en/of toevoegen van maatschappelijke accommodaties is het van belang om een budget beschikbaar te hebben om deze accommodaties aan te kunnen kopen en/of aan te passen. Hiervoor een eenmalig een investeringskrediet van € 1,0 miljoen begroot. Hiervoor worden de kapitaallasten van structureel € 19.000 vanaf 2024 in de begroting opgenomen.

Subsidies welzijn
De grote uitdagingen voor Arnhem zoals de woonopgave inclusief huisvesting voor bijzondere doelgroepen, de leefbaarheid en veiligheid in veerkrachtige wijken, een inclusieve samenleving en de (jeugd)zorgvraag van inwoners vragen om preventief en flankerend welzijnsbeleid. Zo willen we onder andere dat de wijken voldoende voorzieningen hebben, kinderen en jongeren die gezond en veilig opgroeien en dat Arnhemmers zich vrij en veilig kunnen bewegen. Om ons welzijnsbeleid toekomstbestendig te maken wordt voor 2024 € 1,0 miljoen voor incidentele subsidies vrijgemaakt. Dit wordt deels gedekt door een onttrekking uit het Jeugdfonds van € 500.000. Daarnaast wordt een structurele taakstelling op de welzijnssubsidies van € 545.000 in deze begroting tegen geboekt.

Duurzame opvang vluchtelingen
Ook de komende jaren maken we werk van een gastvrije opvang waarmee vluchtelingen snel onderdeel kunnen worden van de Arnhemse samenleving. Arnhem beschikt inmiddels over ruim 2.500 opvangplekken voor vluchtelingen. Voor het overgrote deel zijn dit tijdelijke plekken. De ambitie is om permanent een aantal van 2.000 plekken aan te houden. In 2027 kan deze ambitie bereikt worden door vanaf 2024 jaarlijks het aantal permanente plekken met 400 uit te breiden. Om dit te realiseren en vluchtelingen snel hun plek te laten vinden in de Arnhemse samenleving wordt vanaf 2024 tot en 2027 jaarlijks een budget van € 500.000 begroot.

EcoVrede
De huisvesting van EcoVrede is in 2022 en 2023 bekostigd vanuit het armoedebudget. Hiervoor wordt vanaf 2024 tot en met 2028 een jaarlijks budget van € 30.000 begroot.
Vertraging oplevering sporthal Middachtensingel
Als gevolg van capaciteitsproblemen bij Liander wordt sporthal Middachtensingel later opgeleverd. Dit leidt tot hogere kosten, waardoor de kapitaallasten vanaf 2024 met € 4.000 toenemen.

Inzet op handhaving structureel (motie 23M57)
In de Begroting 2023 is voor 2023 en 2024 een budget van € 500.000 opgenomen om intensiever te kunnen handhaven. Bij de behandeling van de Perspectiefnota is motie 'Perspectief voor handhavers in leefbare wijken' (23M57) aangenomen. Hierin wordt het college opgeroepen om, bij voldoende structurele ruimte vanuit de meicirculaire, de incidentele inzet op handhaving vanaf 2024 structureel te maken. De meicirculaire biedt deze ruimte. Daarom wordt vanaf 2025 een structureel budget van € 500.000 voor handhaving in de begroting opgenomen.

Een VERBONDEN Arnhem

Ontwikkelingen een VERBONDEN Arnhem met dekking	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Cultuurhistorische Waardenkaart	-60				I
Dekking cultuurhistorische Waardenkaart uit invoeringsbudget Omgevingswet	60				I
Totaal ontwikkelingen Perspectiefnota	*0*	*0*	*0*	*0*	
Voorbereidingskosten project eigen huisvesting	-500				I
Dekking voorbereidingskosten eigen huisvesting uit BR Zuidelijke Binnenstad	500				I
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	***0***	***0***	***0***	***0***	
Totaal ontwikkelingen een VERBONDEN Arnhem	**0**	**0**	**0**	**0**	

Voorbereidingskosten project eigen huisvesting
Diverse ontwikkelingen maken (her)oriëntatie op toekomstige gemeentelijke huisvesting noodzakelijk. In onze raadsbrief van 23 mei 2023 hebben we de uitgangspunten geformuleerd voor het op te stellen huisvestingsplan die we eind 2023 aan de raad willen voorleggen. Hiervoor is een projectmanager aangesteld die een projectteam zal samenstellen. Voor de voorbereiding en inrichting wordt in 2024 een startbudget van € 500.000 begroot. Dit wordt gedekt vanuit de bestemmingsreserve Zuidelijke Binnenstad.

Ontwikkelingen een VERBONDEN Arnhem tlv Algemene middelen	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Burgerzaken: Actualisatie kosten verkiezingen	-158	-163	-163	-188	S
Burgerzaken: Doorontwikkeling	-500	-500			I
Burgerzaken: Leges	485	555	687	685	S
Burgerzaken: Formatie agv paspoorthausse/leges	-485	-555	-687	-685	I
Loket Zuid	-72	-72	-72	-72	S
Klantenservice	-328	-328			I

Uitvoering moties 23M09gg (Vergoeding aanpassing paspoort) en 21M218 (Kosteloze naamsverandering)	-68	-68			I
Raadsondersteuning	-50	-50	-50	-50	S
Visie Dienstverlening	-150	-150			I
Lekker Werken aan de Ambities van Arnhem	-400	-350	-275		I
Inclusieve en diverse gemeentelijke organisatie	-50	-50	-50	-50	S
Bedrijfscontinuïteitsmanagement (Informatieveiligheid)	-120				I
Uitvoering Woo-vragen	-400	-250	-100	-100	S
Incidentele formatie	-200	-100	-100		I
Opgave huisvesting creatieve en culturele sector motie (23M47)		-360	-360	-360	S
Cultuurprogrammering (motie 23M47)				-500	S
Kwartiermaker toekomst rijksmonumentale Synagoge	-50				I
Bewustwording en kennisvergroting slavernijverleden	-100				I
Toegankelijkheidsfonds (19M21)	-75	-75			I
Leefbare Wijken Monitor	56				I
Uitwerking Street art (motie 23M37)	-70	-70	-70	-70	I
Holocaustbewustwordingsprogramma (motie 23M67)	-30	-30	-30	-30	I
Vrijval BR cultureel vastgoed	12.500	2.300	2.700		I
Verwerking cultureel vastgoed in begroting				-2.400	S
Lokale heffingen	400	400	400	400	S
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	***10.135***	***84***	***1.830***	***-3.420***	
Totaal ontwikkelingen een VERBONDEN Arnhem	**10.135**	**84**	**1.830**	**-3.420**	

Burgerzaken: Actualisatie kosten verkiezingen
Her huidige budget voor het organiseren verkiezingen is de afgelopen jaren niet geactualiseerd. In die tijd zijn er wel diverse veranderingen geweest in de wijze waarop verkiezingen worden georganiseerd. Om de begroting weer op een realistisch niveau te brengen wordt het budget voor verkiezingen in 2024 verhoogd met € 158.000 oplopend tot structureel € 188.000.

Burgerzaken: Doorontwikkeling
Burgerzaken heeft te maken gekregen met een structureel hogere aanvraag van het aantal reisdocumenten, maar ook veranderende taken vanuit het Rijk. Om hierop in de toekomst ook goed in te kunnen spelen wordt de afdeling burgerzaken doorontwikkeld. Hiervoor wordt in 2024 en 2025 een incidenteel budget van € 500.000 begroot.

Burgerzaken: Leges en / Formatie agv paspoorthausse/leges
Naar verwachting zal het aantal aanvragen van reisdocumenten op een blijvend hoger niveau uitkomen. Dit zorgt voor extra legesinkomsten van € 485.000 in 2024 oplopend tot structureel € 685. Om aan het grotere aantal aanvragen te kunnen afhandelen wordt met het oog op de doorontwikkeling van burgerzaken de hogere legesinkomsten tot en met 2027 ingezet voor extra formatie.

Loket Zuid
Met de heropening van Loket Zuid in september 2022 is bij wijze van proef gestart met een informatiebalie. De informatiebalie is in april 2023 geëvalueerd en op basis daarvan wordt hiervoor nu een structureel budget van € 72.000 voor Loket Zuid in de begroting opgenomen.

Klantenservice
Voor de verbetering van de bereikbaarheid en de kwaliteit van de dienstverlening van de klantenservice wordt hiervoor in 2024 en 2025 een aanvullend budget van € 328.000 begroot.

Uitvoering moties 23M09gg (Vergoeding aanpassing paspoort) en 21M218 (Kosteloze naamsverandering)
Om de moties 'Vergoeding extra kosten aanpassing paspoort of identiteitsbewijs en rijbewijs in uitzonderlijke zwaarwegende gevallen' (23M09gg) en 'Kosteloze naamsverandering van nakomelingen van tot slaaf gemaakte mensen' (21M218) rondom de wijziging van naam en/of geslachtsregistratie uit te voeren, wordt tot en met 2025 een extra budget van € 68.000 in de begroting opgenomen.

Raadsondersteuning
Ter dekking van de personeelslasten van de communicatieadviseur van de raad wordt vanaf € 50.000 structureel in de begroting opgenomen.

Visie Dienstverlening
Om de dienstverlening aan inwoners willen we kansen op het gebied van dienstverlening naar de inwoner, instellingen en bedrijven beter benutten. Hiervoor wordt een visie op gemeentelijke dienstverlening ontwikkeld. Een visie die antwoord geeft op kaderstellende vragen als: Wat mogen inwoners van ons verwachten? Hoe sluiten we aan bij Europese en landelijke dienstverleningskaders? Hoe ver gaan we met onze digitalisering? Hoe bieden we ruimte aan toegankelijke dienstverlening voor iedereen? Welke normen hanteren wij en hoe borgen we dat we deze ook echt halen? Voor deze ontwikkeling wordt in 2024 en 2025 een budget van € 150.000 begroot.

Lekker Werken aan de Ambities van Arnhem
Onder de noemer "Lekker Werken aan de ambities van Arnhem" wordt gewerkt aan een werkklimaat waarin de organisatie op een goede en prettige manier aan de ambities van de stad kan werken, in een werkomgeving die ervoor zorgt dat dat effectief en efficiënt kan. Dit vertaald zich met name in de opleiding van medewerkers. Hiervoor wordt in 2024 € 400.000, in 2025 € 350.000 en in 2026 € 275.000 begroot.

Inclusieve en diverse gemeentelijke organisatie
Gemeente Arnhem is rijk aan een diversiteit aan collega's. Al die diversiteit, waarin iedereen uniek is, verrijkt onze organisatie. Om blijvend in te kunnen zetten op diversiteit en de verbinding onder collega's wordt vanaf 2024 structureel € 50.000 in de begroting opgenomen.

Bedrijfscontinuïteitsmanagement (Informatieveiligheid)
Met oog op de informatieveiligheid dient het bedrijfscontinuïteitsmanagement goed te worden ingericht volgens de geldende normen. Dit managementsysteem is gericht op het in stand houden van de bedrijfsvoering bij verstoringen of calamiteiten. Hierbij valt te denken aan uitval van systemen en applicaties, maar ook aan de gevolgen van cyberincidenten of een brand. Voor de implementatie hiervan wordt in 2024 incidenteel € 120.000 begroot.

Uitvoering Woo-vragen
Om de vragen die in het kader van de Wet open overheid (Woo) worden gesteld in de toekomst beter en efficiënter te beantwoorden wordt dit proces efficiënter ingericht. Daarbij wordt ook de structurele capaciteit voor de beantwoording van de vragen vergroot. Hiervoor wordt in 2024 € 400.000 begroot, aflopend tot structureel € 100.000 vanaf 2026.

Incidentele formatie vastgoed en cultuur
We staan deze raadsperiode voor verschillende opgaven op het gebied van vastgoed en cultuur. Om deze opgaven goed op te kunnen pakken, wordt de formatie voor vastgoed in 2024 tijdelijk met 1 fte uitgebreid en wordt de formatie voor cultuur in 2024 tot en met 2026 met 1 fte uitgebreid. Totaal wordt voor 2024 € 200.000 aan extra incidentele formatie begroot en voor 2025 en 2026 € 100.000.

Opgave huisvesting creatieve en culturele sector (motie 23M47)
In het rapport Huisvesting Culturele en Creatieve sector Arnhem door Bureau Buiten (2019) wordt een verwachte mismatch tussen vraag en aanbod van huisvesting (ateliers, werkruimtes, oefenruimtes) voor de creatieve en culturele sector in Arnhem gesignaleerd. Doordat de huidige aanpak waarbij de markt deze mismatch zou moeten oplossen niet volstaat, nemen we zelf de taak over om deze mismatch op te lossen. Hiervoor wordt een

investeringsbudget van € 7,0 miljoen vrijgemaakt. De kapitaallasten hiervoor bedragen structureel € 360.000 vanaf 2025.

Cultuurprogrammering (motie 23M47)
In de Begroting 2023 is voor 2023 tot en met 2026 een jaarlijks budget van € 500.000 opgenomen voor cultuurprogrammering. Bij de behandeling van de Perspectiefnota is motie 'Huisvesting creatieven en cultuurbudget' (23M47) aangenomen. Hierin wordt het college opgeroepen om te kijken of € 500.000 extra middelen voor culturele programmering structureel gemaakt kan worden. De Begroting 2024 biedt deze ruimte. Daarom wordt vanaf 2027 een structureel budget van € 500.000 voor cultuurprogrammering opgenomen.

Kwartiermaker toekomst rijksmonumentale Synagoge
Vanuit de toekomstverkenning religieus erfgoed is naar voren gekomen dat duurzaam behoud van de synagoge (het rijksmonument) in gevaar is. Gezien het belang van dit bijzondere erfgoed willen we op tijd samen met de eigenaar (de joodse gemeente) op zoek naar een oplossing. Hiervoor wordt tijdelijk een kwartiermaker aangesteld. Hiervoor wordt in 2024 € 50.000 begroot.

Bewustwording en kennisvergroting slavernijverleden
in 2024 wordt incidenteel € 100.0000 begroot voor de ontwikkeling van een programma dat volgt op de publicatie van het wetenschappelijk onderzoek ‘Sporen van slavernijverleden in Arnhem’. Dit programma behelst activiteiten die de bewustwording en kennis vergroten over het Koloniaal en Slavernijverleden van Arnhem, bij inwoners, organisaties en collega’s. Over ons gedeelde verleden en de doorwerking naar het heden.

Toegankelijkheidsfonds (19M21)
De raad heeft bij het vaststellen van de Arnhemse Standaard Toegankelijkheid (AST) bij motie verzocht te onderzoeken of een toegankelijkheidsfonds een bijdrage kan leveren aan het succesvol implementeren van de AST. Een fonds gericht op het verbeteren van de toegankelijkheid van bedrijven met veel consumentenbezoek zoals horeca, detailhandel en dienstverlening met een baliefunctie. Hiervoor genoemde partijen kunnen een aanvraag indienen voor een gedeeltelijke financiering uit het toegankelijkheidsfonds voor hun aanpassingen ter bevordering van toegankelijkheid, zodat de drempel voor deze organisaties om aanpassingen te doen lager is. Hiervoor wordt in 2024 en in 2025 een aanvullend budget van € 75.000 in de begroting opgenomen.

Leefbare Wijken Monitor
Voor de uitvoering van de leefbare wijken monitor was in 2024 een bedrag van € 56.000 begroot. Doordat deze werkzaamheden in 2023 zijn uitgevoerd, vervallen deze lasten in 2023.

Uitwerking Street art (motie 23M37)
In navolging van de motie Graffiti als kunstvorm (23M37) voor 2024 tot en met 2027 een budget van jaarlijks € 70.000 in de begroting opgenomen. Hiervan is € 60.000 bestemd om jaarlijks 3 grote muurschilderingen te maken en € 10.000 voor het aanstellen van een straatcurator. De straatcurator kiest onpartijdig op basis van aandachtspunten en voorwaarden van de gemeente welke kunstenaar een muurschildering maakt.

Holocaustbewustwordingsprogramma (motie23M67g)
Voor de uitvoering van de motie Holocaustbewustwordingsprogramma en bezoek herinneringsinstellingen (23M67g) wordt voor 2024 tot en met 2027 jaarlijks € 30.000 begroot voor het ontwikkelen van een lesprogramma en een bezoek aan kamp Westerbork, Auschwitz of Srebrenica.

Vrijval BR cultureel vastgoed - Verwerking cultureel vastgoed in begroting
Zoals eerder in dit hoofdstuk is aangegeven, is er in de Begroting 2023 op een aantal posten voor gekozen om incidentele middelen in te zetten in plaats van structureel geld vrij te maken. Voor de financiering van het stadstheater is bij de besluitvorming een constructie gekozen waarbij een bedrag is gereserveerd in de bestemmingsreserve cultureel vastgoed waaraan jaarlijks een toevoeging wordt gedaan. Deze toevoeging wordt jaarlijks geïndexeerd voor de stijging van de bouwkosten.
In deze begroting wordt deze voor de investering in het stadstheater volgens de gebruikelijke werkwijze de structurele kapitaallasten opgenomen. De reservering kan daarmee vervallen. Hierdoor valt in 2024 € 12,5 miljoen vrij, in 2025 € 2,3 miljoen en in 2026 € 2,7 miljoen. Voor de dekking van de kapitaallasten wordt vanaf 2027 aanvullend € 2,4 miljoen in de begroting opgenomen.

Toeristenbelasting
Na de coronacrisis is het aantal overnachtingen in Arnhem toegenomen. Deze stijging was voorzien, maar tot nu toe nog niet in de begroting opgenomen. Op basis van het aantal overnachtingen in 2022 is een reële raming gemaakt van de verwachte inkomsten uit de toeristenbelasting. Op basis hiervan worden vanaf 2024 de inkomsten structureel met € 400.000 verhoogd.

Jaarlijkse bijstellingen

Jaarlijkse bijstellingen	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Prijs- en volumeontwikkeling 2024	-28.083	-28.007	-27.974	-27.839	S
Ontwikkeling belasting en legesopbrengsten	1.722	1.722	1.722	1.722	S
Ontwikkelingen Meerjareninvesteringsplanning	-443	-196	478	-1.037	S
Totaal ontwikkelingen Perspectiefnota	-26.804	-26.481	-25.774	-27.154	
Prijs- en volumeontwikkeling 2024	-5.186	-5.182	-5.184	-5.184	S
Onzekere prijsontwikkelingen 2025		-1.000	-1.000	-1.000	S
Ontwikkeling belasting en legesopbrengsten	-276	-276	-276	-276	S
Ontwikkelingen Meerjareninvesteringsplanning	-21	-365	-986	-935	S
Totaal aanvullend op Perspectiefnota	**-5.483**	**-6.823**	**-7.446**	**-7.395**	
Totaal jaarlijkse bijstellingen	**-32.287**	**-33.304**	**-33.220**	**-34.549**	

Prijs- en volumeontwikkeling 2024
In de Perspectiefnota 2024-2027 is een groot deel van de prijs- en volumeontwikkelingen voor 2024 al ingeraamd (jaarlijks circa € 28 miljoen). Hiervan heeft € 7,0 miljoen betrekking op de stijging van de loonkosten voor ambtenaren als gevolg van de nieuwe cao en de verwachte loonontwikkeling van 5,2%. Voor de indexatie van de zorgcontracten is in de Perspectiefnota € 6,6 miljoen geraamd, voor de indexatie van subsidies € 4,0 miljoen, gemeenschappelijke regelingen € 3,2 miljoen en overige indexaties € 5,2 miljoen. Daarnaast is voor de areaalontwikkeling € 2,1 miljoen geraamd op basis van de groei van het aantal inwoners en woningen in Arnhem. Na de Perspectiefnota is op basis van actuele informatie berekend dat aanvullend voor € 5 miljoen structureel aan prijs- en volumeontwikkeling nodig is. De oorzaak hiervan ligt met name in de aangepaste begrotingen van de gemeenschappelijke regelingen en de zorgcontracten.
Gezien de forse kostenstijgingen bij de gemeenschappelijke regelingen en subsidiepartners en de (bestuurlijke) afhankelijkheden hierin wordt voor de Begroting 2025 onderzocht of het mogelijk is om de gemeenschappelijke regelingen en gesubsidieerde instellingen tijdig een kader mee te geven dan wel met hen in gesprek te gaan over de mogelijkheden voor compensatie van autonome kostenstijgingen vanaf 2025. Bij de gemeenschappelijke regelingen doen we dit in samenspraak met de andere betrokken gemeenten.

Onzekere prijsontwikkelingen 2025
Er bestaat een grote onzekerheid over de prijsontwikkeling voor komende jaren. De jaren 2022 en 2023 kennen een bovengemiddelde inflatie. Voor het jaar 2024 houden we rekening met gestegen energiekosten bij bijvoorbeeld vastgoed, openbare ruimte en Sportbedrijf. Met name voor de energieprijzen hebben de toekomstige ramingen een grote onzekerheid. In deze Begroting gaan we ervan uit dat de stijging van de energieprijzen zoals die zich op korte termijn voordoet, niet volledig een structureel karakter zal hebben. Om een prudent financieel beleid te voeren wordt vanaf 2025 € 1,0 miljoen structureel geraamd voor onzekere prijsontwikkelingen. Bij de komende Perspectiefnota zal dit betrokken worden in de raming van de totale prijsontwikkeling voor 2025.

Ontwikkeling belasting en legesopbrengsten
In de Perspectiefnota 2024-2027 is al rekening gehouden met de afgesproken indexatie van de OZB van in totaal 5% en de verwachte areaalontwikkeling waardoor de opbrengst OZB vergroot wordt.

Na de Perspectiefnota zijn de effecten van de nieuwe Omgevingswet duidelijker geworden. Op 1 januari 2024 treedt deze Omgevingswet in werking. Ook de Wet kwaliteitsborging bouw (Wkb) gaat in per 2024. Als gevolg van de (Wkb) zal voor een deel van de bouwwerken geen bouwtoezicht meer worden uitgevoerd. Hiervoor worden dan ook geen leges meer geheven en dalen de baten voor wat betreft leges Omgevingswet vanaf 2024 met € 275.720.

Ontwikkelingen Meerjareninvesteringsplanning
De ontwikkelingen in het kader van de Meerjareninvesteringsplanning (zowel in de Perspectiefnota als aanvullend daarop) laten het volgende beeld zien:

Ontwikkelingen Meerjareninvesteringsplanning	2024	2025	2026	2027	I/S
Bedragen x € 1.000					
Actualisatie MIP	2.187	2.226	872	-255	S
Indexatie MIP	-2.112	-2.758	-2.498	-1.717	S
Planningsrealisme MIP	-538	-29	1.118		I
Totaal ontwikkelingen Meerjareninvesteringsplanning	**-464**	**-561**	**-508**	**-1.972**	

Het Meerjareninvesteringsplan (MIP) is geactualiseerd. Hierbij is gekeken naar de planning van de verschillende investeringen. Bij de Perspectiefnota is het MIP reeds geïndexeerd. De indexering van de investeringsprojecten voor onderwijs en mobiliteit is daarbij verrekend met de bestemmingsreserves Onderwijs en Bereikbaarheid waar de overige mutaties op deze investeringen ook mee worden verrekend.
Naar aanleiding van de motie 23M44 Een realistisch basis voor onderwijshuisvesting is dit nader bekeken en geconcludeerd dat deze indexaties, net als de overige indexaties van het MIP, ten laste van de algemene middelen hadden moeten komen.
Het totale beeld van het MIP laat een oploop zien in de loop van de jaren. Reden hiervoor is dat investeringen getemporiseerd worden. Met name door schaarste van bouwmaterialen en personeel lopen diverse investeringsprojecten vertraging op en verschuift daarmee ook de planning van de volgende investeringen.

Robuustheid van de begroting

De Begroting 2024 laat een structureel sluitend beeld zien, waarbij de weerstandsfactor in alle jaren voldoet aan de norm zoals is vastgelegd in de verordening financieel beleid en beheer. Dit geldt ook voor de solvabiliteit. De solvabiliteit komt uit op 24% in 2024 en neemt de komende jaren toe.

In de paragraaf Risicomanagement en weerstandsvermogen wordt dieper ingegaan op de robuustheid van de begroting, de robuustheid van het weerstandsvermogen en de robuustheid van de balans. Daarbij worden de financiële kengetallen voor de komende jaren in beeld gebracht en toegelicht.

Leeswijzer

Na het lezen van de hoofdlijnen van deze begroting, vindt u voor uw leesgemak een korte toelichting op de bouw van deze begroting. De begroting is een onderdeel uit de P&C-cyclus. In de begroting wordt het gemeentelijk beleid op hoofdlijnen toegelicht. Dit doen we aan de hand van de drie w-vragen:

- *wat willen we bereiken?*
- *wat gaan we doen?*
- *wat mag het kosten?*

Opbouw van de Begroting 2024

In deze leeswijzer wordt aangegeven hoe de indeling van de Begroting eruit ziet.

Deel 1 - hoofdlijnen van beleid en ontwikkelingen in het financieel kader

In de stedelijke en wijkprogramma's worden de prioriteiten van het beleid aangegeven. Een samenvatting van de prioriteiten krijgt een plek in hoofdstuk 1.

In het hoofdstuk Ontwikkelingen in het financieel kader worden de belangrijkste financiële ontwikkelingen weergegeven. Ook wordt in dit hoofdstuk een verklaring van de mutaties gegeven.

Deel 2 - beleidsbegroting

De beleidsbegroting is opgebouwd uit vier onderdelen:

Acht wijkprogramma's (W)

Sinds 2017 zijn acht wijkprogramma's ingesteld. De 24 wijken zijn geclusterd in acht gebieden: Noord-West, Noord-Oost, Presikhaaf, Centrum/Spijkerkwartier/Arnhemse Broek, Malburgen, Rijkerswoerd/ Kronenburg/ Vredenburg, Elden/ De Laar en Schuytgraaf/ Elderveld. In deze Begroting zijn de begrotingen van de wijkprogramma's financieel samengevoegd tot 1 wijkprogramma. Dit is gebeurd naar aanleiding van amendement 23A20 'Financieel samenvoegen wijkprogramma's'. Per wijk zijn wel de doelen en inspanningen inzichtelijk gemaakt.

Dertien stedelijke programma's (S)

In de stedelijke programma's zijn de ambities, doelen, inspanningen en de daarbij behorende budgetten op stedelijk niveau opgenomen.

Doelenboom

Sinds de Begroting 2020 staat doelenboom in de Begroting centraal. Dit doen we in de wijk- en stedelijke programma's. Per programma zijn de ambities (A), doelen (D), inspanningen (I) en indicatoren opgenomen.

- In de ambities staat opgenomen waar we als stad uiteindelijk naar streven
- In de doelen staat aangegeven wat we willen bereiken. Als dit mogelijk is, zo smart (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden) mogelijk.
- In de inspanningen staat aangegeven wat we als gemeente concreet willen gaan doen om de doelen te bereiken.

Waar mogelijk voegen we ook indicatoren aan de doelenboom toe.

Tien paragrafen

De paragrafen vormen een 'dwarsdoorsnede' van de begroting. Er worden kaderstellende beleidslijnen vastgelegd met betrekking tot beheersmatige aspecten. De paragrafen geven daarmee belangrijke aanvullende informatie over de meerjarige financiële positie van de gemeente. Een deel van de paragrafen zijn in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verplicht voorgeschreven.

De volgende verplichte paragrafen vanuit het BBV zijn opgenomen:

1. Lokale heffingen - In deze paragraaf wordt stilgestaan bij de diverse gemeentelijke belastingen en heffingen en de consequenties daarvan voor de inwoners.
2. Risicomanagement en weerstandsvermogen - Het weerstandsvermogen geeft aan hoe solide de financiële positie van de gemeente is. In deze paragraaf zijn ook financiële kengetallen opgenomen, zoals het weerstandsvermogen, de solvabiliteit en de schuldquote
3. Onderhoud kapitaalgoederen - In deze paragraaf wordt toegelicht op welke wijze het onderhoud van de gemeentelijke kapitaalgoederen (zoals wegen, riolering, gebouwen) gewaarborgd is.

4. Financiering - Hier wordt toegelicht op welke wijze met de financieringsbehoefte van de gemeente is omgegaan.
5. Bedrijfsvoering - In de paragraaf wordt gerapporteerd over de voortgang van interne ontwikkelingen binnen de gemeentelijke organisatie.
6. Verbonden partijen - De gemeente werkt samen met andere partijen om bepaalde doelen te bereiken. Als de gemeente een bestuurlijk en financieel belang heeft bij een partij, is dit een zogenoemde verbonden partij. In deze paragraaf worden alle verbonden partijen toegelicht.
7. Grondbeleid - De gemeente speelt een rol in het kopen en verkopen van gronden. Hier wordt verder ingegaan op het gevoerde grondbeleid.

Op verzoek van uw raad zijn twee niet verplichte paragrafen in de begroting opgenomen:
8. Investeringen - In deze paragraaf wordt over de realisatie van de investeringen gerapporteerd.
9. Subsidies - De gemeente verstrekt subsidies aan instellingen die een bijdrage leveren aan gemeentelijke doelstellingen. In deze paragraaf wordt aangegeven welke instellingen subsidie hebben ontvangen inclusief de subsidiebedragen.

In artikel 3.5 (Openbaarheidsparagraaf) van de Wet Open overheid (Woo) wordt voorgeschreven dat bestuursorganen in de jaarlijkse begroting aandacht besteden aan de beleidsvoornemens inzake de uitvoering van deze wet en in de jaarlijkse verantwoording verslag doen van de uitvoering ervan, mede in relatie tot de beleidsvoornemens. Dit geldt vanaf de Jaarrekening 2022 en Begroting 2024 en deze paragraaf is dan ook toegevoegd:
10. Openbaarheidsparagraaf Wet open overheid

Overig programmaplan
Hierin wordt duidelijk gemaakt op welke wijze de overhead in het overzicht baten en lasten tot uitdrukking komt.

Deel 3 - Financiële begroting
In dit onderdeel wordt ingegaan op de ontwikkelingen in het financieel kader, mutaties circulaires van het gemeentefonds en de financiële begroting met de financiële tabellen.

Bijlagen
In de bijlagen zijn de afkortingen- en begrippenlijst en een aantal overzichten opgenomen.

Interactieve website
De Begroting is digitaal beschikbaar op: financien.arnhem.nl. Op deze website is in de wijk- en stedelijke programma's ook de volgende extra informatie te vinden:
- Verdeling budgetten in kostensoorten
- Verdeling budgetten taakvelden
- Verdeling budgetten portefeuilleonderdelen
- Verdeling budgetten producten
- Totaaloverzicht subsidies
- Totaaloverzicht reserves

Deel 2 Beleidsbegroting

De Beleidsbegroting bestaat uit drie onderdelen:

1. Wijkprogramma (W)
2. Stedelijke programma's (S)
3. Paragrafen

Wijkprogramma's

De diverse taken waarvoor de gemeente verantwoordelijk is en die op wijkniveau plaatsvinden, zijn opgenomen in de onderstaande 8 wijkprogramma's (bundeling van logisch samenhangende wijken). De begrotingen van de wijkprogramma's zijn samengevoegd in Wijken Algemeen.

W0 **Wijken Algemeen**

W1 **Wijkprogramma Centrum, Spijkerkwartier en Arnhemse Broek (CSA)**
Centrum, Spijkerkwartier en Arnhemse Broek

W2 **Wijkprogramma Noordwest**
Burgemeesterswijk, Hoogkamp, Transvaal, Heijenoord, Lombok, Klarendal, Klingelbeek e.o., Schaarsbergen e.o., Sint Marten en Sonsbeekkwartier

W3 **Wijkprogramma Noordoost**
Alteveer, Cranevelt, Geitenkamp, Monnikenhuizen, Velperweg e.o.

W4 **Wijkprogramma Presikhaaf**
Presikhaaf West en Presikhaaf Oost

W5 **Wijkprogramma Malburgen**
Malburgen West, Malburgen Oost/Noord, Malburgen Oost/Zuid, waaronder Het Duifje en Immerloo

W6 **Wijkprogramma Schuytgraaf/Elderveld**
Schuytgraaf en Elderveld

W7 **Wijkprogramma De Laar/Elden**
De Laar en Elden

W8 **Wijkprogramma Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg (RKV)**
Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg

Wijken Algemeen

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhem is/ wordt een levendige en vitale stad waar het volgens inwoners en ondernemers fijn wonen, werken en verblijven is (T)

Arnhemse Wijkaanpak
Jaarlijks worden met inbreng van inwoners en professionals acht wijkprogramma's opgesteld en opgenomen in de begroting. Vanuit de doelen in de verschillende wijken is een vertaling gemaakt naar thema's die in meerdere gebieden spelen. Resultaat hiervan zijn acht stadsbrede thema's. Deze acht thema's zijn verdeeld in drie pijlers die van invloed zijn op de leefbaarheid: sociaal, fysiek en veiligheid.

Sociaal: Meedoen, Kansengelijkheid, Gezondheid
Fysiek: Openbare ruimte, Duurzaamheid, Wonen, Wijkeconomie
Veiligheid: Veiligheid

Voor elk wijkprogramma is de begroting opgebouwd uit deze stadsbrede thema's die in de betreffende wijk van toepassing zijn. Onder deze thema's zijn de inspanningen per gebied geformuleerd.

Betekenis stadsbrede thema's
- Meedoen: Inwoners zijn financieel en sociaal zelfredzaam.
- Kansengelijkheid: Iedere inwoner heeft gelijke kansen.
- Gezondheid: Inwoners kunnen voldoende bewegen en worden geholpen bij het creëren van een gezond levenspatroon.
- Openbare ruimte: De openbare ruimte is schoon, heel en veilig en nodigt uit tot gebruik door de inwoners. In samenwerking met bewoners wordt gewerkt aan de vergroening van de wijken.
- Duurzaamheid: De stad is beschermd tegen hitte, regenoverlast en is energieneutraal.
- Wonen: Inwoners hebben een veilig onderdak, wonen prettig in een huis, een buurt en een wijk die bij hen past.
- Wijkeconomie: De bedrijven in de wijk krijgen de ondersteuning die zij nodig hebben.
- Veiligheid: Inwoners voelen zich prettig en veilig in Arnhem, binnenshuis en buitenshuis. Deze veiligheid zorgt voor ontspanning en vrijheid en laat inwoners onbelemmerd maatschappelijk deelnemen.

De reden om wijkgericht te werken is helder: Arnhem kent grote contrasten tussen de diverse wijken en op deze wijze krijgt iedere wijk of gebied de focus, aandacht en behoeften die nodig zijn op basis van het eigen gebieds-DNA. Daarbij is het voortdurend zoeken naar de balans tussen collectieve oplossingen en maatwerk. Er wordt gestreefd naar levendige wijken waarin mensen van verschillende achtergronden en inkomens de mogelijkheid hebben met elkaar samen te leven. Om dat te bereiken moet onder andere actief gestuurd worden op het divers maken van het woningaanbod in de verschillende wijken. Elke Arnhemmer moet volop kansen krijgen om zijn of haar ambities waar te maken, ook bij een start met een achterstand.

Verkleinen van de kloof tussen inwoners/ondernemers en de lokale overheid (D)

Doorontwikkeling Wijksturing in Arnhem
In 2022 heeft de gemeenteraad besloten om de wijkaanpak onder de naam Van Wijken Weten door te ontwikkelen. In 2023 is gestart met het actualiseren van de eerste Koersnota Van Wijken Weten die stamt uit 2016. De Arnhemse wijkaanpak is in 2021 geëvalueerd. Uit de evaluatie blijkt dat het de afgelopen jaren goed gelukt is om inwoners en andere belanghebbenden in onze wijken daadwerkelijk meer invloed te geven. De gemeente wordt meer dan voorheen het geval was als nabij ervaren. Met de gebiedsgerichte aanpak geven we niet alleen bewoners meer invloed op hun directe leefomgeving, maar zijn we als gemeente ook effectiever in het maken van de goede keuzes in de uitvoering. De wijken van Arnhem zijn hiervoor geclusterd in acht gebieden die elk een eigen team Leefomgeving hebben. Deze teams vormen de schakel tussen de wijk en het gemeentebestuur: zij halen de agenda's op bij inwoners en andere belanghebbenden en vertalen deze naar wijkprogramma's, daarbij rekening houdend met de stedelijke programma's en de consequenties voor de wijken.

Wel is de evaluatie kritisch op onderdelen. Zo moet de uitvoering worden versterkt en ook de (interne) samenwerking in de wijken verdient aandacht. De basis van de wijkaanpak is niets anders dan vraagstukken en ontwikkelingen integraal oppakken, van buiten naar binnen en afgestemd op het DNA van het desbetreffende gebied.

Ontwikkelen nieuwe Koersnota Van Wijken Weten **(I)**

Het college is in 2023 gestart met ontwikkelen van een nieuwe Koersnota Van Wijken Weten op basis van de evaluatie van de wijkaanpak uit 2021 en de Rekenkamerbrief over Van Wijken Weten. Voor het opstellen van de Koersnota is een uitvoerig interactief participatieproces doorlopen met inwoners, maatschappelijke partners, ambtelijke organisatie om tot een goede inhoud te komen. In najaar van 2023 wordt de nieuwe Koersnota aangeboden aan de gemeenteraad. In de Koersnota zullen een aantal belangrijke uitgangspunten voor de doorontwikkeling van wijksturing in Arnhem worden benoemd met een eerste aanzet voor de maatregelen die hieruit voortvloeien. Daarbij wordt nadrukkelijk ook gekeken naar de Arnhem-Oost wijken waarbij met name gestuurd vanuit het Nationaal Programma Arnhem-Oost. Dit Nationaal Programma bepaalt in beginsel de aanpak voor deze wijken. Na vaststelling van de Koersnota zullen deze uitvoeringsmaatregelen verder worden uitgewerkt in een implementatieplan. Belangrijke thema's die aan de orde zullen komen in de Koersnota: het inbedden van wijksturing in de gehele ambtelijke organisatie, samenwerking in de wijken, het karakter van de wijk centraal zetten, hoe te sturen op de leefbaarheid in de wijk en het inzetten van de aanwezige krachten in de wijk.

Uitvoeren veranderplan wijksturing **(I)**

Vooruitlopend op de nieuwe Koersnota Van Wijken Weten is een verandertraject gestart om wijksturing binnen de ambtelijke organisatie te verbeteren. Vanuit verschillende beleidsdisciplines is geïnventariseerd hoe wijksturing binnen de organisatie wordt ervaren en wat er verbeterd kan worden. Vervolgens is hierop een veranderplan ontwikkeld om daadwerkelijk een (cultuur)verandering te bereiken binnen de organisatie. Dit verandertraject loopt door tot en met 2024.

Ontwikkelen van integraal accommodatiebeleid **(I)**

De ambitie is om de komende jaren een adequate, kwalitatieve spreiding van ontmoetingslocaties in de wijken te realiseren. Het aanbod aan accommodaties voor ontmoeting en activiteiten in de wijk moet matchen met de vraag vanuit de wijk. Om dit te realiseren wordt vanaf het najaar van 2023 gewerkt aan het ontwikkelen van integraal accommodatiebeleid. Dit beleid moet september 2024 afgerond zijn.

Vernieuwen Arnhemse Leefbare Wijken Monitor **(I)**

De Arnhemse Leefbare wijken Monitor is een belangrijk instrument om wijkprogramma's en beleidsplannen te voorzien van de juiste input. Op deze wijze kan gemonitord worden op de belangrijkste thema's die de leefbaarheid bepalen in de Arnhemse wijken. Een per twee jaar wordt de monitor geactualiseerd met nieuwe data. In het vierde kwartaal van 2023 wordt hiervoor het veldwerk verricht, de opgehaalde data worden vervolgens verwerkt en in het tweede kwartaal van 2024 opgenomen in de geactualiseerde Arnhemse Leefbare Wijken Monitor.

Thema's en budgetten

	Begroting 2024			
	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Thema's				
Bedrijfsvoering	8.371	16	0	175
Gezondheid	132.892	2.065	318	218
Kansengelijkheid	36.955	8.730	11	404
Meedoen	22.218	989	136	581
Openbare ruimte	19.907	1.453	0	0
Veiligheid	2.455	0	0	0
Wijkeconomie	0	0	0	0
Wonen	10.916	16.306	1.252	239
Totaal	**233.714**	**29.559**	**1.716**	**1.618**

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	218.629	219.679	232.969	233.714	227.990	224.030	222.482
Baten	25.995	26.295	27.579	29.559	29.213	29.180	29.147
Saldo lasten en baten	***-192.634***	***-193.384***	***-205.390***	***-204.155***	***-198.776***	***-194.851***	***-193.335***
Toevoegingen aan reserves	6.228	6.620	6.716	1.716	1.716	1.717	1.741
Onttrekkingen aan reserves	6.009	917	12.981	1.618	1.193	572	410
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-219***	***-5.703***	***6.265***	***-98***	***-523***	***-1.145***	***-1.332***
Gerealiseerd resultaat	**-192.852**	**-199.087**	**-199.125**	**-204.253**	**-199.300**	**-195.995**	**-194.667**

Toelichting

Lasten

Voor wijken algemeen is totaal € 233,7 miljoen aan lasten begroot in 2024. De begrote lasten nemen hiermee met € 0,7 miljoen toe ten opzichte van 2023. De verdeling van de totale lasten over de verschillende thema's is in de tabel "Thema's en budgetten" inzichtelijk gemaakt.

Binnen het thema meedoen wordt er € 0,4 miljoen meer uitgetrokken voor participatie. Hiervan betreft € 0,2 miljoen loon- en prijscompensatie en € 0,2 miljoen een hoger beschikbaar bedrag vanuit het re-integratiebudget. Het budget bewonersondersteuning wordt met € 0,4 miljoen verlaagd ten opzichte van de begroting 2023. In de begroting 2024 is ten opzichte van 2023 € 1 miljoen meer aan incidentele subsidies sociale basis opgenomen onder de wijkbegroting. Dit bedrag is in 2023 onder het programma S07 zorg begroot. Voor jongerenwerk is de begroting 2023 incidenteel opgehoogd met € 0,4 miljoen. In de begroting 2024 is het structurele begrote bedrag gelijk aan de primitieve begroting 2023.

De lasten voor het thema kansengelijkheid dalen met € 11,3 miljoen. De voornaamste reden is de incidentele Energietoeslag van € 14,1 miljoen in 2023. Daarnaast stijgen de lasten voor de Gelrepas met € 0,6 miljoen vanwege extra regelingen waar pashouders gebruik van kunnen maken. De uitvoeringslasten van schuldhulpverlening stijgen met € 0,4 miljoen door het in eigen beheer organiseren van schuldhulpverlening. Tot slot is geconstateerd dat betalingsachterstanden toenemen bij inwoners. Om die reden worden er extra telefoongesprekken gehouden en huisbezoeken gedaan. Dat leidt tot € 0,3 miljoen meer lasten in 2024.

Voor het thema gezondheid wordt € 8,6 miljoen meer uitgetrokken dan in 2023. Dit betreft grotendeels loon- en prijscompensatie, alsook tariefaanpassingen voor bepaalde zorgvormen. De lasten van jeugdzorg stijgen met € 1,7 miljoen, voornamelijk vanwege de indexering en tariefaanpassingen. Daarnaast stijgen de lasten voor huishoudelijke ondersteuning in 2024 met € 1,6 miljoen ten opzichte van 2023. Dit komt enerzijds door tariefaanpassingen vanwege de wettelijke verplichting om de tarieven kostendekkend te maken. Anderzijds is de verwachting dat het aantal mensen met huishoudelijke ondersteuning gaat toenemen vanwege vergrijzing. Vanaf 2025 is de verwachting dat de lasten voor huishoudelijke ondersteuning per saldo dalen. Deze daling wordt veroorzaakt door wijziging van de eigen bijdrage wat er naar verwachting toe leidt dat een deel van de mensen de huishoudelijke ondersteuning niet via de WMO ontvangt. Voor WMO begeleiding worden € 1,2 miljoen hogere lasten begroot in 2024. In de jaren 2025 en verder stabiliseren de verwachte lasten. De lasten voor beschermd wonen stijgen met € 0,9 miljoen in 2024. De verwachte lasten voor beschermd wonen dalen vanaf 2025 vanwege de invoering van het objectieve verdeelmodel per 1 januari 2025. Dat zorgt voor € 0,4 miljoen minder lasten in 2025 oplopend tot € 6,4 miljoen minder lasten in 2027 ten opzichte van 2023. De lasten voor activerend werk en WMO dagbesteding stijgen beide met € 0,8 miljoen en de lasten voor doelgroepenvervoer en vervoersvoorzieningen stijgen beide met € 0,5 miljoen als gevolg van indexeringen.

Voor het thema wonen wordt er € 0,5 miljoen meer lasten verwacht voor gas, warmte en licht voor de gebruikers van de MFC's. Deze worden grotendeels doorbelast aan de gebruikers.

Baten
Voor wijken algemeen is totaal € 29,6 miljoen aan baten begroot. Deze bestaan grotendeels uit begrote baten voor straatparkeren van € 12,2 miljoen, begrote subsidieontvangsten voor aanpak onderwijsachterstanden en voortijdig schoolverlaten van € 8,5 miljoen. En begrote baten voor de verhuur vastgoed met betrekking tot onderwijs, sport en MFC's van € 6,1 miljoen. De begrote baten zijn in 2024 met € 0,6 miljoen afgenomen genomen ten opzichte van 2023. Deze daling is vrijwel volledig afkomstig vanuit het thema kansengelijkheid doordat in 2023 een Rijkssubsidie van € 0,5 miljoen is ontvangen ten behoeve van energietoeslag minima.

Toevoegingen aan reserves
Voor wijken algemeen is totaal € 1,7 miljoen aan toevoegingen aan reserves begroot. Dit betreft een toevoeging van € 0,9 miljoen voor onderhoud vastgoed en € 0,8 miljoen voor straatparkeren.

Onttrekkingen aan reserves
Voor wijken algemeen is totaal € 1,6 miljoen aan onttrekkingen de begroot. Waarvan € 0,5 miljoen voor onderhoud vastgoed, € 0,5 miljoen voor subsidies sociale basis en € 0,4 miljoen voor energiearmoede.

Sociale wijkteams
Van de totale begroting op de wijkprogramma's heeft € 116,8 miljoen betrekking op zorg in natura en persoonsgebonden budget. Groot deel van dit bedrag wordt besteed onder de regie van de Stichting sociale wijkteams Arnhem. De budgetten zijn als volgt verdeeld binnen de wijken:

- € 45,6 miljoen wordt besteed aan Jeugdzorg;
- € 15,2 miljoen wordt besteed aan beschermd wonen;
- € 28,1 miljoen wordt besteed aan WMO;
- € 6,3 miljoen wordt besteed aan doelgroepenvervoer;
- € 17 miljoen wordt besteed aan huishoudelijke ondersteuning;
- € 4,6 miljoen wordt besteed aan Jeugdbescherming en -reclassering**.**

Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek

In het wijkprogramma Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek (CSA) bevinden zich de wijken Centrum, Spijkerkwartier en Arnhemse Broek.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen **(T)**

Bewoners hebben meer contact en ervaren meer sociale cohesie **(D)**

Onderlinge betrokkenheid is belangrijk voor een leefbare wijk. Elkaar kennen in de buurt en bereid zijn je buurtgenoten te helpen hoort daarbij. Centrum, Spijkerkwartier, Arnhemse Broek (CSA) is een divers gebied waarin iedereen mee zou kunnen doen. Een goed netwerk is daarbij belangrijk. Passende initiatieven zijn nodig om verbindingen tussen bewoners te leggen en daarmee de veerkracht van de wijk te versterken.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We faciliteren bewonersinitiatieven die bijdragen aan een integrale aanpak op het gebied van sociale cohesie.
- We versterken de bestaande plekken in de wijk voor ontmoeting.
- We werken samen met alle externe partners in de wijk om te komen tot een optimaal netwerk van voorzieningen (zoals bijvoorbeeld wijkcentra, Toon Hermanshuis, Thialf).

Bewoners zijn meer (financieel) zelfstandig en staan steviger in de maatschappij **(D)**

Alle mensen moeten de gelegenheid hebben om mee te kunnen doen in de samenleving, zichzelf te ontwikkelen en ervaringen op te kunnen doen. In CSA zijn buurten waar naar verhouding tot de andere wijken in Arnhem meer gezinnen leven in armoede. Zij kunnen zich, om diverse redenen, (financieel) zelf niet redden. Via het programma Arnhem-Oost willen we afscheid nemen van deze ongelijkheid. Het Arnhemse Broek is één van de wijken van de Arnhem-Oost aanpak.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We zetten ons samen met andere externe wijkpartners intensief in op een persoonsgerichte aanpak op het gebied van (arbeids)participatie en financiën.
- We ondersteunen diverse initiatieven op het gebied van zelfredzaamheid (onder andere Broek Omhoog, De Kansen en Stichting Raak).

Kansengelijkheid (T)

Jongeren ervaren meer kansengelijkheid en kunnen hun talenten ontwikkelen (D)

Door de inzet van verschillende projecten hebben meer kinderen de mogelijkheid om hun talent te ontdekken en te ontwikkelen. Vanuit de basisscholen in het Arnhemse Broek is er vanaf 2019 een programma opgesteld om de algemene ontwikkeling te verrijken. De basisscholen hebben zicht op de behoeftes van de leerlingen en stemmen zaken af met de gemeente en de partners in de wijk zoals Rijnstad, Rozet, Sportbedrijf en het Sociale wijkteam. Er zijn ook meerdere partners actief voor kinderen tussen de leeftijd - 9 maanden en 4 jaar.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We ontwikkelen samen met alle externe partners die werkzaam zijn op het gebied van kinderen -9 maanden tot 4 jaar een samenhangende aanpak.
- We continueren het programma Kansrijk Opgroeien. Hierbij horen Het Fort, De Blokhut, Verlengde schooldag en de Fridayschool. En daarbij zoeken we aansluiting bij de Arnhem-Oost aanpak.

Gezondheid (T)

Meer inwoners hebben een gezonde en actieve leefstijl (D)

In CSA zijn weinig mogelijkheden tot bewegen. Op de commerciële sportscholen na, is er geen actieve sportvereniging. Te veel kinderen in het Arnhemse Broek kampen met ernstig overgewicht. De redenen hiervoor zijn divers. De laatste jaren is het aantal kinderen met overgewicht toegenomen en in het belang van de toekomstige gezondheid van de kinderen zullen we hier op prioriteren.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We zetten in op meer beweegmogelijkheden in de wijk voor 0-100 jaar. Via het programma Arnhem-Oost willen we een beweegroute langs het spoor realiseren.
- Samen met het Sportbedrijf zetten we in op een gezonde leefstijl (bijvoorbeeld de schaatsbaan en de programma's Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG), Gezond Onderweg (GO) en Beweegconcept 2+1+2.
- We maken bewoners bewust van gezonde voeding door inzet van Vitanos en de Blauwe Tomaat.
- We zorgen voor een passende inzet van de subsidiepartners op het gebied van gezondheid.

Openbare Ruimte (T)

Bewoners en bezoekers ervaren CSA als een aantrekkelijke, veilige en duurzame omgeving (D)

In CSA is er veel verharding en verstening, mede omdat het een centrumwijk is met weinig ruimte, veel bebouwing en belangrijke infrastructuur. Vergroening zorgt voor een mooiere en aantrekkelijkere buitenruimte. Dit gaat voor een belangrijk deel hand in hand met het thema Duurzaamheid. Ook biedt het parkeerplan in het Spijkerkwartier mogelijkheden om de buitenruimte aantrekkelijker te maken.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We voeren de wijkgroenagenda's (het Arnhemse Broek en Centrum) uit.
- We combineren vergroeningswensen met de ontwikkeling van onder andere de Ir. J.P. Van Muijlwijkstraat.
- We verminderen het aantal rommelige, verwaarloosde plekken in de wijk (schoon, heel en veilig).
- We geven opdracht aan wijkorganisaties (Broek Omhoog en Buurtgroenbedrijf) om opdrachten uit te voeren voor het onderhoud en de vergroening van de wijk.
- We investeren de gelden van het parkeerplan in een extra kwaliteitsimpuls bij het groot onderhoud (vervanging riool en herinrichting straten) in het Spijkerkwartier.

Wijkeconomie (T)

Goed functionerende wijkorganisaties (D)

CSA kent een aantal wijkorganisaties, zoals Broek Omhoog, de Kansen, de Buurtkeuken, het Buurtgroenbedrijf en De Blauwe WijkEconomie (DBWE) die werken aan een verbetering van de wijk. Het Buurtgroenbedrijf begon als klein bewonersinitiatief en is nu ontwikkeld tot een professioneel sociaal bedrijf dat vergroeningsprojecten oppakt, uitwerkt en uitvoert. Hierdoor kunnen er veel meer vergroeningsinitiatieven worden uitgevoerd.

De Blauwe WijkEconomie (DBWE) is een vernieuwend en experimenteel initiatief. De visie van DBWE is in grote lijnen: het behouden en verzilveren van waarden die er in de wijk te vinden zijn. Vanuit deze gedachte worden er verschillende projecten opgezet en doorontwikkeld. Enkele voorbeelden zijn Spijkerbikes en het Buurtbaanbedrijf.

Al deze organisaties dragen bij aan diverse doelstellingen, zoals meedoen, activering, werk, sociale cohesie, duurzaamheid, leefbaarheid en openbare ruimte. Deze initiatieven vinden plaats door en met bewoners van de wijk.

Inspanningen 2024 (I)

- We ondersteunen de wijkorganisaties als partner vanuit de gemeente. We denken mee in mogelijkheden en het grijpen van kansen die in relatie staan met de Arnhemse doelen.
- We zetten in op het maximaal zelfstandig laten functioneren van wijkorganisaties (organisatorisch en financieel).

Veiligheid (T)

Bewoners en ondernemers ervaren minder overlast (D)

In CSA is leefbaarheid een belangrijk thema. Op sommige plekken is sprake van (een gevoel van) onveiligheid. Bewoners vragen aandacht voor verkeersveiligheid, overlast door kamerbewoning, verwarde personen en de aanwezigheid van criminaliteit en drugshandel. Het actieprogramma Schoon Heel Veilig is met deze thema's bezig. Met gerichte acties willen we afrekenen met de verloedering, overlast en criminaliteit in de wijk. Het doel is om ondernemen en wonen in het gebied prettiger en aantrekkelijker te maken.

In de wijken bevinden zich psychisch kwetsbare mensen en dak- en thuislozen (volwassenen en jongeren). Dit heeft blijvende aandacht nodig.

Inspanningen 2024 (I)

- We blijven inzetten op het actieprogramma Schoon Heel en Veilig Steenstraat en omgeving.
- We ontwikkelen een aanpak op het verminderen van weesfietsen, graffiti en zwerfafval.
- We verbeteren de oversteekmogelijkheden van de Johan de Wittlaan.
- We zetten in op goed functionerende wijkveiligheidsoverleggen met onze externe partners.

Noordwest

In het wijkprogramma Noordwest bevinden zich de wijken Klarendal, Burgemeesterswijk/ Hoogkamp, Schaarsbergen en omgeving, Sint Marten/ Sonsbeekkwartier, Heijenoord en Lombok, Hoogstede/Klingelbeek en omgeving.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen **(T)**

Meer inwoners vinden een ontmoetingsplek en nemen deel aan activiteiten **(D)**

In Noordwest zijn voldoende locaties waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten, soms gerund door bewoners zelf, soms met ondersteuning van professionals, locaties met en zonder dak, voor volwassenen en voor de jeugd. Ontmoeting draagt bij aan het algemeen welbevinden en kan ervoor zorgen dat minder snel een beroep wordt gedaan op specialistische voorzieningen. Ons doel is om de fysieke locaties met een dak (’t Huukske, De Wasplaats, De Bakermat, de Nieuwe Hommel, Jeugdcentrum Vogelwijk, MFC Klarendal) te laten functioneren voor de wijk: toegankelijk, nabij en laagdrempelig.

Ook speelplekken en sportparken in de openbare ruimte zijn belangrijke ontmoetingsplekken. De behoefte om elkaar buiten te ontmoeten is de afgelopen periode toegenomen.

Inspanningen 2024 **(I)**

- Samen met bewoners en externe partners in de wijk creëren, verbeteren, onderhouden of behouden we ontmoetingsplekken.
- We faciliteren de buurthuizen en stimuleren een passend en goed aanbod aan activiteiten.
- We brengen sociale wijkinitiatieven in Klarendal en Sint Marten bijeen en brengen jaarlijks een sociale kaart uit.
- We passen (speel)plekken en pleinen aan en maken deze aantrekkelijker zodat ontmoeten/verblijven er prettiger is met meer aandacht voor ontmoeting, spelen en bewegen, vergroening en klimaatadaptatie.

Kansengelijkheid (T)

In Klarendal en Sint Marten kunnen kinderen en hun ouders zich beter ontplooien in een stimulerende omgeving (D)

We zien dat bewoners te maken hebben met armoede en schulden. We zien ook dat kinderen en jongeren in hun kansen op een positieve persoonlijke ontwikkeling belemmerd worden doordat ze opgroeien in armoede, hun ouders onvoldoende betrokken zijn bij de opvoeding en er onvoldoende gebruik gemaakt wordt van ondersteuningsstructuren in de wijk.

We willen dat meer bewoners zonder geldzorgen en geldproblemen kunnen leven en dat kinderen en jongeren zich in vrijheid en veiligheid en zonder ontwikkelachterstanden kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en krachtige individuen.

Inspanningen 2024 (I)

- We stimuleren het thuisbezoek door jeugdverpleegkundigen voor alle kinderen op het moment dat ze 18 maanden oud zijn.
- We verbeteren ouderondersteuning voor de kwetsbare inwoners.
- We verbeteren het aanbod van Speelmorgen in Klarendal in samenwerking met Rijnstad.
- We geven vanaf 2024 aan alle aanbieders en organisatoren van jeugdactiviteiten de opdracht om gezonde voeding aan te bieden tijdens de activiteiten.
- We verbeteren het uitvoeringsprogramma Kansrijk Opgroeien 0 tot 18 jaar in samenwerking met het externe wijknetwerk van (basis)scholen, jeugdverpleegkundigen, Sportbedrijf Arnhem, Rijnstad, Rozet en het Sociaal wijkteam. Het programma richt zich op de onderdelen onderwijs, vrije tijd en thuis en sluit aan bij de Arnhem-Oost aanpak.

Gezondheid (T)

Kwetsbare inwoners leven langer in goede gezondheid en blijven vitaal (D)

In Noordwest neemt de dubbele vergrijzing toe; het aandeel oude ouderen (80 jaar en ouder) onder alle ouderen (vanaf 65 jaar) neemt toe. De vergrijzing heeft grote impact op de ervaren gezondheid en de zorg. Dit gaat vaak gepaard met een toename van het aantal inwoners met een chronische aandoening, in sommige gevallen zelfs meerdere tegelijk. Sociale problemen zoals eenzaamheid nemen eveneens toe. Ouderen wonen langer zelfstandig en vaker ook alleen.

In Klarendal en Sint Marten geeft de fysieke en mentale gezondheid reden tot zorg, met name bij de kwetsbare inwoners. Een deel van de inwoners beweegt te weinig, eet ongezond en heeft last van overgewicht. Sommige inwoners hebben moeite om de juiste keuzes te maken ten aanzien van gezonde voeding en leefstijl en zouden met stimulering om te sporten en bewegen geholpen zijn.

Inspanningen 2024 (I)

- We zetten in op beweeg- en ontmoetingsprogramma's voor ouderen in en rondom de buurthuizen en ontmoetingsplekken in samenwerking met de buurthuizen, Stichting Welzijn Ouderen Arnhem en Sportbedrijf Arnhem.
- We zetten in op bewustwording en regie op de eigen gezondheid en het voorkomen van zorg door de inzet van Welzijn op Recept door Stichting Welzijn Ouderen Arnhem en Rijnstad.
- In samenwerking met een extern netwerk bestaande uit Sportbedrijf Arnhem, Rijnstad, Stichting Welzijn Ouderen Arnhem en huisartsenpraktijk Klarendal starten studenten van de HAN een onderzoek naar het verbeteren van de fysieke en mentale gezondheid van kwetsbare oudere inwoners van Klarendal en Sint Marten.
- Vanaf 2024 richten we bij aanpassing van de buitenruimte in Klarendal en Sint Marten de omgeving beweegvriendelijker in.

Veiligheid (T)

Bewoners hebben minder last van gevoelens van onveiligheid (D)

Bewoners ervaren in delen van de wijken Klarendal en St. Marten gevoelens van onveiligheid door overlast door verwarde personen, drugsdealen op straat en verloederde plekken. In de Burgemeesterswijk en Heijenoord wordt overlast ervaren door groepen jongeren die rondhangen rond scholen en parkjes.

Samen met de afdeling veiligheid, handhaving, politie en netwerkpartners is een wijkveiligheidsagenda opgesteld waarmee we met een integrale aanpak de veiligheid in de wijken verbeteren.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We initiëren de aanpak van overlast door personen met verward gedrag.
- Vanuit de wijkveiligheidsagenda sturen we samen met politie op meer inzet op het tegengaan van drugs dealen op straat en vanuit woningen.
- We zetten in op de aanpak van verloederde plekken en ondermijning, met name op en rond de Hommelseweg. Hiervoor is het ‘actieplan Hommel & Singel, schoon heel en veilig’ in 2023 van start gegaan. We zorgen hierbij ook voor een goede aansluiting op de Arnhem Oost aanpak.
- We ontwikkelen het jongerenwerk door, waarbij naast Klarendal/St. Marten ook aandacht is voor de jongeren in de Burgemeesterswijk en Heijenoord.

Noordoost

In het wijkprogramma Noordoost bevinden zich de wijken Geitenkamp, Monnikenhuizen, Velperweg e.o., Alteveer en Cranevelt.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen **(T)**

Meer bewoners zijn zelf- en samen redzaam **(D)**

Bewoners willen ontmoetingsplekken die passen bij hun behoefte: dichtbij, kleinschalig en laagdrempelig. Ontmoeting draagt bij aan het algemeen welbevinden en kan ervoor zorgen dat minder snel een beroep wordt gedaan op specialistische voorzieningen. Er is een groeiende behoefte aan meer verbondenheid in en tussen wijken. Aandachtspunt blijft behoud van deze plekken en de financiële dekking ervan.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We ondersteunen, faciliteren en stimuleren het gebruik van de verschillende ontmoetingscentra.
- Wij adviseren bij de aanvraag van subsidiemogelijkheden en verbinden de initiatiefnemer met de juiste contactpersonen.
- We zetten extra in op ouderen in ons gebied, wat hebben ze nodig en hoe kunnen we dit gaan realiseren.
- We hebben een herijkte opdracht aan Stichting Welzijn Ouderen Arnhem (SWOA) in het gebied Noord-Oost verstrekt die meer recht doet aan de gebiedsspecifieke behoeften vanuit de Geitenkamp.
- We stimuleren en faciliteren het gebruik van het Multifunctioneel Centrum De Wetering.
- We zetten in op het stimuleren van gebruik en bekendheid van deze ontmoetingsplekken maar ook van de toegang naar nulde en eerstelijnszorg.
- In Noord-Oost wonen relatief veel ouderen. In samenspraak met partners onderzoeken we hoe wat ouderen nodig hebben en hoe we hier uitvoering aan kunnen gaan geven.

Meer bewoners participeren in de vorm van (vrijwilligers)werk (D)

De werkloosheid en bijstandsdichtheid in Geitenkamp zijn op het hoogste niveau van de gemeente. Een hoog percentage van de bewoners heeft geen of onvoldoende opleiding, waardoor er onvoldoende aansluiting is op de arbeidsmarkt. Een kwart van de huishoudens heeft een inkomen lager dan 120% van het wettelijk minimum, twee keer zo veel als gemiddeld in Arnhem. Er wordt ingezet op het creëren van werkervaringsplekken in een vertrouwde omgeving dichtbij huis, waar bewoners hun eerste stappen kunnen zetten, op weg naar betaald werk. De focus ligt op ouders met kinderen tot en met 12 jaar.

De Vlindertuin wil de 'kweekplaats' en thuisbasis zijn voor een 'wijk-netwerk' van creatief en sociaal ondernemers in de Geitenkamp. Vinden, verbinden en samenwerken (als middel) staan hierin centraal. Uiteindelijk willen we in de wijk een laagdrempelige opstapmogelijkheid naar (vrijwilligers) werk in de wijk.
Een aantal ontmoetingsplekken, zoals Moes in Plattenburg, ontwikkelen zich door tot leer- en werkervaringsplek.

We stimuleren organisaties om meer inwoners te verleiden tot het doen van vrijwilligerswerk.

Inspanningen 2024 (I)

- We breiden het aantal sociaal ondernemers met leer- en werkervaringsplekken in de Vlindertuin uit door middel van het aanstellen van een kwartiermaker die deze opdracht krijgt.
- We willen een Buurtbaanbureau ontwikkelen in combinatie met het WijkKlusTeam (Geitenkamp gildewijk/ambachtskwartier).
- We borgen en voeren de gebiedsagenda armoede schulden werk uit in samenwerking met onze externe partner het Sociaal wijkteam.
- In samenwerking met Vitesse Betrokken onderzoeken we of Vitesse Betrokken een rol kan spelen om jong volwassenen zonder diploma en/of werk naar school (startkwalificatie) of werk te begeleiden.

Kansengelijkheid (T)

Meer kinderen hebben de mogelijkheid om hun talent te ontdekken en te ontwikkelen (D)

In de wijk Geitenkamp groeien veel kinderen in armoede op. Meer dan een derde van de huishoudens heeft een besteedbaar inkomen ≤ 120% van het minimumloon. Er is sprake van generatiearmoede. Het percentage kinderen tot 18 jaar met een toewijzing op grond van de Jeugdwet is hoger dan gemiddeld in Arnhem. Ook Plattenburg heeft onze aandacht.
Wij zetten in op het verrijken van de algemene ontwikkeling van kinderen en jongeren en het vergroten van sociale vaardigheden en een positiever zelfbeeld.
Wij zetten in op het versterken en ondersteunen van ouders bij de opvoeding.

Inspanningen 2024 (I)

- We stellen een jaarlijks uitvoeringsprogramma Kansrijk Opgroeien (programma verlengde leertijd/rijke schooldag) op in samenwerking met het extern wijknetwerk van basisscholen, Sportbedrijf Arnhem, Rijnstad, Rozet en het Sociaal wijkteam. Het programma richt zich op de onderdelen onderwijs, vrije tijd en thuis.
- We blijven de verlengde leertijd monitoren en sturen deze eventueel bij in samenwerking met externe wijkpartners.
- We zetten het project Buurtouders op om ouders te stimuleren en bekend te maken met de voorliggende voorzieningen voor kinderen -9 tot 4 jaar zodat ze beter starten op de basisschool.
- We verbeteren het pedagogisch klimaat op de Rommelkist en vergroten de kring van vrijwilligers in samenwerking met het Sportbedrijf Arnhem. We vergroten ook de kring vrijwilligers en leren hen vaardigheden om goed om te kunnen gaan met kinderen.
- We vergroten een veilige omgeving en handelingsbekwaamheid van de professionals en bewaken hun professionaliteit.
- We coördineren de monitoring van extra inzet van VGGM (huisbezoeken bij kinderen van 18 maanden) en brengen de signalen en de vervolgacties in kaart.
- We monitoren het nieuwe jongerenwerk The GOAT (gestart juni 2023).
- We geven opdracht aan professionals om meer te sturen op gedragsverandering.

Gezondheid (T)

De sociaaleconomische gezondheidsverschillen in de wijk Geitenkamp worden kleiner (D)

We stimuleren bewoners tot een gezondere leefstijl, zoals meer bewegen, gezonder eten en we zetten ons in om plekken in de wijk toegankelijker te maken zodat meer bewoners er gebruik van maken.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We monitoren de inspanningen JOGG (Jongeren Op Gezond Gewicht).
- We koppelen JOGG aan het nieuwe jongerenwerk.
- We realiseren meer en/of betere en nieuwe beweegplekken (onder andere Rommelkist, Calisthenics, Sportpark Paasberg).
- We geven opdracht aan uitvoerders om te werken aan imagoverbetering en aantrekkelijkheid van locaties.
- We zetten meer in op mixen van jeugd bij activiteiten.
- Wij stimuleren externe organisaties in de wijk om gezonde leefstijl te stimuleren (gezond koken, bewust boodschappen doen, gezonde voeding op locaties).

Openbare ruimte (T)

Noord-Oost is klimaatbestendiger (D)

We zetten samen met bewoners in op het vergroenen, verminderen van hittestress en vergroten van de biodiversiteit.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We stimuleren groeninitiatieven van bewoners en scholen en helpen mee deze te realiseren.
- We vergroenen de wijk Geitenkamp door 'oude' ligusterhagen terug te plaatsen in het straatbeeld samen met corporaties.
- We ondersteunen het duurzaamheidsproject Paasberg; op de Paasberg is een actieve bewonersgroep bezig met het verduurzamen en energiezuinig maken van de wijk, zij delen hun kennis actief met andere geïnteresseerden uit de wijk.
- We ondersteunen de initiatiefgroep Beek op de Paasberg bij het realiseren van hun plannen om het gebied aantrekkelijker en toegankelijker te maken (blauw-groene netwerken in de wijk). Daarnaast willen we een actieve bijdrage leveren aan het project 'Sportpark de Paasberg als kloppend hart van de wijk'. Deze ontwikkelingen sluiten aan bij het ontwikkelen van het Beekdal.

Noord-Oost is schoner en aantrekkelijker (D)

Meer bewoners ervaren minder overlast van bijzettingen van afval bij ondergrondse containers.

Inspanningen 2024 **(I)**

- Samen met bewoners wordt gezocht naar oplossingen om bijplaatsingen tegen te gaan.

Wonen (T)

De wijk Geitenkamp wordt vitaler (D)

We willen inzetten op het vergroten van diversiteit van woningen en bewoners.
In samenwerking met woningbouwcorporaties, Sociaal wijkteam, politie en Werk en Inkomen, zijn de hotspots op de Geitenkamp benoemd. Het gaat om buurtjes/straten waar de leefbaarheid onder druk staat.
Per hotspot is benoemd welke strategie we inzetten; de interventies zijn gericht op het beperken van de instroom van kwetsbare inwoners of op het omgaan met kwetsbare inwoners.

Geitenkamp is een van de wijken van de Arnhem-Oost aanpak, Binnen de Arnhem-Oost aanpak, wordt samen met het Rijk en de provincie stevig ingezet op het versterken, leefbaarder en veiliger maken van Geitenkamp. De Arnhem-Oost aanpak zal de ingezette koers vanuit het Handelingskader verder versterken en een grotere impuls geven.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We zetten in op het reguleren van de instroom van nieuwe inwoners, via de woningbouwcorporaties.
- Op termijn streven we naar een diverser woningaanbod in de Geitenkamp.
- We zetten in om de leefbaarheid te vergroten door middel van de straataanpak (proactief opbouwwerk).

Wijkeconomie (T)

Bruisender marktplein Geitenkamp (D)

Bewoners van Geitenkamp, Monnikenhuizen en ook de Paasberg maken zich zorgen over het verschralen van het winkelaanbod op het winkelplein Geitenkamp. Zij hebben behoefte aan een bruisend marktplein met een gevarieerd winkel- en horeca-aanbod waar ook ruimte is om te verblijven. De wijk Geitenkamp is in het verleden opgezet om zelfvoorzienend te zijn, de wijk had een geïsoleerde ligging.

Inspanningen 2024 **(I)**

Er ligt een uitvoeringsplan om te komen tot een bruisender marktplein. Eerste noodzakelijke stap is vergroting van de bestaande supermarkt. Door wisseling van de eigenaar van het pand is deze ontwikkeling gestagneerd. Deze stap is nog steeds noodzakelijk voor de vitaliteit van het marktplein.

Veiligheid (T)

Bewoners ervaren minder verkeer- en parkeeroverlast (D)

In de wijk Alteveer-Cranevelt is de verkeersdruk hoog (als gevolg van samenloop Rijnstate, Openluchtmuseum en Burgers' Zoo). In Velperweg e.o. bestaat er, door de herontwikkeling van het voormalig AKZO-terrein en omgeving, de transformatie van het oude ING-pand naar appartementen en de komst van het Rijn IJsselcollege zorg over toename van de verkeersintensiteit op de Velperweg. In Klarenbeek is er tijdens drukke dagen van het zwembad overlast in de directe omgeving ervan.

Inspanningen 2024 (I)

- We monitoren de verkeersintensiteit Velperweg e.o. als gevolg van allerlei ontwikkelingen (zoals AKZO, High Park, Rijn IJsselcollege) en Molenbeke en zetten waar nodig vervolgacties in gang.
- We monitoren het burgerparticipatieproces herinrichting Velperweg.
- We treffen maatregelen om de parkeerdruk in Alteveer-Cranevelt te verlagen.

Bewoners ervaren meer veiligheid in hun directe omgeving (D)

Wij zien graag dat Arnhemmers zich nog veiliger gaan voelen in hun stad en in hun eigen woonwijk. Want veiligheid is, samen met een nette en schone omgeving, voorwaarde voor een prettig woon- en leefklimaat. Het gevoel veilig te zijn, maakt bewoners ook vaker sociaal betrokken met de buurt en met de buurtbewoners. De leefbaarheids- en veiligheidsthema’s die spelen zijn parkeeroverlast en overlast van jongeren. Overlast jongeren speelt met name in Geitenkamp en aangrenzende wijken. De partners die op straat actief zijn monitoren de overlast en houden elkaar op de hoogte en spreken af wie er per geval in actie komt.
In samenwerking met veiligheid en de politie wordt in Geitenkamp samenwerking gezocht met belangrijke bewoners (project Bondgenoten) om samen te werken aan een leefbare wijk.

Inspanningen 2024 (I)

- We zetten extra in op vermindering van de jeugdoverlast in samenwerking met ons extern netwerk, bestaande uit jongerenwerk, straathoekwerk, straatcoaches, wijkagent, handhaving en sociaal wijkteam.
- We monitoren de impact van het nieuwe jongerenwerk (locatiegebonden en ambulant).
- We houden wijkschouwen in de verschillende wijken binnen Noord-Oost in samenwerking met externe wijkpartners en vertegenwoordiging vanuit de wijk.
- We participeren in het project Bondgenoten.

Presikhaaf

In het wijkprogramma Presikhaaf bevinden zich de wijken Presikhaaf West en Presikhaaf Oost.

Wat willen we bereiken en wat gaan we doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen **(T)**

Bewoners hebben meer contact, zien het belang van een gezonde leefstijl en vergroten hun kansen op participatie **(D)**

Bewoners kunnen te maken krijgen met diverse problematiek. Ze maken zich zorgen, zijn eenzaam, kampen met gezondheidsproblemen, zijn niet taalvaardig en weten niet hoe ze hun rekeningen kunnen betalen. Vaak weten ze ook niet wat waar te doen is en waar ze informatie, advies of hulp kunnen krijgen op het gebied van wonen, werk, inkomen, gezondheid, opvoeding en onderwijs. Dit staat het meedoen aan de maatschappij in de weg.

We willen dat de professionele ondersteuning van wijkpartners op al deze leefgebieden goed aansluit bij de behoeften van bewoners, dat deze goed bekend is en dat deze laagdrempelig en dichtbij bereikbaar is. We vragen van al onze wijkpartners dat ze ook zelf proactief meedoen als onderdeel van een netwerk. We vinden het ook belangrijk dat bewoners elkaar kunnen ondersteunen en elkaar kunnen ontmoeten.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We zorgen via de sociale tafel voor een goede programmering en afstemming van inzet van onze externe wijkpartners (zoals Sociale Wijkteams en welzijnspartijen).
- We ondersteunen de bekendheid en het gebruik van laagdrempelige faciliteiten voor informatie, activiteiten, hulp en advies zoals Goed Geregeld Arnhem, Sociale wijkteams en The Point en stimuleren het proactief en preventief werken van onze sociale wijkpartners.
- We faciliteren en versterken ruimtes voor ontmoeting, verbinding en ontwikkeling voor jong en oud, zoals buurthuizen en jongerencentrum Push.
- We stimuleren een passend aanbod van en programmering op plekken in de openbare ruimte voor spelen, bewegen en ontmoeten.
- We ondersteunen bewonersinitiatieven en zorgen voor een goede verbinding met de inzet van de externe wijkpartners in de wijk door netwerkvorming en wijkcommunicatie.
- We investeren permanent in laagdrempelige tafels voor overleg tussen bewoners, overheid en wijkpartners.

Kansengelijkheid (T)

Bewoners kunnen zich financieel redden en kinderen en jongeren hebben gelijke kansen om zich te ontwikkelen (D)

We zien dat bewoners kampen met armoede en schulden. We zien ook dat kinderen en jongeren in hun kansen op een positieve persoonlijke ontwikkeling belemmerd worden doordat ze opgroeien in armoede, hun ouders onvoldoende betrokken zijn bij de opvoeding en er onvoldoende gebruik gemaakt wordt van ondersteuningsstructuren in de wijk.

We willen dat meer bewoners zonder geldzorgen en geldproblemen kunnen leven en dat kinderen en jongeren zich in vrijheid en veiligheid en zonder ontwikkelachterstanden kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en krachtige individuen.

Inspanningen 2024 (I)

- We monitoren de uitvoering van het gebiedsplan participatie, armoede en schulden. Dit plan zet in (met de focus op P1) op de verbetering van de positie van ouders met kinderen met een P-uitkering en schulden, op een gemeenschappelijk spreekuur met het Sociaal Wijkteam en Goed Geregeld Arnhem en een optimaal gebruik van Gelrepas en Stichting Leergeld.
- Het plan om alle kinderen van 18 maanden te laten bezoeken door het consultatiebureau om het belang van taalrijk opvoeden, voorschoolse educatie en opvoedondersteuning onder de aandacht te brengen, is in uitvoering, evenals het plan om alle kinderen tussen 0-4 jaar op de vroeg en voorschoolse educatie te krijgen.
- We onderzoeken de mogelijkheid om een uitnodigend ouder-kind centrum te realiseren in Presikhaaf, bij voorkeur in de Multi Functionele Accommodatie.
- We delen met onze externe wijkpartners op jeugd/kinderen ervaringen, kansen en problemen in het netwerk Kansen voor Kinderen Presikhaaf. Dit netwerk beoogt de onderlinge samenwerking in de wijk van professionals te versterken.
- We beogen de inzet van de in 2023 nieuw gestarte aanbieders op het jongerenwerk (Presikhaaf University en Kansenmakers) bij een positieve evaluatie te borgen en doen daarmee een behoeftedekkend aanbod op (ambulant) jongerenwerk inclusief passende (nieuwe) ontmoetingsplek(ken). De inzet is met name gericht op talentontwikkeling en mentale weerbaarheid. Deze inzet staat in nauwe verbinding met de inzet van onze externe wijkpartners, zoals scholen, sportbedrijf en cultuuraanbieders.
- We vragen aan de externe wijkpartijen om passende interventies te plegen op het gebied van versterking ouderbetrokkenheid, gebruik van voor en vroegschoolse educatie en opvoeden in een taalrijke omgeving.
- We stimuleren de bekendheid en het gebruik van de inzet van energiecoaches zodat bewoners inkomen kunnen besparen door energiebesparende maatregelen te nemen.

Openbare ruimte (T)

Bewoners ervaren Presikhaaf als een aantrekkelijke, veilige en duurzame omgeving (D)

In Presikhaaf is het gevoel van eigenaarschap over de eigen woon- en leefomgeving laag. Het gevoel van eigenaarschap draagt bij aan meer betrokkenheid en uiteindelijk aan een aantrekkelijkere leefomgeving. We willen bewoners en onze partners (in en extern) in de wijk ondersteunen daarbij. Bij elk fysiek project letten we op betrokkenheid van bewoners en luisteren naar hun wensen en bedenkingen.

We willen dat bewoners in de wijk meer en veilig kunnen wandelen en fietsen. We willen dat jongeren en ouderen faciliteiten (in de openbare ruimte) hebben waar ze elkaar kunnen ontmoeten, kunnen spelen en bewegen. We willen dat bewoners actief betrokken zijn bij het voorkomen of opruimen van zwerfafval. We vinden doorstroming van huidige bewoners belangrijk zodat zij plaats kunnen maken voor starters. We agenderen de realisatie van goed geïsoleerde en betaalbare woningen. We sluiten maximaal aan op de Arnhem Oost aanpak waar integraal en meerjarig wordt ingezet op versterking van de leefbaarheid en veiligheid van Presikhaaf.

Inspanningen 2024 (I)

- We dragen bij aan de realisatie van buurttuinen (vanuit ontwikkelperspectief P3) door het aantrekkelijker maken van de openbare ruimte en het toevoegen van elementen voor ontmoeting en sociale binding.
- We dragen bij aan inrichting van de openbare ruimte op een aantal bijzondere plekken in de wijk waardoor bewoners elkaar kunnen ontmoeten en deze plekken uitnodigen tot buiten spelen en bewegen voor kinderen en ouders: rondom buurthuis de Overkant, speelplek de Regenboog, rondom Dunoweg, rond de Parkschool en op plekken waar de corporaties aan de slag gaan.
- We waken voor een integrale inzet rondom de renovatie van woningen in P1 waarbij extra aandacht is voor het oppakken van zorgvragen van bewoners en het versterken van hun veerkracht (informeel netwerk) en de verbinding met het formele netwerk in de wijk (van de professionals).

- We vragen binnen het ontwikkelperspectief P3 aandacht voor het (in co-creatie met bewoners) verbeteren van de verkeersveiligheid in het algemeen. Uitgangspunt is het bieden van meer ruimte voor de voetganger en fiets en het verminderen van het gevoel van ‘blik op straat’ en voor de realisatie van 30 km zones.
- We zijn nauw betrokken bij de uitvoering van de visie Merwede terrein en met name de sociale aansluiting van deze ontwikkeling op de rest van de wijk.
- We denken mee bij inrichting van en sociale programmering rondom de revitalisering van sportpark Doorwerthlaan (Eendracht, Budosport, open wijkfaciliteiten).
- We faciliteren bewonersinitiatieven gericht op het verbeteren van de leefomgeving en ondersteunen het netwerk van afvalprikkers en de organisatie van opruimdagen.

Veiligheid (T)

Bewoners dragen bij aan een veilige en prettige leefomgeving (D)

Bewoners horen zich thuis te voelen in de wijk en kunnen zichzelf zijn. Signalen van overlast en onveilige situaties dienen (snel) te leiden tot een passende opvolging door professionals. Bewoners zijn en blijven bereid om meldingen te doen en worden door professionals ondersteund bij het omgaan met bewoners van verschillende achtergronden, perspectieven en ideeën. Samen zorgen we voor een omgeving waarin iedereen ideeën naar voren kan brengen, waarin er wordt geluisterd, waarin overlast wordt gemeld en waarin er passend kan worden opgetreden.

Om samen te werken aan een veiligere wijk willen we met medewerkers die betrokken zijn vanuit veiligheid, handhaving, straatcoaches/VIOS (Veilig in om school) en jongerenwerkers integraal samenwerken. Ieder vanuit zijn eigen rol en functie en met focus vanuit een gemeenschappelijke agenda.

Inspanningen 2024 (I)

- We stemmen de inzet van veiligheidsprofessionals in de wijk af op actualiteiten (korte termijn) en op een langetermijnagenda (sociale cohesie, drugsoverlast, draaiboek jongerenoverlast en overlastgevende personen).
- We zetten in op positieve communicatie met betrekking tot bewoners en initiatieven die een succesvolle bijdrage leveren aan de versterking van het veiligheidsgevoel.
- We zetten in op extra communicatie gericht op meldingsbereidheid en de plekken waar bewoners verschillende vormen van overlast kunnen melden.
- We zorgen er voor dat externe partijen betrokken bij het OZO (overlast en zorg) overleg blijvend inzicht hebben en geven op casuïstiek en op trends om escalatie te voorkomen.
- We stimuleren de professionals in de wijk om in te zetten op het verhogen van tolerantie en op het vergroten van de gemeenschapszin van bewoners.
- De inzet van het jongerenwerk nieuwe stijl en het netwerk Kansen voor Kinderen is verbonden met de inzet van de veiligheidspartners.

Malburgen

In het wijkprogramma Malburgen bevinden zich de wijken Malburgen West, Malburgen Oost/Noord, Malburgen Oost/Zuid, waaronder het Duifje en Immerloo.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen **(T)**

Meer inwoners van Malburgen maken gebruik van de buurthuizen/wijkcentra in de wijk **(D)**

We willen dat Malburgers terecht kunnen op een plek in hun buurt voor ontmoeting, deelnemen of organiseren van activiteiten of persoonlijke ontwikkeling. Op deze wijze werken we aan het verbeteren van de sociale cohesie en de zelfredzaamheid van inwoners. Hiervoor moeten we investeren in voorzieningen in de wijk om ontmoeting en ontwikkeling mogelijk te maken en we ondersteunen de partijen die deze voorzieningen beheren. De programmering vanuit de buurthuizen en de multifunctionele accommodaties moet uiteindelijk beter aansluiten bij de behoeften van de Malburgers.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We ontwikkelen een duidelijke visie op functie en wijze van beheer van de voorzieningen binnen de deelgebieden (de Hobbit, De Fresh, De Spil, Duiventil en de Malburcht), aansluitend bij de behoefte van de bewoners en de doelen van de sociale basis.
- We organiseren dat bewoners die niet zelfstandig de stap naar deelname van activiteiten kunnen maken hierin begeleid worden.
- We organiseren dat professionals op de hoogte zijn van het voorzieningenaanbod in de wijk en dat voor wijkbewoners inzichtelijk is welke activiteiten in de wijk plaatsvinden.
- We zorgen er voor dat er een uitwerking is van de geïnventariseerde behoeftes van bewoners in 2023 en dat deze is omgezet in een programma.

Nieuwe bewoners voelen zich welkom in de wijk en er ontstaan sociale structuren **(D)**

Er lopen veel uitbreidings- en inbreidingsplannen in Malburgen. Tot 2030 verwachten we de realisatie van tenminste zo'n 800 nieuwe woningen in Malburgen. Dat betekent dat we veel nieuwe wijkbewoners gaan verwelkomen. We vinden het belangrijk dat deze bewoners goed landen in de wijk en deel gaan uitmaken van de buurtgemeenschappen.

Inspanningen 2024 **(I)**

We ontwikkelen op basis van de omvang en de aard van de ontwikkelplannen, met partners een plan op welke wijze we een goede buurtlanding organiseren en we geven daar uitvoering aan.

Meer gezinnen in de bijstand maken stappen op het gebied van participatie en maken gebruik van alle maatwerk- en kindvoorzieningen **(D)**

We vinden perspectief voor kinderen die opgroeien in een gezin met weinig inkomen belangrijk. Daarom geven we prioriteit aan de inzet op gezinnen in de bijstand. Doelstelling is om de gezinnen via persoonlijk contact intensief te volgen in de mogelijkheden en belemmeringen om stappen te zetten op de participatieladder en zowel op groeps- als op individueel niveau hier het passende instrumentarium op in te zetten. Tegelijk willen we weten of alle kinderen in het gezin al gebruik maken van voorliggende voorzieningen en als dat niet zo is deze alsnog in te zetten.

Inspanningen 2024 **(I)**

We maken de afspraak (en monitoren de gemaakte afspraak) om op projectmatige wijze (eenouder)gezinnen in de bijstand intensief te volgen. Onderdeel van het projectmatig werken is een integraal plan per gezin. In het integrale plan is een toets op kindvoorzieningen opgenomen. Op deze wijze krijgen we zicht op het gebruik van de kindvoorzieningen en kunnen we ook sturen op het beter gebruiken van deze voorzieningen.

Kansengelijkheid **(T)**

Eind 2024 werken alle subsidiepartners met een gemeenschappelijk referentiekader met als doel om de ontwikkelingskansen van kinderen in Malburgen te bevorderen **(D)**

De wijk Malburgen vraagt om een extra focus op het perspectief van de jeugd. Veel kinderen starten met een achterstand op het primair onderwijs en ook op latere leeftijd zien we veel jongeren die door de thuissituatie of andere omstandigheden minder kansen hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen. Dit heeft ook impact op de wijk.
Het wijkprogramma kent daarom een bijzondere focus op de jeugd (-9 maanden tot 27 jaar), maar dat betekent niet alleen aandacht voor jeugd. Ook de omgeving van de jeugd (waaronder ouders, scholen en sportverenigingen) wordt daarbij betrokken.

In 2024 en de jaren daarna is onze inzet gericht op het werken aan een gezamenlijk referentiekader om op deze wijze de jeugdpartners te helpen om dezelfde taal te spreken en de geleverde ondersteuning beter op elkaar aan te laten sluiten. We doen dit door met elkaar te bespreken wat we verstaan onder de diverse thema's en hoe dit een plek krijgt in de diverse programma's.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We organiseren samen met externe jeugdpartners een proces om inhoud te geven aan dit referentiekader. Thema's in dit referentiekader zijn; effecten van de onlinewereld, vergroten ouderbetrokkenheid, gezonde leefstijl, talentontwikkeling, positieve identiteitsontwikkeling en het vergroten van veerkracht en weerbaarheid. Partners maken afspraken om invulling te geven aan het gemeenschappelijk referentiekader. We vragen en faciliteren jeugdpartners om ervaringen en kennis te (blijven) delen op deze thema's.

Door het bieden van een gezamenlijke programmering aan wijkactiviteiten voor jeugd en jongeren, wordt bijgedragen aan het gezond en veilig opgroeien, waarbij positieve ontwikkeling en ontplooiing centraal staat. **(D)**

Samen met onze externe partners, willen we dat de jeugd van Malburgen zich zowel mentaal, sociaal en fysiek gezond kan ontwikkelen. Vanuit het thema Kansengelijkheid zetten we in op het stimuleren en ondersteunen van de jeugd bij:

- gezonde identiteitsontwikkeling,
- mentale weerbaarheid, binnen de gewenste maatschappelijke kaders (normen en waarden),
- ontwikkelen van zichzelf en met vertrouwen in hun talenten.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We vragen externe partners met een plan te komen dat bijdraagt aan bovenstaande doelen door een gevarieerd aanbod van activiteiten en programma's op verschillende talentgebieden (sport, kunst, muziek, technologie, leiderschap etc.). Voor de 12- doelgroep is dit programma ook afgestemd met de scholen.
- We bevorderen dat externe jeugdwijkpartners zoveel mogelijk op dezelfde wijze de resultaten van de inspanningen meten zodat hier ook beter op (bij)gestuurd kan worden.

Minder kinderen in Malburgen starten met een motorische, taal en/of hechtingsachterstand op het Primair Onderwijs (D)

Veel kinderen in Malburgen starten aan het primair onderwijs met een achterstand in bijvoorbeeld taal, vaardigheden en motoriek. Deze achterstanden zijn in latere jaren lastig in te halen. Er wordt onvoldoende gebruik gemaakt van de voorschoolse voorzieningen die belangrijk zijn om achterstanden in de eerste levensjaren te voorkomen. Daarnaast zijn extra inspanningen nodig in de eerste twee levensjaren van de kinderen. In 2023 is op een rij gezet welke extra inspanningen nodig zijn. In 2024 moeten deze tot uitvoering komen.

Inspanningen 2024 (I)

- We coördineren dat de interventies uit het programma 'investeren in het jonge kind Malburgen' worden uitgevoerd door partijen bij elkaar te brengen, helderheid te brengen in wie waarin welke taak en rol heeft en de randvoorwaarden voor uitvoering te creëren.
- We organiseren met externe partners de doorgaande lijn van consultatiebureau naar de voorschoolse voorzieningen.

De leer- en leefomgeving voor jongeren sluiten beter op elkaar aan (D)

In de driehoek van school-thuis-omgeving is het belangrijk dat deze omgevingen meer zijn aaneengesloten om zo de scholing, vorming en ontwikkeling van jongeren en kinderen te bevorderen.

Inspanningen 2024 (I)

- We bespreken met het primair onderwijs wat nodig is om de aandachtspunten die zij bij kinderen signaleren en die buiten hun invloedsfeer liggen, aan te pakken en een plek te geven in de programma's voor kinderen en jongeren.
- We spannen ons in om de naschoolseprogramma's en de programma's van de subsidiepartners aanvullend te laten zijn.

Gezondheid (T)

Meer jeugd uit Malburgen ontwikkelt een gezonde leefstijl (D)

In Malburgen zijn zorgen om de gezondheid van inwoners, met name onder jongeren in de wijk. Een ongezond leefpatroon op jonge leeftijd resulteert veelal in een ongezonde leefstijl op latere leeftijd met de bijbehorende gezondheidsproblemen. Daarom wordt gewerkt aan het stimuleren van een gezondere leefstijl. De jeugd van Malburgen ontwikkelt een gezonde leefstijl, waar gezonde voeding, sport en beweging een wezenlijk onderdeel van is. Met activiteiten in de wijk wordt de jeugd bewust gemaakt, gestimuleerd, ondersteund en aangesproken om een meer gezonde levensstijl aan te leren.

Inspanningen 2024 (I)

- Vanaf 2024 bieden alle aanbieders en organisatoren van jeugdactiviteiten (tot en met 21 jaar), in opdracht van het team Leefomgeving, gezonde voeding aan tijdens de activiteiten in de wijk. Dit gaat hand in hand met voorlichting over gezonde voeding.
- In samenwerking met de HAN spannen we ons in voor een gezonde wijk Malburgen. In 2024 werken we aan meer inzicht, interprofessionele samenwerking en instrumenten om bewustwording van jongeren over hun gezondheid te vergroten.
- We spannen ons in om meer jongeren te laten sporten in georganiseerd en of verenigingsverband.
- We spannen ons in om meer jongeren te laten voldoen aan de beweegnorm.

Openbare ruimte (T)

Een gezonde leefomgeving (D)

In Malburgen zijn zorgen om de gezondheid van inwoners, met name onder jongeren. Een ongezond leefpatroon op jonge leeftijd resulteert veelal in een ongezonde leefstijl op latere leeftijd met de bijbehorende gezondheidsproblemen. Daarom wordt gewerkt aan het stimuleren van een gezondere leefstijl De openbare ruimte draagt bij aan de gezondheid en het welbevinden van Malburgers. Inwoners krijgen de ruimte en verantwoordelijkheid om de eigen wensen en behoeften te realiseren. Er komt meer groen, meer plekken met beweegaanleidingen en ontmoetingsmogelijkheden, en de inrichting draagt bij aan een gevoel van veiligheid.

Inspanningen 2024 (I)

- We zetten ons in voor het realiseren van beweegaanleidingen en ontmoetingsplekken in de openbare ruimte.
- We spannen ons in voor meer groen in de openbare en private ruimte.
- We zetten ons in voor de verbetering van de leefbaarheid door de vernieuwing van het sportpark de Bakenhof als een kloppend hart van de wijk.

Inwoners van Malburgen voelen zich meer eigenaar van hun leefomgeving (D)

Bewoners voelen zich meer eigenaar van een schone en verzorgde buurt. Ruimtelijke opgaven worden in samenspraak met de omgeving gerealiseerd.

Inspanningen 2024 (I)

- In 2024 werken we in samenwerking met bewoners aan inrichtingsplannen voor de Immerloopleinen, is het benodigde budget voor realisatie gevonden en is de planning voor de realisatie gemaakt.
- In 2024 realiseren we samen met inwoners en ondernemers het actieplan Winkelcentrum de Drieslag en dragen we vanuit onze rol bij in de uitvoering hiervan.

Schuytgraaf/Elderveld

In het wijkprogramma Schuytgraaf/Elderveld bevinden zich de wijken Schuytgraaf en Elderveld.

Wat willen we bereiken en wat gaan we doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen **(T)**

Meer bewoners zijn sociaal zelf- en samenredzaam (er is meer sociale cohesie) **(D)**

Bewoners kunnen te maken krijgen met diverse problematiek. Vaak weten ze ook niet wat waar te doen is en waar ze informatie, advies of hulp kunnen krijgen op het gebied van wonen, werk, inkomen, gezondheid, opvoeding en onderwijs. Dit staat het meedoen aan de maatschappij in de weg. In Schuytgraaf/ Elderveld is er behoefte aan het anders inrichten of uitbreiden van speel-, beweeg- en ontmoetingsvoorzieningen voor oudere kinderen en jongeren. Voor ontmoeting onder volwassenen zijn eerste onderzoeken gedaan en willen we aan de slag met de uitkomsten.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We onderzoeken hoe een passend aanbod voor sport-, spel-, beweeg- en ontmoetingsvoorzieningen voor 8-12 jarigen in Schuytgraaf er uit zou moeten zien.
- We experimenteren samen met bewonersondersteuning en andere partners met de uitkomsten van het behoeftenonderzoek rondom ontmoeten in Schuytgraaf.
- We faciliteren en versterken ruimtes voor ontmoeting, verbinding en ontwikkeling voor jong en oud, zoals jeugdruimte Schuytgraaf en wijkcentrum Elderveld.

Meer bewoners zijn financieel zelfredzaam **(D)**

We willen dat meer bewoners zonder geldzorgen en geldproblemen kunnen leven en dat kinderen en jongeren zich zonder ontwikkelachterstanden kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en krachtige individuen. Bewoners die het nodig hebben, weten waar zij met hun vragen op het gebied van werk, inkomen, schulden en zorg terecht kunnen. Bewoners zijn sneller in beeld als er sprake is van schulden en/of werkloosheid. Onze focus hierbij ligt op jongeren tot 27 jaar en ouders met kinderen.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We creëren contact- en spreekmogelijkheden in Schuytgraaf.
- We monitoren hoe snel bewoners bij schulden en/of werkloosheid in beeld zijn.
- We stimuleren dat partners op het gebied van werkloosheid en schulden elkaar voldoende fysiek weten te vinden en samenwerken.

Kansengelijkheid (T)

Meer ouders en verzorgers zijn zich bewust van hun rol bij het opgroeien van hun kinderen (D)

Veel ouders hebben vragen met betrekking tot de opvoeding en/of hebben behoefte aan contact met andere ouders om te bespreken waar je als ouder tegenaan loopt. Soms zijn er (geld)zorgen, onbekendheid met wat er in de online wereld gebeurt of veel (prestatie)druk, waarbij informatie, advies en ontmoetingsmogelijkheden de druk kunnen verlagen.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We zetten in op sociale structuren (een vangnet) voor ouders passend bij hun behoeften.
- We zorgen voor laagdrempelige opvoedondersteuning waar ouders terecht kunnen voor advies en zorgen dat ouders elkaar kunnen ontmoeten om ervaringen over opvoeden te delen.
- We versterken en waar nodig breiden we gezinsprogramma's en inzet van het consultatiebureau uit.

Meer kinderen en jongeren 4-18 jaar met ontwikkelingsachterstanden en/of een kwetsbare thuissituatie maken gebruik van naschools aanbod (D)

Er kunnen allerlei redenen zijn waardoor kinderen achterstanden oplopen in hun ontwikkeling, denk aan (geld)zorgen, een (v)echtscheiding van ouders en het ervaren van grote prestatiedruk. We willen dat alle kinderen in Schuytgraaf en Elderveld voldoende mogelijkheden hebben om te werken aan hun cognitieve, motorische en sociaal-emotionele vaardigheden.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We organiseren een integrale en sluitende aanpak rond de ontwikkeling van het jonge kind om ontwikkelingsachterstanden te signaleren en te behandelen door coördinatie van activiteiten met alle betrokken partijen.
- We zetten met elke basisschool in Schuytgraaf en Elderveld een naschools programma op waar verschillende vaardigheden ontwikkeld kunnen worden, passend bij de kinderen van de betreffende school. We ontwikkelen door met scholen waar we al eerder gestart zijn.
- We onderzoeken of er behoefte is aan huiswerkbegeleiding of ander naschools aanbod voor leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Meer kinderen en jongeren ontwikkelen een gezonde identiteit (talentontwikkeling, zelfbeeld en mentale veerkracht) (D)

Op steeds jongere leeftijd komen jeugdigen in aanraking met de verlokking van snel geld verdienen. Door ervaren prestatiedruk en onrealistische verwachtingen en beelden op social media is het lastig goede keuzes te maken. Er is niet altijd voldoende budget thuis om talenten op het gebied van kunst & cultuur, sport & bewegen te ontdekken en te ontwikkelen.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We zetten met externe wijkpartners een aanbod voor 4-12 jaar in de vrije tijd op dat zich richt op talentontwikkeling en het versterken van de identiteitsontwikkeling. Dit aanbod sluit aan op het naschoolse aanbod.
- We zetten met externe wijkpartners een aanbod voor 12-18 jaar in de vrije tijd op dat zich richt op talentontwikkeling en het versterken van de identiteitsontwikkeling. Hierbij geven we jongeren zoveel mogelijk zelf een actieve rol en stem.
- We zorgen voor ontmoetingsplekken in de wijk met een gevarieerde programmering.

Openbare ruimte (T)

Meer bewoners ervaren een verkeersveilige leefomgeving (D)

Bewoners maken zich zorgen over de verkeerveiligheid, te hard rijden, scooters en fietsers die door winkelcentra rijden, onoverzichtelijke oversteekplaatsen voor fietsers en voetgangers, onoverzichtelijke en gevaarlijke situaties rondom het brengen en halen van kinderen op de basisscholen. We willen dat bewoners zich weer veiliger voelen en zich bewust zijn van hun eigen rol bij verkeersveiligheid.

Inspanningen 2024 **(I)**

- Samen met school, ouders en partners creëren we een veilige schoolomgeving rondom MFC de Salamander.
- In fases voeren we het definitieve ontwerp inrichting openbare ruimte rondom scholen en sporthal aan het Breezandpad uit.
- We zetten in op fysieke maatregelen bij winkelcentrum Schuytgraaf om rijden met fiets en scooter in voetgangersgebied te ontmoedigen.

Bewoners ervaren minder fysieke verloedering en overlast in hun directe leefomgeving **(D)**

Bewoners maken zich zorgen over woonoverlast, overlast en vernielingen door jeugdgroepen, zwerfafval en verloedering rondom winkelcentra en station Zuid. We willen dat bewoners zich veiliger voelen in hun directe leefomgeving en minder overlast en verloedering ervaren.

Inspanningen 2024 **(I)**

- Samen met ondernemers en bewoners voeren we het plan van aanpak rondom leefbaarheid winkelcentrum Elderhof uit.
- We treden op tegen foutgeparkeerde fietsen bij station Arnhem Zuid middels acties.
- Samen met externe partners voeren we een jeugdaanpak voor hotspots uit.

De Laar/Elden

In het wijkprogramma De Laar/Elden bevinden zich de wijken De Laar en Elden.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen (T)

Bewoners voelen zich prettig en kunnen meedoen in hun omgeving (sociaal zelfredzaam) (D)

In het gebied werken we aan meer mogelijkheden voor ontmoeting. Daarvoor worden zowel op locaties als in de buitenruimte mogelijkheden gecreëerd. Het streven is dat alle bewoners kunnen meedoen in de samenleving.

Een goed netwerk is daarvoor randvoorwaardelijk. Daarom zijn bewonersinitiatieven, verenigingen en ontmoetingsplekken belangrijk. Zo bieden we ruimte voor participatie en versterken we de verbinding met de leefomgeving. Dit helpt bewoners die zich eenzaam voelen en niet beschikken over een goed sociaal netwerk. Goede wijkcommunicatie draagt bij aan de vindbaarheid van de activiteiten en de voorzieningen in de wijk

We vinden het ook belangrijk dat bewoners elkaar kunnen ondersteunen en elkaar kunnen ontmoeten, en zich makkelijker kunnen verbinden aan hun leefomgeving. We willen dat de wijklocaties en de professionele ondersteuning van wijkpartners goed aansluiten bij de behoeften van bewoners, dat deze goed bekend zijn en dat deze laagdrempelig en dichtbij bereikbaar zijn.
We vinden het belangrijk dat bewoners zich thuis voelen in hun wijk en voldoende mogelijkheden hebben om zich te identificeren en verbinden aan de eigen leefomgeving.

Inspanningen 2024 (I)

- We faciliteren de mogelijkheid tot ontmoeten en creëren van ontmoetingsplekken, maar ook het ontmoeten tussen generaties en tussen bewoners(groepen) met verschillende achtergronden.
- We faciliteren en stimuleren actieve bewoners. Bewoners en bewonersgroepen worden ondersteund door het welzijnswerk.
- We investeren in de begeleiding en borging van kwalitatieve wijkcommunicatie
- We investeren in de viering van 50 jaar De Laar en park De Laar ter versterking van de onderlinge verbinding.

Kansengelijkheid (T)

Kinderen en jongeren hebben gelijke kansen om zich te ontwikkelen (D)

Samen met gezinnen, scholen, Sociaal wijkteam en andere wijkpartners werken we aan het bevorderen van kansengelijkheid en het bieden van de juiste ondersteuning voor wie dit nodig heeft. Onze partners hebben een goed inzicht in wie ondersteuning kan gebruiken en wat de behoeftes zijn. Deze ondersteuning vindt zoveel mogelijk plaats in de eigen wijk/omgeving. Zo groeien kinderen en jongeren op tot zelfbewuste, verantwoordelijke en zelfstandige individuen.

Inspanningen 2024 (I)

- We organiseren een integrale en sluitende aanpak rond de ontwikkeling van het jonge kind om ontwikkelingsachterstanden te signaleren en te behandelen door coördinatie van activiteiten met alle betrokken partijen
- We zetten in op een hoger gebruik van voorschoolse voorzieningen door kinderen tot 4 jaar waardoor meer kinderen een kansrijke start maken.
- We zorgen voor laagdrempelige opvoedondersteuning waar ouders terecht kunnen voor advies en zorgen dat ouders elkaar kunnen ontmoeten om ervaringen over opvoeden te delen.
- We investeren in een beter en passender aanbod van voorzieningen op de scholen voor kwetsbare kinderen tussen de 4 en 12 jaar waardoor meer kwetsbare kinderen zich positief kunnen ontwikkelen.
- Op de basisscholen investeren we in een betere aansluiting op de overgang naar het voortgezet onderwijs en zijn meer ouders actief betrokken bij de activiteiten en de ontwikkeling van hun kinderen.
- Samen met de scholen en Regionaal Bureau Leerling zaken zetten we in op betere monitoring van schooluitval. We investeren in het opstellen van een plan van aanpak voor alle kinderen voor wie dat toch gebeurt of dreigt te gebeuren. Zoveel mogelijk jongeren werken hierdoor aan hun startkwalificatie en gaan aan de slag in een betaalde baan.

Openbare ruimte (T)

Bewoners ervaren De Laar/Elden als een aantrekkelijke, veilige en duurzame omgeving (D)

Om bij te dragen aan een prettigere leefomgeving willen we het gevoel van betrokkenheid en eigenaarschap bij de eigen woon- en leefomgeving in De Laar verhogen. Bij elk fysiek project letten we op betrokkenheid van bewoners en partners en het luisteren naar hun wensen en bedenkingen. Daarnaast willen we dat jongeren en ouderen faciliteiten (in de openbare ruimte) hebben waar ze elkaar kunnen ontmoeten, kunnen spelen en bewegen. En we willen dat bewoners actief betrokken zijn bij het voorkomen of opruimen van zwerfafval.

Inspanningen 2024 (I)

- We werken via een integrale aanpak met woningstichtingen en andere externe partners aan het terugdringen van overlast en verloedering op locaties waar het samenleven onder druk staat. Hierbij gebruiken we een preventieve insteek.
- We investeren in meer mogelijkheden tot verblijven, ontmoeten, bewegen en spelen in de openbare ruimte. Een extra focus ligt hierbij op de ontwikkeling van Park De Laar aan de Brabantweg.
- Samen met de externe partners ondersteunen en motiveren we bewoners(groepen) die samen aan de slag willen met het groener maken van de eigen leefomgeving.
- We werken verder aan het verbeteren van de speel- en beweeglocaties in De Laar. Een betere verbinding van de verschillende speelplekken is daarbij belangrijk.
- We investeren in de vernieuwing van het speelterrein bij Boerderij de Kroon en ontwikkeling van een inclusieve speeltuin.

Veiligheid (T)

Meer bewoners zijn tevreden over hun leefomgeving (D)

Een veilige en leefbare openbare ruimte is belangrijk om prettig te kunnen wonen. Bewoners horen zich thuis te voelen in de wijk en kunnen zichzelf zijn. Signalen van overlast en onveilige situaties dienen (snel) te leiden tot een passende opvolging door professionals. Bewoners zijn en blijven bereid om meldingen te doen. Samen zorgen we voor een omgeving waarin bewoners elkaar aanspreken, waarin overlast wordt gemeld en waarin er passend kan worden opgetreden.

Er zijn veel bewonersinitiatieven die zich richten op de kwaliteit en het (gezamenlijk) gebruik van de openbare ruimte en in het verlengde daarvan de sociale cohesie. Bewoners, werkgroepen en gemeente trekken samen op. Het is van belang dat kinderen binnen de eigen buurt voldoende en passende speel- en beweegmogelijkheden hebben en dat er mogelijkheden zijn om elkaar te ontmoeten in de openbare ruimte.

Door integrale samenwerking met wijkagenten, de medewerkers van veiligheid, handhaving, en jongerenwerkers dragen we bij aan het verhogen van de sociale en fysieke veiligheid. Ook streven we naar een veilige omgeving op het gebied van verkeer. Met name in de rechtstreekse woonomgevingen en rondom de scholen.

Inspanningen 2024 **(I)**

- Vanuit de ingezette aanpak van buurtoverlast en jeugdoverlast bouwen we samen met de partners verder aan een gebiedsgerichte preventieve aanpak.
- Het wijkveiligheidsoverleg stemt de inzet van veiligheidsprofessionals in de wijk af op actualiteiten en op een langetermijnagenda.
- We ondersteunen de ontwikkeling en uitbreiding van het aantal WhatsApp buurtpreventiegroepen
- We zorgen er voor dat de inzet van het jongerenwerk ‘nieuwe stijl’ verbonden is met de inzet van de veiligheidspartners.
- Samen met de ondernemers zetten we in op het versterken van de onderlinge samenwerking, het vergroten van de veiligheid en het terugdringen van overlast in winkelcentrum Oostburgwal.
- We werken intensief samen met de actieve verkeerswerkgroepen. Samen met bewoners brengen we verkeersknelpunten in beeld en wordt naar buurtgerichte oplossingen gezocht.

Rijkerswoerd, Kronenburg, Vredenburg

In het wijkprogramma RKV bevinden zich de wijken Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Thema's	Doelen	Inspanningen

Meedoen (T)

Meer bewoners weten elkaar te vinden zodat de sociale cohesie en het sociale netwerk onder bewoners vergroot wordt (D)

Op het thema meedoen is de wens voor ontmoetingsplekken in alle wijken duidelijk naar voren gekomen. Ontmoeten is belangrijk om je onderling met elkaar verbonden te voelen. Als advies is meegegeven om vooral ook te kijken naar plekken waar bewoners elkaar van nature al treffen en deze te faciliteren. De wens is ook om een ontmoetingsplek te realiseren waar gezellig een kopje koffie gedronken kan worden, waar muziek kan worden gedraaid, en waar exposities gehouden kunnen worden.

Inspanningen 2024 (I)

- We gaan in gesprek met Stichting Vredenburcht over het aanbod en ontwikkelkansen van wijkcentrum de Vredenburcht.
- We ontwikkelen het programma in de diverse ontmoetingslocaties zodat deze meer aansluiten bij de behoeften in de wijk
- We optimaliseren de bereikbaarheid van ontmoetingslocaties.

Kansengelijkheid (T)

Meer ouders ontvangen opvoedondersteuning (D)

Jeugd en jongeren in RKV krijgen toereikende ondersteuning met als resultaat toekomstperspectief. Jeugd en jongeren in RKV worden gefaciliteerd in activiteiten en locaties waardoor ze zich onderdeel voelen van hun wijk. De rol van de ouders hierin is essentieel. Daarom zetten we ook in op de ondersteuning van de ouders.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We inventariseren welke opvoedondersteuning in het gebied aanwezig is.
- We brengen de ondersteuningsbehoefte van scholen (Ommelander en Da Vinci) in kaart.
- We rollen een plan van aanpak uit (op basis van het geconstateerde aanbod en de behoefte) waarin de opvoedondersteuning voor meer ouders wordt versterkt.

Meer jongeren ronden hun opleiding af, zijn in staat om mee te doen in de maatschappij en vinden hun weg naar een ontmoetingsplek in de wijk **(D)**

Jeugd en jongeren in RKV krijgen toereikende ondersteuning met als resultaat: toekomstperspectief. Jeugd en jongeren in RKV worden gefaciliteerd in activiteiten en locaties waardoor ze zich onderdeel voelen van hun wijk. Een afgeronde opleiding helpt bij het realiseren van toekomstperspectief. Daarnaast zijn ook andere activiteiten en ontmoetingsplekken (fysiek en digitaal) in de wijk van belang om mee te kunnen doen in de maatschappij.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We bieden huiswerkbegeleiding aan vanaf de basisschool.
- We bieden stageplekken waarmee jongeren hun opleiding kunnen vormgeven.
- We ondersteunen jongeren om zich in brede zin te ontwikkelen.
- We bieden een naschoolsprogramma op het gebied van sport, cultuur en weerbaarheid.
- We ontwikkelen programma Nour Al Houda, de Kemphaan en online jongerenwerk door.

In RKV zijn meer voorzieningen en initiatieven op het gebied van (arbeids)participatie voor bewoners met een afstand tot de arbeidsmarkt, vrouwen en jongeren **(D)**

De stap naar de arbeidsmarkt is niet voor iedereen even vanzelfsprekend. Sommige (kwetsbare) jongeren hebben hier ondersteuning bij nodig. Vrouwen ontwikkelen en investeren in zichzelf en vertellen het ook aan anderen. Dit is goed voor hen zelf, maar ook voor de omgeving waar zij deel van uitmaken.
De hulpvraag van bewoners is groot, dit horen we onder andere van het Sociale wijkteam. De voorzieningen daarvoor zijn, in het gebied, op dit moment niet toereikend.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We ontwikkelen het programma 'Meer vrouwen in RKV doen mee' door.
- We realiseren een (mobiel) Goed Geregeld Arnhem-loket in RKV, zodat bewoners gebruik kunnen maken van de dienstverlening.
- Lokale partners ontwikkelen samen een proeftuin voor jongeren om zich te ontwikkelen op de arbeidsmarkt.

Openbare ruimte (T)

Bewoners ervaren een schone wijk met minder hondenpoep **(D)**

Veelgenoemde ergernissen die er bij de meldingen duidelijk uitspringen zijn de aanwezigheid van hondenpoep en afval in de wijk. Om het eigenaarschap van bewoners te vergroten willen we samen met hen kijken hoe we deze ergernissen kunnen voorkomen en gepaste maatregelen treffen.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We realiseren een omheinde hondenspeelplek.
- We bekijken de mogelijkheden voor een veiliger hondenlosloopgebied.
- 8-10 hotspots worden door een andere partij dan de gemeente nog extra schoongemaakt.
- We evalueren de depodogdispenser-pilot in Rijkerswoerd.

De omgeving wordt groener en minder stenig, zodat bewoners minder hittestress en een fijnere leefomgeving ervaren **(D)**

De omgeving wordt groener en minder stenig, zodat bewoners minder hittestress en een fijnere leefomgeving ervaren.
Veel bewoners geven aan het prettig te vinden om te wonen in een groene omgeving. De wijk wordt als 'stenig' ervaren, over het algemeen is men voorstander van 'minder stenen en meer groen'. Dit zal tevens een positieve bijdrage leveren aan het verminderen van de huidige problemen van de klimaatverandering zoals wateroverlast en hittestress.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We gaan 7 plekken in het gebied aanwijzen met bewoners waar stenen vervangen worden door groen.
- We planten 100 bomen extra in het gebied.

Een groter gevoel van veiligheid in de wijk **(D)**

Een ander punt is de algehele gesteldheid van de openbare ruimte. Veel plekken kunnen een opknapbeurt gebruiken. De zaken die hier worden genoemd zijn zeer divers, van straten, fiets- en voetpaden, van openbaar groen tot voor- en achtertuinen van bewoners zelf. Wanneer deze niet goed worden bijgehouden geeft dit een beeld van verloedering en verrommeling.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We knappen 5 sleetse plekken op
- Op initiatief van bewoners verbeteren we acht tot tien hofjes.

Meer (toegankelijke) speel- en beweegplekken in de wijk **(D)**

Speelaanbod in de wijken is een punt van aandacht. Het aanbod sluit niet altijd aan bij de leeftijd van de kinderen. De speeltuinen zouden een natuurlijker, avontuurlijker en uitdagender karakter mogen hebben. Daarnaast zouden er voor de 12+ kinderen meer plekken moeten komen zodat zij zich meer verspreiden over de wijk.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We gaan zes beweeg- en speelplekken verbeteren en waar mogelijk inclusief maken.

Minder parkeeroverlast in Rijkerswoerd **(D)**

Met name vanuit de wijk Rijkerswoerd komt de wens om de mogelijkheden voor deelvervoer te onderzoeken. In het hele gebied is er sprake van parkeeroverlast, deelvervoer kan hierin een oplossing bieden.

Inspanningen 2024 **(I)**

- Voor Rijkerswoerd-Oost gaan we een haalbaarheidsonderzoek doen voor deelvervoer.

Verkeersdeelnemers ervaren meer verkeersveiligheid **(D)**

Op sommige plekken in het gebied is de verkeerssituatie niet helder. Dit maakt dat bewoners niet weten hoe te handelen, dit vergroot het gevoel van onveiligheid.

Inspanningen 2024 **(I)**

- We verbeteren elf aansluitingen op de Groningensingel, deze worden daarmee veiliger gemaakt.
- We gaan enkele aanpassingen doen aan het Rijn-Waalpad om de verkeersveiligheid te verbeteren.

Stedelijke programma's

De diverse taken waarvoor de gemeente verantwoordelijk is en die op stedelijk niveau plaatsvinden, zijn opgenomen in 13 stedelijke programma's:

S00 Bestuur, dienstverlening en financiën

S01 Veiligheid

S02 Bereikbaarheid

S03 Economie

S04 Onderwijs

S05 Cultuur

S06 Participatie en armoedebestrijding

S07 Zorg

S08 Welzijn en inclusie

S09 Gezondheid en sport

S10 Klimaat en energie

S11 Ruimtelijke ontwikkeling

S12 Wonen en leefomgeving

Bestuur, dienstverlening en financiën

Wat we ook doen, we doen het voor onze inwoners, voor onze bedrijven. Voor mensen die de stad bezoeken. Het is niet meer dan logisch dan dat we bij het verwezenlijken van onze ambities zoveel mogelijk de samenwerking zoeken. Met inwoners en bedrijven en met de regio Arnhem-Nijmegen. De wereld houdt immers niet op bij de gemeentegrens. We willen goed bereikbaar zijn. Dat betekent niet alleen een gastvrij stadhuis, maar ook goede digitale dienstverlening, zodat mensen zoveel mogelijk en makkelijk op afstand dingen kunnen regelen.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhem is een dienstverlenende en herkenbare netwerkgemeente, die open staat voor maatschappelijke initiatieven in het publieke domein zowel vanuit de stad als vanuit de wijken (A)

Samen met de stad
We willen bereiken dat inwoners en ondernemers eerder betrokken raken bij beleidsinitiatieven in de stad, in wijken en buurten. We hebben er vertrouwen in dat daarmee de kwaliteit van de uitvoering van beleidsinitiatieven toeneemt en de lokale democratie wordt versterkt. Of het nu gaat om een nieuw parkje met bomen of om nieuw jeugdbeleid.

Samen met de regio
Arnhem wil haar ambities samen met haar partners in de regio bereiken. Arnhem versterkt haar positie in bestuurlijke organen in regionaal, landelijk en Europees verband en maakt de stad en regio sterker door verder te bouwen aan een partnerschap met provincie Gelderland (onder meer via de investeringsagenda) en bij te dragen aan het werken aan een sterkere regionale samenwerking Arnhem-Nijmegen.

Arnhem: dienstverlenend en herkenbaar
Arnhemmers kunnen rekenen op een laagdrempelige en betrouwbare publieke dienstverlening die steeds meer mogelijkheden biedt voor digitale dienstverlening. Bij contacten met inwoners en ondernemers ligt de focus op een klantvriendelijke benadering. Wij gaan met inwoners en ondernemers in gesprek over hun vragen (of klachten) om daarmee sneller tot een oplossing te komen. Wij zijn als bestuurders en ambtenaren voor inwoners en ondernemers herkenbaar in de stad.

Samen met de stad - Arnhem heeft een transparant, democratisch bestuur dat zich richt op samenwerking met inwoners en bedrijven (D)

Raad
De raad gaat voort op de weg van de versterking van zijn kaderstellende en controlerende rol, mede door onverminderd in te blijven zetten op een begroting die smart vormgegeven is.

De raad streeft naar een positieve en constructieve samenwerking tussen de raadsleden en raadsfracties onderling en tussen raad en college, zonder uit het oog te verliezen dat een stevige confrontatie van opvattingen in de arena van de raad een wezenlijk onderdeel van het lokale debat en de lokale democratie vormt. Gegeven het dynamische politieke karakter van de gemeenteraad blijft de raad aandacht besteden aan een respectvolle wijze van het omgaan met elkaar en aan het investeren in de persoonlijke relaties

In het komende jaar wil de raad de vruchten plukken van de uitbreiding van zijn ondersteuning. De uitbreiding van de personele en financiële mogelijkheden van de griffie, de verbetering van de positie van de fractievolgers en de bestendiging van de raadscommunicatie zullen gaan bijdragen aan het functioneren van de raad. De totstandkoming van een langetermijnagenda zal de raad meer in positie brengen en houden. De diverse raadswerkgroepen vervullen een belangrijke functie in de deskundigheidsbevordering van de raad en in het scheppen van momenten van vruchtbaar overleg en uitwisseling in een politiek gezien wat meer ontspannen entourage.

De participatie van burgers, organisaties en instellingen raakt steeds meer ingebed in de processen die leiden tot kaderstellende raadsbesluiten. Er wordt door de raad met grote belangstelling uitgezien naar het eerste burgerberaad.

Rekenkamer
De rekenkamer ondersteunt vanuit een onafhankelijke positie de gemeenteraad door elk jaar enkele grote en kleine onderzoeken uit te (laten) voeren op basis van gesprekken met de raadsfracties en de politieke actualiteit.

College
Het college streeft naar een open bestuurscultuur, zowel naar de raad als naar de inwoners. Het college zorgt in haar communicatie met de raad voor tijdige en volledige informatievoorziening. Door de raad of door inwoners gevraagde informatie wordt zo snel mogelijk en ruimhartig verstrekt. Het zou voor inwoners niet nodig moeten zijn om informatie op te vragen via een Woo-verzoek.

Een divers Arnhem: meer verschillende Arnhemmers kunnen meedoen
Met participatie willen we de bewoners en andere betrokkenen die mee willen denken en doen in de gelegenheid stellen samen met ons de stad, wijken en buurten vorm te geven. Er zijn steeds meer mensen die vanuit betrokkenheid bij hun buurt of bij grote thema's als de energietransitie en klimaatverandering, mee willen werken aan de toekomst van de stad. Zij willen actief invloed uitoefenen op de totstandkoming van plannen en besluiten. Wij werken graag samen met hen zodat besluiten en plannen breed kunnen worden gedragen en deze kwalitatief beter zijn. We dagen andere partners die werken aan de stad uit, zoals ontwikkelaars en andere initiatiefnemers, dit voorbeeld te volgen.

Betrokkenheid: meer mensen voelen zich betrokken bij de stad Arnhem
We willen een toegankelijke gemeente zijn. Hiermee bedoelen we dat iedereen die wil meedenken of meedoen, zich gehoord en gezien moet voelen. We proberen ook de Arnhemmers te bereiken die niet snel uit zichzelf meedoen of meepraten. We communiceren daarom op een heldere manier die voor iedereen toegankelijk is. Daarnaast faciliteren we zelforganisatie en verbinden we vraag en aanbod van initiatieven in de wijk. Op deze manier vergroten we de betrokkenheid en invloed van inwoners op de sociale en fysieke leefbaarheid.

Samen sterker en wijzer worden: kwaliteitsimpuls in plannen, beleid en projecten
Met participatie willen we de kwaliteit van plannen en besluiten verbeteren door de kennis en ervaring aan te boren van inwoners en andere maatschappelijke betrokkenen. Besluiten worden doorgaans beter als belanghebbenden betrokken zijn. We weten wat er speelt en wat er leeft, spelen daarop in en stellen de opgave centraal. De inzet van effectieve burgerparticipatie hoort in het Arnhems DNA en daarbij in de genen van alle medewerkers van de gemeente Arnhem.

Rekenkamer: Uitvoeren onderzoeksprogramma **(I)**

In 2023 publiceert de Rekenkamer onderzoeken naar armoede/bestaanszekerheid en naar de ODRA. Op dit moment (zomer 2023) is het onderzoeksprogramma 2023-2024 nog in de maak, dat mede op basis van gesprekken met de raadsfracties wordt opgesteld. De Rekenkamer publiceert het onderzoeksprogramma 2024 in het derde kwartaal van 2023.

College: De kracht, kennis en kunde van inwoners en ondernemers benutten **(I)**

Om de zeggenschap van inwoners te vergroten, en om de mogelijkheid te geven mee te praten en mee te beslissen over grote maatschappelijke kwesties, worden er burgerberaden georganiseerd waarvan twee op de thema's afval en klimaat. Het burgerberaad is een representatieve groep willekeurig gelote inwoners die de gemeente adviseert.

College: Eenduidige werkwijze leveren **(I)**

Vanwege de organisatie van de burgerberaden wordt de uitvoeringsagenda van burgerparticipatie (actieprogramma samen maken we Arnhem) bijgesteld. Het opstellen van de inspiratiegids wordt in de planning doorgeschoven. Reden hiervoor is het proces rondom de burgerberaden.

Samen met de regio - Arnhem speelt een relevante en betekenisvolle rol in de regionale, landelijke en grensoverschrijdende netwerken **(D)**

Arnhem werkt in 2024 in de Groene Metropoolregio door aan de bereikbaarheid van de regio, een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt, de gezamenlijke aanpak van de woningbouwopgave, een sterkere economie, de energietransitie en aan een goede verdeling van het culturele aanbod en duurzaam toerisme. Arnhem vervult een actieve rol in de VNG en het stedennetwerk G40. Arnhem werkt ook door aan de grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio en het stedennetwerk met de grote steden in Noordrijn Westfalen (NRW).

Arnhem werkt in de Groene Metropoolregio samen aan maatschappelijke opgaven die om een regionale aanpak vragen **(I)**

Arnhem werkt in 2024 samen met de andere 17 gemeenten in de Groene Metropoolregio consistent door aan vijf regionale opgaven die om een gezamenlijke aanpak vragen. De regionale agenda 2023-2024 vormt hierbij opnieuw de leidraad. Onze gemeenteraad heeft in december 2022 op alle vijf de opgaven van deze tweejarige agenda ingetekend. De regionale agenda 2023-2024 is voor het jaar 2024 ongewijzigd gebleven. Meer informatie over de opbouw en dekking van de inwonersbijdrage (€ 8,55 in 2024) is opgenomen in het raadsvoorstel Zienswijze Jaarverslag 2022 en Begroting 2024 van de Groene Metropoolregio.

De regionale agenda sluit aan en geeft mede uitvoering aan de eigen Arnhemse ambities, onder meer: versnellen energietransitie, voldoende woningen, fietsbereikbaarheid, duurzame mobiliteit, het passend maken van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt (regionale human capital agenda), een circulaire economie, stimuleren midden- en klein bedrijf, behoud van groene leefomgeving en erfgoed, toegankelijk en breder cultuuraanbod. De resultaten landen in onze stad, bij onze inwoners. De regionale agenda zorgt ervoor dat de regio een stevige partner is in de samenwerking met provincie, Rijk, Europa en anderen en een krachtiger lobby kan voeren. De sterkere positie die beoogd was bij de oprichting van de Groene Metropoolregio begint zich steeds sterker te manifesteren en ook letterlijk uit te betalen.

In 2024 zal de GMR een vierjarige regionale agenda opstellen voor 2025-2028. Met de gemeenteraden van de 18 gemeenten in de regio is afgesproken om vanaf 2024 steeds in het midden van de raadsperiode een vierjarige agenda op te stellen.

In de *opgave verbonden regio* werkt Arnhem samen met de regiogemeenten door aan betere en duurzame verbindingen en vervoersmogelijkheden in en rond de stad, bijvoorbeeld het realiseren van een beter regionaal fietspadennetwerk; ook aan goede verbindingen voor spoor- en wegvervoer (onder andere A12-corridor, spoorcorridor Utrecht-Arnhem-Duitsland). In regioverband wordt gelobbyd en gewerkt aan goede afspraken met het Rijk hierover. Samen met de provincie wordt in 2024 gewerkt aan de realisatie van een regionaal mobiliteitsplan.

Hier ligt ook een verbinding met de regionale *opgave groene groeiregio*. Vanuit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) werkt het Rijk met Woondeals en Verstedelijkingsstrategieën. Ook binnen de Groene groeiregio zijn deze twee met elkaar verbonden. Binnen deze opgave wordt via de Woondeal Arnhem-Nijmegen samengewerkt aan de woningbouwopgave. De Woondeal richt zich op de versnelling van de woningbouw om zo de grote woningbehoefte in onze regio te verlichten. De Verstedelijkingsstrategie Arnhem Nijmegen Foodvalley (ANF) richt zich op een goede ruimtelijke inpassing van woon- en werklocaties tot 2040, bijbehorende infrastructuur en natuur en leefomgeving.

Binnen de *opgave productieve regio* werkt Arnhem samen met de regiogemeenten, kennisinstellingen en bedrijfsleven aan meer banen, aan een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. In 2024 wordt met bedrijfsleven en kennisinstellingen verder uitvoering gegeven aan het Human Capital Akkoord, dat zich richt op arbeidsmarktvraagstukken. De opgave richt zich ook op het verbeteren en verduurzamen van de werklocaties en het stimuleren van het ondernemerschap in het MKB. Met gemeenten worden verder in het komende jaar afspraken gemaakt in het Regionaal Programma Werklocaties (RPW), waarbij wordt toegewerkt naar een nieuw RPW op 1 januari 2025. Versterking van de internationale clusters Energy, Health en Hightech blijft een belangrijk speerpunt om vanuit de regionale agenda aan te werken. De Economic Board levert hier een bijdrage aan door ondernemerschap, innovaties en kennis bij elkaar te brengen en ook financiering te realiseren vanuit marktpartijen.

Met de *opgave circulaire regio* voeren we een deel van onze duurzaamheidsopgave gezamenlijk uit met de regiogemeenten, onder andere via de Regionale energiestrategie (RES). Het speerpunt circulaire bouw en infrastructuur draagt bij aan de Arnhemse ambities op het gebied van circulaire woningbouw, alles circulair aanbesteden en het ontwikkelen van een regionaal ecosysteem om dit te faciliteren. Ook bij de speerpunten circulaire economie, water en klimaatadaptatie sluiten de doelen en activiteiten goed aan bij het Arnhemse uitvoeringsprogramma.

De *opgave ontspannen regio* herbergt onder andere de samenwerking op het gebied van duurzaam toerisme. Voor Arnhem zit hier de winst in betere afstemming met uitvoeringsorganisaties en de doorontwikkeling van het routesysteem in de regio. Het speerpunt groenblauw raamwerk draagt bij aan een belangrijke ambitie van de regio, namelijk de (stedelijke) groei in goede balans te houden met een aantrekkelijke en prettige leefomgeving en een gezonde natuur. De relatie met de opgave groene groeiregio is hierin belangrijk. Het speerpunt bruisende binnensteden en krachtige kernen is nog in ontwikkeling blijft zich richten op een sterk en complementair aanbod van voorzieningen in de binnensteden en kernen.

De GMR, The Economic Board en de provincie Gelderland hebben in augustus 2023 een Regio Deal afgesloten met het Rijk en zullen hier vanaf 2024 gezamenlijk uitvoering aan geven. De Regio Deal is vanuit de agenda's van de drie partners opgebouwd langs de programmalijnen: gezond leven, toekomstbestendig wonen, sterke bedrijvigheid, werkende arbeidsmarkt, grenzeloos samenwerken en wijk- en dorpsgericht werken. De inzet is om op deze thema's transities te stimuleren, door, complementair aan al geplande investeringen, vernieuwende oplossingen te ontwikkelen, de uitvoeringskracht te versterken en initiatieven te versnellen, verbinden en op te schalen. Er wordt geen generieke cofinanciering voor de Regio Deal als geheel (bijvoorbeeld bepaald bedrag per inwoner of gemeente) gevraagd.

De basiskosten (regiobureau) Groene Metropoolregio zijn opgenomen in dit begrotingsprogramma. De middelen die de uitvoering van de regionale agenda met zich meebrengt worden gepresenteerd in de betreffende begrotingsprogramma's.

Arnhem werkt in netwerken van steden in Nederland en de Euregio én in belangenorganisaties als VNG en G40 samen aan beleidsafstemming en -beïnvloeding en draagt bij aan lobbydossiers richting het Rijk en Europa **(I)**

Arnhem blijft een rol spelen in de landelijke netwerken als de VNG en de G40. Door deelname in verschillende werkgroepen en commissies kan Arnhem bestuurlijk en ambtelijk participeren in kennisontwikkeling en diverse lobbytrajecten, onder andere met betrekking tot gemeentefinanciën en andere specifieke dossiers. Arnhem werkt in netwerken van steden samen waar nodig en nuttig, bijvoorbeeld op het gebied van beleidsafstemming, subsidies en verordeningen, lobby richting het Rijk en kennisdeling. Door deelname aan deze organisaties versterkt Arnhem haar netwerk met de andere grote steden in Nederland en in Den Haag.

Arnhem krijgt daarnaast toegang tot kennis en nieuwe ontwikkelingen bij het Rijk. Deze worden vaak via de sporen VNG en G40 met de steden en regio's opgepakt. Onze inzet blijft gericht op een goede Arnhemse bestuurlijke vertegenwoordiging in landelijke netwerken zoals van de VNG en G40.

Arnhem versterkt de grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio en met steden in Noordrijn-Westfalen (NRW) **(I)**

We versterken de grensoverschrijdende samenwerking in de Euregio Rijn-Waal. Dat doen wij onder andere met de grote steden in Noordrijn-Westfalen (NRW) via het Euregionale stedennetwerk van 100.000+ steden dat sinds 2017 bestaat. In dit Nederlands-Duitse stedennetwerk werkt Arnhem met Nijmegen en Ede samen met Duisburg, Düsseldorf en Moers. Deze samenwerking is in maart 2023 herbevestigd door de gezamenlijke ondertekening van een Memorandum of Understanding. Ook Apeldoorn is toen officieel deelgenoot van dit samenwerkingsverband geworden. De zeven steden richten zich op onderlinge kennisdeling over stedelijke vraagstukken, belangenbehartiging en ze onderzoeken het opzetten van gezamenlijke projecten. Projecten die mogelijk in aanmerking kunnen komen voor Europese subsidiëring, bijvoorbeeld vanuit het Interreg VI-programma waarvoor het Euregiokantoor in Kleef het programmamanagement verzorgt. In 2024 wordt bijgedragen aan de uitwerking van de Strategische Agenda 2025+, die door de Euregioraad is vastgesteld. Arnhem neemt actief deel aan de Euregioraadsvergaderingen. In februari 2023 tekenden wij met Duisburg, The Economic Board en Duisburg Business & Innovation GmbH een Letter of Intent. Deze samenwerkingsafspraken gaan we concretiseren.

In 2024 zal ook gevolg worden gegeven worden aan de uitkomst van het nog lopende onderzoek naar kansen tot uitbreiding van structurele buitenlandse relaties (amendement 22A82 Uitbreiding structurele buitenlandse relaties). In welke mate en vorm is afhankelijk van nadere keuzes die hierin op basis van het onderzoek gemaakt worden.

Arnhem: dienstverlenend en herkenbaar - Arnhem blijft zich inzetten voor verbetering van de (digitale) dienstverlening aan haar inwoners en ondernemers **(D)**

We zorgen ervoor dat informatie online beschikbaar is en dat waar wettelijk mogelijk producten digitaal kunnen worden aangevraagd. De afhandeling van deze aanvragen gaan we steeds verder automatiseren. Niet iedereen is echter even digitaal vaardig. Voor iedereen blijft het mogelijk om met de gemeente zaken fysiek te regelen, al dan niet met ondersteuning van een ambtenaar. Daarnaast wordt voor inwoners en ondernemers met partners in de stad ondersteuning georganiseerd of worden alternatieve kanalen geboden. Het streven is te voldoen aan de kwaliteitsnormen van het Rijk en aan de wens dat inwoners en ondernemers tevreden zijn over deze dienstverlening.

Optimale dienstverlening **(I)**

Klanten hebben verschillende behoeften ten aanzien van onze dienstverlening. We hebben aandacht voor de diversiteit van onze klanten en de daarbij horende behoeften. We streven altijd naar een efficiënte afhandeling van de klantvraag en gemak voor de klant. We realiseren ons dat het aanscherpen van de (nodige) informatieveiligheid tot gevolg kan hebben dat de toegankelijkheid afneemt. Waar dat kan beperken we deze gevolgen en we ondersteunen inwoners waar nodig en mogelijk. We halen ervaringen op bij klanten en partners en gebruiken die om de dienstverlening aan te scherpen.

- We zorgen ervoor dat de verkiezingen voor het Europees Parlement op 6 juni 2024 veilig verlopen en voor alle kiezers toegankelijk zijn.
- We breiden onze bezetting aan de balies uit om de verwachte toename in paspoortaanvragen op te kunnen vangen en inwoners zo snel mogelijk te voorzien in hun klantvraag.
- We zorgen voor voldoende en duidelijke communicatie over veranderende wetgeving die directe gevolgen heeft voor inwoners, zoals over de verruimde mogelijkheden voor naamgeving van een kind.
- We investeren in een betere bereikbaarheid en kwaliteit van de Klantenservice. Verbeterpunten uit de analyse die in het najaar van 2023 wordt uitgevoerd, zijn hiervoor het uitgangspunt.
- De proef met een informatiebalie op Loket Zuid wordt de komende twee jaar doorgezet met de intentie om de informatiebalie structureel te maken.
- We houden doorlopend klanttevredenheidsonderzoek en voeren naar aanleiding daarvan verbeteringen door, bijvoorbeeld in de informatievoorziening aan laaggeletterden of aan dak- of thuislozen.
- We houden contact met onder andere het Arnhems Platform Chronisch Zieken en Gehandicapten en Informatiepunt Digitale Overheid (zoals uitgevoerd door Rozet Arnhem) voor knelpunten en verbeterpunten.
- We werken samen met Hogeschool Arnhem Nijmegen op het gebied van digitale toegankelijkheid.

Digitaliseren van het klantproces **(I)**

We werken verder aan de digitalisering van het klantproces en breiden het aantal eDiensten uit. Waar de dienstverlening niet in een eDienst aangeboden kan worden, sturen we aan op zoveel mogelijk werken via het zaaksysteem, zodat de burger ook daar meer inzicht heeft in het proces en de afhandeltermijn van de aanvraag. Het beveiligen van informatie heeft onze bijzondere aandacht. Wij zetten verder in op datagestuurde dienstverlening: het volgen en sturen van het klantproces van begin tot eind. De concrete plannen vanuit publieke dienstverlening voor 2024 zijn:

- We gaan klantreizen in beeld brengen.
- We zetten de implementatie van eDiensten voor burgerzaken voort.
- We breiden het zaakgericht werken uit.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Toegankelijkheid stemlokalen				**100**	

Eenheid: Percentage

Bron: Bureau Verkiezingen. Streefcijfer: 100% volledig toegankelijk / 0% niet toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking.

Opkomst verkiezingen Tweede kamer			**73,60**		

Eenheid: percentage

Bron: Centraal stembureau. Streefcijfer: minimaal 49,6%.

Opkomst verkiezingen Gemeenteraad				**46,50**	

Eenheid: Percentage

Bron: Centraal stembureau. Streefcijfer: minimaal 49,6%.

Opkomst verkiezingen Provinciale Staten	**50,70**				

Eenheid: Percentage

Bron: Centraal stembureau. Streefcijfer: minimaal 49,6%.

Opkomst verkiezingen Europees Parlement	**39,20**				

Eenheid: Percentage

Bron: Centraal stembureau. Streefcijfer: minimaal 49,6%.

Opkomst verkiezingen Waterschappen	**45,50**				

Eenheid: Percentage

Bron: Centraal stembureau. Streefcijfer: minimaal 49,6%.

Een goede bedrijfsvoering **(A)**

Wij zijn een organisatie die midden in de samenleving staat, in verbinding met de stad, een afspiegeling van de stad en een organisatie die actief meebeweegt met de tijdsgeest. De gemeentelijke bedrijfsvoering verandert mee met de eisen die worden gesteld door de samenleving, het bestuur, de raad en onze eigen professionaliteit. In de paragraaf Bedrijfsvoering wordt verder ingegaan op de ontwikkelingen op het gebied van bedrijfsvoering.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Arnhem is een dienstverlenende en herkenbare netwerkgemeente, die open staat voor maatschappelijke initiatieven in het publieke domein zowel vanuit de stad als vanuit de wijken	**14.825**	**3.413**	**0**	**0**
Samen met de stad - Arnhem heeft een transparant, democratisch bestuur dat zich richt op samenwerking met inwoners en bedrijven	5.409	0	0	0
Samen met de regio - Arnhem speelt een relevante en betekenisvolle rol in de regionale, landelijke en grensoverschrijdende netwerken	1.308	91	0	0
Arnhem: dienstverlenend en herkenbaar - Arnhem blijft zich inzetten voor verbetering van de (digitale) dienstverlening aan haar inwoners en ondernemers	8.109	3.322	0	0
Een goede bedrijfsvoering	**81.964**	**5.696**	**297**	**1.119**
Overig	**9.617**	**606.538**	**0**	**10.955**
Totaal	**106.407**	**615.647**	**298**	**12.074**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	92.278	100.547	92.993	106.407	103.615	102.151	102.406
Baten	587.497	559.387	571.176	615.647	619.106	580.465	573.165
Saldo lasten en baten	***495.219***	***458.840***	***478.183***	***509.240***	***515.491***	***478.314***	***470.759***
Toevoegingen aan reserves	52.002	3.904	4.942	298	18.258	298	298
Onttrekkingen aan reserves	43.521	56.594	59.236	12.074	251	8.192	2.739
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-8.481***	***52.690***	***54.294***	***11.776***	***-18.007***	***7.895***	***2.441***
Gerealiseerd resultaat	**486.738**	**511.530**	**532.476**	**521.016**	**497.484**	**486.208**	**473.200**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn totaal begroot op € 106,4 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- € 51,6 miljoen voor ICT en facilitaire zaken;
- € 34,6 miljoen voor kosten personeel en organisatie;
- € 8,6 miljoen voor kosten publieke dienstverlening;
- € 5,0 miljoen voor kosten college en raad;
- € 1,3 miljoen voor kosten aan regionale samenwerkingen;
- € 5,4 miljoen voor overige lasten.

De lasten stijgen ten opzichte van 2023 met € 13,4 miljoen. Dit heeft verschillende redenen. Er is onder andere € 7,9 miljoen meer begroot in 2024 in verband met de loon- en prijscompensatie, € 1,1 miljoen voor het energiegebruik binnen het eigen vastgoed en € 1,1 miljoen voor burgerzaken. De lasten voor de afdeling Burgerzaken zijn toegenomen doordat in de eerste plaats de hoeveelheid werk is toegenomen. Dat is enerzijds het logische gevolg van een groeiende bevolking, en anderzijds van nieuwe wet- en regelgeving. Voorbeelden

hiervan zijn de verruimde mogelijkheden voor inschrijving op een briefadres, wijziging ouderlijk gezag bij erkenning en de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen. Deze wijzigingen brengen extra werkzaamheden met zich mee, hiervoor worden we als gemeente echter deels of niet gecompenseerd via het gemeentefonds.
In het geval van de verkiezingen zijn er incidentele extra budgetten toegekend vanuit de raad en het Rijk, onder andere in het kader van de coronamaatregelen. De reguliere budgetten zijn echter al jaren niet verhoogd, terwijl de kosten wel zijn toegenomen.

Baten
De baten voor 2024 zijn totaal begroot op € 615,6 miljoen. Dit is opgebouwd uit:
- € 542,3 miljoen gemeentefonds;
- € 63,1 miljoen voor belastingen;
- € 4,4 miljoen voor bedrijfsvoering;
- € 3,3 miljoen voor publieke dienstverlening;
- € 2,5 miljoen overige inkomsten.

De inkomsten stijgen ten opzichte van 2023 met € 44,5 miljoen. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door de gemeentefondsuitkering die met € 40,3 miljoen toeneemt. Daarnaast is er meer inkomsten begroot op de OZB belastingen voor € 3,3 miljoen. Ook is er voor ongeveer € 1,3 miljoen meer aan inkomsten begroot op de publieke dienstverlening.

Toevoegingen aan reserves
In 2024 is een toevoeging van € 0,3 miljoen aan de bestemmingsreserve onderhoud vastgoed begroot.

Onttrekkingen aan reserves
De onttrekkingen aan reserves voor 2023 zijn totaal begroot op € 12,1 miljoen. De belangrijkste onderdelen hierbinnen zijn:
- € 10,9 miljoen algemene reserve;
- € 0,6 miljoen bestemmingsreserve onderhoud vastgoed;
- € 0,5 miljoen bestemmingsreserve Zuidelijke binnenstad.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

NV Bank Nederlandse Gemeenten
BVO De Connectie
GR Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
Euregio Rijn-Waal
Economic Board regio Arnhem-Nijmegen
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners
Regionale en andere bovenlokale lichamen
- Economic Board;
- Euregio Rijn-Waal;
- Croydon en Gera (partnersteden).

Publieke dienstverlening
- Werkgroep Tegengaan Identiteitsfraude (WTI);
- Landelijke Aanpak Adreskwaliteit (LAA);
- Samenwerking met Vreemdelingenketen in de BRP-straat Zevenaar.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Evaluatie van de Rekenkamer Arnhem 2015;
- Nota Arnhem, stad op de kaart in internationaal perspectief/Beleidskader voor internationaal beleid tot 2020;
- MIRT Agenda stedelijk netwerk Arnhem Nijmegen;
- Discussienotitie Regionale Samenwerking samen steviger en sterker;
- Contourennotitie regio Arnhem-Nijmegen via raadsbrief d.d.21-01-2020;
- Visie Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen (2020);
- Regionale agenda Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen (2020);
- Gemeenschappelijke regeling regio Arnhem-Nijmegen (2020);
- Wijzigingsbesluit Gemeenschappelijke regeling Arnhem-Nijmegen (2021);
- Bedrijfsplan versterkte regio (2020);
- Beleid internationale betrekkingen (2021)
- Regionale agenda 2023-2024
- Conceptbegroting 2024-2027 GMR

Veiligheid

Veiligheid is de grond onder onze voeten. Je kunt je pas vrij voelen en je ontwikkelen als je je veilig voelt. In Arnhem moet je je veilig voelen, je moet er gevrijwaard zijn van overlast van buren, in de straat of in de wijk. Criminaliteit en hufterig gedrag tolereren we niet en dat laten we zien aan de Arnhemmers.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhem veiliger door minder misdaad en overlast (A)

Het is ons doel om overlast en criminaliteit in Arnhem te voorkomen en tegen te gaan. Het Arnhems misdaadcijfer moet omlaag. Liefst naar nul, maar in ieder geval naar het niveau dat past bij een 100.000+ gemeente. Dit doen we door kwetsbare plekken fysiek aan te pakken, overlast te beëindigen, mensen die overlast veroorzaken aan te pakken en/of zorg te bieden, beroepscriminelen te weren, radicalen en relschoppers aan te pakken en kwetsbare kinderen en jongeren een alternatief te bieden. Door inspanningen en resultaten zichtbaar te maken, laten we inwoners en bezoekers zien dat Arnhem een fijne, vrije en veilige plek is.

Wijkveiligheid: veilige en leefbare wijken (D)

Overlast en (veelvoorkomende) criminaliteit tasten de leefbaarheid en het gevoel van veiligheid in de wijken en buurten aan. Het aantal incidenten moet omlaag en het gevoel van veiligheid omhoog. Daarom pakken we verloedering, overlast en hufterig en crimineel gedrag zichtbaar en voelbaar aan. Zo vergroten we de aangiftebereidheid, zodat we weten wat er op straat gebeurt en we concrete informatie krijgen waarop we met de partners kunnen handelen. De Lokale Driehoek Arnhem (politie, OM en gemeente) geeft de wijkveiligheid prioriteit. Wijkveiligheid is onderdeel van de aanpak Arnhem-Oost, waarin langdurig wordt ingezet om de leefbaarheid in de kwetsbare wijken van Arnhem zichtbaar te verbeteren.

We pakken met de wijkveiligheidsplannen verloedering en overlast aan (I)

We hebben Arnhem opgedeeld in tien gebieden en voor ieder gebied zijn er wijkveiligheidsplannen opgesteld. In de wijkveiligheidsplannen worden prioriteiten en hotspots benoemd, met daaraan gekoppeld een zichtbare aanpak. Dat houdt bijvoorbeeld heel gewoon in dat bewoners worden aangesproken op hufterig gedrag en dat foutparkeerders worden beboet. De inspanningen die de diverse partners in de wijk hiervoor gaan uitvoeren, worden concreet benoemd: aantal controles, acties door handhaving en politie, interventie door straat- en jongerenwerk enz. Een keer per maand (per wijk) worden de inspanningen en resultaten in het wijkveiligheidsoverleg met de partners besproken, waarbij ook de resultaten van de radar-sonar (overlastcijfers) worden betrokken. Bovendien wordt (per wijk) twee keer per jaar een wijkschouw gehouden. Professionals en wijkbewoners toetsen hun gezamenlijke beeld aan de werkelijkheid op straat.

Kwetsbare plekken maken we 'schoon, heel en veilig' (I)

We voeren een integrale aanpak uit in een afgebakend gebied om verloedering en onveiligheid tegen te gaan. Er komt een speciaal hiertoe aangestelde functionarissen die de integrale aanpak regisseert. In het bijzonder zal de aandacht uitgaan naar die plekken in de stad die sinds jaar en dag te vaak schouwtoneel zijn van overlast, denk aan de overlast in het Musispark, het Bartokplein en de parkeergarages of het winkelcentrum aan de Oostburgwal in De Laar. Deze aanpak zetten we in in Klarendal (onder de naam “de Hommel en de Singel”). Een aanpak die veel meer omvat dan enkel de veiligheidsagenda, veel energie en commitment van alle betrokken partijen vergt én voor mooie resultaten zorgt. We hebben ervaring opgedaan in de Steenstraat en omgeving, dat overigens nog steeds is onderworpen aan een integrale aanpak, en ten aanzien van de hardnekkige overlast in de binnenstad.

We sluiten gevaarlijke en overlastgevende panden (I)

We dringen de overlast vanuit panden terug met het integrale Interventieteam Panden. Iedere zes weken vindt een integrale controle plaats van alle overlast gevende panden in de wijken. Naar aanleiding hiervan nemen we maatregelen tegen panden waar inderdaad sprake is van misstanden. Omdat er sprake is van overbewoning, illegale uitbouw, onveilige elektra, illegale huisvesting of woonoverlast.

We zorgen voor voldoende handhavers op straat (I)

Dagelijkse handhaving van de openbare orde is cruciaal voor het slagen van de wijkveiligheidsplannen. Handhavers zijn de zichtbare hand, helpend als het kan en bestraffend als het moet. We zorgen voor een actieve straatcapaciteit van minimaal 29 handhavers. Dit doen we vanaf 2023, in lijn met de aangenomen motie van de raad. Hiervoor is nodig dat we duurzaam aantrekkelijk zijn en blijven voor adspirant handhavers. Hiertoe versterken we onze banden met opleidingscentra en aanpalende beroepsgroepen als politie en de beveiligingssector. We zorgen dat we, binnen de financiële kaders, marktconform belonen. De wijken waarin deze kwetsbare plekken zich bevinden, krijgen een vast handhavingskoppel. Daarmee zorgen we ervoor dat handhaving zichtbaar aanwezig is in de wijk en op de plekken waar zij het verschil moeten maken: we weten van wijken en binnen de wijk weten wij van straten en portieken.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Leefbarometer dimensie overlast en onveiligheid		**-0,06**			
Eenheid: Afwijking ten opzichte van landelijk gemiddelde					
Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken					
Sociale veiligheid index overlast	**100**		**103**		
Eenheid: 2014 = 100					
Bron: Veiligheidsmonitor					
Onveiligheidsgevoel (sociale veiligheid indices)	**92**		**92**		
Eenheid: 2014 = 100					
Bron: Veiligheidsmonitor					
Onveiligheidsperceptie (sociale veiligheid indices)	**88**		**92**		
Eenheid: 2014 = 100					
Bron: Veiligheidsmonitor					
Vermijdingsgedrag (sociale veiligheid indices)	**80**		**85**		
Eenheid: 2014 = 100					
Bron: Veiligheidsmonitor					

Zorg en veiligheid: minder overlast, meer zorg (D)

Het doel inzake zorg en veiligheid is onveiligheid en overlast terugdringen door mensen die zorg nodig hebben te helpen. Het liefst doen we dat preventief door mensen die een veiligheidsrisico kunnen gaan vormen tijdig in beeld te krijgen en laagdrempelig te helpen. En als dat niet is gelukt en er toch een onveilige situatie is ontstaan willen we de overlast zo snel mogelijk oplossen of beperken. Om de preventie en de opvang beter te maken vormen veiligheids- en zorgprofessionals binnen en buiten de gemeente de komende jaren een sterk vangnet.

We voorkomen veiligheidsproblemen door een persoonsgerichte aanpak op wijkniveau (I)

Door lokale zorg-, welzijns- en veiligheidspartijen nog beter te verbinden, zorgen we ervoor dat personen die significant overlast in een wijk veroorzaken tijdig in beeld zijn. Met deze partijen wordt per overlast gevende inwoner een persoonlijke aanpak bepaald. Door een samenhangende zorg en veiligheidsaanpak te organiseren, worden signalen vroegtijdig herkend en opgepakt en escalerende situaties zoveel mogelijk voorkomen, beperkt of snel beëindigd. In deze aanpak kan bepaald worden of de overlast voortkomt uit relatief enkelvoudig te duiden factoren of dat de oorzaak van de overlast door een inwoner complex en hardnekkig is. Hiervoor is een persoonsgerichte aanpak (PGA) ontwikkeld.

We verbeteren de aanpak van ernstige problematiek in het Zorg- en Veiligheidshuis (I)

Wanneer de problemen ernstig zijn en een direct gevaar vormen voor personen in de omgeving en anderen, wijzen we de casus toe aan het Zorg- en Veiligheidshuis (ZVH). Het ZVH voor Arnhem en omgeving krijgt dit jaar een forse kwaliteitsimpuls. De situatie in Arnhem vraagt zowel om meer zaken te behandelen als een assertievere afhandeling van zaken in samenwerking met hierboven genoemde partners. De focus moet weer op de operatie komen te liggen en minder op processen en governance. Tevens is een goede wisselwerking tussen het lokale niveau (bijvoorbeeld de PGA in de wijken) en het regionale niveau van het ZVH van belang.

We zorgen voor opvang van personen met wie het toch mis gaat (I)

Als het mis gaat en een persoon zorgt voor overlast en onveiligheid op straat, dan heeft de politie tot taak de onveiligheid te beëindigen. We willen ervoor zorgen, in lijn met een recente aangenomen motie van de raad van die strekking, dat de persoon daarna snel kan worden opgevangen en hulp krijgt. Daarvoor is nodig dat snel en vakkundig kan worden geïnventariseerd wat nodig is en zorg- en veiligheidsorganisaties snel schakelen om de best mogelijke opvang te realiseren. We werken de komende periode samen met alle partners binnen en buiten de gemeente om het vangnet voor deze personen te versterken.

We behandelen de binnenkomende meldingen woonoverlast snel en adequaat (I)

Een deel van de problematiek inzake zorg en veiligheid komt voort uit woonoverlast. Wij zetten de aanpak van woonoverlast onverminderd door en verbinden de meldingen beter met het lokale netwerk waarin de OZO-coördinatoren een centrale rol vervullen. Zo richten we ons niet enkel op het beëindigen van de woonoverlast zelf, maar ook op de structurele hulp aan en zorg voor de mensen die deze overlast veroorzaken.

We begeleiden jongeren in en uit detentie (I)

We zorgen dat jongeren die in detentie zitten of hebben gezeten een goed toekomstperspectief hebben en voorkomen daarmee recidive. Dit doen we door inzet van de RIO (re-integratie officier) Jeugd. In Arnhem gaan we een re-integratie officier Jeugd (RIO) inzetten voor iedere Arnhemse jeugdige die in detentie komt. De RIO is samen met de jeugdreclassering degene die de jeugdige bij zijn/haar re-integratie in de maatschappij begeleidt in onder andere het vinden van woonruimte, een baan en hulp bij financiële zaken. De RIO blijft zo lang als nodig in beeld.

Ondermijnende criminaliteit: we weren criminelen (D)

Ondermijning is een steeds groter wordend probleem in de samenleving. Ondermijnende criminaliteit maakt misbruik van de legale structuren en verstrengelt daarmee de criminele onderwereld met de bovenwereld. En dat heeft grote negatieve gevolgen voor de Arnhemse inwoners, ondernemers en onze wijken. In Arnhem geven we daarom de komende jaren een flinke impuls aan de bestrijding van ondermijnende criminaliteit. In het Plan van Aanpak Ondermijnende Criminaliteit is dat beschreven. Daarmee wordt Arnhem veiliger voor haar bewoners, bezoekers en ondernemers. Zij moeten veilig in Arnhem kunnen leven, leren, verblijven en werken.

We wapenen ons tegen ondermijnende invloed (I)

In de afgelopen jaren zien we elders dat ambtenaren onder druk worden gezet of beïnvloed door ondermijnende criminelen. Ook wij moeten ons wapenen tegen ondermijnende invloeden. Dat doen we door onze medewerkers en bestuurders bewust te maken van ondermijnende criminaliteit. We vragen hen ook signalen van ondermijning te herkennen en te melden. We geven voorlichting en opleidingen over ondermijning en over integer handelen van de medewerkers zelf.

We maken burgers bewust (I)

Binnen de brede aanpak van ondermijning hoort ook de aandacht voor een weerbare maatschappij. Die is vooral preventief van aard. Bijvoorbeeld door het houden van voorlichtingsbijeenkomsten en aansluiten bij campagnes proberen we burgers, bedrijven en organisaties bewuster te maken van de gevaren van ondermijning. Daarnaast blijven we investeren in meldingsbereidheid: goede tips van burgers maken dat we de ondermijners daadwerkelijk kunnen aanpakken.

We pakken drugslocaties aan (I)

We richten ons met de aanpak van drugs op de illegale en gevaarlijke locaties voor productie en handel in de stad. Samen met onze partners zetten we in op een gecoördineerde aanpak van drugscriminaliteit en drugsoverlast door het in kaart brengen van de problematiek. Risicolocaties brengen we in beeld en controleren die in een zo vroeg mogelijke stadium. We houden wijkgerichte acties, zowel preventief als repressief en we krijgen zicht op de hoofdrolspelers in de Arnhemse drugswereld. Met het Arnhemse interventieteam gaan we het toezicht en de controles op bedrijventerreinen, horeca en andere gebieden intensiveren. Daarbij hoort ook dat we de voorbereidingen daarvoor verbeteren. Dat doen we onder andere door te bouwen aan een goede informatiepositie.

We pakken mensenhandel aan (I)

Mensenhandel is één van de ernstigste en meest complexe verschijningsvormen van georganiseerde ondermijnende criminaliteit. Als we het hebben over mensenhandel dan hebben we het over seksuele uitbuiting, arbeidsuitbuiting en criminele uitbuiting. We zetten in op de pijlers: voorkomen, signaleren, bestrijden en beschermen. We zorgen voor een netwerk dat door voorlichting en training is geschoold in het herkennen van signalen van uitbuiting. We zetten in op controles van kwetsbare branches als uitzendbureaus, vergunningsplichtige horeca- en seksinrichtingen. Ook de onvergunde seksinrichtingen komen aan bod.

We pakken witwassen aan (I)

Criminaliteit mag nooit lonen. Maar door geld dat met criminele activiteiten wordt verdiend, wit te wassen, proberen criminelen hun illegale geld legaal te maken. We intensiveren de inzet van de wet Bibob en hebben we de toepassing ervan naar meer branches uitgebreid: foute ondernemers hebben in Arnhem niks te zoeken. Opkopers worden verplicht een doorlopend en gewaarmerkt inkoopregister bij te houden. Met het regisseren van steeds meer integrale controles krijgen we meer zicht op kwetsbare mensen en bedrijven.

Digitale criminaliteit: door bewustwording minder slachtoffers (D)

We willen dat onze inwoners en bewoners zijn gewapend tegen de gevaren van online criminaliteit. Zij moeten zich onbezorgd en vrijelijk kunnen bewegen, ook online. Online criminaliteit heeft gevolgen in de echte wereld: mensen worden bestolen, bedreigd of bezeerd. Digitale criminaliteit is relatief onzichtbaar. Het is betrekkelijk gemakkelijk om van achter een computer ouderen hun digitale inlogcode te ontfutselen of om een jongere te bewegen een bankrekening ter beschikking te stellen voor het doorsluizen van crimineel geld. En dus gebeurt dat in toenemende mate. Ook in Arnhem.

We zetten in op voorlichting van kwetsbare personen **(I)**

We willen slachtofferschap van online criminaliteit terugbrengen. Daarom zetten we in op de kwetsbare inwoners van onze stad. We zetten onze activiteiten gericht op kinderen en jongeren onverminderd voort: met Joinhackshield en het Youth Cyber Team blijven we een vuist maken. Verder organiseren we samen met de politie in de wijken voorlichting aan (met name) de oudere inwoners van de stad en richten we ons op het geven van voorlichting aan ondernemers over de gevaren van cybercrime. Om deze activiteiten op een hoger niveau te tillen zetten we een speciale aanjager online criminaliteit in.

We bouwen een sterk netwerk tegen cybercriminaliteit **(I)**

De online ontwikkelingen inzake digitale criminaliteit en cyberaanvallen gaan razendsnel. Een sterk netwerk is nodig om bij te blijven en leed voor te zijn. Wij zijn gestart met het opbouwen van een netwerk van cybercollega's en experts zodat wij toegang hebben tot de expertise die nodig is voor de ontwikkeling van een lokale aanpak cybercriminaliteit. De gemeente is aangesloten bij de City Deal Cybercrime van het CCV en JenV. Doel van dit consortium is om expertise uit te wisselen, gezamenlijk interventies te ontwikkelen en het effect van deze interventies te meten. We bouwen het netwerk uit en maken het actiever.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Percentage slachtoffers van hacken in Arnhem			**7,10**		
Eenheid: Percentage					
Bron: CBS					

Percentage slachtoffers van online aankoop- en verkoopfraude	**9**
Eenheid: Percentage	
Bron: CBS	

Openbare orde en sociale onrust: een veilige openbare ruimte voor iedereen **(D**

Wij zijn een stad waarin inwoners en bewoners zich vrij en veilig moeten kunnen voelen. Waarin demonstranten welkom zijn, zonder dat zij of omstanders of omwonenden zich zorgen hoeven te maken over geweld of ongeregeldheden. Een stad waar iedereen kan uitgaan en iedereen zich veilig kan voelen. Om dit alles te bewerkstelligen, zorgen we voor een veilige openbare ruimte, veilig uitgaan en veilige demonstraties, manifestaties en evenementen. We handelen onmiddellijk bij grootschalige branden, de vondst van explosieven of andere crisissituaties en maatschappelijke onrust. We pakken extremisten en relschoppers stevig aan, omdat zij het anders verzieken voor de anderen.

We zorgen voor veilige demonstraties, manifestaties en evenementen **(I)**

We versterken het netwerk van partijen die hun steentje bijdragen aan het veilig verloop van demonstraties en manifestaties. We zorgen ervoor dat we beter, sneller en zorgvuldiger relevante signalen over geweldsdreiging zien. Ook zorgen we dat we flexibel kunnen inspelen op onvoorziene ontwikkelingen, met partners binnen en buiten de veiligheidsketen. Tevens is het onze ambitie om in de toekomst meer en meer de verantwoordelijkheid hiervoor bij anderen te beleggen dan bij de politie. Wij zullen eraan bijdragen dat duidelijkheid komt over wat wel en niet is toegestaan op het gebied van online monitoring en dat de politie zijn verantwoordelijkheid hierin kan waarmaken. We bezien de plaatsing van camera's periodiek en meten effect en toegevoegde waarde. Naast politie en handhaving zetten we sfeerteams in van Stichting Veilige Steden op de Korenmarkt. Onze inzet is om de sfeerteams een (gedeelde) verantwoordelijkheid met de ondernemers in het gebied te maken

Arnhem is voorloper op het gebied van "gastvrij en veilig voetbal". Door een combinatie van preventief werk om ervoor te zorgen dat het voetbal een plezier blijft en een harde handhaving voor wie zich daaraan niet houdt. De voetbalclub zelf heeft een grote rol bij de organisatie van de preventieve kant (Vitesse betrokken en het supporterstraject), en onder regie van de gemeente worden relschoppers gericht aangepakt (bijvoorbeeld middels een PGA) en volgt bestraffing op wanordelijkheden in en rondom de stadions (bijvoorbeeld door het generiek weren van supporters die zich hebben misdragen). Samen met andere steden die te maken hebben met betaald voetbal zetten we deze lijn door.

We investeren in brandweer, crisisbeheersing en publieke gezondheidszorg **(I)**

We blijven investeren in een goede gemeentelijke openbare orde en veiligheid piket-functie regionale brandweer, crisisbeheersing en publieke gezondheidszorg. Deze investeringen zijn noodzakelijk om ook in tijden van crisis goed voor onze inwoners te kunnen zorgen en in voorkomende situaties zelfs levensreddend te kunnen zijn. We hebben daarbij extra aandacht voor nieuwe typen crises als gevolg van klimaatverandering en energieopwekking én de risico's die specifiek voor Arnhem gelden. Ook in 2024 wordt fors ingezet op de bedrijfsvoering en governance structuur van onze Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland Midden (VGGM). Tegelijkertijd wordt er gewerkt aan het versterken van de crisisbeheersing en de publieke gezondheid (zowel algemene publieke gezondheidszorg, als jeugdgezondheidszorg.

We investeren in bondgenoten **(I)**

Het duurzame antwoord op maatschappelijke onrust is inclusie. In tijden van crisis is het een antwoord om te verbinden en met de stad samen te werken om de rust te bewaren. Daarom zetten wij de komende periode in om belangrijke sleutelfiguren in de stad bij elkaar te brengen en een bondgenootschap met ons te vormen; voor een stad waar mensen met verschillende anderen samenkomen in wat hen verbindt en waar we polarisatie en agressie geen kans geven.

We leren kinderen en jongeren kritisch denken en verantwoord met informatie om te gaan **(I)**

We helpen Arnhemmers om weerbaar te worden: op het internet en kinderen en jongeren ook specifiek op school. We stimuleren kritisch burgerschap maar accepteren daarbij geen enkele vorm van extremisme. Daarom investeren we in een weerbare samenleving waarbij meedoen aan onze democratische rechtsstaat, goed burgerschap en inclusie centraal staan. Daarom willen wij in staat zijn om samen met ons netwerk van inwoners en maatschappelijk middenveld het polariserende landschap een antwoord te bieden.

We signaleren radicalisering en gaan het tegen **(I)**

We investeren in 2024 in een sociaal stabiele en weerbare samenleving, vroege signalering van problematisch gedrag en het proactief interveniëren bij (signalen van) extremisme. We verbreden onze kennis- en signaleringsnetwerken, vooral ook op het gebied van anti-overheid, extreemrechts/links en (problematische) complottheorieën. In geval van risicocasussen zorgen we voor een Zorg- en Veiligheidshuis dat tijdig en assertief aanpakt en dreiging wegneemt.

Preventieve jeugdaanpak **(D**

De strijd tegen de georganiseerde (drugs)misdaad begint in de huiskamers in onze wijken. Onze jeugd dreigt steeds jonger in handen te vallen van de (drugs)criminaliteit, die de leefbaarheid in bepaalde wijken in Arnhem ondermijnt. Daarom zetten we met de aanpak Preventie met Gezag in Arnhem-Oost in op preventie en repressie: we stellen normen, we handhaven én we houden kinderen en jongeren weg van criminaliteit, doordat wij iets beters voor ze hebben. Thuis, op straat en op school, 24 uur per dag bieden docenten, jongerenwerkers, straatcoaches, wijkagenten en andere opvoeders een pedagogische omgeving.

Jongerenwerk 3.0 **(I)**

We zetten stevig in op de persoonsgerichte begeleiding van kwetsbare jongeren. De focus van Intensieve Trajectbegeleiding binnen Preventie met Gezag ligt op het voorkomen dat jeugd uit Geitenkamp, Presikhaaf en Malburgen in de ondermijnende georganiseerde criminaliteit terecht komt en op het bieden kan kansen en perspectief aan deze jeugd. Deze jongeren, vaak tussen de 11-23 jaar oud, krijgen een begeleidingstraject waarin doelen worden gesteld op het gebied van school, werk, familie en vrienden: (inzet op vergroten van sociaal emotionele ontwikkeling, executieve vaardigheden en metacognitieve vaardigheden). De thuis- / gezinssituatie wordt, waar het kan, geïntegreerd in de aanpak. Een ambitie binnen de aanpak is om de groeiende onlinewereld van kinderen en jongeren beter in het vizier te hebben en hierop beter te kunnen inspelen. Jongerenwerkers van Presikhaaf University en AM Support zijn hierin voorlopers; we zullen hun kennis gebruiken om online in de aanpak de plek te geven die het verdient.

Straat en school **(I)**

We zetten fors in op toezicht in de wijk en rond scholen alsmede vroegtijdige signalering van situaties van overlast of criminaliteit. Straatcoaches zijn zichtbaar aanwezig in de wijken, rond scholen en bij het jognerenwerk. Ze spreken overlast gevende jeugd aan, moedigen positief gedrag aan. Ze surveilleren, de-escaleren, dringen overlast terug en signaleren vroegtijdig situaties die tot overlast of criminaliteit kunnen leiden. De focus ligt op drugshandel en drugsgebruik door jeugdigen in Arnhem-Oost. De straatcoaches nemen de aanpak VIOS op zich, die enerzijds scholen van handelingsperspectief voorziet bij het omgaan met ondermijnende jeugdcriminaliteit. Anderzijds betrekt VIOS scholen bij de wijkgerichte aanpak in Arnhem.

Preventief Interventie Team (PIT) **(I)**

Het PIT helpt kinderen vanaf 6 jaar met een verhoogd risico op afglijden naar druggerelateerde criminaliteit vanwege externaliserend probleemgedrag op primair onderwijs scholen. De PIT-coach biedt een maatwerktraject, waarbij school en ouders belangrijke partners zijn. Het uitgangspunt is doen wat nodig is: zo vroeg mogelijk bijsturen van probleemgedrag waardoor het kind met een relatief lichte interventie geholpen kan worden bij het opbouwen van een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling.

Werk **(I)**

We krijgen jongeren aan betaald werk met Prospect4Cash, bij voorkeur in de eigen wijk, als tegenhanger van het kunnen ‘verkrijgen’ van crimineel geld. Door dit werk kunnen jongeren op een eerlijke manier geld verdienen, werkgeversvaardigheden leren en zicht oriënteren op de arbeidsmarkt. De jongere kan een voorbeeld worden voor anderen jongeren in de wijk, wanneer zij zien dat ‘regulier’ werken loont.

Versterking PGA (Aanpak risicojeugd Veiligheidshuis) **(I)**

We zorgen voor een versterking van de aanpak van jongeren die dreigen af te glijden richting ondermijnende criminaliteit.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Arnhem veiliger door minder misdaad en overlast	**13.236**	**3.998**	**0**	**518**
Wijkveiligheid: veilige en leefbare wijken	799	345	0	0
Zorg en veiligheid: minder overlast, meer zorg	1.990	775	0	0
Ondermijnende criminaliteit: we weren criminelen	10.447	2.878	0	518
Digitale criminaliteit: door bewustwording minder slachtoffers	0	0	0	0
Openbare orde en sociale onrust: een veilige openbare ruimte voor iedereen	0	0	0	0
Preventieve jeugdaanpak	0	0	0	0
Overig	**16.197**	**1.444**	**78**	**54**
Totaal	**29.433**	**5.442**	**78**	**572**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	22.864	22.205	26.939	29.433	27.886	25.757	24.630
Baten	5.142	2.289	5.890	5.442	4.409	2.282	2.282
Saldo lasten en baten	***-17.722***	***-19.916***	***-21.049***	***-23.991***	***-23.477***	***-23.475***	***-22.348***
Toevoegingen aan reserves	805	73	78	78	78	78	78
Onttrekkingen aan reserves	1.086	397	1.136	572	400	404	50
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***281***	***324***	***1.058***	***494***	***322***	***326***	***-28***
Gerealiseerd resultaat	**-17.441**	**-19.592**	**-19.990**	**-23.497**	**-23.155**	**-23.148**	**-22.376**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn totaal begroot op € 29,4 miljoen. Dit is als volgt opgebouwd:

- uitgaven van € 16,2 miljoen voor VGGM brandbestrijding en rampenbestrijding;
- uitgaven van € 4,9 miljoen voor openbare orde en Veiligheid en cameratoezicht;
- uitgaven van € 3,0 miljoen voor de uitvoering van Preventie met Gezag;
- uitgaven van € 2,0 miljoen voor het Veiligheidshuis;
- uitgaven van € 1,6 miljoen voor overige projecten binnen veiligheid (zoals de aanpak van radicalisering, ondermijning en seksuele intimidatie);
- uitgaven van € 1,7 miljoen voor Handhaving Openbare orde en veiligheid en vergunningverlening.

De totale lasten stijgen per saldo ten opzichte van 2023 met € 2,5 miljoen.
Deze stijging wordt enerzijds veroorzaakt door een stijging van de middelen voor VGGM als gevolg van indexatie en het programma Beter Bedrijfsvoeren (€ 2,2 miljoen), incidentele middelen in 2024 voor een online bewustwordingsaanpak voor jongeren (€ 0,2 miljoen), indexatie en aanvullende formatie voor aanpak ondermijnende criminaliteit (€ 0,2 miljoen) en het onderbrengen van de OZO-coördinatoren bij veiligheid (€ 0,5 miljoen). Daarnaast worden in 2024 incidenteel extra middelen toegevoegd voor de aanvangsfase van de verhuurdersvergunningen (€ 0.6 miljoen).

Daar staat tegenover dat er in 2024 minder rijksmiddelen ontvangen worden voor onder andere Veiligheid In en Om School en voor het experiment gesloten koffieshopketen (totaal € 0,8 miljoen). En binnen het veiligheidshuis zijn minder middelen beschikbaar (€ 0,4 miljoen) dan in 2023 (vanwege een incidentele budgetoverheveling).
In 2025 dalen de middelen met € 1,5 miljoen ten opzichte van 2024. Dit vanwege de afloop van een aantal incidentele (Rijks)regelingen (in totaal € 1,6 miljoen), het wegvallen de middelen voor VGGM Beter Bedrijfsvoeren (€ 0,2 miljoen) en het wegvallen van de middelen voor een online bewustwordingsaanpak voor jongeren (€ 0,2 miljoen). Er staat vanaf 2025 een budget van € 0,5 miljoen begroot voor de inzet op handhaving (voor de jaren ervoor is dit budget terug te vinden binnen de wijkbegrotingen).
In 2026 dalen de middelen met € 2,1 miljoen wegens het wegvallen van de incidentele Rijksmiddelen voor preventie met gezag. In 2027 is ook de cofinanciering voor preventie met gezag niet meer opgenomen in de begroting.

Baten
Totaal is er voor het jaar 2024 een bedrag van € 5,4 miljoen aan baten begroot. Dit is opgebouwd uit:
- verhuur brandweerkazerne voor een bedrag van € 1,4 miljoen;
- opbrengst leges en vergunningen voor een bedrag van € 0,3 miljoen;
- opbrengst handhaving Openbare orde en veiligheid van € 0,1 miljoen;
- opbrengst deelnemende gemeenten Veiligheidshuis voor totaal een bijdrage van € 0,8 miljoen;
- subsidie van € 2,1 miljoen vanuit het Rijk voor de aanpak Preventie met Gezag;
- subsidie van € 0,6 miljoen vanuit het Rijk voor de lokale integrale aanpak van radicalisering, extremisme en terrorisme.

De totale baten dalen ten opzichte van 2023 met € 0,5 miljoen met name als gevolg van het minder ontvangen van incidentele rijksmiddelen (onder andere voor VIOS en Radicalisering). In 2025 dalen de baten om dezelfde reden met € 1,0 miljoen ten opzichte van 2024 (Radicalisering en Rio & Ipta middelen). En in 2026 dalen de baten met € 2,1 miljoen ten opzichte van 2025 vanwege het wegvallen van de incidentele middelen voor Preventie met Gezag.

Toevoegingen aan reserves
In 2024 wordt voor een totaal van € 78.000 toegevoegd aan de reserve voor de dekking van onderhoudskosten aan het vastgoed (brandweerkazerne).

Onttrekkingen aan reserves
In 2024 wordt voor een totaal van € 0,6 miljoen onttrokken aan reserves:
- € 350.000 aan de bestemmingsreserve jeugdfonds voor de cofinanciering ten behoeve van de uitvoering van het plan van aanpak Preventie met gezag;
- € 168.000 aan de bestemmingsreserve beschermd en weerbaar om uitvoering te geven aan de motie Online bewustwordingsaanpak voor jongeren (21M105);
- € 54.000 uit de bestemmingsreserve in verband met onderhoud aan het vastgoed (brandweerkazerne).

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners
- Politie;
- Brandweer;
- Openbaar Ministerie;
- Veiligheidshuis regio Arnhem;
- Veilig Thuis.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Kadernota veiligheid 2018-2022;
- Meerjarenbeleidsplan politie 2019-2022;
- Uitvoeringsplan aanpak radicalisering Arnhem 2019;
- Een evaluatie van de Arnhemse radicaliseringsaanpak;
- APV wijziging bevoegdheid inzet mobiel cameratoezicht;
- Experiment gesloten coffeeshopketen;
- Regionaal beleidsplan Rampenbestrijding en Crisisbeheersing 2020-2023.

Bereikbaarheid

Een goede bereikbaarheid is en blijft belangrijk. Voor inwoners én voor bezoekers en voor alle vormen van vervoer: te voet, met de (deel)fiets, het openbaar vervoer, of met de (deel)auto. We zien echter ook dat mobiliteit tot leefbaarheidsproblemen leidt. We zetten dan ook vol in op duurzame mobiliteit om onze stad goed bereikbaar, maar ook leefbaar te maken.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Een duurzaam bereikbare stad (A)

Het is onze ambitie om een duurzaam bereikbare stad te worden. We willen dus niet alleen voor alle doelgroepen goed bereikbaar zijn, we willen ook de verkeersoverlast zoveel mogelijk tegengaan en voor een zo schoon en veilig mogelijk leefklimaat zorgen.

Bewerkstelligen van een mobiliteitstransitie: eerst de voetganger, dan de fietser, dan het OV en dan pas de auto (D)

Arnhem kent een goede bereikbaarheid. De auto speelt hierin een grote rol. Deze afhankelijkheid van de auto kent echter leefbaarheids- en bereikbaarheidsnadelen en is niet houdbaar bij verdere groei van de stad. Om de afhankelijkheid van de auto te verkleinen zetten we in op een mobiliteitstransitie, waarbij eerst de voetganger komt, dan de fietser en vervolgens het OV en tot slot de auto.

We voeren het mobiliteitsbeleid uit (I)

In 2024 beginnen we met het tot uitvoer brengen van ons nieuwe beleid. Dat zal gebeuren conform de uitvoeringsagenda die bij het duurzaam mobiliteitsplan wordt gevoegd. Dit kan leiden tot herprioritering en wijziging van de bestaande inpassingen.

Groter aandeel fiets en voetgangers om de stad duurzaam bereikbaar te maken (D)

We willen meer mensen de fiets laten nemen door dit alternatief aantrekkelijker te maken. De reistijden moeten concurrerend met de reistijden per auto worden en de routes moeten aantrekkelijk zijn. Door meer mensen met de fiets te laten reizen wordt de leefbaarheid in de stad beter maar blijft de stad ook bereikbaar voor mensen die wel met de auto moeten of willen komen.

We verbeteren/ breiden het stedelijk fietspadennetwerk uit, waaronder regionale snelfietsroutes (I)

In 2024 gaan we diverse fietsprojecten uitvoeren, waaronder:

- Snelfietsroute Arnhem - Wageningen;
- Hommelseweg als onderdeel van de snelfietsroute Arnhem Noord - Alteveer;
- Snelfietsroute Schuytgraaf fase 1 (Grote Griet - Gelderse Rooslaan tot Drielsedijk);
- Verbeterplan RijnWaalpad.

Ook gaan we diverse projecten (verder) voorbereiden, zoals de snelfietsroute Arnhem - Huissen, snelfietsroute Om de Noord en het VeluweWaal pad.

We stellen een actieplan aanpak voetgangersknelpunten op (I)

We stellen een actieplan op hoe we de grootste voetgangersknelpunten in ons netwerk kunnen aanpakken.

We realiseren maatregelen uit het fietsparkeerplan (I)

In 2024 werken we verder aan de kortetermijnmaatregelen uit het fietsparkeerplan en zetten we de langetermijnmaatregelen in gang.

We verkennen mogelijkheden van nieuwe fietsbruggen over de Rijn (I)

We zetten het onderzoek naar nieuwe fietsbruggen verder door. We doen nadere verkenningen naar de mogelijke oplossingen en de kosten en effecten (bijvoorbeeld verwacht aantal gebruikers) van die oplossingen. Regionale samenwerking is daarbij belangrijk, ook om de kans op subsidie te vergroten. Ook kijken we hierbij nadrukkelijk naar de ruimtelijke ontwikkelingen in de stad en de regio.

Meer openbaar vervoer om de stad duurzaam bereikbaar te maken (D)

We willen meer mensen de bus laten nemen door dit alternatief aantrekkelijker te maken. De reistijden zijn betrouwbaar en concurrerend met de reistijden met de auto. Door meer mensen met het openbaar vervoer te laten reizen wordt de leefbaarheid in de stad beter maar blijft de stad ook bereikbaar voor mensen die wel met de auto moeten of willen komen.

We voeren concrete hoogwaardig openbaar vervoer projecten uit (I)

Ook in 2024 blijven we doorgaan met het voorbereiden en uitvoeren van HOV-projecten, waaronder Willemsplein, Westervoortsedijk en kruising Batavierenweg-Eldenseweg.

Beter openbaar vervoer in de stad, de regio en naar de Randstad en Duitsland (D)

Het openbaar vervoer in de stad en in (en naar) de regio moet worden verbeterd. Ook willen we het reizen per openbaar vervoer richting de Randstad en internationale bestemmingen aantrekkelijker maken.

We lobbyen met betrekking tot het spoordossier en het lokale en regionale openbaar vervoer (I)

We werken dit jaar aan de volgende zaken:

- MIRT verkenning Spoorknoop Arnhem Oost;
- Uitplaatsing spooremplacement ten behoeve van woningbouw;
- Goederenroutering (onderzoek nut en noodzaak);
- Een integrale gebiedsontwikkeling A12-corridor Utrecht-Arnhem-Duitse grens.

Daarnaast blijven we lobbyen voor een betere ICE verbinding.

Makkelijker maken van bouwen in en rond de binnenstad en op OV-locaties met behulp van parkeerbeleid en daarbij minder auto-afhankelijkheid en overlast van geparkeerde auto's (D)

We willen binnen de stad, bij voorkeur op en rond OV-knooppunten zoveel mogelijk woningen bouwen, met daarbij zo min mogelijk parkeerplaatsen en dus lagere parkeernormen. Om overlast in de omliggende gebieden te voorkomen willen we het gebied met parkeerregulering uitbreiden.

We ontwikkelen stedelijk parkeerbeleid (I)

We ontwikkelen stedelijk parkeerbeleid. Onderdelen van dat stedelijk parkeerbeleid zijn:

- parkeernorm nul in en rond de binnenstad of dicht bij OV-knooppunten;
- lagere parkeernormen voor de hele stad;
- uitbreiding van het gereguleerd gebied.

Zodra dit parkeerbeleid gereed is kunnen vervolginspanningen worden uitgevoerd. Kaders voor de wijze waarop dit kan worden uitgevoerd worden immers bepaald in het parkeerbeleid. Het gaat om de volgende inspanningen:

- parkeerverwijssysteem;
- vaststellen nieuwe parkeernormen;
- uitbreiding van het gereguleerd gebied.

We passen de parkeertarieven aan (I)

In het stedelijk parkeerbeleid bekijken we of verdere aanpassing van de parkeertarieven wenselijk is.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Aandeel fiets in modal spit	**21**	**25**	**25**		
Eenheid:	Percentage t.o.v. totale mobiliteit voor ritten van alle Arnhemmers				
Bron:	Odin (Onderweg in Nederland, CBS)				

Aandeel openbaar vervoer in modal split	**7**	**5**	**3**		
Eenheid:	Percentage t.o.v. totale mobiliteit voor ritten van alle Arnhemmers				
Bron:	Odin (Onderweg in Nederland, CBS)				

Tegengaan verkeersoverlast (A)

Mobiliteit en met name automobiliteit kent ook nadelen. Zo leidt mobiliteit tot geluidsoverlast en kunnen snelheidsverschillen tot verkeersonveilige situaties leiden. We werken aan een duurzame mobiliteitstransitie: eerst de voetganger, dan de fietser, dan het OV en dan pas de auto.

Meer ruimte voor de voetganger, de fietser en het OV (D)

De ruimte in de stad is schaars. We gaan op zoek naar een nieuwe verdeling van die schaarse ruimte waarbij eerst de voetganger, dan de fietser, dan het openbaar vervoer en vervolgens de auto komt.

We stellen een verkeersstructuurplan op (I)

Op basis van het mobiliteitsbeleid stellen we een verkeersstructuurplan op. Hierin leggen wij vast hoe de keuzen uit het mobiliteitsbeleid zich vertalen op ons wegennet. Hoe ziet ons hoofd loop- en fietsnetwerk eruit, welke wegen krijgen een andere functie en/of kunnen anders worden ingericht (zoals lagere snelheid, minder rijstroken, fietsstraten)?

Zodra dit verkeersstructuurplan gereed is kunnen vervolginspanningen worden uitgevoerd. Het gaat om de volgende inspanningen:

- afschalen van de auto-infrastructuur;
- maximumsnelheden verlagen;
- verdere aanpassing loop- en fietsnetwerk.

We passen de wegenstructuur aan **(I)**

In 2024 gaan we verder met het (voorbereiden van) het aanpassen van de wegenstructuur. Het gaat daarbij om zowel het verlagen van de maximumsnelheid (van 70 km/u naar 50 km/u, of van 50 km/u naar 30 km/u) als om het verminderen van het aantal rijstroken voor de auto (en dus meer ruimte voor groen, voetgangers, fietsers uit het openbaar vervoer te creëren). Dit doen we in lijn met het duurzaam mobiliteitsplan, maar ook met de quickwin kansen die er geïdentificeerd zijn.

Minder ruimte voor de auto in en rond de binnenstad **(D)**

In de hele stad is de ruimte schaars, maar dat geldt zeker voor de binnenstad. De auto neemt relatief veel ruimte in de binnenstad in. Zowel door de wegen waarover de auto's rijden als door de ruimte die nodig is om deze auto's te parkeren. We willen de ruimte die de auto in de binnenstad inneemt beperken.

We verminderen het aantal straatparkeerplaatsen **(I)**

Het verminderen van het aantal straatparkeerplaatsen in de binnenstad dient gestructureerd vanuit parkeerbeleid te gebeuren. Zodra het parkeerbeleid is vastgesteld, gaan we hiermee aan de slag.

We richten de Rijnkade in als wandel- en fietspromenade **(I)**

We kijken welke aanvullende maatregelen er nodig zijn nadat het waterschap een nieuwe Rijnkade heeft opgeleverd.

Een betere verkeersveiligheid **(D)**

De verkeersveiligheid op de weg en in het openbaar vervoer moet omhoog. We gaan voor 'nul' verkeersslachtoffers, onder andere door het aanpakken van plekken waar veel ongelukken gebeuren.

We pakken verkeersonveilige locaties aan **(I)**

We bekijken wederom de top-10 meest verkeersonveilige punten op het Arnhemse wegennet. Deze locaties worden geanalyseerd en er worden verbetervoorstellen gedaan om de locaties veiliger te maken. Indien technisch en financieel haalbaar worden deze locaties aangepast. Er wordt hierbij zowel naar de objectief verkeersonveilige locaties als de subjectief verkeersonveilige locaties gekeken. Daarnaast gaan we de schoolomgevingen veiliger maken en leveren we een bijdrage aan de verkeerseducatie.

We leggen schoolzones aan **(I)**

Ook in 2024 blijven we schoolzones aanleggen. Dat doen we in ieder geval bij de volgende scholen:

- Margarethaschool;
- Panoramaschool;
- Pastoor v. Arsschool en Monchyschool);
- Pieter Breughelschool en SO Brouwerij.

Daarnaast gaan we gesprekken aan met andere scholen om nog meer nieuwe schoolzones te kunnen aanleggen.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Aantal verkeersongevallen	**1120,10**	**811,30**	**893,30**		
Eenheid:	Aantal verkeersongevallen in de gemeente Arnhem				
Bron:	Bestand geregistreerde ongevallen in Nederland				

Aantal aangepakte knelpunten	2	1	4	2	
Eenheid:	Aantal knelpunten uit de top verkeersonveilige locaties dat wordt aangepast				
Bron:	Gemeente Arnhem				

Beter en schoner taxivervoer **(D)**

De taxiverordening wordt niet ingevoerd. We blijven wel in overleg met de taxibranche om het taxivervoer beter en schoner te krijgen.

We stellen samen met de taxibranche maatregelen op om het taxivervoer beter en schoner te krijgen **(I)**

We gaan wel in overleg met de taxibranche om het taxivervoer beter en schoner te krijgen. Eventuele verbetervoorstellen proberen we gezamenlijk in te voeren.

Schonere lucht in de stad **(A)**

Mobiliteit en met name automobiliteit heeft als nadeel dat het tot luchtvervuiling leidt. We willen een schonere lucht in de stad door het verkeer in de stad schoner te maken en er het verkeer zoveel mogelijk te beperken.

Minder doorgaand verkeer door de stad **(D)**

Er rijdt relatief veel doorgaand verkeer in de stad (verkeer dat geen herkomst of bestemming in Arnhem heeft, maar alleen maar door de stad rijdt, omdat dit de kortste en/of snelste route is). Deze voertuigen leiden tot overlast en horen hier niet te rijden. Doel is om dat verkeer zoveel mogelijk te beperken en idealiter helemaal niet meer te hebben in de stad.

We stellen een plan op om doorgaand verkeer te weren **(I)**

Nadat we breed mobiliteitsbeleid hebben opgesteld stellen we een plan op om het (onnodig) doorgaand autoverkeer uit Arnhem te weren. We kijken daarbij naar een breed palet van maatregelen, van verkeersmanagement tot infrastructurele maatregelen.

Beter benutten van stations en realisatie transferia/stadsrandhubs **(D)**

Een goede aansluiting van de verschillende vormen van mobiliteit (auto, trein, bus en (deel)fiets) op elkaar wordt steeds belangrijker. Hubs spelen bij deze overgang een belangrijke rol. Op deze manier kan een volwaardig en duurzaam alternatief voor de (privé)auto worden geboden. Een (mobiliteits)hub kan het beste worden gedefinieerd als een fysieke plek waar verschillende vormen van vervoer en vervoersaanbod samenkomen.

We stellen een visie op Arnhemse hubs op **(I)**

We stellen, in samenhang met het brede mobiliteitsbeleid, een visie op de Arnhemse hubs op.

We voeren de visie Arnhemse hubs uit **(I)**

Als uitwerking op onze visie op hubs willen we enkele locaties gaan uitwerken. Er zijn namelijk al enkele locaties in beeld of al in gang gezet:

- Rozet (is al grotendeels uitgewerkt);
- Kronenburg (is al grotendeels uitgewerkt);
- GelreDome;
- Station Zuid;
- IPKW.

Minder vervuilende voertuigen in de binnenstad **(D)**

De stad en vooral de binnenstad moet slimmer, veiliger, stiller en schoner worden om verkeersinfarcten, slechte luchtkwaliteit, uitstoot van stikstof, geluidsoverlast en onveilige situaties te voorkomen. Klimaatverandering, economische groei, maar ook woningbouw zorgen er voor dat de goederenstromen en services onder druk staan.
Klanten stellen steeds hogere eisen aan bezorgsnelheid, tijdstip, locatie en duurzaamheid. Hierdoor is de noodzaak voor verminderen, veranderen en verschonen van stadsdistributie hoog. Minder (lege) kilometers en meer schone kilometers betekent minder verkeersbewegingen, minder fijn stof en CO2-uitstoot en minder geluidsoverlast.

We handhaven de milieuzone en waar mogelijk passen we strengere normering en uitbreiding toe **(I)**

In 2022 is de laatste normering strenger geworden: vrachtwagens met emissieklasse 6 en hoger worden alleen toegelaten. In 2023 is de milieuzone in een beheerfase gekomen. We bereiden ons voor op een mogelijk volgende verzwaring in 2025: emissieklasse 5 voor personenwagens. In de tussentijd wordt gewerkt aan het voorbereiden van de zero emissie zone die in 2026 van kracht wordt. De milieuzone en de zero emissiezone moeten op elkaar afgestemd worden.

We stimuleren en faciliteren duurzame stadsdistributie, met name in de binnenstad **(I)**

De gemeente gaat met ondernemers én binnenstadsbewoners in overleg op welke manier de zero-emissiezone het best kan worden ingevoerd. Het gaat om het vinden van de juiste balans tussen adequate bevoorrading en een leefbare stad. De beschikbaarheid en betaalbaarheid van voertuigen en alternatieven zoals overstappen op gedeeld vervoer en levering via stadshubs is een essentieel onderdeel van gesprek. In het verkeersbesluit (naar verwachting eind 2024) wordt een afweging gemaakt tussen verkeersbelangen (effectstudie: luchtkwaliteit, uitstoot, geluidemissie en verkeerseffecten zoals omrijdeffecten en modal-shift) en nadelige gevolgen voor getroffenen.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Een duurzaam bereikbare stad	**3.283**	**0**	**694**	**2.118**
Bewerkstellingen van een mobiliteitstransitie: eerst de voetganger, dan de fietser, dan het OV en dan pas de auto.	937	0	694	2.118
Groter aandeel fiets en voetgangers om de stad duurzaam bereikbaar te maken	988	0		
Meer openbaar vervoer om de stad om de stad duurzaam bereikbaar te maken	421	0		
Beter openbaar vervoer in de stad, de regio en naar de Randstad en Duitsland	421	0		
Makkelijker maken van bouwen in en rond de binnenstad en op OV-locaties met behulp van parkeerbeleid en daarbij minder auto-afhankelijkheid en overlast van geparkeerde auto's	514	0		
Tegengaan verkeersoverlast	**547**	**0**	**0**	**0**
Meer ruimte voor de voetganger, fietser het OV	219	0	0	0
Minder ruimte voor de auto in en rond de binnenstad	109	0	0	0
Een betere verkeersveiligheid	164	0	0	0
Beter en schoner taxivervoer	55	0	0	0
Schonere lucht in de stad	**1.641**	**0**	**0**	**0**
Minder doorgaand verkeer door de stad	657	0	0	0
Beter benutten van stations en realisatie transferia/stadsrandhubs	821	0	0	0
Minder vervuilende voertuigen in de binnenstad	164	0	0	0
Infrastructuur is op orde	**27.609**	**9.488**	**10.801**	**10.299**
Overig	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal	**33.080**	**9.488**	**11.494**	**12.416**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	21.574	29.718	31.485	33.080	30.692	31.401	31.756
Baten	7.263	9.529	9.532	9.488	9.442	9.396	9.351
Saldo lasten en baten	***-14.311***	***-20.189***	***-21.953***	***-23.592***	***-21.250***	***-22.005***	***-22.405***
Toevoegingen aan reserves	8.936	13.742	15.162	11.494	11.569	11.392	11.271
Onttrekkingen aan reserves	8.121	14.848	15.777	12.416	11.137	10.889	10.798
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-816***	***1.106***	***615***	***922***	***-432***	***-503***	***-473***
Gerealiseerd resultaat	**-15.127**	**-19.083**	**-21.338**	**-22.670**	**-21.683**	**-22.507**	**-22.878**

Toelichting

Lasten

De begrote lasten bedragen in 2024 € 33,1 miljoen. Dit is opgebouwd uit de volgende onderwerpen:

- beheer wegen, € 18,5 miljoen;
- parkeren, € 9,1 miljoen;
- mobiliteit en openbaar vervoer, € 5,5 miljoen.

De totale lasten zijn in 2024 € 1,7 miljoen hoger dan in 2023:
- prijs- en areaalontwikkelingen (inclusief energiecompensatie): € 2.6 miljoen;
- ontwikkeling kapitaallasten, € 1,4 miljoen;
- extra middelen beheer transferhal Arnhem Centraal, € 0,3 miljoen;
- extra middelen bewaking parkeergarages, € 0,1 miljoen;
- overigen, waaronder eenmalige budgetontwikkelingen 2023 (o.a. verlagen maximumsnelheid, verminderen aantal rijbanen, fiets- en wandelpromenade), € - 2,7 miljoen;

Baten
De baten in 2024 zijn in totaal begroot op € 9,5 miljoen. Dit is opgebouwd uit de volgende onderwerpen:
- Parkeren (met name opbrengsten parkeerexploitatie), € 8,1 miljoen;
- Beheer wegen (met name provinciale bijdragen aan beheer trolleynetwerk), € 1,4 miljoen.

Toevoegingen aan reserves
De totale toevoeging aan de reserves in 2024 is begroot op € 11,5 miljoen. Dit is opgebouwd uit:
- BR Bereikbaarheidsfonds € 10,7 miljoen;
- BR Vastgoed € 0,7 miljoen.

Onttrekkingen aan reserves
De totale onttrekking aan de reserves in 2024 is begroot op € 12,4 miljoen. Dit is opgebouwd uit:
- BR Bereikbaarheid € 9,7 miljoen;
- BR Buitengewoon beter € 1,3 miljoen;
- BR Vastgoed € 1,1 miljoen;
- BR Groot onderhoud openbare ruimte € 0,3 miljoen.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

GR Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners
- Provincie Gelderland;
- Rijkswaterstaat;
- Regio Arnhem-Nijmegen;
- Wijkplatforms en wijkteams;
- Gecontracteerde partijen.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders
- Accentnota Fiets, fietsambitie Arnhem 2019-2024 (januari 2020);
- Toekomstbeeld stedelijk OV Arnhem en Nijmegen;
- De Arnhemse Binnenstad 2015;
- Visie "Ruimte voor beleving in de Arnhemse binnenstad";
- Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV)-Actieplan.

Economie

Om de brede welvaart in Arnhem te versterken is het van belang dat er voor Arnhemmers waardevolle banen zijn op de arbeidsmarkt, ondernemers zich op een duurzame toekomst kunnen richten en dat kennis, innovatie en creativiteit de ruimte krijgt om zich te ontwikkelen. We werken daarom aan een sterke en duurzame economie die bijdraagt aan het waarborgen van de bestaanszekerheid van onze bewoners en die bedrijven en (jong) talent kansen biedt voor de toekomst. Samenwerking en verbindingen tussen ondernemers, onderwijs en overheid zijn daarin van groot belang om bijvoorbeeld vooruitstrevende energy concepten of circulaire ketens succesvol in de praktijk te kunnen brengen.

In de afgelopen jaren is samen met de stad gewerkt aan de economische agenda van de stad die ieder jaar wordt voorzien van een nieuwe uitvoeringsagenda. Hierin zijn ambities en uitdagingen van ondernemend Arnhem (onder andere ondernemers, werkgevers, kennisinstellingen) om een aantrekkelijke stad te zijn samengebracht en wordt gezamenlijk aan de uitvoering gewerkt. Met een sterke gerichtheid op samenwerking en innovatie ten dienste van maatschappelijke opgaven als energietransitie, circulaire economie en duurzame mobiliteit. Andere belangrijke thema's uit deze agenda zijn de aanpak van de krapte op de arbeidsmarkt en een goede inpassing en verduurzaming van werklocaties in onze stad en regio.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Vol energie zetten wij in op een duurzame, creatieve en levendige economie voor het welzijn en de welvaart van de Arnhemmers (A)

Onze ambitie is om de komende jaren de economie van Arnhem en de regio verder te verduurzamen, de creativiteit en innovatie te vergroten en de brede welvaart van Arnhem te versterken, waarbij de groei van de werkgelegenheid in balans is met de ontwikkeling van de stad. We willen koploper zijn in de energietransitie, zowel vanuit duurzaamheids- als vanuit economisch perspectief. Daarbij willen we dat Arnhem een stad is met sterke clusters, een goed functionerende arbeidsmarkt en een krachtig ondernemersklimaat. We zijn een aantrekkelijke stad en omgeving om te verblijven en te recreëren. En we willen dat Arnhem een sterk en dynamisch economisch netwerk heeft, met sector- en bedrijfsoverstijgende verbindingen. Want de kracht van een sterke economie zit in de cross-overs tussen sectoren en ondernemers, de samenwerking met de betrokken partijen in de stad en het stimuleren van nieuwe initiatieven en projecten.
Ondersteunend aan deze ambitie starten we eind 2023 met het uitvoeren van een ondernemersenquête waarin we in beeld brengen welke vraagstukken leven bij ondernemers, hoe men ondernemersdienstverlening ervaart en hoe vestigingsklimaat van Arnhem wordt beoordeeld. In 2024 worden de resultaten daarvan onder andere omgezet in indicatoren die jaarlijks worden geactualiseerd.

Dé Europese Energy hotspot worden (D)

Voor Arnhem vormen de maatschappelijke opgaven op het gebied van duurzaamheid en energietransitie, niet alleen uitdagingen, maar ook economische kansen. Dat komt door de kennis en kunde die vanouds hier zit bij organisaties als KEMA, Tennet, DNV en Alliander. Maar ook door de gespecialiseerde lectoraten en opleidingen bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) en het MBO, door de ondersteuning vanuit Connectr. En niet in het minst ook door de vele innovatieve ondernemers die al in de regio zijn gevestigd. Hotspot Energy is vanuit Arnhem opgezet om die kansen voor de stad te verzilveren.
Onze ambitie is dat het regionale energie ecosysteem stevig groeit en binnen Europa bekend staat als 'Hotspot Energy', ideaal voor het versneld ontwikkelen en toepassen van energie-innovaties.

We bouwen aan innovatieve campussen (I)

In 2024 bouwen we verder aan onze innovatieve campussen.

- Bij kenniscampus regio Arnhem gaan we verder met het uitvoeren van het ambitiedocument Kenniscampus regio Arnhem en de daarbij horende acties zoals opgenomen in de samenwerkingsovereenkomst met de onderwijsinstellingen en de gemeente Rheden.
- Ook met IPKW werken we samen aan het verwezenlijken van de ambities die zijn opgenomen in het ambitiedocument IPKW.
- Arnhems Buiten richt zich op het verbeteren van het park en het verduurzamen en verhuurbaar maken van hun vastgoed. Op aanvraag ondersteunen we hen daarbij.

We werken aan het stimuleren, toepassen en zichtbaar maken van energie innovaties (I)

In 2024 richten we ons op het meer toepassen en zichtbaar maken van energie-innovaties. We werken samen met onze partners in de stad zoals Connectr voor de toepassing en de stichting Citymarketing en de creatieve sector voor het zichtbaar maken. Ook door middel van de Arnhem Energy Week kunnen we laten zien wat we als stad en regio aan energie-innovaties hebben.

We versterken onderlinge samenwerking en relaties in het energiecluster (I)

We hebben de Strategische Roadmap Arnhem Energy Hotspot 2025 met onze partners uit het energiecluster opgesteld. Hierin staan de acties die we in energieke coalities uit het cluster gaan uitvoeren om onze ambities te bereiken. We starten in 2024 met de uitvoering van de hierin opgenomen acties om het cluster te versterken.

We versterken de samenwerking van het energie- en creatieve cluster (I)

In Arnhem hebben we twee Nederlandse topsectoren in onze stad, namelijk de energie- en creatieve sector. De samenwerking tussen deze twee sectoren maakt ons nog sterker en onderscheidender. Dit komt echter niet vanzelf tot stand. Daarom hebben we een agenda om deze samenwerking tot stand te brengen en te laten groeien. We gaan aan de slag om de acties uit deze agenda uit te voeren.

We werken aan een betere (inter)nationale positionering van Arnhem als Hotspot Energie (I)

Samen met onze partners blijven we Arnhem als Europese Hotspot Energy profileren. Hierbij hoort het in de (inter)nationale media krijgen van initiatieven uit onze stad en regio op het gebied. Ook organiseren we de Arnhem Energy Week. Voor onze internationale activiteiten sluiten we aan bij OostNL. Ook kijken we samen met hen naar welke (inter)nationale bedrijven ons ecosysteem verder kunnen versterken.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Banen in de EMT sector	**7,90**	**8**	**8,80**		

Eenheid: Het aantal banen in de sector EMT, als aandeel van de totale werkgelegenheid.

Bron: PWE

Arnhem is de aantrekkelijkste stad van Oost-Nederland om te wonen, werken, ondernemen, studeren, verblijven, ontmoeten en ontspannen (D)

Arnhem heeft alle ingrediënten om de aantrekkelijkste stad van Oost-Nederland te zijn. Daarvoor zetten we in op het versterken en etaleren van wat Arnhem uniek en mooi maakt, voor zowel onze inwoners en ondernemers als voor bezoekers. Groen, creatief en vrij zijn daarvoor de kernwaarden. De creatieve ontwerpkracht van Arnhem heeft daarin een belangrijke rol. Dat heeft een positief effect op werkgelegenheid en bedrijvigheid in de creatieve en culturele sector, maar ook in horeca en detailhandel.

We werken aan de transformatie van de binnenstad (I)

De binnenstad is belangrijk voor de hele stad. Het is het kloppend hart van de stad en verbindt.
Doordat er meerdere actuele maatschappelijke opgaven zijn op het gebied van werken, wonen, verblijven, verduurzamen, die zowel actuele kansen bieden als uitdagingen vormen, is er sprake van een brede transformatie van de binnenstad. Deze transformatie, en de daarmee gepaard gaande verschuiving in functioneel programma (bijvoorbeeld een compacter winkelhart, meer groen en meer ruimte voor ontmoeten en spelen), vraagt de komende jaren om keuzes, afwegingen en prioritering in de wijze waarop we met elkaar de binnenstad programmeren en profileren en hoe we daar met de stakeholders in de stad actief op sturen.
We nemen een actieve en richtinggevende rol om de transformatie van de binnenstad op integrale wijze te realiseren. We hebben hierbij vijf doelen, te weten:

- meer structuur en hoofdlijnen die richting geven aan de toekomstbestendige ontwikkeling van de binnenstad;
- versterken van de positie van binnenstad als grootste werklocatie;
- realiseren van een aantrekkelijke, aangename, groene en duurzame openbare ruimte;
- het onderscheidend vermogen versterken (Arnhem op de kaart);
- sterker verbinden van de binnenstad met haar omgeving.

Hiervoor werken we aan het opstellen en uitvoeren van het ontwikkelperspectief en een visie openbare ruimte. Daarnaast wordt er gericht gewerkt aan gebiedsontwikkelingen en projecten zoals Koningsplein en Gele Rijdersplein. Met de transitiemanager binnenstad wordt bekeken welke transformatiekansen er zijn en hoe de te stimuleren of ondersteunen. Daarin werken we samen met Platform Binnenstad Arnhem (PBA), als onderdeel van de bestaande en goedlopende samenwerking om de binnenstad te versterken.
Voor het Korenkwartier wordt samen met de ondernemers ingezet op een meer gastvrij horecagebied waar de dagfunctie verder versterkt wordt door bijvoorbeeld een nieuwe terrassenverdeling.
In de compactere binnenstad is ruimte voor functies die verblijfskwaliteit versterken en die Arnhems erfgoed beter beleefbaar maken. Daarom wordt er via een prijsvraag gezocht naar het beste idee / de beste invulling voor de diverse Historische Kelders.
Bij het Sterker verbinden van de binnenstad met haar omgeving wordt verder aandacht gegeven aan het zogenaamde Kwartierenplan waar samen met PBA de identiteit en onderscheidende vermogen van de verschillende delen in de binnenstad uitgedragen worden. Hierbij zijn het Modekwartier en het Spijkerkwartier (met als onderdeel de Steenstraat) ook twee belangrijke kwartieren die een schakel vormen met en naar de binnenstad.
Tot slot, zetten we in op kennisdeling en ontwikkeling via landelijke platformen en houden we in beeld welke kansen er bij provincie of Rijk er zijn voor investeringsregelingen of subsidiefondsen.

We realiseren een aanbod van duurzame en toegankelijke evenementen **(I)**

Evenementen in Arnhem moeten zo divers, inclusief, laagdrempelig en duurzaam mogelijk zijn. Daarvoor worden evenementenlocaties duurzaam gemaakt, worden organisatoren van evenementen gestimuleerd en uiteindelijk verplicht te verduurzamen en worden locatieprofielen opgesteld om duidelijkheid te geven aan organisatoren en bewoners.
Na de drukbezochte bijeenkomst in 2023 over de toegankelijkheid van festivals voor mensen met een beperking, gaan we in 2024 aan de slag met een kennisbank en een aantal workshops en bijeenkomsten voor organisatoren.
Met een kader voor topsportevenementenbeleid maken we keuzes: onze topsportevenementen passen bij Arnhem en sluiten aan bij de sportinfrastructuur of cultuur van onze stad. Met topsportevenementen zorgen we voor maatschappelijke en economische impact. Topsportevenementen moeten andere beleidsdoelstellingen helpen versnellen. In 2024 zorgen we voor een divers programma rond het Olympisch Festival en het EK Beachvolleybal.
In 2024 evalueren we de eerste editie van de centrale licht- of vuurwerkshow die tijdens de jaarwisseling van 2023/2024 heeft plaatsgevonden als alternatief voor het zelf afsteken van vuurwerk.

We werken aan een vitale en duurzame recreatieve sector **(I)**

Arnhem heeft veel te bieden op het gebied van toerisme en recreatie: een groene levendige stad, met een bijzondere geschiedenis, Arnhemse iconen. We brengen de toeristische vraag en het aanbod op een toekomstbestendige en duurzame wijze bij elkaar, met een optimale balans tussen leefbaarheid, leefkwaliteit van mens en dier en bezoekersaantallen. Dat doen we door samen met onze uitvoeringspartners Platform Binnenstad Arnhem, Citymarketing Arnhem en Visit Arnhem Nijmegen op drie niveaus te werken: de binnenstad, Bestemming Arnhem en Arnhem in de regio (Groene Metropoolregio, Veluwezoom, Veluwe en Airborne Region). Om recreërende bewoners en bezoekers beter te spreiden werken we aan betere toegankelijkheid van de Veluwe vanuit Arnhem-Noord en gaan we meer aandacht besteden aan plekken en activiteiten in Arnhem-Zuid. Dat doen we onder meer door het uitbreiden van Wandelnetwerk Zuid en door aan te haken bij de verhaallijn over de Romeinen (waaronder Limes) vanuit de Groene Metropoolregio.
In 2024 herdenken we 80 jaar Slag om Arnhem en besteden daar in de stad en in de regio extra aandacht aan. Voor de herdenkingen vanaf 2025 werken we in 2024 een voorstel uit, waarin we samen met partners in de stad en regio komen tot een toekomstbestendige invulling. De focus voor de toekomst ligt op wat willen wij meegeven aan de toekomstige generaties en op welke manier. Dit doen we met respect, samen, op een duurzame manier en we behouden en versterken wat hiervoor belangrijk is.

We positioneren Arnhem met gerichte citymarketing **(I)**

We positioneren Arnhem als een creatieve energiestad en een stad van duurzame mode. We stimuleren en faciliteren festivals en evenementen die passen bij het DNA van de stad: groen, creatief en vrij. Festivals als Innovate, Fashion + Design Festival (FDFA), State of Fashion, Bridge to Liberation, Sonsbeektentoonstelling, Arnhem Energy Week en de nog te ontwikkelen Dutch Green Week zijn daar voorbeelden van. Door energie-innovaties zichtbaar te maken in de binnenstad, zetten we het profiel van Arnhem sterker neer. In Bestemming Arnhem etaleren we Arnhem als meerdaagse citytrip voor specifieke doelgroepen die oog hebben voor het onderscheidende van Arnhem.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Aantal bezoekers binnenstad	**344**		**214**	**320**	

Eenheid: Aantal bezoekers binnenstad x 1000. In 2020 is door Locatus i.v.m. corona geen passantentelling uitgevoerd.
Bron: Locatus (2019 en 2021), 2022 eigen telling i.s.m. PBA

Meer Arnhemse werklocaties zijn klaar voor de toekomst, met innovatie, circulariteit en duurzaamheid als belangrijke en zichtbare dragers **(D)**

Geen enkele onderneming is hetzelfde. Bedrijven kennen dan ook een diversiteit aan vestigingseisen. Met de vastgestelde Visie Werklocaties hebben we inzichtelijk gemaakt welke werkmilieus Arnhem kent en dat het belangrijk is om samen te zorgen dat het juiste bedrijf zich op de juiste plaats huisvest. Veel Arnhemse bedrijven zijn mengbaar met wonen in woon-werkmilieus, daarnaast zorgen dergelijke functies vaak ook voor wijk- en maatschappelijke faciliteiten voor inwoners. Tegelijkertijd zijn er ook tal van bedrijven welke niet mengbaar zijn met wonen, hiervoor kennen we in Arnhem andere werkmilieus. Om deze werkmilieus beter te benutten zullen we de locaties klaar moeten maken voor de toekomst en daarbij ook moeten kijken naar het beter, efficiënter benutten van de bestaande locaties.

We bieden ruimte voor ondernemen **(I)**

- Dit gebeurt onder andere door samen met Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen (StAB) te werken aan een ambitiedocument voor bedrijventerrein Het Broek 2040.
- In 2024 bouwen we verder aan onze innovatieve campussen IPKW, Arnhems Buiten en de Kenniscampus regio Arnhem en het verbinden van deze campuslocaties aan de andere werklocaties.
- Voor het inpassen van wijkeconomie en maatschappelijke voorzieningen in woonwijken werken we aan het opstellen van een zogenaamde 'barcode', om wonen en werken in evenwicht te laten groeien. Tevens wordt het detailhandelsbeleid van Arnhem herijkt.
- In regionaal verband zal in 2024 herijking van het Regionaal Programma Werklocaties (RPW) plaatsvinden.

We werken samen met partners aan kwalitatief goede werklocaties **(I)**

Samen met partners in de stad werken we aan de kwaliteit van onze werklocaties. Onderwerpen als duurzaamheid (energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie), veiligheid (ondermijning en handhaving), bereikbaarheid én organisatiegraad komen hierbij onder andere aan bod. Zo stellen we met en voor meerdere werklocaties Greendeals op en starten we gezamenlijk met het implementeren van deze plannen. Tijdens het periodiek overleg 'Werklocaties Arnhem' pakken we stadsbrede dilemma's op zoals bereikbaarheid en duurzame mobiliteit.
Om dit te bewerkstelligen wordt het budget dat is toegekend voor ‘kwaliteitsimpuls Visie Werklocaties Arnhem 2040’ benut voor het opstellen en uitvoering van projecten in samenwerking met partners en partijen in de stad.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Arbeidsintensiteit per werklocaties	**76,90**	**79,40**	**81,60**	**85,30**	

Eenheid: Gemiddeld aantal banen op de werklocaties per hectare

Bron: Provinciale Werkgelegenheidsenquête (PWE), bewerking O&S

Betere balans tussen vraag en aanbod op de (regionale) arbeidsmarkt **(D)**

Er zijn meer openstaande vacatures dan ooit te voren. Door de groeiende economie en een vergrijzende bevolking zal de krapte alleen nog maar verder toenemen. Deze krapte is niet op te lossen met meer mensen. Het is noodzakelijk om binnen de drie O’s (overheid, ondernemers en onderwijs) opgaven om te zetten in concrete projecten en innovaties die in sneltreinvaart toepasbaar zijn.
De versnellingstafel waar diverse afdelingen van de gemeente in participeren definiëren samen met partijen in de stad deze opgaven en projecten. Dit wordt momenteel omgezet in een jaarplan voor 2023/2024.

We faciliteren Leven lang ontwikkelen **(I)**

Onvoldoende talent is opgeleid in benodigde kennis en vaardigheden in de focussectoren; Energy, IT, Zorg, Onderwijs en Kinderopvang, nu en richting de toekomst. Er liggen kansen in het aanbieden van bij- en omscholing in hard en soft skills voor werkende en werkzoekende in technische en/of digitale vaardigheden. We faciliteren en stimuleren een leven lang ontwikkelen om de mismatch tussen vraag en aanbod te verkleinen.

Vanuit het energiecluster in (regio) Arnhem zetten wij onder de noemer Hotspot Energy in op onderwijsinnovatie, praktijkgericht onderzoek en kennisontwikkeling in de driehoek van onderwijs, ondernemers en overheid.
In de regionale Human Capital agenda is Energy voor Arnhem één van de speerpunten. Een toonaangevend project is Plug in & Play op initiatief van Connectr. In samenwerking met onder andere; HAN, IPKW, Kiemt, Oost NL en provincie en werken we samen aan het aantrekken en behouden van talent, in dit project specifiek voor de laadinfra. Ook het omscholen van werkzoekenden en werkenden voor kansrijke beroepen in de Enerysector is een belangrijk speerpunt in de regionale en lokale Human Capital agenda.
Gezamenlijk zetten we het belang van de Energy opgave op de kaart en enthousiasmeren we mensen om te gaan werken in de Energysector. Voor het implementeren van de beroepentuin in Arnhem-Oost zijn we momenteel bezig om een projectplan te schrijven inclusief financiële paragraaf en een haalbaarheidsonderzoek. Het initiatief is zeer succesvol gebleken in het westen van het land.

We begeleiden ondernemers en werkgevers om op een creatieve manier te kijken naar (nieuw) talent en ondersteunen bij bijvoorbeeld competentiegericht werven.
We verkennen loopbaanpaden voor zijinstromers in de kinderopvang in samenwerking met onderwijs, overheid en bedrijfsleven. Dit is één van de focussectoren waar de versnellingstafel 2023-2024 op inzet.

We zetten in op het aantrekken en behouden van talent (I)

We willen talent aantrekken op opleidingen en sectoren waar de krapte het grootst is. Door actief te participeren in het Human Capital akkoord in de regio streven we naar een betere samenwerking tussen de drie o's: onderwijs, overheid en ondernemers.
We fungeren als aanjager van de regionale werktafel aantrekken en behoud van talent waar in 2024 drie projecten gericht op het behoud van talent in de regio worden uitgevoerd. Eén daarvan is het IT studentlab waar studenten opdrachten uitvoeren voor IT bedrijven uit de regio onder begeleiding van professionals.

Via het samenwerkingsverband 'Arnhem studiestad' werken we aan het aantrekken en binden van studenten aan de stad. We dragen via evenementen voor scholieren en studenten bij aan het interesseren van jongeren voor opleidingen in Arnhem.

Daarnaast willen we het onderwijs aantrekkelijker maken door steeds meer onderwijs te verbinden aan maatschappelijke opgaven. Hiervoor wordt samengewerkt door de Arnhemse kennisinstellingen binnen de City Deal Kennis Maken.
Daarnaast maken we onderdeel uit van een nauwe samenwerking met de grote onderwijsinstellingen in Arnhem; Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN), Van Hall Larenstein (VHL) en ROC Rijn IJssel. De Arnhemse Leeragenda is bedacht om studenten te laten samenwerken vanuit verschillende kennisinstellingen aan maatschappelijke opgaven in de wijken, die bijdragen aan gezondheid, leefbaarheid en veiligheid en duurzaamheid.

Tevens zoeken we de verbinding met Stichting Studentenhuisvesting (SSH&) en de wijkteams om de studenten een thuisgevoel te geven tijdens hun studententijd. Met Citymarketing Arnhem werken we nauw samen op het snijvlak aantrekkelijke zijn als studentenstad en op welke manier marketing daar een rol in kan spelen.
Ook wordt er met partners in de stad gewerkt aan het organiseren van een Student City Challenge; een hackaton waar studenten voor opdrachtgevers uit de stad concepten uitwerken die bijdrage aan maatschappelijke opgaven uit de stad.

We activeren onbenut arbeidspotentieel (I)

Ieder talent telt, en ieder talent is nodig om de mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt te verkleinen. Door middel van maatwerktrajecten begeleiden we Arnhemmers die op dit moment nog langs de zijlaan staan naar (betaald) werk.

- Het succesvolle initiatief genaamd de "Beroepentuin" waar in veel (grote) steden al mee wordt gewerkt, wordt ook in Arnhem geïmplementeerd. Werkende en werkzoekende krijgen gedurende twee weken de kans om zich te oriënteren op een aantal beroepen gerelateerd aan de Energysector. Bestaande vaardigheden worden aangevuld met benodigde en vaardigheden door middel van een scholingstraject.
- Daarnaast verkennen we momenteel op welke manier we drempels kunnen verlagen voor ouders die momenteel nog geen betaald werk uitoefenen. Eén van de initiatieven is het verkennen op welke manier de eigen bijdrage voor de kinderopvang kan komen te vervallen zodat ouders gedurende deze periode van de dag betaald werk kunnen verrichten.

In 2030 hebben we een 50% circulaire economie, in 2050 zijn we volledig circulair (D)

Circulaire economie is gebaseerd op het verbinden van economische, sociale en ecologische waarden.
Het gaat daarbij om slim ontwerp, bewust gebruik en meer en beter hergebruik. Het doel hiervan is om het primair grondstoffen gebruik te verminderen en de milieu-impact van materialen omlaag te brengen. De transitie van een lineaire economie naar een circulaire economie vergt veel werk en inspanning.
Vanuit de visie circulaire economie met het bijbehorende plan van aanpak hebben we de volgende speerpunten benoemd:

- Speerpunt 1: Bedrijven stimuleren en faciliteren;
- Speerpunt 2: Verminderen van restafval;
- Speerpunt 3: Inkoopkracht/het goede voorbeeld geven;
- Speerpunt 4: Ontwikkeling van de stad (circulaire bouw en gebiedsontwikkeling).

We stellen een nieuw uitvoeringsplan circulaire economie op (I)

Het eerste uitvoeringsprogramma circulaire economie 2022-2023 loopt eind 2023 af. Een nieuw plan wordt verwacht in het vierde kwartaal van 2023. Deze plannen worden vergezeld van een evaluatie van het uitvoeringsprogramma circulaire economie 2022-2023.

Het eerste uitvoeringsprogramma 2023-2024 is opgezet als groeimodel. Aangezien de gemeente tot 2022 geen overkoepelend circulair beleid had is de eerste twee jaar gebruikt om de eerste stappen te maken en tegelijkertijd een beleidsprogramma in de steigers te zetten waarmee een versnelling vanaf 2024 binnen handbereik ligt. Veel speerpunten in het eerste uitvoeringsprogramma waren daarom actiegericht en gefocust op het opzetten van circulair beleid en het uitvoeren van pilots.

Op dit moment is het nog onduidelijk waar we precies staan met betrekking tot onze doelstelling van 50 % circulariteit in 2030 op de verschillende speerpunten, met uitzondering van speerpunt 2, verminderen van

restafval. De stand van zaken op dit speerpunt is in deze begroting verder uitgewerkt in het programma Wonen en leefomgeving. Voor de overige speerpunten wordt op dit moment een circulariteitsscan uitgevoerd als onderdeel van de evaluatie. Deze scan dient als nulmeting en startpunt voor een monitoringssysteem en dashboard voor circulaire economie.

Op basis van de evaluatie volgt er een nieuw plan voor 2024 en verder. De verwachting is dat er een stevige versnelling nodig zal zijn om de 50% circulariteit in 2030 in zicht te houden. Deze versnelling zal zich onder andere gaan richten op circulair bouwen, waar we ons via de Woondeal Arnhem-Nijmegen aan hebben gecommitteerd, en op circulair inkopen, waarmee wij als overheid het goede voorbeeld willen geven.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Vol energie zetten wij in op een duurzame, creatieve en levendige economie voor het welzijn en de welvaart van de Arnhemmers	**9.735**	**1.711**	**50**	**200**
Dé Europese Energy hotspot worden	521	0	0	0
Arnhem is de aantrekkelijkste stad van Oost-Nederland om te wonen, werken, ondernemen, studeren, verblijven, ontmoeten en ontspannen	3.366	1.562	50	200
Meer Arnhemse werklocaties zijn klaar voor de toekomst, met innovatie, circulariteit en duurzaamheid als belangrijke en zichtbare dragers	5.787	149	0	0
In 2030 hebben we een 50% circulaire economie, in 2050 zijn we volledig circulair	0	0	0	0
Betere balans tussen vraag en aanbod op de (regionale) arbeidsmarkt	61	0	0	0
Overig	**34**	**44**	**0**	**0**
Totaal	**9.769**	**1.755**	**50**	**200**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	8.082	9.375	10.664	9.769	8.633	8.148	7.779
Baten	1.239	1.222	1.257	1.755	1.600	1.600	1.755
Saldo lasten en baten	***-6.844***	***-8.153***	***-9.407***	***-8.014***	***-7.034***	***-6.548***	***-6.024***
Toevoegingen aan reserves	358	50	50	50	50	50	50
Onttrekkingen aan reserves	713	0	0	200	0	0	0
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***355***	***-50***	***-50***	***150***	***-50***	***-50***	***-50***
Gerealiseerd resultaat	**-6.488**	**-8.203**	**-9.457**	**-7.864**	**-7.084**	**-6.598**	**-6.074**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn totaal begroot op € 9,8 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- Kosten personeel: € 2,7 miljoen;
- Uitgaven voor evenementen: € 1,1 miljoen;
- Uitgaven in het kader van het Fonds Bedrijfsleven: € 0,9 miljoen;
- Uitgaven voor herdenken: € 1,1 miljoen;
- Uitgaven in het kader van ondernemersdienstverlening: € 0,4 miljoen;
- Overige subsidies: € 1,9 miljoen;
- Overige lasten: € 1,7 miljoen.

De totale lasten dalen ten opzichte van 2023 met € 0,9 miljoen. Dit wordt veroorzaakt door de incidentele middelen in 2023 van € 0,2 miljoen voor het versterken van de circulaire economie en € 0,8 miljoen voor het versterken van de werklocaties.

Baten

De baten voor 2024 zijn totaal begroot op € 1,8 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- Toeristenbelasting: € 1,2 miljoen;
- Bijdragen en subsidies van derden: € 0,3 miljoen;
- Overige baten: € 0,3 miljoen.

De totale opbrengsten stijgen ten opzichte van 2023 met € 0,5 miljoen. Dit komt met name door een stijging van de te ontvangen toeristenbelasting met € 0,4 miljoen.

Toevoegingen aan reserves

In 2024 wordt er voor een totaal van € 50.000 toegevoegd aan de reserve Evenementen voor de kroonjaren van Slag om Arnhem.

Onttrekking aan reserves

In 2024 wordt er voor een totaal van € 200.000 onttrokken aan de bestemmingsreserve Evenementen voor het kroonjaar Slag om Arnhem 2024.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

GR Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
Euregio Rijn-Waal
Recreatieschap Overbetuwe
Economic Board regio Arnhem-Nijmegen
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

- Economic Board regio Arnhem Nijmegen;
- Ondernemers Kontakt Arnhem (OKA);
- Platform Binnenstad Arnhem (PBA);
- Stichting Arnhemse bedrijventerreinen (StAB);
- Industriepark Kleefse Waard (IPKW);
- GreenBusinessclub Gelderse Poort (GbcGP)
- Overige werklocaties;
- Oost NL;
- Provincie Gelderland;
- VNO NCW;
- Onderwijs- en kennisinstellingen; HAN, Van Hall Larenstein, ROC Rijn IJssel, ArtEZ;
- Stichting Kiemt;
- Stichting Ondernemersfonds Arnhem;
- Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen (TVAN);
- Stichting Citymarketing Arnhem;
- Veluwe op 1;

- Stichting Airnborne Region;
- DOCKS (Durven Ondernemen Centraal Klarendal & St. Marten);
- Stichting Atelierbeheer SLAK;
- FDFA;
- Ontwerpersplatform Arnhem (OPA);
- Innovate;
- Schakel 025 -Stroomversneller;
- Verenigd Creatief Arnhem;
- Gelrestad Sport;
- Groene Metropoolregio (GMR).

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Economische agenda;
- Visie werklocaties;
- Visie Nieuwe Haven (juli 2020 - agendapunt 6.1 bijlage 1);
- Kantoornota 2022-2030;
- Detailhandelsvisie;
- Mise-en-place - de Arnhemse Horecavisie;
- RPW 2021-2024 (juni 2021 - agendapunt 6.10 bijlage 1);
- Evenementenvisie Evenement organiseren - Gemeente Arnhem;
- Arnhem, stad op de kaart in internationaal perspectief/ Beleidskader voor internationaal beleid tot 2020;
- New Energy made in Arnhem;
- Standplaatsenbeleid;
- Plan van Aanpak Huisvesting Creatieve en Culturele Sector Arnhem;
- Visie Circulaire Economie en Plan van aanpak CE (juli 2021).

Onderwijs

Goed onderwijs is een cruciale pijler bij het tegengaan van kansenongelijkheid. We investeren in de eerste levensjaren van kinderen om hen een goede startpositie op school te bieden. De school als middelpunt van de wijk vormt de basis voor een gezonde en veilige leefomgeving. Daarom zetten we samen met het onderwijs in op een passende plek voor elk kind. Kinderen en jongeren krijgen alle kans om het beste uit zichzelf te halen. Wie gemotiveerd naar school gaat en een goede opleiding kan afronden, heeft immers later zoveel meer kansen. We zetten in op het behalen van een startkwalificatie, basisvaardigheden en gaan laaggeletterdheid tegen bij jongeren en volwassenen. We zorgen voor goede toekomstbestendige onderwijshuisvesting door een beleidsrijk Integraal Huisvestings Plan (IHP) dat we ontwikkelen samen met maatschappelijke organisaties en partners uit het onderwijs.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhemmers met dezelfde talenten hebben dezelfde kansen (A)

Alle kinderen in Arnhem kunnen het onderwijs volgen dat past bij hun mogelijkheden en talenten. In alle wijken moeten kinderen kunnen opgroeien in een gezonde en veilige omgeving waar hun kansen gelijk zijn. Passend onderwijs is beschikbaar voor elk kind en elke behoefte. Dit begint al bij de kinderopvang en het peuterspeelzaalwerk. Kinderen maken een goede start op school en hebben daar hun leven lang profijt van. We zetten in op preventieve maatregelen en vroeg signalering om onderwijsachterstanden en schooluitval te voorkomen. We zetten in op basisvaardigheden en het behalen van een startkwalificatie die jongeren een goede aansluiting op de arbeidsmarkt bieden.

Meer Arnhemse kinderen hebben een goede startpositie op school (D)

Investeringen in de eerste levensjaren van een kind zijn essentieel voor de verdere ontwikkeling.
Kinderen met een achterstand worden zo vroeg mogelijk gesignaleerd en goed voorbereid op het reguliere onderwijs. Dit gebeurt in de voorschoolse periode in de peuterspeelzalen en de kinderopvang. Deze locaties zijn inclusieve locaties, alle kinderen zijn welkom en krijgen er een passend aanbod.

Als kinderen onverhoopt toch met een achterstand aan het onderwijs beginnen, wordt extra ondersteuning geboden om de onderwijskansen van deze kinderen te vergroten. Ook voor hoog- en andersbegaafden en anderstalige kinderen is het belangrijk dat er voldoende passend onderwijsaanbod is in of in de buurt van Arnhem. Dit sluit aan bij de rijke schooldag en de ontwikkelingen voor een pedagogische wijk. Daarbij is het ook belangrijk dat de schoolgebouwen van goede kwaliteit en passend zijn.

We vergroten het bereik van peuteropvang en zorgen voor een kwalitatief goed aanbod (I)

Voor VVE (Voor- en vroegschoolse educatie) en het ontwikkelrecht kunnen alle peuters 16 uur per week terecht. Speerpunten voor de komende jaren zijn dat nog meer peuters gebruik maken van het ontwikkelrecht en dat de kwaliteit van de VVE-opvang wordt versterkt. Hierbij streven wij naar:

- realiseren van een 100% aanbod;
- realiseren van een 100% bereik VVE- peuters;
- jaarlijks auditen van 50% VVE- locaties.

Om de speerpunten te bereiken, verlenen we subsidie aan de kinderopvang voor VVE- en Ontwikkelrechtplekken, voor extra medewerkers op de groep, voor scholing en professionalisering aan PAS en voor monitoring door PAS. Ook zorgen we dat ontwikkelingsproblemen zo vroeg mogelijk worden gesignaleerd en behandeld. Dit door met alle betrokken partijen een integrale en sluitende aanpak rond de ontwikkeling van het jonge kind neer te zetten.

We vergroten het aanbod ten behoeve van kansengelijkheid op de 25 AOB-scholen (I)

Onderwijsachterstandenbeleid (OAB) vindt plaats op 25 OAB-scholen. Hierbij wordt de ontwikkeling van kinderen in een minder ondersteunende thuisomgeving op school extra ondersteund, onder andere met extra aandacht voor taal. We willen dat er op alle OAB-scholen een extra aanbod komt om kinderen gelijke kansen te bieden. We organiseren samen met onze partners Zomer- en weekendschool en activiteiten voor nieuwkomers. De monitoring wordt uitgevoerd door PAS.

We investeren in het Nationaal Programma Arnhem-Oost (I)

Binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost zetten we in op een holistische aanpak waarin we bouwen met diverse bewezen elementen aan een nieuwe blik op de toekomst. De aanpak bevat werkzame elementen van ‘De Gezonde Basisschool van de Toekomst’, de Rijke Schooldag, tutoring, een breed aanbod van buitenschoolse activiteiten en armoedebestrijding.

- We kennen allemaal de uitdrukking ‘It takes a village to raise a child’. Die uitdrukking gaat zeker op voor Arnhem-Oost, misschien wel meer dan elders. Daarom draait de lijn opvoeden en opgroeien binnen het Nationaal Programma Arnhem-Oost om het verder ontwikkelen van ‘De Pedagogische Wijk’. In ‘De Pedagogische Wijk’ willen wij een grotere gemeenschap van mensen bewegen om te zorgen voor een positief ontwikkelklimaat voor alle kinderen en jongeren in Arnhem-Oost. Zodat alle jeugd in een gezonde en veilige omgeving kansrijk en inclusief kan opgroeien en zijn of haar talenten kan ontwikkelen.
- 'De Pedagogische Wijk’ heeft een reikwijdte van ‘min 10 maanden’ tot 27 jaar en is dus van invloed op verschillende levensfases. School, thuis en omgeving Kinderen groeien op binnen de driehoek school, gezin (huishouden) en omgeving (wijk en peers). Het blijkt dat de ontwikkeling van kinderen voor ongeveer 40% plaatsvindt in de binnen schoolse leefwereld en voor 60% daar buiten. Voor sommige kinderen en jongeren is het helaas zo dat die buitenschoolse leefwereld onvoldoende ontwikkelmogelijkheden en/of structuur biedt. Het gevolg is dat zij zich niet optimaal kunnen ontwikkelen en er een groot onbenut potentieel ontstaat. Zeker ook als de kwaliteit van het onderwijsaanbod niet (volledig) op orde is. Om het potentieel van de kinderen en jongeren in Arnhem-Oost te zien en tot bloei te laten komen is er meer en aanvullend aanbod in samenwerking met het onderwijs nodig.
- Dat aanbod bieden we in het Nationaal Programma Arnhem-Oost door onder andere te investeren in de zogenaamde Rijke Schooldag. Kinderen en jongeren kunnen hun talenten het beste ontdekken en ontwikkelen in een omgeving die ze daarvoor uitdaagt, stimuleert en de kans geeft. Daarom realiseren we op termijn op alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs in Arnhem-Oost een Rijke Schooldag. Binnen de Rijke Schooldag werken scholen en lokale partijen nauw samen aan een verrijkt aanbod tijdens, voor en na schooltijd en in de vakantieperiodes. Het gaat onder meer om meer taal- en rekenonderwijs, sport, kunst en cultuur, huiswerkbegeleiding en persoonlijke ontwikkeling. Daarbij bouwen we voort op hetgeen al is ontwikkeld en bekijken we per school en/ of buurt hoe het huidige aanbod verbreed en verdiept kan worden. We organiseren iedere schooldag een aanbod van 8.00 uur tot 17.00 uur. Dit is inclusief een gezonde schoolmaaltijd. Mogelijk breiden we dit op termijn uit naar een aanbod tot 20.00 uur, en op zaterdag.
- We ontwikkelen en bouwen zo een Arnhem-Oost Curriculum.

We investeren in natuureducatie, zodat meer kinderen leren over natuur, duurzaamheid, gezondheid en groen (I)

Arnhem investeert in natuureducatie omdat we van mening zijn dat het waardevol is om kinderen al op jonge leeftijd kennis en ervaring op te laten doen met thema’s als natuur, milieu en duurzaamheid, zodat:

- kinderen de natuur op waarde weten te schatten en daar in hun gedrag op latere leeftijd naar handelen;
- er meer natuur- en milieubewustzijn wordt gecreëerd.

Hierbij werken we aan drie doelen:

1. Meer kinderen (4-12 jaar) van alle 60 basisscholen binnen de gemeente Arnhem nemen deel aan educatieve programma’s over natuur en duurzaamheid en groeien daardoor natuur- en milieubewust op.
2. Elk schoolgaand kind in de leeftijd van 9-10 jaar in Arnhem zal in groep 6 een jaar lang moestuinieren op de basisschool,
3. 7 basisscholen in Arnhem doen mee aan een pilot Duurzame Arnhemse School (DAS) om het thema duurzaamheid (aan de hand van de thema’s afval, energie, gezondheid en vergroenen) een plek binnen het dagelijks onderwijs te geven.

We zorgen voor goede toekomstbestendige (onderwijs) huisvesting (I)

De fysieke leeromgeving van kinderen is van belang voor hun ontwikkeling. We willen dat onderwijshuisvesting daarom aansluit bij de ontwikkelbehoefte van kinderen, een gezond leerklimaat biedt en aansluit op de manier waarop ruimtes in de toekomst gebruikt zullen worden. We zien de school als middelpunt van de wijk. We benadrukken daarom dat onderwijshuisvesting niet alleen gaat over stenen als eindresultaat, maar een middel is voor het behalen van verschillende maatschappelijke doelen, binnen het onderwijs en daarbuiten, en onderdeel is van bredere (gebieds)ontwikkelingen. We ontwikkelen daartoe een meerjarenperspectief op toekomstbestendige onderwijshuisvesting in de vorm van een beleidsrijk Integraal Huisvestings Plan (IHP) voor het funderend onderwijs (primair, voortgezet en speciaal onderwijs). Beleidsrijk betekent dat we het IHP in bovengenoemd breder perspectief plaatsen. Het ontwikkelen van dit beleidsrijke IHP doen we daarom nadrukkelijk samen met maatschappelijke organisaties en onze partners uit het onderwijs.

Het streven is om het IHP eind 2023 te laten vaststellen door de raad. In de tussentijd voeren we de lopende projecten binnen het jaarprogramma onderwijshuisvesting uit. Deze projecten omvatten nieuwbouw, renovatie en het gebruiksklaar maken van tijdelijke onderwijshuisvesting die nodig is tijdens nieuwbouw en renovatie. Het gaat hier om projecten die voortkomen uit het huidige IHP. We rapporteren over lopende projecten in de terugblik over het jaarprogramma 2023 en kijken vooruit in het jaarprogramma 2024.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Het percentage (doelgroep)peuters dat gebruik maakt van VVE of ontwikkelrecht	**86**	**92**	**86**	**89**	

Eenheid: Doel is om alle peuters met een risico op een taalachterstand (deze kinderen krijgen een VVE-indicatie) te bereiken. Het totaal aantal peuters in Arnhem met deze indicatie was in het schooljaar 2019/2020 488. 2020 staat voor schooljaar 2019/2020.

Bron: Stichting PAS (verplichte BBV-indicator)

Meer Arnhemmers hebben een startkwalificatie en voldoende basisvaardigheden (D)

We vinden het belangrijk dat inwoners van Arnhem mee kunnen doen aan de samenleving. Speciale aandacht gaat uit naar de kansen van en het perspectief bieden aan jongeren. Een startkwalificatie, een goede opleiding en voldoende basisvaardigheden dragen bij aan een goede (start)positie op de arbeidsmarkt. Om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt beter op elkaar te laten aansluiten trekken we intensiever op met het onderwijs en het bedrijfsleven.

We werken er aan dat meer jongeren hun startkwalificatie behalen (I)

Ons doel is dat leerlingen die uitvallen (thuiszitters en vroegtijdig schoolverlaters) zo snel mogelijk weer deelnemen aan het onderwijs om een startkwalificatie te behalen. We gaan thuiszitten tegen door met schoolbesturen, jeugdzorginstellingen en andere betrokken partijen het gesprek te voeren over passende onderwijsplekken voor zoveel mogelijk Arnhemse kinderen en jongeren. Daarbij zorgen we met procesafspraken over de regie voor meer duidelijkheid over de onderlinge samenwerking tussen betrokken partijen bij thuiszitters en daarmee een passend aanbod.

We willen dat Arnhemse kinderen en jongeren zo min mogelijk onderwijs missen. Dit betekent dat we zowel ongeoorloofd afwezig zijn (relatief verzuim) als thuiszitten (absoluut verzuim) tot een minimum willen beperken. We streven er naar het percentage vroegtijdig schoolverlaters (VSV) terug te brengen tot onder het percentage van 2018-2019 van 2,81%.

We zetten in op een verbetering van de samenwerking, door het netwerk in en om school te versterken. We richten ons bij de aanpak op de doelgroepen waarbij uitval het meeste voorkomt. We hechten veel waarde aan de monitoring van resultaten. Dit stelt ons in staat om de effecten van het VSV-beleid beter in beeld te krijgen en meer grip te krijgen op de VSV-problematiek.

We gaan laaggeletterdheid tegen (I)

Het hebben van voldoende basisvaardigheden (lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden) is nodig voor inwoners om volwaardig mee te kunnen doen. De aanpak van laaggeletterdheid is een noodzakelijk onderdeel om de ongelijkheid, die van generatie op generatie over gaat, te kunnen doorbreken. Daarom geven we uitvoering aan het Regionaal Programma Volwasseneneducatie 2020-2024 en de jaarplannen. We willen hiermee onder andere een groter bereik van de doelgroep (NT1/NT2) met het educatieaanbod bereiken en meer participatie van burgers in de samenleving.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Absoluut verzuim	**1,80**	**3,10**	**2**	**1,50**	

Eenheid: Het aantal leer- of kwalificatieplichtige jongeren dat absoluut verzuimer is (geweest) gedurende het schooljaar (per 1.000 leerlingen): de jongere is niet ingeschreven bij een onderwijsinstelling en beschikt niet over een vrijstelling. De periodeaanduiding '2022' staat voor schooljaar '2021/2022'.
Streefwaarde absoluut verzuim: 0,5 per 1.000 inwoners in de leeftijd van 5-18 jaar.

Bron: DUO/Ingrado

Relatief verzuim	**32**	**30**	**31**	**36**	

Eenheid: Het aantal leer- of kwalificatieplichtige leerlingen (per 1.000 leerlingen) waarbij sprake is van meer dan 16 uur ongeoorloofd verzuim gedurende 4 opeenvolgende lesweken. De periodeaanduiding '2022' staat voor schooljaar '2021/2022'.
De cijfers van Ingrado hebben betrekking op schooljaren. De periodeaanduiding "2019" staat voor schooljaar "2018/2019".
Streefwaarde relatief verzuim: 20 per 1.000 inwoners in de leeftijd van 5-18 jaar.

Bron: DUO/Ingrado

Voortijdige schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers)	**2,80**	**2,50**	**2,60**	**3,10**	
Eenheid:	Vsv'ers zijn jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Een startkwalificatie is een havo of vwo diploma of minimaal een mbo-2 diploma. Het vsv-percentage staat voor het aantal vsv'ers als percentage van het aantal onderwijsdeelnemers die aan het begin van het schooljaar ingeschreven staan.				
Bron:	DUO/ Ingrado				

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Arnhemmers met dezelfde talenten hebben dezelfde kansen	**8.966**	**2.266**	**84**	**74**
Meer Arnhemse kinderen hebben een goede startpositie op school	2.928	285	84	74
Meer Arnhemmers hebben een startkwalificatie en voldoende basisvaardigheden	6.038	1.981	0	0
Overig (Onderwijshuisvesting)	**18.539**	**684**	**9.095**	**8.268**
Totaal	**27.504**	**2.951**	**9.179**	**8.343**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	23.516	24.592	25.947	27.504	28.575	29.471	29.194
Baten	4.845	2.417	3.681	2.951	2.951	2.951	2.951
Saldo lasten en baten	***-18.671***	***-22.175***	***-22.265***	***-24.554***	***-25.625***	***-26.520***	***-26.243***
Toevoegingen aan reserves	9.767	8.545	9.547	9.179	9.753	8.395	8.400
Onttrekkingen aan reserves	9.885	7.913	8.039	8.343	9.354	9.733	10.124
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***118***	***-632***	***-1.508***	***-836***	***-398***	***1.338***	***1.724***
Gerealiseerd resultaat	**-18.553**	**-22.807**	**-23.773**	**-25.390**	**-26.023**	**-25.183**	**-24.519**

Toelichting

Het programma onderwijs is deze begroting zero based opgebouwd. De activiteiten die binnen dit programma worden uitgevoerd zijn ingedeeld in 6 onderwerpen: onderwijshuisvesting, voorschools aanbod, goede startpositie, bovenwettelijk onderwijsaanbod, voortijdig schoolverlaten en volwasseneducatie. Er bestaat een grote overlap met de wijkprogramma's in de uitvoering van onderwijs. Diverse onderwijsbudgetten zijn doorgemandateerd, waarmee de beleidsmatige inzet niet op Wijken Algemeen, maar op het programma Onderwijs worden begroot. Daarom is voor zero based naar alle onderwijsmiddelen gekeken. Voor onderwijshuisvesting wordt een nieuw Integraal Huisvestingsplan (IHP) wordt opgesteld. Daarmee wordt de begroting voor onderwijshuisvesting zero based opgebouwd, daarom is onderwijshuisvesting, met uitzondering van de beleidsmatige inzet buiten zero based begroten gehouden.

Zoals ook in het plan van aanpak zero based begroten is opgenomen (maart 2022, zaaknummer 640401), worden afwijkingen in de omvang van de programma's eerst op een stelpost geplaatst, waarna deze bij het eerstvolgende integrale besluitvormingsmoment, de Perspectiefnota 2025-2028, meegenomen worden.

In de tabel hieronder staat het totaaloverzicht met de inkomsten en uitgaven voor onderwijs binnen het programma Onderwijs en binnen Wijken Algemeen. Vervolgens is per onderwerp een uitsplitsing opgenomen.

Programma Onderwijs 2024	Inkomsten		Uitgaven			
	Specifieke uitkering	Vastgoed	Subsidie verlening	Beleids-matige inzet	Overige uitgaven	Totaal uitgaven
bedragen x € 1.000						
Onderwerp						
Onderwijshuisvesting	-	684	-	367	18.375	18.742
Voorschools aanbod	-		-	178	31	209
Goede startpositie	-		1.860	309	1.069	3.239
Bovenwettelijk onderwijsaanbod						
Natuur- en milieueducatie	-	285	2.156	-	702	2.857
Taal- en spraakontwikkeling	-		-	-	100	100
Ondersteunend personeel basisscholen	-		-	-	-	-
Voortijdig schoolverlaten	-		-	149	-	149
Volwasseneducatie	1.981		2.163	89	259	2.511
Stelpost	-		-	-198	-104	-303
Totaal	**1.981**	**970**	**6.179**	**1.092**	**20.535**	**27.504**

Wijken Algemeen 2024	Inkomsten		Uitgaven			
	Specifieke uitkering	Vastgoed	Subsidie verlening	Beleids-matige inzet	Overige uitgaven	Totaal uitgaven
bedragen x € 1.000						
Onderwerp						
Onderwijshuisvesting	-	4.104	-	-	-	6.168
Voorschools aanbod	-	41	2.345	-	214	2.559
Goede startpositie	7.092		5.252	-	1.882	7.134
Bovenwettelijk onderwijsaanbod						
Natuur- en milieueducatie	-		-	-	-	-
Taal- en spraakontwikkeling	-		-	-	-	-
Ondersteunend personeel basisscholen	-		342	-	-	342
Voortijdig schoolverlaten	1.322		1.035	-	1.667	2.702
Volwasseneducatie	-		-	-	-	-
Stelpost	-		-	-	267	267
Totaal	**8.414**	**4.145**	**8.975**	**0**	**3.763**	**19.173**

Totaal wordt een negatieve stelpost van € 303.000 gevormd in het programma Onderwijs doordat de uitkomsten van zero based hoger uitkomen dan de programmaomvang. Binnen Wijken Algemeen wordt een positieve stelpost gevormd van € 267.000 doordat de uitkomsten van zero based lager uitkomen dan de programmaomvang. Dit wil zeggen dat op basis van zero based de lasten binnen het programma Onderwijs € 303.000 hoger begroot zouden moeten worden en binnen Wijken Algemeen € 267.000 lager. Deze stelposten zullen betrokken, indien noodzakelijk, worden bij de integrale besluitvorming bij de Perspectiefnota volgend jaar.

Van de stelpost op het programma Onderwijs wordt € 198.000 gevormd in verband met een hogere beleidsmatige inzet dan op dit moment begroot. Dit betreft met name onderwijshuisvesting. Op dit moment is er 1,56 fte begroot voor onderwijshuisvesting. Dit wordt op dit moment incidenteel aangevuld voor het opstellen van het IHP. Voor

het jaar 2024 is incidenteel ruimte binnen de huidige exploitatie budgetten om tijdelijke inhuur op te vangen. De verwachting is dat er in totaal 3,5 á 4 fte nodig is voor de beleidsmatige uitvoering van onderwijshuisvesting. Dit effect wordt meegenomen in het IHP. Daarnaast is er een tekort van 0,44 fte voor passend onderwijs, er is geen structurele capaciteit om deze activiteiten binnen goede start op te pakken. Vraagstukken hieromtrent worden op dit moment ad hoc opgepakt.

In de praktijk is er een overlap van de beleidsmatige inzet tussen de verschillende onderwerpen, niet iedereen werkt uitsluitend aan één onderwerp.

Van de overige stelpost (deels administratief tussen stad en wijk) betreft € 163.000 voornamelijk een onderbesteding op een aantal subsidieregelingen. De komende periode wordt bekeken hoe hier invulling aan te geven. Zo nodig wordt ook deze stelpost betrokken bij de integrale besluitvorming bij de Perspectiefnota volgend jaar.

Voorschools aanbod	Totaal	Programma Onderwijs	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Specifieke uitkering van het Rijk	**0**	**0**	**0**
Inkomsten vastgoed	**41**	**0**	**41**
Verstrekte subsidies	**2.345**	**0**	**2.345**
St. Entrea Lindenhout	177		177
Stichting De Driestroom	131		131
Kinderopvang SKAR BV	568		568
St. Peutercentra Arnhem	765		765
Partou BV	42		42
Kinderopvang Twins	4		4
Kluppluz BV	493		493
Het Kuikentje BV	13		13
Peuteropvang Zand op de Mat	12		12
St. Kentalis Zorg	139		139
Beleidsmatige inzet	**178**	**178**	
Overig	**245**	**31**	**214**
Regionaal voorschools aanbod	203		203
Nog toe te delen middelen gemeentefonds	31	31	
Vastgoed	11		11
Totaal uitgaven	**2.769**	**209**	**2.559**

Binnen Voorschools aanbod wordt € 41.000 aan inkomsten huurinkomsten begroot van een tweetal peuterspeelzalen die gevestigd zijn in gemeentelijk vastgoed. De kosten voor vastgoed hangen samen met dezelfde panden. De beleidsmatige inzet betreft totaal 1,70 fte. Een deel van de dekking voor Voorschools aanbod wordt geboden vanuit de decentralisatie-uitkering (DU) voorschoolse voorziening peuters in de gemeentefondsuitkering. Omdat deze, anders dan een specifieke uitkering, vrij besteedbaar is, zijn deze inkomsten begroot binnen het programma Bestuur, dienstverlening en financiën. De laatste mutaties van deze DU zullen nog worden ingezet als dekking bij een actualisatie van de subsidies.

Goede startpositie	Totaal	Programma Onderwijs	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Specifieke uitkering van het Rijk	**7.092**		**7.092**
Verstrekte subsidies	**7.112**	**1.860**	**5.252**
St. Rijnstad	164		164
St. Pas	2.227		2.227
St. Delta Kath.- en prot onderwijs	394		394
LeukOmteLeren Weekendschool Arnhem	27		27
SIMON scholen	84		84
Kinderopvang SKAR BV	1.174		1.174
St. Peutercentra Arnhem	1.722	1.566	156
Partou BV	163	158	6
St. Rozet	58		58
Kinderopvang Twins	163	137	26
St. Gym & Turnen Arnhem	147		147
Het Kuikentje BV	22		22
St. Flores Onderwijs	750		750
Peuteropvang Zand op de Mat	17		17
MGR Onderwijs	**1.122**		**1.122**
Beleidsmatige inzet	**309**	**309**	
Overig	**1.829**	**1.069**	**760**
Schoolmaaltijden	520	520	
Versterken kansengelijkheid rond onderwijs	520	520	
Holocaustbewustwordingsprogramma	30	30	
Algemeen aanpak onderwijsachterstand	760		760
Totaal uitgaven	**10.372**	**3.239**	**7.134**

Binnen het onderwerp goede startpositie valt de aanpak van onderwijsachterstanden, maar ook prioriteiten die recent zijn aangebracht, zoals schoolmaaltijden, versterken kansengelijkheid en het holocaustbewustwordingsprogramma. Voor de aanpak van onderwijsachterstanden ontvangt Arnhem een specifieke uitkering van € 7,1 miljoen. Aan deze uitkering zijn voorwaarden verbonden en jaarlijks moet verantwoording worden afgelegd aan het Rijk over hoe deze uitkering is besteed. Daarmee is de beleidsvrijheid voor de aanpak van onderwijsachterstanden beperkt, net als andere activiteiten die gedekt worden door specifieke uitkeringen. Meer doen op basis van de eigen inkomsten kan, wanneer de inzet beperkt wordt, zal mogelijk ook de uitkering worden verlaagd.

De Arnhemse bijdrage aan de Modulaire Gemeenschappelijke Regeling (MGR) met betrekking tot de aanpak van onderwijsachterstanden bedraagt € 1,1 miljoen. Daarnaast is een algemeen budget van € 760.000 begroot dat voornamelijk ingezet wordt voor aanvullende specifieke opdrachten aan de MGR.

De beleidsmatige inzet betreft 2,6 fte.

Bovenwettelijk onderwijsaanbod	Totaal	Programma Onderwijs	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Natuur- en Milieueducatie			
Inkomsten vastgoed	**285**	**285**	**0**
Verstrekte subsidies	**2.156**	**2.156**	**0**
St. Natuurcentrum Arnhem	2.156	2.156	
Schoolmoestuinen 22A53	**520**	**520**	**0**
Vastgoed	**182**	**182**	**0**
Stadsboerderij Presikhaaf	90	90	
Stadsboerderij De Korenmaat	92	92	
Subtotaal lasten	**2.857**	**2.857**	**0**
Taal- en spraakontwikkeling **Bedragen x € 1.000**			
VGGM	**78**	**78**	**0**
Aanvullende opdrachten	**22**	**22**	**0**
Subtotaal lasten	**100**	**100**	**0**
Ondersteunend personeel basisscholen			
Verstrekte subsidies	**342**	**0**	**342**
St. Delta Kath.- en prot onderwijs	118		118
St. Flores Onderwijs	225		225
Subtotaal lasten	**342**	**0**	**342**
Totaal uitgaven	**3.299**	**2.957**	**342**

De inkomsten voor vastgoed zijn afkomstig van de stadsboerderijen. Voor taal- en spraakontwikkeling is de reguliere bijdrage aan VGGM voor hun taken die zij als gemeenschappelijke regeling voor alle deelnemende gemeenten uitvoeren. Daarnaast is een budget van € 22.000 begroot dat ingezet wordt voor aanvullende opdrachten.

Voor Bovenwettelijk onderwijsaanbod is geen capaciteit in het overzicht opgenomen. 0,2 fte voor natuur- en milieueducatie wordt vanuit het ruimtelijk domein gedekt, de andere onderwerpen zijn verweven met voorschools aanbod en goede start.

Voortijdig schoolverlaten	Totaal	Programma Onderwijs	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Specifieke uitkering van het Rijk	**1.322**		**1.322**
Verstrekte subsidies	**1.035**	**0**	**1.035**
De Onderwijsspecialisten	266		266
Rijn Ijssel Roc	275		275
St. Quadraam Maarten van Rossem	116		116
Passend Onderwijs Samenwerkingsv.	70		70
VMBO 'T Venster	67		67
St. School's cool Arnhem	14		14
JINC Arnhem	42		42
St. Chr Onderw Groep Vallei & Geld	83		83
Aeres MBO Velp	101		101
Gemeenschappelijke regelingen	**1.667**	**0**	**1.667**
MGR RMC/VSV	1.476		1.476
VGGM	191		191
Beleidsmatige inzet	**149**	**149**	**0**
Totaal uitgaven	**2.851**	**149**	**2.702**

Voortijdig schoolverlaten is volledig op Wijken Algemeen begroot, met uitzondering van de beleidsmatige inzet van 1,85 fte. Het beleid wordt uitgevoerd door de gemeenschappelijke regelingen en met het verstrekken van subsidies aan diverse onderwijsinstellingen die daarmee voortijdig schoolverlaten zoveel mogelijk beperkten.

Volwasseneducatie	Totaal	Programma Onderwijs	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Specifieke uitkering van het Rijk	**1.943**	**1.943**	**0**
Bijdrage regiogemeenten	**38**	**38**	**0**
Verstrekte subsidies	**2.163**	**2.163**	**0**
St. Rijnstad	45	45	
Rijn IJssel Roc	1.311	1.311	
Stichting Prisma Immerloo	16	16	
St. PRAGO	110	110	
St. Rozet	195	195	
Reg Opleids.centr Graafschap College	41	41	
St. Bibliotheek Veluwezoom	50	50	
St. Welzijn Lingewaard	42	42	
IVIO-Opleidingen	232	232	
St. Vitanos	25	25	
Kunstwerk! Cultur voorz. de Liemers	24	24	
DigiSlim	37	37	
Stichting Sante Partners	23	23	
Locus Fysiotherapie	11	11	
St Openbare Bibliotheek Gelderl Zuid	1	1	
Algemeen volwasseneducatie	**259**	**259**	**0**
Beleidsmatige inzet	**89**	**89**	**0**
Totaal uitgaven	**2.511**	**2.511**	**0**

Volwasseneducatie is een taak die Arnhem voor de regio uitvoert. Naast de specifieke uitkering ontvangt Arnhem ook een gedeeltelijke vergoeding van € 38.000 voor de beleidsmatige inzet. De totale beleidsmatige inzet bedraagt 1 fte.

Toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves
In 2024 wordt totaal € 9,2 toegevoegd aan de reserves. € 9,1 miljoen aan de bestemmingsreserve Onderwijs voor de dekking van toekomstige kapitaallasten en € 119.000 van de bestemmingsreserve Vastgoed voor toekomstig onderhoud.

Daarnaast wordt totaal € 8,3 miljoen onttrokken aan reserves. € 8,2 miljoen aan de bestemmingsreserve Onderwijs ter dekking van kapitaallasten en € 106.000 aan de bestemmingsreserve Vastgoed voor de dekking van het onderhoud.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

Op alle gebieden wordt nauw samengewerkt met besturen en medewerkers van onderwijs (primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO), (voortgezet) speciaal onderwijs (V)SO, middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en hoger beroepsonderwijs (HBO), voorschoolse voorzieningen, kinderopvang, maatschappelijke partners en sociaal ondernemers.
In de uitvoering worden maatschappelijke partners betrokken.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Subsidieregeling Aanpak voortijdig schoolverlaten;
- Plan van aanpak voortijdig schoolverlaten Arnhem 2021 tot en met 2024;
- Jaarprogramma onderwijshuisvesting 2020;
- Herstelagenda; Arnhemse aanpak onderwijs;
- Subsidieregeling Voorschools Aanbod Arnhem;
- Raadsvoorstel en -besluit Verzelfstandiging Natuurcentrum Arnhem;
- Raadsbesluit om gemeentelijke leerplichttaken regionaal uit te voeren;
- Raadsbesluit om RMC-taken / Team VSV onder te brengen bij het RBL;
- Raadsbesluit d.d. 6 november 2017 wijziging MGR sociaal domein;
- Integraal huisvestingsplan primair onderwijs Arnhem 2017-2026;
- Programma Volwasseneneducatie & aanpak Laaggeletterdheid (2021-2024);
- Vaardig Arnhem (2021-2022).

Cultuur

De waarde van kunst en cultuur voor onze samenleving is groot en is nadrukkelijk méér dan alleen schoonheid, troost of vermaak. De artistieke en intrinsieke waarde van kunst en cultuur zijn de basis van een goed cultuurbeleid. Tegelijkertijd bevinden kunst en cultuur zich niet op een eiland, maar zijn ze onderdeel van een brede maatschappelijke agenda. Kunst, cultuur en creativiteit helpen bij het aangaan van complexe maatschappelijke vraagstukken zoals groeiende kansenongelijkheid, tweedeling en polarisatie, de klimaatcrisis, woningnood en toenemende eenzaamheid onder ouderen en jongeren.
We blijven met ons beleid werken aan versterking van ons culturele aanbod: van de podiumkunsten (dans, toneel, muziek), musea en beeldende kunst tot film, letteren (van' spoken word' tot leesbevordering) en creatieve industrie (zoals mode en design). We zorgen dat talent zich kan ontwikkelen en koppelen talent aan de opgaven in onze stad. We willen zoveel mogelijk mensen laten meedoen, cultuur is er immers voor iedereen.
Cultuurmakers hebben ruimte nodig om te innoveren en nieuwe dingen uit te proberen. Daar hoort bij dat we zorgen voor voldoende ateliers, oefenruimtes en presentatiemogelijkheden in de stad. Daarnaast verdient cultuurhistorisch erfgoed een prominente plek in de stad. Mensen moeten het kunnen zien, er meer over te weten kunnen komen en het vooral ook kunnen beleven. Ook dit zorgt voor een aantrekkelijke stad.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Kunst en cultuur verlevendigt de stad en verbindt Arnhemmers met elkaar (A)

Kunst verbindt en is het cement van de Arnhemse samenleving. Kunst en cultuur maken de stad mooier en aantrekkelijker om in te wonen, te werken of te verblijven. Cultuur levert een wezenlijke bijdrage aan de levendigheid en leefbaarheid van stad en wijken. Het brengt inwoners bij elkaar en versterkt de onderlinge verbondenheid. Dankzij het bruisende en diverse aanbod dat Arnhem te bieden heeft, kan iedereen meedoen met en genieten van kunst en cultuur, ongeacht achtergrond, leeftijd of inkomen. We investeren in zowel het topsegment, makers als breedtekunst en -cultuur.

Verbreding van cultuurbereik en participatie (D)

Cultuur is van en voor iedereen. We streven ernaar de toegankelijkheid en bereikbaarheid van kunst en cultuur in de breedte te vergroten en daarmee actieve en passieve cultuurdeelname te stimuleren. Dit komt de persoonlijke ontwikkeling van mensen ten goede, maar is ook voor de ontwikkeling van de lokale en regionale samenleving belangrijk, onder andere voor de sociale cohesie.

Cultuur is van en voor iedereen (I)

We zetten in op het vergroten van de cultuurdeelname van jeugd en ouderen en stimuleren kunstbeoefening op amateurniveau.

- Cultuureducatie moet voor elk kind beschikbaar en bereikbaar zijn. In 2023 hebben wij het Convenant Cultuureducatie Arnhem opnieuw afgesloten tot 2030. In het convenant werken onderwijsinstellingen, culturele instellingen en de gemeente samen om cultuureducatie een vaste waarde te laten zijn in het onderwijsprogramma van het Primair Onderwijs. De (landelijke) programma's Cultuureducatie met Kwaliteit en Meer Muziek in de Klas staan hierbij centraal. Daarnaast is een van de pijlers om cultuureducatie te verbreden naar het buitenschoolse onderwijs, waarbij verbinding gezocht wordt met het Nationaal Programma Arnhem Oost. Ook in de programmering van buitenschoolse activiteiten willen we het cultuuraanbod versterken, bijvoorbeeld in het nieuwe jongerencentrum in Schuytgraaf. We werken een voorstel uit zodat jongeren tot 18 jaar gratis naar voorstellingen, concerten of tentoonstellingen kunnen.
- Via het convenant Arnhem Cultuurparticipatie (ACP) 55Plus, waarin Rozet participeert, stimuleren wij samen met culturele, welzijns- en zorginstellingen de maatschappelijke betrokkenheid van ouderen door kunst en cultuur.
- We faciliteren het beoefenen van amateur- en breedtekunst waar het gaat om locaties voor lessen en presentatie via onze subsidies aan Rozet, Huis van Puck en de Jacobiberg. Toch constateren wij dat de vraag naar betaalbare en goed gefaciliteerde ruimtes voor amateurkunst het aanbod overstijgt. Het gemeentebreed te ontwikkelen accommodatiebeleid heeft als doel om maatschappelijke accommodaties zo goed mogelijk in te zetten, passend bij de vraag vanuit de samenleving. Hierin wordt de vraag vanuit de breedtekunst meegenomen.
- Wij ondersteunen de amateurkunst via de Amateurkunstregeling en de subsidieregeling Presentatie Amateurkunst. Daarnaast stellen wij geld beschikbaar voor het organiseren van een jaarlijks amateurkunstfestival. Het platform Amateurkunst Arnhem is de gesprekspartner van de gemeente. Gezamenlijk bezien we hoe het belang van ruimte en programma voor de breedtekunst voldoende kunnen worden geborgd.

De aandacht voor de maatschappelijke impact van kunst en cultuur groeit. In Arnhem biedt dat kansen bij de opgaven op sociaal-maatschappelijk gebied zoals bij het Nationaal Programma Arnhem-Oost. Kunst en cultuur kunnen bijdragen aan emancipatie, kansengelijkheid, persoonlijke ontwikkeling van onder andere jongeren en aan een prettige en veilige leefomgeving. Hier zetten we de komende jaren sterker op in.

Een artistiek interessant, divers en veelzijdig cultureel aanbod in de stad **(I)**

Cultuurmonitor 025
Bij de totstandkoming van het profiel van cultuurregio 025 Arnhem – Nijmegen is geconstateerd dat beide gemeenten op andere wijze en met andere intensiteit en frequentie aan effectmeting doen. We zijn bezig dit te stroomlijnen, zodat we via dezelfde indicatoren langjarig inzicht krijgen in cultuurgedrag en -waardering in beide steden en tussen beide steden. Zo wordt in Nijmegen vierjaarlijks een enquête onder het publiek van de grotere instellingen gehouden; iets wat Arnhem in dezelfde vorm inmiddels ook doet. We streven ernaar te komen tot een Cultuur Monitor Arnhem Nijmegen om cultuur in Arnhem op een aantal indicatoren langjarig te kunnen volgen. Daarnaast nemen Arnhem en Nijmegen deel aan de recent gestarte Cultuurmonitor Gelderland, die eveneens langjarig het effect van beleid volgt. Beide betrekken we bij de monitoring van ons cultuurbeleid.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Aantal bereikte scholen in Arnhem			**55**	**57**	
Eenheid: Aantal					
Bron: Rozet					
Aantal bereikte scholen met programma Cultuureducatie met Kwaliteit			**21**	**20**	
Eenheid: Aantal					
Bron: Rozet					
Aantal bereikte leerlingen in het primair onderwijs met Cultuureducatie met Kwaliteit			**5500**	**6664**	
Eenheid: Aantal					
Bron: Rozet					
Waardering aanbod culturele voorzieningen in de buurt	**41**		**41**		
Eenheid: % (helemaal) eens met de stelling: in de buurt zijn voldoende voorzieningen voor culturele activiteiten.					
Bron: Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)					

Versterking van de culturele infrastructuur **(D)**

Arnhem onderscheidt zich van andere steden door een complete keten educatie-productie-presentatie in nagenoeg alle kunstvormen. Daarin blijven we investeren. Dit is een belangrijke randvoorwaarde voor de doorstroming en vernieuwing van talent, van amateur tot professional.

Stimulering van het makersklimaat **(I)**

Arnhem is een stad van makers waar talent zich kan ontwikkelen, kan doorgroeien en professionaliseren. Arnhem kent een subsidiegebouw dat zowel laagdrempelig is als groei stimuleert en we zorgen voor voldoende voorzieningen (podia en presentatiemogelijkheden) en randvoorwaarden als ateliers, repetitieruimte en regelgeving. Voor programmering is meer geld vrijgemaakt om zo het aanbod meer divers en actueel te maken en beter aan te laten sluiten bij de behoeften van verschillende doelgroepen, onder wie jongeren. We bekijken hoe de debatfunctie in de stad beter kan worden ingevuld, waarbij we de bestaande voorzieningen meenemen.

Cultuurplatform Cultuur Academy (een fusie tussen Schakel025 en Cultuur Academy) bouwt voort op een stevig programma voor de sector waarbij focus ligt op het delen van kennis, ondernemerschap en professionalisering.

Met het vaststellen van het Kader Beeldende Kunst in de Openbare ruimte en het plan Kunst in Uitvoering is er onder andere extra aandacht voor het verstrekken van kunstopdrachten waarmee wordt bijgedragen aan versterking van het makersklimaat. Met kunst en kunstuitingen wordt kwaliteit toegevoegd aan de openbare ruimte en wordt de stad aantrekkelijker voor inwoners en bezoekers. Ook street art krijgt een extra impuls, door muurschilderingen toe te voegen in de stad. Deze geven toegevoegde waarde voor de leefbaarheid en promotie van onze stad en geven een artistiek kwalitatieve impuls.

We ondersteunen de Arnhemse modepartners, ArtEZ, State of Fashion, Fashion + Design Festival Arnhem (FDFA), Museum Arnhem en Rijn IJssel met een bijdrage aan een coördinator die uitvoering geeft aan het meerjarenprogramma. De strategie van Modepartners 025 sluit aan op onze eigen ambities om het mode-ecosysteem in Arnhem en regio te versterken, mode steviger te verbinden met maatschappelijke opgaven, zoals duurzaamheid, circulaire economie en inclusie en de relatie tussen mode en de maakindustrie te versterken.

Zorg voor voldoende ateliers, oefenruimtes en presentatiemogelijkheden in de stad (I)

De culturele en creatieve sector is van grote waarde voor onze stad. De werkgelegenheid in de sector groeit. De wachtlijsten voor betaalbare werkplekken lopen op. Het tijdelijke aanbod neemt tegelijkertijd af, en de groei van nieuw aanbod vlakt af. De ruimte in Arnhem is beperkt en er zijn forse (woningbouw)opgaven. We geven uitvoering aan het door de raad vastgestelde 'plan van aanpak huisvesting creatieve en culturele sector' en daarmee willen we 12.000 m2 permanente werkruimte voor de sector realiseren in de periode 2021-2024, waaronder voor makers. Via de regeling Creatieve Bedrijfsverzamelgebouwen kunnen makers in een vroeg stadium worden ondersteund in hun planvorming voor permanente ruimte. Daarvan wordt goed gebruik gemaakt. We signaleren echter dat het door allerlei oorzaken nog niet is gelukt daadwerkelijk permanente werkruimte te realiseren. Inzet en noodzaak blijft om deze doelstelling te halen zodat we creatieve makers ruimte kunnen bieden in en kunnen behouden voor de stad. We kijken nadrukkelijk naar een nog actievere regierol van de gemeente daarbij. Als gemeentelijk vastgoed vrijkomt kijken we eerst of dit kan worden ingezet voor maatschappelijke functies, zoals voor culturele makers. Waar nodig en met een passende businesscase kunnen voor dit doeleinde ook strategische aankopen worden gedaan.

De businesscase voor de vestiging van Popcentrum Jacobiberg in Arnhem-Zuid aan de Groningensingel wordt verder uitgewerkt. Het nieuwe cultuurgebouw wordt naar verwachting in 2026 opgeleverd. Om die reden wordt ook naar tijdelijke huisvesting voor de Jacobiberg gekeken, wanneer de bruikleen van hun huidige onderkomen op De Hes wordt opgezegd.

Stichting SLAK Ateliers heeft in Arnhem tot doel om woon- en werkruimten en broedplaatsen voor culturele en creatieve professionals te realiseren. De gemeenten Arnhem en Nijmegen hebben in 2022 opdracht gegeven voor een benchmark onderzoek SLAK. Mede naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek, hebben wij samen met SLAK en de gemeente Nijmegen geconcludeerd dat er aanpassingen nodig zijn in het huidige model van het creëren, beheren en exploiteren van ateliers, werk- en oefenruimten. Ons hoofddoel is dat de ateliervoorraad in de stad behouden blijft, professioneel wordt beheerd en financieel gezond wordt geëxploiteerd. Voor ons staan betaalbaarheid, verduurzaming en continuïteit daarbij centraal. Met deze uitgangspunten wordt in 2024 een herstructureringstraject van SLAK geïmplementeerd.

Nieuwe multifunctionele cultuurlocatie in Arnhem-Zuid (I)

Het is al langere tijd bekend dat het culturele aanbod niet goed is verdeeld over de stad en dat er relatief weinig culturele voorzieningen zijn in Arnhem-Zuid, terwijl daar steeds meer mensen wonen. We vinden dit onwenselijk, kunst en cultuur moeten voor iedereen bereikbaar zijn. De nabijheid van cultuur is belangrijk en zelfs bepalend voor de deelname aan cultuur. Daarom zetten we in op de versterking van het culturele aanbod en de faciliteiten in Arnhem-Zuid voor cultuureducatie, -participatie en -presentatie. Zo werken we aan een multifunctionele cultuurlocatie in Zuid, waarbij we nadrukkelijk ook kijken naar de behoeften van bewoners. Samen met bewoners, cultuurpartners en andere betrokkenen maken we hiervoor een plan. Ondertussen wordt in samenwerking met Bureau Ruimtekoers geprogrammeerd in Zuid, op diverse locaties. De uitkomsten van deze testprogrammering gelden als opmaat naar een definitieve uitbreiding van het aanbod en de voorzieningen.

Ook de voorgenomen verhuizing van popcentrum Jacobiberg naar de Groningensingel draagt bij aan meer cultuur in Zuid. Dit geldt ook voor de mogelijke verruiming van de openingstijden van Rozet Kronenburg en de uitbreiding van activiteiten die daardoor mogelijk wordt.

We gaan de waardering van het aanbod aan culturele voorzieningen in Arnhem-Zuid de komende jaren meten. Doel is de waardering te verhogen/ gelijk te trekken met de waardering van culturele voorzieningen stadsbreed.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Aantal gerealiseeerde m2 permanente werkruimte voor de sector			**0**	**0**	
Eenheid:	m2 permanente werkruimte. In 2021 mee gestart. Streefwaarde 2022 4.000m2				
Bron:	Gemeente Arnhem				

Waardering aanbod culturele voorzieningen in Arnhem Zuid	**31,60**		**31,10**		
Eenheid:	% (helemaal) eens met de stelling: in Arnhem Zuid zijn voldoende voorzieningen voor culturele activiteiten				
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)				

Profilering en vitalisering van het culturele klimaat (D)

We zetten in op het versterken en behouden van de toppositie die Arnhem heeft als culturele en creatieve stad en dragen zo bij aan werkgelegenheid, innovatie en een aantrekkelijk vestigings- en woonklimaat. Daarbij is ook onze rol, positie en samenwerking in de brede regio van belang.

Toekomstbestendige huisvesting van het Stadstheater en onze Rijksgezelschappen Oostpool en Introdans (I)

Toekomstbestendige huisvesting van onze culturele instellingen is van groot belang zodat zij kunnen inspelen op de veranderende samenleving en zo relevant blijven voor hun bestaande en toekomstige publiek.
De renovatie en verbouwing van het Stadstheater, inclusief kleine zaal, is in de ontwerpfase en het Stadstheater is vanaf eind 2023 tot in 2027 gesloten. In deze jaren zal een groot deel van de voorstellingen van het Stadstheater in Musis plaatsvinden, dat hiervoor wordt aangepast.

Theater Oostpool en Introdans zijn aan zet om hun eigen nieuwe huisvesting te realiseren. De provincie Gelderland heeft, in navolging van de gemeente, hiervoor geld in het vooruitzicht gesteld: een bedrag van 10 miljoen. We steunen en ondersteunen de twee gezelschappen in dit project en vinden het logisch als de nieuwe huisvesting in de nabijheid van het Stadstheater zou zijn.

Ontwikkeling van de Sonsbeektentoonstelling en State of Fashion (I)

Het afgelopen jaar heeft de Sonsbeektentoonstelling flink onder druk gestaan. In opdracht van de gemeente is onderzoek gedaan naar de toekomstbestendigheid van de organisatie en de editie in 2024. Het opstappen van het curatorenteam van Sonsbeek 20-24 is hierin meegenomen. Sonsbeek is een internationaal gerenommeerde tentoonstelling die een grote meerwaarde heeft voor onze stad. Na het haalbaarheidsonderzoek is besloten een RESET uit te voeren en eerst te zorgen voor een toekomstbestendige organisatie van Sonsbeek. De stichting is gesplitst en gaat zich zowel inhoudelijk organisatorisch als financieel versterken.

Er wordt gewerkt aan een nieuwe editie waarin bij het jubileum van 75 jaar Sonsbeek wordt stilgestaan. De jubileumeditie is na onderzoek door BMC naar de haalbaarheid, een jaar verschoven naar 2025. Voor de ‘jubileum’ editie hebben we incidenteel extra middelen gereserveerd zodat Sonsbeek verder kan bouwen. Sonsbeek voert daarover ook het gesprek met onder andere het Rijk, de Provincie en publieke en private fondsen. Wij zullen daarbij ondersteunen. We hebben meegegeven dat voor ons de locatie in het park, stevige betrokkenheid van de stad en verbinding met Arnhemse/regionale kunstenaars(initiatieven) van belang zijn. Ook willen we dat de Sonsbeektentoonstelling bekender wordt bij een bredere groep Arnhemmers.

State of Fashion staat er zowel inhoudelijk, organisatorisch als financieel steviger voor, mede dankzij de opname in de landelijke culturele basisinfrastructuur (BIS) en de samenwerking in Modepartners 025. State of Fashion is nu een eigen stichting na de splitsing van Sonsbeek. Na afronding van de editie 2022 is gestart met de voorbereiding voor de biënnale in 2024. We blijven State of Fashion steunen.

Versterking van de (samenwerking in de) Cultuurregio 025 (I)

De samenwerking in Cultuurregio 025 is steeds intensiever. Cultuur maakt integraal onderdeel uit van de regionale opgave van de 'Ontspannen Regio' van de Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen (GMR). We werken met de regio aan het Uitvoeringsplan Transformatievoorstel Cultuurregio 025 waarvoor de provincie Gelderland een bijdrage van € 1,3 miljoen heeft toegekend. Uitgangspunt is werken aan duurzame structuurversterking van de hele culturele keten in de hele regio. Dat betekent dat de acties een regiobreed en blijvend effect moeten hebben op de keten van top- en middensegment, cultuureducatie, kunstvakonderwijs en amateurkunst. We voeren dit samen uit met onze regiogemeenten, provincie en culturele instellingen. Namens de GMR zijn we penvoerder voor de subsidie van de provincie aangezien de GMR geen subsidies kan verstrekken.

De Cultuurregio 025 neemt actief deel aan het structureel overleg van de stedelijke cultuurregio's met het Ministerie van OCW, het IPO en de VNG. De komende periode zijn onder andere innovatie & transitie van de sector, de code diversiteit & inclusie, de code governance en de code fair practice van de culturele sector, net als de ontwikkeling van het landelijk cultuurbestel, belangrijke onderwerpen.

Behoud van werkgelegenheid in de culturele en creatieve sector (I)

Kunst- en cultuurinstellingen zijn grote werkgevers in de stad, die we zo goed mogelijk willen faciliteren. In de culturele en creatieve sector werken in Arnhem circa 5.000 mensen; dat is circa 4,6% van de Arnhemse werkgelegenheid. Ons doel is dit aandeel te behouden. Fair practice is een belangrijk thema en blijft daarom een aandachtsgebied. We blijven onze instellingen daar scherp op houden en in ondersteunen. Onder andere de Cultuur Academy organiseert sessies in de stad en heeft contact met relevante partijen zoals Kunsten ’92 en Platform Arbeidsmarkt Culturele en Creatieve Toekomst (ACCT).

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Percentage werkenden in de Arnhemse culturele en creatieve sector	**4,60**	**4,70**	**4,60**	**4,70**	

Eenheid: % werkenden

Bron: Monitor Vitale Economie/ PWE op basis van landelijke definitie/ indeling creatieve sector

Erfgoed levert een bijdrage aan een aantrekkelijke stad om in te wonen, te werken, te winkelen en te recreëren (A)

Het Arnhem van nu is het resultaat van een lange ontwikkelingsgeschiedenis. Deze geschiedenis is dagelijks en vrijwel overal te ervaren en bepaalt voor een belangrijk deel het aanzien van de stad. Het aanwezige erfgoed is in meerdere opzichten betekenisvol en waardevol. In cultuurhistorisch opzicht weerspiegelt het erfgoed de geschiedenis van de stad. Dit erfgoed is niet reproduceerbaar en van onvervangbare waarde. Erfgoed vertegenwoordigt daarnaast identiteitswaarde. Het karakter van een buurt of stad maakt dat mensen zich er thuis of ermee verbonden voelen. Vaak gaat dat om plekken en/of gebouwen, maar ook de verhalen die hierbij horen en eigen belevingen zorgen hiervoor. Erfgoed is ook van belang voor de stadseconomie. Het historische karakter van de binnenstad is een belangrijke basis voor het aantrekkelijke winkel- en verblijfsklimaat. Bezoek aan de binnenstad leidt tot bestedingen. Monumentale parken worden intensief gebruikt en trekken mensen en bedrijven aan die zich graag in de buurt van zo'n park willen vestigen. Erfgoed draagt kortom bij aan een aantrekkelijk klimaat voor bewoners, ondernemers en bezoekers van de stad.
Het is de ambitie om goede erfgoedzorg, niet alleen door bescherming van cultuurhistorisch waardevolle objecten, vooral vorm te geven door kennisoverdracht, stimulering en behoud door ontwikkeling. Dit doen we om de cultuurhistorische factor een zichtbare en samenhangende rol te geven in stedelijke ontwikkeling. We zijn trots op deze wijze waarop dit met eigenaren van monumenten wordt gerealiseerd en de stappen die de gemeente aan het maken is op het gebied van verduurzaming van monumenten.

Beschermen, herbestemmen en zichtbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed (D)

Het Arnhemse erfgoedbeleid richt zich op behoud en versterking van cultuurhistorische waarden en helpt hiermee bij te dragen aan een aantrekkelijke stad om in te wonen, te werken, te winkelen en te recreëren. Dit wordt bereikt door:

- Cultuurhistorie als inspiratiebron op te nemen in ontwerpopgaven en gebiedsprocessen, hier vorm aan te geven in (ruimtelijke) plannen en projecten waardoor cultuurhistorie zichtbaar en beleefbaar wordt gemaakt. Een voorbeeld is de herinrichting van de Velperweg waarbij de oude laanstructuur en het landgoedverleden een belangrijk uitgangspunt is.
- (Her-)bestemming van cultuurhistorisch erfgoed, door dit erfgoed een duurzame bestemming te geven en daardoor voor de stad te behouden. Natuurlijk moet hierbij worden gedacht aan de Eusebiuskerk die na 13 jaar restauratie weer klaar is voor de toekomst, maar ook aan het vernieuwde en gerestaureerde Museum Arnhem en monumentale kantoren die tot duurzame woongebouwen zijn herbestemd.
- Het cultuurhistorische erfgoed duurzaam te beschermen, waar de kwetsbaarheid ervan dit noodzakelijk maakt, bijvoorbeeld door plantoetsing en vergunningverlening. Te denken valt hierbij aan renovaties van woningen op de Geitenkamp, in samenwerking met corporaties.
- Kennis over het Arnhemse erfgoed toegankelijk te maken en daarmee het publieksbereik en draagvlak voor het behoud van cultuurhistorisch erfgoed te vergroten, bijvoorbeeld door advisering, erfgoedpublicaties, het organiseren van lezingen en tentoonstellingen, het onderhouden van Planon, een extern te raadplegen monumentendatabase, en het actualiseren van de cultuurhistorische waardenkaart.
- In 2023 is gestart met het maken van een erfgoedagenda. Deze erfgoedagenda wordt begin 2024 voorgelegd aan de raad en de gaat de basis vormen voor ons werk.

Bescherming en herbestemming van cultuurhistorisch erfgoed (I)

Bescherming van cultuurhistorisch erfgoed maakt deel uit van het dagelijkse werk en wordt doorlopend vormgegeven door vergunningverlening en kennisoverdracht, het leveren van bijdragen aan bestemmingsplannen en deelname in projectgroepen ter voorbereiding op de Omgevingswet. In die projectgroepen is erfgoed/het Arnhemse historische DNA als mede-kwaliteitsbepalend bij ruimtelijke ontwikkelingen gepositioneerd en in het Voorontwerp Omgevingsvisie Arnhem 2040 geland. Herbestemmingen worden eveneens afgewogen binnen het kader van de vergunningverlening, met oog voor kansen die deze kunnen bieden. In de monumentenzorg is, zeker met het oog op de klimaatproblematiek en de sterk stijgende energieprijzen, grote aandacht voor verduurzaming. Hierbij is het van belang duurzaamheidsmaatregelen te treffen zonder dat cultuurhistorische waarden wezenlijk worden aangetast. In samenhang met onze opgaven voor duurzaamheid (voorheen NEMIA) wordt vanuit een bestuurlijke opdracht gewerkt aan een beleidskader voor de verduurzaming van monumenten. Voor deze verduurzaming is een energiecoach aangesteld. Een ander speerpunt is het uitwerken van de toekomstverkenning Religieus Erfgoed naar een actieplan. Ook bij de gebedshuizen is aandacht voor duurzaamheid. Hiervoor is een energycafé georganiseerd die de start markeert van een green deal voor deze specifieke categorie objecten. Als speerpunten kunnen worden genoemd het in kaart brengen van gebieden waar erfgoedwaarden nog niet voldoende in beeld zijn maar waar mogelijk wel beschermingsvraagstukken spelen en het voor bestuurlijke vaststelling voorleggen van de geactualiseerde archeologische verwachtingskaart.

Zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed **(I)**

- Erfgoed wordt waar mogelijk zichtbaar en beleefbaar gemaakt in de stad. Zo speelt het laan- en landgoedverleden van de Velperweg een belangrijke rol bij de herinrichting van deze weg, staan de gemeente en de Stichting Eusebius Arnhem in nauw contact als het gaat om de programmering van het ondergrondse verleden van de kerk en wordt gewerkt aan een managementplan voor beheer en verdere zichtbaarheid van de Limes (Romeinse rijksgrens) in Arnhem. We werken verder mee aan de doorontwikkeling van de Historische Kelders, als locatie om het middeleeuwse verleden van Arnhem te beleven.
- In projecten gaan wij ontwikkelkansen agenderen, stakeholders enthousiasmeren en kennis overdragen. Projecten waarin dit op korte termijn gaat spelen houden vooral verband met de verdichtingsopgaven waarvoor de stad staat.
- Er wordt archeologisch vondstmateriaal voor tentoonstellingen geleverd.
- De Open Monumentendag wordt ondersteund, onder meer door het geven van rondleidingen en ambtelijk advies.

Ontsluiting van kennis over erfgoed **(I)**

- Planon, de monumentendatabase die raadpleegbaar is voor monumenten- en andere erfgoedgegevens, wordt, nu deze geactualiseerd is, beheerd en bijgehouden.
- Actuele berichtgeving wordt gedeeld op social media.
- Ondersteuning van Stichting Monuscript die jaarlijks boeken uitbrengt in de Arnhemse Monumenten Reeks. Er wordt nu gewerkt aan een publicatie over de Kleefse Waard, medio 2024 te presenteren.
- Nu het historische deel nagenoeg is afgerond, wordt begonnen met het schrijven van het publieksboek over de archeologische opgravingen in de zuidelijke binnenstad.
- Rapporten van het archeologische onderzoek ter hoogte van de Jansplaats en Schuytgraaf veld 26 (inventariserend onderzoek) komen gereed.
- De archeohotspot vervolgt zijn werkzaamheden met betrekking tot de determinatie van Arnhems archeologisch vondstmateriaal en uitleg daarover aan bezoekers van het Erfgoedcentrum. Na een evaluatie is gekozen voor een gewijzigde vorm van de archeohotspot: afgeslankter qua opzet, maar meer zichtbaar en zich daarmee samenhangend richtend op een groter publieksbereik.
- Archeologisch onderzoek in de stad gaat gepaard met berichtgeving en publiciteit.

Regisseren en uitvoeren van archeologisch onderzoek en archeologisch depotbeheer **(I)**

- In het najaar volgt een opgraving van een deel van het Romeinse grafveld in Schuytgraaf (veld 26).
- Archeologisch onderzoek is daarnaast voorzien in de Rijnwijk, Rijnkade en in de omgeving van het Stadstheater.
- Depotbeheer: het nieuwe depot in Museum Arnhem wordt verder gebruiksklaar gemaakt, inclusief standplaatsregistratie van vondstdozen.
- Bij archeologische projecten wordt vooral ook de regierol aangenomen. Projecten doen zich voor in zowel de historische binnenstad als daarbuiten.

Regioadvisering archeologie **(I)**

De gemeente Arnhem werkt met zeven omliggende gemeenten samen in regionaal verband. De regio-archeoloog adviseert de gemeenten doorlopend over het meenemen van archeologie in ruimtelijke ontwikkelingen en het beleefbaar maken ervan, formuleert beleid en toetst rapporten en adviesdocumenten. De regio-archeologie wordt gefinancierd door de omliggende gemeenten en provinciale subsidie. In 2021 is vanuit de provincie subsidie beschikbaar gesteld tot en met 2024.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Kunst en cultuur verlevendigt de stad en verbindt Arnhemmers met elkaar	**39.140**	**8.034**	**3.263**	**13.208**
Verbreding van cultuurbereik en participatie	34.979	8.034	883	371
Versterking van de culturele infrastructuur	4.161	0	2.380	12.838
Profilering en vitalisering van het culturele klimaat				
Erfgoed levert een bijdrage aan een aantrekkelijke stad om in te wonen, te werken, te winkelen en te recreëren.	**2.369**	**838**	**304**	**224**
Beschermen, herbestemmen en zichtbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed	2.369	838	304	224
Overig	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal	**41.509**	**8.872**	**3.567**	**13.432**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	36.171	38.750	44.042	41.509	40.688	40.655	45.355
Baten	8.059	7.524	8.707	8.872	8.423	8.423	8.423
Saldo lasten en baten	***-28.112***	***-31.227***	***-35.335***	***-32.637***	***-32.265***	***-32.232***	***-36.932***
Toevoegingen aan reserves	4.282	3.204	3.451	3.567	1.040	1.040	1.040
Onttrekkingen aan reserves	4.886	832	4.127	13.432	765	923	791
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***605***	***-2.372***	***676***	***9.865***	***-275***	***-117***	***-249***
Gerealiseerd resultaat	**-27.508**	**-33.599**	**-34.659**	**-22.772**	**-32.540**	**-32.349**	**-37.181**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn totaal begroot op € 41,5 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- Subsidies en gemeenschappelijke regelingen: € 27,7 miljoen;
- Kapitaallasten: € 4,6 miljoen;
- Kosten personeel: € 1,6 miljoen;
- Overige kosten: € 7,6 miljoen.

De totale lasten dalen met € 2,7 miljoen ten opzichte van 2023. Dit komt onder andere door € 2,5 miljoen budgetoverheveling 2022 die in 2023 besteed wordt en € 1,3 miljoen incidentele indexatie van subsidies in 2023. Hier tegenover staat uitbreiding van de formatie van € 0,1 miljoen en een indexatie 2024 van € 1,4 miljoen.

Baten

De baten voor 2024 zijn totaal begroot op € 8,9 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- Verhuur panden en accommodaties: € 8,5 miljoen;
- Bijdrage van deelnemende gemeenten voor regioarcheologie: € 0,1 miljoen.
- De specifieke uitkering (SPUK) Impuls jongerencultuur (D21); € 0,3 miljoen.

De totale opbrengsten stijgen met € 0,2 miljoen ten opzichte van 2023. Dit wordt veroorzaakt doordat de specifieke uitkering Impuls jongerencultuur 2022 van € 0,3 miljoen in 2023 is begroot en de huurinkomsten met 0,5 miljoen stijgen.

Toevoegingen aan reserves
In 2024 wordt voor totaal € 3,6 miljoen toegevoegd aan de reserves.
- € 1,0 miljoen wordt toegevoegd aan de bestemmingsreserve Vastgoed;
- € 2,6 miljoen wordt toegevoegd aan de bestemmingsreserve Cultureel Vastgoed.

Onttrekkingen aan reserves
In 2024 wordt voor totaal € 13,4 miljoen onttrokken aan de reserves.
- € 12,8 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserve Cultureel Vastgoed;
- € 0,6 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserve Vastgoed;

De onttrekking van € 12,8 miljoen wordt met name veroorzaakt door de vrijval van € 12,5 miljoen uit de bestemmingsreserve Cultureel Vastgoed door het opnemen van structurele lasten voor de verbouwing van het Stadstheater.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Regionaal Historisch Centrum Gelders Archief
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

Cultuur
De culturele basis- en meerjarenvoorzieningen, het culturele middensegment en makers tot aan de amateurkunstverenigingen.

Erfgoed
Provincie Gelderland, provinciale en lokale erfgoedinstellingen of verenigingen, regiogemeenten en monumenteneigenaren.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Kadernota ‘STROOM – cultuurbeleid Arnhem’ 2021;
- Tussenevaluatie 'Arnhem, Stroomt Door', 2016;
- STROOMversnelling: actualisatie cultuurbeleid, 2020;
- Kadernota Beeldende Kunst in de Openbare ruimte 2022;
- Cultuurprofiel 025 Arnhem Nijmegen, Transformatievoorstel Cultuurregio 025;
- Erfgoedagenda gemeente Arnhem.

Participatie en armoedebestrijding

Alle Arnhemmers moeten mee kunnen doen in de samenleving. Ieder op z'n eigen manier. Daarvoor is financiële rust, stabiliteit, een dag-invulling en perspectief op een goede toekomst nodig. Kortom, we willen onze inwoners de zekerheid bieden dat zij een bestaan kunnen opbouwen.

We zetten volop in om Arnhemmers zo veel mogelijk te ondersteunen om financieel zo zelfstandig mogelijk te zijn. Door hen te helpen met het vinden van werk, maar ook door het aanpakken van schulden en het voorkomen ervan. We blijven investeren in een gebiedsgerichte aanpak, een meer persoonlijke benadering en een intensievere samenwerking met ketenpartners. We gaan (meer) samenwerken met ervaringsdeskundigen om in ons beleid en uitvoering zo goed mogelijk aan te sluiten bij de leefwereld van de inwoner. Naast deze ontwikkelingen investeren we in onze (professionele en vrijwillige) organisaties, die onze inwoners met geldzorgen bijstaan. Ook zijn we begonnen om de kinderen uit deze gezinnen te stimuleren naar een kansrijke positie.

Deze insteek werpt zijn vruchten af. Tegelijkertijd zien we dat door de huidige maatschappelijke ontwikkelingen we ook in 2024 voor de nodige uitdagingen komen te staan.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

We willen onze inwoners de zekerheid bieden dat zij een bestaan kunnen opbouwen (A)

Juist deze tijd vraagt dat wij inwoners de zekerheid geven dat zij, zelfstandig of met de juiste duurzame begeleiding, in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Dit doen wij door mensen aan het werk te helpen. Als dit niet lukt, is er een vangnet. Maar we kijken tegelijkertijd op welke manier ze wel kunnen blijven deelnemen aan onze samenleving. We helpen inwoners laagdrempelig in hun eigen buurt en met (in)formele steun. We hebben hierbij oog voor de persoonlijke situatie van de inwoner. We proberen er zo snel mogelijk bij te zijn om complexere problemen te voorkomen. We kijken breed naar de situatie en werken aan oplossingen met onze partners in stad. Onze partners hebben we de komende jaren hard nodig. Want alleen samen kunnen we zorgen dat iedereen op elk niveau in onze maatschappij mee kan doen.

Voorkomen en vroeg erbij (D)

In financieel onzekere tijden, waarin veel inwoners geldzorgen hebben door stijgende lasten, willen we zoveel mogelijk voorkomen dat inwoners schulden opbouwen en/of in de armoede terecht komen. Als inwoners geldzorgen hebben, willen we hen zo snel mogelijk bereiken en helpen. We focussen ons binnen het doel 'Voorkomen en Vroeg erop af' op:

- Meer Arnhemmers met financiële vragen kunnen ons vinden;
- Meer Arnhemmers met beginnende schulden maken gebruik van een hulpaanbod;
- Jeugdwerkloosheid voorkomen.

Meer Arnhemmers met financiële vragen kunnen ons vinden (I)

Veel Arnhemmers worden nog steeds geconfronteerd met stijgende kosten. Wij willen voorkomen dat zij geldzorgen en/of schulden krijgen. In acht wijken is een Goed Geregeld Arnhem loket. Inwoners kunnen hier terecht voor financiële ondersteuning. Als er sprake is van geldzorgen, zorgt Goed Geregeld Arnhem dat de inwoner terecht komt bij de sociale wijkteams, Opr€cht of Geldzaken en Ondernemers, voor schuldhulpverlening. We beogen met Goed Geregeld Arnhem meer financiële vragen te beantwoorden.

Voor ketenpartners organiseert Rijnstad de training "Alert op geldzorgen", zodat zij geldzorgen kunnen herkennen en bespreekbaar kunnen maken én bekend zijn met de Arnhemse routekaart. We bieden kinderen en jongeren financiële educatie in het onderwijs met als doel te voorkomen dat jongeren in de schulden belanden. Daarnaast is Opr€cht aanwezig op verschillende locaties om proactief contact te leggen met jongeren en hen naar de juiste hulpverlening te leiden. Dit jaar ontwikkelen we een verjaardagskaart voor jongeren die 18 worden. Hiermee geven wij uitvoering aan de overgenomen motie 'feliciteren en informeren' (23M58). Jongeren ontvangen een verjaardagskaart met een link naar een informatief filmpje en informatie over relevante thema's, waaronder geldzaken. Ook worden zij gewezen op de 'Kwikstart' app.

Meer Arnhemmers met beginnende schulden maken gebruik van een hulpaanbod (I)

Sinds 2021 zijn verhuurders, energiemaatschappijen, zorgverzekeraars en waterbedrijf Vitens verplicht om betalingsachterstanden door te geven aan de gemeente. Dit geeft ons de kans om contact te leggen met meer inwoners die mogelijk financiële problemen hebben. Bij vroegsignalering komt de vraag niet vanuit de inwoner, maar bieden wij vanuit de gemeente hulp aan. Op alle signalen die wij ontvangen volgt een hulpaanbod. Dit kan telefonisch, met een huisbezoek, per mail of per brief.
We streven naar een stijging van het aantal Arnhemmers dat we spreken over hun betalingsachterstand en het aantal inwoners dat positief reageert op een hulpaanbod. Hiervoor ontwikkelen we indicatoren. Daarnaast hanteren we als positieve indicator de afnemende schuldenlast bij aanvang van een schuldregeling.

Sinds april 2023 neemt het aantal signalen van betalingsachterstanden toe. Door de economische onzekerheid is het lastig te voorspellen of deze trend zich doorzet. Omdat wij erin geloven dat persoonlijk contact het vaakst resulteert in het aanvaarden van hulp bij het oplossen van betalingsproblemen, benaderen we nog meer inwoners telefonisch of gaan we bij hen thuis langs. Als blijkt dat een inwoner meer schulden heeft, wordt de inwoner doorgeleid naar het sociale wijkteam voor schuldhulpverlening. Wij blijven ook actief op andere plekken om inwoners met mogelijke schulden te bereiken, zoals de rolzittingen van de rechtbank en op het Rijn IJssel college met spreekuren voor jongeren. We zoeken onder meer in 2024 de samenwerking met zogenaamde 'sleutelpersonen' in de wijken; inwoners die een groot netwerk hebben en een rol kunnen spelen in het bespreekbaar maken van geldzorgen en het hulpaanbod.

Met ingang van 2025 gaan we onderdelen van de schuldhulpverlening weer in eigen beheer uitvoeren. Dit is in voorbereiding. Vroegsignalering maakt hier samen met het schuldregelen en budgetbeheer/budgetcoaching onderdeel van uit.

Jeugdwerkloosheid voorkomen **(I)**

Voor het thema jeugdwerkloosheid werken we samen met onze regionale ketenpartners om zoveel mogelijk jongeren in onze arbeidsmarktregio te laten participeren in de vorm van een opleiding, een traject naar werk of het hebben van een baan. Er zijn verschillende ondersteuningsmogelijkheden voor jongeren in kwetsbare posities op het voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs en mbo om te begeleiden in de overstap van school naar school of van school naar werk.. De begeleidingsvormen worden geëvalueerd en aangescherpt om nog beter aan te sluiten bij de behoefte van de jongeren.

We geven een vervolg aan de pilot “Jongeren in beeld”. De groep jongeren tussen de 23 en 27 jaar zonder startkwalificatie die nu niet in beeld is wordt in beeld gebracht en krijgt ondersteuning aangeboden. Daarnaast willen we een aantal wijkinitiatieven zoals de Belofte een vervolg geven in samenwerking met het Nationaal Programma Arnhem-Oost. Een indicator voor de inspanning jeugdwerkloosheid voorkomen is in ontwikkeling.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Aantal gestelde financiële vragen	**1346**	**849**	**785**	**10390**	
Eenheid: Inwoners ingediende vragen bij Sociale Wijkteams Arnhem en Goed Geregeld Arnhem					
Bron: Sociale wijkteams, vanaf 2022 inclusief Rijnstad					

Gemiddelde schuld van huishouden dat start met een schuldregeling		**36000**	**36600**	**36300**	
Eenheid: Schuld in euro's					
Bron: PLANgroep					

Aantal kinderen in huishoudens met ten minste 1 jaar inkomen tot 130% sociaal minimum	**5000**	**5100**	**4700**		
Eenheid: Aantal kinderen					
Bron: CBS					

Aantal kinderen in huishoudens met ten minste 4 jaar inkomen tot 130% sociaal minimum	**3000**	**3000**	**3000**		
Eenheid: Aantal kinderen					
Bron: CBS					

Arnhemmers kunnen rondkomen **(D)**

Wij willen onze inwoners bestaanszekerheid en het perspectief van een toekomst zonder problematische schulden bieden. Deze bestaanszekerheid vormt een essentiële randvoorwaarde om stappen te kunnen zetten richting activering, het oplossen van gezondheids- /psychische problemen en werk. Een deel van de wet- en regelgeving bestaanszekerheid wordt landelijk bepaald. Denk hierbij aan de hoogte van het minimumloon en de bijstandsuitkering.
Als gemeente gaan we over de hoogte en toegankelijkheid van onze gemeentelijke inkomensregelingen en indirect over de ondersteunende regelingen in de stad en over onze schuldhulpverlening. We focussen binnen het doel “Arnhemmers kunnen rondkomen” op:

- vergroten van de effectiviteit en het bereik van onze inkomensregelingen;
- het realiseren van een vangnet voor inwoners met een laag inkomen met de partners in de stad;
- meer Arnhemmers zo snel mogelijk duurzaam schuldenvrij krijgen.

Vergroten van effectiviteit en bereik van onze inkomensregelingen (I)

We vereenvoudigen één voor één al onze gemeentelijke inkomensregelingen voor zowel onze inwoners als de uitvoering. Wij kijken daarbij ook naar de mogelijkheden van verdere harmonisatie van de regelingen, daarbij wel rekening houdend met het risico op de zogenoemde armoedeval.

Wij streven ernaar dat inwoners zoveel mogelijk regelingen waarop zij recht hebben direct aangeboden krijgen. Zo wordt momenteel aan inwoners met een participatiewet-uitkering al direct de Gelrepas verstrekt; dit gaan we waar mogelijk verder uitbreiden.

Bij het verder verbeteren van het aanbod van de Gelrepas betrekken wij inwoners met hun wensen en ideeën. Regionaal werken we in het kader van de verdere verbetering van de effectiviteit en het bereik van de Gelrepas nauw samen.

We meten het jaarlijks bereik van de regelingen, het doel is dat het bereik toeneemt. Daarnaast meten we ook het gebruik van de Gelrepas. En meten we op twee inkomensregelingen de klanttevredenheid onder gebruikers.

Met partners in de stad realiseren van een vangnet voor inwoners met een laag inkomen (I)

In Arnhem wonen veel huishoudens met een laag inkomen. Relatief veel huishoudens hebben moeite met rondkomen en veel kinderen groeien op in armoede. We gaan daarom de samenwerking met onze partners in de stad intensiveren met als doel een samenhangend vangnet voor inwoners in armoede te bieden. Tevens moeten kinderen mee kunnen doen, ook als hun ouders met financiële problemen kampen.

Een aantal partners ondersteunen wij in dit kader momenteel al (incidenteel of structureel), denk daarbij onder andere aan de Voedselbank, Stichting Leergeld en het jeugdfonds voor Sport en Cultuur. We willen met deze (en mogelijk andere) partijen komen tot een gedragen uitvoeringsplan waarbij we elkaar versterken. Daarbij ook kijkend naar specifieke thema's die aandacht behoeven en naar de verschillende gebieden/behoeftes in de stad (en daarbij dus de relatie leggend met de gebiedsplannen en de Arnhem-Oost aanpak). Ook willen we de kaders van de financiële ondersteuning van de gemeente aan deze partijen nader uitwerken.

We monitoren het aantal aanvragen dat de betreffende ketenpartner ontvangt van Arnhemmers.

Meer Arnhemmers zo snel mogelijk duurzaam schuldenvrij (I)

Na de coronaperiode en door de energiecrisis is de (landelijke) verwachting dat het aantal inwoners met problematische schulden gaat stijgen. We monitoren daarom het aantal Arnhemmers dat ondersteuning krijgt bij het oplossen van schulden. In het afgelopen jaar zagen we het aantal aanvragen schuldhulpverlening licht stijgen. We zetten daarbij volop in op een effectieve schuldhulpverlening waarin we uitgaan ” van de inwoner. Of we daarin duurzaam effectief zijn beoordelen we aan de hand van het aantal en het percentage inwoners dat zich na een schuldregeling opnieuw aanmeldt met financiële problemen.
Schuldhulpverlening vereist maatwerk. Voor ondernemers en voor jongeren hebben we een eigen aanpak waarbij we ervaringsdeskundigheid inzetten. We blijven gedupeerden van het Kinderopvangtoeslagchandaal onverminderd helpen bij de problemen waar zij tegenaan lopen.

We onderzoeken of we met ingang van 2025 onderdelen van de schuldhulpverlening (vroegsignalering, schuldregeling en budgetbeheer/budgetcoaching) weer in eigen beheer kunnen gaan uitvoeren. Daarnaast inventariseren we hoe we deze reguliere schuldhulpverlening eventueel kunnen verrijken met aanvullende diensten zoals bijvoorbeeld sociale kredietverlening en bewindvoering.

Via het Nationaal Programma Arnhem-Oost werken we een innovatieve manier van schuldhulp uit. We selecteren in Immerloo (een gebied dat één van de armste postcodegebieden van Nederland is), een groep inwoners die te maken heeft met problematische schulden en creëren rust door schulden in één keer op te kopen en daarna de doorbraakmethode in te zetten. Omdat we weten dat deze groep ook vaak te maken heeft met multi-problematiek verwachten we besparingen op voorliggende voorzieningen. Via een pilot kijken we naar het maatschappelijk rendement daarvan en naar de mogelijkheden om dit verder over Arnhem uit te rollen.

De samenwerking binnen het convenant 'Samen Sterker' met aangesloten bewindvoerders is geëvalueerd en wordt voortgezet. We hebben als doel de doorstroom van deze doelgroep richting schuldhulp te versnellen. We starten daarvoor een pilot om de begeleiding van inwoners onder bewind te verbeteren.

Tenslotte zetten we in op onze rol als schuldeiser (bij bijvoorbeeld vorderingen bij cluster Werk en Inkomen of Gemeentelijke heffingen), in op een zo soepel mogelijk beleid voor inwoners die wel willen betalen, maar niet kunnen betalen. We vertalen landelijke ontwikkelingen op dit vlak naar onze Arnhemse situatie.

Naast de opgenomen indicatoren ontwikkelen we inzicht in het bereik van de inkomensregelingen en de terugval van inwoners die schuldenvrij zijn uitgestroomd.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Aantal inwoners met product Schuldhulpverlening		**995**	**1020**	**1148**	
Eenheid: Aantal					
Bron: PLANgroep					
Gemiddelde aantal schuldeisers van huishouden dat start met een schuldregeling		**13**	**12**	**14**	
Eenheid: Aantal schuldeisers					
Bron: PLANgroep					
Aantal huishoudens schuldenvrij uitgestroomd na traject Schuldhulpverlening	**180**	**333**	**385**		
Eenheid: Aantal per jaar					
Bron: PLANgroep					

Arnhemmers doen mee (D)

Arnhemmers die een beroep doen op de ondersteuning vanuit de Participatiewet willen we zo snel mogelijk op weg helpen naar zelfredzaamheid en hen hierin, zoveel mogelijk op maat, perspectief bieden. We zetten in op ontwikkeling en begeleiding naar vermogen. Bij voorkeur leidt dat tot betaald werk. Elke stap beschouwen we als een resultaat, omdat we weten dat betaald werk niet voor iedereen mogelijk is. Binnen de lijn bestaanszekerheid van het Nationaal programma Arnhem Oost wordt aansluiting gevonden op dit doel door de aanpak van laaggeletterdheid te intensiveren, vrijwilligerswerk te stimuleren en te versterken, activeringstrajecten laagdrempelig in de wijken te organiseren, opleidings- en leerwerktrajecten uit te breiden en meer mogelijkheden voor beschut werk, werk met begeleiding en buurtbedrijven te creëren. We focussen binnen het doel “Arnhemmers doen mee” op:

- we ondersteunen zo veel mogelijk inwoners met een uitkering naar een betaalde baan;
- we belonen en stimuleren Arnhemmers om bij te verdienen naast een uitkering;
- Inwoners participeren naar vermogen.

We ondersteunen zoveel mogelijk inwoners met een uitkering naar een betaalde baan (I)

We willen dat onze inwoners naar vermogen deelnemen aan de Arnhemse samenleving. We kijken samen met hen naar wat kan en beslissen samen wat ondersteunend en passend is bij hun persoonlijke situatie. Deze ondersteuning kan zijn bemiddeling naar betaald werk, inzet van arbeidsontwikkeling, voor nieuwkomers kunnen dit taaltrajecten zijn, voor jongeren ondersteuning bij de keuze voor een opleiding en voor weer anderen werkervaring opdoen in nieuwe branches. Met onze partners in de keten van werk en inkomen optimaliseren wij continu onze dienstverlening door een breed aanbod van trajecten te ontwikkelen. Scalabor speelt een belangrijke rol in het aanbod van arbeidsontwikkeltrajecten aan onze inwoners, door deze zelf aan te bieden, maar ook te bemiddelen naar het best passende traject.

We beogen een dalende trend van het aantal inwoners in de bijstand want dit is een indicator voor het aantal inwoners dat we succesvol begeleiden naar werk. Daarnaast streven we naar een positieve afwijking van het volume bijstand van grote gemeenten.

We belonen en stimuleren Arnhemmers om bij te verdienen naast een uitkering (I)

Het is goed als mensen bijverdienen in de bijstand. Werken in deeltijd houdt bijstandsgerechtigden werkfit en het biedt perspectief om de financiële draagkracht te vergroten. De Participatiewet onderschrijft de waarde van bijverdienen in een uitkeringssituatie. Hiervoor is in de wet de mogelijkheid voor een inkomstenvrijlating opgenomen. Deze inkomstenvrijlating is echter nadrukkelijk beperkt in hoogte en duur.

In mei 2023 werken 562 Arnhemmers met bijstand in deeltijd. Zij geven maandelijks de inkomsten aan ons door, wij verrekenen de inkomsten met de bijstand en passen de inkomstenvrijlating toe binnen de kaders van de Participatiewet. De inkomstenvrijlating is zoals gezegd beperkt in duur en heeft tegelijkertijd een verlagende invloed op de toeslagen van de Belastingdienst. Wij vinden dat het aantal personen dat in deeltijd werkt vanuit de bijstand omhoog kan en moet. Omdat betaald werk, ook in deeltijd, een geweldige manier is om deel te nemen aan de samenleving, je daardoor (meer) inkomen kan krijgen, aan persoonlijke ontwikkeling kan doen en sociale contacten hebt. Maar ook omdat deeltijdwerk een stap kan zijn naar volledige uitstroom uit de bijstand. Er zijn verschillende redenen waarom niet meer inwoners vanuit de bijstand in deeltijd werken, maar één daarvan is dat werken naast de uitkering niet of weinig loont.

Met ingang van 1 juli 2023 start de proef Bijverdienbeloning, voor de duur van 2 jaar. De bijverdienbeloning is een extra beloning en stimulans voor inwoners die op dit moment vanuit de bijstand in deeltijd werken of Arnhemmers die vanuit de bijstand in deeltijd gaan werken. Elke zes maanden wordt de beloning uitgekeerd tot

een maximum van € 1.200, - afhankelijk van de inkomsten die de Arnhemmer heeft verdiend met deeltijdwerk in zes maanden. De bijverdienbeloning wordt onbelast uitbetaald en heeft dus geen invloed op de toeslagen van de Belastingdienst.

In mei 2023 werken 562 personen in deeltijd en ontvangen aanvullend een bijstandsuitkering. Met deze proef willen wij een toename bereiken van;
1. Het aantal personen dat in deeltijd gaat werken;
2. De deeltijdinkomsten;
3. Het aantal personen dat vanuit deeltijdwerk in de bijstand volledig uitstroomt.

Het college informeert de gemeenteraad na 1 jaar (medio 2024) over de voortgang en de opgedane inzichten.

Inwoners participeren naar vermogen **(I)**

We zien dat een groot deel van de inwoners met een uitkering relatief veel ondersteuning nodig hebben om stappen te kunnen zetten op weg naar werk. Voor deze inwoners kunnen we ter ondersteuning instrumenten inzetten: basisbaan, loonkostensubsidie, beschut werk en jobcoaching. Er wordt hierbij altijd gekeken naar de meest passende plek voor de inwoner. Het WerkgeversServicepunt is de partij die werkgevers stimuleert om inclusief te ondernemen en hen op de ondersteuningsmogelijkheden en de instrumenten wijst.

Voor een deel van onze inwoners die ondersteuning nodig heeft in hun ontwikkeling naar werk zien we een toename van de inzet van de instrumenten loonkostensubsidie en jobcoaching. Deze aanpak is succesvol. Het aantal inwoners dat hierdoor met begeleiding kan deelnemen aan de arbeidsmarkt stijgt. De loonkostensubsidie en jobcoaching bekostigen we vanuit het re-integratiebudget. We constateren een trendmatige stijging van de uitgaven vanaf het jaar 2023. We verwachten voor 2024 alle middelen hiervoor nodig te hebben.

Beschut werk is een vorm van betaald werk bedoeld voor mensen met een arbeidsbeperking die relatief veel begeleiding en een aangepaste werkplek nodig hebben. We gaan in 2024 de bekendheid van het instrument bij professionals en werkgevers vergroten. Beschut werk is onderdeel van de reguliere dienstverlening en we verwachten in 2024 een toename van het aantal inwoners dat met een beschut werk indicatie aan de slag is.

Arnhem heeft het werkgeverschap van de medewerkers van de sociale werkvoorziening (SW) ondergebracht via de MGR Sociaal Domein bij Scalabor. De CAO-lonen van deze groep medewerkers staan onder druk en er worden acties gevoerd voor een loonstijging. Indien dit leidt tot een stijging van de lonen zal dit leiden tot een stijging van de lasten voor SW in de begroting.

Landelijk wordt gesproken over de hervorming van de arbeidsmarkt en de vorming van regionale werkcentra. We volgen deze ontwikkelingen en bereiden ons hier met de partners in de arbeidsmarktregio gezamenlijk op voor.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Volumeontwikkeling uitkeringen afgezet tegen andere grote gemeenten	**-0,40**	**-1,40**	**-2,10**	**-3,20**	

Eenheid: Percentage volume-ontwikkeling afgezet tegen andere gemeenten vanaf 1-1-2019

Bron: Benchmark 16 grote gemeenten

Aantal inwoners met een bijstandsuitkering	**8956**	**8691**	**8582**	**8077**	

Eenheid: Aantal

Bron: Administratie Werk en Inkomen

Aantal inwoners dat is uitgestroomd uit uitkering vanuit parttime werk	**830**	**672**	**905**	**750**	

Eenheid: Aantal

Bron: Administratie Werk en Inkomen

Aantal inwoners dat bijverdient naast bijstand		**2411**	**1838**	**1289**	

Eenheid: Aantal

Bron: Administratie Werk en Inkomen

Inkomsten uit werk naast de uitkering	**4139199**	**4043484**	**3794686**
Eenheid:	Euro		
Bron:	Administratie Werk en Inkomen		

Inwoners werkend met een vorm van ondersteuning (LKS, jobcoaching en beschut werk)	**284**	**378**	**556**
Eenheid:	Aantal inwoners met een betaling loonkostensubsidie en/of jobcoaching		
Bron:	Administratie Werk en Inkomen		

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
We willen onze inwoners de zekerheid bieden dat zij een bestaan kunnen opbouwen	**165.248**	**112.324**	**0**	**642**
Arnhemmers kunnen rondkomen	1.910	0	0	0
Voorkomen en vroeg er bij	643	0	0	642
Arnhemmers doen mee	162.694	112.324	0	0
Overig	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal	**165.248**	**112.324**	**0**	**642**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	169.591	164.795	163.696	165.248	166.785	168.454	166.242
Baten	114.865	114.470	109.871	112.324	114.414	117.300	120.027
Saldo lasten en baten	***-54.726***	***-50.326***	***-53.825***	***-52.924***	***-52.371***	***-51.154***	***-46.215***
Toevoegingen aan reserves	4.543	554	554	0	0	0	0
Onttrekkingen aan reserves	6.994	0	3.833	642	0	0	0
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***2.451***	***-554***	***3.279***	***642***	***0***	***0***	***0***
Gerealiseerd resultaat	**-52.275**	**-50.880**	**-50.546**	**-52.282**	**-52.371**	**-51.154**	**-46.215**

Toelichting

Lasten

De begrote lasten bedragen in 2024 € 165,2 miljoen, onderverdeeld in de volgende onderwerpen:

- Bijstandsverstrekking (waaronder BUIG en uitvoeringskosten): € 124,6 miljoen;
- Participatie (waaronder sociale werkvoorziening (SW), re-integratiebudget en uitvoeringskosten): € 38,7 miljoen;
- Armoedebeleid: € 1,6 miljoen;
- Schulddienstverlening: € 0,3 miljoen.

De totale lasten van het programma Participatie en Armoedebestrijding zijn in 2024 € 1,9 miljoen hoger dan in 2023. Dit komt door:

Bijstandsverstrekking: € 5,9 miljoen hoger dan in 2023
De begrote lasten voor de bijstandsontwikkeling zijn gekoppeld aan de landelijke begroting van de verwachte lasten op de bijstand. Op basis van de landelijke lijn worden de budgetten bepaald die de gemeenten jaarlijks ontvangen voor het betalen van de uitkeringen. Sinds 2021 is er sprake van een landelijke afname van het aantal uitkeringen. Op het moment van opmaken van de begroting is het meerjarig perspectief nog niet geactualiseerd. De lasten dalen minder hard door de inzet van loonkostensubsidie die we het jaar erop pas gecompenseerd krijgen. Verder ontvingen we in 2023 nog een bijdrage van het rijk voor de ToZo-uitkering (€ 0,1 miljoen) en stijgen in 2024 de verwachte lasten voor de individuele studietoeslag (€ 0,4 miljoen).

Participatie: € 4,3 miljoen lager dan in 2023
Dit wordt met name veroorzaakt door incidentele middelen in 2023 die in 2024 niet beschikbaar zijn waaronder een Europese StructuurFonds-subsidie voor de uitvoering (€ 0,9 miljoen), het actieplan Werk dat eind 2023 is afgerond (€ 1,3 miljoen) en middelen impuls integraal werken (€ 0,4 miljoen). Ook waren er in 2023 extra incidentele middelen beschikbaar voor het re-integratiebudget (€ 1,4 miljoen). Verder is de begroting voor de arbeidsmarktregio op dit moment nog € 2,9 miljoen lager dan in 2024. Dit komt omdat de rijksmiddelen jaarlijks worden toegekend en we op dit moment nog niet weten hoeveel er beschikbaar zal zijn in 2024. Ook worden een deel van de middelen uit 2023 nog overgeheveld naar 2024. De begroting voor SW is in 2024 € 1,6 miljoen hoger dan in 2023. Dit komt door de structureel doorgevoerde looncompensatie. In 2024 zijn er verder ook extra middelen beschikbaar voor de pilot bijverdienbeloning (€ 1,1 miljoen).

Armoedebeleid: € 0,2 miljoen lager dan in 2023
Dit wordt veroorzaakt door extra incidenteel budget voor 2023 voor het onderzoek naar het in eigen beheer uitvoeren van Armoederegelingen, schuldhulpverlening en bewindvoering.

Voor schuldhulpverlening is de begroting gelijk aan 2023.

Baten
De begrote baten van het programma Participatie en armoedebestrijding zijn in 2024 € 112,3 miljoen, onderverdeeld in de volgende onderwerpen:

- Bijstandsverstrekking: € 111,8 miljoen;
- Participatie: € 0,5 miljoen.

De totale baten van het programma Participatie en Armoedebestrijding zijn in 2024 € 2,5 miljoen lager dan in 2023. Dit komt door:

Bijstandsverstrekking: € 4,2 miljoen hoger dan in 2023
Dit wordt met name veroorzaakt door een stijging van de rijksbijdrage voor de gebundelde uitkering (BUIG). De begrote baten voor de bijstandsontwikkeling zijn gekoppeld aan de landelijke begroting van de verwachte lasten op de bijstand. Op basis van de landelijke lijn worden de budgetten bepaald die gemeenten ontvangen voor het betalen van de uitkeringen (zie ook de toelichting bij de lasten).

Participatie: € 1,8 miljoen lager dan in 2023
In 2023 ontvingen we een ESF-subsidie voor de uitvoering (€ 0,9 miljoen). De baten voor de arbeidsmarktregio waren in 2023 € 0,8 miljoen hoger vanwege een ontvangen provinciale subsidie (€ 0,4 miljoen) en de bijdrage voor de regionale mobiliteitsteams (€ 0,4 miljoen).

Toevoegingen aan reserves
In 2024 zijn er geen begrote toevoegingen aan reserves.

Onttrekkingen aan reserves
In 2024 wordt er voor een totaal aan € 0,6 miljoen onttrokken aan de bestemmingsreserve Taakmutaties Gemeentefonds - Overloop. Dit is de begroting voor de regionale aanpak jeugdwerkloosheid en betreft de meerjarige verdeling van de rijksmiddelen uit 2021 en 2022 op basis van het vastgestelde meerjarenplan.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Scalabor B.V.
MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

Participatie

- Werkgeversorganisaties;
- Werknemersorganisaties;
- Onderwijsorganisaties;
- Regionaal Werkbedrijf;
- Economic Board;
- Regiogemeenten;
- UWV;
- Stichting Inclusief Midden Gelderland;
- Inclusief Werkgeven Midden Gelderland;
- Woningbouwcorporaties;
- Leerwerkloket Midden Gelderland;
- Werkgeversservicepunt Midden Gelderland;
- Scalabor;
- Centrum voor Activerend Werk;
- Stichting Sociale wijkteams Arnhem.

Armoede en schulddienstverlening

- Stichting Sociale wijkteams Arnhem;
- Dullertsstichting;
- Stichting Leergeld;
- Jeugdfonds Sport en Cultuur;
- Arnhemse Dialoog;
- De Voedselbank Arnhem, De Kledingbank;
- Partners van Vroeg Eropaf (woningcorporaties, energiebedrijven, zorgverzekeraars, waterbedrijven);
- Stichting Rijnstad, Humanitas, SWOA;
- PLANgroep;
- Opr€cht;
- Bewindvoerders aangesloten bij het convenant;
- Zuidweg en Partners;
- Over Rood;
- Landelijke partners (Schuldenlab, Schouders Eronder).

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

Participatie

- Programmaplan Doorbraak Naar Werk.

Armoede en schulddienstverlening

- Doorontwikkeling Armoedeagenda en schulddienstverlening;
- Zij aan zij: schuldenvrij - De Arnhemse visie op schulddienstverlening;
- De weg uit armoede: werken aan perspectief Arnhemse armoedeaanpak - 2020 e.v.;
- Uitvoeringsagenda Schulddienstverlening 2020-2021.

Zorg

Arnhemmers die hulp, ondersteuning of zorg nodig hebben om mee te kunnen doen in de samenleving krijgen die thuis of kunnen daarvoor laagdrempelig in de wijk of buurt terecht. Door hen zo snel mogelijk te helpen voorkomen we complexere problemen. We organiseren deze hulp en ondersteuning zoveel mogelijk samen met het netwerk rondom inwoners. Waar dat ontbreekt investeren we in het versterken van deze wijknetwerken - formeel en informeel - zo dicht mogelijk bij huis, in de eigen woonomgeving. Op deze manier is hulp laagdrempelig beschikbaar en ondersteuning dichtbij en ontstaat er zo min mogelijk afhankelijkheid van (langdurige) specialistische hulp. Bij het versterken van wijknetwerken werken we intensief samen met Sociale wijkteams, regisseurs Werk & Inkomen, zorgaanbieders, huisartsen, scholen en welzijnsorganisaties in een gebied. Omdat gebieden van elkaar verschillen kan onze aanpak ook per gebied verschillen. Prioriteiten, accenten, werkwijzen en samenwerkingspartners worden daarop aangepast.

Tijdens de coronaperiode hebben aanbieders veel aandacht gegeven aan het voortzetten van hulp en ondersteuning aan onze inwoners en zijn alternatieven gevonden om de continuïteit te borgen. Het is dankzij deze partijen dat de meeste inwoners de coronaperiode goed zijn doorgekomen. Inmiddels is het gebruik van hulp en ondersteuning bijna overal weer op pre-corona niveau. We zien echter ook dat sommige problemen zijn toegenomen en dat extra inzet nodig is om deze op te lossen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de mentale gezondheid van jongeren, waarvoor wachtlijsten zijn ontstaan. We maken afspraken en ontwikkelen alternatieven om de jongeren met acute problemen als eersten te helpen.

De komende jaren gebruiken we om de kansengelijkheid en bestaanszekerheid voor alle inwoners te versterken. Ook willen we de ingezette transformatie van zorg voortzetten. Preventie staat voorop om zoveel mogelijk problemen te voorkomen maar we zetten ook in op het bieden van lichtere zorg om zwaardere problemen te voorkomen.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhem is een inclusieve stad waarin alle inwoners, ook met een beperking of chronische ziekte, zo zelfstandig als mogelijk leven in de wijk en meedoen aan de samenleving (A)

We vinden het belangrijk dat alle Arnhemmers zo zelfstandig mogelijk kunnen leven, ook als zij daarbij, vanwege beperkingen of chronische ziekte, een steuntje in de rug nodig hebben. We richten ons op een 'Inclusieve stad' waarin alle inwoners mee kunnen doen. Waar dat nodig is bieden we passende hulp en ondersteuning waarbij we zorgen dat inwoners zoveel mogelijk zelf regie houden over hun leven en de kwaliteit daarvan kunnen verbeteren of op peil kunnen houden. Om dat mogelijk te maken zetten we in op het versterken van de eigen kracht, het sociaal netwerk van inwoners en het benutten van algemene voorzieningen in de wijken. Daarbij streven we er naar dat partijen in de wijk een stevig netwerk vormen en wijkgericht gaan werken. We werken preventief en zetten in op het normaliseren van zorg waar dat kan. Dat betekent dat we minder snel willen diagnosticeren en etiketteren en niet altijd direct een specialistische hulpverlener in willen zetten. Liever maken we gebruik van het netwerk en versterken dit waar dat nodig is waarbij we verschillen tussen Arnhemmers accepteren en omarmen. Inwoners met zorg, jong en oud, blijven zoveel mogelijk thuis wonen met de nodige ondersteuning, of maken eerder de overstap van een instelling naar zelfstandig wonen in de wijk. Wanneer inwoners zorg met verblijf nodig hebben zoeken we naar oplossingen die zoveel mogelijk op de thuissituatie lijken; uit huis maar zo 'thuis' mogelijk. Zo bieden we onze inwoners duurzame, passende, effectieve en efficiënte ondersteuning op maat, zo tijdig mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis. Ook stimuleren we daarbij actieve deelname van inwoners aan de Arnhemse samenleving. We willen dat alle Arnhemmers mee kunnen doen.
We zorgen ervoor dat de toegang naar ondersteuning en zorg transparant en laagdrempelig is ingericht. Om kwalitatief goede zorg beschikbaar te hebben en te houden zetten we, met name in de jeugdzorg, extra maatregelen in.

Uitwerking indicatoren
Begin 2022 zijn de Visie Sociaal Domein, de Kadernota ‘Van beschermd wonen naar een beschermd thuis' en het Jeugdbeleid vastgesteld. Op dit moment worden deze kaders vertaald naar inspanningen en effectindicatoren. In de volgende Begroting zullen de nieuwe effectindicatoren worden opgenomen.

Alle inwoners die hulp nodig hebben om zelfstandig te leven ontvangen de nodige zorg en ondersteuning tijdig, op maat en dicht bij huis (D)

Inwoners die er (tijdelijk) niet in slagen zichzelf te redden in het dagelijks leven bieden we hulp, ondersteuning en zorg. We bereiken steeds meer Arnhemmers en uit het inwonerservaringsonderzoek blijkt dat veel Arnhemmers tevreden zijn over de geboden hulp. Tegelijkertijd is de ervaring, met name van de Sociale wijkteams, dat inwoners vaak (te) lang afhankelijk blijven van specialistische hulp. We gaan ons inspannen om deze inwoners zo zelfstandig mogelijk te maken, zodat zijzelf de regie over hun leven terug krijgen en de kwaliteit van leven verbetert. We zetten in op het versterken van de eigen kracht en investeren in het (sociaal) netwerk rondom inwoners waarbij we het gebruik van algemene voorzieningen in de wijken stimuleren. Deze aanpak is ook van belang om in te spelen op de toenemende vergrijzing en de personeelstekorten in de zorg het hoofd te bieden. Bij huishoudelijke ondersteuning zijn deze ontwikkelingen al voelbaar. Via wachtlijstbemiddeling borgen we dat de meest kwetsbare inwoners met acute problemen als eerste geholpen worden door direct huishoudelijke ondersteuning in te zetten. Daarnaast onderzoeken we samen met zorgaanbieders hoe we voldoende personeel kunnen inzetten in de huishoudelijke ondersteuning en welke mogelijkheden er zijn om vraag en aanbod in evenwicht te brengen.

We hebben ook aandacht voor de groeiende groep inwoners (en hun naasten) met een vorm van dementie. We willen van Arnhem een dementievriendelijke samenleving maken. Dit doen we door onder andere bewustwording en trainingen van Arnhemmers en Arnhemse ondernemers over de omgang van inwoners met dementie zodat ook deze groep zo lang mogelijk mee kan blijven doen in Arnhem.

We versterken de (veer)kracht van onze inwoners thuis en in instellingen met een integrale aanpak (I)

- We lichten onze inwoners beter voor hoe ze hun zelfstandigheid kunnen behouden; dit doen we met inzet van het eigen netwerk en een betere benutting van algemene voorzieningen in de wijk. We stimuleren het gebruik van deze algemene voorzieningen en we zorgen dat het aanbod bekend is en aansluit bij de behoefte van de inwoners van de wijk. Daarbij wordt onder andere gebruik gemaakt van een website waarop het aanbod aan algemene voorzieningen staat vermeld; deze website ontwikkelen we verder door.
- De huidige versnippering van begeleiding over veel verschillende aanbieders wordt teruggebracht door een sterk netwerk per wijk te organiseren waarin hulpverleners elkaar kennen en intensiever met elkaar samenwerken rondom inwoners. Dit bevordert collectieve en integrale oplossingen voor inwoners en zorgt er voor dat beter gebruik wordt gemaakt van algemene voorzieningen en sociale netwerken in de wijk, zodat de begeleiding effectiever wordt.
- Er is veel samenhang in de opgaven waarvoor we staan. In de jeugdzorg bijvoorbeeld, zien we relaties tussen het opgroeien in armoede, schulden, schooluitval en de inzet van jeugdzorg. Daarnaast heeft een groot deel van de zwerfjongeren een verleden in de jeugdzorg. Om deze reden is een samenhangend jeugdbeleid ontwikkeld als uitwerking van een integrale visie op het sociaal domein. De komende jaren gaan we zorgen dat dit beleid in samenspraak met de betrokken partijen wordt opgepakt en uitgevoerd. Daarbij betrekken we onze gebruikers, jongeren, ouders/verzorgers, ervaringsdeskundigen, om te toetsen of dit goed gebeurt.
- Ook ondersteunen we gezinnen waar meerdere problemen bestaan vanuit de doorbraakmethode. Gespecialiseerde wijkcoaches werken met deze methode. Deze methode houdt in dat we de problemen in samenhang benaderen en tot integrale oplossingen komen waar alle gezinsleden mee worden geholpen. Tevens gaan we bij deze methode de samenwerking met Werk en Inkomen intensiveren.
- Voor jeugdigen en volwassenen die vanuit een zorginstelling uitstromen en zelfstandig gaan wonen, moeten voldoende, passende en betaalbare woningen beschikbaar zijn. Om dit te bereiken leggen we verbinding met andere programma's en werken we samen om voor verschillende doelgroepen zelfstandige woonruimte te realiseren.

We versterken de zorgtoewijzing (I)

- De Sociale wijkteams vormen de toegang naar de Wmo, beschermd wonen en Jeugdzorg. Wijkcoaches beoordelen welke ondersteuning onze Arnhemmers nodig hebben om zelfstandig te kunnen wonen en participeren. Daarbij wordt altijd gekozen voor de meest passende, effectieve en efficiënte hulp en ondersteuning vanuit de gedachte dat inwoners zoveel mogelijk zelf de regie houden over hun eigen leven.
- Sociale wijkteams hebben in afstemming met de gemeente hun organisatie doorontwikkeld. Naast Sociale wijkteams met generalistische wijkcoaches zijn stadsteams ingevoerd, die betrokken worden bij meer specialistische casuïstiek. Met deze verdeling verwachten we de benodigde inzet van hulp en ondersteuning te kunnen verbeteren. Daarnaast is de aansturing van de Sociale wijkteams vereenvoudigd door onder andere het aanstellen van één directeur/bestuurder. De doorontwikkeling van de Sociale wijkteams zal ook in 2024 verder worden geïmplementeerd. We voeren een onderzoek uit of de personeelsformatie (wijkcoaches) voldoende is om de opdracht van de gemeente goed uit te voeren. De gemeente is samen met de stichting sociale wijkteams opdrachtgever van dit onderzoek dat door Significant wordt uitgevoerd.

We sturen op kwaliteit en resultaat (I)

- In samenwerking met de regionale inkooporganisatie (Inkoop-SDCG) en Sociale wijkteams monitoren we of aanbieders goede kwaliteit van zorg leveren en de gewenste resultaten realiseren. In 2024 gaan we door met bepalen welke verbeteringen nodig zijn om zorg in te kopen die zo goed mogelijk aansluit bij de hulpvragen van inwoners. Dit doen we samen met Inkoop-SDCG en regiogemeenten en vanuit de kaders en standpunten die beschreven zijn in de raadsbrief Verbeteren regionale inkoop van zorg d.d. 28 maart 2023.
- Het toezicht op rechtmatigheid en kwaliteit van de geleverde zorg is verder geïntensiveerd. Niet alleen op basis van signalen, maar ook via een steekproef worden aanbieders getoetst. Daarbij werken we nauw samen met de Inkoop-SDCG, VGGM (toezicht op kwaliteit), afdeling Handhaving (toezicht rechtmatigheid) en de partners in het RIEC (Regionale Informatie- en Expertise Centra, gericht op bestrijding ondermijnende criminaliteit). Een regionaal Handhavingskader wordt samen met de gemeente Arnhem ontwikkeld door Inkoop-SDCG.
- Met Medipoint hebben we het contract voor hulpmiddelen tot 2026 verlengd. Dit omdat de inwoners en gemeente tevreden zijn over hun dienstverlening. Met Medipoint en de Sociale wijkteams kijken we naar verdere innovatie van het gebruik van hulpmiddelen. Het doel is om te zorgen dat ouderen die minder mobiel zijn ook kunnen meedoen in de samenleving.
- In 2022 hebben we enkele aanbevelingen doorgevoerd in het bestaand beleid rondom Persoonsgebonden Budget (PGB), zoals de informatievoorziening richting inwoners. We blijven investeren in de kwaliteit van de ingekochte zorg via PGB. Bij twijfel over de kwaliteit van PGB-zorg zullen we ook onderzoeken gaan instellen op bijvoorbeeld de juiste kwalificaties van zorgverleners. Dit doen we om kwalitatieve goede zorg te blijven leveren.

We vergroten het inzicht of passende zorg wordt ingezet (monitoring) (I)

- We verbeteren het inzicht in de ontwikkeling van de zorg. We gebruiken een goed ontsloten zorgmonitor waarbij we de ingezette zorg lokaal en op wijkniveau kunnen volgen. Periodiek leveren we (bestuurlijke) rapportages op, om de gewenste transformatie van zorg te monitoren. Dit biedt mogelijkheden om, waar nodig, bij te sturen.
- Op wijkniveau ondersteunen we Sociale wijkteams bij het analyseren van de ontwikkelingen in toegewezen zorg en het uitzetten van acties. Op wijkniveau is een dashboard beschikbaar waarin we de zorg(kosten) tot op detail kunnen monitoren. Waar nodig worden zogenaamde Analyse- en Actieteams (A2-teams) ingezet, die werken met deze data (bijvoorbeeld volumes, producten, duur, kosten, aanbieders, zorgpaden en verwijzers). Het team is samengesteld vanuit verschillende disciplines (inhoudelijk, financieel en data-analisten) en zij gaan op wijkniveau of per zorgvorm in gesprek met het Sociale wijkteam over de data. Daarbij wordt gekeken naar de resultaten en ontwikkelingen in de wijk en de stad en wordt actie ondernomen als dat nodig is.
- We ontwikkelen het inwonerservaringsonderzoek door om meer inzicht te krijgen in het resultaat van en tevredenheid over de geleverde zorg. Met de verbeterde monitoring kunnen we volgen of aanbieders met de ingezette zorg resultaat bereiken en de doelen van de inwoner behalen.

We ontschotten zorgsystemen en verkrijgen toereikend rijksbudget (I)

- We dragen via de G40, VNG en NDSD (Netwerk directeuren sociaal domein) bij aan een actieve lobby om voldoende rijksmiddelen te krijgen om de Wmo en Jeugdwet goed uit te kunnen voeren. We ondersteunen de lobby van VNG en G40 om structureel, ook na 2022, voldoende middelen voor de (jeugd)zorg te krijgen. Het Integraal Zorgakkoord (IZA) is eind 2022 vastgesteld en vraagt inzet van de gemeente. De aanleiding voor het IZA is de druk in de zorg en het doel van het IZA is om zorgtransformaties in gang te zetten. Vanuit het IZA dienen dit jaar een regiobeeld en een regioplan opgeleverd te worden. Vanuit het IZA krijgt de regio Centraal Gelderland ongeveer € 4 miljoen per jaar via een IZA-SPUK en mag de gemeente met zorgaanbieders aanspraak maken op transformatiemiddelen voor impactvolle zorgtransformaties. Meer informatie over het IZA volgt in het derde kwartaal.
- Landelijk wordt gewerkt aan een nieuw verdeelmodel voor beschermd wonen en maatschappelijke opvang (voorlopig uitgesloten). Inzet is een verdeelmodel van middelen op basis van objectieve criteria. De implementatie van het nieuwe model gaat in per 2025. De precieze effecten zijn nog onduidelijk maar we weten al wel dat onze regio Centraal Gelderland een ‘nadeelregio’ is. Dat betekent dat we in de toekomst minder geld krijgen voor beschermd wonen dan nu. Met de regiogemeenten zijn financiële afspraken gemaakt voor de komende jaren en we sluiten een samenwerkingsconvenant waarin we vastleggen hoe we de komende jaren de transformatie van beschermd wonen naar een beschermd thuis verder vormgeven.
- We werken met diverse partijen, zoals het Sociaal wijkteam, zorgaanbieders, zorgverzekeraar en justitie aan gezamenlijk beleid voor de GGZ-doelgroep. We onderzoeken onder andere hoe we een betere aansluiting kunnen realiseren tussen de forensische zorg en de Wmo-zorg en onderzoeken de mogelijkheden voor een meer wijkgerichte GGZ-ondersteuning. Daarbij zetten we ook in op preventie van problemen en een betere acceptatie van de GGZ-doelgroep.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Inwonerstevredenheid over kwaliteit geboden ondersteuning		**79**	**73**	**82**	
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					
Verhouding WMO-begeleiding, basis vs. specialistisch, aandeel basis	**41**	**47**	**50**	**51**	**51**
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					
Verhouding WMO-begeleiding, basis vs. specialistisch, aandeel specialistisch	**44**	**31**	**29**	**32**	**34**
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					
Verhouding WMO-begeleiding, basis vs. specialistisch, aandeel basis + specialistisch	**15**	**22**	**21**	**17**	**15**
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					
Verhouding Huishoudelijke Ondersteuning, maatwerk vs. algemene voorziening, aandeel maatwerk	**84**	**65**	**43**	**36**	**33**
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					
Verhouding Huishoudelijke Ondersteuning, maatwerk vs. algemene voorziening, aandeel algemeen	**16**	**35**	**57**	**64**	**67**
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					
Gemiddelde zorgkosten per inwoner	**887**	**847**	**713**	**723**	
Eenheid: Gemiddelde zorgkosten in euro per inwoner					
Bron: Gemeente Arnhem					

Meer kwetsbare Arnhemmers nemen actief deel aan de maatschappij (D)

We willen dat alle Arnhemmers kunnen meedoen aan de samenleving. Daartoe bieden we Arnhemmers die niet participeren als gevolg van persoonlijke omstandigheden de mogelijkheid om deel te nemen aan de maatschappij, bij voorkeur via betaald werk. Als dit niet haalbaar blijkt, participeren zij via vrijwilligerswerk of activerend werk. We bevorderen de doorstroming vanuit activerend werk richting betaald werk/ opleidingen of vrijwilligerswerk.

Zie de inspanningen benoemd bij het doel 'Alle inwoners die hulp nodig hebben om zelfstandig te leven ontvangen de nodige zorg en ondersteuning tijdig, op maat en dicht bij huis' (I)

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Percentage inwoners in Activerend Werk met een ontwikkelarrangement	**45**	**42**	**51**	**55**	**52**
Eenheid: Percentage					
Bron: Gemeente Arnhem					

Meer jeugdigen ontwikkelen zich naar zelfredzaamheid en ontvangen waar nodig passende zorg (A)

We willen dat alle kinderen in Arnhem de kans krijgen zich te ontwikkelen naar zelfstandigheid en een gezond volwassen leven. Daarbij mag het niet uitmaken in welke wijk je woont. Als het kinderen met ondersteuning van hun ouders niet lukt om deze ontwikkeling door te maken en ook het eigen netwerk onvoldoende is, ontvangen zij daarbij tijdige passende hulp. Passende hulp betekent dat de hulp kwalitatief goed is en kinderen (of hun ouders) helpt om weer zelf verder te kunnen. Tijdige hulp betekent dat alle kinderen, ook kinderen met acute en complexe problemen, snel hulp krijgen. Deze hulp willen we zo licht mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis of thuis inzetten, zodat het kind zoveel mogelijk een normaal leven kan blijven leiden. Om dat te bereiken werken we preventief en signaleren we problemen zo vroeg mogelijk. We zetten tijdig passende hulp in om complexere problemen te voorkomen. Daarbij richten we ons op kinderen in kwetsbare situaties: kinderen die onze hulp het meest nodig hebben om zich te kunnen (blijven) ontwikkelen. Bij de inzet van hulp houden we oog voor normalisering en voorkomen we het onnodig 'plakken van etiketten'. Ook bespreken we met ouders hoe we ze kunnen ondersteunen bij de opvoeding van hun kinderen; wat kunnen zij zelf doen en wat is 'normaal' bij het opgroeien van hun kind.

Meer jeugdigen kunnen meedoen aan het dagelijks leven (D)

Alle Arnhemse kinderen moeten mee kunnen doen in de samenleving en mogelijkheden krijgen om zich te ontwikkelen. Daarbij mag het niet uitmaken in welke wijk je woont. Om dat te bereiken hebben kinderen en hun ouders een goede sociale basis en voorzieningen in de buurt nodig waar ze gebruik van kunnen maken. Bijvoorbeeld op school, of bij de sport- of cultuurvereniging. Als het netwerk en de sociale basis bij een kind niet toereikend zijn voor de ontwikkeling, zetten wij (tijdelijk) specialistische jeugdhulp in.

Versterken eigen kracht van jeugdigen, sociaal netwerk en inzet algemene voorzieningen (I)

- Samen met professionals uit onderwijs, zorg, sport, cultuur en welzijn ontwikkelen we samenhangend aanbod van voorzieningen dat past bij de fases die kinderen (en hun ouders) doorlopen bij het opgroeien en opvoeden en aansluit bij de hulpvraag. We baseren dit voorliggende aanbod op de behoeften van kinderen en jongeren zelf (op basis van input van kinderen zelf, bijvoorbeeld in stadsgesprekken conform motie 22m27).
- We stimuleren passend aanbod van algemene voorzieningen dat preventief op, of in combinatie met specialistische jeugdhulp ingezet kan worden, zodat kinderen kunnen blijven meedoen. Denk bijvoorbeeld aan 'steungezinnen', waarbij steunouders een kind een dagdeel in de week opvangen en ondersteunen zodat de biologische ouders op adem kunnen komen.
- We versterken de aansluiting tussen onderwijs en jeugdhulp, zodat kinderen tijdig de juiste ondersteuning krijgen om zich te kunnen blijven ontwikkelen. We maken daarom samen met onderwijsbesturen en de samenwerkingsverbanden duidelijke afspraken over hoe we kinderen gezamenlijk de beste ondersteuning kunnen bieden, ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid. Deze afspraken worden continu waar nodig en waar mogelijk aangescherpt. We hebben de volgende inspanningen opgenomen om de aansluiting tussen onderwijs en jeugdzorg te verbeteren:
    - We zorgen voor een goede samenwerking tussen de Sociale Wijkteams en het Primair Onderwijs (mogelijk vervolg naar het Voortgezet Onderwijs).
    - We zorgen voor meer duidelijkheid over de onderlinge samenwerking tussen betrokken partijen bij thuiszitters (procesafspraken) met heldere afspraken over de regie en het aanbod.
    - We zorgen voor heldere afspraken over jeugdhulp binnen Speciaal (Basis) Onderwijs en onderzoeken of de werkwijze zoals die voor de pilot Lichtenbeek ontwikkeld is, ook op andere S(B)O scholen ingezet kan worden.
- We bieden ‘’passende’’ en inclusieve BSO zodat meer kinderen samen op kunnen groeien in een reguliere setting (in plaats van een aparte BSO+).
- We starten een project waarbij we aandacht besteden aan de mentale gezondheid van jeugdigen, bijvoorbeeld via een podcast en/of een chatfunctie, en zorgen dat er aanbod wordt ontwikkeld om jeugdigen te ondersteunen/adviseren over hun mentale gezondheid. We starten focusgroepen voor jeugdigen tussen 13 en 16 jaar waarin zij leren omgaan met hun mentale gezondheid.

Meer kwetsbare jeugdigen wonen veilig thuis (D)

Veel kinderen hebben helaas te maken met een onveilige thuissituatie. Dit komt onder andere door problematiek van ouders (psychische problematiek, verslavingsproblematiek, vechtscheidingen, huiselijk geweld, armoede of andere sociale problemen). We willen onveilige situaties zoveel mogelijk voorkomen, sneller signaleren als deze zich voordoen en meer kinderen in een kwetsbare situatie een veilig thuis bieden. We organiseren het liefst ambulante zorg bij gezinnen thuis. Als dat niet kan, zoeken we een plek bij pleegouders of gezinshuizen. We plaatsen kinderen alleen uit huis (jeugdzorg met verblijf) als het echt niet anders kan. Jeugdzorg met verblijf is een ingrijpende en vaak onwenselijke maatregel die we zo veel mogelijk willen voorkomen. Als er geen alternatieven zijn die werken, blijven we jongeren volgen om te bezien of dit echt de beste optie is.

We versterken het gezinssysteem zodat jeugdigen zolang mogelijk thuis kunnen blijven wonen (I)

- We bekijken per individueel geval of de hulpvraag met name bij het kind zit of in feite voortkomt uit problemen die zijn of haar ouders betreffen. In die gevallen kijken we of we het hele gezin kunnen helpen en ondersteunen.
- We organiseren nazorg voor jeugdige ex-gedetineerden waarbij jeugdigen na detentie worden begeleid op terugkeer in de samenleving door een Re-integratie Officier (RIO). Hierover zijn afspraken gemaakt met de Raad voor de Kinderbescherming, Sociale wijkteams Arnhem en de Gecertificeerde Instellingen.
- Conform toezegging 1278 werken we aan een plan om de overgang naar het 18e levensjaar voor jeugdigen te verbeteren. Voor de zorgvorm jeugdzorg met verblijf zetten we één regisseur in die vanaf het 17e levensjaar of waar mogelijk eerder samen met de jeugdige de uitstroom voorbereidt. Na uitstroom blijft de regisseur zo lang als nodig in beeld.
- We versnellen en verbeteren het veiligheidsnetwerk rond gezinnen, samen met Veilig Thuis, Sociale wijkteams, Jeugdbescherming en de Raad voor de Kinderbescherming. Zodat kinderen en hun ouders sneller een passend hulpaanbod krijgen om de veiligheid in het gezin te herstellen (uitvoering Gelderse Verbeteragenda Jeugdbescherming).
- We versimpelen het complexe veiligheidsnetwerk rondom het gezin door integraal samen te werken waarbij één gezicht in het gezin aanwezig is. Samen met Veilig Thuis, Sociale Wijkteams, Jeugdbescherming en de Raad voor de Kinderbescherming wordt een Toekomsttuin opgestart waarin deze nieuwe werkwijze wordt beproefd.
- We voorkomen uithuisplaatsingen door de inzet van team VAV (Vertrouwd, Aanwezig en Veilig). Dit team kan snel en flexibel bij gezinnen, waar sprake is van onveiligheid, worden ingezet om verdere escalatie te voorkomen.
- We verminderen het aantal jongeren in verblijf door casuïstiek tijdig te bespreken in het Regionaal Expert Team en tijdig ambulante zorg in te zetten om zo uithuisplaatsing te voorkomen. We sturen erop dat jeugdzorginstellingen deze lijn volgen van het voorkomen van uithuisplaatsingen, ook met het op- en afschalen van hulp.
- We werven ouders voor pleegzorg en zetten kleinschalig groepswonen in als alternatief voor jeugdhulp met verblijf.
- We voorkomen complexe scheidingen door ouders vroegtijdig de juiste informatie en hulp op één plaats aan te bieden (Digitaal Scheidingsloket). Ook kinderen waarvan de ouders uit elkaar gaan of gaan scheiden kunnen hier terecht voor informatie en hulp. Bij geëscaleerde situaties helpen professionals van het Digitaal Scheidingsloket mee om de gezinssituatie terug te brengen naar het normale.
- We stimuleren het grondig onderzoeken van welke jeugdhulp best passend is en meest tijdig kan worden ingezet in gezinnen waar onveiligheid heerst. We motiveren het hele gezin voor inzet van de betreffende jeugdhulp om herhaalde meldingen bij Veilig Thuis te voorkomen. Hiermee kan snel richting worden gegeven aan begeleiding en behandeling, als hier een vraag naar is.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Aantal jeugdbeschermingsmaatregelen	**427**	**395**	**382**	**453**	**353**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					

Aantal jeugdigen in verblijf	**610**	**563**	**512**	**611**	**465**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					

Minder jeugdigen zijn van zorg afhankelijk (D)

Als kinderen vastlopen in hun ontwikkeling naar zelfstandigheid, dan ontvangen zij passende hulp. Hiervoor kijken we eerst met de ouders, het netwerk en de sociale basis van een kind wat de mogelijkheden zijn. Als deze niet toereikend zijn voor de ontwikkeling, zetten wij (tijdelijk) specialistische hulp in. We richten ons op kinderen in kwetsbare situaties: kinderen die onze hulp het hardst nodig hebben om zich te kunnen (blijven) ontwikkelen. Een kind mag zijn wie het is, ook als het afwijkt van de norm. Bijvoorbeeld omdat een kind druk is of moeite heeft met leren. We stoppen met onnodig problematiseren van gedrag en normaliseren het gebruik van zorg. Daarbij accepteren we dat sommige problemen horen bij het opgroeien.

We zetten tijdig, best passende zorg in **(I)**

- We zetten de doorbraakmethode in om te werken aan een beter perspectief voor gezinnen met complexe, meervoudige problemen in een kwetsbare, onveilige situatie
- We zorgen dat in iedere wijk passende laagdrempelige opvoedondersteuning voor ouders/ verzorgers beschikbaar is (en zetten zo nodig extra hulp en begeleiding in)
- We herijken de Sociaal Medische Indicatie zodat meer kinderen/ gezinnen die dat nodig hebben gebruik kunnen maken van kinderopvang en buitenschoolse opvang.
- We zorgen voor betere en tijdige zorg en ondersteuning, op de juiste plek en wanneer dit nodig is. Dit doen we door inzet van de Hervormingsagenda Jeugd. Dit moet leiden tot verbetering van de hulpverlening en een financieel beheersbaar en duurzaam jeugdstel (Hervormingsagenda Jeugd)
- We breiden de inzet van praktijkondersteuners jeugd uit bij Arnhemse huisartsenpraktijken. Door de lichte hulp van de praktijkondersteuner bij de huisarts zijn kinderen en jongeren minder afhankelijk van specialistische jeugdzorg. Wanneer deze lichtere hulp niet voldoet, zetten de Sociale wijkteams of huisartsen specialistische jeugdzorg in.
- GGZWachtlijsten in de zorg zijn onwenselijk. We zetten in op snelle ondersteuning van kinderen die toch op een wachtlijst terecht zijn gekomen, waarbij ook kinderen met acute en complexe problemen snel hulp moeten kunnen krijgen. We maken afspraken met jeugdzorginstellingen om de kinderen met de meest acute problemen als eerste te helpen. We zetten een zorgaccounthouder in die bemiddelt om kinderen op de wachtlijst zo snel mogelijk naar zorg te krijgen, bijvoorbeeld bij een andere aanbieder met soortgelijk zorgaanbod. We kijken samen met de Sociale Wijkteams en Gecertificeerde Instellingen naar de aanmeldroute voor behandeling/GGZ.
- Wachtlijsten in de jeugdbescherming zijn onwenselijk. We zetten in op het zo snel mogelijk terugdringen van de wachtlijsten bij de Gecertificeerde Instellingen. Hiervoor hebben de Gecertificeerde Instellingen subsidie ontvangen, onder andere om werkdruk te verlagen en medewerkers te enthousiasmeren voor het werk. We zorgen dat gezinnen die op de wachtlijst staan in beeld zijn door samenwerking tussen Sociale Wijkteams en Gecertificeerde Instellingen te stimuleren.
- We geven de Sociale Wijkteams duidelijke kaders mee zodat ze beter kunnen beoordelen wanneer zij specialistische jeugdhulp wel of niet kunnen inzetten. Daarvoor actualiseren we de beleidskaders op basis van wat er speelt bij kinderen en jongeren. In deze kaders stellen we altijd de vraag of jeugdhulp de beste oplossing is voor het kind, of ouders goed toegerust zijn om zelf hun kind te ondersteunen en of het netwerk of voorzieningen in de buurt al ingezet zijn. Wij vragen ouders hun kinderen meer zelf te ondersteunen, bijvoorbeeld bij opgroeiproblemen, druk gedrag of verdriet in plaats van specialistische begeleiding of behandeling in te zetten. Daardoor ervaren kinderen dat tegenslag en moeilijke periodes bij het leven horen en leren zij daarmee om te gaan.
- We bakenen de inzet van de Jeugdwet en de Verlengde Jeugdwet beter af door afspraken met aanbieders te maken en houden zo de zorg beschikbaar voor de kinderen die het nodig hebben. We vergroten de kennis van de wijkteams over de zorgwetten die voorliggend zijn aan de Jeugdwet (Zvw, Wlz, Wmo) door een periodiek webinar dat we samen met Stimulanz (kenniscentrum) ontwikkelden.
- We stimuleren een goede voorbereiding op uitstroom uit jeugdzorg met verblijf door het gebruik van het Toekomstplan te stimuleren. Wanneer jongeren tijdig zijn voorbereid maar alsnog niet klaar zijn om uit te stromen, kan worden besloten tot inzet van verlengde jeugdwet. Dit is onder andere onderdeel van de campagne van Stichting Het Vergeten Kind: 'laat zorg pas stoppen als kinderen daar klaar voor zijn.

We zorgen voor een wijknetwerk met algemene voorzieningen en zorgaanbod dat aansluit bij de problemen van kinderen en jongeren **(I)**

We gaan meer wijkgericht werken. Dit houdt in dat een beperkt aantal “begeleidingsaanbieders” in de wijken samenwerken en medeverantwoordelijk zijn voor het bieden van de begeleiding in de wijk. Het gaat dan zowel om specialistische zorgaanbieders als om partijen die in het voorliggend veld werkzaam zijn. Met deze aanbieders en de sociale wijkteams wordt een nieuwe werkwijze en manier van samenwerken ontwikkeld. Het uitgangspunt hierbij is dat minder wordt doorverwezen naar gecontracteerde zorgaanbieders, maar dat de aanbieder (tijdelijk) ondersteunt bij de vraag van de inwoner en onderdeel is van het wijknetwerk. We willen een betere samenwerking tussen het voorliggend veld, de begeleidingsaanbieders in de wijken en de Sociale Wijkteams.

- We zorgen per wijk voor een sterk netwerk waarin een beperkt aantal jeugdhulpaanbieders samenwerkt met andere professionals en betrokken partijen in de wijk en met hun aanbod aansluiten bij de zorgvragen van kinderen en jongeren in die wijk.
- We zetten jeugdhulp zo dichtbij als mogelijk in en vormen wijknetwerken om dat mogelijk te maken. Hulp wordt bij voorkeur gegeven bij het kind thuis, op school of in de wijk.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Aantal 0-17-jarigen met een JW-toewijzing	**5338**	**5147**	**5029**	**5233**	**4534**

Eenheid: Aantal

Bron: Gemeente Arnhem

Aantal 18+ers met een JW-toewijzing	**675**	**608**	**523**	**506**	**395**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing CSA	**105**	**117**	**114**	**114**	**101**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing Elden en De Laar	**123**	**131**	**122**	**117**	**107**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing Malburgen	**156**	**162**	**147**	**150**	**139**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing Noord-Oost	**138**	**136**	**124**	**128**	**131**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing Noord-West	**172**	**179**	**152**	**145**	**132**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing Presikhaaf	**104**	**121**	**113**	**119**	**110**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing Schuytgraaf-Elderveld	**154**	**159**	**143**	**147**	**137**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					
Aantal jeugdhulpaanbieders met een toewijzing VKR	**151**	**148**	**121**	**134**	**126**
Eenheid: Aantal					
Bron: Gemeente Arnhem					

Een meer inclusief Arnhem, waarbij meer kwetsbare Arnhemmers (blijven) wonen in de wijk (A)

We werken aan de transformatie van beschermd wonen (wonen in een instelling) naar een ‘beschermd thuis’; Arnhemmers die dat nodig hebben ontvangen passende zorg thuis in hun eigen omgeving. Voor wie tijdelijk beschermd wonen nodig is zorgen we op regionaal niveau voor voldoende aanbod. We zetten in op een goede doorstroom vanuit beschermde woonvormen naar zelfstandig wonen en op goede GGZ-zorg in de wijken. Met de inkoop van ondersteuning zetten we ook in op het beter laten aansluiten van de zorgproducten op deze transformatie (zoals het ontwikkelen van geclusterde woonvormen).
De transformatie geven we samen met de gemeenten binnen de regio Centraal Gelderland vorm (regionale Kadernota ‘Van beschermd wonen naar een beschermd thuis’). Alle betrokken gemeenten zorgen voor voldoende geschikte woonvarianten en een breed palet aan (basis)voorzieningen om ‘beschermd thuis’ mogelijk te maken. Ook werken we nauw samen met Sociaal wijkteam, woningcorporaties, zorgaanbieders, zorgverzekeraar en andere partijen.

Er zijn voldoende geschikte en betaalbare woningen voor kwetsbare Arnhemmers (D)

We willen voldoende geschikte en betaalbare woningen voor kwetsbare inwoners, zodat zij kunnen uitstromen uit beschermd wonen, maatschappelijke opvang en jeugdvoorzieningen. Om dit te bereiken werken we samen met de Arnhemse woningcorporaties.

We koppelen zorg(behoeften) aan wonen (I)

De woningcorporaties stellen jaarlijks 120 woningen beschikbaar voor uitstroom uit, onder andere, Beschermd wonen (BW), Maatschappelijke opvang (MO) en intramurale jeugdvoorzieningen.
De gemeente Arnhem coördineert en voert de woonafspraken uit, die gemaakt zijn met woningcorporaties. Op deze wijze kunnen Arnhemmers die niet zelfstandig aan een woning kunnen komen, toch uitstromen. Daarnaast blijven we met corporaties in gesprek over huisvesting van aandachtsgroepen.
We gebruiken daarvoor het doelgroepenonderzoek 'wonen en zorg', waarin de behoefte en het aanbod aan zorggerelateerd wonen in Arnhem gekwantificeerd is. We komen samen met partners in de stad tot een beleid voor wonen en zorg.

Zorggerelateerde woonoverlast wordt minder (I)

We pakken zorggerelateerde overlast in de stad adequaat aan. Er is een meldpunt woonoverlast, waar inwoners (ook zorggerelateerde) woonoverlast kunnen melden. We blijven, mede op basis van deze meldingen, in gesprek met zorgaanbieders over het treffen van maatregelen om woonoverlast door hun bewoners te beperken. Indien nodig nemen we ook maatregelen via de toewijzing, de inkoop en contractering.
We werken hierbij samen met het Zorgkantoor en de Dienst Justitiële Inrichtingen wat betreft de door hun gecontracteerde zorgaanbieders, als het gaat om langdurige zorg (Wet langdurige zorg), respectievelijk forensische zorg (Wet forensische zorg). Intern werken we binnen de aanpak woonoverlast samen met de teams Leefomgeving en het programma Veiligheid.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Beschermd Wonen, aantal inwoners met verblijf	1013	960	605	454	373

Eenheid: Aantal. NB. m.i.v. 2021 is een groot aantal inwoners vanuit Beschermd Wonen overgeheveld naar de Wet langdurige zorg.
Bron: Gemeente Arnhem

Meer bewoners met een kwetsbaarheid kunnen in grotere mate in hun eigen woonomgeving zelfstandig (begeleid) wonen (D)

We stellen meer mensen in staat om met de juiste ondersteuning, zelfstandig te wonen en mee te doen in onze samenleving. Uitgangspunt is zoveel mogelijk een beschermd thuis te bieden door passende zorg en ondersteuning te bieden, in plaats van wonen in een instelling. Tegelijkertijd zorgen we ervoor dat er een regionaal vangnet van intramurale zorg in stand blijft voor wie dat toch nodig heeft.

We ontwikkelen meer preventieve activiteiten (I)

- Iedere gemeente in de regio Centraal Gelderland werkt aan het op orde brengen van de lokale basisinfrastructuur. Dat betekent dat we zorgen voor plekken in de buurt waar inwoners met beschermd wonen elkaar kunnen ontmoeten en onderling steun kunnen vinden (zoveel mogelijk gespreid over de stad). We realiseren voldoende aanbod voor een zinvolle daginvulling (onder andere via Activerend Werk) en zorgen dat deze doelgroep kan wonen op een passende plek (onder andere door woonafspraken met corporaties).
- We zetten Buurtcirkels in, waarmee inwoners met een psychische kwetsbaarheid die vanuit een intramurale instelling zelfstandig gaan wonen, een sociaal netwerk in de wijk opbouwen. Met de inzet van buurtcirkels voorkomen we terugval en eenzaamheid.

Er zijn regionaal sluitende afspraken Beschermd Thuis **(I)**

Per 1 januari 2022 is gestart met de inhoudelijke doordecentralisatie van beschermd wonen. Dat betekent dat niet alleen de 43 centrumgemeenten, maar alle 355 gemeenten zich gaan inzetten en verantwoordelijk worden voor inwoners met een toewijzing voor beschermd wonen. Vanaf 1 januari 2025 komt er naar verwachting een nieuwe financiële verdeling over gemeenten. Dit betekent dat gedurende de periode 2025-2034 de middelen voor Beschermd Wonen - geleidelijk - worden overgeheveld van centrumgemeenten (Arnhem) naar de regiogemeenten. Daarmee wordt ook financieel geregeld dat gemeenten voortaan zelf verantwoordelijk zijn voor beschermd wonen voor de eigen inwoners.
Voor deze doordecentralisatie worden op regionaal niveau (regio Centraal Gelderland) samenwerkingsafspraken gemaakt. Dit is vastgelegd in de Kadernota ‘Van beschermd wonen naar beschermd thuis’. Het betreft afspraken over onder meer de financiële samenwerking, de toegang, contractering, toezicht, lokale basisvoorzieningen, monitoring en woonafspraken. Hiermee geven we uitvoering aan de landelijke Norm voor Opdrachtgeverschap. Daarnaast wordt gewerkt aan een regionaal uitvoeringsplan en lokale uitvoeringsplannen.

Er is een integrale aanpak voor mensen met verward gedrag **(I)**

- In 2024 borgen we de bemoeizorg, die aanvullend is ingezet als preventief instrument, op de al bestaande bemoeizorg (voor dreigend dak- en thuislozen).
- Daarnaast werken we aan de doorontwikkeling van de aanpak waarbij politiemeldingen over personen met verward gedrag worden doorgezet naar het sociaal domein. Er zijn inmiddels afspraken met politie, VGGM, Sociale wijkteams, OZO-coördinatoren en diverse zorgaanbieders.
- In 2024 wordt de pilot 'Noodbed voor mensen met verward gedrag' doorgezet. De pilot heeft nu een meer medisch karakter en is vanaf 15 juni 2023 weer opgestart. De medische noodbedden zijn bij Rijnstate en de sociaal domein noodbedden zijn bij Pro Persona.
- In 2024 voeren we het interventieplan personen met verward of onbegrepen gedrag uit. Aanleiding is de blijvende zorg om het hoge aantal politiemeldingen van personen met verward of onbegrepen gedrag. Doel van het interventieplan is om bestaande en wenselijke interventies samen met onze zorg- en veiligheidspartners (door) te ontwikkelen en uit te voeren.
- Ook in 2024 blijven we de Wet verplichte ggz en de Wet zorg en dwang uitvoeren. Deze wetten regelen de verplichte zorg in crisissituaties. Met name de Wet zorg en dwang zorgt regelmatig voor een aantal uitvoeringsproblemen. Met het Zorgkantoor, Pro Persona, de Verplegings- en Verzorgingssector en de Verstandelijk Gehandicaptensector werken we aan werkafspraken en voeren we een landelijke lobby, voor verbetering van de uitvoering.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Arnhem is een inclusieve stad waarin alle inwoners, ook met een beperking of chronische ziekte, zo zelfstandig als mogelijk leven in de wijk en meedoen aan de samenleving	**32.483**	**2.424**	**3.020**	**680**
Alle inwoners die hulp nodig hebben om zelfstandig te leven ontvangen de nodige zorg en ondersteuning tijdig, op maat en dicht bij huis	32.483	2.424	3.020	680
Meer kwetsbare Arnhemmers nemen actief deel aan de maatschappij				
Een meer inclusief Arnhem, waarbij meer kwetsbare Arnhemmers (blijven) wonen in de wijk	**18.879**	**57**	**0**	**0**
Er zijn voldoende geschikte en betaalbare woningen voor kwetsbare Arnhemmers	127	57	0	0
Meer bewoners met een kwetsbaarheid kunnen in grotere mate in hun eigen woonomgeving zelfstandig (begeleid) wonen	18.752	0	0	0

Meer jeugdigen ontwikkelen zich naar zelfredzaamheid en ontvangen waar nodig passende zorg	**15.460**	**0**	**0**	**573**
Meer jeugdigen kunnen meedoen aan het dagelijks leven	13.378	0	0	573
Minder jeugdigen zijn van zorg afhankelijk				
Meer kwetsbare jeugdigen wonen veilig thuis	2.082	0	0	0
Overig	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal	**66.822**	**2.481**	**3.020**	**1.253**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	63.584	64.375	66.178	66.822	61.245	65.148	65.959
Baten	5.290	2.898	2.786	2.481	2.481	3.921	3.881
Saldo lasten en baten	***-58.293***	***-61.477***	***-63.391***	***-64.341***	***-58.763***	***-61.227***	***-62.078***
Toevoegingen aan reserves	21.275	1.082	1.082	3.020	4.417	811	0
Onttrekkingen aan reserves	828	81	996	1.253	680	898	3.016
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-20.448***	***-1.001***	***-86***	***-1.767***	***-3.737***	***87***	***3.016***
Gerealiseerd resultaat	**-78.741**	**-62.478**	**-63.477**	**-66.109**	**-62.501**	**-61.141**	**-59.062**

Toelichting

Lasten

De totale lasten voor 2024 voor het stedelijk programma zijn begroot op € 66,8 miljoen. De overige lasten voor zorg zijn opgenomen in de wijkbudgetten. De lasten zijn te verdelen in de volgende categorieën:

- € 31,3 miljoen wordt besteed aan zorg in natura en persoonsgebonden budgetten, verdeeld over Beschermd wonen (€ 15,3 miljoen), Jeugdzorg en jeugdbescherming (€ 11,5 miljoen), Wmo (€ 0,6 miljoen), huishoudelijke hulp toelage (€ 3,1 miljoen) en doelgroepenvervoer (€ 0,1 miljoen);
- € 24,3 miljoen wordt besteed aan uitbestede taken, zoals Stichting Sociale wijkteams (€ 18,7 miljoen), Ambulantisering GGZ (€ 3,3 miljoen), Zorg-lokaal (€ 1,0 miljoen), Inkoop Sociaal Domein Centraal Gelderland (€ 0,9 miljoen) en De connectie (€ 0,6 miljoen);
- € 2 miljoen wordt besteed aan subsidies, zoals aan Stichting Veilig Thuis (€ 1,2 miljoen);
- € 2 miljoen wordt besteed aan maatregelen in de jeugdzorg om kostenbesparingen te realiseren;
- Hiernaast zijn er € 7,2 miljoen overige lasten, zoals beleidsuren (€ 2,6 miljoen), Mantelzorgcompliment (€ 0,8 miljoen) en gemeentelijke backoffice (€ 0,8 miljoen).

De begroting is in 2024 ten opzichte van 2023 € 0,8 miljoen hoger.

- De begroting voor uitbestede werkzaamheden stijgt met € 1,6 miljoen ten opzichte van 2023. Dit komt met name door de verhoogde bijdrage aan Stichting sociale wijkteams (€ 1,1 miljoen) als gevolg van indexering;
- De begroting voor huishoudelijke ondersteuning stijgt met € 0,9 miljoen ten opzichte van 2023. Dit komt met name door tariefstijging;
- De begroting voor beschermd wonen daalt met € 1,9 miljoen ten opzichte van 2023 als gevolg van een toevoeging aan de bestemmingsreserve Wmo en Jeugdzorg.

Baten

De totale baten voor 2024 zijn begroot op € 2,5 miljoen. Dit is hoofdzakelijk de eigen bijdrage beschermd wonen en eigen bijdrage WMO.

De baten dalen ten opzichte van 2023 door een lagere verwachte eigen bijdrage WMO. Dit komt omdat we rekening houden met de wettelijke wijziging van de eigen bijdrage per 2024. Deze wijziging is uitgesteld naar 2025.

Toevoegingen aan reserves
De totale toevoegingen aan de reserves in 2024 is € 3,0 miljoen. Het betreft één toevoeging aan de bestemmingsreserve Wmo en Jeugdzorg. Deze wordt gedaan om het oplopende nadeel van de invoering van het nieuwe verdeelmodel Beschermd Wonen komende jaren te kunnen egaliseren

Onttrekkingen aan reserves
In 2024 wordt er € 1,3 miljoen onttrokken uit bestemmingsreserves. € 0,5 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserve transformatie zorgbudgetten en € 0,8 miljoen aan de bestemmingsreserve WMO en Jeugdzorg, waarvan € 0,5 miljoen voor de opvang dakloze EU-burgers.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden
BVO Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen
MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

- Stichting Sociale wijkteams;
- Zorgaanbieders en welzijnsorganisaties;
- Onze Huisartsen en Arts en Zorg;
- Cliënten- en Adviesraden Sociaal Domein;
- Zorgbelang Gelderland.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Visie sociaal domein 'Sociaal domein in beweging';
- Verordening maatschappelijke ondersteuning gemeente Arnhem 2019;
- Geconsolideerde versie van de Verordening Jeugdhulp gemeente Arnhem 2019;
- Beleidsregels Leerlingenvervoer gemeente Arnhem;
- Voorstellen tot maatregelen jeugdzorg;
- Kadernota De veerkrachtige samenleving Arnhem;
- Beleidsregels Wmo (2019);
- Beleidsregels Jeugd (2019);
- Beleidsplan Jeugd Wmo;
- Uitvoeringsplan deel Wmo;
- Jeugdbeleid 2021-2025. Opgroeien in Arnhem: een toekomst vol kansen;
- Inrichtingsplan Jeugdhulp;
- Regionaal Transformatieplan Jeugd;
- Regioaanpak huiselijk geweld en kindermishandeling 'Samen Veilig' 2019-2023;
- Verordening maatschappelijke ondersteuning gemeente Arnhem 2019;
- Verordening Jeugdzorg Arnhem 2019;
- Verordening doelgroepenvervoer 2020;
- Raadsbrief Ontwikkelingen zorgdomein (december 2018);
- Transformatieplan Beschermd Thuis 2019-2021;
- Raadsbrief bestuurlijke uitgangspunten doordecentralisatie beschermd wonen (maart 2020);
- Raadsbrief kwaliteit, toezicht en handhaving (juni 2019);
- Raadsbrief Voortgang aanpak toezicht op kwaliteit en rechtmatigheid zorg (november 2021);
- Raadsbrief Voortgang regionale samenwerking beschermd wonen (februari 2021);
- Raadsbrief Voortgang regionale samenwerking beschermd wonen vanaf 2022 (juni 2021);
- Raadsbrief afspraken en contracten jeugdbescherming, juli 2021.

Welzijn en inclusie

In Arnhem is iedereen gelijk en krijgt gelijke kansen. Dat is onze ambitie. We willen een stad zijn waar inwoners kunnen zijn wie ze zijn en waar een ieder zijn identiteit en eigenheid met trots kan uitdragen. Waarbij iedereen open staat voor elkaar en elkaar helpt. In veiligheid en vrijheid. Daarbij hebben we speciale aandacht voor het voorkomen en tegengaan van discriminatie. En voor het versterken van de positie van inwoners met een beperking. Ook bieden we statushouders en vluchtelingen een nieuw thuis en toekomstperspectief. En we zetten stevig in op de beweging van maatschappelijke opvang naar wonen.

Om te borgen dat iedereen gelijkwaardige kansen heeft om zich te ontwikkelen en om mee te doen is een stevige sociale basis nodig die de leefbaarheid in de Arnhemse wijken vergroot. Dit creëren we met bijvoorbeeld het ondersteunen van inwonersinitiatieven, door in te zetten op preventie, (woon)overlast te voorkomen, participatie, het geven van ondersteuning bij opgroei- en opvoedvragen en het zorgen voor goede algemene voorzieningen, zoals ontmoetingsplekken. Gezien de grote uitdagingen waar Arnhem voor staat, zoals de groeiende stad met een grote woonopgave de huisvesting voor bijzondere doelgroepen, de leefbaarheid en veiligheid in veerkrachtige wijken, een inclusieve samenleving en de (jeugd)zorgvraag van inwoners, vraagt dit om een preventief en flankerend welzijnsbeleid. Zo willen we onder andere dat de wijken voldoende voorzieningen hebben, kinderen en jongeren die gezond en veilig opgroeien en dat Arnhemmers zich vrij en veilig kunnen bewegen.

Ook voor volwassenen die in hun jeugd hun ontwikkelkansen niet volledig konden benutten is het hebben van perspectief essentieel. Beschikken over voldoende basisvaardigheden heeft een grote kwaliteit op alle domeinen van het leven. Vandaar dat er een divers cursusaanbod is voor volwassenen om laaggeletterdheid tegen te gaan. Dit vraagt om een nieuwe blik op welzijn voor Arnhem, om een transformatie van welzijns(subsidie)beleid naar een betere aansluiting bij de complete opgave en begroting.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhemmers voelen zich thuis en kunnen meedoen in hun stad (A)

We vinden het belangrijk dat iedere inwoner, ongeacht culturele achtergrond, levensbeschouwing, seksuele geaardheid, beperking en/of chronische ziekte, leeftijd en geslacht, mee kan doen en zich thuis voelt in Arnhem. De gemeente draagt daarbij actief uit dat samenleven in diversiteit niet kan zonder gemeenschappelijkheid, wederzijds vertrouwen en respect waarbij iedereen zichzelf kan zijn. Er wordt ingezet op bewustwording en activering in de eigen organisatie, de stad en in de wijken en we bestrijden discriminatie en stimuleren acceptatie op diverse gronden.

We willen dat mensen zich thuis voelen in Arnhem en dat we een toegankelijke gemeente zijn voor mensen met een beperking en/of chronische ziekte. Ons streven is dat nieuwkomers snel hun plek vinden en hun leven opbouwen. Dat kinderen zich goed kunnen ontwikkelen en dat ouderen zo lang mogelijk gezond blijven en actief meedoen. Hiervoor zetten we in op (jeugd)preventie, ondersteuning, algemene voorzieningen en duurzame inburgering. Zodat er een passend vangnet is wanneer het even niet vanzelf gaat.

De grote uitdagingen waar Arnhem voor staat, zoals de groeiende stad met een grote woonopgave de huisvesting voor bijzondere doelgroepen, de leefbaarheid en veiligheid in veerkrachtige wijken, een inclusieve samenleving en de (jeugd)zorgvraag van inwoners vragen om preventief en flankerend welzijnsbeleid. Zo willen we onder andere dat de wijken voldoende voorzieningen hebben, kinderen en jongeren die gezond en veilig opgroeien en dat Arnhemmers zich vrij en veilig kunnen bewegen. Ook voor volwassenen die in hun jeugd hun ontwikkelkansen niet volledig konden benutten is het hebben van perspectief essentieel. Beschikken over voldoende basisvaardigheden heeft een grote kwaliteit op alle domeinen van het leven. Vandaar dat er een divers cursusaanbod is voor volwassenen om laaggeletterdheid tegen te gaan. Dit vraagt om een nieuwe blik op welzijn voor Arnhem, om een transformatie van welzijns(subsidie)beleid naar een betere aansluiting bij de complete opgave en begroting.

Opvoeden en opgroeien (D)

We willen dat alle kinderen en jongeren het beste uit zichzelf kunnen halen. Dat er in Arnhem gelijke ontwikkelkansen zijn voor alle kinderen en jongeren en dat er voor iedereen perspectief is op een gelukkige toekomst. Om dit mogelijk te maken kiezen we voor kinderen en jongeren die ons het meest nodig hebben: de kinderen die opgroeien in wijken met veel sociale problematiek, waar kansen niet vanzelfsprekend zijn. We zetten jongerenwerk in voor laagdrempelige ondersteuning bij het opgroeien. Daarbij investeren we extra in de gebieden waar dat nodig is (onder andere in Arnhem Oost) en in wijken waar voorzieningen ontbreken voor opvoeden en opgroeien. We zorgen dat er meer plekken zijn waar jongeren elkaar kunnen ontmoeten met een gevarieerd programma waaraan jongeren kunnen deelnemen (bijvoorbeeld een jongerencentrum in Schuytgraaf).

Sluitende aanpak ketenpartners voor vroegsignalering **(I)**

Kinderen zijn goed en zo vroeg mogelijk in beeld, zodat tijdig een eventuele hulp- of ondersteuningsvraag duidelijk wordt. Met ketenpartners organiseren we een gezamenlijke aanpak om het kind en ouders heen. Ouders hoeven zo niet van de ene naar de andere instantie.
Dit doel staat momenteel enigszins onder druk door de huidige hoge werkdruk onder jeugdartsen en -verpleegkundigen van de GGD, waardoor de GGD zich genoodzaakt ziet de jeugdgezondheidszorg deels af te schalen. We volgen in goede samenspraak met GGD JGZ nauwgezet de ontwikkelingen en consequenties. Op die wijze zien we er ook op toe dat de vroegsignalering door de GGD zoveel mogelijk gewaarborgd blijft en dat de zorg voor kwetsbare kinderen en ouders overeind blijft.

Ontwikkelen van voorliggende voorzieningen **(I)**

Preventieve maatregelen kunnen helpen om ervoor te zorgen dat inwoners uiteindelijk niet in de (zwaardere) zorg belanden. Dit soort maatregelen zijn bijvoorbeeld activiteiten of voorlichting over bepaalde onderwerpen. Ook kan het gaan lichte hulp of ondersteuning, dichtbij de inwoners. Een verzamelnaam voor deze maatregelen zijn voorliggende voorzieningen. Deze voorzieningen hebben daarnaast ook een signaleringsfunctie, zodat tijdig zwaardere hulp kan worden ingeschakeld waardoor (nog) grotere problemen worden voorkomen. Aangezien deze belangrijke voorzieningen belangrijk zijn, blijven we inzetten op de doorontwikkeling van deze voorzieningen. We doen dat op basis van de hierboven genoemde nieuwe blik op welzijn.

Maatschappelijke verbindingen **(D)**

Bewonersondersteuning levert een bijdrage aan actieve, goed geïnformeerde wijkbewoners, die betrokken zijn bij de ontwikkelingen in hun wijk en zich willen inzetten en zich daarvoor verantwoordelijk voelen. Op dit moment wordt, samen met de betrokken partners, onderzocht op welke wijze bewonersondersteuning op wijkniveau ingezet moet worden op een manier die passend is bij de vraag van onze inwoners.

Ontmoeten en Verbinden
Om ontmoetingsplekken in de wijken zo goed mogelijk te faciliteren en toekomstbestendig te maken worden vanuit het budget voor Ontmoeten en Verbinden diverse wijkaccommodaties financieel ondersteund.

Samen werken in en aan de wijk **(I)**

We halen signalen uit de wijk op, geven die een plaats in de wijk- en stadsprogramma's en blijven voortdurend met onze inwoners en partners in gesprek om zo concreet inhoud te geven aan wat nodig is in een wijk. Denk daarbij aan de aanpak van de eenzaamheidscoalitie, gezonde leefstijl, dementievriendelijk stad, levensloopbestendig wonen en inclusieve voorzieningen.

Suïcidepreventie **(I)**

De gemeente Arnhem zet zich in voor het bespreekbaar maken van mentale problemen en het zoveel als mogelijk voorkomen en verminderen van suïcides. Vanaf juli 2021 maakt Arnhem daarom deel uit van het Suïcidepreventie Actienetwerk (Supranet). Met onze deelname daaraan dragen wij bij aan de Derde Landelijke Agenda Suicidepreventie 2021-2025. Er is een initiatief wet in voorbereiding waarmee suïcidepreventie wordt toegevoegd aan de Wet Publieke Gezondheid. Waarschijnlijk gebeurt dat vanaf 2025. Vooruitlopend op een eventuele wettelijke taak blijft de gemeente Arnhem de aanpak van het Suïcidepreventie Actienetwerk (Supranet) volgen (zie raadsbrief van 23 mei 2023). Dat betekent dat we gelijktijdige inzetten op vijf pijlers: publiekscampagne (bespreekbaar maken), risicogroepen benaderen, gatekeepers trainen in het herkennen en bespreekbaar maken, het netwerk versterken en de toegang tot dodelijke middelen beperken. Dit doen we met diverse lokale partners en met inzet van ervaringsdeskundigen en naasten. Verder werken we samen met 113 Zelfmoordpreventie. Ook houden we contact met de andere Supranet regio's, om van elkaar te leren. De planning is nu dat we 2025 gebruiken om lokaal en naar verwachting ook regionaal vaststellen hoe we de wettelijke taak invullen. De komende tijd stellen we ook vast of we lokaal en regionaal onderdelen van suïcidepreventie extra aandacht geven in lijn met de Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024, de Brede SPUK-regeling (specifieke uitkering) en het Integraal Zorgakkoord (IZA). Het Centrum voor Levensvragen en Suïcidepreventie is op 1 juli gestart. Daarmee geven we invulling aan amendement (22A709) Suïcidepreventie toegankelijk voor iedereen. In 2024 evalueren wij het Centrum en stellen we vast welk vervolg het krijgt vanaf 2025.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Kengetal sociale cohesie	**5,70**		**5,80**		

Eenheid: Het kengetal sociale cohesie geeft aan in hoeverre er sprake is van binding met de buurt en buurtbewoners.
Bron: Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)

Actief als vrijwilliger	**33**	**28**
Eenheid:	% inwoners dat actief is als vrijwilliger	
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)	

Kengetal emotioneel eenzaam	**2,80**	**2,80**
Eenheid:	Het kengetal emotioneel eenzaam geeft aan in hoeverre inwoners onvoldoende netwerk om zich heen hebben zoals familie, vrienden, buren.	
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)	

Kengetal sociaal eenzaam	**2,60**	**2,70**
Eenheid:	Het kengetal sociaal eenzaam geeft aan in hoeverre inwoners zich eenzaam voelen.	
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)	

Waardering aanbod voorzieningen ouderen	**27**	**27**
Eenheid:	% Eens met de stelling voldoende voorzieningen voor ouderen	
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)	

Waardering aanbod voorzieningen jongeren	**22**	**23**
Eenheid:	% Eens met de stelling voldoende voorzieningen voor jongeren	
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)	

Zelf- en samenredzaamheid (D)

Arnhemmers zijn zoveel mogelijk zelfredzaam en samen redzaam. Onze inwoners doen mee naar eigen kunnen en maken gebruik van hun sociale netwerk.

Ondersteuning mantelzorgers (I)

Arnhemmers zorgen vaak voor hun geliefden, voor familie en voor buren. Deze informele zorg is van groot belang voor inwoners die hulp nodig hebben en helpt bij het beperken van het beroep. Veel van onze inwoners hebben de dagelijkse zorg voor hun partner, familie, vrienden of buren. Deze informele zorgt levert stevige netwerken maar ook een beperkter beroep op maatwerkvoorzieningen. We stimuleren, ondersteunen en faciliteren de informele zorg. We richten ons daarbij op mantelzorger en op professionals die met mantelzorgers/informele zorg te maken hebben. Wij willen informele zorg stimuleren en helpen hierbij waar dat kan, niet alleen door informele zorgverleners.

Het mantelzorgakkoord dat er ligt wordt uitgevoerd. Zo werken we aan meer (h)erkenning van, en bewustwording over, mantelzorg en de kwetsbare positie van mantelzorgers. We faciliteren de stichting Mantelzorg en Vrijwillige Thuishulp (MVT) die individuele en collectieve ondersteuning biedt aan mantelzorgers en zorgprofessionals en functioneert als Expertisecentrum.

Samenhangend ouderenbeleid (I)

Binnen ons ouderenbeleid zetten we in op twee sporen: samenhangend ouderenbeleid en een dementievriendelijk Arnhem. In het proces hieromtrent gaat de raad, middels een rondetafelgesprek, in gesprek met belanghebbenden in Arnhem om door te praten over deze twee sporen. We zien dit als waardevolle input voor het te ontwikkelen beleid. Het beleid wordt participatief ontwikkeld met de verwachting dit in het eerste kwartaal van 2024 op te leveren.

Zo zijn we met diverse belanghebbenden in gesprek om in beeld te krijgen welke maatschappelijke uitdagingen op het gebied van de vergrijzing op ons afkomen. Zo zijn we met het Sportbedrijf Arnhem aan het onderzoeken hoe we bewegen voor ouderen verder kunnen stimuleren. Met Rozet zijn we in gesprek om te bekijken hoe cultuur kan bijdragen aan deze vraagstukken. Uiteraard zijn we ook met partners in gesprek zoals SWOA die hierin zijn gespecialiseerd.

Met andere organisaties, waaronder het Openluchtmuseum Arnhem, onderzoeken we of we kunnen samenwerken in onze ambitie om dementievriendelijk te worden. In het kader van deze ambitie hebben we inmiddels een GGD scan afgerond, waarmee we op korte termijn inzichtelijk kunnen maken waar we als Arnhem staan en wat er voor nodig is om onze ambitie te verwezenlijken.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Mantelzorg	**15**		**14**		
Eenheid:	% inwoners dat het afgelopen jaar mantelzorg heeft gegeven				
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)				

Duurzaam opvanglandschap en inburgering (D)

Met alle onrust in de wereld wil Arnhem een gastvrije stad zijn. We vangen vluchtelingen en ontheemden van waar ook ter wereld ruimhartig op en realiseren duurzame en structurele opvang. We bieden vluchtelingen (met en zonder papieren) en ontheemden perspectief. Nieuwkomers heten wij welkom in Arnhem. Wij helpen ze met wonen, werken, geld, opleidingen, sport en gezondheid zodat ze mee kunnen doen in onze Arnhemse samenleving. We bouwen aan een stevig fundament om vluchtelingen de mogelijkheid te bieden aan hun toekomst te werken.

Hoewel het bieden van opvang aan vluchtelingen in principe aan het Rijk is en door het Rijk gefinancierd moet worden, willen we hier als gemeente een actieve rol in nemen. Op dit moment beschikken we in Arnhem over ongeveer 2400 opvangplekken voor vluchtelingen. Voor het overgrote deel zijn dit tijdelijke plekken. Het is onze ambitie om in Arnhem permanent ongeveer 2000 plekken beschikbaar te hebben. Dit doel kunnen we in 2027 bereiken door vanaf 2024 jaarlijks 400 permanente plekken te realiseren. Om dit duurzame opvanglandschap te bereiken werken wij vanuit de hieronder genoemde uitgangspunten.

Opvang voor vluchtelingen (I)

We zorgen dat een vluchteling (asielzoeker, Oekraïense ontheemde of statushouder) vanaf dag één in de opvang zijn toekomst kan vormgeven. De vluchteling kan op de opvangplek blijven tot het moment van vervolghuisvesting, die bij voorkeur in de stad of regio plaatsvindt. De locaties zelf zijn voor langere tijd inzetbaar.

Samen wonen
We zorgen ervoor dat opvanglocaties verspreid worden over de stad. Per locatie wordt bekeken wat de wijk nodig heeft en of de opvang daarin iets kan betekenen. Bij het realiseren of herontwikkelen van een locatie worden de plekken zo gebouwd dat deze bij een lagere instroom voor andere doelgroepen kunnen worden gebruikt. Naast opvang is er op de locatie ruimte voor permanente huisvesting voor regulier woningzoekenden.

Samen leren
Een bewoner van de vluchtelingenopvang krijgt vanaf dag één een aanbod aan cursussen en toekomstgerichte programma's. Daarnaast kan deze bewoner deelnemen aan activiteiten in de wijk, aan de andere kant kunnen wijkbewoners deelnemen aan activiteiten en cursussen op de opvanglocaties. Voor kinderen is extra aandacht, zij kunnen zoveel mogelijk gebruik maken van onderwijsvoorzieningen in de wijk.

Samen leven
De buurt en de vluchtelingenopvang versterken elkaar. We investeren erin dat wijkbewoners, partners en professionals worden betrokken bij (her)ontwikkeling van de vluchtelingenopvang. Wij houden hier regie op. Hierbij is aandacht voor de leefbaarheid in de wijken en het draagvlak in de samenleving.
Wij bieden vluchtelingen een veilig woon- en leefklimaat en zorgen voor een veilige wijk rondom de opvanglocatie.

Inburgering voor vluchtelingen (I)

Zodra vluchtelingen een status hebben starten zij met een inburgeringstraject conform de Wet Inburgering 2021, dit zijn nieuwkomers in Arnhem. Zowel voor nieuwkomers als statushouders onder de oude wet (oudkomers) spannen wij ons maximaal in. Hierbij voorzien we in een doorgaande lijn vanaf dag één tot aan het thuis voelen in onze stad. Door een persoonlijke, cultuursensitieve aanpak wordt de inburgering bevorderd, hetgeen bijdraagt aan het zo snel mogelijk, naar eigen kunnen, mee doen in de Nederlandse maatschappij. We combineren begeleiding naar werk met het leren van taal, persoonlijke ontwikkeling en de juiste zorg en ondersteuning. Dit doen we samen met onze ketenpartners.

Nieuwkomers
Onze ambitie is dat nieuwkomers zo snel mogelijk mee kunnen doen en dat zij tegelijkertijd toewerken naar een zelfstandig bestaan in Arnhem. We hebben als uitgangspunt om vanaf de koppeling aan de gemeente Arnhem in te zetten op de belangrijkste componenten voor inburgering, namelijk taal, werk en deelname in de Nederlandse maatschappij. We bieden daarbij de juiste en benodigde ondersteuning en zorg en houden regie op het gehele proces. Het opstellen van een persoonlijk Plan Inburgering en Participatie voor iedere nieuwkomer helpt ons hierbij.

Oudkomers
In 2023 hebben we een driejarige, Europese subsidie (AMIF) toegekend gekregen om oudkomers, die onder de oude wet inburgering vallen, extra te ondersteunen in hun integratie. Met meerdere externe partners, zoals Scalabor, Newbees, en collega's samen ontwikkelen we een aanpak waarbij er een breed aanbod wordt ontwikkeld op meerdere leefdomeinen zoals gezondheid, sport, werk en financiën. Dit doen we middels een cultuursensitieve benadering door sleutelfiguren uit de wijk in te zetten en landingscoaches om de binding tussen werkgever en werknemer te versterken.

Een passend vangnet **(D)**

Wij hebben de ambitie dat 'Niemand op straat hoeft te slapen of in een onveilige thuissituatie hoeft te leven'. Onze focus ligt bij het zoveel mogelijk voorkomen dat opvang nodig is en bij het bieden van een perspectief. Als opvang toch nodig is, wordt snel opvang en persoonsgerichte ondersteuning geboden, gericht op duurzame uitstroom. Nazorg is belangrijk om terugval te voorkomen. Dit geldt voor iedereen die zich in een kwetsbare situatie bevindt en opvang behoeft.
De komende jaren zetten we in op de transitie van maatschappelijke opvang naar wonen. Voor dak- en thuislozen gaan we extra woonplekken realiseren.
Vluchtelingen van waar ook ter wereld vangen we ruimhartig en gastvrij op. Ook mensen zonder documenten willen we toekomstperspectief bieden.
We brengen in kaart wat we nu al doen, we bespreken met ketenpartners, andere gemeentes en ervaringsdeskundigen wat we daar bovenop zouden kunnen, welke kansen en uitdagingen zich kunnen voordoen en hoe we de beschikbare financiële middelen zo doelmatig mogelijk kunnen inzetten.

In het kader van de monitoring is landelijk het streven om vanaf het najaar van 2023 gegevens over dakloosheid in de monitor Dakloosheid in de Gemeentelijke Monitor Sociaal Domein (GMSD) op te nemen. Er is op dit moment nog onvoldoende juridische grondslag voor de benodigde gegevensdeling. Het gaat hierbij om de onderdelen: het aantal dak- en thuislozen, tijd tot opvang (zowel direct als langdurig), duur van opvang (zowel direct als langdurig), mate van terugval en aantal gerealiseerde woonplekken t.b.v. uitstroom uit de maatschappelijke opvang.

Regionale aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling **(I)**

Arnhem is centrumgemeente voor de regio Arnhem-Achterhoek. De prioriteiten uit de regioaanpak zijn gebaseerd op 1) meer inzetten op vroegsignalering en preventie van huiselijk geweld, 2) huiselijk geweld stoppen en duurzaam oplossen en 3) aandacht voor specifieke aanpakken (denk bijvoorbeeld aan eergerelateerd geweld en ouderenmishandeling). Om te kunnen ontwikkelen op deze prioriteiten is samenwerking met regionale en lokale partners cruciaal. Denk hierbij aan regiogemeenten, de Sociale wijkteams, Veilig Thuis, jeugdgezondheidszorg, jeugdzorgaanbieders en Moviera. In de uitvoering van de regioaanpak is de subsidie aan Moviera (vrouwenopvang) en Veilig Thuis van belang.

Versterken ketensamenwerking OGGz-partners **(I)**

In de OGGz-structuur werken heel veel partners samen. De regie ligt bij VGGM en is gericht op professionele en naadloze samenwerking waarbij de cliënt centraal staat. Doel is het bieden van een passend vangnet.

Aanpak terugdringing dakloosheid **(I)**

Het Nationaal Actieplan Dakloosheid 'Eerst een Thuis' heeft de ambitie dat in 2030 dakloosheid is beëindigd en iedereen een Thuis heeft. Deze landelijke aanpak richt zich op 6 actielijnen:
1. Versterken bestaanszekerheid: borging van het bestaansminimum
2. Preventie: voorkomen dakloosheid is altijd het beste
3. Wonen Eerst: iedereen een eigen woonplek met ondersteuning op maat
4. Integraal werken in de uitvoering: regie, snelheid en menselijke maat
5. Ervaringskennis inzetten: beleid wordt gemaakt, getoetst en uitgevoerd met mensen met ervaringskennis
6. Inclusieve aanpak: aandacht voor jongeren, LHBTIQ+ en dakloze EU-burgers

In samenspraak met alle partners en regiogemeenten wordt in 2023 in beeld gebracht hoe we -als regio Centraal Gelderland- de komende jaren in samenhang met de uitgangspunten van het Nationaal Actieplan verder uitvoering kunnen geven aan de aanpak van dakloosheid. Wat al vast staat is, dat er maximaal ingezet wordt op preventie en het creëren van woonplekken, want iedereen heeft recht op een (t)huis. We zien kansen in het housing first principe. Gelijktijdig wordt ingezet op de uitstroom uit de opvang en om- en afbouw van de capaciteit van de maatschappelijke opvang. Deze laatste is afhankelijk van de realisatie van het aantal woonplekken als ook van landelijke autonome ontwikkelingen, zoals een toename van dakloosheid als gevolg van de mogelijke effecten op het gebied van bestaanszekerheid. Lukt dit niet tijdig of onvoldoende, dan wordt ingezet op tijdelijke en/of permanente uitbreiding van de bestaande opvangcapaciteit. In ieder geval is nu duidelijk dat vooruitlopend op landelijke en Europese regelgeving opvang georganiseerd moet worden voor kwetsbare niet-rechthebbende EU-burgers en de gezinsopvang moet worden uitgebreid.

Specifiek voor dakloze jongeren zijn de mogelijkheden van een pilot bouwdepot verkend en wordt onderzocht of en hoe dit uitgevoerd kan worden.

Verder wordt onverminderd ingezet op preventie. Dit krijgt vorm in nauwe samenwerking met armoede & schulden, werk en inkomen en zorg en welzijn (voorkomen uitval).

Inclusief Arnhem (D)

Onze ambitie is: 'Arnhem is een inclusieve stad. Een stad waarin iedereen zich gezien, gehoord, gewaardeerd en veilig voelt. Een stad waar iedereen gelijkwaardig is en zo behandeld wordt en waar iedereen dezelfde kansen heeft. Dat is het Arnhem dat we willen zijn'.
Dat vraagt inzet van de hele stad. De doelen die wij daarbij nastreven zijn:

- Meer Arnhemmers herkennen en erkennen dat we nog geen inclusieve samenleving zijn, zien hun eigen rol hierin en hebben inzicht in wat ze zelf kunnen doen.
- Meer Arnhemmers zetten zich actief in, vanuit de eigen bevoorrechte positie, voor een inclusieve samenleving en dragen bij aan het tegengaan van uitsluiting, waardoor meer mensen zich volwaardig onderdeel voelen van de Arnhemse samenleving.
- Arnhemse organisaties (waaronder wijzelf) en bedrijven zijn er nog meer op gericht om diversiteit en inclusie te bevorderen en hun diensten en producten (fysiek en digitaal) zijn nog toegankelijker en inclusiever.

We bereiken dit door ons te richten op de vijf focuspunten uit het uitvoeringsplan Inclusief Arnhem 2020-2022. De ambities, doelen en resultaten van de afzonderlijke focuspunten werken we, waar nodig, uit in uitvoeringsplannen (per focuspunt). Drie focuspunten waar we ons op richten hebben betrekking op de hele stad:

1. Voorkomen en tegengaan van discriminatie;
2. Positie inwoners met beperking versterken;
3. Diversiteit in organisaties;

Voor twee focuspunten zijn we als organisatie aan zet:

4. Inclusieve gemeentelijke organisatie;
5. Inclusieve gemeentelijke communicatie.

Voorkomen en tegengaan van discriminatie en racisme (I)

Aan de hand van het Actieplan 'Vrij zijn in Arnhem', hebben we het uitvoeringsplan 'Vrij zijn in Arnhem' opgesteld. Hiermee laten we zien dat we een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben om discriminatie en racisme te voorkomen en tegen te gaan. Het is een integraal plan voor de periode 2022-2023, met acties voor verschillende (levens)domeinen, zoals wijken, onderwijs, wonen, economie en evenementen. In de begroting zijn daarvoor middelen opgenomen. Eind 2023/ begin 2024 actualiseren we het uitvoeringsplan en bepalen we hoe we verder gaan vanaf 2024. Dit doen we in nauwe samenwerking met de klankbordgroep (vertegenwoordiging uit de stad).
Discriminatie en racisme is een groot probleem dat om daadkracht en continue aandacht vraagt. Hiervoor is een doorlopende, lerende en gezamenlijke aanpak nodig, waarin we de beschikbare kennis en expertise bundelen en vooral ook ruimte geven aan initiatieven van partners. We leggen de stad dus geen blauwdruk voor. Het thema is complex en kent verschillende uitingsvormen en vraagt om een zorgvuldige voorbereiding, strategie, aanpak en monitoring. In de stad zit op dit thema veel energie, die we gebruiken om samen een vuist te maken tegen discriminatie en racisme.

Beoogde resultaten:

- In 2024 wordt het monument Slavernijverleden geplaatst;
- In 2024 zijn de uitkomsten van het onderzoek 'Sporen slavernijverleden Arnhem' op laagdrempelige wijze met de stad gedeeld;
- In 2025 zijn vijf kennisateliers uitgevoerd over sub-thema's van racisme;
- De werkgroep Arnhem tegen Racisme organiseert jaarlijks rondom 21 maart de week tegen racisme;
- In 2025 is de pilot voor de lokale coördinator discriminatie en racisme uitgevoerd en geëvalueerd;
- In 2024 is gestart met een duurzame inzet op het verhogen van meldingstoegankelijkheid van discriminatie en racisme.

Bestendigen regenboogaanpak (I)

We zetten ons in voor het vergroten van de zichtbaarheid, acceptatie en veiligheid van lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender, intersekse en queer personen (LHBTIQ+) in Arnhem. We staan gezamenlijk voor deze opgave, alleen samen maken we deze stad een fijne plek voor alle Arnhemmers, waar iedereen zichzelf kan zijn. Samen met de regenboogpartners geven we invulling aan de regenboogagenda 2023-2026.

Beoogde resultaten:

- In 2024 worden de uitkomsten van de veiligheidsmonitor LHBTIQ+ voor de gemeente Arnhem gepubliceerd.
- Op basis van dit onderzoek worden maatregelen geformuleerd om het veiligheidsgevoel te verbeteren.
- In 2024 ligt er een strategie met haalbare ambities voor het betrekken van VO- en MBO- scholen bij de InDifferent-netwerken.

Positie inwoners met een beperking versterken **(I)**

Om ervoor te zorgen dat de Arnhemse samenleving beter is ingericht, zodat mensen met een beperking volwaardig kunnen deelnemen, voeren we het uitvoeringsplan VN-verdrag Handicap uit. Dit uitvoeringsplan loopt van 2022 tot en met 2024. In het plan beschrijven we de acties die bijdragen aan een toegankelijke en inclusieve inrichting van de Arnhemse samenleving en de resultaten van de acties. Het plan bestrijkt verschillende terreinen, zoals onderwijs, vastgoed, verkiezingen, werk en openbare ruimte. Zo willen we de komende jaren ervoor zorgen dat elke wijk een toegankelijke en inclusieve speeltuin heeft, dat de hoofdlooproutes toegankelijk zijn en dat we werken aan het toegankelijk maken van de 60 gemeentelijke gebouwen. We voeren de acties uit in samenwerking met het Arnhems platform chronisch zieken en gehandicapten (Apcg), Bijzonder in Arnhem en andere betrokken ervaringsdeskundigen. Het uitvoeringsplan is mede gebaseerd op de Arnhemse inclusie-agenda VN-verdrag Handicap 2021-2024, waarin we het verhaal van de stad vertellen op verschillende terreinen. Eind 2024 evalueren we het uitvoeringsplan en bepalen we het vervolg van de lokale invulling van het VN-verdrag Handicap in Arnhem.

Beoogde resultaten:
- In 2026 heeft elke wijk (24) een toegankelijke en inclusieve speeltuin;
- In 2026 zijn de hoofdlooproutes uit het Handboek Toegankelijke Openbare Ruimte Arnhem toegankelijk;
- In 2026 zijn meer werkgevers zich bewust van de kansen die medewerkers met een beperking bieden voor hun organisatie;
- In 2026 zijn meer activiteiten die georganiseerd worden voor kinderen toegankelijk voor kinderen met een beperking;
- In 2026 zijn meer eigenaren van winkels, horeca, culturele instellingen en kantoren zich bewust van het belang van toegankelijkheid;
- In 2024 hebben we in het Integraal Huisvestingsplan (IHP) afspraken gemaakt over het realiseren van inclusieve en toegankelijke onderwijshuisvesting.

Diversiteit in organisaties **(I)**

Ambitie is dat Arnhemse organisaties/werkgevers en voor de gemeente Arnhem werkzame organisaties een afspiegeling zijn van de beroepsbevolking in onze stad/regio. Zo zijn en blijven we herkenbaar en toegankelijk voor onze inwoners en kunnen we ze beter dienen. Verschillende organisaties delen met ons de ambitie om een diverse en inclusieve organisatie te zijn en lopen veelal aan tegen dezelfde uitdagingen op het gebied van diversiteit en inclusie.
Om de krachten te bundelen, te inspireren, kennis en ervaringen uit te wisselen en gezamenlijk projecten uit te voeren is er het netwerk ‘Diversiteitsreis’. Doel is dat dit netwerk verder blijft groeien onder, ook vanuit het traject gericht op onze samenwerkingspartners: verbonden partijen, subsidiepartners en inkooprelaties. Doel is ook dat dit netwerk steeds minder afhankelijk is van de faciliterende rol van de gemeente Arnhem. We blijven uiteraard deelnemer omdat wij als gemeente ook de ambitie hebben om een diverse en inclusieve organisatie/werkgever te zijn (zie focuspunt 4 'Inclusieve gemeentelijke organisatie'). Verder gaan we uitwisselen met het netwerk ‘Samen voor een Baan’, dat zich richt op inclusief werkgeverschap en meer werk voor mensen met een beperking/afstand tot de arbeidsmarkt.
Zoals aangegeven in de raadsbrief Inclusie en diversiteit bij samenwerkingspartners van 14 maart 2023 streven we er verder naar dat de partners waar we mee samenwerken (verbonden partijen en de subsidie- en inkooprelaties) zich inzetten voor inclusie en diversiteit in hun organisatie en dienstverlening.

Beoogde resultaten:
- Eind 2024 is het netwerk ‘Diversiteitsreis’ weer verder gegroeid.
- Eind 2024 is het netwerk verder geprofessionaliseerd en minder afhankelijk van de faciliterende rol van de gemeente Arnhem.
- Met het oog op mensen met een beperking is eind 2024 uitwisseling ontstaan tussen het netwerk Diversiteitsreis (gericht op culturele diversiteit) en het netwerk Samen voor een Baan (gericht op mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt).
- Vanaf 2025 hebben alle verbonden partijen als samenwerkingspartners van de gemeente Arnhem een plan voor hun inzet op inclusie en diversiteit en is hun inzet onderdeel van de verantwoordingssystematiek.
- Eind 2026 hebben we afspraken gemaakt met alle subsidierelaties als samenwerkingspartners van de gemeente over hun inzet op inclusie en diversiteit bij de uitvoering van hun activiteiten.
- Eind 2026 hebben we inclusie en diversiteit verankerd in ons inkoop-en aanbestedingsbeleid.

Inclusieve gemeentelijke organisatie **(I)**

We blijven streven naar een inclusieve en diverse organisatie waar iedere medewerker zichzelf kan zijn en gezien en gewaardeerd wordt. Het Uitvoeringsplan Inclusieve en Diverse Gemeentelijke Organisatie is hiervoor de basis. Dit plan loopt tot en met 2023. In 2024 actualiseren we dit uitvoeringsplan door inspanningen te prioriteren en dit te vertalen naar een bijpassende planning. We zetten in op meer structurele bewustwording op verschillende lagen binnen de organisatie. Daarnaast blijven we, naast het werken aan een diverse instroom, werken aan het binden en boeien van medewerkers, door aandacht te hebben voor een veilige werkomgeving en ruimte voor ontwikkeling. Ook blijft inclusief leiderschap een belangrijk aandachtspunt.

Beoogde resultaten:
- Inclusie: we werken aan een inclusieve organisatiecultuur, waarin medewerkers zich gezien, gehoord en gewaardeerd voelen. Voor de mate van inclusiviteit willen we minimaal gelijk en bij voorkeur hoger scoren dan de NIM-scan score van zomer 2021 (53,5%);
- Culturele diversiteit: we nemen de eerdere doelstelling onder de loep en waar nodig doen we een herbepaling hiervan, zodat de wijze van meten aansluit bij de beschikbare data van het CBS. We willen meer inzicht krijgen hoe we dit goed kunnen meten om te kunnen blijven monitoren en ook vooruitgang boeken in de representatie op verschillende schalen;
- Bewustwording: we gaan meer inzetten op bewustzijn op inclusie en diversiteit op management-, afdelings- en teamniveau;
- Wet Banenafspraak: minimaal 5 extra banen creëren in 2024 op verschillende schaalniveaus boven op de wettelijke taakstelling;
- Clusteractieplannen: in 2024 hebben alle clusters hun clusteractieplan diversiteit & inclusie verder doorontwikkeld en acties uitgezet;
- Gemeentepool: de werving van diverse kandidaten start in de tweede helft 2023, zodat de eerste nieuwe collega's snel daarna kunnen beginnen. We gaan hen intern opleiden om hen na twee jaar te laten doorstromen naar een vacature.

Inclusieve gemeentelijke communicatie **(I)**

Als gemeente willen we toegankelijk, begrijpelijk en inclusief communiceren. Met de stad en binnen de eigen organisatie. We werken daar op drie manieren aan:

Verbeteren van de toegankelijkheid van de gemeentelijke websites
We werken constant aan het verbeteren van de toegankelijkheid van de gemeentelijke websites en apps en de inhoud die daar te vinden is. We streven daarbij naar de A-status, wat betekent dat een site of app volledig voldoet aan de wettelijke vereisten. Daarnaast werken we aan de borging van digitale toegankelijkheid binnen de gemeentelijke organisatie. Dat doen we via bewustwording, kennisvergroting en training van medewerkers (inzet speciale aandacht functionaris), door de website-eigenaren te laten rapporteren over digitale toegankelijkheid en door bij nieuwe websites of apps - zoals de nieuwe gemeentelijke website - die toegankelijkheid meteen goed te regelen en daar de doelgroep bij te betrekken.

Schrijven in begrijpelijke taal
Met het Project Direct Duidelijk stimuleren we dat gemeentelijke medewerkers duidelijke taal gebruiken in hun schriftelijke communicatie. Dat doen we door medewerkers te trainen in het schrijven op taalniveau B1, door standaardbrieven te herschrijven en door nieuwe teksten voor te leggen aan een Lezerspanel van Arnhemmers. Daarnaast voeren we proeven uit met beeldbrieven en een digitale taaltool.

Communicatie waarin ook Arnhemmers en collega's met een migratieachtergrond, een LHBTIQ+ identiteit of een beperking zich herkennen en erkend voelen
We investeren in bewustwording binnen de organisatie en reiken daarbij concrete adviezen en tips aan om inclusief te communiceren. Hetzelfde doen we met externe partners als vormgevers en fotografen. We nemen periodiek de gepleegde communicatie onder de loep om te leren. We werken aan een genderneutrale aanhef in onze communicatie, nemen in onze uitnodigingen informatie op over de toegankelijkheid van de betreffende bijeenkomst en bieden onze informatie voortaan in meerdere talen aan als dat helpt om inwoners beter te bereiken. Ten slotte zoeken we aansluiting bij de organisaties die deel uitmaken van het Arnhemse netwerk 'diversiteitsreis' om kennis en ervaringen uit te wisselen.

De beoogde resultaten voor bovenstaande punten zijn:
Verbeteren van de toegankelijkheid van de gemeentelijke websites
- Medewerkers die het aangaat, zijn zich meer bewust van het belang van digitale toegankelijkheid.
- Direct betrokken collega's zijn getraind om te werken aan de toegankelijkheid van gemeentelijke websites en apps.
- (Meer) gemeentelijke websites en apps zijn toegankelijk(er)
- De nieuwe gemeentelijke website (www.arnhem.nl) is toegankelijk.

Schrijven in begrijpelijke taal
- Medewerkers zijn zich meer bewust van het belang van schrijven in begrijpelijke taal.
- Meer medewerkers zijn getraind in schrijven op B1-niveau.

- Meer gemeentelijke standaardbrieven en webteksten zijn geschreven in begrijpelijke taal.

Communicatie waarin ook Arnhemmers en collega's met een bi-culturele/migratieachtergrond, een LHBTIQ+ identiteit of een beperking zich herkennen en erkend voelen

- Medewerkers zijn zich meer bewust van het waarom en hoe van inclusief communiceren.
- De gemeentelijke communicatie is steeds inclusiever in woord en beeld.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Arnhemmers voelen zich thuis en kunnen meedoen in hun stad	**32.301**	**2.670**	**570**	**124**
Opvoeden en opgroeien	810	0	0	0
Maatschappelijke verbindingen	1.471	41	31	76
Zelf- en samenredzaamheid	312	0	0	0
Duurzaam opvanglandschap en inburgering	6.479	1.738	0	0
Een passend vangnet	21.615	892	40	22
Inclusief Arnhem	1.614	0	500	25
Overig	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal	**32.301**	**2.670**	**570**	**124**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	37.900	27.579	52.783	32.301	32.476	31.180	29.502
Baten	13.831	1.784	23.055	2.670	2.670	2.670	2.670
Saldo lasten en baten	***-24.069***	***-25.796***	***-29.728***	***-29.631***	***-29.806***	***-28.510***	***-26.832***
Toevoegingen aan reserves	3.406	1.100	1.708	570	570	570	70
Onttrekkingen aan reserves	2.015	200	3.618	124	535	538	535
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-1.391***	***-900***	***1.910***	***-447***	***-35***	***-32***	***464***
Gerealiseerd resultaat	**-25.459**	**-26.696**	**-27.818**	**-30.078**	**-29.842**	**-28.542**	**-26.368**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn in totaal begroot op € 32,3 miljoen. Dit is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Maatschappelijke opvang/verslavingszorg/OGGz: € 12,3 miljoen;
- Vrouwenopvang en huiselijk geweld incl. Veilig Thuis: € 9,4 miljoen;
- Asiel, vluchtelingen en inburgering: € 6,5 miljoen;
- Welzijn incl. preventief jeugdbeleid: € 2,6 miljoen;
- Integratie, anti-discriminatie en inclusie: € 1,6 miljoen.

De totale lasten dalen ten opzichte van 2023 met € 21,9 miljoen. Dit wordt onder andere verklaard door:

- Voor 2023 is incidenteel € 17,4 aan lasten aan de begroting toegevoegd voor de opvang van vluchtelingen uit Oekraïne;
- In de Begroting 2023 is voor 2023 € 1,0 miljoen voor subsidies voor welzijnspartijen opgenomen. Die is verschoven naar de wijken;
- In 2023 is in lijn met de Jaarrekening 2022 € 0,7 miljoen aan overgehevelde budgetten vanuit het gemeentefonds opgenomen voor onder andere de opvang van asielzoekers en maatschappelijke begeleiding;
- In 2023 is een incidenteel budget overgeheveld vanuit 2022 ten behoeve van vrouwenopvang van € 0,7 miljoen;
- In 2023 was een incidentele post begroot van € 0,6 miljoen in het kader van gezond en actief leven akkoord (GALA);
- € 0,6 miljoen voor de coördinatie OZO is overgeheveld naar het programma Veiligheid;
- € 1,5 miljoen is incidenteel jaarlijks in de periode 2024-2027 begroot voor huisvesting bijzondere doelgroepen.

De komende jaren dalen naar verwachting de lasten naar € 29,5 miljoen in 2027 doordat na 2025 het via het gemeentefonds door het Rijk gefinancierde programma gezins- en kindbescherming stopt (€ 0,7 miljoen) en de tijdelijke subsidie aan het Leger des Heils voor dak- en thuislozenopvang (€ 0,5 miljoen). Na 2026 valt er € 0,5 miljoen aan kapitaallasten vrij, daarnaast eindigen de incidentele middelen uit de Begroting 2023 voor toegankelijk vastgoed (€ 0,5 miljoen), opvang en toekomstperspectief vluchtelingen en ongedocumenteerden en actieplan statushouders en oude nieuwkomers (€0,5 miljoen).

Baten
De totale baten voor 2024 zijn begroot op € 2,7 miljoen. Dit bestaat met name uit een specifieke uitkering van het Rijk van € 1,7 miljoen voor inburgering. Hieruit worden voornamelijk leerroutes en taaltrajecten bekostigd. Daarnaast ontvangt Arnhem een specifieke uitkering van € 0,7 miljoen voor de Heroïne-unit (€ 0,7 miljoen).

De baten zijn € 21,1 miljoen lager dan in 2023. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de vergoeding voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen (van € 20,5 miljoen) die Arnhem van het Rijk ontvangt.

Toevoegingen aan reserves
In 2024 wordt er € 0,5 miljoen toegevoegd aan de reserve kapitaallasten voor investeringen die leiden tot het toegankelijk maken van gebouwen in de openbare ruimte en € 70.000 aan de bestemmingsreserve vastgoed.

Onttrekkingen aan reserves
In 2024 wordt er € 0,1 miljoen onttrokken aan de reserves voor onder ander onderhoud en het toegankelijk maken van vastgoed.

Met wie werken we samen

Partners
We werken op het gebied van Welzijn samen met onder andere Rijnstad, SWOA, MvT, AM support, Presikhaaf University en buurthuizen.
Vanuit Inclusie gaat het om Vizier, Arnhem platform chronisch zieken en gehandicapten (Apcg), Bijzonder in Arnhem, InDifferent, COC, Stichting Comité 30 juni-1 juli Arnhem.
De klankbordgroepen in het kader van de Inclusieagenda VN-verdrag Handicap en het actieplan Vrij zijn in Arnhem zijn vanuit hun betrokken- en ervaringsdeskundigheid belangrijke partners als het gaat om meedenken en prioritering.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders
- Eindevaluatie Minder Opvang Beter Leven;
- Actieprogramma Dak- en thuisloze jongeren;
- Kamerbrief over Een (t)huis, een toekomst, De aanpak van dak- en thuisloosheid;
- Plan van Opvang naar wonen ;
- Herijking welzijnsopdracht. Samen werken aan een sterke sociale basis. Richtinggevende notitie;

- Meedoen en Thuis voelen, een nieuw bestaan in Arnhem;
- Arnhemse standaard toegankelijkheid;
- Uitvoeringsplan inclusief Arnhem;
- Actieplan Vrij zijn in Arnhem;
- Arnhemse Inclusieagenda VN-verdrag Handicap;
- Nationaal Actieplan Dakloosheid.

Gezondheid en sport

Een goede gezondheid is de basis voor een gelukkig leven en daarmee de basis voor participatie van inwoners in onze maatschappij. Daarom vinden wij dat alle Arnhemmers gelijke kansen moeten krijgen om te sporten, te bewegen en hun gezondheidspotentieel zo goed mogelijk te benutten. Dit betekent dat elke Arnhemmer de mogelijkheden moet hebben om zichzelf een gezonde leefstijl eigen te maken en zich deze vaardigheden zo jong mogelijk aan te leren. Hierbij willen we oog hebben voor mensen voor wie dit geen vanzelfsprekendheid is.
We richten ons daarbij op het stimuleren van gezond gedrag en het tegengaan van ongezond gedrag, zoals roken, te weinig bewegen, ongezonde voeding en problematisch alcoholgebruik. Met verschillende programma's helpen we onze inwoners een gezonde leefstijl eigen te maken. We stimuleren bewegen voor iedereen, bijvoorbeeld door activiteiten te organiseren en sportaccommodaties te realiseren.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Arnhemmers gezond en fit (A)

Een goede gezondheid vormt de basis voor een gelukkig leven en is daarmee ook de basis voor deelname van inwoners aan onze samenleving. Alle Arnhemmers moeten gelijke kansen krijgen om hun gezondheidspotentieel optimaal te benutten. Een gezonde leefstijl en een goed ingerichte woonomgeving, met oog voor gezondheid en bewegen, zijn daarvoor belangrijke voorwaarden. Dit is de kern van het plan 'Gezond en Fit; Aanpak voor een gezonde leefstijl in Arnhem' (mei 2020) waarin we als gemeente onze ambities voor gezondere en fittere Arnhemmers presenteren. De aandacht gaat daarbij vooral uit naar die inwoners voor wie een goede gezondheid niet vanzelfsprekend is. Dit sluit aan bij de Arnhem-Oost-aanpak.

Meer Arnhemmers voldoen aan de beweegrichtlijn en minder Arnhemmers hebben overgewicht (D)

De beweegrichtlijn (vervanging van de oude beweegnorm) houdt in:

- voor kinderen (4 tot en met 17 jaar): 1 uur per dag matig intensief bewegen, 3x per week spier- en botversterkende activiteiten;
- voor volwassenen: 2,5 uur per week matig intensief bewegen, 2x per week spier- en botversterkende activiteiten;
- voor senioren worden extra balansoefeningen geadviseerd.

We stimuleren sporten in de openbare ruimte (I)

- We leggen beweegvoorzieningen aan zoals pumptracks, skatebanen, calisthenics- en freerunobjecten. Hierbij willen we tot 2026 per jaar minimaal 1 beweegvoorziening toevoegen. Hierbij hebben we aandacht voor Arnhem Oost wijken.
- We onderhouden beweegvoorzieningen in de openbare ruimte (zoals playgrounds).
- Waar nodig vindt ook programmering vanuit buurtsportcoaches plaats.
- We zorgen voor een openbare ruimte die uitnodigt om te bewegen, wandelen en te fietsen, door onder andere het aanleggen van aantrekkelijke wandelroutes en beweegroutes.
- We werken samen met verenigingen en scholen om open sportparken en open schoolpleinen te realiseren, zodat deze aansluiten op de openbare ruimte.

We stimuleren Arnhemmers om gezond te eten en drinken (I)

- Het programma GO! (Gezond Onderweg), een wijkgericht behandelprogramma met als component een passend sport- en beweegaanbod voor de doelgroep, is effectief gebleken in de aanpak van overgewicht bij kinderen.
- Het programma JOGG richt de aandacht op een gezonde leefstijl bij kinderen in het algemeen en een gezond gewicht in het bijzonder. Het programma stimuleert gezonder eten en drinken in de omgeving waarin kinderen dagelijks verkeren, zoals op scholen, in kindercentra, bij sportverenigingen, en bevordert een leefomgeving die uitnodigt tot activiteit en tot sportief bewegen.
- Op plekken waar veel kinderen spelen willen we een zo gezond mogelijke omgeving creëren. Daarom plaatsen en onderhouden we watertappunten verspreid over de hele stad. Dit sluit aan bij de ambities in het kader van het JOGG-programma (gezonde jeugd, gezonde toekomst), waarbij gezonde voeding en water drinken belangrijke pijlers zijn.
- We verzorgen leefstijlcoaching via het Sportbedrijf Arnhem door middel van de gecombineerde leefstijlinterventies (Xfitt, COOL). Die interventies richten zich op een combinatie van afvallen, bewegen en gedragsverandering voor duurzaam resultaat.

We stimuleren Arnhemmers om te gaan sporten bij vitale verenigingen of andere beweegaanbieders (I)

- Sportfaciliteiten zijn schoon, heel en veilig en bieden de Arnhemse sportverenigingen ruimte om hun sport te beoefenen. Dit gebeurt door middel van het Sportbedrijf Arnhem, dat voor ons de sportparken, wijkvoorzieningen en zwembaden beheert en exploiteert.
- We willen verenigingen in Arnhem die toekomstbestendig en vitaal zijn. Dit doen we door verenigingsondersteuning via het Sportbedrijf, subsidie aan de Arnhemse sportfederatie, het organiseren van sportcafés, trainingen en we ontsluiten ook aanbod van NOC/NSF of andere sportbonden. Verder hebben we een sportparkmanager die op sportpark de Bakenhof verenigingen ondersteunt en hebben we een clubkadercoach die verenigingen ondersteunt in relatie tot pedagogische vaardigheden.
- We geven uitvoering aan het lokaal sportakkoord.
- We zetten in op een positief sportklimaat. Iedereen voelt zich welkom, iedereen voelt zich veilig, iedereen kan meedoen in de Arnhemse sport.
- We ondersteunen verenigingen die nieuwe sport- en beweegvormen willen aanbieden en waar vraag naar is (padel, urban sport).
- We subsidiëren het gebruik van sportaccommodaties, zodat ‘de sport’ betaalbaar blijft (tarievenmodel).
- Aanvullend verhogen we de toegankelijkheid van de sport voor Arnhemmers door het inzetten van de Sportkaart, de Gelrepas en de studentensportkaart.
- We ondersteunen maatschappelijke organisaties die sport als middel gebruiken voor ontmoeten, verbinden, persoonlijke ontwikkeling en gezonde leefstijl (bijvoorbeeld bij AM, Presikhaaf University).

We stimuleren specifieke doelgroepen Arnhemmers extra om naar vermogen te kunnen sporten en bewegen (doelgroepenbeleid) (I)

- We willen dat alle Arnhemse kinderen van de PO-scholen minimaal vijf uur op en rond school bewegen (via gym, pauzesport, en bijvoorbeeld verlengde schooldag). We voeren samen met de scholen de 2+1+2 aanpak uit. De aanpak houdt in dat kinderen 2 uur per week bewegingsonderwijs ontvangen op school, 1 uur per week onder schooltijd bewegen op en rond school en 2 uur bewegen direct na school. Hiervoor bieden we onder andere aan; skillsboxen, beweegteams op scholen die activiteiten voor kinderen organiseren, schoolsport, voetbaltoernooien. Ook organiseren we voor kinderen hardloopwedstrijden, buurtsportcoaches en het geheim van Papendal. We werken hierin samen met sportverenigingen per wijk.
- We willen ouderen stimuleren om te bewegen. Vanuit het Sportbedrijf zijn er twee consulenten seniorensport die een specifiek aanbod aanbieden (bijvoorbeeld nationale diabetes challenge, natuurwandelen, fietsmaatjes, jeu de boulesbanen, golden sports).
- We stimuleren mensen met een beperking om te sporten. We faciliteren ‘uniek sporten’ (coördinatiefunctie aanbod en ondersteuningen bij hulpmiddelenaanvraag. We geven subsidie aan ISVA (invalidensportvereniging Arnhem).

We zorgen dat de stad en de breedtesport optimaal profiteert van de aanwezigheid van topsport(evenementen) (I)

- Bij het organiseren van (top)sportevenementen zetten we in op ‘side events’. We gebruiken het evenement om een stimulans te geven aan de sport in Arnhem. Dit doen we door ‘evenementversterkende activiteiten', ofwel ‘side events’. Deze hebben altijd de maatschappelijk toegevoegde meerwaarde op het gebied van gezondheid als uitgangspunt. Een recent voorbeeld zijn de fietsclinics verbonden aan het WK BMX, of de versterking van de lokale volleybalvereniging in het kader van het WK volleybal.
- We hebben een convenant met Papendal om ervoor te zorgen dat het topsportcentrum en de stad van elkaars aanwezigheid profiteren. Concreet worden er elke 2 jaar afspraken gemaakt over hoe de lokale sport (verenigingen, onderwijs) profiteert van de aanwezigheid van Papendal.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
% voldoet aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen		**54**			
Eenheid:	Percentage inwoners dat voldoet aan de Nederlands Norm Gezond Bewegen (19 en ouder)				
Bron:	Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD (vierjaarlijks)				

% kinderen beweegt iedere dag 1 uur			**29**		
Eenheid:	Percentage kinderen (0 tot 11 jaar) dat elke dag minstens 1 uur beweegt. *Dit is een inschatting van ouders over het beweeggedrag van hun kinderen. Het vermoeden is dat door de vraagstelling het percentage zeer laag uitvalt. Landelijk gezien voldoet gemiddeld 56,8% van de kinderen 4 tot 12 aan de beweegrichtlijn. Wij vermoeden dat dit in Arnhem hoger ligt. We gaan in gesprek met de GGD om een eenduidiger beeld te krijgen.				
Bron:	Kindmonitor GGD (vierjaarlijks)				

% senioren (65+) dat aan de beweegnorm voldoet			**37**		
Eenheid:	Percentage senioren dat aan de beweegnorm voldoet				
Bron:	Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD (vierjaarlijks)				

% lid van sportvereniging		**19,50**	**19,30**		
Eenheid:	Percentage inwoners dat is aangesloten bij een sportvereniging				
Bron:	Sportbonden en NOC*NSF. Kennis- en Informatiesysteem Sport (KISS).				

Waardering sportvoorziening		**61**		**64**	
Eenheid:	% eens met de stelling: in de buurt zijn voldoende sportvoorzieningen				
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)				

% kinderen eet minstens elke dag fruit				**84**	
Eenheid:	Percentage kinderen (0 tot 11 jaar) dat minstens elke dag fruit eet				
Bron:	Kindmonitor GGD				

% goed/ zeer goed ervaren gezondheid			**80**		**68**
Eenheid:	Percentage inwoners dat de gezondheid als goed of zeer goed ervaart				
Bron:	Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD (vierjaarlijks)				

% volwassenen met overgewicht			**45**		**46**
Eenheid:	Percentage volwassen met overgewicht				
Bron:	Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD (vierjaarlijks)				

Meer Arnhemse kinderen een Kansrijke Start (D)

Ieder kind verdient de best mogelijke start van zijn of haar leven en een optimale kans op een goede toekomst. De eerste 1000 dagen (-9 maanden tot 2 jaar) van een kind zijn cruciaal voor een goede start. Juist in deze eerste levensfase is de grootste gezondheidswinst te behalen. De gezondheid van een kind voor, tijdens en na de geboorte blijkt een belangrijke voorspeller te zijn van problemen, zowel fysiek als mentaal, op latere leeftijd. Zo'n 14% van de kinderen heeft geen goede start bij de geboorte door vroeggeboorte, een te laag geboortegewicht of een combinatie ervan. De oorzaak ligt vooral bij sociale risicofactoren en het gebrek aan beschermende factoren.

We zijn bezig met de ontwikkeling van prestatie- en effectindicatoren voor dit onderdeel. In de volgende Begroting gaan we deze opnemen.

We zetten in op vroegtijdige signalering van (aanstaande) ouders in een kwetsbare positie (I)

We onderzoeken waar verbeteringsmogelijkheden zijn op het gebied van het signaleren, onder andere:
- de inzet van signaleringsinstrumenten door de professionals;
- het herkennen van (niet-medische) signalen van kwetsbaarheid door professionals;
- de juiste hulpvraag naar boven krijgen door onder andere sensitieve gespreksvoering.

We zorgen voor een passend aanbod aan ondersteuning voor (aanstaande) ouders in een kwetsbare positie (I)

- We brengen het zorglandschap voor de eerste 1000 dagen in beeld voor de professionals, zodat zij weten naar welke ondersteuning zij 'kwetsbare' (aanstaande) ouders kunnen doorverwijzen.
- We brengen het zorglandschap voor de eerste 1000 dagen in beeld voor 'kwetsbare' (aanstaande) ouders, zodat zij weten waar zij met hun hulpvraag terecht kunnen.
- We onderzoeken welk aanbod er aanvullend nodig is om ouders beter voor te bereiden op het ouderschap.
- We continueren bestaande interventies om 'kwetsbare' (aanstaande) ouders passende ondersteuning te bieden, onder andere Nu Niet Zwanger, Centering Pregnancy, Stevig Ouderschap, Voorzorg, Bewust Ouderschap, BabythuisZorg.

We versterken de samenwerking in het netwerk **(I)**

- We verkennen de behoefte aan een MDO (geboortezorgnetwerk): een systematisch intercollegiaal overleg tussen de geboortezorg, JGZ en het sociale domein. Als deze behoefte er is, dan gaan we dit netwerk ontwikkelen.
- We organiseren jaarlijks drie à vier netwerkbijeenkomsten voor professionals om elkaar beter te leren kennen en van elkaar te leren. Om goed samen te werken, moet je elkaar kennen en weten te vinden.
- We onderzoeken en ontwikkelen communicatietools die professionals ondersteunen in de samenwerking (bijvoorbeeld digitale nieuwsbrief en aansluiten bij OZO-verbindzorg).
- De JGZ biedt als belangrijke netwerkpartner laagdrempelige toegankelijk zorg in de wijk, dichtbij de kinderen (en hun ouders) en andere netwerkpartners in de wijk.

Meer Arnhemmers groeien op in een rookvrije omgeving **(D)**

Iedere week opnieuw raken honderden kinderen in Nederland verslaafd aan roken. Ruim de helft van de rokers sterft aan de gevolgen ervan; elk jaar zo'n 20.000 Nederlanders. Ook van meeroken kunnen mensen ernstig ziek worden en er zelfs aan overlijden, tot wel enkele duizenden per jaar. Daarom moet ieder kind dat geboren wordt de kans krijgen om volledig rookvrij op te groeien. Dit kan alleen in een rookvrije omgeving met goede voorbeelden om zich heen. Daarom zetten we ons in om Arnhemmers in een rookvrije omgeving te laten opgroeien. Dit doen we onder andere door te starten met een wijkaanpak voor een Rookvrij Presikhaaf.

We zijn bezig met de ontwikkeling van prestatie- en effectindicatoren voor dit onderdeel. In de volgende Begroting gaan we deze opnemen.

We stimuleren laagdrempelige, wijkgerichte en integrale initiatieven voor stoppen met roken **(I)**

- We onderzoeken de mogelijkheden voor wijkgerichte aanpakken op het gebied van stoppen met roken.
- We verbinden initiatieven in de wijk die inzetten op problemen die in samenhang met roken kunnen worden aangepakt.

Op plekken waar vaak kinderen en jongeren komen, zetten wij in op een rookvrije omgeving **(I)**

- We stimuleren sportverenigingen om een rookvrij beleid te voeren.
- We verkennen de mogelijkheden uit de Omgevingsvisie om meer plekken aan te duiden als rookvrije zone.
- We ondersteunen initiatieven van inwoners om speelplekken in hun wijk rookvrij te maken.
- We verkennen de mogelijkheden rookvrij beleid op te nemen in subsidieafspraken.
- We stimuleren en faciliteren de Gezonde Kinderopvang en de Gezonde Schoolaanpak.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
% roken		**21**		**21**	
Eenheid:	Percentage inwoners dat rookt				
Bron:	Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD (vierjaarlijks)				

Het terugdringen van problematisch alcohol- en drugsgebruik **(D)**

Alcohol- en drugsgebruik, gokken en overmatig gamen en sociale mediagebruik zijn schadelijk voor de gezondheid. Het kan ook leiden tot slechtere schoolprestaties, verzuim of schooluitval. Het is dus belangrijk om alcohol- en drugsgebruik en gokken zo veel mogelijk te voorkomen en te ontmoedigen en met name jongeren te leren op een gezonde manier om te gaan met gamen en sociale mediagebruik.

We zijn bezig met de ontwikkeling van prestatie- en effectindicatoren voor dit onderdeel. In de volgende Begroting gaan we deze opnemen.

We richten ons op preventie van middelengebruik bij jongeren onder de 18 jaar **(I)**

Dit doen we door op verschillende domeinen in het leven van jongeren in te zetten:

- School: we stimuleren alle Arnhemse scholen om gebruik te maken van een integrale aanpak voor het voorkomen en terugdringen van (problematisch) middelengebruik.
- Professionals: signaleren en begeleiden van jongeren die beginnende problemen hebben met gebruik en verwijzen van leerlingen met problematisch gebruik.
- Sportomgeving: we stimuleren een verantwoord middelenbeleid bij sportverenigingen.
- Wijk: we zetten in op deskundigheidsbevordering op het gebied van middelengebruik voor professionals in de wijk zoals jongerenwerkers, straatcoaches, handhavers.

We versterken de signaleringsketen	(I)

- We onderzoeken met het kernteam preventie en handhaving van middelengebruik hoe we de samenwerking tussen preventie en handhaving kunnen verbeteren.
- We sluiten aan op landelijke campagnes zoals Zien Drinken, Doet Drinken en IkPas om preventie van middelengebruik onder de aandacht te brengen bij inwoners en professionals.
- Jeugdartsen en -verpleegkundigen van de GGD geven voorlichting en advies en verwijzen door als extra ondersteuning nodig is.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
% voldoet aan de alcoholrichtlijn		43		43	
Eenheid:	Percentage inwoners dat voldoet aan de alcoholrichtlijn				
Bron:	Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD (vierjaarlijks)				

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Arnhemmers gezond en fit	**29.048**	**3.778**	**431**	**474**
Meer Arnhemmers voldoen aan de beweegrichtlijn en minder Arnhemmers hebben overgewicht	20.386	3.703	431	474
Meer Arnhemse kinderen een Kansrijke Start	3.604	0	0	0
Meer Arnhemmers groeien op in een rookvrije omgeving	5.059	76	0	0
Het terugdringen van problematisch alcohol- en drugsgebruik				
Overig	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal	**29.048**	**3.778**	**431**	**474**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	25.265	24.684	25.316	29.048	25.567	25.304	25.119
Baten	5.589	3.398	3.690	3.778	3.778	3.717	3.717
Saldo lasten en baten	***-19.676***	***-21.286***	***-21.626***	***-25.270***	***-21.789***	***-21.587***	***-21.402***
Toevoegingen aan reserves	773	418	431	431	431	431	431
Onttrekkingen aan reserves	983	553	846	474	555	460	358
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***210***	***136***	***416***	***44***	***124***	***30***	***-73***
Gerealiseerd resultaat	**-19.465**	**-21.151**	**-21.210**	**-25.226**	**-21.665**	**-21.557**	**-21.475**

Toelichting

Het programma Gezondheid en Sport is deze begroting op hoofdlijnen zero based opgebouwd. Het programma kent twee onderdelen, gezondheid en sport. Er bestaat een aanzienlijke overlap met de wijkprogramma's op de activiteiten voor gezondheid en sport. Doordat een deel van de budgetten is doorgemandateerd, is een deel van de beleidsmatige inzet ook voor de wijkprogramma's. De beleidsmatige inzet vanuit de wijkprogramma's is niet

meegenomen in de analyse. Deze zal worden meegenomen wanneer de wijkprogramma's zero based worden opgebouwd.

Zoals ook in het plan van aanpak zero based begroten is opgenomen (maart 2022, zaaknummer 640401), worden afwijkingen in de omvang van de programma's eerst op een stelpost geplaatst, waarna deze bij het eerstvolgende integrale besluitvormingsmoment, de Perspectiefnota 2025-2028, meegenomen worden.

In de tabel hieronder staat het totaaloverzicht met de inkomsten en uitgaven voor gezondheid en sport binnen het programma Gezondheid en Sport en binnen Wijken Algemeen. Vervolgens is per onderwerp een uitsplitsing opgenomen.

Programma Gezondheid en Sport 2024	Inkomsten		Uitgaven				
	Vastgoed	Overig	VGGM / Sportbedrijf	Vastgoed	Beleids-matige inzet	Overige uitgaven	Totaal uitgaven
Bedragen x € 1.000							
Onderwerp							
Gezondheid	-	76	7.075	-	223	1.324	8.622
Sport	3.703	-	15.297	3.094	546	1.489	20.426
Stelpost	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	**3.703**	**76**	**22.372**	**3.094**	**769**	**2.813**	**29.048**

Wijken Algemeen 2024	Inkomsten		Uitgaven				
	Vastgoed	Overig	VGGM / Sportbedrijf	Vastgoed	Beleids-matige inzet	Overige uitgaven	Totaal uitgaven
Bedragen x € 1.000							
Onderwerp							
Gezondheid	11	-	-	4	-	86	90
Sport	2.054	-	5.614	1.338	-	-	6.952
Stelpost	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	**2.065**	**0**	**5.614**	**1.343**	**0**	**86**	**7.043**

De totale lasten van het programma Gezondheid en Sport sluiten aan bij de uitkomsten van zero based. Wel verschuift er € 81.000 van Gezondheid naar Sport. Mogelijke verschuivingen tussen het programma Gezondheid en Sport en Wijken Algemeen zullen naar aanleiding van de evaluatie van Van Wijken Weten worden beoordeeld.

Gezondheid	Totaal	Programma Gezond-heid en Sport	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Inkomsten	**87**	**76**	**11**
Vastgoed	11		11
Gezond in de Stad	60	60	
Lijkbezorging	16	16	
Gemeenschappelijke regelingen	**7.075**	**7.075**	**0**
VGGM - gemeenschappelijke regeling	6.478	6.478	
VGGM - Basis op orde JGZ / AGZ	99	99	
VGGM - Programma Beter Bedrijfsvoeren	498	498	
Dienstverleningsovereenkomst VGGM	**985**	**985**	**0**
Gezond in de Stad	**358**	**282**	**76**
Verstrekte subsidies	**67**	**57**	**10**
St. VanHarte	10	2	8
St. Rijnstate Ziekenhuis	57	55	2

Beleidsmatige inzet	**223**	**223**	**0**
Vastgoed	**4**	**0**	**4**
Kapitaallasten	1		1
Belastingen	1		1
Gas water licht verzekeringen	3		3
Totaal uitgaven	**8.712**	**8.622**	**90**

Naast de vastgoedinkomsten voor De Roze Bunker en de specifieke inkomsten voor het programma Gezond in de Stad, is in de begroting een raming opgenomen van € 16.000 aan inkomsten voor lijkbezorging. Voor inwoners zonder nabestaanden verzorgt de gemeente de uitvaart. Hiervoor is binnen de dienstverleningsovereenkomst met VGGM een raming van € 207.000 opgenomen. Een deel van deze kosten wordt uiteindelijk nog vergoed vanuit bijvoorbeeld de boedel van de overledene. Op historisch basis is hiervoor een opbrengst van € 16.000 geraamd.

Naast de reguliere bijdrage aan de VGGM als gemeenschappelijke regeling hebben we een dienstverleningsovereenkomst waarbinnen specifieke dienstverlening van VGGM voor Arnhem valt. Dit betreft onder andere lijkbezorging, maar ook bijvoorbeeld lijkschouwing en maatwerk in het kader van de jeugdgezondheidszorg.

Sport	Totaal	Programma Gezond-heid en Sport	Programma Wijken
Bedragen x € 1.000			
Inkomsten	**5.757**	**3.703**	**2.054**
Verhuur sportaccommodaties binnensport	5.701	3.647	2.054
Verhuur sportaccommodaties buitensport	56	56	0
Verstrekte subsidies	**21.891**	**16.276**	**5.614**
Sportbedrijf Arnhem BV	20.911	15.297	5.614
St. Zwembad Klarenbeek	355	355	
St. Sportcentrum Rijkerswoerd	555	555	
Arnhemse Sport Federatie	13	13	
St. Beheer Wijk Sportac Vredenburcht	56	56	
Kapitaallasten	**2.730**	**2.126**	**604**
Zwembaden	38	38	
Binnensportaccommodaties	2.566	1.963	604
Buitensportaccommodaties	125	125	
Beheer Vastgoed	**1.702**	**968**	**735**
Belastingen	503	253	250
Gas, water, licht	50	0	50
Onderhoud (incl verzekeringen en schoonmaak)	878	542	337
Aan externe partij door te belasten kosten	270	173	98
Beleidsmatige inzet	**546**	**546**	**0**
Aanvullende opdrachten Sportbedrijf	**551**	**509**	**41**
Totaal uitgaven	**27.419**	**20.426**	**6.994**

De inkomsten op het onderdeel sport bestaan uit de huuropbrengsten van de sportaccommodaties. Voor het grootste deel worden deze betaald door het sportbedrijf wat medebepalend is voor de hoogte van de subsidie die zij ontvangen.

Naast de verstrekte subsidies, de kosten voor de sportaccommodaties en de beleidsmatige inzet is € 469.000 opgenomen voor opdrachten aan het Sportbedrijf die aanvullende zijn op de reguliere subsidieovereenkomst. Het gaat hierbij onder andere om de middelen voor sportpark Paasberg en voor de sportdag op Papendal.

Toevoegingen aan reserves
In 2024 wordt € 0,4 miljoen toegevoegd aan de bestemmingsreserve Onderhoud Vastgoed.

Onttrekkingen aan reserves
In 2024 wordt voor totaal € 0,5 miljoen onttrokken aan de reserves.
- € 0,2 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserve Kapitaallasten;
- € 0,2 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserve Onderhoud Vastgoed.
- € 0,1 miljoen wordt onttrokken aan de bestemmingsreserve Jeugdfonds.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden
Sportbedrijf Arnhem
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners
- Sportbedrijf Arnhem;
- Eerstelijnsgezondheidszorg (onder andere huisartsen);
- Rijnstate;
- Onderwijsinstellingen;
- Sociale Wijkteams;
- Menzis;
- Iriszorg verslavingspreventie;
- Indigo;
- Provincie Gelderland;
- Sportaanbieders;
- Partners uit het Verloskundig Samenwerkingsverband Kracht (Arnhem e.o.).

Daarnaast zijn er nog een aantal kleinere partijen die een preventief aanbod hebben in Arnhem.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders
- Plan Gezond en fit;
- Landelijke Nota Gezondheidsbeleid 2020-2024 ‘Gezondheid breed op de agenda’ (mei 2020);
- Nationaal Preventieakkoord;
- Sport- en beweegakkoord Gemeente Arnhem (juni 2020).

Klimaat en energie

De klimaatverandering wacht niet op ons, het is crisis en we willen die verder tegengaan door vol in te zetten op een inclusieve energietransitie. Arnhem heeft de ambitie om in 2050 een klimaatneutrale gemeente te zijn. Hoe we dat gaan doen, hebben we vastgelegd in het beleidsplan New Energy Made in Arnhem. Een oude lineaire economie past daar niet bij, die laten we los en een circulaire economische benadering staat centraal in ons omgaan met grondstoffen en afval. Daarbij streven we naar duurzaamheid en brede welvaart en daarbij zijn de 17 Sustainable Development Goals leidend.

We zetten beleidsplan New Energy made in Arnhem door, nemen regie op versnelling en trendbreuk, gebruikmakend van innovaties. Steeds met oog voor kwetsbare inwoners. Stijgende energiekosten vragen acute aanpak bij de meest kwetsbaren.

We streven naar een fikse CO2-reductie door energiebesparing in de gebouwde omgeving en bij bedrijven en het opwekken van duurzame elektriciteit (met zonnepanelen en windmolens) en duurzame warmte als alternatief voor aardgas. We betrekken de Arnhemmers en gaan samen aan de slag. De Arnhemse Isolatie aanpak voeren we uit. Met bedrijven op werklocaties sluiten we Green Deals omdat ook daar flinke slagen nodig zijn. De focus van de CO2-reductie bij duurzame mobiliteit ligt op twee vlakken: gedragsverandering en zero emissie voertuigen. Een steviger duurzaam mobiliteitsplan is in ontwikkeling als basis voor verdere uitvoering.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

In 2030 61% CO2-reductie t.o.v. 2017, dit is 572 kT CO2, verdeeld: 130 kT autonome ontwikkelingen, 191 kT (in)direct binnen actieprogramma NemiA, 5 kT (in)direct binnen andere programma's Arnhem en 246 kT buiten de gemeentegrens (in de regio) (A)

Arnhem volgt in haar ambities internationale afspraken, het klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. Arnhem werkt toe naar een klimaatneutrale gemeente in 2050. Om dit te bereiken moet de komende jaren veel gebeuren. De doelstelling van New energy made in Arnhem (NemiA) 2020-2030 is 61% CO2-reductie ten opzichte van 2017, met als tussendoelstelling 25% in 2023. Deze reductie wordt grotendeels gerealiseerd door het actieplan NemiA 2030 en overige programma's binnen de gemeente. Een deel van de reductie komt van autonome ontwikkeling, de resterende opgave zullen wij van buiten de gemeentegrens moeten halen of hier in de komende jaren aanvullende ambities op formuleren.

- De CO2-reductie data laten zien dat er in Arnhem in 2020 en 2021 goede stappen zijn gezet om de klimaatdoelen van 2030 en tussendoelen van 2023 te halen. Echter, de huidige trend zal zich waarschijnlijk niet zo rooskleurig doorzetten vanwege 1) het afvlakken van de verduurzaming van de landelijke elektriciteitsmix en 2) het afnemen van het effect van de coronapandemie. Tegelijk zullen de stijgende energieprijzen, mede als gevolg van de oorlog in Oekraïne, naar verwachting wel een extra impuls geven aan besparingsmaatregelen.
- Bij de sectoren verkeer en vervoer (duurzame mobiliteit) en bedrijven en industrie (inclusief commerciële dienstverlening) is in 2020 en 2021 grote CO2-reductie bereikt. Deze is deels het gevolg van autonome ontwikkelingen, zoals de coronaepidemie. Het is nog onzeker of deze dalende trend de komende jaren doorzet.
- Om het klimaatdoel te halen is een trendbreuk nodig, met name in de gebouwde omgeving en bij de grootschalige opwek van elektriciteit.
- Om de verduurzaming van de sectoren te kunnen blijven faciliteren is het nodig om de netcongestie op te heffen door het versneld realiseren van nieuwe energie-infrastructuur. Denk hierbij aan het verzwaren van het elektriciteitsnet, het aanleggen van warmtenetten, off-grid laadpleinen en het opwekken en opslaan van duurzame energie. Hiervoor zijn we mede afhankelijk van netbeheerders Liander en TenneT.
- Daarnaast is het nodig om technische, organisatorische en financiële innovaties in te zetten om, ondanks de netcongestie, toch verder te komen met de energietransitie.

Gemeenten hebben vanuit het Klimaatakkoord de regie gekregen over de wijkgerichte energietransitie. Gemeenten, zo ook Arnhem, hebben hierbij hoge ambities en hebben als voorwaarde gesteld dat deze transitie haalbaar en betaalbaar is voor inwoners en bedrijven.

In de praktijk blijkt nu al in veel gevallen dat het verduurzamen van woningen en gebouwen naar aardgasvrij en/of energieneutraal onvoldoende rendabel en financierbaar is, in vergelijking met de fossiele oplossingen. Via G40 en VNG hebben we als gemeenten van het Rijk stevige ruggensteun hiervoor gevraagd op instrumentarium, wetgeving en financiering. Hieraan is het afgelopen jaar door het kabinet tegemoet gekomen met:

- het Beleidsprogramma Versnelling Verduurzaming gebouwde omgeving waarin allerlei regelingen, subsidies en financiering voor isolatie en warmtetransitie zijn verankerd, bijvoorbeeld de Nationale Isolatieaanpak, het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie. de Investeringssubsidie Duurzame Energie en Energiebesparing (ISDE), en het warmtefonds;

- het wetsvoorstel voor de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw,);
- het wetsvoorstel voor de Wet collectieve warmte (Wcw);
  de tijdelijke regeling capaciteit decentrale overheden voor klimaat- en energiebeleid (CDOKE), waarmee de uitvoeringslasten van het Klimaatakkoord voor gemeenten kunnen worden gefinancierd. Aan Arnhem is ruim € 2,8 miljoen per jaar voor 3 jaar toegekend.

Gebouwde omgeving: 77 kT CO2-reductie in 2030 ten opzichte van 2017 (D)

Binnen de gebouwde omgeving is het speerpunt tot 2030 het isoleren van alle woningen en gebouwen tot aan het niveau van de nationale isolatiestandaard. Een forse opgave, waarvoor we in 2023 een specifieke Arnhemse isolatieaanpak hebben opgesteld, die in uitvoering is. We geven daarmee concrete invulling aan de doelstellingen van NemiA en de Transitievisie warmte. We werken met een wijkgerichte aanpak aan energiebesparing en vervangen van aardgas voor een duurzaam alternatief.

Meer dan 3.200 huishoudens in energiearmoede geholpen in 2024 (I)

De Arnhemse aanpak energiearmoede is in 2023 fors geïntensiveerd, met extra middelen van het Rijk. We werken samen met een netwerk van partijen om de doelgroep te bereiken, deelnemers te werven en energiecoaches op te leiden en in te zetten. Dit zijn bijvoorbeeld scholen, huisartsen en moskeeën. We gebruiken de kracht in de wijken, door wijkbewoners op te leiden als energiecoach, in te zetten in wijk-klusteams, en als influencer en ambassadeur. Deze aanpak ‘voor de wijk, door de wijk’ is arbeidsintensief, maar werpt zijn vruchten af.

Verder creëren we in de wijken werkgelegenheid, bijvoorbeeld als energiecoach of als klusser. Ook verwijzen we deelnemers met andere problemen door naar de juiste hulpverleners.
In de Arnhem-Oost wijken wordt de energiearmoede-aanpak afgestemd met betrokken partners en de verduurzaming van particulier bezit.

Beoogde resultaten in 2024:
- 3200 afgeronde energiecoach trajecten bij huishoudens, waarvan 1700 via reguliere aanmeldingen en 1500 via deur-tot-deur aanpak;
- 1500 huishoudens zijn geholpen door klusteams;
- 600 huishoudens hebben nieuw zuinig witgoed;
- 5000 bewoners zijn geactiveerd en 350 doorverwezen naar een energiecoach, via wijkopbouwwerk;
- 1750 leerlingen zijn via scholen bereikt;
- 5,4 kT CO2-besparing.

Voor de extra middelen (ruim € 4 miljoen) die we in de tweede helft van 2023 van het Rijk krijgen, zal naast bovenstaande inspanningen nog een apart plan worden gemaakt.

6.500 woningen aardgasvrij in 2030 (I)

In 2022 heeft de raad de Transitievisie warmte vastgesteld. Hierin zijn tien buurten benoemd (kansrijke wijken) waar we verkennen hoe deze kunnen overstappen van aardgas naar een duurzaam alternatief voor verwarming. Daarnaast zijn vijf ‘onderzoeksgebieden’ benoemd om grootschalig te verkennen of een warmtenet als duurzaam alternatief mogelijk is. De doelstelling is om 6.500 duurzaam te verwarming in 2030 (aardgasvrij). Indien nodig wordt daarvoor een wijkuitvoeringsplan gemaakt. Het opstellen van een wijkuitvoeringsplan als doel laten we vervallen, omdat het een middel is om de doelstelling te bereiken.

In 2024 wordt de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) van kracht. Daarmee krijgt de raad de bevoegdheid om levering van aardgas in een bepaalde wijk of buurt te stoppen. In de loop van 2024 zullen we de raad voorstellen om in gesprek te gaan over hoe we hiervan in Arnhem gebruik willen maken.

Kansrijke buurten
In 2024 werken we verder aan de ontwikkeling van een warmtenet in Elderveld-Noord en Kronenburg. We gaan door met het stimuleren van individuele warmtepompen in vijf all-electric buurten: Saksen Weimar, Nieuw Monnikenhuizen, Plantagebuurt, Stadseiland en Tuin van Elden. De ontwikkeling van duurzame warmte in Plattenburg en Hoogkamp is in voorbereiding. In de buurt Immerloo zal geleidelijk ook het aardgas verdwijnen voor koken en warm tapwater.

Onderzoeksgebieden
In 2024 zetten we de verkenning voort naar de mogelijkheden voor een grootschalig warmtenet in Malburgen-Oost. Voor een van de andere onderzoeksgebieden starten we de verkenning naar de mogelijkheden voor een duurzaam warmtenet.

Werklocaties
In de transitievisie warmte is aangegeven dat de plannen voor de duurzame warmtevoorziening van werklocaties nader moeten worden uitgewerkt. Dit gaan we doen, zie hieronder bij bedrijven en industrie.

Duurzame warmtebronnen
We zetten het onderzoek voort naar de mogelijkheden voor geothermie samen met gemeenten Lingewaard, Overbetuwe en Nijmegen. In 2024 onderzoeken we de mogelijkheden voor grootschalige toepassing van energie uit oppervlaktewater (uit de Rijn).

35.000 woningen geïsoleerd in 2030 **(I)**

In 2023 hebben we de doelstelling ‘15% energiebesparing in de gebouwde omgeving in 2030’ uitgewerkt in de 'Arnhemse aanpak woningisolatie’. De operationele doelstelling is 35.000 extra woningen geïsoleerd tot de nationale standaard in 2030. De aanpak volgt 3 sporen:
1. een aanbod voor woningeigenaren en resultaatgerichte afspraken;
2. knelpunten oplossen en integratie met energiearmoede;
3. trendbreuk, door zoeken en testen van nieuwe concepten, het aangaan van nieuwe coalities en het uitvoeren van een innovatie challenge.

De isolatieaanpak is wijkgericht en doelgroepgericht (particuliere eigenaren, verhuurders, corporaties, VvE's en eigenaren van erfgoed/monumenten). In 2024 zetten we de aanpak voort. Beoogde resultaten in 2024 per doelgroep zijn:

Particuliere woningeigenaren:
- 2.500 woningeigenaren hebben een energieadvies gekregen;
- 175 woningeigenaren hebben financiële ondersteuning uit SEWA-regeling gekregen;
- 500 woningeigenaren hebben financiële ondersteuning uit KWAS-regeling gekregen;
- voor 1.900 woningeneigenaren is een collectieve inkoopactie georganiseerd;
- er is een wijkloket geopend.

VvE’s
- 400 woningeigenaren hebben een advies over uitvoering isolatie gekregen;
- 20 grote VvE’s zijn gestart met uitvoering van isolatie.

Particuliere verhuurders
- 20 gebouweigenaren hebben een energiescan uitgevoerd.

Woningcorporaties
- 1150 woningen zijn geïsoleerd als onderdeel van de renovatieopgave;
- 1090 woningen zijn geïsoleerd als onderdeel van het planmatig onderhoud.

Erfgoed
- 206 woningen van Portaal zijn verduurzaamd;
- het hand- en detailboek is in uitvoering genomen.

Doelgroepoverstijgend
- 2 pilots die uit de innovatie challenge zijn gekomen worden geïmplementeerd;
- het nieuwe soortenmanagementbeleid is geïmplementeerd;
- het monitoring- en klantregistratiesysteem is opgeleverd;
- de buurt isolatieteams zijn opgeschaald.

Verder hebben we in het najaar 2023 een aanvraag ingediend bij het Rijk voor middelen uit het Volkshuisvestingsfonds 2023. Als deze worden toegekend, zullen we een aanvullend plan maken om de isolatieopgave te versnellen in 2024 e.v..

250.000 zonnepanelen op daken in 2030 **(I)**

Het doel van 2023 (150.000 zonnepanelen) is gehaald en verwacht wordt dat het doel 2030 (250.000 zonnepanelen) ook wordt gehaald. Deels via autonome ontwikkelingen, deels door extra stimulering, bijvoorbeeld met collectieve inkoopacties. In alle acties gericht op het isoleren van woningen wordt 'zonnepanelen op daken' ook gestimuleerd.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
CO2 uitstoot gebouwde omgeving	**307**	**272**	**285**		

Eenheid: kiloton

Bron: Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)

CO2 reductie gebouwde omgeving t.o.v. peiljaar 2017	**34**	**69**	**56**		

Eenheid: Vermindering in C02 uitstoot t.o.v. 2017

Bron: Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)

Bedrijven en Industrie: 38kT CO2-reductie in 2030 ten opzichte van 2017 (D)

De doelstelling bij bedrijven en industrie is reductie van minimaal 38 KT CO2-uitstoot tot 2030. Om tot deze reductie te komen, wordt gewerkt conform het Arnhems coalitieakkoord 2022 - 2026 aan informeren, stimuleren, reguleren en controleren van bedrijven. Van bedrijven verwachten wij dat ze bijdragen aan een duurzame toekomst. Bedrijven worden gestimuleerd om vanuit maatschappelijke verantwoordelijkheid en/of kostenbesparing duurzaamheidsmaatregelen door te voeren. Daarnaast wordt op de wettelijke verplichtingen gecontroleerd.

Communicatie en bewustwording intensiveren: 100% van bedrijven bekend met verduurzamingsmaatregelen in 2030 (I)

In 2024 blijven we bedrijven en maatschappelijke instellingen informeren over het belang van verduurzamen. Dit doen we door voor specifieke doelgroepen Energycafé's te organiseren die aansluiten bij de wensen en behoeften van de betreffende doelgroep. Ook worden ondernemersbijeenkomsten gehouden in het kader van de gebieds- en sectorgerichte Green deals.

Energiebesparing bevorderen: 15% energiebesparing bij bedrijven en industrie in 2030 (I)

Met een gebiedsgerichte aanpak via Green Deals stimuleren we bedrijven op werklocaties en maatschappelijke instellingen om energiebesparende maatregelen te nemen.
In 2024 zetten we in op Green Deals met de bedrijventerreinen Rijkerswoerd / De Overmaat en nog drie andere werklocaties of sectoren.

In 2023 is in de kantorenvisie de ambitie opgenomen dat er in 2030 alleen nog maar kantoren met minimaal energielabel A zijn. Daarbij wordt bij renovatie gestimuleerd zoveel mogelijk richting label A+++ te renoveren, conform de renovatiestandaard. Hierbij wordt ingezet op een gestructureerde sectorale en gebiedsgerichte aanpak. In 2024 wordt deze aanpak ontwikkeld en wordt gestart met de uitvoering hiervan.

In 2024 zetten we de handhaving door middel van energiecontroles op de verplichte maatregelen bij bedrijven en de energielabel C bij kantoren voort.

Opwek en hergebruik van energie bevorderen: 75.000 zonnepanelen op daken bij bedrijven en industrie en 2 pilots met gebruik restwarmte in 2030 (I)

In 2024 blijven we stimuleren dat bedrijven hun daken gaan benutten voor zonnepanelen. Dit doen we bij voorkeur via de gebiedsgerichte aanpak van de Green Deals. Hierin maken we afspraken over het benutten van daken voor zonnepanelen en ondersteunen we de ondernemers. Indien er problemen zijn met netcongestie helpen we met zoeken naar (innovatieve) oplossingen hiervoor. We blijven maatwerkgesprekken voeren met ondernemers.

Meer bedrijven en industrie aardgasvrij maken: 500 extra bedrijven aardgasvrij in 2030 (I)

In de transitievisie warmte is aangegeven dat de plannen voor de duurzame warmtevoorziening van werklocaties nader moeten worden uitgewerkt. Hiermee zijn we in de tweede helft van 2023 gestart.
In 2024 werken we de plannen uit voor drie werklocaties.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
CO2-uitstoot bedrijven en industrie	**178**	**139**	**143**		

Eenheid: kiloton

Bron: Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)

CO2-reductie bedrijven en industrie t.o.v. peiljaar 2017	**33**	**73**	**68**		

Eenheid: Vermindering in C02 uitstoot t.o.v. 2017

Bron: Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)

Duurzame mobiliteit: reductie van 42 kT CO2 in 2030 **(D)**

De focus van de CO2-reductie bij duurzame mobiliteit ligt op twee vlakken: gedragsverandering en zero emissie voertuigen. Gedragsverandering speelt een rol bij de werkgeversaanpak, aanpak mobiliteitsbewegingen stadslogistiek en het stimuleren van deelvervoer. Daarnaast zet Arnhem in op zero emissie voertuigen en de benodigde infrastructuur.

Werkgeversaanpak modal shift: doelstelling voor 2023 25% minder autogebruik bij 10 bedrijven **(I)**

In 2023 is gestart, samen met de Groene Metropoolregio, met de ondernemers die al hebben aangegeven hieraan te willen meewerken (netwerk NemiA). Deze aanpak wordt in 2024 voortgezet.

Uitbreiden gebruik zero emissie deelmobiliteit: in 2030 1000 deelauto's en 2000 deelfietsen **(I)**

In 2023 zijn de beleidsregels gepubliceerd en zijn vergunningen verleend. Op basis van de visie Hubs in Arnhem en een plaatsingsplan wordt in 2024 het aantal deelvoertuigen op drie niveaus van hubs verder uitgebreid: stadsrandhubs, knooppunthubs (OV) en buurthubs.

Vergroten aandeel elektrische voertuigen: in 2030 6000 laadpunten en 100 snelladers **(I)**

Op basis van de in 2022 en 2023 verleende concessies wordt in 2024 het aantal laadpunten, met name in laadpleinen, verder uitgebreid met extra aandacht voor de, in de openbare ruimte passende, oplossingen zoals lantaarnpaalladen. De doelstelling 2023, 1000 laadpunten en 20 snelladers, is reeds behaald.

Verduurzamen/verminderen mobiliteitsbewegingen stadslogistiek: doel 2025 100% zero emissie bestelvoertuigen in de binnenstad en 25% minder stadslogistieke bewegingen **(I)**

In 2023 is het besluit genomen om in 2026 de zero emissiezone in de binnenstad te realiseren. Komende jaren wordt gewerkt aan de handhavingstechniek (camera's met kentekenherkenning) en de flankerende maatregelen ten behoeve van stadslogistiek.

Taxibeleid verduurzamen: doel 2030 is 100% zero emissie taxi's in de binnenstad **(I)**

Dit is uitgesteld tot 2025.

Zero emissie concessie doelgroepenvervoer: doel in 2030 is 100% zero emissie doelgroepenvervoer **(I)**

Vervoerders hebben hun zero emissieplannen ingediend en doelgroepenvervoer is gegund. De gemeente Arnhem werkt in 2024, samen met regiogemeenten, aan het realiseren van laadinfrastructuur voor doelgroepenvervoer.

Vergroten aandeel zero emissie voertuigen leveranciers gemeente: doel 2023 is 100% van nieuw in te zetten bestel- en personenauto's moet zero emissie zijn. **(I)**

In alle aanbestedingen van de gemeente in 2024 in de GWW-sector, onderhoud wegen en groenvoorzieningen wordt inzet van zero emissie personenwagens en bestelauto's geëist.

Zero emissie openbaar vervoer concessie: doel in 2023 is een volledig zero emissie OV concessie **(I)**

In overleg met de provincie Gelderland zorgen we in 2024 voor aanbestedingsdocumenten ten behoeve van de volgende concessie, waarin de zero emissie eisen zijn opgenomen. Deze concessie start in 2026.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
CO2-uitstoot verkeer en vervoer	**379**	**323**	**331**		
Eenheid:	kiloton				
Bron:	Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)				

CO2-reductie verkeer en vervoer t.o.v. 2017	**1**	**55**
Eenheid:	Vermindering in C02 uitstoot t.o.v. 2017	
Bron:	Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)	

Grootschalige opwek: 34 KT CO2-reductie in 2030 **(D)**

'Zon op dak' is niet voldoende om aan de Arnhemse elektriciteitsvraag te voldoen. We hebben daarom ook grootschalige opwek op land nodig. De focus hierbij ligt, in ieder geval voor de komende 10 tot 20 jaar, op grondgebonden zonnevelden en windmolens. Dit zijn bewezen technologieën die binnen een afzienbare termijn veel elektriciteit kunnen opwekken. Doel is dus het realiseren van windmolens en zonnevelden. Voor een deel van de elektriciteitsopwekking die we nodig hebben, zijn we afhankelijk van de regio, omdat we een gemeente zijn met een stedelijk karakter en een beperkt beschikbare ruimte in het buitengebied.

5 windmolens in Arnhem in 2030 gerealiseerd **(I)**

In 2024:

- Onderzoeken of, en zo ja welke nieuwe locaties we geschikt kunnen maken voor het opwekken van windenergie, op basis van de uitkomsten van de planMER RES.
- Afwegingskader voor kleine windmolens in gebruik.
- Haalbaarheid windmolen Drielsedijk: afhankelijk van provinciaal onderzoek en herijkt provinciaal beleid vanwege het voorkomen van de wespendief op de Veluwe.
- Doorlopende exploitatie van 4 windmolens Koningspleij en realisatie van buurtprojecten, gefinancierd uit Omgevingsfonds windpark Koningspleij.

Als gevolg van provinciaal beleid is het op dit moment onmogelijk om nog meer grootschalige windmolens te realiseren binnen de gemeentegrenzen van Arnhem.

42 MWp (circa 45 ha) zonnevelden in 2030 gerealiseerd **(I)**

In 2024:

- Voorbereiding, bouw en/of in exploitatie nemen van diverse zonneveld/zonnecarportlocaties.
- Ontwikkelen en stimuleren van innovaties, zoals modulaire zonnecarports, smart energy hubs op bedrijventerreinen, verticale zonnepanelen.
- Rol van gemeente voor grootschalige zon opwek veranderen van facilitair/samenwerkend naar ontwikkelend/regisserend.
- Indien uit haalbaarheidsonderzoek in 2023 blijkt dat er een zonneveld binnen zoeklocatie Deelen haalbaar is, dan zal vanaf 2024 voorbereiding en aanbesteding ervan plaatsvinden.
- Onderzoeken welke nieuwe locaties we geschikt kunnen maken voor het opwekken van zonne-energie, mede op basis van de uitkomsten van de planMER RES.

Regionale energiestrategie 2.0 gereed **(I)**

In 2024 integreren we de resultaten van de Milieueffectrapportage RES Arnhem Nijmegen in de RES 2.0: er komen nieuwe zoekgebieden voor windprojecten in de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen bij. Ook geven we een update over de bovenlokale warmteverdeling en starten we een proces voor de omgang met netcongestie en integraal programmeren. Daarnaast werken we een aantal afspraken uit van de RES 1.0. De in de RES 1.0 vastgestelde ambitie voor 2030, te weten 1,62 TWh, blijft hierbij uitgangspunt.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Vermeden CO2-uitstoot door duurzame opwek elektriciteit	**13**	**16**	**20**		
Eenheid:	Vermindering in C02-uitstoot t.o.v. 2017				
Bron:	Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)				

Vermeden CO2 uitstoot door duurzame opwek elektriciteit t.o.v. 2017	**5**	**9**	**13**		
Eenheid:	vermindering in C02 uitstoot t.o.v. 2017				
Bron:	Klimaatmonitor.nl/ Monitoringsdashboard New energy made in Arnhem 2023 (www.arnhem.incijfers/links)				

Meer bewustwording en gedragsverandering **(D)**

Energie besparen, het opwekken van hernieuwbare energie en het afkoppelen van het aardgas zijn grote opgaven. Het zijn opgaven die we alleen maar succesvol kunnen uitvoeren als we dit samen doen met alle Arnhemmers: inwoners, ondernemers, instellingen, overheden en bezoekers. Met de communicatiecampagne Arnhem Aan bieden we zoveel mogelijk handelingsperspectief voor al deze doelgroepen. Het aanbod wordt doorontwikkeld en aangepast op basis van de input die wordt opgehaald bij bewoners en ondernemers.

Voortzetten communicatiecampagne Arnhem AAN **(I)**

Arnhem Aan is de communicatiecampagne voor de energietransitie. Met Arnhem Aan willen we Arnhemmers enthousiasmeren en motiveren om aan de slag te gaan met energie besparen en hernieuwbare energie. Dit doen wij doelgroepgericht met een aanpak voor woningeigenaren en -huurders, bedrijven en verenigingen; met maatwerk voor huishoudens die leven in energiearmoede en huishoudens met een migratieachtergrond. We spelen daarbij in op de actualiteit, maatschappelijke trends en de belevingswereld van de Arnhemmers. Hiervoor zijn diverse en meerjarige communicatie- en bewustwordingsacties en inspanningen nodig. Al deze communicatie-activiteiten worden onder de vlag van Arnhem Aan gelanceerd.

In 2024 gaan we verder met de intensivering van Arnhem Aan door:

- Uitvoeren van meerdere grote en kleinere acties.
- Uitdragen van goede, inspirerende voorbeelden door inzet van social media en streetmarketing.

- Arnhem Aan wordt online een professioneler inspiratieplatform dat meer aansluit bij de belevingswereld van de Arnhemmers. De content daarbij zal divers en activerend zijn.
- Positioneren van het Energieloket Arnhem bij bewoners en ondernemers. Energieloket Arnhem biedt een overzicht van alle maatregelen en financieringsmogelijkheden voor inwoners, ondernemers en VvE's voor verduurzaming. Daarnaast heeft het een loketfunctie voor vragen van Arnhemmers over hun verduurzamingsplannen.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Aantal unieke bezoekers website Arnhem Aan	**12802**	**15369**	**14106**	**22611**	

Eenheid: Aantal bezoekers

Bron: Gemeente Arnhem

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
In 2030 61% CO2-reductie t.o.v. 2017, dit is 572 kT CO2, verdeeld: 130 kT autonome ontwikkelingen, 191 kT (in)direct binnen actieprogramma NemiA, 5 kT (in)direct binnen andere programma's Arnhem en 246 kT buiten de gemeentegrens (in de regio)	**22.677**	**11.337**	**10.000**	**40**
Gebouwde omgeving: 77 kT CO2-reductie in 2030 ten opzichte van 2017	10.039	8.438	38	544
Bedrijven en Industrie: 38kT CO2-reductie in 2030 ten opzichte van 2017	305	32	0	0
Duurzame mobiliteit: reductie van 42 kT CO2 in 2030	545	0	0	0
Grootschalige opwek: 34 KT CO2-reductie in 2030	13	0	0	0
Meer bewustwording en gedragsverandering	17	0	0	0
Overig	11.757	2.867	0	12
Totaal	**22.677**	**11.337**	**38**	**556**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	5.912	5.663	15.841	22.677	17.975	15.644	14.770
Baten	1.224	1.032	10.529	11.337	7.236	4.659	8.786
Saldo lasten en baten	***-4.688***	***-4.631***	***-5.313***	***-11.339***	***-10.739***	***-10.986***	***-5.984***
Toevoegingen aan reserves	7.103	10.000	10.715	38	0	0	0
Onttrekkingen aan reserves	6.743	40	254	556	962	1.215	1.215
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-360***	***-9.960***	***-10.461***	***517***	***962***	***1.215***	***1.215***
Gerealiseerd resultaat	**-5.049**	**-14.591**	**-15.773**	**-10.822**	**-9.777**	**-9.770**	**-4.769**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn totaal begroot op € 22,7 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- Lasten voor reguliere werkzaamheden New Energy Made in Arnhem: € 4,3 miljoen;
- Lasten voor uitvoering volkshuisvestingsfonds Arnhem-Oost: € 5,7 miljoen.
- Lasten voor grote projecten warmteproject Elderveld en Smartpolder: € 4,2 miljoen
- Lasten om de uitvoering van het klimaat- en energiebeleid te versnellen, hiervoor zijn ook baten ontvangen: € 2,9 miljoen
- Lasten in het kader van nieuwe grote projecten waarvoor in de begroting van 2023 tot en met 2026 €15 miljoen beschikbaar is gesteld. In 2024 wordt hiervan € 5 miljoen besteed.

Vanaf 2025 is begroot dat de projecten Elderveld en Smartpolder gereed zijn en hierdoor zijn de lasten vanaf 2025 ruim € 4 miljoen lager.

De totale lasten stijgen ten opzichte van 2023 met € 6,8 miljoen. Dit komt onder andere doordat er in 2024:

- € 5 miljoen onttrekking aan de BR Duurzaam Arnhem (klimaatfonds) in de begroting wordt opgenomen. (In 2023 is nog gebruik gemaakt van de 10 miljoen die beschikbaar is gesteld in de periode 2020 – 2022).
- € 1,2 miljoen meer uitgegeven wordt binnen het volkshuisvestingsfonds Arnhem-Oost ten opzichte van 2023.
- De lasten om de uitvoering van het klimaat- en energiebeleid te versnellen zijn € 0,4 miljoen lager dan in 2023.
- Diverse grote projecten zoals Energiearmoede, Warmteproject Elderveld en Smart Polder, die afhankelijk van de fase waarin deze zich bevinden, afwijkende lasten per jaar hebben.

Baten

De baten voor 2024 zijn totaal begroot op € 11,3 miljoen. Dit is opgebouwd uit diverse rijkssubsidies:

- Warmteproject Elderveld € 2,2 miljoen.
- Warmteproject Smartpolder € 1,9 miljoen.
- Uitvoeringsmiddelen om het klimaat en energiebeleid te versnellen € 2,9 miljoen.
- Volkshuisvestingsfonds Arnhem-Oost € 4,3 miljoen.

De totale baten zijn € 0,8 miljoen hoger dan de baten van 2023. Dit komt doordat de baten (ontvangen subsidies) behorende bij de uitvoering van de projecten Elderveld, Smartpolder en volkshuisvestingsfonds Arnhem-Oost zijn opgenomen. Hiertegenover staat dat in 2024 geen middelen ter bestrijding van energiearmoede zijn opgenomen. De middelen om de uitvoering van het klimaat- en energiebeleid te versnellen zijn iets lager dan in 2023. De verwachting is dat de komende tijd nog diverse subsidies worden aangevraagd en toegekend. Op dat moment zullen zowel de baten als de lasten in de begroting worden aangepast.

Toevoegingen aan reserves

Er wordt in 2024 € 38.000 toegevoegd aan de bestemmingsreserve Volkshuisvesting Arnhem Oost.

Onttrekkingen aan reserves

In 2024 wordt er € 0,6 onttrokken aan de reserves. € 0,5 miljoen aan de bestemmingsreserve Volkshuisvesting Arnhem Oost, € 15.000 aan de bestemmingsreserve Duurzaamheidsleningen en € 12.000 aan de bestemmingsreserve Kapitaallasten.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

GR Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

Triple helix partners uit het netwerk Energy made in Arnhem, zoals: woningbouwcorporaties, Alliander, Firan, ENGIE, Vattenfall, provincie Gelderland, Rijkswaterstaat, Waterschappen, Rijksvastgoedbedrijf, Rijn- en IJssel Energiecoöperatie, VNO/NCW, HAN, RijnIJssel College, wijkinitiatieven, Clean Mobility Centre, Stichting KiemT, Ondernemersverenigingen, Allego, stichting E-laad, Oost Nederland Energiek, Natuur- en Milieu Gelderland, regiogemeenten, G40 gemeenten.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

- Programmaplan New Energy Made in Arnhem 2020-2030;
- De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie;
- Kaders voor besteding van het klimaatfonds;
- Arnhemse aanpak Energiearmoede;
- Regionale energiestrategie 1.0;
- Transitievisie warmte (2022);
- Criteria voor de locatiekeuze van zonnevelden (2016);
- Uitvoeringskader elektrisch laden in Arnhem;
- Beleidskader deelvervoer.

Ruimtelijke ontwikkeling

Arnhem groeit, de stad is in trek bij inwoners, bedrijven en bezoekers. We werken aan een betere benutting, doorstroming en kwaliteit van de woningvoorraad en voldoende stedelijke voorzieningen. Er moeten tot 2040 16.000 woningen in de stad worden bijgebouwd om de wooncrisis aan te pakken en het woningtekort terug te brengen naar 2%. We streven naar een evenwichtige groei van de stad waarbij goed wonen in balans is met werk en voorzieningen in een groene en gezonde leefomgeving.

We zijn ons bewust van de spanning die er is tussen het bouwen van woningen om de wooncrisis aan te pakken en de stad die vraagt om een evenwichtige, kwalitatieve en duurzame stadsontwikkeling. De groei van de stad willen we benutten om de stad aantrekkelijker, socialer en vitaler te maken. Dat gaat niet vanzelf en vraagt om regievoering door de gemeente. Door samenwerking met overheden en ontwikkelende partijen worden robuuste maatschappelijke investeringen mogelijk maakt.

De verstedelijkingsopgave is voor de gemeente een grote financiële opgave. Een groeiende stad vraagt om een organisatie met meer uitvoeringskracht en middelen voor (co)financiering van de woningbouwopgave, daarbij behorende stedelijke voorzieningen en onrendabele grondexploitaties. Met het Rijk zijn afspraken gemaakt over cofinanciering van gebiedsontwikkelingen in de Spoorzone Arnhem Oost. Ruim de helft van de in totaal 16.000 woningen die we tot 2040 in Arnhem gaan bouwen, is voorzien in de Spoorzone Arnhem-Oost. Voorwaarde voor cofinanciering door het Rijk is dat de gemeente voldoende middelen vrij maakt om de ontwikkelingen mogelijk te maken. Hiervoor zijn voorstellen uitgewerkt in deze begroting.

Voorwaarde voor de ontwikkeling van de stad is dat onze leefomgeving aantrekkelijk, veilig en gezond blijft voor huidige en toekomstige inwoners. Om die reden werken we in 2023 en 2024 aan verschillende beleidsproducten als uitwerking van de omgevingsvisie Arnhem 2040: een samenhangend beleidsplan voor een gezonde en veilige leefomgeving, een duurzaam mobiliteitsplan, een woonvisie en een stedelijke visie op hoogbouw en verdichting.

Daarnaast werken we aan de implementatie van de Omgevingswet, die op 1 januari 2024 in werking treedt. Met de Omgevingswet zorgen we voor meer samenhang in het omgevingsrecht, meer transparantie, betere procedures en op termijn een betere (digitale) dienstverlening. Dit vraagt om een grote verandering waarin inwoners, ondernemers en onze collega's weer hun weg moeten vinden. Rond de ingangsdatum besteden we daarom extra aandacht aan communicatie en voorlichting om de overgang zo soepel mogelijk te laten verlopen.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Groeiende stad Arnhem 2040 (A)

We werken aan een vitale, sociale en groene stad waarbij groei wordt ingezet als aanjager om onze wijken leefbaar te houden en gebieden in de stad te ontwikkelen, in balans met de bestaande stad. We nemen als gemeente weer de regie over de stadsontwikkeling (in bestaande en nieuwe wijken). We werken vanuit de koers van de omgevingsvisie aan een duurzame en evenwichtige ontwikkeling van de stad, in het belang van de huidige en toekomstige inwoners.

Realiseren van de doelen van de omgevingsvisie (D)

De Groeiende Stad Arnhem 2040 stuurt op de doelen van de omgevingsvisie en ontwerpprincipes van de verstedelijkingsstrategie. Hierbij hanteren we een gebiedsgerichte aanpak gericht op de versterking van het DNA van de bestaande stad in balans met de toekomstige stad. Het programma bewaakt de koers van de omgevingsvisie door deze te vertalen naar planvorming, regievoering op (grootschalige) gebiedsontwikkelingen en kennisontwikkeling/monitoring.

De inhoudelijke doelen voor de groeiende stad zijn beschreven in de omgevingsvisie. Ter illustratie:
- 16.000 huizen bouwen op de juiste plekken in de stad;
- schoner en duurzamer verplaatsen in en naar de stad;
- realiseren van voldoende en duurzame werklocaties;
- gezonder leven in een groene en stedelijke omgeving.

Deze doelen vertalen we naar vier inspanningen waar we integraal en verbindend op sturen.

We implementeren en borgen de omgevingsvisie en verstedelijkingsstrategie (I)

Een belangrijke inspanning in dit programma is het implementeren en borgen van de omgevingsvisie (met name hoofdstuk 7 en 8) als richtinggevend kader voor gebiedsuitwerkingen en ondersteunend beleid. We maken in 2023 de organisatorische randvoorwaarden klaar om integraal aan de doelen uit de omgevingsvisie te kunnen werken.

We voeren regie op grootschalige gebiedsontwikkelingen in balans met de hele stad (I)

Om gebiedsontwikkelingen op een goede manier binnenstedelijk te realiseren is een regisserende gemeente nodig die haar instrumenten waar nodig inzet en koersvast opereert. Naast het faciliteren van initiatieven uit de markt pakt de gemeente voor de grootschalige gebieden uit de omgevingsvisie waar veel opgaven samenkomen een regisserende rol. We streven naar nieuwe verbindingen in het ruimtelijke en sociale DNA van Arnhem en versterken daarmee de stad voor huidige en toekomstige bewoners.

We versterken en bestendigen de (interne en externe) samenwerking (I)

Voor het realiseren van onze doelen zijn we afhankelijk van andere partijen zoals het Rijk, provincie, woningcorporaties, marktpartijen, ondernemers en (collectieven van) bewoners. Samenwerking op alle niveaus, publiek-publiek en publiek-privaat, is noodzakelijk om de ambitie te kunnen realiseren. Naast externe samenwerking vraagt het realiseren van de programmadoelen om versterking van de interne samenwerking.

We ontwikkelen en zetten nieuwe instrumenten en innovatieve werkwijzen in (I)

Door digitale ontsluiting en bewerking van data onderbouwen we planprocessen met informatie. Door te werken met eenduidige beslisdocumenten en uniformeren van werkwijzen willen we de kwaliteit van onze planuitwerking verbeteren en doorlooptijden versnellen. Daarmee ondersteunen we de gebiedsuitwerkingen die de gewenste groei van de stad binnenstedelijk* mogelijk maken.
**binnenstedelijk bouwen brengt complexiteit met zich mee vanwege de vele ruimtelijke claims binnen een compact gebied, samenhang met de bestaande stedelijke omgeving, en draagvlak bij bewoners. Dit vergt een nieuwe manier van werken van onder andere de gemeente.*

Benutten van de kansen die de Omgevingswet biedt (D)

We grijpen de toekomstige Omgevingswet aan om beleid te maken dat werkt, onze processen en (digitale) dienstverlening te verbeteren en transparanter en integraler te werken. We beseffen dat we voor een leefbare en toekomstbestendige stad onze stad hard nodig hebben. Met de omgevingsvisie en het omgevingsplan brengen we meer samenhang en focus in ons beleid voor de fysieke leefomgeving. Als het gaat om initiatieven uit de stad denken we mee en proberen we de initiatiefnemer te helpen om tot een goed plan te komen dat bijdraagt aan onze doelen. Daarnaast zorgen we voor heldere en transparante kaders bij participatie zodat inwoners, ondernemers en andere betrokkenen weten wat er in de stad staat te gebeuren en waarover meegepraat kan worden.

We stellen de Omgevingsvisie 2040 vast en voeren deze uit (I)

De omgevingsvisie ligt ter vaststelling voor aan de gemeenteraad. Met deze visie bieden we ruimte aan de ontwikkeling van de stad vanuit de unieke kwaliteiten van Arnhem. Denk hierbij aan: duurzame mobiliteit, circulaire economie, energietransitie en klimaatadaptatie. De omgevingsvisie bevat onze ruimtelijke strategie, waar opgaven en ambities voor de fysieke leefomgeving samenkomen. In dit streefbeeld wordt aangegeven waar de stad zich verder kan ontwikkelen, waarbij functiemenging en het bijdragen aan een gezonde, veilige en groene leefomgeving voorop staat. De omgevingsvisie stellen we vast voor een langere periode maar het is geen statisch verhaal en daarom actualiseren we het iedere raadsperiode. Bij het actualiseren van de omgevingsvisie wordt de stad intensief betrokken.

Om deze visie uit te voeren gaan we de komende jaren onze instrumenten doorontwikkelen, zodat ze in lijn zijn met de ambities uit de omgevingsvisie. De thematische beleidsuitwerkingen en gebiedsuitwerkingen kunnen in de loop der tijd wijzigen, mochten de opgaven in de stad daarom vragen.

De grote opgaven uit de omgevingsvisie zoals de vergroening en mobiliteitstransitie gaan gepaard met een omvangrijke investeringsopgave. Hierbij kan het wenselijk zijn om voor de uitvoering van de omgevingsvisie een investeringsagenda op te stellen. Deze agenda geeft inzicht in de benodigde investeringen en in de mate waarin deze investeringen reeds gedekt zijn. Dit inzicht helpt ons om samen met de stad en andere partners te bepalen wat er nog meer nodig is. De raad betrekken we bij het opstellen en actualiseren van de investeringsagenda.

We werken toe naar één integraal omgevingsplan voor het hele gemeentelijke grondgebied (I)

Het omgevingsplan bevat alle regels over de fysieke leefomgeving en geeft invulling aan de maatschappelijke opgaven uit de omgevingsvisie en het beleid dat daaruit volgt. Het omgevingsplan richt zich niet alleen op functies en bouwmogelijkheden maar ook op andere aspecten van de fysieke leefomgeving, zoals welstand, erfgoed, groen, klimaatadaptatie, geluid, bodem, duurzaamheid en delen van de APV. Naast onze eigen regels bevat het omgevingsplan regels die het Rijk overhevelt naar gemeenten, zoals vergunningsvrij bouwen en milieuregelgeving.

In Arnhem zijn we al sinds 2019 stapsgewijs bezig met de transitie naar één integraal omgevingsplan voor het hele grondgebied. Dit doen we niet alleen, maar in overleg met andere gemeenten, de VNG en het Rijk. Door toepassing van de Crisis- en herstelwet hebben we ervaring opgedaan met het maken van een integraal omgevingsplan. Dit doen we door toepassing van de regels uit verordeningen nu al toe te voegen aan onze bestemmingsplannen. Een ander belangrijk onderdeel van de voorbereidingsfase is het gebiedsgericht digitaliseren van alle regels zodat we deze straks eenvoudig in het omgevingsplan kunnen integreren. We

merken dat onze systematiek steeds meer navolging krijgt bij andere gemeenten en delen onze kennis en ervaring op dit gebied graag met anderen.

Inmiddels is onze systematiek nagenoeg uitontwikkeld en is het tijd om deze uit te rollen over andere gebieden van de stad. In de eerste helft van 2024 beschikt het grootste deel van ons gemeentelijke grondgebied over een solide basis die verder verrijkt kan worden met regels uit de bruidsschat en onze verordeningen. Hiermee proberen we onze (digitale) dienstverlening na inwerkingtreding van de Omgevingswet zoveel mogelijk op peil te houden en verder te verbeteren.
De samenhangende en gebiedsgerichte benadering van het omgevingsplan gaat bijdragen aan het verbeteren van onze dienstverlening. Inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners kunnen regelgeving, die nu nog verspreid is over verschillende plannen en verordeningen, straks op één digitale locatie raadplegen. Op die manier geven we sneller inzicht in de haalbaarheid van een initiatief.

We toetsen en vergunnen initiatieven (I)

We zorgen ervoor dat het voor initiatiefnemers helder is welke stappen ze moeten zetten om hun initiatief te verwezenlijken. Dit doen we door te zorgen dat informatie goed vindbaar is op één (digitale) plek. Waar overleg noodzakelijk is, vindt dit integraal en met de initiatiefnemer aan tafel plaats, zoveel mogelijk vanuit het credo: ja, mits, maar we beseffen ook dat niet alles kan. De digitale werkwijze met betrekking tot de Omgevingswet is geborgd in de organisatie en de mogelijkheid is gecreëerd dat ketenpartners kunnen samenwerken.

We sluiten aan op de Landelijke voorziening Digitaal Stelsel Omgevingswet (I)

We werken aan de Arnhemse aansluiting op de Landelijke voorziening Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Deze voorziening moet ervoor zorgen dat initiatiefnemers straks een vergunning kunnen aanvragen en de regels die van toepassing zijn kunnen raadplegen. Het is echter nog onzeker in hoeverre het DSO straks functioneert. Vanwege de onzekerheid bereidt het Rijk momenteel zogenaamde alternatieve maatregelen voor. Dit kan betekenen dat het omgevingsplan straks nog niet te raadplegen is via het DSO en we gebruik blijven maken van de huidige planviewer op www.ruimtelijkeplannen.nl. Omdat het DSO straks slechts deels functioneert, is er een kans dat onze digitale dienstverlening tijdelijk slechter wordt. Om dit te verzachten zorgen we voor een goede informatieverstrekking op onze website, extra capaciteit voor het beantwoorden van vragen en versnellen we de digitalisering van beleid en regelgeving.

Samenhangende aanpak gezonde en veilige leefomgeving (D)

We willen dat onze inwoners en bezoekers in een gezonde, veilige leefomgeving kunnen wonen, leven, werken en recreëren. Deze doelstelling staat in de Arnhemse Omgevingsvisie. Om ervoor te zorgen dat deze gezonde leefomgeving wordt beschermd en waar mogelijk verbeterd, stellen we komende maanden het plan Gezonde Leefomgeving op als vertaling van die doelstelling in de Arnhemse Omgevingsvisie. Dit plan bevat (bestaande en nieuwe) ambities op gebiedsniveau, voor onder andere bodem, water, lucht, geluid, licht, geur en externe veiligheid. In dit plan wegen we de gezondheidseffecten van de omgevingskwaliteit niet als losse domeinen, maar maken we integrale afwegingen tussen de verschillende onderwerpen. De Omgevingswet die per 1 januari 2024 ingaat biedt op sommige onderwerpen ook nieuwe instrumenten om een gezonde leefomgeving verder vorm te geven. In het plan worden hier ook concrete invullingen aan gegeven, afgestemd met de totstandkoming van het Arnhemse Omgevingsplan (ook een afgeleide van de Arnhemse Omgevingsvisie).
Voor de ontwikkeling van het plan is voldoende budget geraamd. Het plan zelf kan bepaalde ambities bevatten, bijvoorbeeld voor monitoring, waar mogelijk financiële consequenties aan zitten. Zodra deze ambities worden vertaald in concrete plannen zal naar budget en dekking worden gekeken. Indien nodig zullen deze dan op gepaste momenten in de P&C-cyclus worden opgenomen.
De verwachting is dat het plan in het eerste kwartaal van 2024 aan de raad wordt voorgelegd.

Hieronder volgen een aantal milieu-onderdelen die straks deel uitmaken van het samenhangende beleid.

Uitvoeren activiteiten luchtkwaliteit (I)

In februari 2019 is de uitvoeringsagenda luchtkwaliteit (Luchtagenda) door de raad vastgesteld. De Luchtagenda geeft invulling aan het verminderen van stikstof en fijnstof in de stad, en heeft impact op de uitstoot van CO2, met onder andere een milieuzone, het stimuleren van elektrisch (deel)vervoer en duurzame stadslogistiek.
Ook bevat de Luchtagenda maatregelen om overlast door particuliere houtstook te voorkomen/ verminderen.

Binnen het landelijke Schone Lucht Akkoord zijn we actief deelnemer binnen de themagroep Mobiele Werktuigen, de themagroep Particuliere Houtstook en de themagroep Participatie en Citizen science.
In de Arnhemse omgevingsvisie is de ambitie uitgesproken om de WHO-normen te benaderen. De nieuwe (2021) advieswaarden van de WHO zijn dermate laag, dat deze niet realistisch zijn voor Nederland. De achtergrondvervuiling vanuit het buitenland alleen al zorgt ervoor dat we boven die norm zitten. Momenteel wordt door het RIVM onderzocht hoe de nieuwe WHO-waarden bij het Schone Lucht Akkoord kunnen worden betrokken. Dit haalbaarheidsonderzoek wordt naar verwachting eind dit jaar opgeleverd.

De ambities uit de recent vastgestelde Arnhemse omgevingsvisie worden uitgewerkt in het Plan Gezonde Leefomgeving, waarmee we een gezonde leefomgeving willen beschermen en waar mogelijk verbeteren.

Naast het meten van stikstofdioxide (NO2) en fijn stof (PM10) zal het meetnet uitgebreid worden met een aantal fijn stof (PM2,5) meters. Wel zetten we komende periode als Arnhem extra in op de subsidieregeling om schoorstenen en kachels te laten verwijderen.
We werken samen met regiogemeenten, provincie en het Rijk.

Uitvoeren activiteiten bodem en ondergrond **(I)**

Het is een gemeentelijke taak vanuit de Wet bodembescherming (Wbb) en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) te zorgen voor de instandhouding en het verbeteren van een bodem die geschikt is om op te wonen en om op te werken. Ook draagt de Wbb bij aan de bescherming van kwetsbare gebieden in verband met natuur en drinkwaterwinning. Onder de Omgevingswet houdt Arnhem deze verantwoordelijkheid, en werkt daarbij samen met provincie en omgevingsdienst voor meldingen/vergunningen, toezicht en handhaving. Naast advisering bij ruimtelijke ontwikkelingen, worden ook onderzoek/sanering van huidige en latente spoedlocaties uitgevoerd (met name loodtuinen). Zo mogelijk worden beleidsvoorstellen gedaan in verband met nieuwe verontreinigingen (zoals zeer zorgwekkende stoffen als PFAS) en overlap met andere thema's (klimaatadaptatie, duurzame energie en biodiversiteit).

Uitvoeren activiteiten geluidshinder **(I)**

Geluidshinder wordt steeds meer via een programmatische aanpak onder controle gehouden. Het Actieplan Omgevingslawaai 2021-2023 voor bestaande woningen en wegen is daar een belangrijke stap in. Door bij het onderhoud van de gemeentelijke hoofdwegen stil asfalt toe te passen, worden de hinder van en gezondheidsklachten door omgevingslawaai langs gemeentelijke wegen verminderd.
De aanpak van nieuwe situaties bestaat uit het voorkomen van nieuwe geluidgehinderden.
Op basis van nieuwe geluidsbelastingkaarten (2022) wordt er een actieplan omgevingslawaai voor de periode 2024-2029 opgesteld.
Door het beheersen van het omgevingslawaai dragen we bij aan een gezonde fysieke leefomgeving.

Activiteiten externe veiligheid uitvoeren **(I)**

Externe veiligheid gaat over het beheersen van risico’s die mensen lopen door opslag, productie, gebruik en vervoer van gevaarlijke stoffen in hun omgeving. Arnhem heeft de risicovolle activiteiten in beeld en bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt er rekening gehouden met het aspect externe veiligheid.

Activiteiten milieuhandhaving uitvoeren **(I)**

Vergunningverlening en handhaving dragen bij aan het behalen van de landelijke doelstellingen op het gebied van milieu en gezondheid. Deze taken worden uitgevoerd door de ODRA. De prioriteit ligt op een actueel vergunningenbestand en goed naleefgedrag van bedrijven. Om ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan, verstevigen we het milieutoezicht.

Vanaf 2023 voert ODRA enkele nieuwe toezichttaken uit voor de gemeente. Het gaat om specifiek toezicht op maatregelen voor natuurinclusief en klimaatadaptief bouwen, toezicht op de plicht voor herplant van bomen en het toepassen van groencompensatie en om bescherming van bomen op en rondom bouwplaatsen.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Groeiende stad Arnhem 2040	**13.926**	**3.931**	**23.011**	**11.311**
Realiseren van de doelen van de omgevingsvisie	13.926	3.931	23.011	11.311
Benutten van de kansen die de Omgevingswet biedt				
Samenhangende aanpak gezonde en veilige leefomgeving				
Overig	**35.216**	**35.729**	**2.123**	**1.013**
Totaal	**49.142**	**39.661**	**25.134**	**12.324**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	25.993	51.668	64.001	49.142	46.829	32.015	23.250
Baten	16.572	45.341	52.497	39.661	42.629	33.303	22.085
Saldo lasten en baten	***-9.421***	***-6.327***	***-11.504***	***-9.481***	***-4.200***	***1.287***	***-1.164***
Toevoegingen aan reserves	5.107	10.000	11.436	25.134	4.345	7.315	5.559
Onttrekkingen aan reserves	7.309	5.807	11.835	12.324	0	0	0
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***2.202***	***-4.193***	***399***	***-12.810***	***-4.345***	***-7.315***	***-5.559***
Gerealiseerd resultaat	**-7.220**	**-10.520**	**-11.105**	**-22.291**	**-8.545**	**-6.028**	**-6.723**

Toelichting

Lasten

De lasten voor 2024 zijn begroot op € 49,1 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- kosten van jaarschijf 2024 voor de bouwgronden in exploitatie (BIE), waaronder civiele werken, plankosten, verwerving- en rentekosten: € 30,7 miljoen (inclusief overboeking van het onderhanden werk ultimo 2024 naar de balans);
- kosten van de Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA) : € 7,0 miljoen;
- kosten civiele werken en plankosten van jaarschijf 2024 op de overige meerjarige projecten en anterieure overeenkomsten: € 3,4 miljoen;
- extra budget voor sanering grond en herinrichting woonwagenkamp Bethaniënstraat: € 2,5 miljoen;
- kosten voor de ambtelijke capaciteit voor dit programma: € 2,2 miljoen;
- kosten voor de verstedelijkingsopgave € 0,8 miljoen, voor het op niveau brengen van de organisatiecapaciteit om te komen tot een verstedelijkingsstrategie en uitvoering van diverse gebiedsontwikkelingen;
- kosten voor bodembeheer: € 0,6 miljoen;
- overige lasten: € 1,9 miljoen.

De lasten dalen in 2024 ten opzichte van 2023 met € 15,8 miljoen. De daling zit voor € 12,2 op de bouwgronden in exploitatie en de overige meerjarige projecten. Dit heeft te maken met de fasering binnen de projecten, waarbij de uitgaven de planning binnen de projecten volgen (zie ook de daling van de baten die hier tegenover staan). Verder zijn in 2023 een aantal tijdelijke of eenmalige budgetten ten bedrage van € 3,0 miljoen begroot die in 2024 niet terugkomen. De belangrijkste onderdelen hierin zijn de invoering van de omgevingswet en de visie Nieuwe Haven.

Baten

De baten voor 2024 zijn in totaal begroot op € 39,7 miljoen. Dit is opgebouwd uit:

- verkopen en bijdragen voor bouwgronden in exploitatie (BIE): € 30,7 miljoen;
- baten uit bouwvergunningen en andere leges € 4,0 miljoen;
- bijdragen en overige baten op de overige meerjarige projecten en anterieure overeenkomsten; € 2,8 miljoen;
- canons erfpachten € 1,5 miljoen;
- overige baten € 0,7 miljoen.

De baten dalen in 2024 ten opzichte van 2023 met € 12,6 miljoen. Dit wordt voor € 12,8 miljoen veroorzaakt door een daling op de bouwgronden in exploitatie en de overige meerjarige projecten (hier staat een daling op de lasten tegenover). Dit heeft te maken met de fasering binnen de projecten. De baten stijgen met het resultaat op af te sluiten bouwgronden in exploitatie met € 0,5.

Toevoegingen aan reserves

De totale dotatie aan de reserves bedraagt in 2024 € 25,1 miljoen en bestaat uit:

- € 23,0 miljoen voor de vorming van de bestemmingsreserve Spoorzone Oost;

- € 1,0 miljoen aan de BR Kapitaallasten in verband met de gebiedsontwikkeling Kronenburg (zie toelichting onder Onttrekkingen);
- € 0,5 miljoen aan de BR Grondexploitatie met het voordeel uit af te sluiten BIE's;
- € 0,5 miljoen aan de BR Voorstudies vanwege de verstedelijkingsopgave en een toenemend aantal initiatieven voor nieuwe ontwikkelingen;
- € 0,1 miljoen overige.

In 2024 is de totale dotatie € 13,7 miljoen hoger ten opzichte van 2023. In dat jaar was de dotatie € 11,4 waarvan eenmalig € 10,0 miljoen voor de vorming van de BR Stadsontwikkelingsfonds en € 1,4 miljoen aan de BR Gebiedsontwikkeling Kronenburg.

Onttrekkingen aan reserves
De totale onttrekking aan de reserves bedraagt in 2024 € 12,3 miljoen en bestaat uit:
- € 11,0 miljoen uit de reserves BR Stadsontwikkelingsfonds (€ 9,5), de BR Gebiedsontwikkeling Kronenburg (€ 1,1) en BR Zuidelijke Binnenstad (€ 0,4) voor de vorming van de BR Spoorzone Oost;
- € 1,1 miljoen uit de BR Gebiedsontwikkeling Kronenburg. Dit wordt aangewend voor de dotatie aan de BR Kapitaallasten voor dekking van kapitaallasten van investeringen die worden gedaan in deze gebiedsontwikkeling;
- € 0,3 miljoen uit de BR Stadsontwikkelingsfonds en is bestemd voor het aanvullend budget flexwonen Merwedestraat (zie lasten).

In 2024 is de totale onttrekking € 0,8 miljoen hoger ten opzichte van 2023. In dat jaar was de onttrekking € 12,6 miljoen waarvan:
- € 5,6 miljoen aan de BR Grondexploitatie als gedeeltelijke dekking voor de vorming van de BR Stadsontwikkelingsfonds;
- € 5,3 miljoen aan de bestemmingsreserve Taakmutaties voor eenmalig naar 2023 doorgeschoven budgetten voor onder meer de omgevingswet en het woonwagenkamp Bethaniënstraat;
- € 1,4 miljoen aan de bestemmingsreserve Groot onderhoud openbare ruimte als voeding van de bestemmingsreserve Gebiedsontwikkeling Kronenburg.

Verloop lasten en baten in de jaren na 2024
In de jaren na 2024 dalen zowel de lasten als baten sterk. Zo dalen de lasten in 2026 ten opzichte van 2025 met € 14,8 miljoen en nog eens met € 8,8 miljoen in 2027. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met de bouwgronden in exploitatie (BIE's) en overige projecten waarin de uitgaven in de toekomst gaan dalen door het afnemen van de werkzaamheden. Hiertegenover staat een gelijke daling op de baten, omdat ook de baten op de projecten afnemen en het saldo op de lopende projecten uiteindelijk met het onderhanden werk verrekend worden. Een andere oorzaak op het verloop van de baten is de mutatie op het resultaat van de afgesloten BIE's. Dit resultaat hangt af van hoeveel projecten met welk resultaat worden afgesloten. De baten uit de afgesloten BIE's zijn voor de jaren 2024 tot en met 2027 respectievelijk € 0,5, € 2,3, € 7,4 en € 5,5 miljoen. De mutatie in de jaren leidt ook tot een gelijk verloop op de dotatie van dit resultaat aan de BR Grondexploitatie.

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

Ruimte
- ODRA;
- Provincie Gelderland;
- Regiogemeenten;
- Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden(VGGM);
- VNG (Vereniging Nederlandse gemeenten);
- Ministerie van BZK;
- CASA;
- Groenforum.

Milieu

- Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA);
- Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

Ruimte

- Structuurvisie Arnhem 2020;
- Groenvisie 2017-2035;
- Welstandsnota;
- De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie;
- Verstedelijkingsstrategie Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen Foodvalley.

Milieu

- Luchtagenda gemeente Arnhem;
- Actieplan Omgevingslawaai;
- Rapportage geluidskaarten;
- Beleidsnota bodem 2012, Provincie Gelderland, gemeente Arnhem en gemeente Nijmegen;
- Nota Bodembeheer;
- Notitie Herijking loodbeleid 2020
- Actualisatie Nota Bodembeheer- addendum 2014 ;
- Actualisatie Nota Bodembeheer-2017-2018;
- Actualisatie Nota Bodembeheer-BKK2020;
- Actualisatie Nota Bodembeheer-BKK- PFAS;
- Collegebesluit vaststelling LMW dossiernummer 2021 dd. 25-1-2022 & Memo Aveco de Bondt Lokale Maximale Waarden (LMW) Meinerseiland, projectnummer 18112508, 10 januari 2022;
- Beleidsplan externe veiligheid.

Wonen en leefomgeving

Onze stad is een groene, levendige, ondernemende en inclusieve stad waar Arnhemmers fijn en betaalbaar moeten kunnen wonen. Grote 'nieuwe' overstijgende opgaven, zoals de energietransitie, wooncrisis en klimaatadaptatie zijn uitdagingen waar Arnhem voor staat. Deze opgaven pakken we lokaal op, maar zeker ook in samenwerking met de regio, de provincie en het Rijk. Arnhem is een groene stad met een unieke ligging aan de Rijn. Zij geeft prioriteit aan ontmoetingsruimte in stadsparken, wijkparken en buurtgroen. Dit programma omvat de onderdelen wonen en een aantal aspecten van de openbare ruimte, zoals water, havenbeheer, stadsreiniging, bossen, parken en ecologie, stedelijk groen, spelen, dierenwelzijn, afval en riolering. Binnen het wonen zetten we vol in op het bijbouwen van voldoende woningen in de betaalbare segmenten. Belangrijk doel is om hierbij de tweedeling in de stad te verkleinen. Ook is voor onze stad klimaatadaptatie een belangrijk aandachtspunt. Met klimaatadaptatie bereiden we Arnhem voor op de effecten van de klimaatverandering, op heviger weer. We passen de stad aan zodat deze minder kwetsbaar is voor hoog en laag water, extreme regenval, hitte en langdurige droogte. We willen het Arnhemse groen versterken. Dat levert een prettige buurt op, maar draagt bijvoorbeeld met verkoeling en wateropname bij aan klimaatadaptatie.

Wat willen we bereiken en wat gaan we daarvoor doen

Ambities	Doelen	Inspanningen

Goede volkshuisvesting (A)

Wonen is een grondrecht: iedereen in Arnhem heeft recht op een betaalbare en goede woning.
Op dit moment constateren we dat huren voor velen zeer moeilijk is en het kopen van een huis voor starters vrijwel onmogelijk. De wooncrisis vraagt om een radicale omslag waarbij voor wonen niet langer het recht van de sterkste geldt. We pakken de wooncrisis aan door te sturen op goede volkshuisvesting. We pakken regie en zetten ons beleid en instrumentarium maximaal en onorthodox in om wonen betaalbaar te krijgen en veel meer woningen toe te voegen voor alle doelgroepen. Voor veel meer Arnhemmers dan nu is er over vier jaar een goede, betaalbare en duurzame woning beschikbaar.

Prioriteit geven wij aan acties en initiatieven die niet alleen woningbouw mogelijk maken, maar die ook verbonden zijn met de sociale opgaven in onze wijken, die de leefomgeving verbeteren, die bijdragen aan lokale werkgelegenheid en de economische kracht van onze stad versterken. Dit sluit ook aan bij de afspraken die gemaakt zijn in de Woondeal 2.0 en vertaald zijn in de Arnhem-Oost aanpak. Dit is meer dan alleen maar sneller meer woningen bouwen. We willen daarmee ook de leefbaarheid van de wijken en de kansen van de inwoners vergroten.

Deze ambities zijn stevig, en werken we verder uit in een nieuwe brede Woonvisie voor Arnhem. Deze woonvisie zal zoveel mogelijk beleid bundelen, en nieuwe afwegingskaders bevatten voor het omgaan met de bestaande woningvoorraad en nieuwe projecten. Deze Woonvisie zal daarbij ook ordening aanbrengen in ons woonbeleid; met bijbehorende - meetbare - doelen. Nadat de raad de Woonvisie heeft vastgesteld, kan de indeling in de begroting en de wijze van rapportage in overeenstemming met de Woonvisie worden aangepast.

In de tussentijd tot een nieuwe Woonvisie zitten we niet stil. Om uitvoering te geven aan belangrijke woondoelen, is sinds vorig jaar de financiële inzet substantieel verhoogd. Zo zijn extra middelen opgenomen voor de invoering van verhuurdersvergunningen, wooncoach, versterking positie huurders en extra handhaving door de ODRA. Aanvullend is per 2023 voor vier jaar een half miljoen euro per jaar vrijgemaakt voor het realiseren van onze volkshuisvestelijke ambities. Deze middelen worden benut voor onder andere uitvoering van het Stadsakkoord, invoeren van de Wet Goed verhuurderschap, regievoering op de huisvesting van bijzondere doelgroepen, het begeleiden van Vereniging van Eigenaren (VvE's), en het faciliteren van bijzondere woonvormen, zoals (collectief) particulier opdrachtgeverschap, wooncoöperaties en andere initiatieven uit de samenleving.

Meer en sneller woningen toevoegen (D)

Iedereen moet goed kunnen wonen in onze stad. Om beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen in Arnhem op peil te houden moeten er in de bestaande stad meer woningen worden gerealiseerd in de komende jaren. Dit geldt voor alle soorten woningen, waarbij we sturen op het meer divers maken van het woningaanbod in alle wijken.

In de woningbouwplannen wordt rekening gehouden met de werkelijke vraag en behoefte van de Arnhemse woonconsument. Dat betekent: aantrekkelijke, levensloopbestendige woningen voor ouderen, woningen voor kleine huishoudens, en sociale woningbouw en koopwoningen in de verschillende segmenten. We maken afspraken om woningen voor langere termijn betaalbaar te houden. Dit leggen we vast in omgevingsplannen of anterieure overeenkomsten. Ook is aandacht voor het beter benutten van de bestaande voorraad.

Samen met ontwikkelaars en corporaties spannen we ons in om te zorgen voor een evenwichtig aanbod dat aansluit bij zowel de woningbehoefte de komende jaren als bij de gewenste ruimtelijke kwaliteiten uit de omgevingsvisie. Uiteraard is dat soms moeilijk, omdat de belangen van de partijen niet altijd hetzelfde zijn. Vanuit de Woondeal 2.0. en het Stadsakkoord hebben we met deze partijen afspraken kunnen maken om de komende jaren een stabiele bouwstroom te realiseren.

In maart 2023 zijn de uitkomsten van het driejaarlijkse regionaal woonbehoefteonderzoek gepubliceerd. In samenwerking met Rijk, regio en provincie is ook een nieuwe Woondeal gesloten.

De uitkomsten uit het woonbehoefteonderzoek en de afspraken uit de Woondeal 2.0, nemen we mee in de nieuwe Woonvisie voor Arnhem en vertalen we in programmeringsafspraken met marktpartijen en corporaties. De nieuwe Woonvisie voor Arnhem zal gelden vanaf het jaar 2024 en zal ons beleid actualiseren en herordenen. De begroting passen we daarna conform aan.

De afgelopen jaren hebben we gemerkt dat het niet gemakkelijk is om in een rap tempo de goede woningen bij te bouwen. Er werden te weinig woningen opgeleverd om de behoefte bij te benen. Door middel van het vaart maken met (nieuwe) projecten en het intensiveren van de samenwerking met onze stakeholders proberen we dit tij te keren.

Versnellen en doorprogrammeren van (betaalbare) woningen (I)

De woningmarkt van Arnhem staat onder druk. Versnellen van productie en meer woningen programmeren is daarom noodzakelijk. Het Plan van Aanpak woningbouwontwikkeling dat in juli 2020 is vastgesteld in de raad is hierbij het vertrekpunt. We sturen op een evenwichtig aanbod van woningen. Belangrijk daarbij is dat we streven naar meer gemengde wijken, waarbij er meer spreiding ontstaat van kwetsbare mensen over de stad. We doen dit door:

1. Stimuleren van het realiseren van koop- en huurwoningen in de verschillende categorieën, zoals opgenomen in het Plan van Aanpak Woningbouwontwikkeling en de Woondeal 2.0. We sturen daarbij onder andere op minimaal 30% sociale corporatiehuurwoningen over de nieuw te realiseren projecten en op minimaal 66% aan ‘betaalbare’ woningen. Dat betreft sociale en middeldure huur en betaalbare koop conform de definities in de doelgroepenverordening. We maken afspraken met de partijen in het Stadsakkoord over betaalbare en sociale koopwoningen. Ook wordt gekeken naar differentiatie in de wijken en monitoren we de nieuwbouw en de behoefte.
2. We onderzoeken de mogelijkheden om projecten te versnellen en zoeken naar locaties voor doorprogrammeren. Hiervoor betrekken we actief partners; bijvoorbeeld via de prestatieafspraken met de corporaties en via het stadsakkoord. Ook leggen we verbindingen met andere overheden, kennisinstituten en marktpartijen. Zo benutten we de kansen die de regionale samenwerking binnen de Groene Metropoolregio ons biedt en zijn we actief in de Woondeal Arnhem-Nijmegen en de Verstedelijkingsstrategie.
3. Leegstand vinden we onwenselijk. Als bedrijfspanden of woningen leegstaan, willen we de eigenaren actief stimuleren om hun pand te transformeren tot woongebouw of om een huurder in de woning te plaatsen. Hierbij is het belangrijk dat er kwalitatief hoogwaardige woonruimtes worden gerealiseerd, waarbij ook de omliggende openbare ruimte op niveau wordt gebracht.

Evaluatie doelgroepenverordening en implementatie in omgevingsplannen (I)

In 2022 is de doelgroepenverordening geactualiseerd. Hiermee maken we het mogelijk in bestemmingsplannen de segmenten 'sociale huur', 'middenhuur' en 'sociale koop' op te nemen en zorgen we dat de woningen binnen deze categorieën enkel bewoond kunnen worden door een bepaalde doelgroep, en dat de woningen onder een bepaald prijsniveau blijven. Doordat de raad de doelgroepenverordening heeft vastgesteld, kunnen we zowel via omgevingsplannen als privaatrechtelijk betaalbare woningbouw afdwingen. Een evaluatie van de doelgroepenverordening start in 2023.

Bij de vaststelling van de doelgroepenverordening, heeft de gemeenteraad de opdracht meegegeven om na één jaar de doelgroepenverordening te evalueren. Met ontwikkelaars en corporaties hebben via de kopgroep Bouwberaad een startgesprek gevoerd over de evaluatie. Omdat het instrument ‘doelgroepenverordening’ met inwerkingtreding van de Omgevingswet verdwijnt, wachten we nog even af met het evalueren totdat duidelijk is wat de nieuwe mogelijkheden zijn om in omgevingsplannen te kunnen sturen op het woningbouwprogramma. We zullen met ontwikkelaars en corporaties na vaststelling van de Woonvisie dit traject oppakken.

Collectieven, zelfbouw en flexwonen bevorderen **(I)**

Er is een vraag naar collectieven, zelfbouw en flexwonen. Voor deze concepten pakt de markt nieuwbouwontwikkeling niet automatisch op.

Veel inwoners hebben behoefte om zelf vorm te geven aan hun eigen woning of woonomgeving. Collectieve wooninitiatieven leveren een bijdrage aan de sociale cohesie, vaak niet alleen binnen het collectief maar ook voor de omgeving. Zelfbouw geeft mensen de kans hun droom te realiseren en zal hen stevig verankeren in de wijk. Bij woningbouwprojecten waar we de grond zelf in eigendom hebben, bekijken we hoe we ruimte kunnen maken voor collectieve wooninitiatieven. Daarnaast spannen we ons met corporaties, ontwikkelaars en de provincie in om praktische belemmeringen voor wooninitiatieven zoveel mogelijk weg te nemen. Ook zullen we inwoners voorlichten over hoe zij collectieven kunnen vormen en wooncoöperaties kunnen oprichten. In 2023 bevorderen we wederom de realisatie van twee CPO-locaties. Dit levert een bijdrage aan leefbare wijken en een ongedeelde stad.

Voor het Merwedeterrein maken we flinke voortgang om flexibele woningen te plaatsen. Naar verwachting worden in 2024 minimaal 148 woningen op het terrein geplaatst. Omdat we het voor het project Merwedeterrein van belang vinden dat er een goede verbinding komt tussen de bestaande wijk en de nieuwe woningen, zijn in deze begroting extra middelen opgenomen voor de inzet van een community coach. Daarnaast zullen woningcorporaties die de woningen zullen gaan verhuren een sociaal beheerder in het gebied inzetten.

Studentenhuisvesting en starters **(I)**

We zetten blijvend in op voldoende woningen voor studenten en starters. We werken hiervoor onder andere samen met de SSH& om tot vergroting van hun marktaandeel in Arnhem te komen, en zetten in op de bouw van voldoende nieuwbouwwoningen voor kleinere huishoudens.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Woningvoorraad begin van het jaar	**75632**	**76737**	**77839**	**79065**	**79816**
Eenheid: Aantal woningen					
Bron: CBS					
Netto toevoegingen gedurende het jaar	**1105**	**1104**	**1216**	**752**	
Eenheid: Aantal toegevoegde woningen					
Bron: CBS					
Toevoegingen aan de woningvoorraad: nieuw gebouwde woningen	**9,20**	**11,80**	**5,60**	**7**	
Eenheid: Nieuw gebouwde woningen, exclusief overige toevoegingen, zoals transformaties. Aantal per 1.000 woningen					
Bron: Basisregistraties adressen en gebouwen - bewerking ABF Research					
Aantal nieuwbouwwoningen	**695**	**907**	**432**	**600**	
Eenheid: Het aantal nieuwbouwwoningen					
Bron: CBS					
Toevoegingen aan de woningvoorraad: overige toevoegingen	**561**	**297**	**937**	**222**	
Eenheid: Het aantal overig toegevoegde woningen (meestal transformatie)					
Bron: CBS					
Toevoegingen aan de woningvoorraad: aandeel eigendom corporaties nieuwbouwwoningen	**16,30**	**15,60**	**7,50**		
Eenheid: % corporatiewoningen van totaal toegevoegde woningen					
Bron: CBS					

Ontwikkeling woningeigendom (bestaande woningvoorraad) - aandeel woningen koop		**43,80**	**43,50**	**42,90**	**43**	
Eenheid:	% koopwoningen van de totale woningvoorraad					
Bron:	CBS					
Ontwikkeling woningeigendom (bestaande woningvoorraad) - aandeel woningen corporatiebezit		**35,90**	**35,50**	**35,20**	**35**	
Eenheid:	% corporatiewoningen van de totale woningvoorraad					
Bron:	CBS					
Ontwikkeling woningeigendom (bestaande woningvoorraad) - aandeel woningen particuliere huur		**19,50**	**19,90**	**21,40**	**22**	
Eenheid:	% woningen particuliere verhuur van de totale woningvoorraad					
Bron:	CBS					
Afgegeven woningbouwvergunningen (nieuwbouw & verbouw)/ transformatie		**1204**	**872**	**1010**	**445**	**339**
Eenheid:	Aantal woningbouwvergunningen per jaar					
Bron:	ODRA/CBS (cijfers 2023 t/m april 2023)					

Betaalbaar wonen (D)

De woningmarkt zit muurvast. Als we ons beperken tot bijbouwen kunnen we de wooncrisis niet op korte termijn oplossen. We willen voorkomen dat bepaalde doelgroepen worden verdrongen. We zetten maximaal in op het betaalbaar houden van de bestaande voorraad en een eerlijke verdeling van deze betaalbare voorraad.

Op de eerste plaats willen we de vrije huursector zoveel mogelijk reguleren, waarbij we maximaal gebruik zullen maken van de ruimte die de Rijksoverheid biedt. Daarbij zullen we ook extra toezien op de (nieuwe) regels. Hierover gaan we afspraken maken met de ODRA. Om excessen te voorkomen gaan we huurders en verhuurders ondersteunen. We geven verder uitvoering aan het Actieplan Arnhem Helpt Huurders. Indien nodig, zullen we dit actieplan in 2024 actualiseren.

Op de tweede plaats moeten schaarse betaalbare woningen eerlijk verdeeld worden. Voor de verdeling van vrijkomende schaarse sociale woonruimte van toegelaten instellingen, hanteren we een rechtvaardige en evenwichtige verdelingssystematiek. Daarbij zetten we in op het bevorderen van doorstroming in de bestaande voorraad.

Opkoopbescherming/zelfbewoningsplicht (I)

Sinds 2022 kent Arnhem de zogeheten opkoopbescherming. Door de opkoopbescherming is het niet meer mogelijk dat goedkope en middeldure koopwoningen in 20 wijken worden opgekocht om te verhuren. Zo blijven deze (koop)woningen beschikbaar voor starters en mensen met een kleinere portemonnee.

Jaarlijks doen we de raad een herijkt voorstel waarin we, indien mogelijk, hogere grenzen zullen hanteren, om zo nog meer woningen te beschermen voor opkopen door particuliere investeerders.

Vanwege aangepaste wetgeving, is het niet meer mogelijk om de opkoopbescherming toe te passen op nieuwbouwwoningen. Om te voorkomen dat de bescherming voor nieuwbouwwoningen wegviel, zijn in 2023 beleidsregels vastgesteld waarmee we een werkwijze borgen waarbij we in overeenkomsten met ontwikkelaars voor nieuwbouwwoningen een zelfbewoningsclausule opnemen. Deze beleidsregels blijven ook in 2024 een belangrijk handelingskader.

Versterken positie huurders **(I)**

Om problemen op de huurmarkt en malafide verhuurderschap aan te pakken, versterken we de positie van huurders. We willen onder andere voorkomen dat huurders te hoge huren betalen. Dat doen we op de volgende manieren, die we hebben vastgelegd in het tienpunten-actieplan 'Arnhem Helpt Huurders'. Dit actieplan heeft de gemeenteraad in januari 2023 ontvangen. In 2024 zetten we de acties voort. De acties houden onder andere in:

- Beter informeren van huurders over hun rechten en over de mogelijkheden voor ondersteuning door de gemeente.
- Extra subsidie en uitbreiding van dienstverlening door partijen die adviseren en ondersteunen op het gebied van huren en wonen, zoals het Huurdershuis.
- Periodiek herhalen van het in 2021 uitgevoerde onderzoek naar discriminatie op de Arnhemse woningmarkt, via mystery calls en mystery mails. Ook geven we voorlichting aan woningzoekenden om de meldingsbereidheid te vergroten.
- Invoeren van een verhuurdersvergunning: We willen in Arnhem een vergunningsplicht introduceren voor verhuurders. Met een verhuurdersvergunning kan de gemeente malafide verhuurderschap aanpakken en beter zicht krijgen op de kwaliteit en onderhoudsstaat van particuliere huurwoningen. Sinds 2023 bestaat er een wettelijke grondslag voor de invoering van een dergelijk vergunningstelsel: De Wet Goed Verhuurderschap. Omdat de in- en uitvoering van verhuurdersvergunningen het nodige vergt van de gemeentelijke organisatie, zijn er in deze begroting extra middelen opgenomen voor de invoering. Reden daarvoor is dat dit een nieuw rechtsgebied betreft waarvoor beperkte expertise en capaciteit beschikbaar zijn binnen de gemeentelijke organisatie. Ook zal de administratieve afhandeling (registratie en toetsing van de vergunningsvoorwaarden) van alle adressen waarop een vergunningsplicht van toepassing is veel tijd en mankracht vergen.

Woningtoewijzingsbeleid **(I)**

Op basis van de Huisvestingswet 2014 kunnen gemeenten via een huisvestingsverordening (schaarse) huurwoningen naar inzicht verdelen. Veelal is de meettijd leidend bij de toewijzing van een woning. Daarnaast worden woningen verdeeld via loting en kan aan bepaalde groepen voorrang worden gegeven. Door regels over bemiddeling, adverteren en urgentie vast te leggen, kunnen gemeenten bijvoorbeeld statushouders en personen die uitstromen uit instellingen of opvang huisvesten.

In de gehele woningmarktregio Arnhem-Nijmegen kennen we dezelfde regels voor woningtoewijzingen. De huidige huisvestingsverordening vervalt op 1 januari 2024. Daarom dient de gemeenteraad in 2023 nieuwe regels vast te stellen. Deze verordening is samen met regiogemeenten opgesteld.

Doorstroming bevorderen **(I)**

Om relatief grote eengezinswoningen, die momenteel door een- of tweepersoonshuishoudens worden bewoond, vrij te kunnen spelen, verkennen we of we doorstroming actief kunnen stimuleren. Met name het stimuleren van doorstroming van senioren leidt tot lange verhuisketens, waardoor veel huishoudens een volgende stap in hun wooncarrière kunnen maken. De ingezette pilots van doorstroommakelaars (en/of gemeentelijke verhuiscoaches) zetten we voort en intensiveren we.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Actieve zoektijd sociale huurwoning - eengezinswoning	**1,50**	**1,50**	**1,80**	**1,50**	
Eenheid: aantal jaar					
Bron: Regionale woningmarktmonitor					
Actieve zoektijd sociale huurwoning - appartement/ meergezinswoning	**1,30**	**1,50**	**1,60**	**1,70**	
Eenheid: aantal jaar					
Bron: Regionale woningmarktmonitor					

Huisvesting van bijzondere doelgroepen (D)

In Arnhem wonen verschillende doelgroepen die in sommige gevallen, bijvoorbeeld door een geestelijke of fysieke beperking, de behoefte hebben aan specifieke eigenschappen van een woning of die met spoed op zoek zijn naar geschikte huisvesting. Zeker voor groepen die niet vanzelfsprekend zelfredzaam zijn, is een dak boven het hoofd en een eigen thuis het begin van perspectief. Wij voelen ons verantwoordelijk dat elke doelgroep geschikte huisvesting heeft of deze binnen een acceptabele termijn kan vinden. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om (jonge) dak- en/of thuislozen, personen die uitstromen uit jeugdzorginstellingen, mensen die uitstromen uit andere opvang- of beschermd wonen-locaties, en ouderen die langer thuis blijven wonen.

Arnhem heeft in de nota 'Wonen-en-Zorg' de ambitie uitgesproken dat we streven naar een inclusieve stad waarin alle Arnhemmers recht hebben op een veilig thuis en perspectief om zich te ontwikkelen. De gemeente gaat hierop sterker regie voeren. Desondanks is het niet realistisch dat we dit vraagstuk binnen een paar jaar hebben opgelost. Het vergt doorzettingsvermogen en lange adem. Om dit te bewerkstelligen gaan we actief aan de slag met onder andere woningcorporaties, ontwikkelaars, zorginstellingen, welzijnspartijen, belangengroepen en regiogemeenten. Hierbij vinden we het van belang dat we in Arnhem voldoende woningen beschikbaar stellen voor personen behorende tot aandachtsgroepen, met oog voor de leefbaarheid van onze buurten, maar ook dat gemeenten in de regio hun 'fair share' nemen en eenzelfde verantwoordelijkheid tonen. Momenteel wordt hard gewerkt aan een regionale woon-zorg visie die de regionale verdeling gaat uitwerken.

Regievoeren: uitvoering geven aan woonzorgnota (I)

Momenteel stagneert de doorstroom naar zelfstandige woonruimte vanuit instellingen. Bewoners die toe zijn aan zelfstandig wonen (al dan niet met begeleiding) verblijven (veel) langer dan nodig in instellingen, met alle maatschappelijke kosten en problemen van dien. Daarnaast wonen steeds meer ouderen in woningen die eigenlijk niet langer geschikt zijn om zelfstandig in te wonen. De oorzaak is het gebrek aan geschikte (betaalbare) woonruimte, waardoor doelgroepen met elkaar concurreren om schaarse woonruimte.

Om meer (passende) woonruimte te realiseren is in deze begroting het voorstel opgenomen voor additionele middelen om uitvoering te geven aan deze opgaven en beter te kunnen sturen op het versneld realiseren van huisvesting.

We gaan de komende jaren regie voeren op dit verdelingsvraagstuk, zodat we een rechtvaardige toewijzing bewerkstelligen en de wachttijden voor uitstroom verkorten. Uiteraard met de ambitie om te streven naar gevarieerde wijken met voldoende veerkracht. De wijze waarop we regie gaan voeren is uitgewerkt in de Nota Wonen-en-Zorg.

Concreet streven we naar passende en tijdige uitstroommogelijkheden naar zelfstandige woonruimte vanuit onder andere de Jeugdzorg, Maatschappelijke Opvang, Centraal Orgaan opvang Asielzoekers en de Wet Langdurige Zorg. Om dit te bereiken is het noodzakelijk dat we als gemeente Arnhem duidelijke uitgangspunten formuleren, het beschikbare aanbod vergroten, een goede verdeelsleutel maken en regie voeren op de uitvoering door samenwerkingspartners.
Dit betekent ook dat er bij de instroom van bijzondere doelgroepen in de wijken niet alleen oog is voor de nieuwe bewoner, maar ook voor de huidige bewoners. Zo nodig maken we met welzijnsorganisaties en zorgpartijen afspraken om dit te faciliteren. Daarnaast vragen we in de nieuwbouw, transformatie, herstructurering en aanpassingen in bestaande bouw aandacht (en stellen we waar mogelijk eisen) voor de woonbehoefte van deze doelgroepen. We stimuleren pilots zoals bijvoorbeeld collectieve woonvormen en Collectief Particulier Opdrachtgeverschap die een bijdrage aan dit vraagstuk leveren. Ook concepten voor flexwonen kunnen hierin bijdragen.

Daarnaast is ons uitgangspunt ook een eerlijke en realistische regionale verdeling. Om te voorkomen dat de uitstroom van voorzieningen voor een onevenredig groot deel in Arnhem ‘landt’, maken we afspraken met omliggende gemeenten voor het huisvesten van deze groepen.

Huisvesting arbeidsmigranten (I)

Arbeidsmigranten vormen een aparte doelgroep die over het algemeen minder zelfredzaam is en specifieke eisen stelt aan huisvesting. Deze groep is echter wel van groot belang voor onze regionale en nationale economie. De komende jaren verwachten we een groei van het aantal in de regio woonachtige en werkzame arbeidsmigranten. Hoewel deze werknemers van groot belang zijn voor onze lokale economie, is er veelal nog geen geschikte huisvesting voorhanden. In Arnhem merken we dat dit gebrek aan geschikte huisvesting tot gevolg heeft dat woningen in woonwijken worden opgekocht voor deze doelgroep en dat dit in sommige gevallen overlast voor omwonenden met zich meebrengt en woningen van een beperkte woonkwaliteit voor de arbeidsmigranten. Ook is er een reëel risico op uitbuiting van arbeidsmigranten.

In Arnhem vinden we het van belang dat arbeidsmigranten goed gehuisvest worden. In 2023 hebben we daarom regels vastgesteld om logiesvoorzieningen voor kortdurende huisvesting te faciliteren. (Arbeidsmigranten die zich hier permanent willen vestigen, zijn uiteraard afhankelijk van de 'reguliere' woningmarkt, en in mindere mate van deze specifieke voorzieningen). Aan deze beleidsregels zullen we in 2024 uitvoering geven. In deze regels

hebben we verduidelijkt op welke locaties huisvesting voor arbeidsmigranten (die hier kortdurend verblijven) denkbaar is. Van belang hierbij is dat de woonkwaliteit op orde is; we hebben daarom vastgelegd dat er een beheerder dient te zijn en dat het wooncontract gescheiden dient te zijn van het werkcontract. Bij het opstellen van deze beleidsregels hebben we de behoefte bij Arnhemse bedrijven aan huisvesting voor arbeidsmigranten gepeild.

Omdat dit bovenal een regionaal vraagstuk is, sluiten we ons aan bij de acties vanuit de Groene Metropoolregio om de komende jaren op regionaal niveau de samenwerking tussen gemeenten, bedrijfsleven en huisvesters te bevorderen.

Uitbreiden woonwagenlocaties **(I)**

We geven uitwerking aan het ‘plan van aanpak uitbreiden woonwagenlocaties’ (juni 2020). We zijn gestart met de uitbreiding van het aantal standplaatsen voor verschillende locaties (Gelderse Rooslaan, Bethaniënstraat, Schuytgraaf). In samenwerking met de woningcorporaties en Huurdersvereniging woonwagenbewoners Arnhem is een nieuw toewijzingssysteem vastgesteld. Dit is een uitwerking van de vigerende Huisvestingsverordening.

Goede woningen in leefbare wijken **(D)**

Naast de betaalbaarheid van de woning is de juiste kwaliteit belangrijk voor de woonbeleving van onze inwoners. Onder woonkwaliteit verstaan we een duurzame, gezonde woning die levensloopgeschikt is en de juiste omvang heeft voor de doelgroep die erin woont en voor de plek waar de woning staat.

Arnhem staat voor het versterken van de identiteit van wijken en het vergroten van de verscheidenheid binnen wijken. Een zekere differentiatie en variatie in huishoudens, inkomens en woningen biedt ruimte aan het maken van een wooncarrière in de wijken. Onze focus ligt op verminderen van de druk op de kwetsbare wijken en voorkomen dat wijken afnemen in leefbaarheid. We werken hiertoe samen met onze partners: corporaties, maatschappelijke partners en medeoverheden. Met ontwikkelende partijen gaan we in het kader van het stadsakkoord het gesprek aan over hoe nieuwbouwinitiatieven kunnen bijdragen aan het creëren van diverse woonmilieus.

Woningen verduurzamen **(I)**

Gezien de stijgende energieprijzen is de urgentie om energie te besparen hoger dan ooit. Voor het verduurzamen van woningen is een Arnhems isolatieprogramma opgesteld. Hierin zijn concrete verduurzamingsdoelen geformuleerd. Voor de corporatiewoningen wordt, in samenhang met dit isolatieprogramma, samen met de woningcorporaties een ‘Versnellingsprogramma verduurzaming bestaande woningen’ opgesteld, en starten we met de uitvoering van dit programma.

Vanuit de Transitievisie warmte, die in 2022 is vastgesteld, werken we samen met de corporaties verder aan de 10 kansrijke wijken (aardgasvrij voor 2030) en starten we met het verkennen van de mogelijkheden voor duurzame warmte in de vijf onderzoeksgebieden (Malburgen, Arnhem-West, Centrum, Presikhaaf en de Geitenkamp).

Met behulp van het Volkshuisvestingsfonds (SEWA-regeling) gaan we verder met het verduurzamen van particuliere woningen in Arnhem-Oost. Omdat dit voor een belangrijk deel om 'gespikkeld bezit' gaat, werken we hiertoe nauw samen met de corporaties. De corporaties en de gemeente werken ook samen in de aanpak energiearmoede.

De uitvoering van de inspanningen rondom het verduurzamen van woningen valt onder het programma NEMIA en is daar meer in detail beschreven.

Hulp aan Verenigingen van Eigenaren **(I)**

Om een toekomstbestendige woonkwaliteit van alle woningen in Arnhem te stimuleren, verkennen we hoe we kwetsbare woningeigenaren en Verenigingen van Eigenaren (VvE’s) aan kunnen spreken en zo nodig helpen bij het goed omgaan met hun onroerend goed. Hiertoe is onder andere een speciaal loket in het leven geroepen om VvE's te helpen met hun energie- en verduurzamingsvragen. In 2024 onderzoeken we of we dit loket kunnen verbreden om VvE's ook te helpen met basisvragen over onderhoud en het tot leven wekken van VvE's.

Levensloopgeschikte woningen ontwikkelen en bestaande woningen levensloopgeschikt maken **(I)**

Bij nieuwbouwontwikkelingen maken we afspraken over levensloopgeschikte woningen in een levensloopgeschikte omgeving. Samen met corporaties proberen we doorstroming van ouderen uit eengezinswoningen te bevorderen (zie de inspanning 'doorstroming bevorderen' onder betaalbaar wonen) en maken we afspraken over de juiste portefeuille in de stad die aansluit bij de doelgroep. Zoals in de Wonen-en-zorg-nota opgenomen voeren we een onderzoek uit om meer inzicht te krijgen in de motiveringen van bewoners om wel/niet de eigen woning geschikt te maken.

Gezond binnenklimaat/gezond wonen **(I)**

In samenwerking met stakeholders brengen wij de aandachtspunten in beeld die spelen op het gebied van gezond wonen. Op dit moment wonen niet alle Arnhemmers in een gezonde, schimmelvrije woning. Met corporaties geven we daarom uitvoering aan een actieplan om vocht- en schimmelproblemen in woningen te voorkomen en te beperken. Hiertoe is onder andere een onafhankelijke ‘schimmelexpert’ aangesteld. Een pilot met deze schimmelexpert loopt tot en met het voorjaar 2024. In samenwerking met de GGD verkennen we in brede zin de (samenhang van) aspecten die horen bij een gezond binnenklimaat, zoals temperatuur, geluid en luchtkwaliteit.

Handhaving minimale woonkwaliteit **(I)**

Bewoners van huurwoningen en kamers ervaren regelmatig achterstallig onderhoud dat dusdanig is dat de woning niet meer aan wet- en regelgeving voldoet. Voor hen was het tot nu toe lastig om meldingen te doen. In afstemming met ODRA verkennen we laagdrempelige manieren om meldingen te maken van ernstige bouwkundige problemen die de veiligheid of gezondheid van bewoners kunnen schaden. De ODRA ontvangt aanvullende middelen om actiever toe te zien op de kwaliteit van woningen. Op basis van deze meldingen kan de ODRA de bestaande handhavingstaken efficiënt uitvoeren.

Gemeenten worden via de Wet goed verhuurderschap verplicht een meldpunt in te richten voor huurders en hun klachten. Hoewel dit meldpunt zich vanuit de wet primair richt op het voorkomen van willekeur, bedreiging en intimidatie vanuit de verhuurder, gaan we in Arnhem ook regelen dat huurders met klachten over het onderhoud bij dit meldpunt terecht kunnen.

Uitvoeren beleid op splitsen en verkameren **(I)**

Om beter te kunnen sturen op de negatieve effecten van woningsplitsing en verkamering, zoals de negatieve effecten op de leefbaarheid in bepaalde wijken en om grip te houden op de ruimtedruk in bepaalde wijken geven we verder uitvoering aan de activiteiten uit het Plan van Aanpak woningsplitsing en verkamering. Hierbij maken we het enerzijds mogelijk dat initiatiefnemers voldoende woonruimte in onze stad kunnen realiseren, maar gaan we anderzijds ook woonoverlast tegen en borgen we een hoogwaardige ruimtelijke kwaliteit.

Effectindicator	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Rapportcijfer woning	**7,70**		**7,70**		
Eenheid:	Gemiddeld rapportcijfer voor de woning op een schaal van 0-10				
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)				
Leefbaarheid in eigen buurt	**7,20**		**7,20**		
Eenheid:	Gemiddeld rapportcijfer voor de leefbaarheid in de buurt op een schaal van 0-10				
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)				
Woonomgeving	**7,40**		**7,40**		
Eenheid:	Gemiddeld rapportcijfer voor de woonomgeving op een schaal van 0-10				
Bron:	Arnhemse leefbare wijken monitor (tweejaarlijks)				

Een klimaatbestendige, groene, biodiverse en leefbare openbare ruimte (A)

Een prachtige, groene openbare ruimte vormt de sleutel tot een bruisende en gezonde stad waarin het heerlijk wonen, werken en ontspannen is. Arnhem is gezegend met fraaie openbare ruimtes, waarvan de vele stadsparken absolute parels zijn dankzij de schitterende ligging en rijke geschiedenis. Maar we kunnen niet stilzitten. Klimaatverandering, afname van biodiversiteit, verbetering van leefbaarheid in wijken en de enorme druk op groene gebieden vragen om actie. Daarom moeten we de komende jaren fors investeren in onze groene leefomgeving. We doen dit onder de vlag van het programma ‘radicaal vergroenen’. In dit programma combineren we de vergroeningsopgave met klimaatadaptatie en integreren we die in opgaven op het gebied van mobiliteit, verdichting en leefbaarheid.

Met klimaatadaptatie maken we Arnhem bestand tegen de grillen van het veranderende klimaat, met zijn extreme weersomstandigheden. We passen de stad slim aan en ontwerpen nieuwe stedelijke gebieden die weerbaar zijn tegen overstromingen, hevige regenval, hitte en droogte. Dit alles is vastgelegd in onze klimaatadaptatiestrategie, die in 2021 is aangenomen. Aan de hand van deze strategie zorgen we voor wateropvang in de bodem, een betere afvoer bij zware buien en verminderen we hitteproblemen. Vergroenen is daarbij een belangrijk middel. We gaan de stad radicaal vergroenen.

Onze groenvisie zet daarbij de koers uit voor een groenere toekomst. We gaan bijvoorbeeld meer bomen planten, en onze aanwezige bomen de kans geven om majestueus uit te groeien, zoals we hebben vastgelegd in ons ambitieuze bomenplan. We hebben prachtige groene gebieden die we nóg beter kunnen verbinden, de bodem kunnen optimaliseren en de biodiversiteit kunnen vergroten. En laten we vooral niet vergeten dat er nog steeds wijken zijn met veel te weinig groen! Samen kunnen we Arnhem transformeren tot een groene voorbeeldstad met prachtige plantsoenen, bomen, gezellige pocketparkjes en groene gevels. Arnhem zal zich verder ontwikkelen als een groene stad waar we met recht trots op kunnen zijn.

We werken nauw samen met bewoners en partners om deze uitdagingen aan te gaan. Juist in tijden van crisis, zoals tijdens de pandemie en hittegolven, hebben we geleerd hoe waardevol groen is om onze stad leefbaar te houden. Leefbaarheid, klimaatadaptatie, biodiversiteit en gezondheid zijn de kernthema’s voor de vormgeving en onderhoud van onze groene openbare ruimte.

Naar een klimaatadaptieve stad (D)

De Strategie Klimaatadaptatie geeft aan hoe we Arnhem willen aanpassen aan de extreme weersomstandigheden in het toekomstige klimaat en de stad tegelijkertijd groener en leefbaarder gaan maken. Uitgangspunt van deze strategie is dat we samen met de bewoners, bedrijven en onze partners werken aan de opgaven voor klimaatadaptatie. Hierbij zetten we in op:

- Negatieve effecten van hitte tegen gaan
- Schade en overlast door extreme buien zoveel mogelijk voorkomen
- Negatieve effecten van droogte tegen gaan

Samen met onze partners is de 'Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie Arnhem' opgesteld. Dit document geeft een overzicht van de vele acties die we samen uitvoeren om Arnhem klimaatbestendiger te maken. We zullen de uitvoeringsagenda in de loop van 2024 actualiseren. We gaan ook verder onderzoeken welke indicatoren en meetinstrumenten bruikbaar zijn om te meten wat het effect is van onze maatregelen.

We voeren de klimaatadaptatietoets uit (I)

Teneinde de stad klimaatbestendiger te maken gaan we ervoor zorgen dat bij nieuwe projecten de ambities rondom klimaatadaptatie worden meegenomen. Hiervoor werken we in 2023 aan een klimaattoets. Met een klimaattoets zorgen we ervoor dat alle projecten (gebiedsontwikkelingen, herinrichtingen en maatregelen in de openbare ruimte) gaan bijdragen aan een klimaatbestendiger Arnhem en dat daarbij alle aanwezige kansen optimaal worden benut. In 2024 gaan we een eerste versie van deze toets in de praktijk toepassen. Bij de ontwikkeling van de klimaatadaptatietoets sluiten we aan bij de ‘landelijke maatlat’ die hiervoor ontwikkeld wordt.

We voeren het Lokaal hitteplan uit (I)

In 2023 hebben we samen met onze partners een lokaal hitteplan opgesteld. In 2024 zal dit plan leidend zijn wanneer een hittegolf optreedt. Het geeft aan op welke manier verschillende partijen communiceren en hoe met name kwetsbare groepen geïnformeerd worden over de aankomende hitte. Daarbij wijzen we op de risico’s van hitte en informeren we het publiek over wat je kunt doen om de negatieve effecten van hitte zoveel mogelijk te voorkomen.

We vergroenen door projecten Openbare Ruimte en Mobiliteit (I)

Maatregelen voor vergroening en maatregelen voor klimaatadaptatie realiseren we in combinatie met andere maatregelen in de openbare ruimte zoals groot onderhoud en mobiliteitsprojecten. De middelen die beschikbaar zijn in het klimaatadaptatiefonds zetten we in om in deze projecten extra kansen voor vergroening en klimaatadaptatie te realiseren. Het project 'Renaissance Velperweg' is een goed voorbeeld van zo'n project. Naast verkeersmaatregelen en groot onderhoud wordt deze verkeersader opgewaardeerd tot een groene laan die de landgoederen met elkaar verbindt in plaats van scheidt. Ook staan versmalling (en dus vergroening) van de Deelenseweg en delen van de Utrechtseweg op het programma. Ook in de wijken voeren we projecten uit waarbij we meer groen en wateropvang realiseren. Bij de herinrichting van de Hommelseweg die mogelijk al in 2024 plaatsvindt gaan we belangrijke maatregelen nemen om wateroverlast in de toekomst te verminderen.

We realiseren een koel netwerk (I)

We werken in Arnhem aan het realiseren van een koel netwerk. Dit netwerk biedt (kwetsbare) Arnhemmers de mogelijkheid om ook tijdens hittegolven gebruik te blijven maken van de openbare ruimte. Via beschaduwde routes en koele plekken kunnen bewoners de belangrijkste voorzieningen bereiken en gebruik maken van de koele plekken als hun eigen woonomgeving te warm wordt. De verschillende schakels van dit netwerk die al zijn gerealiseerd worden gaandeweg verbonden zodat een samenhangend netwerk ontstaat. In 2023 is een subsidieaanvraag ingediend om in Europees verband verder te werken aan de uitwerking en realisatie van dit netwerk. Maar ook als deze aanvraag niet gehonoreerd wordt gaan we ermee aan de slag.

We stimuleren de bewoners om klimaatadaptieve maatregelen te nemen (I)

Er is in Arnhem veel draagvlak en enthousiasme om de stad klimaatbestendiger te maken. Veel Arnhemmers willen zelf voor hun stad zorgen en vergroenen hun eigen dak, tuin of woonomgeving waaronder ook de openbare ruimte. De gemeente stimuleert dit door bewoners, bedrijven en instellingen te ondersteunen bij het maken van plannen en met een subsidieregeling om de plannen te helpen financieren. De subsidieregeling is in 2023 uitgebreid en toegankelijker gemaakt zodat meer inwoners er makkelijker gebruik van kunnen maken.

We zetten verharding om naar groen (I)

Veel verharding leidt tot een grotere opwarming en meer wateroverlast. In de Strategie Klimaatadaptatie is daarom de ambitie benoemd om de hoeveelheid verharding in Arnhem met 10% terug te dringen. In samenhang met mobiliteit worden bij diverse reconstructies wegen versmald waarbij meer groen ontstaat, vaak in combinatie met het verlagen van de maximum snelheid. Ook bij maatregelen in de woonomgeving benutten we veel kansen om de hoeveelheid verharding terug te dringen. Daarnaast geven we uitvoering aan het groen parkeren, waarbij nieuwe parkeerplaatsen waterdoorlatend of groen worden uitgevoerd. Ook richten we ons op het terugdringen van de verharding in particuliere tuinen.

Arnhems groen versterken (D)

Arnhem is één van de groenste steden van Nederland en dat willen we ook zo houden. Vanwege de klimaatverandering en het verlies van biodiversiteit blijkt meer dan ooit hoe belangrijk het groen is om de stad leefbaar en aantrekkelijk te houden voor zowel mens als dier. Het beleid voor het Arnhemse groen is geformuleerd in de Groenvisie. Het beleid voor bomen is uitgewerkt in het Bomenplan. De komende jaren zullen we ons vooral richten op de volgende thema's:

- Herkenbare stad: Vergroten van de waarden van bossen en (wijk)parken
- Natuurvriendelijke stad: Vergroten van de biodiversiteit
- Groene gezonde stad: Vergroenen van de stad
- Duurzaam beheerde stad: Toekomstbestendig beheer
- Samenwerkende stad: Samen de stad vergroenen

Om doelen meetbaar te maken werken we aan monitoring. Zo monitoren we op verschillende locaties de biodiversiteit en meten we de toe- of afname van boomkroonoppervlakte. Om de effecten en resultaten van deze metingen goed te kunnen interpreteren zijn data van over een langere periode van meerdere jaren noodzakelijk.

We zorgen voor kwalitatief hoogwaardige bossen, natuurterreinen en stads- en wijkparken (herkenbare en duurzaam beheerde stad) (I)

- We houden onze waardevolle bossen en parken op orde en zetten in op het vergroten en versterken van de verbinding van en tussen deze gebieden. Hierdoor ontstaat er een groter, sterker en beter groen netwerk voor dier, plant en mens.
- We geven uitvoering aan maatregelen benoemd in beheervisies stadsparken, bossen en natuurterreinen. In 2024 starten we met het uitvoeren van maatregelen benoemd in de nieuwe visie op Sonsbeek, Zijpendaal & Gulden Bodem. We planten bosranden en bijzondere beplantingsraden aan, we knappen de centrale plek in park Gulden Bodem op en passen de parkbebording aan.
- In natuurgebied de Zuidelijke Uiterwaarden realiseren we de verbinding tussen natuurgebied Meinerswijk en de Bakenhof. Het Museumpark aan Onderlangs wordt opgeknapt tot volwaardig stadspark, waarbij een significant aandeel aan asfalt wordt ingeruild voor groen en bomen.
- We starten met het opstellen van een nieuwe beheervisie voor park Klarenbeek en Braamberg.

- We realiseren het Wijkpark Laarkwartier nabij station Arnhem-Zuid. Dit wordt een plek waar stadsnatuur en bewoners elkaar ontmoeten.
- We houden het areaal bos in stand en breiden dit uit door extra bos aan te planten of (bos)grond te verwerven. We versterken de klimaatbestendigheid van het bos waarbij de focus ligt op het vasthouden van water en het verbeteren van de organische stofbalans. We vergroten de biodiversiteit door het verbeteren van de horizontale en verticale gelaagdheid, het vergroten van structuurvariatie en soortvariatie in het bos.

We vergroten de groenmassa van bomen (herkenbare stad) (I)

Bij het streven naar een groene stad kijken we niet alleen naar de hoeveelheid bomen, maar ook naar de 'groenmassa': de omvang van de boomkronen.

- Het vergroten van de groenmassa doen we door het aanplanten van extra bomen, het verbeteren van de groeiplaatsen van bestaande bomen en het beschermen en ouder laten worden van bomen. We gaan extra bomen aanplanten op hitteplekken, in de wijken, in park en buitengebied. Deze bomen krijgen voldoende ondergrondse en bovengrondse groeiruimte op basis van het Bomenplan Arnhem.
- Potentiële plantlocaties voor extra bomen zijn in beeld. Aanplant van extra bomen wordt uitgevoerd in het plantseizoen (november - maart). Het streven is een groot aantal extra straatbomen, plantsoen- en parkbomen aan te planten. Een deel van deze bomen zijn fruit- en nootdragende bomen.
- Op minimaal 50 locaties worden de groeiplaatsomstandigheden van buitengewone bomen verbeterd zodat ze gezond en vitaal blijven en nog ouder kunnen worden. Stadsbomen en lanen krijgen extra zorg en aandacht zodat ze uit kunnen groeien tot Buitengewone bomen. Onder bomen die in gras staan wordt niet meer of veel minder gemaaid om de kwetsbare bodem en groeiplaats te beschermen.
- Jaarlijks monitoren we de voortgang van het boomkroonvolume. Dit is uitgewerkt in de uitvoeringsagenda van het Bomenplan Arnhem.

We stimuleren stadslandbouw verpachte agrarische gronden in eigendom van gemeente Arnhem om deze natuurinclusief te bewerken en te beheren (natuurvriendelijke stad) (I)

Samen met onze partners in de stad wordt in 2024 een nieuwe visie duurzame (stads)landbouw en duurzaam voedsel opgesteld. We stimuleren en ondersteunen (bewoners)initiatieven op het gebied van stadslandbouw en eetbaar groen, onder meer door de subsidieregeling GroenBlauwe Initiatieven. We pakken daarnaast kansen om duurzame stadslandbouw te stimuleren en te faciliteren. Samen met de pachters van onze agrarische gronden zetten we actief stappen ten behoeve van natuurinclusieve landbouw en agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Er zijn twee gebiedsprocessen natuurinclusieve landbouw gaande, in Arnhem Noord (gebiedsproces natuurinclusieve landbouw Arnhem Noord) en het uiterwaardengebied (gebiedsproces natuurinclusieve landbouw Veluwezoom/IJssel). Over een oppervlakte van tientallen hectares landbouwgrond is aandacht voor landschappelijk systeemherstel met focus op herstel van bodem, waterhuishouding en biodiversiteit. Hierbij valt te denken aan de aanleg van landschapselementen als poelen, hagen en struweel, de realisatie van bloemrijke akkerranden en wintervoedselakkers, de toepassing van strokenteelt en duurzame (niet-kerende) bodembewerking. Deze maatregelen vergroten de waarde van het landschap voor dier en plant (biodiversiteit) en mens (gezondheid). Het draagt bij aan het toekomstbestendig houden van de stad op het gebied van klimaat: verbeteren van de bodem leidt tot het beter kunnen vasthouden en bufferen van water en het voorkomen van verdroging en het draagt bij aan de landschappelijke ecosystemen.

We vergroten onze kennis en verbeteren de biodiversiteit en het leefgebied van kenmerkende soorten (natuurvriendelijke stad) (I)

We gaan de kennis vergroten over biodiversiteit in Arnhem. Op basis van deze kennis gaan we gericht maatregelen nemen om de biodiversiteit te vergroten. Dit doen we in diverse gebieden in de stad, park en buitengebied, waarbij elk jaar 3 gebieden worden gemonitord.
We gaan de biodiversiteit in de stad structureel monitoren en van daaruit vergroten. Want wanneer we weten hoe het ervoor staat met de biodiversiteit, weten we gerichter welke maatregelen we moeten uitvoeren. Vanaf 2021 gebeurt dit op 14 plekken in Arnhem. Na elk jaar volgt een beheer- en ontwikkeladvies van de in dat jaar gemonitorde gebieden, dat de gemeente gaat uitvoeren.
Tevens doet stichting EIS (kenniscentrum voor Insecten) onderzoek naar gebieden met bijzondere of kwetsbare wilde bijen en zweefvliegen in Arnhem, inclusief een advies over het verbeteren van de biotoop. Deze kennis gaan we toepassen bij het beheren van de openbare ruimte. We starten een onderzoek naar de aanwezigheid van vleermuizen in de stad.

We hanteren een groennorm van 3-30-300 (groene en gezonde stad) (I)

Een groene en gezonde stad is gebaat bij de aanwezigheid van voldoende groen. Groen verbetert de fysieke en mentale gezondheid van onze inwoners en is een leefgebied voor planten en dieren. De norm houdt in dat elke inwoner vanuit zijn raam minimaal zicht heeft op 3 significante bomen, er 30% bladerdek in de wijk is en er binnen 300 meter van elke woning een stuk groen van minimaal 1 hectare aanwezig is. Dit betekent onder andere dat in alle wijken kleinschalige parkjes komen die ook gebruikt kunnen worden voor verkoeling, spelen van kinderen, het geven van een buitenles enzovoort. In 2024 gaan we verkennen of zo'n parkje in een groenarm deel van Klarendal realiseerbaar is.
In nieuwe ontwikkelingen hanteren we deze norm. In de bestaande stad streven we deze norm na. In 2023 is in beeld gebracht op welke plekken de stad nog niet voldoet aan de norm. In 2024 en de jaren daarna zullen we op deze plekken extra inzetten op het toevoegen van meer groen en bomen.

We stellen wijkgroenagenda's op (samenwerkende stad) **(I)**

De ambities om de leefbaarheid in de wijken te verbeteren door te vergroenen zetten we voort met de wijkgroenagenda's. Inmiddels zijn deze voor een groot aantal wijken gereed. Het accent komt in 2024 meer op de uitvoering te liggen. Het gaat daarbij om Malburgen, Arnhem-West, Rijkerswoerd, Arnhemse Broek, Klarendal, Elderveld, Alteveer/Cranevelt, St. Marten/Sonsbeek en natuurlijk de binnenstad. In de loop van 2024 zal ook gestart worden met het opstellen van wijkgroenagenda's voor de overige wijken.

We voeren de campagne Andere Arnhemmers uit (samenwerkende stad) **(I)**

Via de campagne Andere Arnhemmers brengen we natuur en biodiversiteit onder de aandacht bij onze inwoners. Dit doen we vanuit de Molenplaats Sonsbeek, samen met groene partijen in de stad. In 2022 is een stadsnatuurkaart gemaakt met bijzondere verhalen over dieren en planten. Een mooi product om de natuur in Arnhem te promoten. In 2024 worden diverse lezingen gegeven in de Molenplaats Sonsbeek over natuur in Arnhem. Zo krijgen onze inwoners meer kennis van onze natuur, en worden ze in de gelegenheid gesteld bijzondere plekken op te zoeken om van de natuur in de stad te genieten. Deze campagne streeft ernaar dat onze bewoners zich nog meer gaan inzetten voor de natuur in hun eigen leefomgeving.

Aandacht voor dierenwelzijn **(A)**

In en om onze stad leven niet alleen mensen, maar ook dieren. We willen dat er voor deze dieren plek is en daarom betrekken we hun welzijn bij de keuzes die we maken. De aanwezigheid van dieren is niet altijd alleen maar mooi of bijzonder. Huisdieren worden soms aan hun lot overgelaten. De dieren kunnen zorgen voor gevaar, overlast of schade. We proberen dit op een zo diervriendelijk mogelijke wijze te voorkomen. We vinden het belangrijk dat er geen (verdwaalde of verlaten) gezelschapsdieren rondzwerven en dat zieke of gewonde in het wildlevende dieren die in de openbare ruimte worden aangetroffen kunnen worden opgevangen.
Alle dieren, zowel overlastgevende, gehouden, als in het wild levende dieren, verdienen onze zorg en aandacht. We vinden het belangrijk dat mens en dier in harmonie samen kunnen leven en hebben daarom onze ambities op dit gebied neergelegd in de Visie Dierenwelzijn 2021-2030.

Het dierenwelzijn van dieren in de gemeente Arnhem verbeteren **(D)**

Wij erkennen de intrinsieke waarde van in het wild levende dieren en laten hen zoveel mogelijk met rust. We streven daarbij naar een gezonde leefomgeving met zo min mogelijk onnatuurlijke barrières. Daarom werken we mee aan projecten zoals de zonering van recreatie op de Veluwe en daarom is dierenwelzijn een belangrijk speerpunt bij hoe we het buitengebied gebruiken bij andere doeleinden.

Verbinden en versterken ecologische hoofdstructuur **(I)**

We houden onze waardevolle bossen en parken op orde en zetten in op het vergroten en versterken van de verbinding van en tussen deze gebieden. Hierdoor ontstaat er een groter, sterker en beter groen netwerk voor dier, plant en mens. In natuurgebied de Zuidelijke Uiterwaarden realiseren we de verbinding tussen natuurgebied Meinerswijk en de Bakenhof.

We werken aan het vergroten van de biodiversiteit met natuurvolgend beheer, het verbinden van leefgebieden en het opheffen van barrières, zodat dieren (wilde bijen en vlinders, vogels, vleermuizen, das, edelhert en wolf) meer en beter leefgebied hebben en meer mogelijkheden hebben voor migratie.
Verder willen wij, samen met andere zuid-Veluwse gemeenten, in overleg gaan met de provincie over rollen en verantwoordelijkheden ten aanzien van de wolf.

Ondersteuning geven aan eigenaren **(I)**

Soms hebben eigenaren wat ondersteuning nodig bij het zorgen voor hun huisdier. Zo kunnen sommige Arnhemmers de medische kosten van een dierenartsbezoek niet betalen, waardoor hun dier niet de zorg krijgt die het nodig heeft en onnodig lijdt. Gelrepashouders krijgen daarom bij deelnemende dierenartsen 50% korting (tot € 450) op de rekening. Voor mensen die om een andere reden (tijdelijk) niet meer voor hun huisdier kunnen zorgen onderzoeken wij oplossingen. We proberen dieren uit het asiel te houden met alternatieve zorgmogelijkheden voor huisdieren en door het gesprek aan te gaan met zorginstellingen.

Continueren van een goede opvang van (zwerf)dieren **(I)**

Onze overeenkomst voor dierenopvang met het Dierentehuis Arnhem e.o. eindigt op 1 oktober 2023. We spannen ons in om de opvang na deze datum te continueren, waarbij dierenwelzijn, maatschappelijke meerwaarde en duurzaamheid voorop staan. We trekken daarbij zoveel mogelijk gezamenlijk op met de andere gemeenten die hun dierenopvang laten verzorgen door het Dierentehuis.

Een milieu- en gebruiksvriendelijke afvalinzameling (A)

Een milieu- en gebruiksvriendelijke afvalinzameling is een essentieel onderdeel van een duurzame woon- en leefomgeving. De gemeentelijke ambitie die past in het landelijk beleid blijft om afval zoveel mogelijk te hergebruiken en daarmee de hoeveelheid restafval die verbrand moet worden, verder te verkleinen. De criteria die gebruikt worden bij de keuzes voor de manier waarop de afvalinzameling is ingericht, zijn naast dit milieubelang, de gebruiksvriendelijkheid en service voor de inwoner en de kosten die hiermee gemoeid zijn.

In juni 2022 is de nieuwe afvalkoers voor 2022-2026 vastgesteld. De ambitie van het hierin opgenomen Arnhemse afvalbeleid voor de komende jaren is tweeledig. We willen een schonere woonomgeving en we willen het hergebruik van grondstoffen verbeteren en daarmee de hoeveelheid restafval verminderen. Bewustwording bij inwoners van de noodzaak van afvalscheiding en het schoonhouden van de leefomgeving is een rode draad door alle thema's.

Reductie hoeveelheid restafval (D)

Het is de ambitie om de hoeveelheid restafval die verbrand moet worden naar beneden te brengen. We hebben de afgelopen jaren aangetoond dat er op het gebied van afvalscheiding en reductie van het restafval en het verbeteren van de kwaliteit van de gescheiden ingezamelde stromen, nog veel mogelijk is. Het verder verbeteren van het gescheiden inzamelen van GFT-/GFE-afval, zowel bij laagbouw als bij hoogbouw, biedt nog het nodige perspectief. Daarnaast blijft het voorkomen van afkeur door de bijmenging van ander afval in het gescheiden ingezamelde PBD-afval (Plastic, Blik en Drankenkartons) een belangrijk doel waarmee een de reductie van het aantal kilo's restafval gerealiseerd kan worden. Ook wordt verwacht dat de landelijke invoering van producentenverantwoordelijkheid voor textiel en de intensivering die we op textielinzameling gaan plegen, leidt tot een betere scheiding van deze stroom en daarmee een vermindering van de hoeveelheid restafval.

De afvalstoffenheffing is nu voor 84 procent kostendekkend. Dat betekent dat er geld uit de algemene middelen wordt ingezet om afvalverwerking te betalen. Wij vinden het logisch dat de kosten van afvalverwerking gedragen worden door de gebruikers en dat de heffing zoveel als mogelijk kostendekkend is. Daarom verhogen we de heffing de komende 4 jaar stapsgewijs naar 95 procent kostendekkendheid.

In 2022 hebben we per inwoner 207 kilogram restafval ingezameld. Op 15 juni 2022 heeft de raad de Afvalkoers 2022-2026 vastgesteld. Hierin staat beschreven op welke manier we streven naar minder restafval per inwoner. Over de uitvoering van de Afvalkoers wordt de gemeenteraad op de hoogte gehouden via de kwartaalrapportages Afval. Hier vindt u de meest recente rapportage.
Sinds de vaststelling van Arnhem Schoner hebben we aan de Afvalkoers als volgt uitvoering gegeven:

- Invoering van de Ja/Ja sticker is voorbereid en deze is er vanaf 6 juli 2023.
- Traject verbetering kwaliteit PBD is ingezet met bemoedigende resultaten (zie rapportage eerste kwartaal 2023).
- Instellen van een klankbordgroep met de eerste bijeenkomst in december 2022 en tweede in juli 2023.
- Er zijn stappen gezet met onze toezichthouders op het oneigenlijk gebruik van ondergrondse containers door bedrijven en het aanspreken van die bedrijven op het schoonhouden van hun directe omgeving.
- Een onderzoek naar Groente-, Fruit- en Etensresten (GFE) verzamelcontainers loopt, inclusief een onderzoek naar de toegankelijkheid van deze containers zodat we tot een succesvolle uitrol kunnen komen. Het tijdspad hiervoor is afhankelijk van de uitkomst van dit traject en eventueel een aanbestedingstraject voor toegankelijkere containers.

Beleidsontwikkeling afvalreductie (I)

Helaas zien we dat de hoeveelheid restafval nog ver boven onze doelstelling ligt. Het hergebruiken van grondstoffen door scheiding van afval en zo het verminderen van de hoeveelheid restafval wordt grotendeels bepaald door het scheidingsgedrag. Zelfs bij een technische oplossing als mechanische nascheiding van PBD-afval, is bronscheiding van afvalstromen zoals GFT van belang.
Het veranderen van gedrag vraagt tijd. We hebben er op basis van de resultaten van bijvoorbeeld het kwaliteitsverbeteringstraject van PBD, vertrouwen in dat we nog stappen kunnen maken.
Tegelijkertijd willen we nieuwe sturingsinstrumenten ontwikkelen om de doelstellingen op afvalreductie te bereiken. Dit vraagt een nieuwe aanpak die in de komende begrotingsperiode verder wordt uitgewerkt. Bij het onderzoek naar alternatieve systemen die bijdragen aan de milieudoelen zal nadrukkelijker de inbreng, medewerking en betrokkenheid van de inwoners gevraagd worden. Dit gebeurt onder meer door middel van een burgerberaad en een klankbordgroep afval.

We willen proberen de landelijke (VANG-)doelstelling van 30 kilo in 2025 te halen.
Eind 2023 stuurt het college een evaluatie van het afvalbeleid naar de raad. Mocht blijken dat de geboekte voortgang onvoldoende is om ons doel voor 2025 te halen, dan zijn maatregelen noodzakelijk. Hierbij is alles bespreekbaar en liggen alle mogelijke instrumenten en prikkels op tafel, waaronder diftar (gedifferentieerde tarieven) en nascheiding. De adviezen van het burgerberaad zullen nadrukkelijk overwogen worden bij het opstellen van een pakket van maatregelen.

Effectindicator	2019	2020	2021	2022	2023
Omvang huishoudelijk afval	**200,70**	**165,20**	**160,40**		

Eenheid: Niet gescheiden ingezameld huishoudelijk afval (kg per inwoner).

Bron: CBS - Huishoudelijk afval De CBS-afvalcijfers over 2022 worden in december 2023 gepubliceerd. In onze eigen afvalrapportages zien we een gemiddelde van 207 kilogram restafval per inwoner in 2022.

Arnhem Schoner **(D)**

Het is de ambitie om de hoeveelheid restafval die verbrand moet worden naar beneden te brengen.
We willen een schonere woonomgeving. We willen in 2025 de volgende resultaten behalen:

- vermindering van het aantal hotspots met 25% (ten opzichte van 2022);
- 50% reductie van het aantal bijplaatsingen op de top 20 hotspots (ten opzichte van 2022);
- een stadsdekkend netwerk van zwerfafvalvrijwilligers.

Aanpak **(I)**

Als eerste pijler van een schonere woonomgeving zien wij de aanpak van “hotspots” (locaties waar meer dan éénmaal per week afval bij of naast de containers wordt geplaatst). De tweede pijler van een schone woonomgeving is de aanpak van zwerfafval in de openbare ruimte.

Hiertoe zijn en worden de volgende maatregelen ingezet:

- De zwerfafvalparaplu is opgezet en is te vinden op www.arnhemschoner.nl.
- Een hotspots-aanpak is opgezet en de eerste projecten op hotspots zijn nu ingezet.
- Wijkinitiatieven in de vorm van opruimdagen zijn en worden ondersteund.
- De milieubak maakt structureel deel uit van onze inzamelstructuur.

Doelen en budgetten

Hieronder geven we een indicatief inzicht van de relatie tussen doelen en budgetten. Niet alle werkzaamheden die we uitvoeren (met name 'going concern'-werkzaamheden) zijn opgenomen in de doelstellingen. De budgetten hiervoor staan onder het kopje "Overig" Door de samenhang van diverse doelen worden diverse budgetten doeloverstijgend ingezet. In deze gevallen is het totale budget voor de doelen bij het bovenste doel weergegeven en is bij de onderstaande doelen geen bedrag opgenomen.

Begroting 2024 per ambitie en doel	Lasten	Baten	Toevoe-gingen	Onttrek-kingen
Bedragen x € 1.000				
Goede volkshuisvesting	**5.920**	**239**	**9.043**	**7.556**
Meer en sneller woningen toevoegen	5.920	239	9.043	7.556
Betaalbaar wonen				
Huisvesting van bijzondere doelgroepen				
Goede woningen in leefbare wijken				
Een klimaatbestendige, groene, biodiverse en leefbare openbare ruimte	**15.278**	**855**	**490**	**462**
Naar een klimaatadaptieve stad	15.278	855	490	462
Arnhems groen versterken				
Aandacht voor dierenwelzijn	**421**	**0**	**0**	**0**
Het dierenwelzijn van dieren in de gemeente Arnhem verbeteren	421	0	0	0
Een milieu- en gebruiksvriendelijke afvalinzameling	**15.351**	**25.078**	**0**	**0**
Reductie hoeveelheid restafval	15.351	25.078	0	0
Arnhem Schoner				
Overig	**14.849**	**19.161**	**124**	**360**
Totaal	**51.819**	**45.333**	**9.657**	**8.379**

Wat mag het kosten

	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Primitief	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Lasten	37.711	52.517	53.752	51.819	50.654	50.783	50.959
Baten	43.483	42.178	43.039	45.333	46.276	47.198	47.285
Saldo lasten en baten	***5.772***	***-10.339***	***-10.713***	***-6.485***	***-4.378***	***-3.585***	***-3.674***
Toevoegingen aan reserves	8.680	16.097	15.787	9.657	1.162	591	91
Onttrekkingen aan reserves	6.214	3.591	5.507	8.379	2.539	1.941	2.873
Saldo toevoegingen en onttrekkingen	***-2.466***	***-12.506***	***-10.280***	***-1.278***	***1.377***	***1.350***	***2.782***
Gerealiseerd resultaat	**3.306**	**-22.844**	**-20.993**	**-7.763**	**-3.001**	**-2.235**	**-892**

Toelichting

Lasten
De lasten voor 2024 zijn in totaal begroot op € 51,8 miljoen. Dit is opgebouwd uit de volgende onderwerpen:
- Openbare Ruimte inclusief Riolering, € 16,7 miljoen;
- Afval, € 15,3 miljoen;
- Groen en klimaatadaptatie, € 7,4 miljoen;
- Natuur en stadsparken, € 6,1 miljoen;
- Wonen, € 5,9 miljoen;
- Dierenwelzijn € 0,4 miljoen.

De totale begrote lasten zijn in 2024 € 1,9 miljoen lager dan in 2023. De daling is met name te verklaren doordat in de begroting 2023 voor € 6,9 miljoen aan eenmalige middelen waren opgenomen. Daartegenover staat een lastenstijging in 2024 met € 5 miljoen met name veroorzaakt door:
- prijs- en areaalontwikkelingen (inclusief energiecompensatie): € 2,8 miljoen;
- ontwikkeling kapitaallasten: € 0,5 miljoen;
- extra middelen voor buurtconciërges € 0,4 miljoen, uitvoering parkenvisie € 0,5 miljoen;
- het doorberekenen van kosten klimaatadaptatie in de rioolheffing, waarmee € 0,3 miljoen extra beschikbaar komt ter dekking van kosten klimaatadaptatie, waaronder kapitaallasten van investeringen.

Baten
De begrote baten bedragen in 2024 € 45,3 miljoen. Dit is opgebouwd uit de volgende onderwerpen:
- Afval, € 25,1 miljoen;
- Riolering, € 17,8 miljoen;
- Havenbeheer, € 0,9 miljoen;
- Kabels en leidingen, € 0,5 miljoen;
- Natuur en stadsparken, € 0,7 miljoen;
- Wonen € 0,2 miljoen;
- Overige inkomsten, € 0,1 miljoen.

De totale begrote baten zijn in 2024 € 2,3 miljoen hoger dan in 2023. Belangrijkste ontwikkelingen:
- stijging opbrengsten afvalstoffenheffing als gevolg van doorberekening lastenontwikkeling en het stapsgewijs toewerken naar een kostendekkendheidspercentage van 95% in 2026, € 2,9 miljoen;
- daling opbrengsten volkshuisvesting alg gevolg van eenmalige opbrengsten 2023, € - 0,6 miljoen;
- stijging opbrengsten rioolheffing als gevolg van doorberekening hogere lasten voor de gemeentelijke taken, voornamelijk kosten voor maatregelen klimaatadaptatie en effecten van prijsontwikkeling, € 0,5 miljoen.

Toevoegingen aan reserves
De totale toevoeging aan de reserves in 2024 is begroot op € 9,7 miljoen. Dit is opgebouwd uit:
- BR Huisvesting bijzondere doelgroepen € 6,0 miljoen;
- BR Arnhem-Oost € 2,5 miljoen;
- BR Volkshuisvesting € 0,6 miljoen:
- BR Groenfonds € 0,4 miljoen;
- Overige bestemmingsreserves € 0,2 miljoen

Onttrekkingen aan reserves
De totale onttrekking aan de reserves in 2024 is begroot op € 8,4 miljoen. Dit is opgebouwd uit:
- BR WMO en jeugdzorg € 6,0 miljoen;
- BR Huisvesting bijzondere doelgroepen € 1,5 miljoen;
- BR Groot onderhoud openbare ruimte € 0,7 miljoen;
- Overige bestemmingsreserves € 0,2 miljoen**.**

Met wie werken we samen

Verbonden partijen

Lingezegen
GR Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen
Voor meer informatie wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

Partners

Wonen
- Woningcorporaties;
- Particuliere verhuurders;
- Beleggers/ontwikkelaars;
- Provincie Gelderland;
- Ministerie van BZK;
- Zorgpartijen.

Openbare ruimte
- Wijkteams;
- Schouwgroepen en belangengroepen;
- Waterschappen;
- Grondeigenaren (onder andere woningcorporaties, provincie, Hoge Veluwe, Gelders Landschap, Staatsbosbeheer);
- Groen Forum;
- Klimaatbestendig Arnhem;
- Triple Helix partners.

Ook werken we samen met verschillende subsidiepartners. Deze zijn in dit programma in de digitale begroting (https://financien.arnhem.nl) terug te vinden. Het volledige overzicht van de begrotingssubsidies is te vinden in de paragraaf Subsidies.

Beleidskaders

Wonen
- Arnhemse woonprincipes (Woonvisie);
- Volkshuisvestelijk kader 2019-2022;
- Huisvestingsverordening;
- Plan van aanpak woningbouwontwikkeling;
- Plan van aanpak Woningsplitsing en Verkamering;
- Woondeal Regio Arnhem- Nijmegen.

Openbare ruimte
- Structuurvisie 2020-2040;
- Groenvisie 2017-2035;
- Bomenplan Arnhem;
- Uitvoeringsagenda Dierenwelzijn 2016-2020;
- Nota Ruimte voor de Jeugd (Spelennota) 2010 - 2020;

- Initiatiefvoorstel Groene Speelplaatsen;
- Aanpak wateroverlast Arnhem Noord 2015.
- Visie en Uitvoeringsagenda Dierenwelzijn 2021-2030;
- Strategie klimaatadaptatie Arnhem 2020 - 2030;
- Afvalkoers 2022-2026 Arnhem Schoner.

Paragrafen

De paragrafen vormen een 'dwarsdoorsnede' van de begroting, bezien vanuit een bepaald perspectief. Een aantal paragrafen is in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) verplicht voorgeschreven.

In de paragrafen worden kaderstellende beleidslijnen vastgelegd met betrekking tot relevante beheersmatige aspecten. De paragrafen geven daarmee belangrijke aanvullende informatie over de meerjarige financiële positie van de gemeente. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan de paragrafen verschilt per onderwerp.

De volgende paragrafen zijn opgenomen:

1. Lokale heffingen
2. Risicomanagement en weerstandsvermogen
3. Onderhoud kapitaalgoederen
4. Financiering
5. Bedrijfsvoering
6. Verbonden partijen
7. Grondbeleid
8. Investeringen
9. Subsidies
10. Openbaarheidsparagraaf Wet open overheid

Lokale heffingen

De gemeente legt heffingen op. Die zijn onder te verdelen in algemene belastingen en retributies.
Bij algemene belastingen is sprake van een gedwongen bijdrage, waar geen rechtstreekse individuele tegenprestatie van de overheid tegenover hoeft te staan. De opbrengsten dienen als algemeen dekkingsmiddel. Voorbeelden zijn de onroerendezaakbelasting (OZB), parkeerbelasting en toeristenbelasting.
Retributies vallen uiteen in bestemmingsheffingen, leges en rechten. Bij bestemmingsheffingen zijn de opbrengsten bestemd voor specifieke taken of voorzieningen met een duidelijk algemeen belang. De riool- en afvalstoffenheffing zijn bestemmingsheffingen. Bij leges en rechten wordt er door de overheid een individuele tegenprestatie tegenover de bijdrage gesteld.

Uitgangspunten van beleid en belangrijke ontwikkelingen

Uitgangspunten van beleid

In de Begroting en tarieven van 2024 zijn de volgende uitgangspunten verwerkt:

Onroerende-zaakbelasting (OZB)

- De OZB heeft met de WOZ-waarde een grondslag met een lasten verdelende werking. Voor eigenaren van woningen en bedrijfsgebouwen en huurders van bedrijfsgebouwen geldt: hoe hoger de waarde van de woning / het gebouw, des te hoger de te betalen belasting.
- Elk jaar is een herwaarderingsjaar. Dat betekent dat de WOZ-waarden gebaseerd worden op een nieuwe waardepeildatum. De WOZ-waarde is een zo goed mogelijke schatting van de mogelijke verkoopprijs op de waardepeildatum. Voor de belastingen 2024 geldt de waardepeildatum van 1 januari 2023. Op basis van de bij het opstellen van de Begroting bekende waardeontwikkeling verwachten we dat de waarde van woningen tussen 1 januari 2022 (vorige peildatum) en 1 januari 2023 gemiddeld met 7,14 procent is gestegen. Voor niet-woningen verwachten we een waardestijging van 2,5 procent.
- De OZB-opbrengsten, exclusief areaalontwikkeling, worden in de periode 2022-2026 jaarlijks met 5 procent verhoogd. In beginsel betekent dit ook jaarlijks een gemiddelde lastenstijging OZB van 5 procent. Als de daadwerkelijke waardeontwikkeling in jaar t-1 echter afwijkt van de bij de tariefberekening voor jaar t-1 verwachte waardeontwikkeling, vindt er in jaar t een ‘inhaaleffect’ plaats, waardoor de lastenstijging in dat jaar afwijkt van de 5 procent. Bij woningen is dit voor 2024 het geval.
  Bij de tariefberekening 2023 is uitgegaan van een gemiddelde waardestijging van woningen met ruim 24 procent (van peildatum 1 januari 2021 naar peildatum 1 januari 2022). Nu blijkt dat de waardeontwikkeling lager uit is gekomen, op ongeveer 23 procent. Een huishouden met een koopwoning heeft in 2023 daarom te maken gehad met een lagere lastenstijging OZB, van gemiddeld 4 procent.
  Omdat we voor de tariefberekening 2024 uitgaan van de actuele, lagere waardes zal er in 2024 een correctie plaatsvinden en is de lastenontwikkeling 2024 ten opzichte van 2023 voor woningen niet 5, maar 5 procent plus 1 procent correctie. De hoogte van de gemiddelde lasten OZB in 2024 is gelijk aan de hoogte die er zou zijn zonder inhaaleffect en het ‘voordeel’ voor 2023 blijft behouden voor de belastingplichtigen, maar omdat we voor de lastenontwikkeling vergelijken met de in 2023 lagere lasten, komt de mutatie hoger uit dan 5 procent.
  Overigens geldt ook voor 2024 dat de daadwerkelijke waardeontwikkeling af kan wijken van de waardeontwikkeling waar voor de tariefberekening van uit is gegaan. Met als gevolg dat ook de gemiddelde lastenstijging af kan wijken van de 5 plus 1 procent die nu verwacht wordt. In 2025 zal deze afwijking dan weer gecorrigeerd worden, zodat over een langere periode bezien de lastenontwikkeling OZB gemiddeld 5 procent per jaar is.
  Voor niet-woningen wijkt de daadwerkelijke waardeontwikkeling slechts marginaal af van de bij de tariefberekening verwachte waardeontwikkeling, waardoor hier wel een verwachte lastenontwikkeling van gemiddeld 5 procent geldt.

Rioolheffing

- De tarieven van de rioolheffing zijn kostendekkend. Oftewel: de opbrengsten uit rioolheffing zijn (vrijwel) gelijk aan de kosten voor de gemeentelijke watertaken voor afval-, hemel- en grondwater. De begrote opbrengsten uit rioolheffing stijgen in 2024, doordat de hogere kosten voor de gemeentelijke taken in de rioolheffing worden doorberekend. Het gaat hierbij voornamelijk om kosten voor maatregelen klimaatadaptatie en om de effecten van prijsontwikkeling. Voor een berekening van de kostendekkendheid wordt verwezen naar het onderdeel Kostendekkendheid retributies in deze paragraaf.
- Bij objecten met leegstand kan het gebruikersdeel van de rioolheffing niet worden opgelegd, waardoor minderopbrengsten ontstaan. Met ingang van 2024 verwerken we de effecten van leegstand in de tarieven,

door opbrengstderving als gevolg van leegstand te compenseren met een hoger eigenaarstarief. Dit heeft een lastenverzwaring voor eigenaren tot gevolg. Aangezien alleen eigenaren kunnen sturen op leegstand vinden we dit te rechtvaardigen.
- Net zoals de OZB heeft de rioolheffing met de WOZ-waarde een grondslag met een lasten verdelende werking. De rioolheffing volgt de jaarlijkse herwaardering voor de OZB. Ook bij de rioolheffing is er in 2024 daarom sprake van een 'inhaalslag' bij de lastenontwikkeling (zie OZB voor een toelichting).

Afvalstoffenheffing
- We werken bij de afvalstoffenheffing met twee tarieven, één voor eenpersoonshuishoudens en één voor meerpersoonshuishoudens. Hiermee wordt een relatie gelegd tussen de mate van gebruik en de belasting die iemand betaalt.
- De kostendekkendheid van de tarieven van de afvalstoffenheffing wordt stapsgewijs verhoogd naar 95 procent in 2026. Zoals in de Begroting 2023 aangekondigd zal vanaf 2024 de mate van kostendekkendheid met grotere stappen worden verhoogd. Voor 2024 is deze 90 procent (2023: 85 procent). Voor een berekening van de kostendekkendheid wordt verwezen naar het onderdeel Kostendekkendheid retributies in deze paragraaf.
- De begrote opbrengsten uit afvalstoffenheffing stijgen in 2024 daarnaast doordat de hogere kosten voor inzameling en verwerking van huishoudelijk afval in de afvalstoffenheffing worden doorberekend. Het gaat hierbij voornamelijk om prijsontwikkeling, maar ook om kapitaallasten voor vervanging van ondergrondse afvalcontainers.
- In 2023 is bij de tariefberekening uitgegaan van een te hoog aantal huishoudens, waardoor de tarieven in 2023 eigenlijk hoger hadden moeten liggen. Dit wordt in 2024 hersteld, waardoor dan een ‘tariefsprong’ zichtbaar is.

Parkeerbelasting
- De parkeertarieven worden voor 2024 geïndexeerd met de verwachte inflatie van 3,1 procent. De naheffingsaanslagen ('boetes') worden verhoogd naar het wettelijk toegestane bedrag. De parkeertarieven (en aanverwante tarieven) voor 2025 en verder worden gekoppeld aan het nieuwe parkeerbeleid, dat naar verwachting in het voorjaar van 2024 zal worden vastgesteld.
- De begrote opbrengsten uit parkeerbelasting zijn voor 2024 daarnaast geactualiseerd en naar boven bijgesteld op basis van de gerealiseerde aantallen van het eerste kwartaal 2023 en de laatste drie kwartalen 2022. De (extra) opbrengsten uit parkeerbelasting worden toegevoegd aan de bestemmingsreserve Bereikbaarheid.

Leges
- De tarieven voor paspoorten, Nederlandse identiteitskaarten en rijbewijzen worden in 2024 verhoogd met de stijging van de af te dragen rijksleges.
- De begrote opbrengsten uit leges publieke dienstverlening en burgerlijke stand stijgen in 2024, doordat vanaf 2024 extra aanvragen voor paspoorten en ID-kaarten worden verwacht ('paspoorthausse'). In 2014 is de termijn om paspoorten en ID-kaarten te verlengen namelijk verlengd naar 10 jaar. Daarnaast is de verhoging van de af te dragen rijksleges in de begroting verwerkt. Dit leidt tot zowel hogere baten als lasten.
- Op 1 januari 2024 treedt de Omgevingswet in werking. Met invoering van de Omgevingswet zijn nieuwe producten en tarieven van kracht. De begrote opbrengsten uit leges Omgevingswet (voorheen Wabo) dalen, omdat als gevolg van de Wkb voor een deel van de bouwwerken geen bouwtoezicht meer wordt uitgevoerd. Hiervoor worden dan ook geen leges meer geheven.
- Voor de overige leges geldt dat de tarieven in 2024 gelijk zijn aan de tarieven van 2023. Voor 2025 gaan we onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de mate van kostendekkendheid van de leges te verhogen. Voor een overzicht van de kostendekkendheid van de leges wordt verwezen naar het onderdeel Kostendekkendheid retributies in deze paragraaf.

Toeristenbelasting
- De tarieven van de toeristenbelasting zijn in 2024 gelijk aan de tarieven van 2023.
- De begrote opbrengsten uit toeristenbelasting zijn voor 2024 geactualiseerd en naar boven bijgesteld op basis van de gerealiseerde aantallen over 2022.

Belangrijke ontwikkelingen

Ontwikkeling gemeentelijk belastinggebied

In het regeerakkoord heeft het (inmiddels demissionaire) kabinet een nieuwe financieringssystematiek voor gemeenten aangekondigd. Deze nieuwe financieringssystematiek moet zorgen voor een meer stabiele financiering voor gemeenten en ruimte geven voor het maken van autonome keuzes op lokaal niveau.
Bij de herziening wordt ook de mogelijkheid voor een groter eigen belastinggebied betrokken. Op gemeentelijk niveau wordt in samenspraak met de VNG bezien welke mogelijkheden er zijn qua modernisering en uitbreiding van het belastinggebied, waarbij op basis van de uitkomsten een eventueel wetgevingstraject in gang wordt gezet. Omdat dit samenhangt met een mogelijk nieuw nationaal belastingstelsel, verwachten we niet dat dit korte termijn gaat gebeuren.

WOZ-bezwaren

We zien al een aantal jaren een toename in het aantal ontvangen bezwaren tegen de WOZ-waarde, mede als gevolg van de opmars van no-cure-no-pay-bureaus. De uitvoeringskosten voor afhandelen van bezwaren en de kosten voor de aan no cure no pay bureaus te betalen proceskostenvergoedingen lopen daardoor op.
Er zijn door de staatssecretaris voor fiscaliteit en belastingdienst maatregelen aangekondigd om de rol van de no-cure-no-pay-bureaus in te perken. Een aantal van deze maatregelen wordt uitgewerkt in het wetsvoorstel Belastingplan 2024 en zijn waarschijnlijk al vanaf 2024 van kracht. De verwachting is dat deze maatregelen een dempend effect zullen hebben op het aantal bezwaren dat wordt ingediend.
We onderzoeken de mogelijkheid om te gaan werken met een WOZ-voormelding, waarmee inwoners bij het waarderingsproces worden betrokken.

Begrote opbrengsten van de lokale heffingen

	2023	2024
Bedragen x € 1.000		
Algemene belastingen		
OZB	59.342	62.672
Verminderingen (naar aanleiding van bezwaar)	-1.450	-1.450
Parkeerbelasting	10.000	12.158
Toeristenbelasting	791	1.191
Subtotaal	**68.682**	**74.571**
Bestemmingsheffingen		
Afvalstoffenheffing	20.223	23.112
Verminderingen (naar aanleiding van bezwaar)	-400	-400
Rioolheffing	17.311	17.766
Verminderingen (naar aanleiding van bezwaar)	-250	-250
Bedrijveninvesteringszone (BIZ) Korenkwartier	121	121
Subtotaal	**37.005**	**40.349**
Leges		
Leges omgevingswet (voorheen Wabo)	4.037	3.750
Leges publieke dienstverlening en burgerlijke stand	1.833	3.154
Overige leges	863	786
Subtotaal	**6.732**	**7.690**
Rechten		
Scheepvaartrechten	536	536
Reinigingsrechten	53	53
Subtotaal	**589**	**589**
Totaal	**113.009**	**123.200**

In bovenstaande tabel zijn de begrote opbrengsten van de lokale heffingen opgenomen. Voor een toelichting op de mutaties ten opzichte van 2023 wordt verwezen naar het onderdeel Uitgangspunten van beleid en belangrijke ontwikkelingen in deze paragraaf.

Lokale lastendruk en kwijtscheldingsbeleid

Ontwikkeling lokale lastendruk in Arnhem

In onderstaande tabellen is voor een aantal 'standaard' huishoudens en (vastgoed)ondernemers in Arnhem de verwachte meerjarige lastenontwikkeling weergegeven. De bedragen en percentages zijn afgerond op hele euro's. De lastenontwikkeling voor 2025 en verder kan afwijken van hier gepresenteerd, als de gegevens op het moment van de tariefberekening afwijken van wat nu de verwachting is. Hierbij geldt dat hoe verder een belastingjaar in de toekomst ligt, des te meer onzekerheid er nu nog is.

Voor de berekeningen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Er is uitgegaan van een groei van het aantal woningen/huishoudens, gebaseerd op de woningbouwplanning van maart 2023;
- Voor niet-woningen is uitgegaan van een gelijkblijvend aantal objecten;
- Bij de rioolheffing is voor 2025 en verder de opbrengstverhouding woningen / niet-woningen van 2024 aangehouden;
- Voor de toe te rekenen kosten is gerekend met (verwacht) prijspeil 2024;
- Voor de OZB wordt voor 2027 met een stijging van 5% vooralsnog uitgegaan van dezelfde lijn als in de coalitieperiode 2022-2026.

Stelselwijziging kosten riolering
In deze Begroting wordt voorgesteld een stelselwijziging ten aanzien van de kosten van riolering door te voeren: de kosten van de eerste aanleg van riolering bij nieuwbouw worden met ingang van 2024 niet meer als kosten van de grondexploitatie aangemerkt, maar als investeringen geactiveerd. Door deze stelselwijziging wordt met deze kosten voortaan op gelijke wijze omgegaan als met de kosten van vervanging van bestaande riolering. De aanleiding voor deze stelselwijziging is dat de woningbouw in Arnhem de komende jaren veelal binnenstedelijk zal worden gerealiseerd. Op plaatsen waar binnenstedelijk gebouwd wordt, ligt vaak een bestaand rioolstelsel. Dit bestaande rioolstelsel wordt vervangen of aangepast voor de nieuwe functies in het binnenstedelijke gebied. Het duidelijke onderscheid tussen eerste aanleg van riolering en vervanging van bestaande riolering verdwijnt hiermee.

Deze stelselwijziging heeft een effect op de hoogte van de te dekken kapitaallasten via de rioolheffing.
Op dit moment betaalt een bewoner van een nieuwe woning de aanleg van riolering via de grondprijs en hiernaast wordt rioolheffing in rekening gebracht (waarin ook de (vervangings)investeringen van riolering opgenomen zijn vanuit andere delen van de stad).
Door alle vervanging en aanleg van riolering voortaan in de rioolinvesteringen op te nemen en niet meer in een grondexploitatie, worden soortgelijke activiteiten / kosten op eenzelfde wijze verrekend via de rioolheffing.
De (kapitaal)lasten voor aanleg en onderhoud van de riolering, die worden meegenomen bij het bepalen van de rioolheffing, nemen hierdoor toe.

Bij de aankomende financiële jaarrapportage projecten (FJP) wordt exact berekend welke investeringskredieten in 2024 nodig zijn, tot welke kapitaallasten dit leidt, op welke wijze deze vanaf 2025 via de rioolheffing gedekt kunnen worden en wat de verwachte financiële effecten op de grondexploitaties zijn.
Om op dit moment toch een inschatting te kunnen maken van de verwachte effecten op de rioolheffing, is voor de lopende grondexploitaties inclusief Nijmeegseweg en Spoorzone in beeld gebracht welke kosten voor riolering naar verwachting uit de grondexploitaties gehaald kunnen worden en als rioolinvesteringen worden aangemerkt. De te dekken kapitaallasten van deze investeringen zijn doorberekend in de te behalen opbrengsten rioolheffing voor 2025 en verder.

Vanwege de verwachte groei van het aantal woningen nemen de gemiddelde lasten rioolheffing voor huishoudens, ook na de voorgestelde stelselwijziging, vanaf 2025 naar verwachting niet toe. De totale kosten voor de gemeentelijke watertaken, inclusief de verwachte extra kapitaallasten als gevolg van de stelselwijziging, kunnen dan verdeeld worden over meer huishoudens. Voor niet-woningen gaan we uit van een gelijkblijvend aantal objecten; vandaar dat hier wel sprake is van een verwachte (beperkte) stijging van de lasten rioolheffing.

Meerpersoonshuishouden koopwoning	2023	2024	2025	2026	2027
WOZ-waarde € 300.000 (2024)					
OZB	€ 304	€ 323	€ 339	€ 356	€ 374
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%+1%*	*5%*	*5%*	*5%*
Rioolheffing	€ 139	€ 146	€ 145	€ 143	€ 143
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*-1%*	*-1%*	*0%*
Afvalstoffenheffing	€ 296	€ 337	€ 344	€ 346	€ 340
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*14%*	*2%*	*1%*	*-2%*
Totaal	**€ 739**	**€ 806**	**€ 828**	**€ 845**	**€ 857**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*9%*	*3%*	*2%*	*1%*
WOZ-waarde € 600.000 (2024)					
OZB	€ 608	€ 646	€ 679	€ 712	€ 748
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%+1%*	*5%*	*5%*	*5%*
Rioolheffing	€ 279	€ 292	€ 291	€ 287	€ 285
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*0%*	*-1%*	*-1%*
Afvalstoffenheffing	€ 296	€ 337	€ 344	€ 346	€ 340
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*14%*	*2%*	*1%*	*-2%*
Totaal	**€ 1.183**	**€ 1.275**	**€ 1.314**	**€ 1.345**	**€ 1.373**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*8%*	*3%*	*2%*	*2%*

Meerpersoonshuishouden huurwoning	2023	2024	2025	2026	2027
WOZ-waarde € 150.000 (2024)					
OZB	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Rioolheffing	€ 35	€ 36	€ 36	€ 35	€ 35
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*3%*	*0%*	*-3%*	*0%*
Afvalstoffenheffing	€ 296	€ 337	€ 344	€ 346	€ 340
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*14%*	*2%*	*1%*	*-2%*
Totaal	**€ 331**	**€ 373**	**€ 380**	**€ 381**	**€ 375**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*12%*	*2%*	*0%*	*-2%*
WOZ-waarde € 300.000 (2024)					
OZB	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Rioolheffing	€ 70	€ 72	€ 72	€ 71	€ 70
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*3%*	*0%*	*-1%*	*-1%*
Afvalstoffenheffing	€ 296	€ 337	€ 344	€ 346	€ 340
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*14%*	*2%*	*1%*	*-2%*
Totaal	**€ 366**	**€ 409**	**€ 416**	**€ 417**	**€ 410**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*11%*	*2%*	*0%*	*-2%*

Eigenaar niet-woning	2023	2024	2025	2026	2027
WOZ-waarde € 400.000 (2024)					
OZB	€ 2.673	€ 2.810	€ 2.951	€ 3.098	€ 3.253
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*5%*	*5%*	*5%*
Rioolheffing	€ 265	€ 291	€ 294	€ 296	€ 299
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*10%*	*1%*	*1%*	*1%*
Totaal	**€ 2.938**	**€ 3.101**	**€ 3.245**	**€ 3.394**	**€ 3.552**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*6%*	*5%*	*5%*	*5%*

WOZ-waarde € 800.000 (2024)					
OZB	€ 5.346	€ 5.621	€ 5.902	€ 6.197	€ 6.507
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*5%*	*5%*	*5%*
Rioolheffing	€ 530	€ 582	€ 589	€ 593	€ 599
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*10%*	*1%*	*1%*	*1%*
Totaal	**€ 5.876**	**€ 6.203**	**€ 6.491**	**€ 6.790**	**€ 7.106**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*6%*	*5%*	*5%*	*5%*

Huurder niet-woning	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**
WOZ-waarde € 400.000 (2024)					
OZB	€ 668	€ 702	€ 738	€ 774	€ 813
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*5%*	*5%*	*5%*
Rioolheffing	€ 265	€ 275	€ 278	€ 280	€ 282
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*4%*	*1%*	*1%*	*1%*
Totaal	**€ 933**	**€ 977**	**€ 1.016**	**€ 1.054**	**€ 1.095**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*4%*	*4%*	*4%*
WOZ-waarde € 800.000 (2024)					
OZB	€ 1.336	€ 1.405	€ 1.475	€ 1.549	€ 1.626
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*5%*	*5%*	*5%*
Rioolheffing	€ 530	€ 550	€ 556	€ 559	€ 565
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*4%*	*1%*	*1%*	*1%*
Totaal	**€ 1.866**	**€ 1.955**	**€ 2.031**	**€ 2.108**	**€ 2.191**
Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		*5%*	*4%*	*4%*	*4%*

Ontwikkeling lokale lastendruk in landelijk perspectief

Het Centrum voor onderzoek van de economie van de lagere overheden (Coelo) meet jaarlijks de lokale lastendruk in de Nederlandse gemeenten en publiceert deze in de Atlas van de lokale lasten.
De indicator 'woonlasten meerpersoonshuishouden' geeft inzicht in de ontwikkeling van de Arnhemse woonlasten in relatie tot die van de overige gemeenten. Hierbij wordt uitgegaan van een huishouden met een (koop- of huur)woning met een gemiddelde waarde in de betreffende gemeente. Voor 2023 is uitgegaan van een gemiddelde waarde van een koopwoning van € 429.084 en een huurwoning van € 228.916. De indicator bestaat uit de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing.

Het Coelo publiceert de Atlas van de lokale lasten in het eerste kwartaal van het betreffende belastingjaar. De cijfers over 2024 zijn bij het opstellen van deze begroting dan ook nog niet bekend.
In de Atlas van de lokale lasten 2023 is over de woonlasten van een meerpersoonshuishouden opgenomen:

	Huishouden met een koopwoning	Huishouden met een huurwoning
Gemiddelde woonlasten Nederlandse gemeenten 2023	€ 944	€ 436
Gemiddelde woonlasten Arnhem 2023	€ 976	€ 353

Kwijtscheldingsbeleid

Particulieren en kleine zelfstandigen komen in aanmerking voor kwijtschelding van gemeentelijke belastingen als het zogenaamde gecorrigeerde inkomen lager uitvalt dan 100% van het bijstandsniveau. Ook wordt gekeken naar het vermogen van de inwoner, onder andere de vrij te laten financiële middelen. Kwijtschelding kan worden aangevraagd voor de (on)roerende zaakbelasting, afvalstoffenheffing en rioolheffing. Arnhem vult hierbij de beleidsvrijheid die er is voor kwijtschelding van gemeentelijke belastingen zo ruim mogelijk in.

Kostendekkendheid retributies

In de gemeentewet (artikel 229b, lid 1) is opgenomen dat de tarieven die worden geheven voor de retributies maximaal kostendekkend mogen zijn. Dit betekent dat de opbrengsten niet hoger mogen zijn dan de kosten. Zo

wordt voorkomen dat de gemeente 'winst' maakt op deze heffingen en met de ontvangen specifieke belastingen ook andere gemeenteactiviteiten financiert. Het gaat bij de kostendekkendheid om geraamde bedragen, omdat op het moment van het vaststellen van de tarieven alleen nog de verwachtingen bekend zijn.

Hieronder wordt inzicht gegeven in de berekening van de kostendekkendheid van de rioolheffing, afvalstoffenheffing, leges en rechten.

Kosten van overhead
Kosten worden zoveel mogelijk direct toegerekend aan de betreffende activiteit, maar dat gaat niet altijd. Bijvoorbeeld bij de kosten van huisvesting, (algemene) communicatie en bestuursondersteuning. Dit zijn overheadkosten; alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. Deze definitie van overheadkosten is vastgelegd in het BBV. Welke kosten de gemeenten als overheadkosten moeten zien, is dus in regelgeving vastgelegd. Gemeenten zijn wel vrij in de keuze van de methodiek voor toerekening van overheadkosten aan de lokale heffingen. Bij de gemeente Arnhem rekenen we de kosten van overhead aan de heffingen toe met behulp van een opslag op de ingezette uren.

Afvalstoffenheffing
De afvalstoffenheffing is een bestemmingsheffing. De opbrengsten uit afvalstoffenheffing mogen alleen ingezet worden voor kosten van inzameling en verwerking van huishoudelijk afval.

We verhogen het percentage kostendekkendheid van de afvalstoffenheffing stapsgewijs naar 95 procent in 2026. Voor 2024 is deze 90 procent.

Berekening kostendekkenheid Afvalstoffenheffing	
Bedragen x € 1.000	
Kosten Taakveld(en),incl. (omslag) rente	23.109
Inkomsten taakveld(en), excl. heffingen	-1.724
Netto kosten taakvelden	***21.385***
Toe te rekenen kosten:	
Overhead	751
BTW	3.672
Totale kosten	***25.808***
Opbrengst heffingen	23.112
Dekkingspercentage	**90%**

Rioolheffing
De rioolheffing is een bestemmingsheffing. De opbrengsten uit rioolheffing mogen alleen ingezet worden voor de kosten voor de gemeentelijke watertaken voor afval-, hemel- en grondwater.

De rioolheffing is met 97 procent (vrijwel) kostendekkend.
Bij de rioolheffing hanteren we twee verschillende heffingen: een voor eigenaren en een voor gebruikers. Van de totale kosten van bijna € 17,5 miljoen rekenen we, in lijn met de opbrengstverhoudingen van de verschillende heffingen, 52 procent toe aan de eigenarenheffing en 48 procent aan de gebruikersheffing.

Berekening kostendekkenheid Rioolheffing	
Bedragen x € 1.000	
Kosten Taakveld(en),incl. (omslag) rente	15.721
Inkomsten taakveld(en), excl. heffingen	-
Netto kosten taakvelden	***15.721***
Toe te rekenen kosten:	
Overhead	768
BTW	1.839
Totale kosten	***18.328***
Opbrengst heffingen	17.766
Dekkingspercentage	**97%**

Leges

In onderstaande tabel is de kostendekkendheid van de leges en rechten voor 2024 opgenomen.

Legesverordening	Lasten 2024	Baten 2024	Kosten-dekkendheid
Bedragen x € 1.000			
Algemene dienstverlening			
Publieke dienstverlening en burgerlijke stand	4.846	3.154	65%
Parkeren	50	44	89%
Algemene plaatselijke verordening en huisvesting	100	98	98%
Subtotaal Algemene dienstverlening	**4.995**	**3.296**	**66%**
Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving			
Omgevingswet (voorheen: Wabo)	5.652	3.750	66%
Kabels/leidingen en Telecommunicatiewet	318	305	96%
Subtotaal Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/omgevingsvergunning	**5.970**	**4.055**	**68%**
Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn			
Horeca	225	191	85%
Evenementen en markten	135	130	96%
Prostitutiebedrijven	8	8	100%
Winkeltijden	0,5	0,3	68%
Woningsplitsing/verkamering	11	10	92%
Subtotaal Dienstverlening vallend onder Europese dienstenrichtlijn	**379**	**339**	**89%**
Totaal	**11.345**	**7.690**	**68%**
Scheepvaartrechten Bedragen x € 1.000	907	536	59%
Reinigingsrechten Bedragen x € 1.000	53	53	100%

Overzicht lokale heffingen

Onroerende-zaakbelasting

2023	Tarieven			WOZ-waarde	Begrote opbrengsten 2023		
	eigenaar	gebruiker	totaal	totaal	eigenaar	gebruiker	totaal
Bedragen x € 1.000							
Woningen	0,1086%	n.v.t.	0,1086%	25.736.156	27.949	n.v.t.	27.949
Niet-woningen	0,6849%	0,1712%	0,8561%	3.593.518	24.612	6.152	30.764
Totaal				**29.329.673**	**52.561**	**6.152**	**58.714**

2024	Tarieven			WOZ-waarde	Begrote opbrengsten 2024		
	eigenaar	gebruiker	totaal	totaal	eigenaar	gebruiker	totaal
Bedragen x € 1.000							
Woningen	0,1077%	n.v.t.	0,1077%	27.389.760	29.499	n.v.t.	29.499
Niet-woningen	0,7026%	0,1756%	0,8782%	3.668.965	25.778	6.443	32.221
Totaal				**31.058.725**	**55.277**	**6.443**	**61.720**

De opbrengsten OZB ten behoeve van de tariefberekening (de € 61,7 miljoen uit bovenstaande tabel) wijken af van de OZB-opbrengsten die zijn opgenomen bij het onderdeel Begrote opbrengsten van de lokale heffingen. Het

verschil is te verklaren door opbrengsten uit areaalontwikkeling en correcties voor leegstand, meeropbrengsten en brutering baten naar aanleiding van bezwaar; deze worden niet meegenomen bij de tariefberekening.

Afvalstoffenheffing

	Tarief 2023	Tarief 2024	Aantal huishoudens 2023	Aantal huishoudens 2024	Begrote opbrengsten 2023	Begrote opbrengsten 2024
Bedragen x € 1.000						
Eenpersoonshuishouden	222,24	252,6	30.824	30.949	6.850	7.818
Meerpersoonshuishouden	296,28	336,84	45.137	45.409	13.373	15.296
Totaal			**75.961**	**76.358**	**20.224**	**23.113**

Rioolheffing

De verwerking van de effecten van leegstand in de tarieven (zie het onderdeel Uitgangspunten van beleid) verklaart waarom er in onderstaande tabellen in 2024 gerekend wordt met twee verschillende WOZ-waardes. Voor het gebruikerstarief gaan we uit van de WOZ-waarde van die objecten waarvan we verwachten dat ze voor belastingjaar 2024 een gebruiker hebben.

2023	Tarieven			Aansluiting op riool	Begrote opbrengsten 2023		
	eigenaar	gebruiker	totaal	WOZ-waarde	eigenaar	gebruiker	totaal
Bedragen x € 1.000							
Woningen	0,0249%	0,0249%	0,0498%	25.567.749	6.366	6.366	12.733
Niet-woningen	0,0679%	0,0679%	0,1358%	3.345.056	2.271	2.271	4.543
Totaal					**8.638**	**8.638**	**17.275**

2024	Tarieven			Aansluiting op riool WOZ-waarde		Begrote opbrengsten 2024		
	eigenaar	gebruiker	totaal	eigenaar	gebruiker	eigenaar	gebruiker	totaal
Bedragen x € 1.000								
Woningen	0,0247%	0,0240%	0,0487%	27.216.212	26.561.372	6.722	6.375	13.097
Niet-woningen	0,0728%	0,0687%	0,1415%	3.400.468	3.192.172	2.476	2.193	4.669
Totaal						**9.198**	**8.568**	**17.766**

De tarieven worden ter vaststelling aan de gemeenteraad aangeboden in de betreffende verordeningen

Risicomanagement en weerstandsvermogen

Het is van belang om inzicht te hebben in de financiële positie (hoe financieel gezond is de gemeente) en de financiële weerbaarheid (welke mogelijkheden zijn er financieel). Met andere woorden hoe financieel robuust is de gemeente Arnhem?
Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente Arnhem in staat is om risico's op te vangen.
De financiële positie van Arnhem wordt met een aantal financiële kengetallen (zoals solvabiliteit en schuldquote) in samenhang met het weerstandsvermogen in beeld gebracht en beoordeeld.

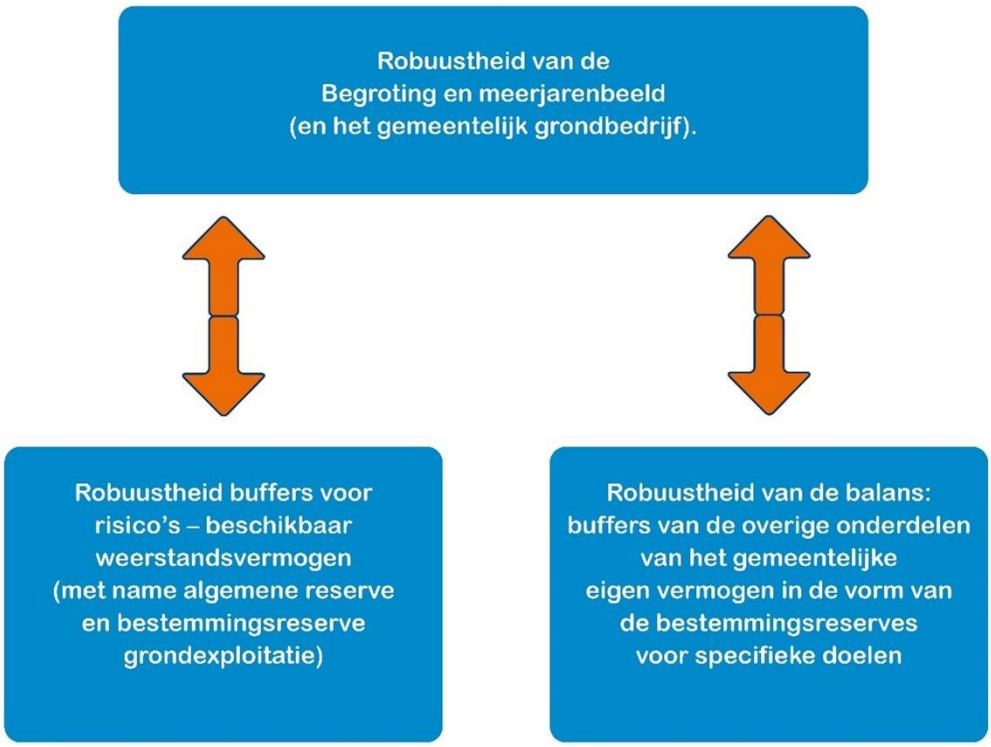
Samenvatting financiële positie

In deze paragraaf gaan we, in aansluiting op de toelichting in het hoofdstuk Ontwikkelingen in het financieel kader in deze Begroting, verder in op de financiële positie van de gemeente Arnhem. Deze paragraaf start met een korte uitleg over de financiële positie van de gemeente en een samenvatting van de belangrijkste punten. Aansluitend volgt een uitvoeriger toelichting op:

- de uitkomsten van de financiële kengetallen;
- de uitgangspunten voor beleid;
- het risicoprofiel en het beschikbare weerstandsvermogen;
- de belangrijkste risico's.

Om op een eenvoudige manier uit te leggen hoe de gemeente naar haar financiële positie kijkt, gebruiken we de metafoor van een privépersoon, die naar de eigen financiële positie kijkt: Zijn mijn inkomsten en uitgaven de komende jaren naar verwachting in evenwicht? Zal ik mijn spaargeld aanspreken of kan ik extra sparen? Heb ik in de toekomst wat extra middelen achter de hand als mijn wasmachine kapot gaat? Als een privépersoon een goed en zeker inkomen heeft om zijn huur of hypotheek te betalen, verder geen grote schulden heeft en ook nog over een spaarsaldo beschikt, is de conclusie dat de eigen financiële positie robuust en solide is.
Zo is het ook bij gemeenten. Is het gemeentelijk huishoudboekje de komende jaren in evenwicht? Of zijn er mogelijk overschotten of tekorten? Heeft de gemeente een redelijk goed gevulde ‘bankrekening’ (algemene reserve) en hoe zit het met de schulden van de gemeente? Zijn er buffers voor risico’s, zodat de gemeentelijke dienstverlening ook als risico’s optreden niet meteen hoeft te stagneren?
Door in samenhang te kijken naar de verschillende onderdelen van de financiële positie kunnen we beoordelen hoe robuust de financiële positie van een gemeente is. Dat is waar we in deze paragraaf bij stilstaan.

Bij de voorbereiding van de Begroting 2024 en de financiële prognoses voor 2025 tot en met 2027 heeft de gemeente te maken met onzekerheden, zoals bijvoorbeeld de val van het kabinet, de voorstellen over een nieuwe financieringssystematiek vanuit het Rijk en de (verdere) gevolgen van de oorlog in Oekraïne. De gemeente is in belangrijke mate afhankelijk van de inkomsten van het Rijk.
Bij de voorbereiding van de Begroting sluiten we aan bij de meest recente informatie die het Rijk de gemeenten geeft over de algemene en specifieke uitkeringen. Zoals in de hoofdlijnen van het financieel beleid aangegeven, zal het gemeentefonds vanaf 2026 niet langer via de huidige normeringssystematiek geïndexeerd worden. Dit zorgt voor een forse daling van de gemeentelijke inkomsten vanaf 2026.
Het Rijk stelt de hoogte van de uitkeringen die gemeenten krijgen regelmatig bij. Ook tijdens deze raadsperiode zal dit het geval zijn. Dit kan leiden tot schommelingen in onze inkomsten als gemeente. Bij het inschatten van de risico’s wordt hier rekening mee gehouden.

In bovenstaande afbeelding wordt grafisch een toelichting gegeven over de robuustheid van de begroting, de mate van robuustheid van de buffers om risico's op te vangen en de mate van robuustheid van de balans. Hierna wordt dit tekstueel toegelicht.

1. De robuustheid van de begroting: De onzekerheden in het financieel beeld zijn terug te zien in het begrotingsbeeld 2024 – 2027. Keuzes zijn daarin noodzakelijk, gelet op de noodzaak om ook voor het jaar 2027 te zorgen dat de uitgaven de inkomsten niet overtreffen. Om die reden is ook in deze Begroting voorgesteld, zolang deze onzekerheid over de inkomsten vanaf 2026 duurt, een deel van de uitgaven een incidenteel karakter te geven. Aangezien dit in de vorige Begroting 2023 in nog grotere mate is opgenomen, zorgt dit ervoor dat de uitgaven vanaf 2026 lager liggen dan in de jaren ervoor. In alle jaren is sprake van een structureel sluitende begroting, waarbij de jaren 2024 en 2025 wel beduidend positiever zijn dan de jaren vanaf 2026. Er is sprake van robuust begrotingsbeeld.

2. De mate van robuustheid van de buffers om risico's op te vangen: Het risicoprofiel (de benodigde weerstandscapaciteit) is opnieuw geactualiseerd. Het risicoprofiel is bij deze begroting met € 26,9 miljoen toegenomen ten opzichte van het jaarverslag 2022 en bedraagt nu € 70,7 miljoen. De belangrijkste wijzigingen in het profiel ten opzichte van het profiel van het jaarverslag 2022 worden later in deze paragraaf toegelicht.
   De weerstandsfactor is ten opzichte van de Begroting 2023 gedaald van 1,4 naar 1,0 in 2024. Dit is nog steeds in lijn met de financiële verordening. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn dat het risicoprofiel van de grondexploitatie Kronenburg en het risicoprofiel van de gebiedsvisie Arnhem Spoorzone-Oost voor het eerst in de benodigde weerstandscapaciteit is meegenomen. Daarnaast is bij de gemeentebrede risico's een stijging te zien, waarbij met name het risico rondom opvang Oekraïners is toegenomen. De beschikbare weerstandscapaciteit neemt juist af, door de incidentele inzet van middelen uit de algemene reserve. In 2025 stijgt de weerstandsfactor naar 1,3, waarna deze in 2026 en 2027 weer afneemt tot 1,1. De weerstandsfactor zou in de jaren 2024 tot en met 2027 zonder de vertaling van de woningbouwopgave in Spoorzone Arnhem-Oost jaarlijks tussen 0,6 en 0,7 hoger uitvallen en uitkomen op 1,6 in 2024 oplopend naar 1,8 in 2027.
   De meerjarige cijfers van de weerstandsfactor hebben beperkte betekenis. Het risicoprofiel wordt twee keer per jaar in combinatie met de omvang van de beschikbare buffers geactualiseerd en opnieuw berekend. Dat zorgt ongetwijfeld voor andere uitkomsten over die jaren dan nu gepresenteerd. de volatiliteit neemt daarbij toe door de gebiedsontwikkeling.

3. De mate van robuustheid van de balans: Hierbij gaat het onder andere om de omvang van de schulden van de gemeente (netto schuldquote) en de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen (solvabiliteit). Zoals

later in deze paragraaf wordt toegelicht is de solvabiliteit voor hele begrotingsperiode naar verwachting meer dan 14%. De overige financiële kengetallen zullen zich in 2024 tot en met 2027 in positieve richting ontwikkelen op basis van het beeld, zoals dat nu is opgesteld. De uitkomsten van de financiële kengetallen worden verderop in deze paragraaf toegelicht.

In de meest recente financiële verordening zijn afspraken gemaakt over de financiën van de gemeente Arnhem die invloed kunnen hebben op onderdelen van de financiële robuustheid. De ondergrens van 1,0 en de streefwaarde van 1,4 bij de weerstandsfactor blijven hetzelfde. Nieuw is dat er een streefwaarde van de solvabiliteit opgenomen is van 14%, met 10% als ondergrens. De financiële positie van Arnhem kan op de korte termijn als robuust beschouwd worden.

Uitkomsten financiële kengetallen

Voor de beoordeling van de financiële positie van onze gemeente wordt gebruik gemaakt van de kengetallen, zoals genoemd in art. 11 van de begrotingsvoorschriften (BBV). Ook de weerstandsfactor is uitgedrukt in de vorm van een kengetal:

Een goede toelichting op deze kengetallen en de betekenis daarvan voor de sturing door de raad is opgenomen in de publicatie 'Meerjarig financieel inzicht voor de raad - de samenhang tussen beleid en kengetallen' van de commissie BBV.

De kengetallen volgens art. 11 van de BBV laten over de afgelopen jaren het volgende beeld zien:

Netto schuldquote	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	66%	86%	62%	60%	64%	61%

Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	61%	80%	56%	55%	59%	57%

Solvabiliteitsratio	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	29%	18%	24%	27%	26%	27%

Weerstandsvermogen (factor)	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	2,3	1,4	1,0	1,3	1,1	1,1

Kengetal grondexploitatie	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	5%	2%	5%	6%	5%	7%

Structurele exploitatieruimte	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	15%	3%	3%	3%	0%	0%

Woonlasten meerpersoonshuishouden	Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
	100%	108%	112%	115%	118%	120%

In de ontwikkeling van de financiële kengetallen ten opzichte van de Begroting 2023 zoals die een jaar geleden door de raad is vastgesteld, is zichtbaar dat de grondexploitaties voor Kronenburg en Spoorzone Oost in deze begroting zijn opgenomen. Dit is met name zichtbaar in de weerstandsfactor (beschikbaar weerstandsvermogen gedeeld door benodigd weerstandsvermogen). Deze daalt ondanks dat in alle jaarschijven van deze begroting de beschikbare weerstandscapaciteit stijgt ten opzichte van de begroting van vorig jaar. De gemeentebrede risico's (het benodigde vermogen) zijn echter met de helft toe genomen. Ondanks deze forse stijging van het risicoprofiel blijft in deze begroting in alle jaren de weerstandsfactor boven de ondergrens van 1,0.

In lijn met het voorgaande neemt ook het kengetal grondexploitatie dat weergeeft hoe groot de omvang van de bouwgronden is in relatie tot de totale Arnhemse begroting, toe. Hoewel hier een toename zichtbaar is, blijft dit nog ruim onder de grens van 20% van de minst risicovolle categorie in de beoordeling door de provincie. Het risico van het afwaarderen van grondexploitaties heeft daarmee slechts een beperkte impact op de Arnhemse financiële positie.

De schuldquote is in deze begroting afgenomen. Dit heeft twee oorzaken. Enerzijds is de omvang van de schulden gedaald en zijn de totale inkomsten, op basis waarvan de quote wordt berekend, gestegen. Deze daling van de schulden is een trend die zich doorzet vanuit de begrotingen van voorgaande jaren. De stijging van de inkomsten is voornamelijk het gevolg van de stijging van de gemeentefondsuitkering. Voor 2024 leidt dit totaal tot een daling van de schuldquote met 5 procentpunt. Daarnaast worden, met ingang van deze begroting, de investeringen zoals geraamd op de geprognosticeerde balans gebaseerd op de gerealiseerde investeringen, in plaats van de omvang van de investeringen uit eerdere begrotingen. De gerealiseerde investeringen zijn doorgaans lager doordat voorgenomen investeringsprojecten soms achterblijven door uitstel. Voor 2024 en

verder zijn de investeringen daarmee meer realistisch geraamd. Deze aanpassing in de raming op de balans leidt tot een evenredige aanpassing van de schulden, doordat investeringen via leningen gefinancierd worden. Deze meer realistische wijze van het opstellen van de geprognosticeerde balans, verklaart de resterende daling van de schuldquote.

Deze dalende ontwikkelingen in de schuld en in de investeringen dragen ook bij aan een verbetering van de solvabiliteit. Door de afgenomen schuld en de afgenomen investeringen is het totale bedrag op de balans verlaagd. Daarnaast is het eigen vermogen gegroeid, mede door de vorming van de bestemmingsreserve Spoorzone Oost. De solvabiliteitsratio, die het aandeel van het eigen vermogen in de omvang van de totale balans weergeeft, is hierdoor toegenomen ten opzichte van de Begroting 2023 en komt alle jaren uit boven de 20%.

De structurele begrotingsruimte wordt in de meerjarenraming ingezet. Zoals in deel 1 is toegelicht, is deze aanzienlijk toegenomen ten opzichte van de structurele begrotingsruimte in de Begroting 2023. Hierdoor konden ook voor een aantal posten, zoals mobiliteit, op de gebruikelijke werkwijze structurele lasten in de begroting worden opgenomen.

De stijging van de woonlasten geeft een vertekend beeld. Voor de jaren 2024 tot en met 2027 worden de woonlasten vergeleken met het door het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) berekende gemiddelde niveau voor 2023. In de ontwikkeling van de woonlasten is de jaarlijkse stijging van 5% van de OZB opgenomen zoals is vastgesteld in de Begroting 2023. De vergelijking zoals die in deze verplichte indicator wordt gemaakt tussen een impliciet landelijk constant niveau van de lokale lasten vanaf 2023 en het begrote niveau voor de komende jaren is niet realistisch. In de paragraaf lokale heffingen wordt de ontwikkeling van de OZB de komende jaren toegelicht.

In de onderstaande tabel worden de financiële kengetallen vergeleken met de risico-indeling van de provincie. De provincie hanteert daarbij drie categorieën.
Categorie A is het minst risicovol en categorie C is het meest risicovol. De kolom 'Gelders gemiddelde' is ontleend aan de begrotingsbrief 2023. Ten opzichte van de begroting van vorig jaar valt nu ook de netto schuldquote in categorie A.

Kengetal	Gelders gemiddelde 2023	Waarde Arnhem Begroting 2024	Categorie A	Categorie B	Categorie C
1. Netto schuldquote	64%	62%	<90%	90-130%	>130%
2. Netto schuldquote gecorrigeerd	57%	56%	<90%	90-130%	>130%
3. Solvabiliteitsratio	31%	24%	>50%	20-50%	<20%
4. Grondexploitatie	8%	5%	<20%	20-35%	>35%
5a. Structureel exploitatieruimte Begr.	1,50%	3%	Begr en MJR	Begr of MJR	Begr en MJR
5b. Structureel exploitatieruimte MJR	-0,06%	0%	> 0%	> 0%	< 0%
6. Belastingcapaciteit	100%	112%	<95%	95-105%	>105%
7. Weerstandsvermogen	2,7	1,0	> 1,0	0,8 - 1,0	< 0,8

Als aanvulling op deze verplichte kengetallen worden in de begroting en jaarrekening in aansluiting op de zogenaamde stresstesten van de 100.000+ gemeenten op vier aandachtsvelden nog een aantal andere kengetallen doorgerekend. Bij elk kengetal wordt door middel van een kleur aangegeven hoe hierop wordt gescoord: rood is kwetsbaar, oranje is punt van aandacht en groen is voldoende.

Aanvullende Arnhemse kengetallen tav schuldquote		Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024
a	Netto schuld per inwoner	€ 3.098	€ 4.055	€ 3.026
b	Schuldevolutie	-13%	9%	-18%
c	Netto rentelasten/exploitatie	1,20%	1,20%	1,18%
d	Aanwezigheid rentereserve/buffer	ja	ja	ja

e	Zekerheden leningen, garantstellingen en waarborgen	96%	95%	95%

Aanvullende Arnhemse kengetallen tav solvabiliteit		Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024
a	Weerstandsfactor	2,3	1,4	1,0
b	Mogelijkheden om weerstandscapaciteit te verbeteren	ja	ja	ja

Aanvullende Arnhemse kengetallen tav grondexploitatie		Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024
a	Afhankelijkheid van grondexploitatie voor sluitende begroting	nee	nee	nee

Aanvullende Arnhemse kengetallen tav woonlasten		Rekening 2022	Begroting 2023	Begroting 2024
a	Onbenutte belastingcapaciteit OZB	0,21%	-0,05%	0,10%
b	Derving OZB i.v.m. leegstand	1,72%	1,63%	1,56%

Bij het beoordelen van de bovenstaande kengetallen is het belangrijk de kengetallen in onderlinge samenhang te bezien om uitspraken te kunnen doen over én de robuustheid van de begroting/rekening, én de robuustheid van de risicobuffers én de robuustheid van de balans.

Robuustheid van de begroting:
- Zoals hierboven beschreven is de begroting structureel in evenwicht. Daarbij zijn een aantal investeringen die in de Begroting 2023 incidenteel waren gedekt, nu op de gebruikelijke wijze structureel gedekt.
- De Arnhemse begroting is niet direct afhankelijk van de winsten van het grondbedrijf. Positieve resultaten van het grondbedrijf worden gestort in het Stadsontwikkelfonds. Van daaruit kan worden bijgedragen aan de uitvoering van de verstedelijkingsopgave;
- In de Begroting 2023 is een jaarlijkse verhoging van de OZB-opbrengsten met 5% vastgesteld. Daarnaast zal de kostendekkendheid van de afvalstoffenheffing worden verhoogd naar 95%. Dit werkt door in de financiële kengetallen voor de gemeentelijke belastingen.

Robuustheid van de buffers voor risico's in relatie tot het beschikbare weerstandsvermogen:
- Een belangrijke indicator is de weerstandsfactor die de verhouding uitdrukt tussen de beschikbare weerstandscapaciteit (reserves die het weerstandsvermogen van de gemeente vormen) en de benodigde weerstandscapaciteit (het totaal van de berekende mogelijke nadelige financiële gevolgen van de risico's). In de in 2023 door de Raad vastgestelde financiële verordening is opgenomen dat de weerstandsfactor niet lager mag zijn dan 1,0 en dat bij een weerstandsfactor van meer dan 1,4 de reserves kunnen worden aangewend voor (nieuw) beleid;
- Het totaal bedrag aan benodigde buffers voor risico’s (de benodigde weerstandscapaciteit) is € 70,7 miljoen, bestaande uit € 30 miljoen voor de gemeentebrede risico's en € 40 miljoen voor de risico's verbonden aan de grondexploitaties;
- De beschikbare weerstandscapaciteit, vooral bestaande uit de algemene reserve, bedraagt € 71,3 miljoen;
- De weerstandsfactor voor 2024 komt daarmee uit op 1,0. In 2025 stijgt de weerstandsfactor naar 1,3, waarna deze in 2026 en 2027 weer licht afneemt tot 1,1. De weerstandsfactor zou in de jaren 2024 tot en met 2027 zonder de vertaling van de woningbouwopgave in Spoorzone Arnhem-Oost jaarlijks tussen 0,6 en 0,7 hoger uitvallen en uitkomen op 1,6 in 2024 oplopend naar 1,8 in 2027.

Robuustheid van de balans:
- Belangrijk financiële kengetallen met betrekking tot de balans van een gemeente zijn de solvabiliteit en de netto-schuldquote. Zoals hiervoor beschreven zijn de schulden afgenomen en is de solvabiliteit mede daardoor en door de reserveringen voor Spoorzone Oost toegenomen tot ruim boven de 20%. Toekomstige onttrekkingen uit reserves doen de solvabiliteit op dat moment dalen. De ervaring leert ook dat bij het

opmaken van de jaarrekening het solvabiliteitspercentage hoger is. Dit heeft te maken met de jaarlijkse overhevelingen van het ene begrotingsjaar naar het volgende jaar via de bestemmingsreserve taakmutaties;
- De cijfers van het grondbedrijf zijn relevant voor de beoordeling van de solvabiliteit. De balans van de gemeente Arnhem wordt, ondanks de toename van de grondexploitaties, in vergelijking met andere gemeenten, minder beïnvloed door de resultaten van het grondbedrijf. De gevoeligheid van de balans voor waardefluctuaties hierin blijft daarmee beperkt;
- De schuldquote verbetert in deze Begroting ten opzichte van die van vorig jaar. De schuldquote geeft aan hoe groot de schuld is ten opzichte van de omvang van de begroting. De verbetering van de schuldquote komt enerzijds met name door de daling van de schuldenlast.

Het verloop van de weerstandsfactor en solvabiliteit in de afgelopen jaren wordt in de volgende tabel weergegeven:

Jaartal	Weerstandsfactor		Solvabiliteit	
	primitieve begroting	rekening	primitieve begroting	rekening
2016		1,4	12%	15%
2017	1,3	2,1	10%	16%
2018	2,0	1,4	12%	16%
2019	1,6	1,2	14%	17%
2020	1,0	1,0	15%	19%
2021	1,0	1,9	12%	22%
2022	1,4	2,3	16%	29%
2023	1,4		18%	
2024	1,0		24%	

Uitgangspunten van beleid

Volgens het BBV, de begrotingsvoorschriften van het Rijk voor de opstelling van de begroting en rekening, bevat deze paragraaf een toelichting op het beleid over weerstandsvermogen en de risico's.

Financiële verordening

Een aantal belangrijke Arnhemse spelregels over weerstandsvermogen en risico's ligt vast in de financiële verordening. De raad heeft in 2023 een geactualiseerde versie van deze verordening vastgesteld. De spelregels voor de weerstandsfactor zijn ongewijzigd met een ondergrens van 1,0 en de mogelijkheid om (nieuw) beleid in te zetten bij een weerstandsfactor van meer dan 1,4 blijft bestaan. Nieuw is dat er een streefwaarde van de solvabiliteit opgenomen is van 14%, met 10% als ondergrens. Ook zijn er nu afspraken vastgelegd over hoe we in Arnhem omgaan met grote, risicovolle projecten. Bijvoorbeeld dat een onafhankelijke risicoanalyse verplicht is.

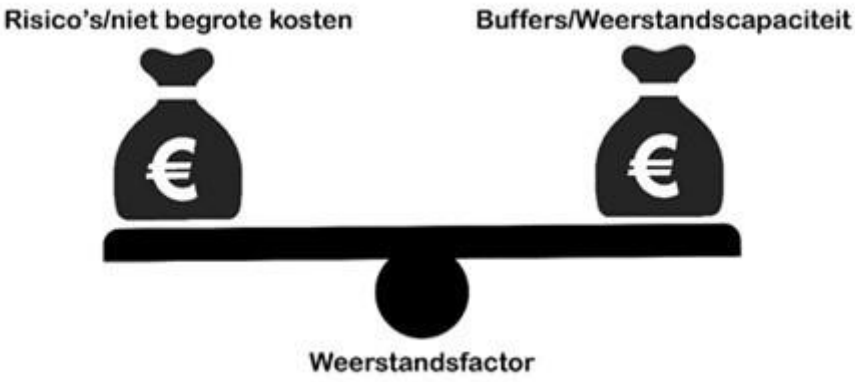
Nota risicomanagement en weerstandsvermogen

In de nota risicomanagement en weerstandsvermogen zijn de beleidsuitgangspunten voor risicomanagement en spelregels voor weerstandsvermogen vastgelegd. Tegelijkertijd met het actualiseren van de financiële verordening is een aantal uitgangspunten in de nota aangepast. De aanpassingen hebben voornamelijk betrekking op de regels rondom grote, risicovolle projecten.

Weerstandsvermogen

In dit deel van de paragraaf is het totaalbeeld opgenomen van de benodigde en beschikbare weerstandscapaciteit en de daarmee samenhangende weerstandsfactor:
- de gemeentelijke risico's die gevolgen kunnen hebben voor de financiële positie zijn opnieuw beoordeeld, waar nodig aangepast en aangevuld. Op basis van het nieuwe risicoprofiel is met behulp van statistische berekeningen bepaald wat de omvang van de benodigde weerstandscapaciteit is;
- de omvang van de reserves, waarvan is afgesproken dat deze de beschikbare weerstandscapaciteit vormen, is bepaald;
- door de beschikbare weerstandscapaciteit (reserves als buffer) te delen door de benodigde weerstandscapaciteit (risico's) wordt de weerstandsfactor berekend.

Het volgende plaatje illustreert dit:

Hoe hoger de weerstandsfactor is, des te beter de gemeente in staat is om risico's die zich voordoen op te kunnen vangen. Daalt de weerstandsfactor beneden de 1,0 dan zijn de financiële buffers lager dan het benodigde weerstandsvermogen en kan de gemeente in de financiële problemen komen als de risico's zich daadwerkelijk voordoen. De afspraken over de hoogte van de weerstandsfactor liggen vast in de financiële verordening (artikel 12): "Voor de financiële positie geldt dat de weerstandsfactor niet lager mag zijn dan 1,0 en 1,4 het uitgangspunt is. Indien de weerstandsfactor lager is dan 1,0 is aanzuivering van de algemene reserve vereist. Indien de factor hoger is dan 1,4 dan kunnen reserves worden aangewend voor (nieuw) beleid".

Binnen de gemeente Arnhem kijken we niet alleen naar de weerstandsfactor, maar doen dit in onderlinge samenhang met andere financiële kengetallen. Wanneer er sprake zou zijn van een weerstandsfactor boven de 1,4 en deze ruimte zou worden ingezet voor nieuw beleid heeft dit namelijk ook een ander effect: het eigen vermogen van de gemeente vermindert en de solvabiliteit verslechtert.

Het totaalbeeld ziet er als volgt uit:

Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	**Begroting 2023**	**JV 2022**	**Prognose 2023**	**Begroting 2024**	**2025**	**2026**	**2027**
	90%	90%	90%	90%	90%	90%	90%
Bedragen x € 1.000							
Benodigde weerstandscapaciteit							
1. Gemeentebrede risico's	21.727	23.620	30.630	30.630	30.630	30.630	30.630
2. Corona risico's	671	345	0	0	0	0	0
3. Risico opvang vluchtelingen Oekraïne	1.806	1.556	0	0	0	0	0
Gemeentebrede risico's totaal	**24.203**	**25.521**	**30.630**	**30.630**	**30.630**	**30.630**	**30.630**
4. Risico's grondexploitatie	17.428	18.274	20.074	40.074	40.074	40.074	40.074
Totaal	**41.631**	**43.795**	**50.704**	**70.704**	**70.704**	**70.704**	**70.704**
Beschikbare weerstandscapaciteit							
1. Algemene reserve	37.936	81.963	64.079	53.140	71.100	63.136	60.648
2. Weerstandscapaciteit Grondbedrijf	20.933	15.809	16.609	17.109	17.109	17.109	17.109
3. Onvoorzien en strikt onvermijdbaar	1.039	1.039	889	1.039	1.039	1.039	1.039
Totaal	**59.907**	**98.810**	**81.576**	**71.288**	**89.247**	**81.283**	**78.795**
Weerstandsfactor	**1,4**	**2,3**	**1,6**	**1,0**	**1,3**	**1,1**	**1,1**
Ruimte t.o.v. weerstandsfactor 1,0	**18.276**	**55.015**	**30.872**	**584**	**18.543**	**10.579**	**8.091**
Ruimte t.o.v. weerstandsfactor 1,4	**1.624**	**37.497**	**10.591**	**-27.698**	**-9.738**	**-17.702**	**-20.190**

Voor 2024 komt de weerstandsfactor uit op 1,0. De toelichting op de verschillende onderdelen die de weerstandsfactor bepalen, is opgenomen in de volgende onderdelen van deze paragraaf.

Benodigde weerstandscapaciteit en risicoprofiel

Het risicoprofiel wordt bepaald door te inventariseren welke risico's er bestaan en de financiële effecten in te schatten wanneer ze zich voor doen. Daarbij wordt voor de gemeentebrede risico's gebruik gemaakt van de volgende indeling:

Risicoscore				
Klasse	Kans		Klasse	Geldgevolg
1	< of 1 x per 10 jaar	10%	1	< € 50.000
2	1 x per 5-10 jaar	30%	2	€ 50.000 - € 200.000
3	1 x per 2-5 jaar	50%	3	€ 200.000 - € 500.000
4	1 x per 1-2 jaar	70%	4	€ 500.000 - € 1.000.000
5	1 x per jaar of >	90%	5	> € 1.000.000

Op basis van een inschatting voor alle risico's van de kans dat het risico zal optreden en het mogelijk financieel gevolg, wordt met behulp van statistische kansberekeningen het mogelijke financieel gevolg van het risicoprofiel van alle risico's samen doorgerekend. De statistische berekeningen, die daarvoor worden gemaakt, zijn een hulpmiddel om te bepalen wat het bedrag is dat we als buffer aan moeten houden om risico's te kunnen afdekken, de zogenaamde benodigde weerstandscapaciteit.
Het voordeel van deze rekenmethodiek is dat rekening gehouden kan worden met het gegeven dat niet alle risico's zich tegelijkertijd voor zullen doen. Daardoor is het bedrag aan benodigde weerstandscapaciteit lager dan de optelsom van alle risicobedragen bij elkaar. Deze berekeningen zijn in combinatie met de beschikbare weerstandscapaciteit (de buffers voor risico's) de basis voor de hoogte van de weerstandsfactor.
Bij de bespreking van de begroting is het gebruikelijk om grote betekenis toe te kennen aan de hoogte van de weerstandsfactor. Dat is ook logisch, omdat het een belangrijke indicator vormt voor de financiële positie. Hierbij past wel een duidelijke kanttekening. Het inschatten van risico's met daarbij behorende bedragen en kansen is per definitie geen exacte wetenschap. Ook de berekeningen die op basis daarvan plaatsvinden zijn dat dus niet. Ze zijn een hulpmiddel om in totaliteit een bedrag te bepalen om als buffer voor risico's aan te houden. Enige relativering van de waarde van dit gegeven is zeker op zijn plaats. Daarnaast is het van belang om, zoals reeds is aangegeven, de financiële kengetallen in onderlinge samenhang te bezien en niet uit te gaan van één enkel kengetal als de weerstandsfactor.
Ook bij deze begroting zijn de gemeentebrede risico's en de risico's van het grondbedrijf geïnventariseerd om op die manier een beeld te krijgen van het risicoprofiel en benodigde buffer.

De volgende tabel laat zien wat het totale beeld van de benodigde weerstandscapaciteit is:

Benodigde weerstandscapaciteit	Begroting 2023	JV 2022	Prognose 2023	Begroting 2024
	90%	90%	90%	90%
Bedragen x € 1.000				
Benodigde weerstandscapaciteit				
Gemeentebrede risico's	21.727	23.620	30.630	30.630
Corona risico's	671	345	0	0
Risico opvang vluchtelingen Oekraïne	1.806	1.556	0	0
1. Gemeentebrede risico's totaal	**24.203**	**25.521**	**30.630**	**30.630**
Conjuncturele (marktrisico) en project specifieke risico's grondexploitatie	15.519	16.289	18.089	38.089
Strategisch bezit (mva)	1.813	1.873	1.873	1.873
Anterieure overeenkomsten	96	112	112	112
2. Risico's grondexploitatie	**17.428**	**18.274**	**20.074**	**40.074**
Totaal	**41.631**	**43.795**	**50.704**	**70.704**

Gemeentebrede risico's

Het geactualiseerde gemeentebrede risicoprofiel bestaat voor de begroting 2024 in totaal uit 107 risico's, terwijl het risicoprofiel bij het jaarverslag 2022 bestond uit 112 risico's.
De volgende mutaties in de risico's hebben plaatsgevonden:

- er zijn 14 nieuwe risico's, 19 risico's zijn vervallen en 24 risico's zijn gewijzigd;
- er zijn geen coronarisico’s meer opgenomen in het risicoprofiel. Van de 3 overgebleven coronarisico’s bij het jaarverslag 2022 is 1 risico vervallen en 2 risico’s zijn nu als een regulier gemeentebreed risico meegenomen;
- het algehele risico voor de opvang van vluchtelingen Oekraïne, maakt nog deel uit van de gemeentebrede risicoprofiel maar is in de tabellen niet meer als een aparte categorie weergegeven.
- er zijn 74 risico's met een financieel gevolg die de benodigde weerstandscapaciteit bepalen. In het jaarverslag 2022 waren dit er 77.

Een overzicht van grote gemeentebrede risico's die met name bepalend zijn voor de financiële omvang van de benodigde weerstandscapaciteit is opgenomen aan het einde van deze paragraaf. Deze risico's hebben op basis van de inschatting van de kans op voorkomen en het financieel gevolg de meeste invloed op het totale risicoprofiel. In het risicoprofiel is een aantal risico’s opgenomen dat niet in deze paragraaf worden beschreven, om mogelijke juridische en financiële benadeling bij openbaarmaking te voorkomen.

Het risicoprofiel voor de totale gemeentebrede risico's is bij deze begroting met € 5,1 miljoen toegenomen ten opzichte van het jaarverslag 2022. Deze toename is vooral veroorzaakt door de belangrijkste stijgers en dalers met een grote financiële impact, dit zijn:

Stijgers:
- *Opvang vluchtelingen Oekraïne*
  Het risico is opnieuw berekend, aantallen vluchtelingen en het bedrag per opvangplek per dag is bijgesteld, het financieel maximum van het risico is verhoogd van € 7,7 miljoen naar € 14,3 miljoen. De kans van het risico is aangepast van 25% in 30%.
- *Tariefstijgingen in de Zorg (Wmo en jeugdzorg)*
  Het risico is doorgerekend en is naar boven bijgesteld. De kans van het risico is op 80% gebleven. Het financieel minimum is verhoogd van 0 naar € 1,5 miljoen. Het financieel maximum is verhoogd van € 3,0 miljoen, naar € 4,0 miljoen.
- *Jeugdzorg – Volumestijging*
  De eerste helft van 2023 laat een groei in de kosten voor jeugdzorg zien, en wordt verwacht dat per jongere gemiddeld, zwaardere trajecten worden ingezet. Hiervoor is een nieuw risico is opgenomen met een kans van 90% en een financieel maximum van € 1,5 miljoen.
- *Jeugdzorg – Hervormingsagenda*
  Het Rijk heeft in het kader van landelijk gemaakte afspraken over de Hervormingsagenda Jeugdzorg voor de komende jaren kortingen ingeboekt op het budget dat gemeenten voor jeugdzorg ontvangen in het Gemeentefonds. Nog onduidelijk is of wettelijke aanpassingen in de Jeugdwet voldoende zijn om deze korting te compenseren. Hiervoor is een nieuw risico is opgenomen met een kans van 70% en een financieel maximum van € 1,5 miljoen.
- *Compensatie stijgende energielasten*
  Het financieel maximum van het risico is naar boven bijgesteld van € 1 miljoen naar € 2 miljoen.
- *Trolleyinfrastructuur*
  Het financieel maximum van het risico is aangepast, de kosten van afbouw van het trolleynet kunnen oplopen tot € 10 miljoen. De kans van het risico is laag ingeschat en is 10% gebleven.
- *Doelgroepenvervoer, aanbesteding in het geval vervoerscontracten niet worden verlengd aansluitend aan de initiële periode*
  Het risico is nu opgenomen met een kans van 90% en een financieel maximum van € 650.000. Het risico was niet gekwantificeerd.
- *Individuele studietoeslag*
  De nieuwe regeling individuele studietoeslag is overgegaan van aanvraag bijzondere bijstand naar een inkomensregeling. Rekening moet worden gehouden met een mogelijk tekort voor de gemeente. Hiervoor is een nieuw risico opgenomen met een kans van 60% en een financieel maximum van € 0,8 miljoen.

Dalers:
- *Inkomensregelingen (BUIG); maximaal eigen risico*
  Het risico is berekend en naar beneden bijgesteld. De kans van het risico is op 70% gebleven. Het financieel maximum is verlaagd van € 8,7 naar € 7,7 miljoen.

- *Zorgpartijen in financiële problemen*
  Het risico is opnieuw ingeschat. Het financieel maximum van het risico is verlaagd naar € 1,5 miljoen dit was € 2 miljoen, de kans van het risico is verlaagd van 90% naar 50%.
- *Aanpassing woonplaatsbeginsel Jeugdzorg*
  Het risico is komen te vervallen, dit is in de begroting opgenomen.

Nieuwe risico's zonder geldgevolg

Van de 33 in het risicoprofiel opgenomen risico's zonder geldgevolg zijn er bij deze begroting 8 nieuw opgenomen. Bij deze risico's is nog niet duidelijk in welke mate ze zich zouden kunnen voordoen. Het gaat hierbij om de volgende risico's:

- *Indexaties incidenteel*
  Gelet op de onzekerheid omtrent toekomstige kostenontwikkelingen zijn bij de Begroting 2024 sommige budgetten alleen incidenteel geïndexeerd. Mogelijk dat er ook in de toekomst sprake zal zijn van bovengemiddelde prijsstijgingen. Hiermee ontstaat het risico dat voor na 2024 de in de begroting opgenomen budgetten ontoereikend zullen zijn als er geen afdoende beheersmaatregelen worden genomen om deze risico's te verkleinen/te elimineren of er geen extra middelen beschikbaar gesteld worden om het structureel te dekken. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om energiekosten voor eigen gebruik, of compensatie voor stijgende (energie)kosten bij subsidiepartners en verbonden partijen.
- *Video Observatie Systeem*
  In 2023 wordt een aanbesteding opgestart voor het onderhoud (en vervanging) van het Video Observatie Systeem. Dit systeem is noodzakelijk voor het zorgen voor een veilige binnenstad. Er is budget beschikbaar maar het is nog onduidelijk of hiervoor een extra investering gedaan moet worden.
- *Indexatie bouwkosten onderwijshuisvesting*
  Scholen ontvangen een beschikking voor de bouw van huisvesting. Bij de hoogte van de beschikking wordt rekening gehouden met indexatie tot aan het moment van oplevering. Risico bestaat echter dat de prijsstijgingen in de periode van beschikking tot aan moment oplevering hoger zijn dan waar bij de indexatie rekening mee is gehouden. In principe is dit het risico voor de scholen echter in de praktijk kunnen deze prijsstijgingen niet altijd door schoolbesturen opgevangen worden waardoor dit mogelijk ook een risico voor de gemeente Arnhem betekent.
- *Beschermd Wonen objectief verdeelmodel*
  Het objectief verdeelmodel Beschermd Wonen wordt met een ingroeipad van 10 jaar ingevoerd. In de eerste 6 jaar vindt een afbouw van historisch budget per centrumgemeente plaats en in 10 jaar een opbouw van objectief budget naar gemeente. De kans bestaat dat de uitstroom van bestaande cliënten langzamer gaat dan de afbouw van historisch budget. Ook bestaat het risico dat het aantal nieuwe cliënten afwijkt van het verwachtte aantal op basis van het objectieve verdeelmodel. Hierdoor ontstaat het risico dat de werkelijke lasten groter zijn dan de begrote lasten. Tot slot bestaat het risico dat het Rijk het budget voor Beschermd Wonen naar beneden bijstelt.
- *Vergrijzing*
  Door toenemende vergrijzing stijgt de vraag naar zorg. Hierdoor ontstaan mogelijk capaciteitsproblemen en financiële tekorten. Dit speelt bij zorgvormen als woningaanpassingen en hulpmiddelen, huishoudelijke hulp, vervoer en groepsbegeleiding.
- *Toekomstbestendige JGZ / AGZ*
  De uitvoering van de verschillende GGD-taken staat onder grote druk als gevolg van diverse ontwikkelingen in de algemene gezondheidszorg (AGZ) en jeugdgezondheidszorg (JGZ). Dit blijkt ook uit een extern gehouden onderzoek.
- *Capaciteit en kwaliteit bezetting JGZ / AGZ*
  Onvoldoende deskundig en bevoegd personeel aanwezig en ondercapaciteit binnen JGZ / AGZ (onder andere op forensisch artsen). Dit geldt ook voor de najaarscampagne en de financiering daarvan.
- *Toekomstbestendig Lokaal Aanbod (DVO)*
  Naast het regionaal basispakket voert VGGM lokaal extra zorg uit voor zowel wettelijke als niet-wettelijke producten. Om dit aanbod toekomstbestendig te houden is er meerjarige financiële dekking nodig en vindt binnen VGGM een efficiencyslag plaats door de administratieve lastendruk op personeel en staf sterk te verminderen. De zorg is complexer geworden, waardoor het aantal producten binnen het lokaal aanbod is toegenomen. Inzet van capaciteit tussen regionaal en lokaal aanbod eveneens. De huidige wijze van financiering van het lokaal aanbod (éénjarig en op basis van P*Q), leidt tot instabiliteit in de begroting, onzekerheid over baangarantie van JGZ-medewerkers, registratiedruk voor professionals en een tijdrovende offerte- en verantwoordingscylus. Om een hogere kostprijs te voorkomen is bredere inzet noodzakelijk. Advies is om te werken met 4jarige financiering in de vorm van lumpsum met inspanningsverplichting.

Zorgprofessionals kunnen dan bijvoorbeeld zelf keuze maken in de te leveren zorg. Gemeente Arnhem zal kritisch moeten kijken welk lokaal aanbod toegevoegd kan worden aan het regionaal aanbod en dit op een andere wijze te in te kopen, te bekostigen en te verantwoorden.

Grondexploitatie risico's

Het risicoprofiel van de grondexploitaties is geactualiseerd bij de opstelling van Financiële Jaarrapportage Projecten (FJP) 2022. Het geactualiseerde risicoprofiel is meegenomen in het Jaarverslag 2022.
In relatie tot de verplichte tussentijdse winstnemingen wordt in het BBV een onderscheid gemaakt in het conjuncturele risico (marktrisico) en project specifieke risico's.

Gebruikelijk is dat bij de begroting de risico's voor de grondexploitatie worden aangehouden zoals deze zijn geactualiseerd en vastgesteld bij de FJP en meegenomen in het jaarverslag.
Het aangaan van de nieuwe gebiedsexploitaties bij de verstedelijkingsopgave brengt echter ook nieuwe risico's met zich mee, die zich vertalen in een beslag op de beschikbare weerstandscapaciteit en die een aanzienlijke ophoging van het risicoprofiel betekenen. Vanwege de omvang zijn de risico's voor de gebiedsexploitatie Spoorzone Arnhem-Oost en Ontwikkelingsperspectief Kronenburg in beeld gebracht en al bij deze begroting meegenomen:

- *Ontwikkelperspectief Kronenburg*
  De grondexploitatie Kronenburg is in februari 2023 vastgesteld. De projectspecifieke risico's en daarbij opgeteld het conjuncturele risico voor Kronenburg komen uit op een bedrag van € 1,8 miljoen. Dit bedrag is bij het risicoprofiel Begroting 2024 (jaarschijf 2023) opgenomen.
- *Spoorzone Arnhem-Oost*
  Voor de verstedelijkingsopgave Spoorzone Arnhem-Oost worden naar verwachting begin 2024 meerdere grondexploitaties vastgesteld, die dan bij de FJP 2023 worden meegenomen. Voor de totale risico's van de Spoorzone is op basis van meerdere scenario's een inschatting gemaakt, uitgegaan wordt van een bedrag van € 20 miljoen voor het risicoprofiel Begroting 2024. Bij de vaststelling van de grondexploitaties wordt het risicoprofiel geactualiseerd.

Het risicoprofiel voor de grondexploitatie risico's is bij deze begroting met € 21,8 miljoen toegenomen ten opzichte van het jaarverslag 2022.

Conclusie risicoprofiel

Zoals toegelicht is het totale risicoprofiel voor de gemeentebrede en de grondexploitatie risico's, ten opzichte van eerdere inschattingen bij de Jaarrekening 2022, met € 26,9 miljoen gestegen.

Beschikbare weerstandscapaciteit

In dit onderdeel van de paragraaf is een korte toelichting opgenomen op de beschikbare weerstandscapaciteit. In de volgende tabel is het totale beeld van de beschikbare weerstandscapaciteit opgenomen:

Beschikbare weerstandscapaciteit	Begroting 2023	JV 2022	Prognose 2023	Begroting 2024
	90%	90%	90%	90%
Bedragen x € 1.000				
Beschikbare weerstandscapaciteit				
Stand Algemene reserve per 1-1	75.634	79.591	81.963	64.079
+ Toevoegingen	0	15.836	0	0
- Onttrekkingen	-37.698	-37.331	-37.130	-10.939
- Resultaat voor resultaatbestemming / Prognose resultaat		23.866	19.246	
1. Algemene reserve per 31-12	**37.936**	**81.963**	**64.079**	**53.140**
BR Grondexploitatie	19.171	14.309	15.109	15.109
BR Strategische posities	1.500	1.500	1.500	1.500
BR Voorstudies	262	0	0	500
2. Weerstandscapaciteit Grondbedrijf	**20.933**	**15.809**	**16.609**	**17.109**
3. Onvoorzien en strikt onvermijdbaar	**1.039**	**1.039**	**889**	**1.039**
Totaal	**59.907**	**98.810**	**81.576**	**71.288**

Algemene reserve
De verwachte stand 2024 en het meerjarig verloop van de algemene reserve wordt bepaald door de volgende factoren:

- Besluitvorming uit vorige begrotingsjaren die doorwerkt in het verloop van de algemene reserve.
- De prognose van de uitkomst van het jaarresultaat voor 2023, zoals opgenomen in Turap-2 en Turap-1. Als gevolg van het totale verwachte jaarresultaat neemt de algemene reserve in 2023 (per 31-12) toe met € 19,2 miljoen.
- Voorstellen voor verrekening met de algemene middelen in deze Begroting 2024.

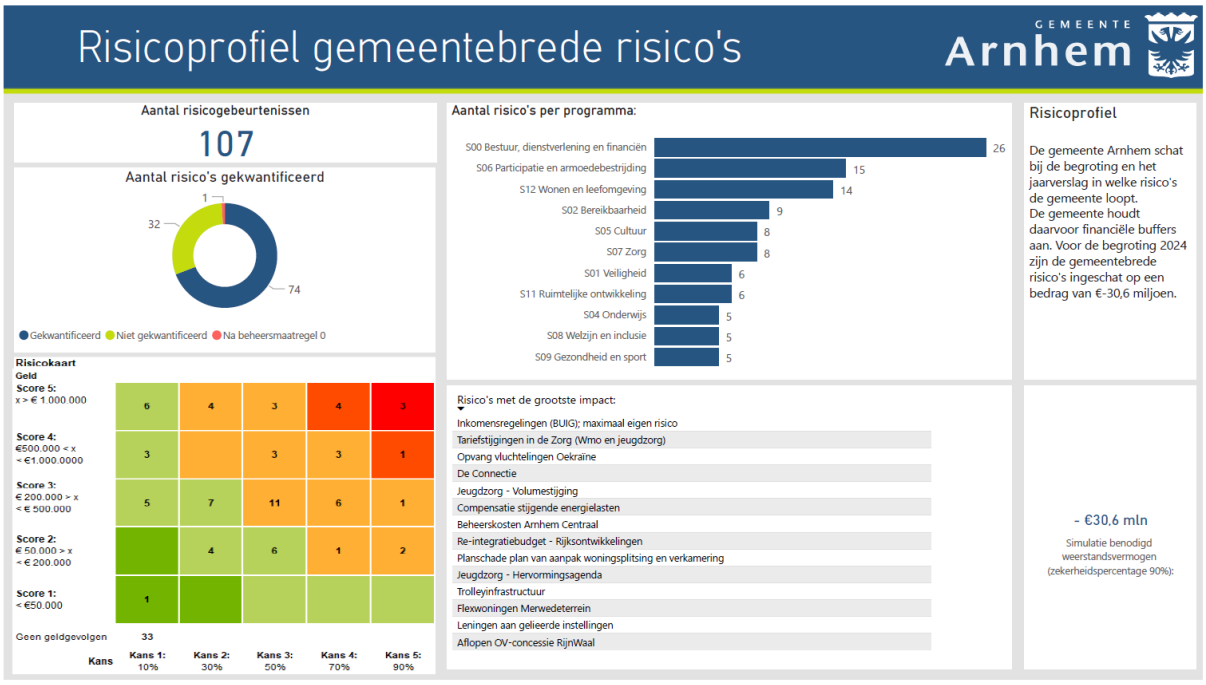
Reserves grondexploitaties
De ontwikkeling van het weerstandsvermogen van het grondbedrijf wordt in de paragraaf Grondbeleid toegelicht. In het verloop van de BR grondexploitatie zijn herziene ramingen van de grondexploitaties conform de Financiële Jaarrapportage Projecten 2022 verwerkt.

Onvoorzien en strikt onvermijdbaar
De post onvoorzien en strikt onvermijdbaar van € 1,0 miljoen is bij de Begroting 2024 ingezet als beschikbare weerstandscapaciteit.

Conclusie beschikbare weerstandscapaciteit
De totale beschikbare weerstandscapaciteit is bij de Begroting 2024 gedaald met € 27,5 miljoen ten opzichte van de vorige stand bij de Jaarrekening 2022.

Belangrijkste risico's

In onderstaande afbeelding worden de gegevens van het gemeentebrede risicoprofiel samengevat weergegeven:

Hieronder worden de belangrijke gemeentebrede risico's (met hoogste invloed% en risicoscore) toegelicht, die samen ongeveer 70% uitmaken van de totale omvang van de benodigde weerstandscapaciteit van € 30,6 miljoen voor het risicoprofiel.

Er wordt een onderverdeling gemaakt van de belangrijke risico's per programma en portefeuilleonderdeel:

Risicogebeurtenis	Kans	Geld	Geld (Max)	Risico score	Invloed (%)	Gewijzigd t.o.v. Jaarrekening 2022
S00 Bestuur, dienstverlening en financiën						
Bedrijfsvoering						
De Connectie	4	5	€ 3.850.000	20	7,8%	Gewijzigd+
De begroting van de BVO De Connectie kent een aantal onzekerheden dat een risico vormt: -Grote projecten zoals de investeringen in de ICT infrastructuur, informatieveiligheid en privacy leiden mogelijk tot meerkosten (maximaal financieel gevolg € 300.000); -Frictie: risico op frictiekosten als gevolg van: boventalligheid; wegvallen dienstverlening aan De Connectie; afbouw formatie door harmonisering. (maximaal financieel gevolg € 350.000); -Outputfinanciering: risico dat de invoering van outputfinanciering een hogere bijdrage voor Arnhem tot gevolg heeft. (niet gekwantificeerd); - Overige risico's die samenhangen met De Connectie (maximaal financieel gevolg € 3.200.000); -Het risico bestaat dat als de kwaliteit van de uitvoering daalt, dit onvoldoende tijdig wordt gesignaleerd met mogelijke financiële consequenties (meerkosten als gevolg van maat- en meerwerk) tot gevolg.						
Financiën						
Leningen aan gelieerde instellingen	1	5	€ 8.000.000	5	1,8%	Ongewijzigd
De gemeente Arnhem verstrekt leningen aan gelieerde instellingen ten behoeve van het realiseren van activiteiten die nauw grenzen aan het gemeentelijke beleid.						
S02 Bereikbaarheid						
Mobiliteit						
Trolleyinfrastructuur	1	5	€ 10.000.000	5	2,3%	Gewijzigd+
Er bestaat het risico van nieuwe OV concessie door de provincie. Vraag is of de provincie wil meegaan in het in stand houden van Arnhem Trolleystad. Het gaat hier om de OV concessie periode 2026-2036. Kans is erg klein maar mogelijk zou Arnhem met kosten van afbouw trolleynet te maken kunnen krijgen. De kosten van afbouw trolleynet kunnen oplopen tot € 10 miljoen. Naar verwachting zal het bestek voor de nieuwe OV concessie in de zomer van 2024 0f 2025 op de markt gezet worden. Wanneer in dat bestek staat dat de trolley gecontinueerd moet worden kan dit risico komen te vervallen. De gemeente Arnhem zal bij de provincie pleiten voor continuering.						
Aflopen OV-concessie RijnWaal	2	5	€ 1.300.000	10	1,8%	Ongewijzigd
Op dit moment krijgt de gemeente Arnhem een jaarlijkse vergoeding voor de trolley gerelateerde kosten binnen de huidige OV-concessie afspraken. Het aanbesteden van de nieuwe OV-concessie is uitgesteld tot 2024. Voor de periode 2022-december 2024 en december 2024-juni 2026 werkt de provincie met een noodconcessie. De jaarlijkse vergoeding van € 1,3 miljoen van de provincie is tijdens de noodconcessies gecontinueerd. Voor de nieuwe concessieperiode vanaf juni 2026 zullen in 2023/2024 nieuwe afspraken gemaakt worden met de provincie.						
S06 Participatie en armoedebestrijding						
Werk en Inkomen						
Inkomensregelingen (BUIG); maximaal eigen risico	4	5	€ 7.700.000	20	12,5%	Gewijzigd-
Op BUIG geldt, middels de vangnetregeling, een maximaal eigen risico van 10% (gekoppeld aan de hoogte van het budget). Het maximaal eigen risico bedraagt op basis van het voorlopige BUIG € 10,7 mln. Op basis van de begrotingssystematiek BUIG van Arnhem wordt voorgesteld in de exploitatie rekening te houden met een tekort van € 3,0 mln. Het verschil tussen het maximale eigen risico en het tekort in de begroting a € 7,7 mln. is opgenomen.						
Re-integratiebudget - Rijksontwikkelingen	4	5	€ 2.200.000	20	3,2%	Gewijzigd+
Het re-integratiebudget staat onder druk. Er is geen ruimte voor extra zaken. De participatiemiddelen zijn onder andere nodig om de ambitie in de begroting op het gebied van werk te realiseren. Onder andere vanwege rijks ontwikkelingen bestaat het risico dat niet op het juiste moment geld beschikbaar is om in te zetten: We zijn bezig met een intensivering op beschut werk, maar gaan het aantal volgens de behoefteraming van het rijk (218 beschutte werkplekken) voorlopig niet halen. Op basis van deze behoefteraming 2023 bedraagt het maximale financiële risico circa € 2,2 miljoen. Vanaf 2023 hebben we hier (deels) middelen voor gereserveerd. We lopen financieel risico als het rijk besluit de financiering van beschut werk aan te passen. - Om de doelstellingen rondom de banenafspraak te halen zal het aantal mensen dat in aanmerking komt voor de banenafspraak de komende jaren toenemen. Het risico is dat ook hiervoor geen ruimte is in het re-integratiebudget. De omvang van het dekkingstekort bij basisbanen is vergelijkbaar met beschut werk. Op dit moment is hiervoor nog geen financiële vertaling gemaakt. - Door de op 1 januari 2020 in werking getreden Wet Arbeidsmarkt in balans (WAB) bestaat de kans dat de financiële ruimte voor de grote opgave van de verschillende doelgroepen uit de participatiewet steeds kleiner wordt. - Er zijn landelijk ideeën over het toewerken naar een regionaal sociaal werkbedrijf. Dit kan effect hebben op Scalabor en de roep om invloed vanuit de regio kan dan groter worden. - De vertaling van HUG naar inzicht in kans op werk en het traject wat daarbij hoort ontbreekt nog. Door monitoring komt steeds meer zicht op nieuwe instroom, maar van het totale bestand ontbreekt nog een groot deel aan inzicht. Het risico op het maken van een goede						

prognose van zowel kosten als resultaat (op uitstroom) blijft hierdoor lastig.
- Het begrote budget voor re integratie in 2024 is € 8,8 miljoen. Dat maakt het risico 25% van het totale begrote budget.

Armoedebeleid						
Compensatie stijgende energielasten	5	5	€ 2.000.000	25	4,1%	Gewijzigd+

Door de stijgende energielasten kunnen inwoners in de financiële problemen komen. In 2023 wordt er waarschijnlijk weer energietoeslag verstrekt (goedkeuruing wet wordt verwacht in september). We ontvangen hiervoor middelen van het rijk. In Arnhem hanteren we hiervoor ruimere regels dan het rijk en hebben we hogere uitvoeringskosten dan wordt vergoed. Hiervoor hebben we geen dekking. In 2023 worden studenten waarschijnlijk uitgesloten, zij worden doorverwezen naar bijzondere bijstand. Als we hier onvoldoende compensatie voor ontvangen, dan leidt ook dat tot een overschrijding van het budget Bijzondere Bijstand.

S07 Zorg						
WMO en sociale wijkteams en Jeugd /Jeugdzorg						
Tariefstijgingen in de Zorg (Wmo en jeugdzorg)	5	5	€ 4.000.000	25	10,1%	Gewijzigd+

Gemeenten zijn op basis van landelijke regelgeving verplicht reële tarieven voor wmo- en jeugdzorgvoorzieningen te hanteren. Op het moment vinden er in het zorgveld diverse CAO-verhogingen van personeelssalarissen plaats met een doorwerking naar tarieven. Daarnaast moeten we 'concurreren' met zorgaanbod dat wordt geleverd uit andere wetten en vergoedingen die daarin worden gehanteerd (o.a. Wet Langdurige Zorg), en is er sprake van personeelstekorten waardoor salarissen in de zorg extra kunnen stijgen. Ook wordt vanaf medio 2024 opnieuw zorg ingekocht, wat een natuurlijk moment is om het reëele karakter van de tarieven opnieuw te bepalen. Deze ontwikkelingen en factoren kunnen ertoe leiden dat we de zorgtarieven moeten verhogen, hoger dan waar in de begroting rekening mee is gehouden (o.a. via de jaarlijkse indexering).

Jeugd /Jeugdzorg						
Jeugdzorg - Volumestijging	5	5	€ 1.500.000	25	4,2%	Nieuw

In de kostenprognose Jeugdzorg die is afgegeven voor de Perspectiefnota 2024, wordt uitgegaan van een afvlakking van de groei die we met name in de tweede helft van 2022 zagen. Deze verwachting blijkt te positief te zijn geweest en zien we ook in de eerste helft 2023 een groei in de kosten, overigens niet in de aantallen cliënten. Dit laatste duidt erop dat er per jongere gemiddeld intensievere, zwaardere trajecten worden ingezet. Tevens zien we dat het verzilveringspercentage van de toegewezen jeugdzorg op een structureel hoger niveau lijkt uit te komen dan in voorgaande jaren.

Jeugdzorg - Hervormingsagenda	4	5	€ 1.500.000	20	3,0%	Nieuw

Het Rijk heeft in het kader van landelijk gemaakte afspraken over de Hervormingsagenda Jeugdzorg voor de komende jaren kortingen ingeboekt op het budget dat gemeenten voor jeugdzorg ontvangen in het Gemeentefonds. Een heel specifieke korting betreft het bedrag van € 511 miljoen dat het Rijk in 2025 in het Gemeentefonds heeft ingeboekt als uitvloeisel van het landelijk coalitie-akkoord Rutte IV. De afspraak die hierover met de VNG is gemaakt dat deze korting niet ten koste zou gaan van gemeenten omdat hiertegenover landelijke aanpassingen in de Jeugdwet zouden staan. Onduidelijk is nog waaruit deze wettelijke aanpassingen bestaan en of deze voldoende zijn om deze korting te compenseren. In het algemeen geldt of de door het Rijk ingeboekte bezuinigingen op het landelijk budget Jeugdzorg realistisch van aard zijn, zowel macro gezien als op het individuele niveau van de gemeente.

S08 Welzijn en inclusie						
Asiel, Vluchtelingen en inburgering						
Opvang vluchtelingen Oekraïne	2	5	€ 14.300.000	10	10,0%	Gewijzigd+

De oorlog in Oekraïne heeft geleid tot een grote vluchtelingenstroom, ook in Nederland. In Arnhem worden tot nu toe ruim 700 vluchtelingen opgevangen door de gemeente op cruiseschepen en in noodopvang in een voormalige school en tijdelijke woonunits. Daarnaast bieden particulieren nog opvang aan ca. 200 mensen in Arnhem. Het rijk stelt tijdelijk een normbedrag beschikbaar ter dekking van de dagelijkse kosten die de gemeente maakt i.v.m. de opvang. Dit bedrag is € 83 per opvangplek per dag. Het risico bestaat dat de opvang langer duurt of de gemeentelijke kosten hoger zijn dan waarin de tijdelijke regeling voorziet. Het rijk heeft wel aangegeven dat gemeenten de werkelijke kosten vergoed krijgen als in betekenende mate afgeweken wordt van het normbedrag. Daarnaast bestaat het risico dat al aangegane verplichtingen niet vergoed worden na aflopen van de regeling.
De meer indirecte gevolgen van de oorlog, zoals het macro-economisch effect en lange termijn effecten van de vluchtelingenstroom binnen Europa zijn niet nader gekwantificeerd.

S12 Wonen en leefomgeving						
Openbare ruimte						
Beheerskosten Arnhem Centraal	3	5	€ 3.000.000	15	3,4%	Ongewijzigd

Naar aanleiding van de stand van het onderzoek dat wordt uitgevoerd naar alle lekkages op AC is het aannemelijker dat er verregaande herstelmaatregelen noodzakelijk zijn. Het 'slechts' treffen van beheer(s)maatregelen is niet afdoende en kan op de lange termijn naar verwachting ook teveel schade toebrengen aan de levensduur en kwaliteit van het beton.
Aannemer is intussen gedagvaard. Een 'overzichtelijke' lekkage in de fietsenstalling is voor rekening van de gemeente verholpen. Daarnaast lijken veel herstelmaatregelen noodzakelijk te zijn in het gebied wat wordt toegerekend aan de openbare ruimte en daarmee ook onder de verantwoordelijkheid van de gemeente valt. Dit ondanks dat ProRail en NS-stations ook nadrukkelijk partij zijn in het verhelpen van de lekkages.

Wonen						
Planschade plan van aanpak woningsplitsing en verkamering	3	5	€ 2.700.000	15	3,1%	Ongewijzigd

Op 16 december 2020 is het facetbestemmingsplan woningsplitsing en verkamering onherroepelijk geworden. Dit bestemmingsplan beperkt de bouw- en gebruiksmogelijkheden van eigenaren. Hierdoor bestaat er een risico op planschadeclaims van eigenaren en andere rechthebbenden. Het verzoek om planschade kan tot vijf jaar na het onherroepelijk worden van het bestemmingsplan worden ingediend (tot eind 2025). Het risico op planschadeclaims is aan de orde voor het gebied (Spijkerkwartier e.o) waarvoor per juli 2019 een Voorbereidingsbesluit gold. Omdat voor de rest van de stad geldt dat het college tijdig kenbaar maakte dat een facetbestemmingsplan in voorbereiding was, konden eigenaren anticiperen op het nieuwe beleid, en is het risico voor het grootste deel van de stad gemitigeerd.

Flexwoningen Merwedeterrein	1	5	€ 10.000.000	5	2,3%	Ongewijzigd

De corporaties en de gemeente hebben in de intentieovereenkomst afspraken gemaakt waardoor over tien jaar naar verwachting een locatie wordt aangewezen waar de woningen permanent naartoe worden verplaatst. Indien na 10 jaar, na inspanning van de corporaties en gemeente, onverhoopt toch geen vervolglocatie(s) is gevonden, wordt indien en voor zover mogelijk aanspraak gemaakt op de Herplaatsingsgarantie van het Rijk. Bij het nemen van het besluit door de corporaties om te investeren in de bouw van deze woningen hebben zij voldoende zekerheid nodig over een minimale duur dat de woningen geëxploiteerd kunnen worden. De gemeente zegt daarom in de intentieovereenkomst toe dat op minimaal één van de mogelijke vervangende locaties herplaatsing mogelijk wordt gemaakt. Als dit, tegen de verwachting in en ondanks inspanningen van alle partijen, niet lukt, dan is de gemeente aansprakelijk voor de schade die de corporaties dan lijden. Het gaat daarbij om de investeringskosten van de woningen voor zover nog niet terugverdiend uit de verhuur en verkoop aan derden. Indien de corporaties geen of niet voldoende inspanning hebben geleverd voor het vinden van eigen locaties, dan dragen de corporaties 50% van dit risico. De kans is zeer klein dat het risico zich voordoet, maar het heeft wel een grote omvang (tot ca.€ 10 miljoen).

Onderhoud kapitaalgoederen

Kapitaalgoederen zijn investeringsgoederen met een groot maatschappelijk nut die de gemeente nodig heeft voor het uitvoeren van haar taken. Deze goederen hebben doorgaans een hoge vervangingswaarde en gaan meerdere jaren mee. De kapitaalgoederen bestaan uit het groen en water in onze stad, speelplekken, de wegen en riolering civiele kunstwerken (bruggen, tunnels en viaducten), de openbare verlichting, het trolley netwerk, de verkeersregelinstallaties en -voorzieningen, de afvalinzamelvoorzieningen en het gemeentelijk vastgoed.

Inleiding

Deze paragraaf beschrijft de onderhoudstoestand van de kapitaalgoederen die gezamenlijk de openbare ruimte van Arnhem vormen.. Met het onderhoud van deze kapitaalgoederen is een aanzienlijk deel van de begroting gemoeid. De kosten worden deels gedekt uit exploitatiebudgetten en, daar waar het gaat om vervanging of levensduur verlengend (groot)onderhoud, uit investeringsbudgetten. In het laatste deel van de paragraaf is het financiële beeld per onderdeel weergegeven.
De kapitaalgoederen maken een goed gebruik van de openbare ruimte mogelijk en maken deze aantrekkelijk. Onderstaande tabel geeft een indruk van de omvang van kapitaalgoederen in de openbare ruimte van Arnhem.

Onderdelen	**Areaal (afgerond)**
Groen, incl. Bossen en parken	5.850.000 m2 gazon en gras 2.365.000 m2 bos 660.000 m2 struweel 300.000 m2 heesters 130.000 m2 hagen
Bomen	47.000 stadsbomen, waarvan 576 buitengewone/toekomst bomen
Stedelijk Water	800 km (vrij verval) riolering 70 km persleiding 9 km infiltratieriool 51 km drukriolering 24.600 putten
Wegen	2.833.000 m2 gesloten verharding (asfalt en beton) 4.981.000 m2 open verharding (klinkers, tegels etc.) 283.000 m2 half verharding
Openbare verlichting (OVL)	30.000 lichtmasten 31.000 armaturen 930 km OVL netwerk
Civieltechnische kunstwerken	305 bruggen en viaducten 23 tunnels 414 grondwerende constructies 393 trappen
Verkeer	85 verkeersregelinstallaties 29 verkeerscamera's 790 bewegwijzeringsobjecten
Trolley	3.700 masten 57 km bovenleiding 25 km voedingskabel
Spelen	365 speellocaties 2000 speeltoestellen 124 sportvelden
Inzamelvoorzieningen	Verzamelcontainers: 241 GFT 130 glas 328 papier 328 PMD 1306 Restafval Minicontainers aan huis: 141.000 (GFT, PBD, papier)
Beeldende kunst	134 kunstwerken 28 herdenkingsmonumenten

Van beleid naar beheer

Met het beheer van de openbare ruimte kunnen we naast het in stand houden van de bestaande functionaliteiten ook bijdragen aan het realiseren van de vele ambities die Arnhem heeft. We willen de openbare ruimte waarde gestuurd en toekomstgericht beheren, waarbij de gebruiker centraal staat. Daarnaast willen we met het beheer van de openbare ruimte bijdragen aan de hoofddoelen uit het Coalitieakkoord 2022 - 2026: een toekomst bestendig Arnhem, een levendige groene creatieve en kunstzinnige stad. Een stad waar mens en dier prettig wonen in leefbare wijken.

De doelen voor de openbare ruimte zijn afgeleid van wet- en regelgeving, de missie van de gemeente, zoals onder meer bepaald in genoemd coalitieakkoord en door de raad vastgestelde vigerende visie- en beleidsdocumenten. Volgens het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) moet er een structureel sluitende begroting zijn waarbij voldoende middelen moeten worden geraamd voor onderhoud van de kapitaalgoederen. De provincie ziet daar in haar toezichthoudende rol ook op toe.

Naast het voldoen aan de gestelde kaders is het van belang om bij het beheer en onderhoud in te spelen op de dynamiek die de stad kent. De ruimtelijke samenloop van de beheeropgaven wordt in kaart gebracht en de samenhang met andere ruimtelijke ontwikkelingen beoordeeld. Daarna worden vervolgens kosten, kansen en risico's en beschikbare capaciteit afgewogen. Op basis daarvan komt een onderhoudsplanning tot stand. Door te sturen op samenloop werken we zo efficiënt mogelijk en door werkzaamheden te combineren proberen we de overlast zo minimaal mogelijk te houden.

Samen geven beleid en beheer vorm aan de openbare ruimte. We werken hierin samen met de inwoners van Arnhem, bedrijven en andere stakeholders in de openbare ruimte. Een complex proces, waarbij 'beheerbewust ontwerpen' en 'ontwerpbewust beheren' de kerningrediënten moeten zijn. Ambities en transities die hierin expliciet meegenomen worden zijn politieke keuzes/ ambities binnen de gemeente Arnhem en betreffen opgaven op het gebied van energietransitie, klimaatadaptatie, duurzaamheid, gezondheid, en burgerparticipatie.

Meetbare kwaliteit openbare ruimte (beeldkwaliteit)

Met de basiskwaliteit geven we aan wat we in Arnhem nastreven met de openbare ruimte. Deze basiswaarden zijn stabiel en veranderen niet zo snel. De in deze Begroting opgenomen basiskwaliteit vormt de basis voor het bepalen van de beheerstrategie. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de beeldkwaliteit systematiek van CROW om te meten of de openbare ruimte kwalitatief op het gewenste niveau is. In deze systematiek wordt met behulp van beeldmeetlatten vastgelegd aan welke beeldkwaliteit de openbare ruimte moet voldoen. In onderstaande tabel wordt weergegeven welke kwaliteitsniveaus er voor de openbare ruimte door Arnhem als basis worden gehanteerd.

Met uitzondering van het centrum en de winkelcentra is het onderhoud sober en doelmatig te noemen waarbij de opgave is om de stad met zo weinig mogelijk middelen schoon heel en veilig te houden.

Naast het sturen op deze technische staat van onderhoud proberen we ook steeds meer het aspect beleving een rol te laten spelen bij het beheren van de openbare ruimte.

We willen Arnhem radicaal vergroenen. Deze begroting voorziet dan ook in een kwalitatieve en kwantitatieve impuls in onze groenstructuur, groene wijken en bomen maar ook het verminderen van het verharde oppervlak. Dit heeft ook consequenties voor onze beheeropgave. Wat aangelegd wordt moet immers ook onderhouden worden. Vooralsnog lijken de beschikbare middelen toereikend. We gaan dit de komende jaren volgen.

Onderdeel	Centrum	Winkelcentra	Wijken	Bedrijfs-terreinen	Bossen Parken	Hoofd infra	Fietspaden
Groen / bomen	A	A	B / C*	B / C*	A / B*	-	-
Speelvoorzieningen	B	B	B	B	B	-	-
Verhardingen*	A	A	C / D**	B	B	B	A /B
Verkeerregelinstallaties	B	B	B	B	B	B	B
Verkeersvoorzieningen	B	B	B	B	B	B	B
Civieltechnische Kunstwerken	B	B	B	B	B	B	B
Beeldende Kunst	B	B	B	B	B	B	B
Openbare Verlichting	B	B	B	B	B	B	B
Stedelijk Waterbeheer	B	B	B	B	B	B	B
Trolley Infrastructuur	A	A	B	-	-	B	-

Tabel Overzicht beeldkwaliteit die in de gemeente Arnhem worden nagestreefd per onderdeel uitgesplitst naar gebiedstypen.

** Voor nadere toelichting op dit onderscheid zie de tekst bij de onderdelen wijkgroen, bomen en parken en bossen*

*** Toelichting beeldkwaliteit D bij verhardingen; deze beeldkwaliteit wordt toegestaan bij de parkeervakken in de woonwijken.*

Beeldkwaliteitsniveau		Technische kwaliteit
Zeer goed	A+	(Zo goed als) nieuw; perfect onderhouden
Goed	A	Technisch goed in orde
Voldoende	B	Heel en veilig
Matig	C	Discomfort; enige hinder; veiligheid komt in het geding
Slecht	D	kans op kapitaalvernietiging; functieverlies

Beeldkwaliteitsniveaus conform CROW Beeldkwaliteit Systematiek

Samenvattend beeld

Onderstaand is per onderdeel een beschrijving gegeven van de huidige onderhoudssituatie en geplande inzet om de kwaliteit op peil te houden. Samenvattend kan worden gesteld dat het op dit moment lukt om met de beschikbare middelen het areaal op het gewenste niveau te onderhouden. Daarbij streven we er naar ook bij te dragen aan de vele ambities die we in de stad willen realiseren. Het combineren van opgaven en het participatieproces maakt de projecten echter ook steeds complexer en daarmee moeilijker te plannen. De beperking met betrekking tot de beschikbare capaciteit (zowel intern als extern) dwingt ons tot het maken van keuzes wat we wel en niet kunnen doen. De bestemmingsreserve groot onderhoud maakt het mogelijk de fluctuaties in jaarlijkse uitgaven, op te vangen.

Bij het beheer en onderhoud van de openbare ruimte hebben we ook te maken met prijsstijgingen. De jaarlijks repeterende investeringsbudgetten en exploitatiebudgetten voor onderhoud en periodieke vervanging in de openbare ruimte zijn geactualiseerd naar het prijspeil 2024 (ca.5 %). Dit op basis van de BDB-index Grond-, weg, en waterbouw.

Het beheer van veel elementen in de openbare ruimte heeft een sterke relatie met de het stedelijk programma Wonen en leefomgeving (S12). De specifieke ambities en plannen op dit vlak zijn in dat onderdeel van de deze begroting nader beschreven
De beleidsmatige invulling voor de kapitaalgoederen die een relatie hebben met mobiliteit (zoals verhardingen, verkeersvoorzieningen, trolley, openbare verlichting en kunstwerken) is te vinden in programma Bereikbaarheid (S02).
Voor de onderdelen afval en riolering is er een relatie met de afvalstoffenheffing en de rioolheffing. Hierover is nadere informatie te vinden in de paragraaf Lokale heffingen.

Wegen

Goed onderhoud van wegen is van belang voor de bereikbaarheid en leefbaarheid van de stad en de verkeersveiligheid. De keuzes die voor wegenonderhoud gemaakt worden dragen in toenemende mate ook bij aan andere ambities met betrekking tot klimaatadaptatie (bijvoorbeeld 10% minder verharding) en duurzaamheid. Zoals vanuit de wegbeheersystematiek gebruikelijk spreken we over gesloten verhardingen (asfalt en beton) open verhardingen (klinkers, tegels etc.) en half verhardingen en onverhard. Onverharde wegen zitten niet in dit overzicht. Deze vallen bij de gemeente Arnhem onder groenbeheer en zijn dus ook niet opgenomen in het beheersysteem wegen. Het merendeel van de asfaltverhardingen bevindt zich in de hoofdinfrastructuur en wijk- of gebiedsontsluitingswegen. De open elementverhardingen zijn vooral te vinden in de wijken, winkelgebieden en stadscentrum. Half verhardingen wordt in Arnhem vooral toegepast op wandel- en fietspaden. Met name in Arnhem Zuid worden steeds meer recreatieve asfaltpaden omgevormd naar halfverharding paden.
In onderstaande tabel is de huidige kwaliteit van het areaal vergeleken met de kwaliteit van het areaal in 2022.

Kwaliteit per thema

	% Voldoende		% Matig		% Onvoldoende	
Beleidsthema	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Duurzaamheid	97	97	1	1	2	2
Veiligheid	92	93	1	2	7	5
Comfort	92	94	2	2	6	4
Aanzien	91	92	2	2	7	6

Rapportage op Beeldkwaliteitsniveau

Ambitie = A/B/C/D	% A+	% A	% B	% C	% D	% Voldoet aan ambitie
2022	53,55	28,48	8,93	0,55	7,50	90,96 (B)
2023	54,34	28,31	11,61	0,30	5,44	94,26 (B)

Het kwaliteitsniveau is licht verbeterd ten opzichte van 2022. Het is nu vooral van belang deze kwaliteit te handhaven en het percentage onvoldoende (circa 5%) vast te houden. Landelijk wordt tussen de 1-5% als norm gehanteerd. En daar voldoen we dus nagenoeg aan. Het handhaven van maximaal 5% onvoldoende kan echter moeilijk worden aangezien parkeervakken op D-niveau onderhouden worden.

Het zorgen voor goede fietsvoorzieningen heeft hoge prioriteit. Het ambitieniveau voor het onderhoud van fietspaden ligt daarom op het hoogste niveau.

Planning

Voor 2024 staat onder andere groot onderhoud op de planning op de volgende wegen:
Velperweg, Dalweg, Hommelseweg, Lange Water en IJssellaan. Dit onderhoud wordt al dan niet gecombineerd met het verlagen van rijsnelheden en verminderen van asfalt. De wegen die hiervoor in aanmerking komen volgen onder andere uit het Duurzame Mobiliteitsplan. Daarnaast voeren we wegenonderhoud uit in combinatie met rioolvervanging in de wijk Sterrenberg, Geitenkamp en de Spijkerbuurt.

In het kader van het verbeteren van de toegankelijkheid voor mindervaliden op de hoofdlooproutes zal dit in 2024 een vervolg krijgen. Daar waar sprake is van herinrichting van de openbare ruimte is er ook aandacht voor toegankelijkheid.

Openbare Verlichting (OVL)

Een goed functionerende openbare verlichting levert een belangrijke bijdrage aan het realiseren van sociale- en verkeersveiligheid. Daarnaast is de verlichting van invloed op de uitstraling van de openbare ruimte. De hoofdelementen van de openbare verlichting zijn de masten, de armaturen en de kabels en kasten.
Het beheersysteem laat zien dat er een flink aantal lichtmasten, door het bereiken van de technische levensduur van 40 jaar, aan vervanging toe zijn. Ook de leeftijdsopbouw van de armaturen laat zien, zal er een groot deel van de armaturen, vanwege de technische levensduur van 20 jaar, de aankomende jaren vervangen moeten worden. Deze armaturen zullen dan vervangen worden door energiezuinige LED-armaturen.
In de onderstaande tabellen is de opbouw van het areaal weergegeven met de geplande vervangingen in de periode 2024-2027.

Leeftijdsopbouw masten	Aantal	Aantal in vervanging 2024-2027
Tot 1980	795	253
1981-1990	6309	4350
1991-2000	6285	36
2001- 2010	7697	21
2011-2020	7627	26
2021 - heden	964	
Totalen	**29677**	**4686**

Leeftijdsopbouw armaturen	Aantal	Aantal in vervanging 2024-2027
Tot 1990	232	140
1991 - 2000	719	284
2001 - 2010	8739	4825
2011 - 2020	15414	2065
2021 - heden	6120	
Totalen	**31224**	**7314**

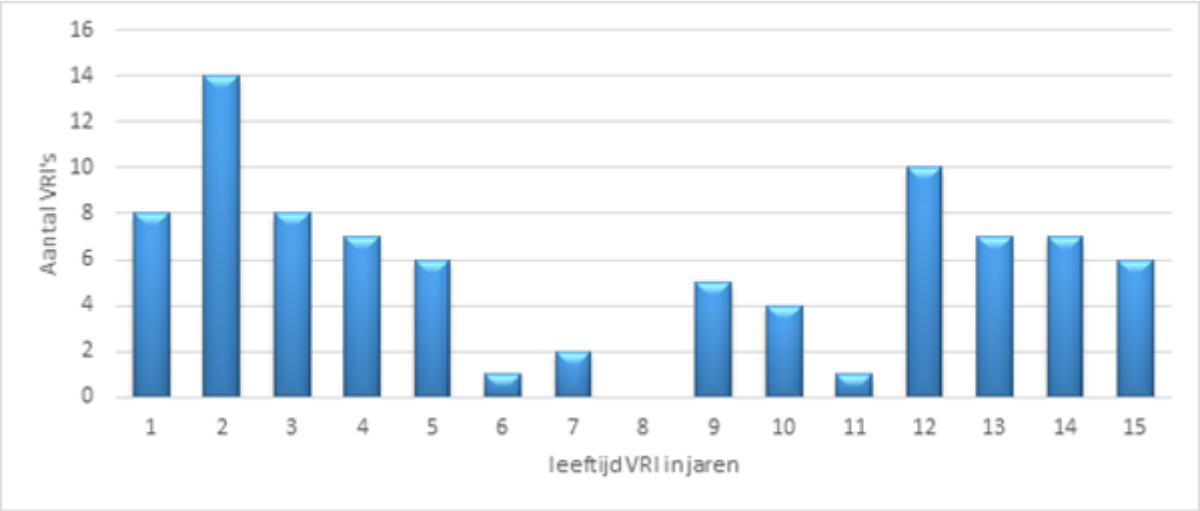
Tracés van het kabelnet worden zo nodig vervangen wanneer sprake is van groot onderhoud of wanneer zich herhaaldelijk kabelstoringen voordoen. Het onderhoud van OVL-kasten wordt gebaseerd op elektrische inspecties.
Inmiddels zijn alle OVL-kasten uitgerust met een slimme energiemeter. Hierdoor kunnen we het energieverbruik op ieder moment van de dag monitoren. Op basis van deze energiegegevens kunnen we een nog betere planning maken welke locaties voor vervanging van LED-armaturen in aanmerking komen om het energieverbruik en de daaraan gekoppelde CO2-uitstoot te reduceren. Ook zijn we gestart met een aantal projecten waarin 'slimme' armaturen gebruikt worden. Dit concept van dynamische verlichting op maat biedt verschillende mogelijkheden. Het licht brandt wanneer dat nodig is door middel van sensoren. Daardoor wordt er een energiereductie behaald, maar ook lichtvervuiling reduceert hierdoor. Er zullen meerdere projecten volgen in de aankomende jaren.
Vervangingen worden gefinancierd uit een investeringsbudget. De in de Meerjaren investerings planning (MIP) gereserveerde budgetten zijn toereikend voor de verwachte vervangingen.

Planning
De planning voor de vervanging van de masten, armaturen en kabels wordt zo mogelijk afgestemd op samenloop met overige werkzaamheden voor groot onderhoud in de openbare ruimte. Met behulp van LED-verlichtingsarmaturen wordt gestreefd naar een reductie van 50% op de energiekosten. Hiermee wordt bijgedragen aan de duurzaamheidsambities.

Verkeersregelinstallaties (VRI)
Het goed functioneren van Verkeer Regel Installaties (VRI) is van groot belang voor de verkeersveiligheid en bereikbaarheid van Arnhem. Het beheer en onderhoud richt zich op:

- Doelmatige inzet en beheer van verkeersregelinstallaties (VRI) en andere verkeersmanagementinstallaties zoals het parkeerverwijssysteem en het DBSA (Dynamisch Busstation Systeem Arnhem).
- Een goede technische staat en functionaliteit, vooral gericht op het handhaven van de verkeersveiligheid en doorstroming.
- Bijdrage aan leefbaarheid en bereikbaarheid, met aandacht voor de voetganger en het bevorderen van het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer.

Er is geen eenduidige maat voor de kwaliteit van het areaal. Deze wordt dan ook niet bijgehouden.
De leeftijd van de objecten is wel bekend. Dit zegt echter niet alles over de daadwerkelijke kwaliteit. Door technisch onderhoud en tussentijdse updates blijft de kwaliteit goed ondanks de hoger wordende leeftijd. In onderstaand figuur is de leeftijdsopbouw van de verkeerslichten weergegeven (gegevens van begin 2023). De levensduur van een verkeersregelautomaat is gemiddeld ongeveer 15 jaar.
Tabel leeftijdsopbouw VRI’s

Het huidige areaal is zowel technisch als functioneel (verkeerskundig) op orde. Vervangingen worden gefinancierd uit een investeringsbudget. De in de Meerjaren investering planning (MIP) gereserveerde budgetten zijn toereikend voor de verwachte vervangingen. Bij vervangingen wordt direct gekozen voor de laatste technologie (iVRI) om voorbereid te zijn op verdergaande data uitwisseling tussen verkeerslicht en voertuigen.

Met de vervanging van overige verkeerssystemen (zoals telkasten, digitale borden en het parkeerverwijssysteem) is in de investeringsplanning vooralsnog geen rekening gehouden. Aan het einde van de technische levensduur moet worden beoordeeld of vervanging gewenst/noodzakelijk is.

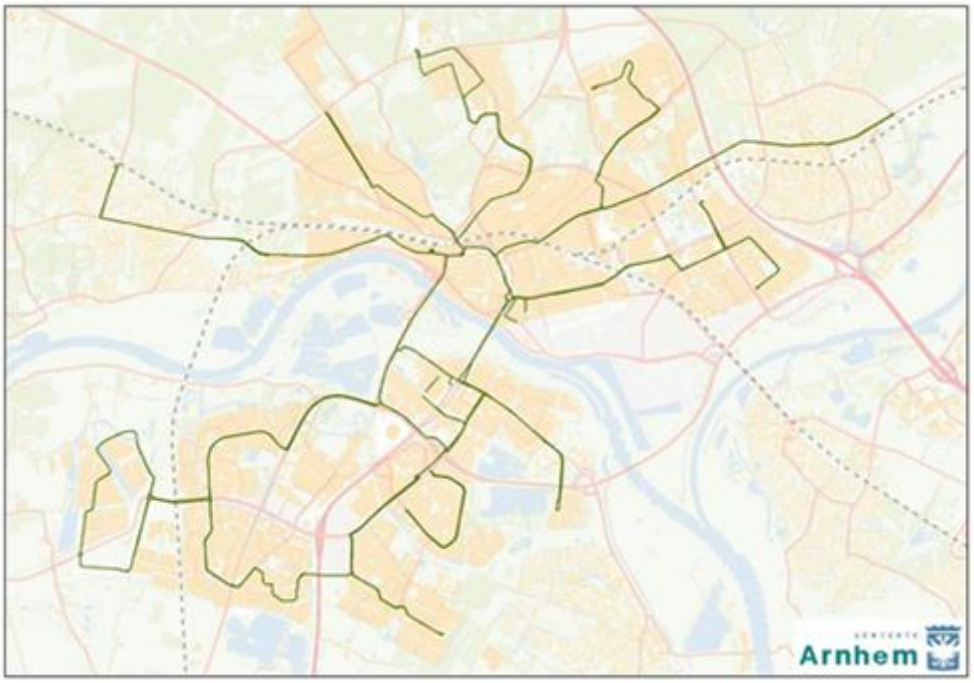
Planning

Voor 2024 staat de vervanging van de volgende VRI's op de planning: Burg. Matsersingel – Marga Klompélaan, Burg. Matsersingel – Mooieweg, Laan van Presikhaaf – Volkerakstraat, IJssellaan – Gildemeestersplein en IJssellaan – Lange Water. Tevens wordt op 6 verkeerslichten rondom winkelcentrum Presikhaaf een moderne netwerkregeling neergezet waardoor beter rekening gehouden kan worden met het sterk wisselende verkeersaanbod rondom het winkelcentrum. Deze verkeerslichten worden allemaal slim en kunnen communiceren met apps in voertuigen en eventueel telefoons van fietsers.

Trolley

Het trolley netwerk is van belang voor een groot deel van het Openbaarvervoer in Arnhem.
De trolleyinfrastructuur van de gemeente Arnhem bestaat uit de technische ondergrondse en bovengrondse infrastructuur. In tegenstelling tot de overige assets strekt de trolleyinfrastructuur zich ook uit over andere gemeentes namelijk gemeente Renkum en gemeente Rheden. Voor die delen van de infrastructuur op het grondgebied van de gemeenten Renkum en Rheden verzorgt gemeente Arnhem de trolleyinfrastructuur.
De trolleyinfrastructuur omvat bovenleiding (inclusief de bovenleiding en de wissels welke zich bevinden in het bedrijvencomplex Westervoortsedijk 4 te Arnhem), masten, gelijkrichterstations, onderstations, kabelnet e.d. in de gemeenten Arnhem, Rheden en Renkum en is 57 km lang.

Onderstaand plaatje geeft een indruk van het complete net.

Afbeelding: het trolleynetwerk in gemeente Arnhem, gemeente Renkum en Velp (gemeente Rheden)
Het openbaar vervoer in Arnhem wordt aanbesteed door provincie Gelderland door middel van een concessie met een lange looptijd (circa 10 jaar).De concessie omvat al het openbaar vervoer per (trolley)bus en auto in de regio Arnhem-Nijmegen en het openbaar vervoer per trein tussen de stations Arnhem en Doetinchem
De vorige concessie liep tot december 2022. Er is nu een overbruggingsconcessie van twee maal twee jaar. Er moet een aanbesteding voor de nieuwe concessie komen. Deze nieuwe concessie zal waarschijnlijk in juni 2026 van kracht worden.

De concessiehouder krijgt van gemeente Arnhem de infrastructuur in bruikleen. Daarvoor is een bruikleenovereenkomst getekend tussen de concessiehouder en de gemeente Arnhem.
Het betreft een overeenkomst van bruikleen, waarin de gemeente de infrastructuur om niet ter beschikking stelt. Dit betekent dat grote delen van de beheertaak bij de concessiehouder belegd zijn, dit in tegenstelling tot bijna alle andere assets waarbij de gemeente ook het beheer daadwerkelijk verzorgt.
Het vervangen van trolleymasten, aan het einde van de technische levensduur, valt niet onder de verantwoordelijkheid van de concessiehouder aangezien dit een investering betreft die veel verder gaat dan de looptijd van de concessie. Komende periode gaan er nieuwe afspraken gemaakt worden met de provincie over de concessie waarbij ook duidelijkheid moet komen over de benodigde vervangingsinvesteringen.

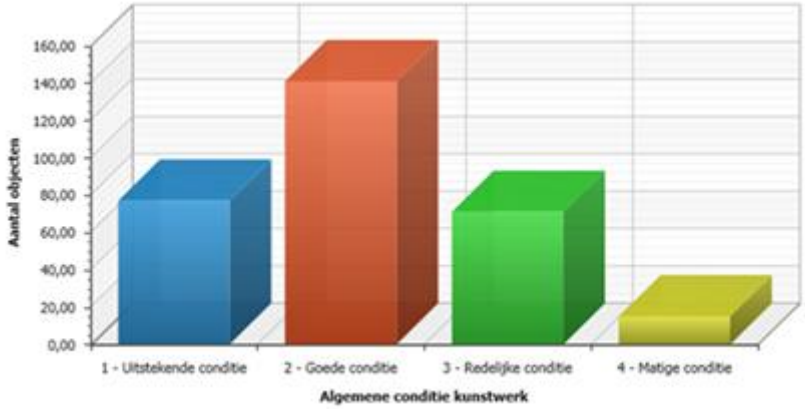
Planning
De oudste trolleymasten zijn de komende jaren aan vervanging toe (circa 700 masten en muurankers, allen ouder dan 60 jaar). Dit speelt in eerste instantie bij de geplande reconstructie van de Velperweg (dit is uitgesteld naar 2024/2025). De verwachte investering hiervoor bedraagt € 0,8 miljoen. Deze investering zal leiden tot een structurele kapitaallast van € 40.000 en is reeds opgenomen in deze begroting.
Bij de herinrichting van de van Muijlwijkstraat zullen ook aanpassingen aan het trolleynet worden uitgevoerd. Dit maakt onderdeel uit van het project.
Naast de masten zijn de komende jaren (tot 2034) 17 gelijkrichterstations aan vervanging toe. Ook zullen enkele delen van het ondergrondse kabelnet vervangen moeten worden.
In de huidige begroting zijn in het MIP (afgezien van de hierboven genoemde €0,8 miljoen voor de Velperweg) geen middelen gereserveerd voor deze vervangingsinvestering. De komende periode zal in aanloop naar de nieuwe OV-concessie een vervangingsplanning voor de trolley uitgewerkt worden met een bijbehorende investeringsplanning. Het risico bestaat dat er versneld vervangingen noodzakelijk zijn als er essentiële onderdelen voortijdig uitvallen, waardoor de OV dienstverlening in de knel komt. Hiervoor zijn nu geen financiële middelen gereserveerd. In Naris is hiervoor een risico reservering opgenomen.

Civieltechnische kunstwerken

Onder de noemer van civieltechnische kunstwerken vallen bruggen, viaducten, tunnels, grondkerende constructies, trappartijen etc. Jaarlijks is er een visuele inspectie waarbij de inspecteur voornamelijk kijkt naar de ambities schoon, netjes, heel en veilig. Daarnaast is er vijfjaarlijks een technische inspectie. Het inspecterende bureau kijkt naar het uitgevoerde regulier onderhoud en geeft waar nodig schades, maatregelen, prijs per maatregel en uiterste datum van uitvoering aan. Indien nodig zal op basis daarvan de cyclus van het reeds ingeplande reguliere onderhoud worden aangepast. Dit vormt de input voor de integrale programmering en dient als basis voor de monodisciplinaire meerjarenplanning. Aan de hand van gegevens uit onder meer de inspecties wordt getracht het duurzame onderhoudsniveau zo goed mogelijk te benaderen. De beschikbare middelen zijn op dit moment hiervoor toereikend

De kwaliteit van het areaal op basis van de laatste inspecties is redelijk tot goed. Een samenvatting is hieronder weergegeven. In 2024 volgt er een nieuwe technische inspectie door een extern gespecialiseerd bureau, waardoor we weer over de nieuwste gegevens zullen beschikken.

Vanaf 2024 zullen we werken met een nieuw raamcontract voor het groot onderhoud en een apart raamcontract voor vervanging en onderhoud houten waterbouwkundige constructies.

Planning

In 2023 hebben we de voegovergangen van de busbaan van de ‘brug over de groene rivier’ (Eldensedijk) vervangen in 2024 doen we dit voor de rest van de brug.

Verder zal er onderhoud worden uitgevoerd aan de 2 tunnelcomplexen Burgemeester Matsersingel, alle bruggen in park Presikhaaf, de bruggen in park Malburgen-west, het Huissens viaduct en de onderzijde van viaduct Waardmanspad.
Vanuit het nieuwe raamcontract houten waterbouwkundige constructies zullen we starten met de vervangingsopgave houten bruggen in Elderveld en De Laar.

Aandachtspunt bij de vervangingsinvesteringen is het viaduct Rijkerswoerdsestraat (over A325). De noodzaak van vervanging is afhankelijk van het soort verkeer dat van het viaduct gebruik mag maken. Hierover zijn we in overleg met de provincie en buurgemeenten. Indien dit viaduct vervangen moet worden, zal dit een investering vragen van grofweg € 1,5 miljoen euro (afhankelijk van ontwerp en co-financiering provincie Gelderland). Deze investering is nog niet opgenomen in de Meerjaren Investerings Planning.

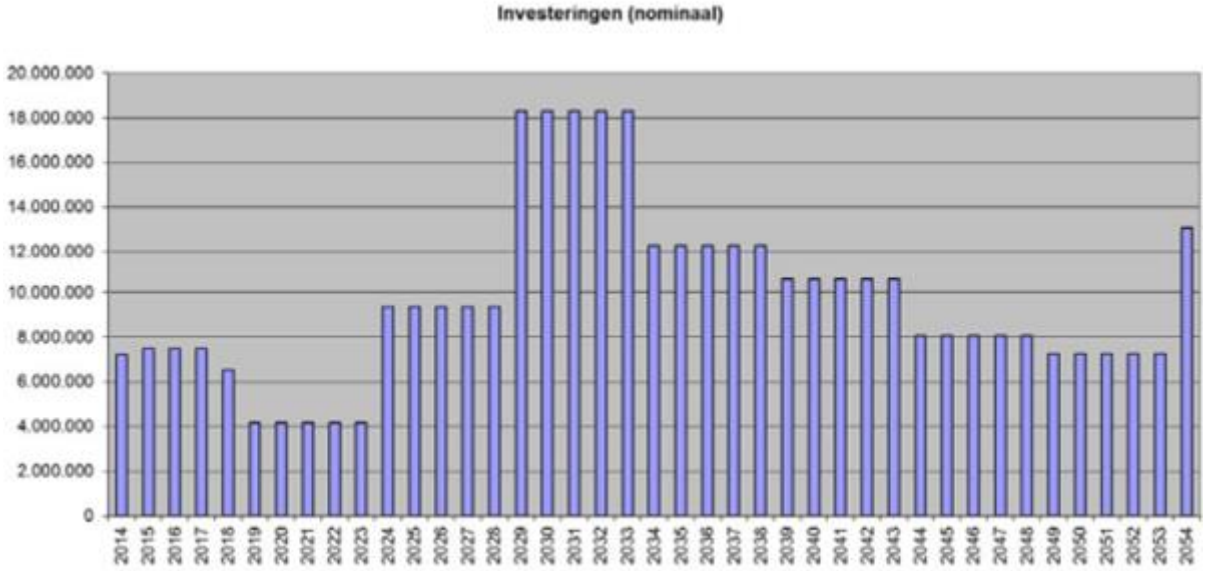
Riolering

Een goed functionerend rioolstelsel is van essentieel belang voor de volksgezondheid en het voorkomen van wateroverlast. Het beheer van het rioolstelsel heeft betrekking op een groot aantal verschillende onderdelen zoals, de vrij vervalriolering met bijbehorende (infiltratie)putten, persleidingen en gemalen, huisaansluitingen, drainage, kolken en lijngoten. Maar ook het aanpassen van de bovengrondse inrichting kan bijdragen aan het beter afvoeren of bufferen van regenwater. Waar zich hiervoor goede kansen voordoen met beperkte meerkosten wordt hierin geïnvesteerd. Vanuit het budget dat beschikbaar is voor klimaatadaptatie wordt een bijdrage geleverd aan de opgave om regenwater in toenemende mate in de bodem vast te houden.

Onderhoud bestaande stelsel
Gelet op de omvang van het netwerk is de vrijvervalriolering met de bijbehorende putten voor wat betreft de benodigde beheerkosten, personele inzet en behoefte aan strategie de belangrijkste voorziening van de riolering. Een belangrijk aspect in het beheer hiervan is het bepalen van de omvang van de noodzakelijke werkzaamheden om het stelsel goed te laten functioneren. Daarbij wordt altijd gezocht naar afstemming en samenloop met projecten binnen en buiten de gemeentelijke organisatie.

In totaal ligt er circa 800 kilometer vrijvervalriolering in Arnhem. Hiervan is bijna 170 km gemengd (vuilwater gecombineerd met regenwater).
In het beheersysteem maken we onderscheid in gemengde-, vuil- en regenwaterriolen, ieder onderverdeeld in hoofd-/transportriolen en 'gewone' riolen. Daarnaast wordt aangegeven welke riolen onder doorgaande wegen liggen. Op de hoofd-/transportriolen en de riolen onder doorgaande wegen gaan we eerder over tot het nemen van maatregelen dan op andere locaties omdat de risico's daar groter zijn.
Voor de lange termijn planning wordt voor het verwachte moment van vervangen uitgegaan van de theoretische levensduur (dit is de verwachte levensduur voor vrijvervalriolen, de economische afschrijving gebeurt in 40 jaar).Voor de theoretische levensduur van de riolering wordt uitgegaan van een periode van 60 jaar. Er liggen echter ook nog vrij veel riolen uit de periode 1870-1930 met een actuele leeftijd van 90 tot 150 jaar. De langetermijnplanning is dan ook niet meer dan een indicatie van de opgaven die op langere termijn in het verschiet liggen.
Onderstaand figuur met de theoretische vervagingsopgave uit het Gemeentelijk Rioleringsplan van 2014 laat zien dat er nog een grote vervangingsopgave aan komt.

Grafiek uit GRP 5 met theoretische rioolvervanginsopgave in euro's.

Voor de korte termijnplanning wordt uitgegaan van de technische levensduur, de werkelijke toestand van de riolering. Deze werkelijke toestand wordt bepaald door middel van video-inspecties van de rioolstelsels en het beoordelen en classificeren van de leidingen en putten.
De vrijvervalriolen worden periodiek gereinigd en geïnspecteerd. Jaarlijks wordt hiervoor een inspectieplan opgesteld. Reiniging en inspectie is meestal een wijk gebonden activiteit. Doelstelling is om de kans op falen van de riolering te minimaliseren. Gemiddeld genomen worden de riolen eens per 13 jaar geïnspecteerd. De inspecties worden mede afgestemd op de ontwikkelingen in de stad en mogelijke risicoplekken.
Op basis van de inspectieresultaten, storingsmeldingen en ontwikkelingen in de stad wordt een rioolvervanginsplanning en daarmee een investeringsplanning gemaakt.

De noodzakelijke investeringen in riolering zijn zoals gebruikelijk langjarig verwerkt in de begroting. Nadere toelichting op de kostendekkendheid van de rioolheffing is opgenomen in de paragraaf lokale heffingen.
Gezien de grote vervangingsopgave in met name de naoorlogse wijken in Arnhem-Zuid wordt voor de verdere toekomst nog een verdere stijging van de rioolinvesteringen verwacht. Dit betreft echter nog niet de huidige begrotingsperiode.

Stelselwijziging aanleg nieuwe riolen
In de jaarrekening van gemeente Arnhem worden tot nu toe binnen een grondexploitatie ook de investeringen in riolering (zoveel als mogelijk) opgenomen. De systematiek van kostenonderbouwing voor de rioolheffing geeft echter de ruimte om deze investeringen kostendekkend onderdeel te laten zijn van de rioolheffing.

In deze Begroting wordt voorgesteld een stelselwijziging ten aanzien van de kosten van riolering door te voeren. Dit is nader toegelicht in de paragraaf Lokale heffingen.

Planning
Voor 2024 staan de volgende grote rioolvervanginsprojecten op de planning: Kroonsewal, Hommelseweg, Velperweg, Dalweg Hartogslaan, Rijnkade en mogelijk Land van de Markt - Rijnstraat. Daarnaast lopen de rioolprojecten in Sterrenberg en Spijkerbuurt nog door.

Water
Het onderdeel water omvat onder meer beheer en onderhoud van afkoppelvoorzieningen (deze voorzieningen zorgen er voor dat regenwater niet in het riool terecht komt maar in de bodem zakt), ecozones, moerassen, sloten, paddenpoelen én oppervlaktewater(bodems) zoals de Immerlooplas, Nieuwehaven, Defensiehaven, haven van Coers, Rijnkade, Nieuwe kade en de dijkdoorbraakkolken. Ook het onderhoud aan civieltechnische water gerelateerde werken, zoals beekriolen, duikers, beschoeiingen en fonteinen hoort in deze categorie
De ambitie is:

- het watersysteem op orde brengen en houden;
- met de (water)partners de water gerelateerde opgaven oplossen door zoveel mogelijk voor ruimtelijke oplossingen te kiezen waarbij het water tegelijk een rol kan spelen in het vergroenen en verkoelen van de stad.

In de afgelopen periode is veel energie gestoken in het controleren en corrigeren van de bestaande beheergegevens van de duikers en beekriolen. De locatie, de ouderdom en de onderhoudstoestand van bijna alle duikers en beekriolen onder de hoofdstructuur zijn de afgelopen jaren in kaart gebracht. Daar waar nodig is inmiddels ook groot onderhoud uitgevoerd. Het beheer van de oppervlaktewater(bodems) wordt nu nog projectgewijs vormgegeven en wordt, na deze inhaalslag, omgevormd tot een systematische aanpak.
Aan de fontein op het Gele Rijdersplein (AKU) is geen groot onderhoud geprogrammeerd en gebudgetteerd in afwachting van de herinrichting van dit gebied, wat voorzien is in 2024.

Planning
Het voornemen was om in de periode 2022-2023 alle nog niet gebaggerde havens uit te baggeren.
Het baggeren van Onderlangs en de Praets wat op de planning stond heeft vertraging opgelopen. Er is nog discussie met de verhuurder en met de huurders van de ligplaatsen over de manier waarop hier invulling aan kan worden gegeven. De voorbereidingen voor de baggerwerkzaamheden in de Rosandepolder zijn opgestart en de werkzaamheden zijn gepland in 2024.
Het benodigde groot onderhoud zoals hierboven omschreven wordt gefinancierd uit het exploitatiebudget.
Na deze baggerwerkzaamheden zijn de havens weer op orde voor de komende 20 jaar en kan het jaarlijks baggeronderhoud worden gerealiseerd uit het regulier beschikbare jaarlijkse budget.
Het onderhoud van de waterbodems in de Nieuwe Haven, Rijnkade en Nieuwe Kade wordt de komende jaren uitgevoerd onder regie van het baggerbestek Neder-Rijn/Lek van Rijkswaterstaat.
Komend najaar en voorjaar 2024 staan in Arnhem-Noord de watergangen in woonwijk ’t Broek en in park Angerenstein op de planning. De fontein Roermondsplein (Blauwe Golven) zal in 2024 weer in werking treden.

Wijkgroen
Het groen is van grote waarde in onze stad. Verbetering van het leef- en woonklimaat vraagt vaak ook om het toevoegen van meer groen en/of om het kwalitatief verbeteren van bestaand groen. Hiervoor lopen verschillende initiatieven die toegelicht worden in het programma Wonen en Leefomgeving (S12, Radicaal vergroenen).

Voor het onderhoud van het wijkgroen zijn per wijk exploitatiebudgetten gereserveerd. De teams Leefomgeving hebben een sturende rol bij de inzet van deze middelen.
We monitoren de beeldkwaliteit (gebaseerd op basis van ongewenste kruidengroei en zwerfafval). De door de raad vastgestelde kaders zijn C-niveau voor de beeldkwaliteit in de wijken en A-niveau in de binnenstad en winkelcentra.
We monitoren ook de ecologische kwaliteit. Deze monitoring is recent opgestart, zodat we over een aantal jaren een beeld kunnen schetsen van deze waarde.
De technische kwaliteit van de beplanting (hoe goed is de beplanting) wordt op B-niveau bijgehouden.

Het aandeel ecologisch beheerd groen wordt steeds groter, hierdoor zal de natuurwaarde van het groen naar verwachting ook toenemen. Omdat de CROW normering op beeldkwaliteit nog niet is ingericht op natuurwaarden vinden we hier vaker een beeldkwaliteit C-niveau terug, wat voor de beoogde ecologische doelstellingen juist wenselijk is (meer kruiden/biodiversiteit).

Om het groen te kunnen beheren is het beleid over het groen vertaald naar beheertypen. Elk beheertype heeft haar eigen streefbeeld en bijpassende beheermaatregelen. De functie, het gebruik en de ecologische waarde bepalen het streefbeeld van een beheertype.

De gevolgen van de extreme droogte van de laatste jaren worden nu nog als calamiteit beschouwd. Veel bomen en beplantingen ondervinden hier schade van. De langetermijneffecten hiervan zullen de komende jaren verder duidelijk worden en mogelijk tot extra kosten leiden. Bij aanleg en renovatie van groen houden we hier al rekening mee en doen we aanpassingen in de groeiplaatsinrichting en het sortiment om deze klimaatbestendig te maken.
De gevolgen van de hoge stikstofdepositie wordt ook zichtbaar in de stedelijke plantsoenen. Het leidde onder andere tot een toename van de braam die overlast veroorzaakte op wegen en paden. Hiervoor is inmiddels een passende beheermaatregel in het regulier onderhoud opgenomen.
Een aantal invasieve exoten zoals de Japanse duizendknoop, reuzenberenklauw komen ook voor, met name in het wijkgroen. De huidige aanpak van bestrijding leidt tot een geleidelijke afname van het areaal.

Planning
Arnhem heeft veel ambities op het gebied van groen (zie programma Wonen en Leefomgeving S12, Radicaal vergroenen). Deze ambities zullen mede sturing geven aan de planning van het groenonderhoud. Naast het reguliere onderhoud staan de volgende projecten op de planning voor 2024:
- Vergroeningsprojecten in de wijken in het kader van de Wijkgroenagenda's;
- Herstel beplantingen oostelijk deel Singels (Janssingels t/m Lauwersgrachtpark)
- Groot onderhoud landgoed Sterrenberg;
- Herstel beplantingen (groot onderhoud) in Park Onderlangs;
- Vergroenen Groningensingel in samenloop met wegenproject;
- Versterken ecologische waarden Droge ecozone Schuytgraaf;
- Investeringen in samenloopprojecten zoals de Kroonse Wal en in het Spijkerkwartier;
- Voortzetten van het project aanplanten van extra heesters en struweelgroepen in de wijken in het kader van biodiversiteit en bestrijden hittestress. In 2024 met name in de wijk Schuytgraaf;
- Voortzetten project exotenbestrijding.

Speelvoorzieningen
Om een aantrekkelijke leefomgeving te kunnen bieden is de aanwezigheid van speelplekken met name voor gezinnen met (kleine) kinderen van belang. Daarnaast zijn speelplekken vaak ontmoetingsplekken voor de wijkbewoners.
In de Beheervisie Spelen en Ontmoeten is de ambitie opgenomen om 8 van de 20 grote (groene) speel- en ontmoetingsruimtes te verbeteren. Deze opgave willen we invullen in samenwerking met de teams Leefomgeving. Deze ambitie wordt projectmatig opgepakt. Dat houdt in dat met de betreffende teams Leefomgeving en de buurt wordt bepaald wat de plek nodig heeft om de ambitie te realiseren. Het initiatief ligt bij de teams Leefomgeving omdat het belangrijk is dat de buurt hierin mee participeert en mogelijk ook andere wensen en ideeën uit de buurt hierin gecombineerd kunnen worden.
Ook het maken van toegankelijke en inclusieve speelplekken wordt ook projectmatig opgepakt. De ambitie is om in de komende jaren in iedere wijk (total 24) een toegankelijke en inclusieve speelplek per wijk te realiseren waar ook kinderen met een beperking beter mee kunnen doen. Hiervoor zijn extra middelen gereserveerd.

Alle speeltoestellen moeten veilig bespeelbaar zijn. Dit wordt in de technische inspectie gecontroleerd. Geconstateerde mankementen worden binnen de gestelde termijnen opgelost zodat de onderhoudskwaliteit van het areaal op B ligt.
Daarnaast kan de kwaliteit van het areaal bepaald worden op basis van de leeftijd en de theoretische levensduur van de speeltoestellen. Gemiddeld gaat een speeltoestel 10 tot 15 jaar mee. Hieronder is een overzicht van de leeftijd van de speeltoestellen. Opvallend is het aantal ouder dan 15 jaar. Ongeveer 37% van het areaal heeft haar theoretische levensduur behaald maar is technisch nog wel in orde. De oorzaak hiervan is dat de speeltoestellen van duurzame en kwalitatieve materialen zijn gemaakt. De vraag is hierbij wel in hoeverre of de speelvoorziening nog voldoet aan zijn functie. Mogelijk dat kinderen uitgekeken zijn op deze oude speeltoestellen

en deze niet meer gebruiken, wat aanleiding zou kunnen zijn om tot vervanging over te gaan. Hierover is afstemming met de teams Leefomgeving.

Leeftijd speeltoestellen	Aantal
Ouder dan 15 jaar	701
10-15 jaar	491
5-10 jaar	399
1-5 jaar	311

De beschikbare budgetten voor beheer en vervanging van de speeltoestellen blijken in de praktijk toereikend.

Planning
Jaarlijks worden de speeltoestellen geïnspecteerd en vindt het noodzakelijk onderhoud plaats. Vervangen of plaatsen van toestellen gebeurt in samenspraak met de teams Leefomgeving.

Komende jaren worden nog 3 grote (groene) speel- en ontmoetingsruimtes verbeterd, waarmee de ambitie uit de Beheervisie Spelen en Ontmoeten afgerond wordt. In 2024 wordt de speelplek aan de Noord-Peterstraat in samenwerking met de buurt groen en klimaatbestendig ingericht.

Daarnaast worden zoals aangegeven in de periode tot en met 2026 24 speelplekken toegankelijk en inclusief gemaakt. Hierbij wordt er niet alleen naar onze eigen speelplekken gekeken, maar ook naar andere speelplekken die niet van de gemeente zijn, maar een zelfstandige stichting zoals Bouwspeelplaats De Leuke Linde en de beide Stadsboerderijen Presikhaaf en de Korenmaat.
Als pilot is er gestart met speelplek De Kroon in de wijk De Laar Oost.

Bomen
Bomen zijn belangrijk voor de leefbaarheid, biodiversiteit en beleving en leveren een bijdrage aan een klimaatadaptieve stad. Hittestress en wateroverlast zijn onderwerpen waarbij bomen een onderdeel van de oplossing kunnen zijn. Daarom zijn in het Bomenplan onderstaande doelen beschreven:

- Arnhem wil een groenere stad: meer (buitengewone) bomen en meer groenmassa.
- Arnhem gaat voor kwaliteit en toekomstbestendigheid (juiste boom op de juiste plek), gezonde, veilige en duurzame bomen.
- Arnhem wil bomen beter beschermen.
- Arnhem wil meer biodiversiteit en groen met elkaar verbinden.

Arnhem heeft zo'n 47.000 stadsbomen, het beheer en onderhoud is erop gericht om een jonge boom tot volwassenheid te brengen en daarna zo lang mogelijk te behouden, afgewogen tegen de kosten die daarvoor nodig zijn. Hierbij wordt de ecologische waarde van de boom zoveel mogelijk gevolgd. Dit houdt in dat er alleen gesnoeid wordt op de plekken waar dat nodig is voor de vrije doorgang van het verkeer of wanneer probleemtakken een hoog risico gaan vormen voor de gebruikers. Daarnaast worden knotbomen gefaseerd geknot zodat er voldoende nest- en schuilplekken voor vogels en insecten in stand blijven. Dood hout is van grote waarde voor de ecologie daarom worden dode of gesnoeide takken zoveel mogelijk in de bossen en struwelen verwerkt. Ook het staande dode hout wordt behouden op plekken waar dat kan. Mogelijke risico's voor de weggebruikers worden uit de boom gehaald en de boom kan op die plek gecontroleerd afsterven.
Arnhem heeft, gebaseerd op de beleidsregels uit het Bomenplan 2020, ruim 18.000 buitengewone bomen en toekomstbomen aangewezen. Deze bomen worden extra beschermd en krijgen, indien nodig, extra onderhoud ten gunste van de levensverwachting van deze bomen. De planning is om elk jaar bij ongeveer 50 bomen extra maatregelen (veel al in de bodem) uit te voeren waarbij elk jaar wordt gekeken waar de maatregel het meest noodzakelijk is. Dit is maatwerk.

Het dagelijks onderhoud van stadsbomen wordt op B-niveau gedaan met behoud van de ecologische waarden van de boom, Dit wordt volgens planning uitgevoerd. Alle stadsbomen worden periodiek gecontroleerd middels de BoomVeiligheidsControle. Hierin worden 'onderhoudsstaat', 'boomgebreken', 'toekomstverwachting' en 'ziekte en aantastingen' van de bomen opgenomen. Hieruit volgen onderhoudsmaatregelen of advies tot nader onderzoek, deze worden na de controle uitgevoerd binnen de gestelde termijnen. Boomziektes en plagen worden gevolgd en waar nodig wordt beheersingsmaatregelen ingezet. Vervanging van stadsbomen vindt plaats indien de boom een

te groot risico of hinder vormt voor de weggebruiker en die niet met dagelijks onderhoud of andere maatregelen op te lossen is, een hele lage levensverwachting heeft of dood is. Vervanging van bomen in (laan)structuren is maatwerk, hierover vindt afstemming plaats met het BoomKwaliteitsteam Arnhem.

Financiering bomenonderhoud
Aangeplante stadsbomen worden per 2021 opgenomen op de balans en deze bomen worden afgeschreven in 50 jaar. Voor 2024 wordt er geen kap voorzien van bomen die een waarde op de balans hebben; afboeking van bomen zal dan ook niet aan de orde zijn.

Planning
Voor aanplant en groeiplaatsverbetering van bomen is een investeringskrediet beschikbaar.
De volgende projecten staan hiervoor in 2024 op de planning:
- Aanplant bomen museumpark Onderlangs;
- Aanplant extra bomen in De Laar als onderdeel van gezonde buurten;
- Aanplant extra bomen Groningensingel;
- Aanplant extra fruitbomen Gaardenhaage;
- Aanplant extra bomen groenzones Schuytgraaf;
- Aanplant extra bomen in diverse stadsparken met de focus op Arnhem-zuid;
- Groeiplaatsverbetering 50 stuks buitengewone bomen;
- Groeiplaatsverbetering Lindebomen Rijnkade;
- Groeiplaatsverbetering bestaande bomen rondom Blauwe Golven;
- Groeiplaatsverbetering Lindebomen Velperweg (deel vanaf Velperpoort tot Raapopseweg).

Voor groot onderhoud en herstel van boomstructuren staan de volgende projecten in 2024 op de planning:
- Aanhelen bomenrijen langs Limburgsingel;
- Vervangen boomlaan Velperweg (deel Prümelaan tot viaduct Velp);
- Groeiplaats verbeteren van de bomen op het Gelderse plein.

Parken en bossen
Kenmerkend voor Arnhem zijn de bossen, de natuurterreinen en de vele parken. We zijn trots op dit waardevolle groene kapitaal. Daarom zetten we sterk in op het behouden en verbeteren hiervan. De natuur staat in de parken en bossen op één, in samenhang met klimaatactie en biodiversiteit. De parken en bossen zijn ook van grote recreatieve betekenis voor de inwoners. We investeren hierin door invulling te geven aan recreatiezonering en bijbehorende inrichting voor toekomstbestendig gebruik.

Voor het onderhoud van de bossen en parken zijn exploitatiebudgetten gereserveerd en tijdelijk extra middelen beschikbaar gesteld om ambities te verwezenlijken. Het beheren en onderhouden van de parken doen we aan de hand van beheervisies.
Het areaal en beheerareaal bossen en parken neemt toe. Enerzijds door actieve verwerving van bos- en natuurgebied en anderzijds door huur- en vrijwillige pachtbeëindiging. In 2022/2023 was er een toename van ruim 60 hectare: Rolbaan, Westerveld-Hoefijzer, Klarenbeek . Mogelijk komt er in 2024 nog ruim 30 hectare (Zypendaal-Gulden bodem) beheerareaal bij.

Op basis van coalitieakkoord is houtoogst in de bossen en parken geen doelstelling. Er komt nog wel “surplus” hout vrij uit de bossen en parken dat we circulair gaan toepassen in Arnhem. We monitoren in de periode 2022-2024 wat deze verandering beheersmatig betekend. Om duurzaam & circulair (uitgangspunt wat groeit in Arnhem blijft in Arnhem) te kunnen werken zetten we in om van FSC certificering om te schakelen naar PEFC certificering waarin ook duurzaam gegroeid stadshout in ondergebracht kan worden

Een aantal parken is aangewezen als rijksmonument; Sonsbeek, Zijpendaal, Gulden Bodem en Moscowa. Voor deze parken gelden extra instandhoudingsvoorwaarden. Park Angerenstein is aangewezen als gemeentelijk monument. Al deze parken plus een deel van Park Presikhaaf worden op A-niveau onderhouden. Het overige gebied op B-niveau.

De bossen en parken hebben een robuuste basis. Desalniettemin staat de kwaliteit van onze bossen en parken onder druk. Oorzaken hiervan zijn het intensiever gebruik, verdroging, overmatige stikstofdepositie en klimaatverandering; met als gevolg biodiversiteitsverlies. Bij het beheer en onderhoud van onze bossen en

parken houden we hier rekening mee door zeer gericht en soms intensiever (maatwerk) onderhoud uit te voeren. We doen dit op basis van natuurvolgend beheer.
Specifieke ambities met betrekking tot bossen en parken zijn zo veel mogelijk water vast houden en organische stof (met bijbehorend bodemleven) verbeteren in de groeiplaatsen en zorg dragen voor structuurvariatie. We werken daarmee aan de sleutelfactoren voor klimaatadaptatie en biodiversiteit. Tevens benutten we waar mogelijk de kansen om de agrarische gebieden grenzend aan de bossen en parken natuur inclusief te maken. Door inzet van de extra middelen voor bossen en parken kunnen we werken aan deze ambities. Tevens biedt dit de mogelijkheid extra capaciteit in te zetten om genoemd kwaliteitsverlies en de uitdagingen die hiermee gemoeid gaan, invulling te geven en zorgvuldig te communiceren met onze inwoners.

Planning
In 2024 zal extra worden ingezet op de revitalisering van de bossen en parken (water en organische stof) en het verbeteren van de biodiversiteit (structuurvariatie).

- In de bossen wordt gewerkt aan herstel van structuurrijke bosranden en zaaien en aanplant van rijk strooisel soorten.
- Er wordt een monitoringsprogramma in uitvoering gebracht voor biodiversiteit en bodem.
- De beheervisie Sonsbeek, Zypendaal en Gulden bodem (2023) zal in uitvoering gebracht worden.
- Voor de parken Klarenbeek, Hazegrietje en Braamberg wordt de beheervisie vernieuwd.
- Voor de zuidelijke uiterwaarden, polderlinten en park Westerveld wordt natuurvolgend beheer en het beter ecologisch verbinden van de parken en natuurgebieden in Arnhem-zuid nader uitgewerkt en tot uitvoering gebracht.
- Voor de parken en bossen in het noorden wordt een analyse uitgewerkt ter verbetering van het watersysteem als integraal onderdeel van klimaatadaptief bos.

Inzamelvoorzieningen
In juni 2022 is de Afvalkoers 2022-2026 “Arnhem Schoner” vastgesteld. Omgekeerd Inzamelen blijft het basisprincipe voor de inzameling van huishoudelijk afval in Arnhem. Door dit systeem kunnen inwoners van Arnhem hun afval goed scheiden. Er is een uitgebreid netwerk van ondergrondse verzamelcontainers voor restafval, PBD (plastic verpakkingen, blik en drinkpakken) en papier en bovengrondse verzamelcontainers voor GFT (groente-, fruit- en tuinafval) in de stad aanwezig. Een deel van de herbruikbare reststromen (PBD, GFT, papier) worden bij laagbouw met behulp van minicontainers (kliko’s) aan huis opgehaald. Voor de inzameling van grof vuil zijn er twee afvalbrengstations en rijden we rond met de Milieubak. In het stationsgebied werken we met een ondergronds afvaltransport systeem (OAT). Hieronder wordt op de verschillende onderdelen nader ingegaan.

Ondergrondse verzamelcontainers
De eerste ondergrondse containers zijn in de jaren negentig geplaatst. Het overgrote deel van het containerbestand is geplaatst in de periode van uitrollen van omgekeerd inzamelen: 2015-2019. In totaal staan er bijna 2350. De afschrijvingstermijn die gehanteerd wordt is 10 jaar. De technische levensduur ligt in praktijk beduidend hoger. Sinds 1 januari 2023 jaarlijks een veiligheidskeuring uitgevoerd op alle verzamelcontainers ongeacht het bouwjaar. Op deze manier voldoen we aan de nieuwste eisen en kunnen we de veiligheid nog beter borgen. Gevolg is dat door deze nieuwe wettelijke normen en keuring een relatief groot aantal containers is afgekeurd. Deze containers mogen en kunnen vaak niet gerepareerd worden. Daarnaast worden, daar waar reparatie een optie zou zijn, de kosten zorgvuldig gewogen tegen de technische aspecten, veiligheid, functionaliteit en esthetiek van de container. In vrijwel alle gevallen is en wordt gekozen voor vervanging. Indien mogelijk worden onderdelen uit de afgekeurde containers wel hergebruikt als vervang- of reparatie-onderdeel.
In het nieuwe contract voor onderhoud, reiniging en levering vinden we ook de basis voor een nieuw en herzien beheerssysteem. Dit systeem werken we in de loop van 2023 en 2024 uit en zal samen met het nieuwe Beheerplan Afval in 2024 de basis vormen voor een meer data-gestuurde investeringsplanning voor deze assets.

Bovengrondse GFE containers
Vanaf 2020 zijn ruim 200 bovengrondse containers voor de inzameling van groente, fruit en etensresten (GFE) op hoogbouwlocaties geplaatst.. Naar aanleiding van vragen over de optimale toegankelijkheid door de APCG (Arnhems Platform voor Chronisch zieken en Gehandicapten) wordt er momenteel een proef uitgevoerd met een lagere en beter toegankelijke container. Op basis van dit onderzoek gaan we verder met het uitrollen van het stads dekkende netwerk van GFE containers bij hoogbouw.

Minicontainers
De vervanging en uitbreiding van minicontainers die bij laagbouw worden gebruikt, is opgenomen in de dienstverleningsovereenkomst met de inzamelaar. De aanschafkosten voor nieuwe containers is opgenomen in de exploitatie. Voor de komende jaren wordt voor deze inzamelmiddelen geen grote uitbreiding voorzien.

Ondergronds Afval Transportsysteem (OAT)
In het gebied rond het Centraal Station is het Ondergronds Afval Transportsysteem operationeel.
Het onderhoud aan deze installaties is meerjarig belegd bij de bouwer van het systeem.
Noodzakelijk onderhoud aan het Ondergronds Afval Transportsysteem is voorzien in de meerjaren investeringsraming.

Planning
Het reguliere onderhoud aan de inzamelmiddelen wordt planmatig uitgevoerd. Ten aanzien van de geplande investeringen kan het volgende worden opgemerkt.

Ondergrondse verzamelcontainers
De nieuwe veiligheidskeuring van ondergrondse containers heeft in 2023 geleid tot de conclusie dat er vervangingsinvesteringen nodig zijn. In de jaren 2024-2027 wordt € 1,3 miljoen per jaar gereserveerd voor verder noodzakelijke vervangingsinvesteringen van de ondergrondse verzamelcontainers. De stijgende kapitaallasten volgend uit deze investeringen zijn opgenomen in deze begroting en worden doorberekend in de afvalstoffenheffing.

GFE containers bij hoogbouw
Om op alle hoogbouwlocaties een GFE container te plaatsen is een investeringsbudget van € 1,05 miljoen gereserveerd

Afvalbrengstation (ABS)
Er is een investeringsbudget van € 1,77 miljoen gereserveerd voor nieuwbouw van of aanpassingen aan de twee ABS-en. In 2023 is een haalbaarheidsonderzoek naar een Circulair Ambachtscentrum (CA) gestart. Een ABS kan deel uitmaken van een CA. In 2024 bekijken we de toekomst van de ABS-en mede op basis van de conclusies van het haalbaarheidsonderzoek en maken we plannen voor uitvoering in de jaren 2025 en verder. Het investeringsbudget wordt doorgeschoven naar 2025.

Vastgoed

Actuele beleidskaders
- Het uitvoeringsbeleid vastgoedbedrijf.
- Voor alle panden in permanent beheer zijn er 40-jarige onderhoudsplannen die jaarlijks worden geactualiseerd en opgenomen in de meerjarenprogrammabegroting.
- Bij het vastgoed gelden als deelportefeuilles onderwijsgebouwen, culturele-, erfgoed- en sportvoorzieningen, welzijnsvoorzieningen, gemeentelijke huisvesting, bijzonder vastgoed en vastgoed in de openbare ruimte.

Ambitie
Op dit moment wordt er gewerkt aan de herijking van het uitvoeringsbeleid. In deze nota vastgoedbeleid worden de gemeentelijke ambities, beleidsdoelstellingen uitgangspunten, spelregels en taken en verantwoordelijkheden voor het gemeentelijk vastgoedbeleid omschreven. Deze nota zal bestuurlijk door het college worden vastgesteld. Het beschrijft het instrumentarium voor het vastgoedbeheer en de vastgoedrealisatie en vormt de basis voor vastgoedsturing. Hiermee geeft het richting aan de maatregelen uit het meerjarenperspectief. Kortom: hoe gaan we in Arnhem om met vastgoed.
In afstemming met onze opdrachtgevers vanuit beleid, het op te stellen accommodatiebeleid in relatie tot de functionaliteit en de conditie van de portefeuille geven kaders en uitgangspunten om de juiste keuzes te maken. Zo kunnen we sturen op waarde.

Een onderdeel van deze nota vormt het meerjarenperspectief, het instrument voor het college om sturing te geven aan het gemeentelijk vastgoed. Het geeft op een transparante manier zicht op kansen en risico's voor het vastgoed. Daarmee toont het zowel het college als de ambtelijke organisatie een blik op de toekomst – kijkend naar de wereld van nu en de kansen in de toekomst - voor de middellange termijn van vier jaar (bestuur cyclus). Hiermee kunnen afgewogen beleidskeuzes gemaakt worden. Het document is een tactisch document voor de ambtelijke organisatie en een strategisch document voor het college. Dit document vormt de basis voor

besluitvorming door het college en informatievoorziening richting en de gemeenteraad. Financiële consequenties worden verwerkt in de perspectiefnota.

Dankzij een helder geformuleerde stip op de horizon kan goede regie worden gevoerd. Een jaarplanning is het laatste onderdeel van de vastgoednota. Deze zal jaarlijks worden gemaakt en de tactische keuzes voor het voorliggende jaar verklaren.

De nota wordt in het vierde kwartaal 2023 afgerond, de eerste jaarplanning zal voor 2024 worden gemaakt.

Onderhoud
De ambitie voor de technische staat van het vastgoed is een NEN2767-conditie score van 3 of beter. NEN 2767 is een methode voor het objectief en uniform meten van de fysieke kwaliteit van bouw- en installatiedelen van gebouwen en/of infrastructuur. De score loopt van 1 tot 6, daarbij is 1 zeer goed en 6 zeer slecht. Conditiescore 3 staat gelijk aan een redelijke conditie. Het door de gemeente aangekochte vastgoed voor stedelijke ontwikkelingsprojecten wordt niet op een conditiegerichte manier onderhouden, omdat deze panden tijdelijk in beheer zijn.

Verduurzaming
Het gemeentelijk vastgoed wordt fasegewijs verduurzaamd volgens twee uitgangspunten:

- “Werk met werk maken”; Maatregelen die binnen 5 jaar zijn terug te verdienen plus zonnepanelen plus LED wordt zoveel mogelijk bij alle panden van de gemeente in de komende jaren doorgevoerd, waarbij zoveel mogelijk aansluiting wordt gezocht bij het MJOP onderhoud en in overleg met gebruikers.
- “Projectmatige aanpak”; Begin 2023 is het “pilot project verduurzamen Gemeentewerf – nul op de meter” opgeleverd. Van hieruit is op basis van vooraf bepaalde criteria een inventarisatie gemaakt van het complete Gemeentelijk Vastgoed. Medio 2023 is een shortlist tot stand gekomen met daarin opgenomen mogelijke planvormingen met betrekking tot verschillende duurzaamheidsaspecten. De eerste aanbesteding heeft al plaatsgevonden en uitvoeringsopdrachten zijn gegund. Na de zomer 2023 gaan nog diverse onderzoeken/uitwerkingen van start. In het 3e kwartaal van 2023 zal een globale planning tot en met 2025 worden gepresenteerd. Naar verwachting zullen een groot deel van de projecten in het kader van de Duurzaamheid in 2024 en 2025 worden uitgevoerd.

Inclusie: Toegankelijkheid vastgoed
In twee delen zijn de van het vierde kwartaal 2022 tot nu de 60 gebouwen met de hoogste prioriteit beoordeeld op hun integrale toegankelijkheid. Op basis van de inventarisaties wordt op dit moment bepaald welke maatregelen worden doorgevoerd en welke onevenredig hoge kosten met zich mee brengen. Ook in deze begroting zijn middelen opgenomen om de te nemen maatregelen te realiseren.

Leegstand
Naast strategische leegstand – schuif ruimte voor projecten met name in de onderwijsportefeuille - is er momenteel geen substantiële leegstand in de vastgoedportefeuille.

De vastgoedportefeuille
De gemeente heeft (in principe) geen vastgoed in bezit, tenzij dit noodzakelijk is voor het realiseren van maatschappelijke doelstellingen. Dit maakt dat het vastgoed gekoppeld is aan de verschillende programma’s en deelportefeuilles. Op basis van de programma's zijn de deelportefeuilles ingedeeld. Deze deelportefeuilles hebben elk hun eigen kenmerken en sturing.

Programma	Deelportefeuille	Vastgoedportefeuille	Aantal gebouwen/ assets
S00 Bestuur, dienstverlening en financien	Algemeen college BenW	Gebruiksbeheer	1
	Alg Huisvesting en facilitaire zaken	Eigen Huisvesting	18
	Technisch beheer kantoorpand	Gebruiksbeheer	7
	Wagenpark en overig vervoer	Gebruiksbeheer	48
S01 Veiligheid	Algemeen Brandbestrijding	Eigen Huisvesting	2
S02 Bereikbaarheid	Mobiliteit en OR beheer vastgoed	Mobiliteit	45

	PB vastgoed	Mobiliteit	1
	Garageparkeren	Mobiliteit	4
	Fietsenstallingen	Mobiliteit	1
S03 Economie	Exploitatie historische kelders	Cultuur	1
S04 Onderwijs	Algemeen voor-vroeg-schools onderwijs	Onderwijs	2
	MFC gebruikersexploitatie	Gebruiksbeheer	6
	MFC bedrijfsexploitatie	Sociaal beheer (a.i.)	7
	Vastgoed primair onderwijs	Onderwijs	60
	Huisvesting voortgezet onderwijs	Onderwijs	11
	Huisvesting speciaal onderwijs	Onderwijs	13
	NA Algemeen	Natuurcentrum	17
S05 Cultuur	Algemeen Culturele activiteiten	Cultuur	9
	Alg Erfgoed, archeologie beeldkwaliteit	Niet te vervreemden Vastgoed	28
S06 Participatie en armoedebestrijding	n.v.t.	n.v.t.	
S07 Zorg	n.v.t.	n.v.t.	
S08 Welzijn en inclusie	Ontmoeten en Verbinden	Welzijn	11
	Algemeen Onderst opgroeien en opvoed	Welzijn	2
	Doorstroomvoorziening	Welzijn	1
	Algemeen Asielzoekers en vluchtelingen	Welzijn	6
	Opvang vluchtelingen Oekraïne	Welzijn	3
S09 Gezondheid en sport	Algemeen Binnensport	Sport	139
	Vastgoed publ gezondheidszorg	Welzijn	1
S10 Klimaat, energie en milieu	n.v.t.	n.v.t.	
S11 Ruimtelijke ontwikkeling	Milieubeheer vastgoed	Openbare ruimte	452
	Vastgoed reclame openbare ruimte	Openbare ruimte	19
	Tijdelijk beheer: Strategische posities, GREX projecten, Projecten	Tijdelijk Vastgoed	72
S12 Wonen en leefomgeving	Vastgoed Stedelijk groen	Openbare ruimte	1
	Algemeen oppervlaktewater	Gemalen	16

Uitgangssituatie

Het gemeentelijk vastgoed voldoet aan het gewenste kwaliteitsniveau, met uitzondering van gebouwen die op korte termijn hun functie verliezen of gebouwen die op korte termijn gerenoveerd worden.

Planning

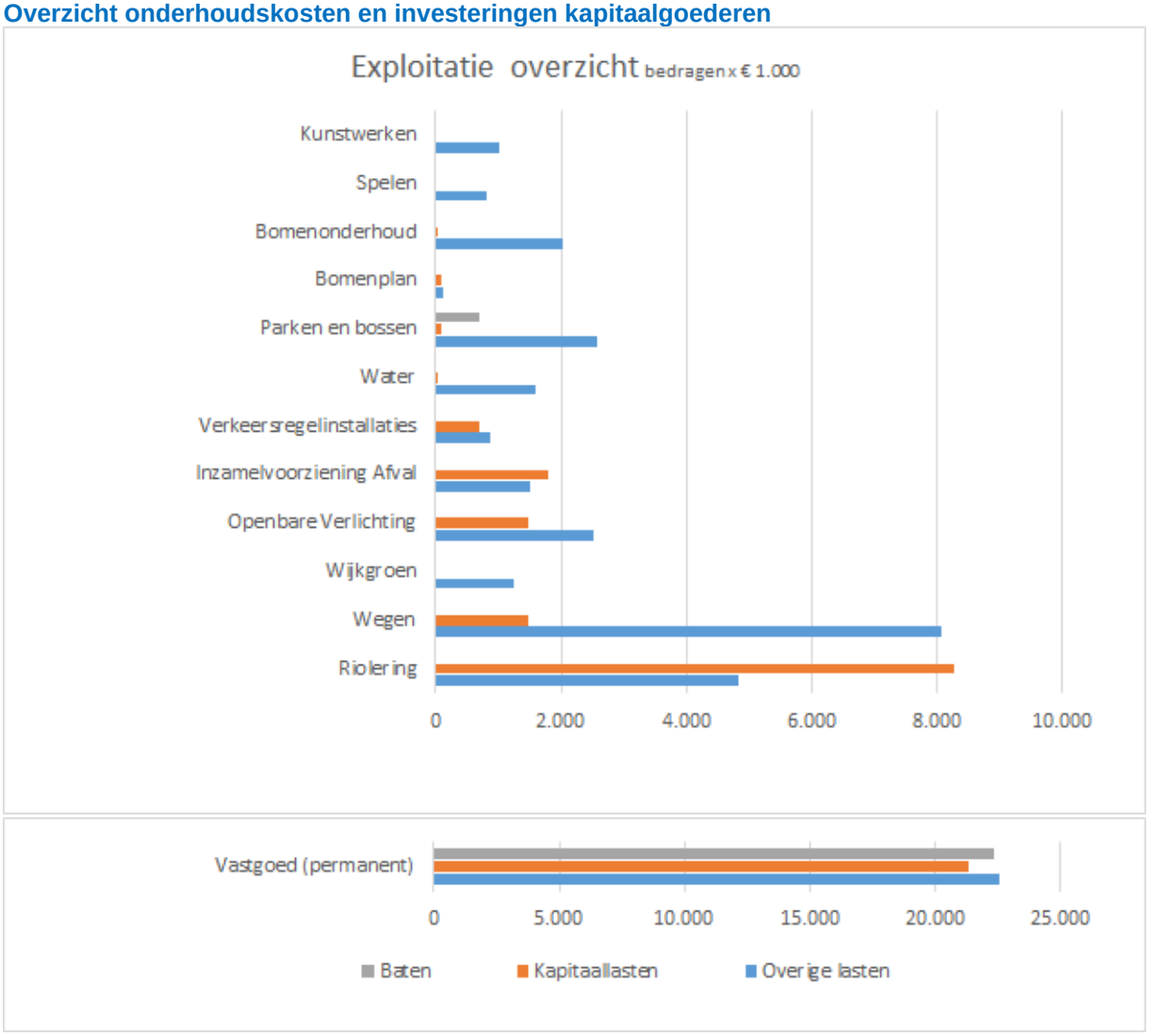
Lasten en baten voor beheer en onderhoud van het permanente vastgoed maken onderdeel uit van diverse programma's in de gemeentebegroting. Voor het planmatig- en storingsonderhoud wordt door de periode 2024-2027 jaarlijks gemiddeld €5,0 miljoen uitgegeven. Daarnaast wordt in diezelfde periode van 2024-2027 gemiddeld € 4,0 miljoen per jaar geïnvesteerd in vervangingsinvesteringen, toegankelijkheid en verduurzaming van het gemeentelijk vastgoed. Voor verduurzaming is dit jaarlijks (structureel) € 0,8 miljoen en nog eens € 2,5 (incidenteel) voor 2024 en € 3,0 miljoen (incidenteel) voor 2025.
Voor toegankelijkheid is dit € 0,5 miljoen in de jaren 2024, 2026 en 2026.
De cijfers voor begroting 2024-2027 zijn afwijkend ten opzichte van vorig jaar. Dit is vooral te verklaren doordat er diverse stelposten zijn opgenomen en een aantal wijzigingen zijn doorgevoerd:

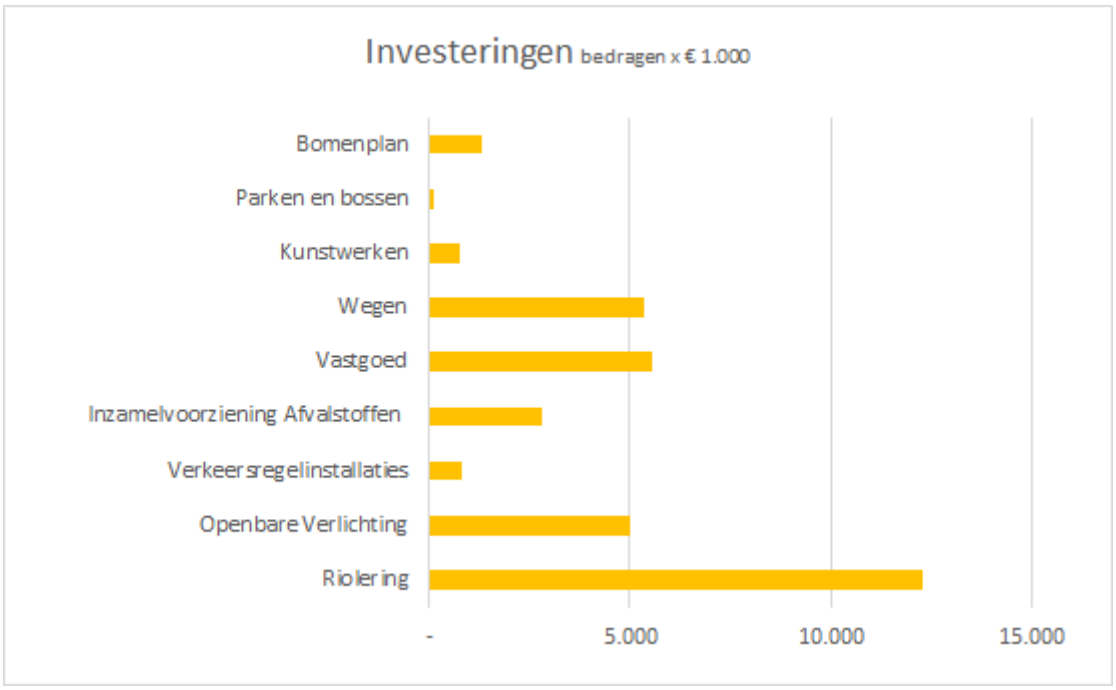
- stijging van de investeringen met name door de intensivering op verduurzaming en toegankelijkheid;

- stijging incidenteel en planmatig onderhoud door actualisatie en indexering als gevolg van extreme bouwkostenstijging.

Wet voorkeursrecht gemeenten (WvG)
Door het vestigen van de WvG op de gebieden Schaapsdrift en Rijnpark koopt de gemeente vastgoed aan dat tijdelijk moet worden beheerd.

Overzicht onderhoudskosten en investeringen kapitaalgoederen

Investeringen bedragen x € 1.000
Bomenplan
Parken en bossen
Kunstwerken
Wegen
Vastgoed
Inzamelvoorziening Afvalstoffen
Verkeersregelinstallaties
Openbare Verlichting
Riolering
-
5.000
10.000
15.000

Financiering

Voor de financieringsfunctie worden de missie en de doelstellingen beschreven in het treasurystatuut van de gemeente Arnhem. In dit statuut wordt ingegaan op de kaderstelling van de werkorganisatie (taken, bevoegdheden, verantwoordelijkheden, mandatering) en op het instrumentarium om de doelstellingen te realiseren.

Deze paragraaf richt zich op de uitwerking van het treasurystatuut naar de begroting voor 2024 en de te hanteren normeringen. Hierbij komen de onderstaande onderwerpen aan de orde:

- Risicomanagement financiering;
- Financieringsvolume (inclusief delegatie / mandatering);
- Kasgeldlimiet;
- Renterisiconorm;
- Overige risico's.

Risicomanagement financiering

Voor wat betreft de financiering wordt onderscheid gemaakt tussen:
a. Eigen gemeentelijke financieringsbehoefte;
b. Financiering van de sociale woningbouw;
c. Financiering van aan de gemeente gelieerde instellingen.

Eigen gemeentelijke financieringsbehoefte (a)

Bij de eigen gemeentelijke financieringsbehoefte gaat het om de financiering van de investeringen van de gemeente Arnhem, de overgedragen investeringen aan geprivatiseerde onderdelen van de gemeente en de exploitatie van lasten en baten. Bij de investeringen moet naast de reguliere financieringen van de gemeentelijke taken worden gedacht aan grote stedelijke projecten, zoals de stadsvernieuwing in de binnenstad, de grondexploitatie en onderhoud in de infrastructurele sfeer. Als 'inkoop' van geld (de funding) wordt gebruik gemaakt van de volgende financieringsmiddelen (verwachte stand per 31-12-2024):

- de kapitaalmarkt voor langlopende financieringsmiddelen: € 571,9 miljoen. Het betreft hier de leningenportefeuille opgenomen gelden (O/G);
- de geldmarkt voor kortlopende financiering (< 1 jaar): Naar verwachting zal per ultimo 2024 geen kortlopende financiering nodig zijn voor investeringen en projecten. De ruimte binnen het beschikbare kasgeld kan worden aangewend voor de (goedkope) financiering van de dagelijkse activiteiten van de gemeente: het werkkapitaal;
- de binnen Arnhem beschikbare reserves en voorzieningen met een volume van € 231,8 miljoen.

Binnen de gemeente wordt voor de financiering een omslagrente van 1,6% in rekening gebracht bij de investeringen en de projecten.

De portefeuille door de financieringsfunctie uitgezette gelden (U/G), heeft per 31-12-2024 een verwacht volume van € 28,64 miljoen. Het betreft hier kapitaalverstrekking en leningen aan instellingen en verzelfstandigde organisatieonderdelen. Hieronder vallen niet de verstrekte leningen in het kader van de inkomensondersteuning.

Financiering van de sociale woningbouw (b)

De financiering van de sociale woningbouw vindt bijna volledig plaats door leningen door corporaties, die geborgd worden door het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW). Dit landelijke fonds fungeert als waarborg ten aanzien van risico's van wanbetaling en vervult daarmee de garantstellende rol die gemeenten van oudsher hadden. Het WSW kan bij gemeenten en het Rijk aankloppen wanneer de eigen borgingscapaciteit niet meer toereikend is (wat nog nooit is gebeurd). Daarvoor heeft ook de gemeente Arnhem een achtervangovereenkomst met het WSW gesloten. Het bestaan van het WSW samen met ontwikkelingen op het gebied van schaalvergroting en regionalisering van de woningcorporaties verklaart waarom de rol van de gemeente op het terrein van de financiering van woningbouw de afgelopen jaren kleiner is geworden en nu zo goed als uitgespeeld is. In 2024 heeft de gemeente nog maar één lening van minder dan € 6.000 aan de woningcorporatie Omnia Wonen op de balans.

Financiering van aan de gemeente gelieerde instellingen (c)

Bij de financiering van aan de gemeente gelieerde instellingen gaat het om activiteiten die nauw grenzen aan het beleid van de gemeente Arnhem. Het gaat hier vooral om instellingen in de sectoren zorg, sport en cultuur. Ook bij deze financiering wordt de laatste jaren een terughoudend beleid gevoerd.

Bij de directe (eigen) financiering van de activiteiten van de instellingen heeft de gemeente Arnhem een gericht toezicht op het reilen en zeilen van de betreffende instellingen. Door aan de te verstrekken leningen waarborgen te verbinden kan bij calamiteiten direct worden gereageerd (voorbeeld: executie bij recht van eerste hypotheek). Tevens bestaan er bij de sectoren zorg en sport waarborgfondsen. Met borgstelling door deze waarborgfondsen kunnen instellingen bij banken een lagere rente bedingen en hoeft de gemeente zelf geen lening te verstrekken. De stichting waarborgfonds voor de sport (SWS) garandeert maximaal de helft van de lening en eist een garantie van de gemeente voor het resterende deel van de lening.

Financieringsvolume (delegatie/mandaat)

Bij het vaststellen van de begroting neemt de gemeenteraad een besluit over de omvang van de gemeentelijke activiteiten en daarmee over het financieringsvolume. Afgezien van de eigen middelen in reserves en voorzieningen wordt in de financieringsbehoefte voorzien door middel van leningen voor de lange termijn (vaste financiering) en voor de korte termijn (vlottende financiering).

Lange termijn financiering (vaste financiering)

Zoals reeds toegelicht gaat het hier om de benodigde geldmiddelen voor de eigen gemeentelijke investeringen en projecten en de verstrekking van geldleningen aan instellingen, gelieerd aan het beleid van de gemeente Arnhem. Financiering van sociale woningbouw rechtstreeks door gemeenten komt niet meer voor. Als gemeente houden we rekening met de mogelijkheid dat er behoefte kan ontstaan aan (al dan niet tijdelijk) bijspringen, maar dat zal alleen bij calamiteiten het geval zijn.

Korte termijn financiering (vlottende financiering)

Bij de kortlopende financiering gaat het om de financiering van de lopende activiteiten en werkzaamheden van de gemeente. Hiervoor wordt geld geleend of (in geval van een tijdelijk overschot) uitgezet bij de schatkist voor een periode van maximaal een jaar. Als een extra zekerheid, bijvoorbeeld voor het opvangen van onverwachte fluctuaties in de behoefte aan kasgeld, is een arrangement afgesloten met de Bank Nederlandse Gemeenten waarbij tot een beperkt bedrag (€ 4 miljoen) de gemeente een negatief saldo mag hebben. Insteek is hiervan zo weinig mogelijk gebruik te maken, een kasgeldlening is goedkoper dan rood staan bij de bank.

Financieringsbehoefte per 31-12-2024

Onderstaand schema geeft inzicht in de benodigde geldmiddelen voor de langlopende financiering en de manier waarop deze beschikbaar komen (de funding).

Het totaalvolume van de benodigde financieringen bedraagt € 787,7 miljoen. Vanuit de beschikbare aanwezige middelen (reserves en voorzieningen, obligo's en waarborgsommen) en de verwachte leningenportefeuille voor de vaste financiering is meer dan dit bedrag beschikbaar. Per ultimo 2024 wordt verwacht dat zelfs een bedrag van € 18,4 miljoen in de schatkist van het Ministerie van Financiën gestald moeten worden. De financieringsfunctie is daarmee ruimschoots in staat om voldoende middelen aan te trekken en beschikbaar te stellen voor de dekking van de reeds gepleegde investeringen, de kosten in de grondexploitatie en voor de in 2024 begrote investeringen.

Benodigd voor	Bedrag	Financiering middels	Bedrag
Bedragen x € 1.000			
Activa gemeente Arnhem en grondexploitatie	749.063	Reserves en voorzieningen	231.768
Uitgezette gelden aan gelieerde instellingen en woningcorporaties (kapitaalverstrekking en leningen u/g)	28.563	Opgenomen gelden in de kapitaalmarkt (leningen o/g)	571.852
Overige langlopend uitgezette middelen (o.a. nog te ontvangen erfpacht, leningen inkomensondersteuning)	10.084	Obligo's, waarborgsommen en vooruitontvangen erfpacht	2.452
		Rekening courant BNG, kasgeldleningen en vooruitontvangen bedragen	-18.361
Totaal langlopend te financieren	**787.711**	**Totaal financiering**	**787.711**

Leningenportefeuille 2024

Onderstaand schema geeft inzicht in de samenstelling van de volumes in het jaar 2024 van de huidige leningenportefeuille van de financieringsfunctie. Het betreft leningen opgenomen gelden (O/G) en leningen uitgezette gelden (U/G).

Leningen portefeuille	Verwachte stand 01.01.2024	Opname	Aflossing	Verwachte stand 31.12.2024
Bedragen x € 1.000				
Leningen O/G				
Leningen portefeuille	575.335	76.118	-79.607	571.846
Leningen t.b.v. woningcorporaties	7	0	-1	6
Totaal leningen O/G	**575.342**	**76.118**	**-79.608**	**571.852**
Leningen U/G				
Vaste leningen uitstaand	34.073	0	-5.516	28.557
Woningcorporaties	7	0	-1	6
Totaal leningen U/G	**34.080**	**0**	**-5.517**	**28.563**

Rentevisie

In de afgelopen jaren is als gevolg van de lage rentestand de gemiddeld te betalen rente voor de gemeente gestaag gedaald, maar inmiddels zit hier weer een stijgende lijn in. Als gevolg van gewijzigde wetgeving in het BBV moet de omslagrente binnen marges de gemiddelde marktrente volgen en is de gemeente niet meer vrij in het bepalen van deze intern in rekening te brengen rente. Deze zogeheten omslagrente bedroeg in 2021 1,7% en is in 2022 en 2023 gedaald naar 1,4%. Voor 2024 gaat dit niveau weer omhoog naar 1,6%. Het beteugelen van de inflatie heeft aanleiding gegeven tot de oplopende rentes. De sterke groei van de economie wordt geacht een hogere rente te kunnen dragen. Het is op dit moment nog niet duidelijk of de rente nog verder gaat stijgen, zich stabiliseert op het huidige niveau of toch weer gaat dalen. Om meerjarig gebruik te blijven maken van de historisch gezien nog de steeds lage marktrente kiest de gemeente er al een aantal jaren voor om leningen met lange looptijden aan te trekken. Een belangrijke taak voor het college is de omslagrente de komende jaren stabiel te houden. Voorwaarde daarvoor is dat de markt meewerkt. Bij een snelle stijging van de rente schrijven de regels van het BBV voor dat de omslagrente ook moet stijgen.
Met de in het verleden aangetrokken leningen met lange looptijden van meer dan 20 jaar is ruimte gecreëerd om in toekomstige jaren - wanneer de rente voor nieuwe leningen mogelijk weer op een hoger niveau terecht zal komen - met behulp van nieuwe leningen met kortere looptijden toch een lage gemiddelde rente te realiseren binnen de wettelijke mogelijkheden. Daarvoor is het dan noodzakelijk dat leningen met kortere looptijden een lagere rente hebben dan langer lopende leningen, hetgeen normaal gesproken het geval is.

Mandaat (voor nieuw aan te trekken financieringsmiddelen)

Maximaal toegestane leningen 2024	Maximaal
Bedragen x € 1.000	
Eigen gemeentelijke financieringsbehoefte	250.000
Financieringsbehoefte sociale woningbouw	100.000
Financieringsbehoefte aan gemeente gelieerde instellingen	50.000

Kasgeldlimiet

De Wet FIDO geeft concrete richtlijnen voor gemeenten voor het beheersen van het renterisico in verband met de korte termijn financiering. De kasgeldlimiet is een wettelijk maximum (plafond) voor het volume geldleningen in de vorm van zogenaamde call- en kasgeldtransacties.
De bovengrens is bij ministeriële regeling voor het jaar 2024 vastgesteld op 8,5 % van het lastentotaal van de gemeentelijke begroting. De begroting van de gemeente Arnhem voor het jaar 2024 heeft een omvang van € 840,4 miljoen en daarmee komt de kasgeldlimiet uit op € 71,4 miljoen.

Het Rijk geeft gemeenten veel ruimte om maximaal gebruik te maken van (goedkope) financiering met kasgeld. Hoewel het gemeenten formeel niet is toegestaan de kasgeldlimiet te overschrijden (Wet FIDO, art. 4, lid 1), hoeven deze pas aan de toezichthouder te rapporteren wanneer de kasgeldlimiet drie kwartalen op rij wordt overschreden (art. 4, lid 2). Hiermee wordt gedoogd de kasgeldlimiet twee kwartalen op rij te overschrijden. De gemeente Arnhem stuurt er desondanks op onder de kasgeldlimiet te blijven en deze niet te overschrijden.

Renterisiconorm

Het renterisico betreft het risico dat de begroting van de gemeente geconfronteerd wordt met een verzwaring van de rentelasten als gevolg van herfinancieringen van bestaande activa of van herziening van rente van bestaande leningen.
Het doel van de renterisiconorm is om dit risico te beperken tot een handelbaar niveau. Bij een gelijkmatig opgebouwde leningenportefeuille blijft het renterisico binnen verantwoorde marges en zullen de renteaanpassingen zich geleidelijk voordoen en binnen de begroting opgevangen kunnen worden.
In de Wet Financiering Decentrale Overheden (FIDO) is vastgelegd dat jaarlijks een volume ter grootte van 20% van het lastentotaal van de gemeentelijke begroting (peildatum 1 januari) mag worden geherfinancierd of een renteherziening mag ondergaan. Omdat de gemeente voor de eigen financiering geen leningen heeft aangetrokken waarvan periodiek de rente wordt herzien, heeft voor Arnhem de renterisiconorm alleen betrekking op herfinanciering van aflopende leningen. Op basis van het begrote lastentotaal voor 2024 van € 840,4 miljoen mogen leningen tot een bedrag van € 168,1 miljoen worden geherfinancierd.
Als gevolg van de renterisiconorm mag de gemeente geen leningenportefeuille hebben met een gemiddelde looptijd van leningen van korter dan ongeveer vier jaar. De gemeente zou dan in een jaar meer leningen moeten herfinancieren dan is toegestaan. Gezien de opbouw van de leningenportefeuille met vooral looptijden van 20 jaar en langer hoeft de gemeente nog heel lang niet bang te zijn tegen de limiet van de renterisiconorm aan te lopen.

Schatkistbankieren

Sinds het najaar van 2013 kennen gemeenten en andere decentrale overheden verplicht schatkistbankieren. Decentrale overheden dienen banktegoeden, die een vooraf bepaalde drempelwaarde te boven gaan, af te storten naar een rekening-courant bij het ministerie van Financiën. Voor de gemeente Arnhem bedraagt de drempelwaarde in 2024 € 10,7 miljoen.
Omdat inkomende en uitgaande kasstromen niet op elkaar zijn afgestemd, kunnen hoge positieve of negatieve kassaldi ontstaan. Om ruimte te bieden voor zulke bewegingen moet het gemiddelde van de banksaldi van de gemeente in een kwartaal worden afgezet tegen deze drempelwaarde, niet de dagelijkse stand. Het banksaldo hoeft dus niet continu beneden de drempelwaarde te blijven. Een banksaldo boven de drempelwaarde kan binnen het kwartaal worden gecompenseerd met banksaldi, die lager zijn dan de drempelwaarde.
Bij de controle van de jaarrekening neemt de accountant de verplichting tot schatkistbankieren en het voldoen aan de voorwaarden mee.

Overige risico's

Gezien de samenstelling van de gemeentelijke leningenportefeuille en de kaderstelling vanuit de wet en het treasurystatuut (leningen worden alleen afgesloten in euro’s) is binnen de gemeente Arnhem geen sprake van valutarisico en/of koersrisico.

Bedrijfsvoering

Wij zijn een organisatie die midden in de samenleving staat, in verbinding is met de stad en een afspiegeling van de stad wil zijn. De gemeentelijke bedrijfsvoering verandert mee met de eisen die worden gesteld door de samenleving, het bestuur, de raad en onze eigen professionaliteit.

De bedrijfsvoeringfuncties zorgen ervoor dat het primaire proces hun taken zo optimaal mogelijk kan uitvoeren. De bedrijfsvoeringsfuncties brengen systemen en werkprocessen in lijn met wat we in de stad willen bereiken, bieden inzicht in datgene wat we willen bereiken, schetsen de juridische of financiële randvoorwaarden, ondersteunen bij de strategische en communicatieve opgaves, benutten technologische ontwikkelingen en investeren in nieuwe vaardigheden en competenties van onze medewerkers. Per bedrijfsvoeringsfunctie worden de opgaven geschetst. Een aantal van deze opgaven is niet gekoppeld aan een specifieke bedrijfsvoeringsfunctie. De belangrijkste hiervan is het traject 'Lekker werken aan de ambities van Arnhem.

Ontwikkelingen binnen de bedrijfsvoering

Lekker werken aan de Ambities van Arnhem

Begin 2023 is het organisatieprogramma 'Lekker Werken aan de Ambities van Arnhem' opgeleverd. Onze ambitie: zorgen voor een werkklimaat waarin de organisatie op een goede en prettige manier aan de ambities van de stad kan werken, in een werkomgeving die ervoor zorgt dat dat effectief en efficiënt kan. Een organisatie waarin medewerkers zich veilig voelen, waarin werkdruk beheersbaar is en waarin de juiste resultaten voor stad en bestuur worden geleverd. Concreet betekent dit dat we in dit organisatieprogramma:

- acht doelen hebben geformuleerd;
- een lijst van zogenoemde 'organisatie-inspanningen' beschrijven voor de komende vier jaar (zaken die ons echt gaan helpen om onze doelen te bereiken);
- en last but not least: het gaat om mensen. Aandacht voor elkaar is de rode draad waarmee we de inspanningen willen leveren en onze doelen willen bereiken.

De eerste resultaten worden al geboekt binnen de organisatie inspanningen, zoals een goede onboarding voor onze nieuwe medewerkers en de start van een leiderschapstraject om leidinggevenden te verbinden met elkaar en hen te ondersteunen in hun opgave.
We blijven continu, op een gestructureerde wijze, in gesprek met de organisatie op verschillende niveaus; van beleid tot uitvoering. De inbreng van collega's dient als input voor de verschillende organisatie inspanningen, net als het medewerkersonderzoek en de Nederlandse InclusiviteitsMonitor. Een continue cirkel van leren en verbeteren, zodat we onze medewerkers optimaal ondersteunen om 'lekker te kunnen werken aan de ambities van Arnhem'.

Ontwikkelingen big data, informatie ontsluiting, Artificial Intelligence

Op het gebied van data(technologie) gaan de ontwikkelingen razendsnel waardoor er kansen maar ook risico's ontstaan. Steeds meer bronnen worden betrokken (eigen data, open data, sensordata, big data) en gebruikt voor en bij analyses en besluitvorming. Het managen, de kwaliteitsbewaking en het ethisch verantwoord gebruik van al deze toegepaste bronnen vraagt om meer aandacht, zodat besluiten op kwalitatief juiste data kan worden gebaseerd.
Deze ontwikkelingen zullen ons werk flink gaan beïnvloeden. De mate waarin dient in de komende tijd ervaren en beoordeeld te worden. Het gebruik van geavanceerde technologie wordt een onderdeel van steeds meer functies en werkprocessen en dat doet een steeds groter beroep op de digitale vaardigheden van medewerkers.

Daarnaast zijn er ontwikkelingen op het gebied van artificial intelligence (zoals ChatGPT), digital twinning en hebben we waarborgen in te bouwen voor het hanteren van algoritmes en sensoren. Technologieën die kansen bieden en ook risico's met zich meebrengen. Toepasbaarheid hiervan vraagt om een juiste beoordeling en het beheersbaar maken van de risico's. In de raadsbrief van 11 juli 2023 is meer specifiek ingegaan op de inventarisatie en stand van zaken van het algoritmeregister.

Cybersecurity heeft inmiddels al de hoogste aandacht en dat zal in de komende jaren zo blijven. Wij moeten alert blijven op ontwikkelingen (zoals deepfake) binnen dit gebied en met een passende organisatie, technische toepassingen en bewustwording bij medewerkers ons afdoende wapenen tegen de bedreigingen. De al genomen en nog te nemen maatregelen zullen eveneens een bijdrage gaan leveren aan digitale volwassenheid van medewerkers en het vertrouwen van de inwoners in de overheid.

Versterken demandmanagement

Een aantal onderdelen van de gemeentelijke bedrijfsvoering zijn uitbesteed aan de Connectie. De eindverantwoordelijkheid voor de bedrijfsvoering ligt echter wel bij de gemeente. Dit vraagt, zowel op

gemeentelijk als op regionaal niveau om goede onderlinge afspraken en een goed ingerichte organisatie op het gebied van demand- en supplymanagement. In de afgelopen periode is hier onvoldoende eenduidig, gestructureerd en gebaseerd op heldere afspraken invulling aan gegeven. De komende periode wordt gebruikt om een inhaalslag te maken waarbij in eerste instantie prioriteit wordt gegeven aan de inrichting en het vastleggen van de gemaakte afspraken.

Huisvesting
Diverse ontwikkelingen maken (her)oriëntatie op toekomstige gemeentelijke huisvesting noodzakelijk. In de raadsbrief van 23 mei 2023 hebben we de uitgangspunten geformuleerd voor het op te stellen huisvestingsplan die we eind 2023 aan de raad willen voorleggen. Hiervoor is een projectmanager aangesteld die een projectteam zal samenstellen. De ambtelijk opdrachtgever wordt bijgestaan door een stuurgroep.

Binnen de huisvestingsagenda is de eerstvolgende stap het opstellen van een strategisch huisvestingsplan waarin verschillende scenario's worden uitgewerkt om de gemeentelijke huisvesting duurzaam en toekomstbestendig te maken. Hierin geven we invulling aan een nieuwe (hybride) manier van werken, verlaten we (eventueel gefaseerd) het Stadskantoor en maken we ons Stadhuis duurzaam en functioneel geschikt voor een groot deel van onze organisatie.

Op termijn willen we het stadhuis als kernlocatie gebruiken. We hebben al langere tijd de wens uitgesproken om zoveel mogelijk van de gemeentelijke organisatie te huisvesten in ons Stadhuis en daarmee deze locatie te bestempelen als onze kernlocatie. Naast dat we hiermee investeren in ons eigendom geeft het ook een plek om te werken in het dynamische centrum van de stad, waarbij we het gevoel versterken vóór de stad te werken.

Het renoveren/aanpassen met respect voor het bestaande gemeentelijk en rijksmonument is op zich al duurzaam en circulair, maar we hebben ambitie op meerdere thema's waarbij CO2-reductie/energie, klimaatadaptatie, natuurinclusiviteit, mobiliteit en gezondheid belangrijke pijlers zijn.

Parallel gaan twee andere opgaven van start: het Integraal Accommodatiebeleid (IAB), en, als onderdeel van strategisch huisvestingsplan, het verder uitwerken van de wens voor gezamenlijke huisvesting in de wijken. Deze wens van het cluster Werk & Inkomen, de teams Leefomgeving (en de Sociale wijkteams) om het wijkgericht werken verder te versterken door integrale dienstverlening dicht bij de inwoner, waarbij er ook voor ketenpartners en medewerkers uit de kernorganisatie mogelijkheden zijn om aan te landen, heeft invloed op de huisvestingsvraag op de kernlocatie stadhuis. Alle drie de opgaven vragen sturing op samenhang en timing.

Reguliere bedrijfsvoering

Personeel en organisatie

Inclusieve en diverse gemeentelijke organisatie
Het werken aan een inclusieve organisatie(cultuur) en een divers medewerkersbestand blijft een prioriteit voor gemeente Arnhem. We werken aan een organisatie waar inwoners zich kunnen herkennen, iedereen op een gelijkwaardige wijze kan deelnemen, de eigen talenten kan inzetten en zich welkom en veilig voelt. Om oordeelvrij te werven en selecteren, hebben we het wervings- en selectieproces vernieuwd. Dit proces ontwikkelen we door, gaan we evalueren en waar nodig aanscherpen. Doel is om ook in 2024 het merendeel van alle openstaande vacatures zelf -met een duidelijke focus op inclusie en diversiteit- in te vullen. Naast werven, hebben we ook aandacht voor behoud, ontwikkeling en (interne) doorstroom van collega's. Het beleid hiervan nemen we onder de loep en we bepalen de koers ervan. Ook willen we meer inzicht krijgen in de reden van uitstroom, Dit gaan we faciliteren in uitstroomgesprekken en de opbrengsten bieden input om van te leren. Zoals bekend is de arbeidsmarkt krap. Dit betekent dat we ons meer en anders willen presenteren en profileren. De komende periode gaan we nog meer investeren in het benaderen van de arbeidsmarkt. We gaan nieuwe netwerken en samenwerkingen aanboren om een diverse groep kandidaten te kunnen bereiken en aantrekken.

Verder willen we inclusief verlof aanbieden, denk hierbij aan inclusieve feestdagen en andere verlofvormen zoals transitieverlof en ouderschapsverlof voor wensouders. We verkennen hoe we dat mogelijk kunnen maken en gaan dat organiseren. Daarnaast blijven we richting de VNG onze wensen en dringende suggesties inbrengen voor een inclusieve cao.
Zorgen voor een veilig werkklimaat is essentieel voor een inclusieve organisatie(cultuur). Het meldingsbeleid van ongewenst gedrag (onder andere discriminatie, racisme, pesten, seksuele intimidatie) willen we verbeteren en beter laten aansluiten bij de behoeften van medewerkers. Daarbij gaan we bijvoorbeeld ons aanbod aan

vertrouwenspersonen verbreden, zodat medewerkers die vertrouwenspersoon kunnen benaderen bij wie ze zich het meest op hun gemak voelen, mocht daar behoefte aan zijn.

Inrichting en start gemeentepool
In 2023 hebben we een start gemaakt met de inrichting van de gemeentepool. De gemeentepool is een aanvullende manier van werving om andere doelgroepen te bereiken. Het doel is vooral medewerkers binden, boeien en het personeelsbestand diverser maken.
Via de gemeentepool gaan we jaarlijks tientallen (nieuwe) medewerkers werven aan de hand van een competentieset, gedragsindicatoren en motivatie. We besteden hierbij extra aandacht aan de werving van medewerkers uit ondervertegenwoordigde groepen. Denk aan mensen met een culturele achtergrond en een arbeidsbeperking. We wachten niet tot er een concrete vacature of opdracht is, maar gaan zelf op zoek naar kandidaten die we een loopbaan bij de gemeente willen aanbieden. Om (voor ons) nieuwe doelgroepen te bereiken, gaan we (aanvullend) anders werven en gaan we kritisch naar ons werkaanbod kijken
We bieden medewerkers in de gemeentepool een ontwikkelprogramma, waarmee ze inzetbaar worden voor een deel van onze vacaturebehoeften van de komende jaren. De gemeentepool is geen vervanging van maar een aanvulling op de bestaande wervingsmethoden..
De werving voor de gemeentepool start in de tweede helft van 2023, zodat de eerste nieuwe collega's in 2024 kunnen beginnen. De dekking van de gemeentepool gebeurt zoveel mogelijk vanuit bestaande vacatureruimte en overige beschikbare uitvoeringsbudgetten.

Vitaliteit en duurzame inzetbaarheid
Op breed vlak gaan we inzetten op duurzame inzetbaarheid van alle medewerkers. Waar we in het verleden vooral aandacht hadden voor het vitaal houden van oudere collega's, zien we dat dit niet tot deze groep beperkt moet blijven. In alle fasen van en situaties in het leven moeten we hier aandacht voor hebben. Het gaat dan niet alleen om voorkomen of beperken van uitval door lichamelijke ziekte en/of psychische problemen, maar juist ook om preventie en het herkennen en bespreekbaar maken van sociale en maatschappelijke (privé-)problemen. Denk hierbij aan geldzorgen en mantelzorg. Maatwerk is daarvoor nodig. We willen komen tot een maatwerkpakket dat we steeds kunnen aanpassen, waar nodig. Dit doen we stapsgewijs en we stellen hierbij prioriteiten. Eerste vragen die we ons hierbij stellen zijn: wat wordt het meest gewenst , wat levert op korte termijn resultaat op, wat draagt wezenlijk bij, wat is snel/eenvoudig uit te voeren?

'Onboarding' en Integriteit
In 2023 is een begin gemaakt met zogeheten 'onboardingsbijeenkomsten' voor nieuwe medewerkers. Hiermee maken zij kennis met elkaar én verschillende aspecten van de gehele organisatie. Denk hierbij aan: informatie over de gemeente, clusters en gemeenteraad, de stadsprogramma's, het organisatieprogramma Lekker Werken aan de Ambities van Arnhem. Een vast onderdeel van het 'onboardingsprogramma' is diversiteit & inclusie in de vorm van een training om ook nieuwe medewerkers hierover bewust te maken. En omdat we vinden dat iedereen ertoe doet. We willen iedereen horen, zien en mee laten doen. Daarnaast is er aandacht voor praktische informatie over systemen, applicaties en het P&O-plein. Deze vorm van 'onboarding' wordt zeer gewaardeerd en dit ontwikkelen we dan ook verder door in 2024.
Tijdens de bijeenkomst voor het afleggen van de ambtseed/-belofte besteden we structureel aandacht aan het thema integriteit. Dit onderwerp vraagt om steeds meer nadrukkelijke aandacht van zowel medewerkers als gehele organisatie. Gezien het belang van het onderwerp heeft de doorontwikkeling van het ambtelijk Integriteitsbeleid doorlopende aandacht. Dit doen we in de volle breedte. Denk hierbij aan: constante bewustwording van medewerkers, screening, monitoring, gebruik en mogelijkheden van systemen, oog voor (kwetsbare) situaties medewerkers en meldingsbereidheid over misstanden en/of ongewenst gedrag. Uiteraard binnen wettelijke kaders en mogelijkheden. De komende periode gaan we gebruiken om een intern 'integriteitsbureau' (werktitel) op te zetten, om het onderwerp en het belang daarvan prominenter onder de aandacht te brengen.
Daarnaast zijn we ook het VOG-beleid aan het actualiseren. Zoals eerder aangegeven stellen we voor het eind van 2023 een plan van aanpak op voor een aanpassing van het integriteitsbeleid. Dit mede naar aanleiding van motie 23M62 'Motie ter bevordering van integriteit en bestrijding van corruptie onder ambtenaren'. Dit plan verwachten we in het eerste kwartaal 2024 aan de gemeenteraad te kunnen aanbieden.

Informatisering en automatisering
Informatiebeveiliging en privacy
De Baseline Informatiebeveiliging Overheid en de Algemene Verordening Gegevensbescherming zijn ingevoerd als wettelijke kaders waaraan gemeente Arnhem moet voldoen. Nulmetingen hebben tekortkomingen aangetoond welke met een uit te voeren programma in de periode 2023 tot 2026 aangepakt worden en waarvoor middelen in

de begroting zijn toegewezen. Het programma leidt tot een hoger en vereist volwassenheidsniveau op de gebieden informatiebeveiliging en privacy met het daarbij duurzaam borgen van het niveau in de organisatie.

Informatiegestuurd werken
We zetten verder in op een monitor per beleidsprogramma, op basis van meetbare doelen en de benodigde indicatoren. Hiermee zorgen we dat de programma's het beleid en de sturing op de doelen met meer feitelijke basis kunnen vormgeven. We bouwen verder aan onze centrale datapakhuis als gegevensbasis en zetten multidisciplinaire teams in die werken aan analyse en ontwikkeling van de monitoren. We managen het datapakhuis en onderliggende processen om te zorgen dat de data een maximale kwaliteit en validiteit kent.

Digitale Dienstverlening
We werken blijvend aan een optimale dienstverlening met effectieve processen en informatiestromen, waarbij het noodzakelijk is om veel processen nog klantgerichter én toegankelijker te maken. De online-dienstverlening van de gemeente wordt verbeterd en zelfs versneld om de klanttevredenheid te verhogen. Hiervoor wordt onder andere de eigen website flink onderhanden genomen en worden tal van producten vanuit Burgerzaken en het cluster Werk & Inkomen aangeboden met een volledig digitale afhandeling. Belangrijk bij deze digitaliseringsslag is om te zorgen dat we koersen op een inclusieve dienstverlening, wat betreft de digitale toegankelijkheid, de digitale participatie en in de ondersteuning van mensen met minder digitale vaardigheden. In de raadsbrief van 31 januari 2023 is meer specifiek ingegaan op de verbetering van de digitale dienstverlening en de versnelling va de digitalisering.

De Europese Single Digital Gateway Verordening schrijft voor dat we enkele specifieke procedures en alle huidige online formulieren grensoverstijgend en non-discriminatoir toegankelijk dienen te hebben voor EU-burgers en ondernemers. Voor de realisatie ervan volgen we de landelijke adviezen en actielijnen. Het wordt dan voor EU-burgers en ondernemers mogelijk om producten en diensten van de Gemeente Arnhem vanuit het buitenland te kunnen aanvragen. Voor burgers zijn dit: aanvraag van bewijs van registratie van een geboorte, aanvraag van bewijs van verblijf en registratie van adreswijziging. Ondernemers moeten dan bij de gemeente online een bedrijfsactiviteit kunnen starten, uitoefenen, wijzigen en beëindigen.

Financiën en control
In 2021 is koers voor Financiën & Control uitgezet waarbij als centraal thema "Wij brengen Arnhem verder, met betrokkenheid, onafhankelijk advies en ondersteuning, met kennis en innovaties" is gedefinieerd. In de afgelopen jaren zijn diverse trajecten in gang gezet en verbeteringen gerealiseerd. De basis is op orde, zo blijkt ook uit de bevindingen van onze accountant bij interim- en jaarrekeningcontrole. Een mooie positie van waaruit verder gebouwd kan worden.

In de komende periode willen we onze koers herijken en vertalen naar nieuwe opgaven. Naar verwachting liggen deze op het gebied van het versterken van onze planning & controlcyclus, interne sturing en verantwoording, het beter en slimmer ontsluiten van financiële informatie en het herijken van de functies binnen F&C. Dit laatste mede in het licht van de ontwikkelingen die we op ons af zien komen, zoals de steeds toenemende digitalisering en beschikbaarheid van data. Dit betekent doorontwikkeling op ons vakgebied en in de mogelijkheden die dit biedt in de ondersteuning van budgethouders, leidinggevenden en andere collega's.

Auditing en risicomanagement
In de paragraaf Risicomanagement en weerstandsvermogen wordt ingegaan op het beleid voor risicomanagement, het risicoprofiel en de benodigde weerstandscapaciteit, de relatie met de financiële kengetallen en de belangrijkste risico's. De aanpak van risicomanagement is gebaseerd op de nota Risicomanagement en weerstandsvermogen, die in 2023 weer is geactualiseerd.

Belangrijk aandachtspunt voor de komende periode betreft de ambities van de gemeente op het terrein van binnenstedelijke gebiedsontwikkeling, het actieve grondbeleid dat dit vraagt en de complexe grondexploitaties die naar verwachting worden ingericht. Deze ontwikkeling gaat gepaard met nieuwe / extra risico's die zorgvuldig moeten worden bepaald, financieel vertaald en beheerst. In het kader van grote risicovolle projecten zullen hier onafhankelijke risicoanalyses worden uitgevoerd en bij de vaststelling van de grexen worden ingebracht.

Artikel 213a onderzoeken
In de gemeentewet is in art. 213a vastgelegd dat gemeenten onderzoeken doen naar de doeltreffendheid en doelmatigheid en hierover de raad informeren In de financiële verordening (februari 2023) zijn de afspraken

hierover vastgesteld. Het college zal in 2024 minimaal één onderzoek uitvoeren die gekwalificeerd kan worden als 213a en de raad hierover informeren.

Juridische zaken

Advisering

Juridische advisering vindt gemeente breed en in aansluiting op alle programma's plaats. De komende periode wordt extra ingezet op de energietransitie, wonen en bestaanszekerheid. De juridisch adviseurs zullen hierbij naast hun hoogwaardige juridisch kwaliteit ook innovatief moeten adviseren.
De recent versterking van de juridische advisering op zowel veiligheid als openbaarheid/privacy blijft onverminderd van kracht.

Juridische procedures

In 2023 is de gemiddelde doorlooptermijn van bezwaren en klachten substantieel verkort. In 2024 moet dit verder verankerd worden omdat de nagestreefde responsiviteit en betrouwbaarheid alleen behaald kunnen worden als de wettelijke termijnen door de gemeente zelf in acht genomen worden. Los van de wettelijke termijnen zal ook daar waar mogelijk sneller resultaat geboekt moeten worden, omdat de bestaande wettelijke termijn veelvuldig als ruim ervaren worden door burgers.

Zowel bij de behandeling van bezwaren en klachten als bij het maken van regelgeving blijft het belang van maatwerk uitermate groot. De uitdaging zal blijven om maatwerk optimaal invulling te geven met behoud van uitvoerbaarheid en fundamentele rechtszekerheid en rechtsgelijkheid.

Control

De juridische kwaliteitszorg zal in de eerste plaats gericht zijn op de per 1 januari 2024 in te voeren Omgevingswet. Samenwerking met de stadsadvocaat Hekkelman zal intensief gezocht worden.
De lessons learned uit de bezwaren en klachten zullen geïntensiveerd worden en zal zich in 2024 naast de omgevingswet richten op de maatwerktoepassing. Ook zal de samenwerking met de sociale advocatuur en het juridisch netwerk Legal Valley meer gericht ingezet worden voor de interne juridische kwaliteitszorg. Tenslotte zullen de intensieve contacten met de Han en de Radboud input blijven geven voor de juridisch control.

Communicatie

Communicatie is een belangrijk instrument van de gemeente om onze inwoners en bedrijven te betrekken bij de ambities, doelstellingen en dienstverlening. We informeren, betrekken, gaan de dialoog aan en formeren of gaan samenwerkingen aan. Soms moeten we overtuigen en sturen, maar we zijn bovenal gericht op participatie. We willen goed in contact zijn en doen dit op begrijpelijke, toegankelijke en inclusieve wijze.

Onze communicatiestrategie en ieder communicatieplan vloeit voort uit de gemeentelijke communicatievisie en strategie en de daarop gebaseerde bedrijfsplannen op programma- en projectniveau. In 2024 nemen we de tijd om de gemeentelijke communicatievisie, die in Q4 2023 wordt vastgesteld, te vertalen naar een communicatieplan. We gaan gezamenlijk bepalen hoe we deze visie kunnen bewerkstelligen, wat er voor nodig is en hoe we ervoor kunnen zorgen dat de communicatiespecialisten zo worden ingezet dat we de organisatie optimaal kunnen bedienen en mee kunnen bewegen op de periodieke herijking van de programma's en prioriteiten.

Naast communicatie gericht op de Arnhemse inwoners en bedrijven werken we als gemeente ook aan onze zogenaamde corporate communicatie. Dat bestaat o.a. uit de interne communicatie en arbeidsmarktcommunicatie.. Het doel daarvan is dat we zichtbaar zijn en laten zien dat de gemeente aantrekkelijk is onder meer als werkgever en als samenwerkingspartner.

Ook hebben wij een goede samenwerking met de Stichting Citymarketing Arnhem. In 2023 is de basis gelegd voor een intensievere samenwerking in 2024 om Arnhem op de kaart te zetten met aandacht voor de rol van Citymarketing en die van de Gemeente Arnhem. Op dit moment wordt er samen opgetrokken in het kader van de diverse jubilea in 2024 en de viering van 800 jaar Arnhem. Voor 2024 kijken we naar hoe we deze samenwerking kunnen vorm kunnen gaan geven aan de hand van o.a. een gezamenlijke jaarplanning.

Daarnaast gaan we het huidige plan met betrekking tot de visuele identiteit (inclusief huisstijl) van de organisatie actualiseren om deze in lijn te krijgen met de moderne organisatie die we willen zijn. Hier zullen we in 2024 de eerste stappen in zetten en een concreet plan (inclusief benodigd budget) opleveren om hier in 2025 vol mee aan de slag te kunnen.

Inclusieve gemeentelijke communicatie
Als gemeente willen we toegankelijk, begrijpelijk en inclusief communiceren. Met de stad en binnen de eigen organisatie. We werken we op drie manieren aan:

- *Verbeteren van de toegankelijkheid van de gemeentelijke website*s

We lieten de toegankelijkheid van de gemeentelijke websites en de informatie die daar op staat, toetsen. Op basis daarvan zijn we onze websites aan het verbeteren en digitale toegankelijkheid aan het borgen binnen de organisatie. Nieuwe websites worden meteen op toegankelijkheid getoetst en betrokken medewerkers getraind.

- *Schrijven in begrijpelijke taal*

Met het Project Direct Duidelijk stimuleren we dat gemeentelijke medewerkers duidelijke taal gebruiken in hun schriftelijke communicatie. Dat doen we onder meer door medewerkers te trainen in het schrijven op taalniveau B1, door standaardbrieven te herschrijven en door nieuwe teksten voor te leggen aan een Lezerspanel van Arnhemmers.

- *Communicatie waarin ook Arnhemmers en collega's met een migratieachtergrond, een LHBTIQ+ identiteit of een beperking zich herkennen en erkend voelen.*

We lieten het Verwey-Jonker Instituut onderzoeken wat inclusieve communicatie is, wat we al goed doen en wat beter kan. Met de onderzoeksuitkomsten in de hand werken we aan bewustwording en kennisvergroting binnen de gemeentelijke organisatie en bij de externe vormgevers, fotografen en tekstschrijvers om in woord en beeld inclusiever te communiceren.

Een nadere uitwerking van het totale programma voor Inclusie is terug te vinden in programma S08 Welzijn en Inclusie.

Inkoop
De gemeente Arnhem heeft grote ambities op het gebied van lokaal, sociaal, duurzaam, diervriendelijk en circulair inkopen. Hoewel er zeker al goede resultaten worden behaald, is er meer nodig om invulling te kunnen geven aan de geformuleerde maatschappelijke ambities. We gaan een impuls geven, waarbij we de gewenste aanpak borgen in onze organisatie en werkprocessen. Ook willen we meer inzicht krijgen in de gemaakte contractuele maatschappelijke afspraken met leveranciers, waardoor we beter kunnen monitoren en sturen. In de Begroting 2024 zijn hiervoor extra middelen beschikbaar gesteld.

Overzicht formatie

Totaal aantal FTE Arnhem	Realisatie Bezetting 31.12.2022	Begroting Formatie 2023	Begroting Formatie 2024	Begroting Formatie 2025	Begroting Formatie 2026	Begroting Formatie 2027
Aantal FTE College B&W	8	8	8	8	8	7
Aantal FTE ambtelijke organisatie formatie	1.036	1.139	1.115	1.103	1.098	1.077
Totaal personeel gemeente Arnhem	**1.044**	**1.147**	**1.123**	**1.111**	**1.106**	**1.084**

Verloop formatie

	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Aantal FTE ambtelijke organisatie Begroting 2023-2026	**1.043**	**1.026**	**1.018**	**1.016**	**1.002**
Bij: wijz capaciteit C2D/CA 2022 MTA dec 22	50	49	44	41	32
Bij: capaciteit afdeling Nieuwkomers 2023	13	0	0	0	0
Bij: formatie Openbare Ruimte gedekt uit prijs- en areaalontwikkeling	9	9	9	9	9
Bij: formatie Veiligheid	9	12	12	12	11
Bij: PIM van flexibel naar vast	5	5	5	5	5
Bij: Ozo coördinatoren overname Rijnstad	0	5	5	5	5

Bij: formatie uitbreiding DVO De Connectie	3	3	3	3	3
Bij: formatie tbv arbeidsmarktregio	3	2	2	2	2
Bij: fomatie UWV taken in eigen beheer	2	2	2	2	2
Bij: oplossen stelpost formatie vanuit reorganisatie	3	3	3	3	3
Bij: projectleider verkiezingen	1	1	1	1	1
Af: vermindering toezichthouders afval	-2	-2	-2	-2	-2
Afronding	0	0	1	1	4
Aantal FTE ambtelijke organisatie Begroting 2023-2026	**1.139**	**1.115**	**1.103**	**1.098**	**1.077**

Toelichting formatieve mutaties

Om de in de Begroting 2023 geformuleerde opgaven en doelstellingen te kunnen realiseren, is een uitbreiding van de benodigde capaciteit voorzien. De hiervoor beschikbaar gestelde middelen zijn, daar waar de noodzakelijke capaciteit per programma op dat moment in beeld was, in 2023 naar formatie vertaald. Ten aanzien van de programma's waar de middelen nog niet naar formatie waren vertaald, is dat in de Begroting 2024 alsnog gebeurd.

Daarnaast neemt de formatie toe als gevolg van het in eigen beheer uitvoeren van werkzaamheden en activiteiten, zo treden bijvoorbeeld de OZO-coördinatoren in dienst bij de gemeente Arnhem en worden UWV taken in eigen beheer uitgevoerd.

	Realisatie 2022	Begroting 2023	Begroting 2024	Begroting 2025	Begroting 2026	Begroting 2027
Aantal FTE ambtelijke organisatie	**1.036**	**1.139**	**1.115**	**1.103**	**1.098**	**1.077**
Saldo personeelsbudget loonsom (in € 1.000)	**85.985**	**104.275**	**102.182**	**101.059**	**100.671**	**98.546**
Gemiddelde loonsom (in €)	**82.998**	**91.575**	**91.638**	**91.623**	**91.657**	**91.540**

De stijging van de gemiddelde loonsom tussen 2022 en 2023 is voor het grootste gedeelte het gevolg van de cao-loonstijging in 2023.

Verbonden partijen

De gemeente neemt deel in diverse rechtsvormen zowel publiek als privaat. Wanneer de gemeente zowel een bestuurlijk als een financieel belang heeft in een andere partij, is dat voor de gemeente een verbonden partij. Samenwerking met andere partijen is een manier om publieke taken uit te voeren, die bijdragen aan het realiseren van de gemeentelijke doelstellingen. Deelnemingen in andere partijen brengen risico's met zich mee zowel bestuurlijk, maatschappelijk als financieel.

Verbonden partijen twee gemeentelijke rollen

De gemeente vervult twee rollen richting de verbonden partijen: de rol van eigenaar en de rol van opdrachtgever. Tussen beide rollen en de belangen die daaruit voortvloeien, kan een spanningsveld bestaan.

In de eigenaarsrol beslist de gemeente over de oprichting, de missie, de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de verbonden partij. Het gemeentebestuur is mede eigenaar van de verbonden partij en draagt bestuurlijke verantwoordelijkheid (de gemeente neemt deel aan het bestuur). De eigenaarsrol richt zich vooral op de continuïteit en de levensvatbaarheid van de (samenwerkings)organisatie.

De gemeente is ook opdrachtgever van de verbonden partij. De verbonden partij levert diensten of producten of is uitvoerder van gemeentelijk beleid. Veelal in de vorm van een basispakket dat door alle deelnemers in de samenwerking wordt afgenomen, met daarnaast een aanvullend pakket dat voor afzonderlijke deelnemers op maat wordt afgesproken.

Het financieel belang is gekoppeld aan beide rollen. Als opdrachtgever heeft de gemeente belang bij een zo goed mogelijke prijs-/kwaliteitsverhouding voor de afgesproken dienstverlening en deze moet passen binnen de kaders van de gemeentebegroting. Als eigenaar draagt de gemeente het 'ondernemersrisico' van de samenwerking. Als de financiële resultaten tegenvallen, zal de gemeente de tekorten moeten aanvullen.

Actuele kaders

Kadernota verbonden partijen gemeente Arnhem

In 2016 is de visie van de gemeente Arnhem op de verbonden partijen vastgelegd in de kadernota verbonden partijen 2016 gemeente Arnhem, met daarin uitvoeringsrichtlijnen over de wijze van sturen en beheersen. Uitgangspunt is om hierbij uit te gaan van een risicogerichte aanpak, onder andere door het instellen van een governancecode en het toepassen van een 'risicokompas'.

BBV-Notitie verbonden partijen

Ook de Notitie verbonden partijen van de Commissie BBV uit oktober 2016 geeft verplichte en aanbevolen kaders ten aanzien van verbonden partijen. In deze notitie wordt uiteengezet wanneer sprake is van een financieel en bestuurlijk belang. Van een financieel belang is sprake als de gemeente de middelen zoals vermogen of leningen, die aan een partij ter beschikking zijn gesteld, niet terugkrijgt bij faillissement van die partij of indien financiële problemen bij de derde partij kunnen worden verhaald bij de gemeente. Bij een bestuurlijk belang gaat het om het hebben van zeggenschap van de gemeente in een derde partij, hetzij omdat de gemeente een zetel in het bestuur heeft, hetzij omdat ze via aandelen mee kan stemmen.

Wet gemeenschappelijke regeling

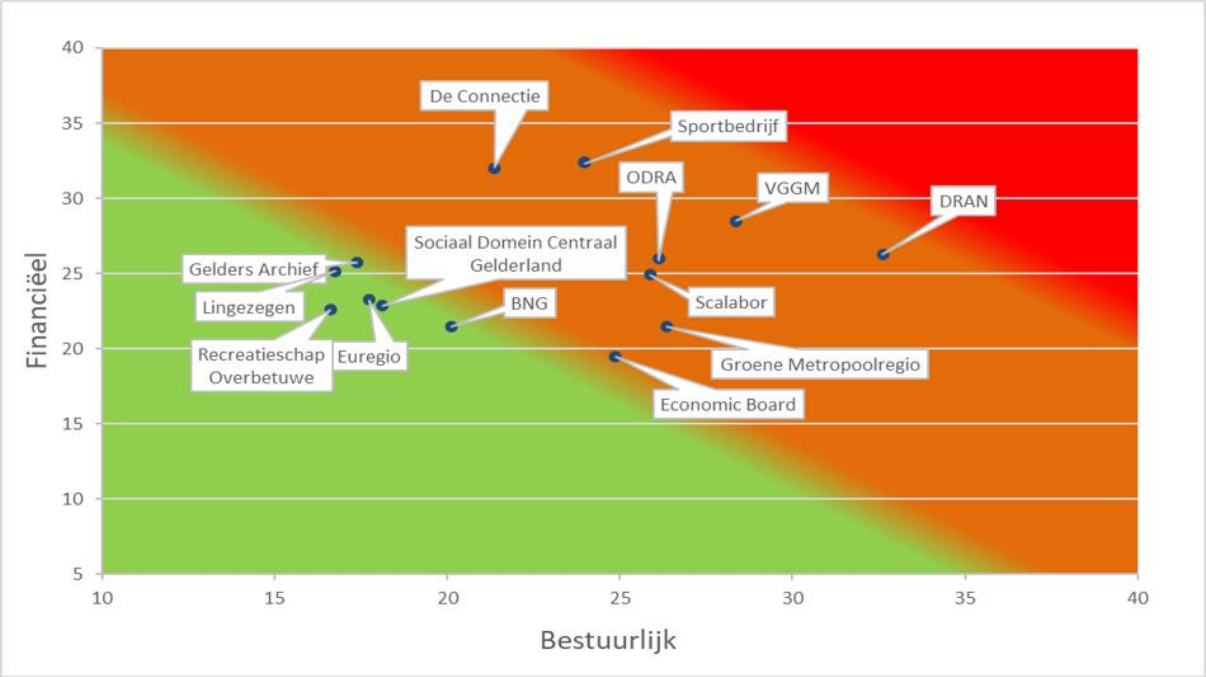
Lokale overheden werken steeds meer en intensiever met elkaar samen. Dat gebeurt op verschillende niveaus en op verschillende manieren. De Wet gemeenschappelijke regeling (Wgr) maakt (publiekrechtelijke) samenwerking mogelijk tussen provincies, gemeenten en waterschappen.
Per 1 juli 2022 is een wijziging van de Wgr in werking getreden. Deze wijziging is erop gericht de kaderstellende en controlerende rol van de gemeenteraad bij taken die in gemeenschappelijke regelingen worden uitgevoerd te versterken. De komende tijd wordt bezien wat de gevolgen van de wijzigingen in de Wgr zijn voor de Arnhemse kadernota en de inbedding van de verbonden partijen in de P&C-cyclus.

Diversiteit en inclusiviteit

We vinden het belangrijk dat alle partners met wie we samenwerken zich inzetten voor een inclusieve en diverse organisatie en dienstverlening en dat we daarin van elkaar leren. In de raadsbrief Inclusie en diversiteit bij samenwerkingspartners van 14 maart 2023 staat wat we daarin van onze verbonden partijen vragen. Het doel is dat vanaf 2025 alle verbonden partijen in hun plannen de inzet op inclusie en diversiteit hebben opgenomen. We streven daarbij naar een gezamenlijke inzet die in lijn ligt qua doelstellingen. In de betreffende verantwoordingssystematiek zullen we de voortgang monitoren.

Ontwikkelingen risicovolle verbonden partijen

Niet alle verbonden partijen vragen om even veel betrokkenheid. Om de aandacht te geven aan die verbonden partijen die voor de gemeente van het grootste belang zijn, dan wel een belangrijk risico vormen (beleidsmatig of financieel) is het risicokompas toegepast. Het risicokompas is een risicoanalyse die bestaat uit een beoordeling op acht maatstaven. Deze acht maatstaven geven vorm aan de bestuurlijke en financiële verbondenheid met de partij. Door alle verbonden partijen op dezelfde wijze te beoordelen, is het mogelijk de verbonden partijen onderling te vergelijken en te bepalen welke verbonden partijen in verhouding tot elkaar een hoog risicoprofiel hebben. In de aanloop naar de Begroting 2024 heeft een actualisatie plaatsgevonden van het risicokompas. Dit heeft geresulteerd in de volgende risicokaart:

Voor de verbonden partijen die op basis van de risicokaart in onderlinge vergelijking het hoogst scoren is een beheersstrategie opgesteld. Het betreft de volgende partijen:

- DRAN (Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen);
- Sportbedrijf Arnhem;
- De Connectie;
- VGGM (Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden;
- ODRA (Omgevingsdienst Regio Arnhem;
- Scalabor.

In het hierna volgende overzicht met verbonden partijen wordt aangegeven in welke verbonden partijen de gemeente Arnhem deelneemt en aan welke programma's hiermee een bijdrage wordt geleverd. De hierboven genoemde partijen maken onderdeel uit van dit overzicht. De beheersstrategie op deze partijen wordt in het overzicht nader toegelicht.

Relatie met paragraaf Weerstandsvermogen

De risico's die samenhangen met de verbonden partijen zijn meegewogen in de bepaling van de gewenste weerstandscapaciteit (zie paragraaf Risicomanagement en weerstandsvermogen).

Toelichting bij overzicht verbonden partijen

Hierna wordt per verbonden partij een aantal gegevens weergegeven. Naast stamgegevens zijn dit het bestuurlijke en financiële belang, financiële gegevens over het vermogen en resultaat, actuele ontwikkelingen en de beheersstrategie (indien van toepassing).
Aanvullend op de hierna weergegeven verbonden partijen neemt de gemeente Arnhem tevens deel in twee Verenigingen van Eigenaars (VVE's). Het betreft de volgende VVE's:

- Vereniging van Eigenaars Varkensstraat 46 en 47 te Arnhem.
- Vereniging van Eigenaars Varkensstraat 27, 28-1 en 28-2 te Arnhem.

De gemeente heeft als eigenaar van een gedeelte van de panden zitting in het bestuur van de VVE's en heeft tevens een (gering) financieel belang. Het risicoprofiel is als laag aan te merken.

Scalabor B.V.

Vestigingsplaats	Arnhem		
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap		
Programma	S06 Participatie en armoedebestrijding		
Doel verbonden partij	Scalabor B.V. is een arbeidsontwikkelbedrijf dat inwoners met een afstand tot de arbeidsmarkt uit de arbeidsmarktregio Midden-Gelderland ondersteunt bij het overbruggen van die afstand. Scalabor begeleidt inwoners die dat nodig hebben naar passend en zo regulier mogelijk werk. Scalabor richt zich op het ontdekken en ontwikkelen van talenten van mensen in een werksituatie. Een belangrijke dienstverlening is het begeleiden van SW-medewerkers van de modulaire gemeenschappelijke regeling Sociaal Domein Centraal Gelderland (MGR), module Werkgeverschap SW (WGSW).		
Deelnemers in samenwerking	Gemeente Arnhem is 100% aandeelhouder van Scalabor B.V. De gemeenschappelijke regeling Sociaal Domein Centraal Gelderland (MGR), module Werkgeverschap SW (WGSW) detacheert SW-medewerkers, in opdracht van de deelnemende gemeenten, bij Scalabor B.V. Daarnaast koopt gemeente Arnhem (als klant) ook ontwikkeltrajecten in bij Scalabor B.V. voor inwoners die een beroep doen op ondersteuning vanuit de Participatiewet. Scalaobr B.V. is ook onze partner in het toeleiden en creëren van beschutte werkplekken.		
Bestuurlijk belang	De concerndirecteur van gemeente Arnhem is gemachtigd om namens de gemeente Arnhem stemrecht uit te oefenen in de vergadering van aandeelhouders.		
Financieel belang	100%		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	7.896.072
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	8.642.731
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	

Ontwikkelingen

Voor 2023 zagen wij:

- een snelle terugloop van het aantal SW-medewerkers (door pensionering ed.);
- door ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en het ontbreken van benodigde vaardigheden van medewerkers het steeds lastiger voor SW-medewerkers wordt om door te stromen naar externe werkgevers;
- landelijke ontwikkelingen rondom sociale ontwikkelbedrijven (SW 2.0) een rol gaan spelen qua positionering;
- dat de cao SW verouderd is en vanwege de hoge inflatie een loonindexatie van 7% inclusief reiskosten vergoeding nodig was;
- we een toekomstbestendige manier hebben gevonden voor de inkoop van arbeidsontwikkeling.

In 2023 en verder vragen deze ontwikkelingen ook onze aandacht.

Risico profiel

Middel

Beheersstrategie

Risico's

1. *Oekraïne / hogere energiekosten / inflatie*
   De prijsstijgingen als gevolg van de oorlog in Oekraïne, de stijging van de rente en het onzekerder en duurder worden van de levering van bepaalde grondstoffen en andere producten uit het buitenland, heeft ook effect op het resultaat van Scalabor.
2. *Instroom trajecten divisie arbeidsontwikkeling*
   De omzet van de divisie arbeidsontwikkeling blijft nog steeds achter bij de verwachting, met name door lagere afname van regiogemeenten. Ook wordt er nog gebruik gemaakt van de mogelijkheden voor beschut werk bij Scalabor.
3. *Effect uitstroom SW op dienstverlening en omzet*
   Door de pensionering van SW-medewerkers en de afschaffing van de WsW in 2015 daalt het aantal medewerkers jaarlijks. Hierdoor wordt het steeds lastiger de dienstverlening van eigen rendabele afdelingen zoals Schoonmaak en Groenvoorziening in de lucht te houden.
4. *Cybersecurity*
   Ook bij Scalabor zien ze een toename van het aantal phishingmails etc. in lijn met de landelijke trend. Dit brengt financiële risico's met zich mee.

Beheersmaatregelen

1. *Oekraïne / hogere energiekosten / inflatie*
   Scalabor kijkt naar mogelijkheden en contractafspraken om met leveranciers in gesprek te gaan. Tegelijkertijd praten ze met hun klanten en afnemers over het doorvoeren van prijsverhogingen. Ook wij als gemeente streven naar het bieden van passende indexatie van de tarieven. Daarnaast is Scalabor actief bezig met het besparen van energie, onder andere door aanpassingen in de huisvesting.
2. *Instroom trajecten divisie arbeidsontwikkeling*
   Vanuit de gemeente Arnhem hebben we nieuwe afspraken met Scalabor gemaakt over de inzet van arbeidsontwikkeling en beschut werk. Tegelijkertijd blijven we ook actief in de regio de mogelijkheden van Scalabor onder de aandacht brengen.
3. *Effect uitstroom SW op dienstverlening en omzet*
   Er zijn regionaal (vanuit de MGR waar de SW onder valt) financiële afspraken gemaakt over SW tot en met 2025. We voeren via de MGR actief regionaal overleg over de ontwikkeling en toekomst van SW.

Cybersecurity
Scalabor heeft diverse beheersmaatregelen getroffen om de risico's te beheersen. Naast de technische en organisatorische maatregelen die er al zijn, gaan ze ook al hun kantoormedewerkers een training laten volgen om meer bewustzijn en kennis op te doen op dit gebied.

Sportbedrijf Arnhem

Vestigingsplaats	Arnhem		
Rechtsvorm	Besloten Vennootschap		
Programma	S09 Gezondheid en sport		
Doel verbonden partij	Het Sportbedrijf voert het sportbeleid uit. Arnhem stimuleert en faciliteert bewegen en sporten en Arnhem, voor een beter welzijn van de stad.		
Deelnemers in samenwerking	Gemeente Arnhem		
Bestuurlijk belang	De gemeente Arnhem is 100% aandeelhouder van de BV Sportbedrijf Arnhem. Als aandeelhouder is de gemeente Arnhem lid van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Het mandaat om als aandeelhouder op te treden is door het college neergelegd bij de concerndirecteur.		
Financieel belang	De gemeente Arnhem heeft het volledige eigendom.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	2.519.000
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	21.034.000
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	18.100.000
Ontwikkelingen	Het Sportbedrijf heeft te maken met een begrotingstekort op basis van de huidige activiteiten, veroorzaakt door de hoge inflatie en energiekosten. Dit is reeds door middel van een raadsbrief gecommuniceerd. We zijn als gemeente in overleg met het Sportbedrijf hoe het begrotingstekort te overbruggen, zonder ingrijpende maatregelen te nemen.		
Risico profiel	Middel		
Beheersstrategie	**Sturing** Het Sportbedrijf is de grootste uitvoerder van het sportbeleid van de gemeente Arnhem. Bij de verzelfstandiging van het Sportbedrijf, zijn vanuit de gemeente als opdrachtgever en eigenaar van het Sportbedrijf, afspraken gemaakt over de informatie- en stuurmogelijkheden voor de gemeente. Voor 2024 geven we op dezelfde wijze als voorgaande jaren sturing aan het Sportbedrijf. Onderdeel van die sturing is het subsidieproces aan het Sportbedrijf. Dat bestaat uit een gezamenlijke, integrale, uitvraag aan het Sportbedrijf. Gevolgd door een subsidieaanvraag en een gezamenlijke (door sportbeleid, TLO en BC) beoordeling van de aanvraag. Door het jaar heen houden we aan de hand van kwartaalrapportages inhoudelijk en financieel vinger aan de pols wat betreft de voortgang. Ten slotte volgt vaststelling aan de hand van het jaarverslag en de jaarrapportage. Tegelijkertijd voert de gemeente als aandeelhouder ook regelmatig gesprekken met het Sportbedrijf door middel van aandeelhoudersvergaderingen. De dagdagelijkse aansturing gebeurt vanuit de bestuursadviseur sport die fungeert als ambtelijk opdrachtgever. Het verbeteren van inhoudelijk en financieel inzicht is een continu proces waarover Sportbedrijf en gemeente afstemmen met betrekking tot gewenste inzichten. Over de kwaliteit en met name over de (on)mogelijkheden van rapportage over effectiviteit en efficiëntie van interventies in de stad wordt met elkaar gesproken, alsmede wensen voor de toekomst op wijkniveau. Er is steeds meer inzicht in kosten per locatie en per 'product'. Sportbedrijf en		

gemeente doorlopen gezamenlijk stappen om dit af te zetten tegen maatschappelijke meerwaarde. Hierdoor komt er steeds meer kennis beschikbaar over in hoeverre uitgaven zich verhouden tot gemeentelijke doelstellingen. Op basis daarvan kunnen beleidskeuzes gemaakt worden.

Financieel
Het eigen vermogen is € 1,6 miljoen. Voor 2022 e.v. is er een taakstelling van € 0,75 miljoen. Het Sportbedrijf heeft in 2022 een resultaat gehaald van omstreeks € 0,9 miljoen. Dit is grotendeels te verklaren door incidentele steun vanuit het Rijk in verband met de coronacrisis. Dit wordt grotendeels aangewend om het in verband met stijgende energieprijzen verwachte tekort van 2023 deels mee op te vangen. Er blijft voor 2023 nog een tekort over van omstreeks 0,5 miljoen en 2,7 miljoen voor 2024. Met de in de begroting opgenomen aanvullende subsidie voor 2023 en 2024 verwachten wij dat het Sportbedrijf bij gelijkblijvende activiteiten voldoende financiële middelen tot haar beschikking heeft.

Samenwerking
Nu het Sportbedrijf stabiel staat, is er ruimte om de focus te verleggen naar het gesprek op inhoud en gezamenlijke belangen. De afgelopen jaren is de samenwerking tussen gemeente en Sportbedrijf sterk verbeterd. De samenwerking blijft een onderwerp waarin continu geïnvesteerd wordt, ook in 2024 en verder.
Voorbeelden van inhoudelijke onderwerpen die gezamenlijk worden opgepakt zijn: verenigingsondersteuning, de bezetting van accommodaties en ontwikkeling van een positief sportklimaat. Hierover wordt de gemeenteraad in 2023 verder geïnformeerd.
We verwachten deze ontwikkeling met het MT van het Sportbedrijf in 2024 voort te kunnen zetten. Deze samenwerking zorgt ervoor dat het risicoprofiel van het Sportbedrijf als verbonden partij lager ingeschat wordt.

NV Bank Nederlandse Gemeenten

Vestigingsplaats	Den Haag		
Rechtsvorm	Naamloze Vennootschap		
Programma	S00 Bestuur, dienstverlening en financiën		
Doel verbonden partij	De BNG is de 'bankier ten dienste van overheden', waaronder voor gemeenten.		
Deelnemers in samenwerking	De gemeente heeft minder dan 1% van de aandelen. De andere aandeelhouders zijn de Staat der Nederlanden (50%), provincies en gemeenten.		
Bestuurlijk belang	De concerntreasurer is gemachtigde voor de aandeelhoudersvergadering.		
Financieel belang	De gemeente Arnhem heeft 496.470 aandelen van de BNG in bezit (bijna 1%) en is daarmee een van de grootste gemeentelijke aandeelhouders van de BNG		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	4.615.000
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	107.459
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	-1.300
Ontwikkelingen	Niet van toepassing		
Risico profiel	Laag		
Beheersstrategie	Niet van toepassing		

Economic Board regio Arnhem-Nijmegen

Vestigingsplaats	Nijmegen
Rechtsvorm	Stichting
Programma	S00 Bestuur, dienstverlening en financiën; S03 Economie
Doel verbonden partij	Het versterken van de samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden op de groeisectoren health, energy en food en de cross-overs daartussen, om daarmee de economische slagkracht van de regio Arnhem-Nijmegen verder te ontwikkelen en regionale groeikansen te benutten met alle voor dat doel dienstige middelen.

Deelnemers in samenwerking	The Economic Board wordt gevormd door achttien leden vanuit de kennisinstellingen, het bedrijfsleven en de overheden.		
Bestuurlijk belang	Burgemeester Ahmed Marcouch (voorzitter) en de wethouder Economische Zaken hebben zitting in de board.		
Financieel belang	De gemeente Arnhem heeft geen rechtstreekse financiële relatie met The Economic Board. Van onze bijdrage aan de regio wordt 1 euro per inwoner via een subsidie door de Groene Metropoolregio doorgegeven aan The Economic Board.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	44.593
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	103.369
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	162.466
Ontwikkelingen	The Economic Board richting op de samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven op het gebied van economische ontwikkeling, innovatie en werkgelegenheid in de regio. The Economic Board is aanjager en versterker van de economische groei in de regio Arnhem-Nijmegen rondom de thema's Energy, Health, Hightech met cross-over Food, Slimme Duurzaamheid en Arbeidsmarkt. The Economic Board stimuleert innovaties in deze sectoren en de cross-overs daartussen. Dat doet ze onder meer door te communiceren over het bijzonder potentieel en ontwikkelingen in de regio, mogelijke partners aan elkaar te verbinden en bedrijvigheid en innovaties te stimuleren en aan te jagen. The Economic Board representeert een diverse en grote achterban, die zich uitstrekt over een aanzienlijk gebied (ca 800.000 inwoners) met een actief en betrokken MKB, alles zich afspelend binnen de 18 gemeenten in de regio Arnhem-Nijmegen. The Economic Board richt zich onder de noemer Lifeport specifiek op de clusters energy, health en food, vanuit de propositie dat de regio Arnhem-Nijmegen juist met innovaties op deze thema's een bijdrage kan leveren aan grote maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld maatschappelijke opgaven, bijvoorbeeld rond energie en klimaat. Voorbeelden waar de krachtenbundeling van de samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen en onderwijs rond innovaties zijn de IPKW Cleantech campus en het Connectr innovation lab in Arnhem of TPN West in Nijmegen en Innofase in Duiven. Op de Noviotech Campus in Nijmegen werken universiteit en het bedrijfsleven samen aan onderwerpen als preventie en pandemische paraatheid in combinatie met verregaande digitalisering van de zorg. Samen met de Groene Metropoolregio en kennisinstellingen in de regio werkt The Economic Board daarnaast via een gezamenlijke regionale arbeidsmarktagenda aan een betere aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Belangrijke partners van The Economic Board zijn de GMR zijn en de provincie Gelderland. De drie partijen hebben in de 2023 een Regio Deal af met het Rijk en zullen hier vanaf 2024 gezamenlijk uitvoering aan geven. De Regio Deal sluit inhoudelijk aan bij de agenda's van The Economic Board, GMR en de gebiedsagenda van de provincie Gelderland.		
Risico profiel	Middel		
Beheersstrategie	Niet van toepassing.		

BVO De Connectie

Vestigingsplaats	Arnhem		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Programma	S00 Bestuur, dienstverlening en financiën		
Doel verbonden partij	De Connectie is een gemeenschappelijke regeling met de gemeenten Rheden en Renkum op het gebied van bedrijfsvoering.		
Deelnemers in samenwerking	Gemeente Arnhem, gemeente Renkum en gemeente Rheden		
Bestuurlijk belang	Wethouder Maurits van de Geijn is lid van het bestuur.		
Financieel belang	Het Arnhems aandeel in De Connectie bedraagt 72%.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	1.484.000

	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	17.127.000
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	33.628.000

Ontwikkelingen

Om meer grip te krijgen op de samenwerking, toekomstvisie en het financieel perspectief heeft het bestuur van de Connectie in 2021 een bestuursopdracht vastgesteld. Daarbij gaat het om nieuwe afspraken met betrekking tot de wijze van organiseren van de samenwerking (governance), een duidelijke toekomstvisie omtrent de positie van De Connectie op langere termijn (groeiambitie) en het financieel perspectief van De Connectie in relatie tot de financiële positie van de eigenaar-gemeenten. Na het vaststellen van de bestuursopdracht is door De Connectie en de gemeenten gezamenlijk invulling gegeven aan de doorontwikkeling van de samenwerking. In het kader van deze doorontwikkeling vindt onderzoek plaats naar de verdere professionalisering van het opdrachtgeverschap. Daarbij wordt ook het centraal opdrachtgeverschap van de IV-keten onderzocht. Naast het onderzoek naar de inrichting van het opdrachtgeverschap wordt ook ingezet op de versterking van het demand- en supplymanagement.

Risico profiel

Middel

Beheersstrategie

De beheersing is vooral gericht op het actief verbinden van de gemeentelijke belangen met de belangen van een goede bedrijfsvoeringsorganisatie. Op verschillende niveaus en vanuit verschillende perspectieven wordt er actief samengewerkt. Het bestuur, het OGO (opdrachtgeversoverleg) en de demandorganisatie zijn hierin belangrijke gremia waarin sturing en beheersing nadrukkelijk terugkomen. Het controllersoverleg vervult hierin een belangrijke adviesrol ten aanzien van de P&C-producten van de Connectie.

Er wordt in de begroting van De Connectie een aantal risico's beschreven die significant zijn in financiële termen, maar ook voor de dienstverlening. De Connectie onderschrijft de principes van het risico gestuurd werken. Dit houdt in dat risico's gekoppeld worden aan de doelstellingen en dat maatregelen worden genomen om de risico's te beheersen. Afgelopen jaar heeft De Connectie belangrijke stappen gezet ten aanzien van de invulling van het risicomanagement. Zo heeft er een uitgebreide risico-inventarisatie plaatsgevonden, zowel vanuit het perspectief van de organisatiedoelstellingen als vanuit het perspectief van business continuïteit. Waar nodig zijn aanvullende beheersmaatregelen genomen. De komende jaren gaat De Connectie verder met het door ontwikkelen van het risicomanagement door te investeren in het risicobewustzijn binnen de organisatie en het cyclisch en systematisch borgen van het risicomanagement.
De risico's die door De Connectie in de MJPB 2024-2027 zijn beschreven, zijn in omvang gestegen. Dit wordt volledig veroorzaakt door de onzekerheid ten aanzien van de stijgende WOZ-bezwaren en daaraan gekoppelde meerkosten. Afhankelijk van de landelijke ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving is dit als risico opgenomen in het risicoprofiel van de Connectie. In de Begroting 2024 van de gemeente Arnhem is rekening gehouden met deze risico's.

Gelet op het feit dat de Connectie een beleidsarme MJPB heeft gepresenteerd waarin ontwikkelingen en (gemeentelijke) ambities zoals bijvoorbeeld de harmonisatie van applicatielandschap niet zijn verwerkt, vraagt dit in de toekomst mogelijk om aanvullende investeringen.

BVO Doelgroepenvervoer Regio Arnhem Nijmegen

Vestigingsplaats

Arnhem

Rechtsvorm

Gemeenschappelijke regeling

Programma

S07 Zorg

Doel verbonden partij

In april 2016 is de Vervoersorganisatie regio Arnhem Nijmegen opgericht ten behoeve van het aanvullend vervoer Arnhem Nijmegen (Avan). Het is een gemeenschappelijke regeling, gebaseerd op een bedrijfsvoeringsorganisatie. Eén van de taken van deze Vervoersorganisatie is het regelen van het doelgroepenvervoer, waarbij sprake is van een bundeling van het doelgroepenvervoer (Wmo-vervoer, leerlingenvervoer en instellingsvervoer). Gezamenlijke sturing en (financiële) beheersing van uitvoeringstaken en uitvoering van ondersteunende processen op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend vervoer voor de deelnemers.

Deelnemers in samenwerking

Regio Arnhem en regio Nijmegen

Bestuurlijk belang

Wethouder Marco van der Wel is lid van het bestuur.

Financieel belang	De gemeente Arnhem draagt volgens een verdeelsleutel bij aan de exploitatie. De kosten van de bedrijfsvoeringsorganisatie worden bepaald op basis van het inwoneraantal. De vervoerskosten op basis van rekeneenheden van het vervoer. De vervoersorganisatie heeft geen weerstandscapaciteit; tekorten komen voor rekening van de deelnemende gemeenten.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	10.313.756
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	6.282.708
Ontwikkelingen	Met vervoerders zijn in 2020 contracten afgesloten voor een initiële periode van 4 jaren en drie verlengingsopties van elk twee jaren. De uitvoerende partij voor routegebonden vervoer in Arnhem heeft besloten het contract niet te verlengen en daardoor dient dit deel van het vervoer te worden aanbesteed.		
Risico profiel	Middel		
Beheersstrategie	De risico's waarmee BVO DRAN te maken heeft zijn een veranderende relatie met de provincie, een zeer dynamische omgeving, kwetsbare burgers en daarmee politieke gevoeligheid. De inrichting van het doelgroepenvervoer is gebaseerd op een 'open einde' systematiek. Hierom is de sturingsinformatie frequenter en gericht op continue monitoring. Structureel ontvangen we van de BVO DRAN managementinformatie en zogenaamde rittenbakken. Er is ongeveer tien keer per jaar ambtelijk en 6 keer per jaar bestuurlijk overleg. We zijn voornemens om informatie over het doelgroepenvervoer te verwerken in PowerBI zodat het onderdeel kan gaan uitmaken van de bestuursrapportage. In 2022 is gewerkt aan het opnemen van informatie over regiotaxi in PowerBI. Qua IT heeft dat meer voeten in aarde en kost meer tijd dan vooraf ingeschat. Dit geldt nog meer voor het opnemen van informatie over het routegebonden vervoer omdat de aangeleverde informatie niet uniform is tussen de vervoerders.		

Euregio Rijn-Waal

Vestigingsplaats	Kleve (D)		
Rechtsvorm	Openbaar lichaam naar Duits recht		
Programma	S00 Bestuur, dienstverlening en financiën; S03 Economie		
Doel verbonden partij	De Euregio Rijn-Waal is een Nederlands-Duits openbaar lichaam waarbij ca 55 gemeenten en regionale overheden en Kamer van Koophandels uit de grensregio zijn aangesloten. De bevordering van de integratie van Europa en het slechten van nationale grenzen zijn centrale doelen van deze samenwerking. De Euregio Rijn-Waal zet in op verbetering en intensiveren van grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van economie en maatschappij. In het werkgebied van de Euregio bestaan veel mogelijkheden voor een sterke economische en maatschappelijke ontwikkeling. De Euregio Rijn-Waal brengt partners bij elkaar om gezamenlijke initiatieven te starten en zo gebruik te maken van synergie-effecten. De Euregio verzorgt het programmamanagement voor het EU-programma INTERREG Duitsland-Nederland. De Euregio is geen verbonden partij in de zin van de Wet gemeenschappelijke regelingen. De Euregio is een openbaar lichaam gebaseerd op het Verdrag van Anholt. In overeenstemming met artikel 3 lid 3 van dit verdrag is voor de Euregio het Duitse recht van toepassing. Dit betekent dat voor de Euregio niet dezelfde plichten gelden ten aanzien van bijvoorbeeld de verzending van de begroting aan deelnemende gemeenten. In de statuten van de Euregio is vastgelegd dat de begroting een maand voor het begin van het nieuwe begrotingsjaar een begroting wordt opgeleverd.		
Deelnemers in samenwerking	55 leden, te weten 30 Nederlandse en 20 Duitse gemeenten, 3 regionale instanties en 2 Kamers van Koophandel		
Bestuurlijk belang	In de Euregioraad zitten namens de gemeente Arnhem wethouder Maurits van de Geijn en de raadsleden Alwin van Engelenburg, Joris Brandts en Yildirim Usta.		
Financieel belang	Beperkt. De leden betalen een (inwoneraantal gerelateerde) contributie.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	1.747.124
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	2.917.430

	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	28.000

Ontwikkelingen

De Euregio geeft uitvoering aan de door de Euregioraad vastgestelde Strategische Agenda 2025+. Daarin zijn vier grensuitdagingen geformuleerd: economie en klimaat, arbeidsmarkt en opleiding, leefbaarheid alsmede Euregionale identiteit. Medio 2022 is het Europees Interreg-programma VI 2021-2027 van start gegaan. Daarvoor verzorgt de Euregio het regionale programmamanagement.
Binnen de Groene Metropoolregio worden initiatieven voor Euregionale samenwerking onderzocht, o.a. in het kader van de Regio Deal Groene Groei. Arnhem neemt binnen de Euregio samen met Düsseldorf, Duisburg, Moers, Ede, Apeldoorn en Nijmegen deel aan het zogenaamde 100.000plus-netwerk.

Risico profiel

Laag

Beheersstrategie

Niet van toepassing.

GR Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen

Vestigingsplaats

Elst

Rechtsvorm

Gemeenschappelijke regeling

Programma

S00 Bestuur, dienstverlening en financiën; S02 Bereikbaarheid; S03 Economie; S10 Klimaat en energie; S12 Wonen en leefomgeving

Doel verbonden partij

De ambitie van de Groene Metropoolregio is gericht op de welvaart van de inwoners in de regio. De Groene Metropoolregio werkt aan maatschappelijke opgaven op het gebied van werken, wonen, duurzaamheid, bereikbaarheid en leefbaarheid. De regio staat voor kwalitatieve groei en dus voor balans tussen groei en leefbaarheid. De ambitie is om de omvangrijke groeiopgave (huisvesting, werk en bereikbaarheid) te faciliteren en de groene leefomgeving en ontspannen leefkwaliteit in de regio te behouden en te versterken. De regio wil zich sterker profileren naar het rijk en Europa als groene, circulaire metropoolregio. De regionale agenda is hierop gericht.

Deelnemers in samenwerking

Arnhem, Berg en Dal, Beuningen, Doesburg, Druten, Duiven, Heumen, Lingewaard, Montferland, Mook en Middelaar, Nijmegen, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Wijchen en Zevenaar.

Bestuurlijk belang

Burgemeester Ahmed Marcouch is lid van het Algemeen Bestuur van de Groene Metropoolregio met wethouder Nermina Kundić als zijn plaatsvervanger. Wethouder Nermina Kundić is voorzitter van het bestuurlijk team Verbonden regio. Maurits van de Geijn, Marco van der Wel en Cathelijne Bouwkamp nemen deel aan de bestuurlijke teams voor respectievelijk de opgaven Productieve regio, Ontspannen regio en Groene Groeiregio.

Financieel belang

De gemeente Arnhem draagt naar rato van inwonertal bij aan de uitvoering van de gemeenschappelijke regeling. Dit betreft de basiskosten. Daar komen jaarlijks de middelen bij voor de uitvoering van de regionale agenda. Het bedrag van € 1.107.261 dat is opgenomen als gerealiseerde bijdrage Arnhem is opgebouwd uit € 420.000 voor basiskosten en € 687.261 voor kosten uitvoering regionale agenda.

Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	347.799
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	4.928.520
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	418.665

Ontwikkelingen

In de Groene Metropoolregio werken de colleges van de achttien regiogemeenten samen aan de volgende ambitie:

- Samen doorgroeien naar een groene metropoolregio met internationale betekenis en allure.
- Zichtbaar zijn als dé circulaire topregio van ons land en van Europa, in alle facetten van de leefomgeving.
- Hét voorbeeld zijn voor kwalitatieve groei met een goede balans tussen levendige stedelijkheid en ontspannen leefkwaliteit.

De regionale agenda is hierop gericht. In deze agenda zijn vijf opgaven zijn geformuleerd: Verbonden regio, Productieve regio, Circulaire regio, Ontspannen regio en Groene groeiregio. In 2022 is een update van de regionale agenda 2023-2024 vastgesteld.

	Arnhem heeft in 2022 samen met de Groene Metropoolregio mede uitvoering gegeven aan de opgaven in de regionale agenda en de hiermee samenhangende lobbyagenda. Dankzij de inspanningen van de Groene Metropoolregio heeft het Rijk Arnhem-Oost aangewezen als grootschalig woningbouwgebied. Hiermee kunnen we als de gemeente ook aanspraak maken op middelen vanuit Den Haag om te investeren in een leefbare omgeving, betere bereikbaarheid en duurzame economie. Vanuit de regionale agenda is daarnaast onder andere samen met de Economic Board, de provincie en werkgevers gewerkt aan een regionale arbeidsmarktagenda, die moet gaan zorgen voor een betere aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Volgens de opdracht vanuit het Rijk is gewerkt aan de voorbereiding voor de Regionale Energiestrategie 2.0. De bestuurders van de cultuurregio 025 hebben in goede onderlinge samenwerking kaders vastgesteld voor de uitvoering van het transformatievoorstel cultuur. Ook is een inventarisatie uitgevoerd naar natuur, landschap en water in de regio, het zogenaamde groen-blauwraamwerk. Dit is een belangrijke bouwsteen voor het Verstedelijkingsakkoord waar vanuit de opgave groene groeiregio aan wordt gewerkt. In 2022 is doorgewerkt aan de verstedelijkingsstrategie, in het najaar zijn de gebiedsuitwerkingen aan de gemeenteraden aangeboden. Op de valreep van 2022 is de Woondeal 2.0 regio Arnhem-Nijmegen, als samenwerkingsagenda voor de woningbouwopgave in de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, ter vaststelling naar de regiogemeenten gestuurd. In 2022 is door het Algemeen Bestuur van de regio de meerjarige regionale agenda 2023-2024 vastgesteld, waar inmiddels zeventien gemeenten op hebben ingetekend.
Risico profiel	Middel
Beheersstrategie	Niet van toepassing.

Lingezegen

Vestigingsplaats	Arnhem		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Programma	S12 Wonen en leefomgeving		
Doel verbonden partij	De realisatie en coördinatie van het beheer van Park Lingezegen op basis van het Masterplan, Intergemeentelijke structuurvisie, het Uitvoeringsprogramma en het AB-besluit 2015-004 over de Afronding van de basisuitrusting en de doorontwikkeling (AB, 04 12 2015).		
Deelnemers in samenwerking	Gemeenten Lingewaard, Overbetuwe, Nijmegen en Arnhem.		
Bestuurlijk belang	Wethouder Marco van der Wel is lid van het Dagelijks bestuur, Wethouder Maurits van de Geijn is lid van het Algemeen bestuur.		
Financieel belang	De gemeente Arnhem draagt voor 25% bij aan de gemeenschappelijke regeling.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	5.210.000
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	249.000
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	250.000
Ontwikkelingen	De komende jaren werkt de parkorganisatie aan een stevige, relevante positie in de regio en ontwikkelt ze haar identiteit tot een herkenbaar merk Park Lingezegen. Een sterk en betrokken actief netwerk wordt uitgebouwd, waarbij er nauw wordt samengewerkt met regionale stakeholders (de deelnemende gemeenten, provincie, Groene Metropoolregio) en betrokken lokale ondernemers en vrijwilligers. In het park krijgen in 2023 de Herenboeren een plek en worden drie klompenpaden gerealiseerd.		
Risico profiel	Laag		
Beheersstrategie	Niet van toepassing.		

MGR Sociaal Domein Centraal Gelderland

Vestigingsplaats	Arnhem
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	S04 Onderwijs; S06 Participatie en armoedebestrijding; S07 Zorg

Doel verbonden partij	De Modulaire Gemeenschappelijke Regeling Regio Centraal Gelderland is door elf gemeenten in 2017 opgericht voor de uitvoering van taken op het terrein van het sociaal domein. De MGR bestaat uit een beheerorganisatie en vijf modules, te weten: Inkoop specialistische zorg, Werkgeversservicepunt, Regionaal Bureau Leerlingzaken, Werkgeverschap SW-medewerkers en Contractmanagement Inburgering.		
Deelnemers in samenwerking	Gemeenten Arnhem, Doesburg, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Wageningen, Westervoort en Zevenaar (niet alle gemeenten doen aan alle modules mee) alsmede het UWV (Werkgeverservicepunt).		
Bestuurlijk belang	Wethouder Paul Smeulders is lid van het bestuur. In de bestuurscommissies zitten wethouders Mark Lauriks (Participatie), Marco van der Wel (Inkoop zorg) en Nermina Kundić (onderwijs).		
Financieel belang	De gemeente Arnhem draagt bij aan de exploitatie van de gemeenschappelijke regeling. Over de wijze waarop de bijdrage over de deelnemende gemeenten worden verdeeld zijn per module specifieke afspraken vastgelegd. Bij de onderwijsmodule geldt bijvoorbeeld het criterium 'leerlingaantallen en VsV-cijfers van de afgelopen 3 jaren' en bij de module WgSW het aantal inwoners met een SW-verband.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	684.000
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	4.388.000
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	32.123.855
Ontwikkelingen	In opdracht van de deelnemende gemeenten levert de MGR-organisatie een belangrijke bijdrage aan het versterken van de regionale samenwerking, meer integraliteit en ketenoptimalisering in het sociaal domein. De MGR is gevraagd alert te zijn op ontwikkelingen en opgaven die hieraan verder kunnen bijdragen. In 2022 kon daardoor de nieuwe module Contractmanagement Inburgering starten. Het regionaal SROI-steunpunt (Social Return On Investment) wordt in 2024 als submodule aan de samenwerkingsmodule Werkgeverservicepunt toegevoegd. De MGR zet in 2024 de werkzaamheden zoals die in de afgelopen jaren zijn ingezet en afgesproken voort.		
Risico profiel	Laag		
Beheersstrategie	Niet van toepassing.		

Omgevingsdienst Regio Arnhem (ODRA)

Vestigingsplaats	Arnhem		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Programma	S11 Ruimtelijke ontwikkeling		
Doel verbonden partij	Goede en efficiënte vergunningverlening en handhaving op het gebied van milieu, bouwen, natuur en water.		
Deelnemers in samenwerking	Gemeenten Arnhem, Doesburg, Duiven, Lingewaard, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Westervoort, Zevenaar en provincie Gelderland.		
Bestuurlijk belang	Wethouder Marco van der Wel is lid van dagelijks bestuur en algemeen bestuur.		
Financieel belang	De gemeente Arnhem draagt bij aan de exploitatiebegroting van deze gemeenschappelijke regeling. De jaarlijkse bijdrage is afhankelijk van het afgesproken werkprogramma.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	862.900
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	4.929.600
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	6.544.000
Ontwikkelingen	Landelijke ontwikkelingen: zowel de Omgevingswet als de Wet kwaliteitsborging bouw gaan in per 2024. Beiden hebben invloed op de werkprocessen van vergunningverlening en toezicht bij ODRA. Een deel van het bouwtoezicht zal voortaan door de markt worden uitgevoerd. Beide wetten vereisen het inregelen van nieuwe werkprocessen. De landelijke evaluatie van Omgevingsdiensten door de commissie Van Aartsen heeft een aantal maatregelen opgeleverd, waaronder het ‘robuuster’ maken van kleinere omgevingsdiensten. Mogelijk		

	resulteert dit voor ODRA in een fusie of intensieve samenwerking met andere diensten. De krapte op de arbeidsmarkt zorgt ervoor dat ODRA relatief veel capaciteit moet inhuren en inmiddels structureel beginnende werknemers zelf opleidt.
Risico profiel	Middel
Beheersstrategie	Landelijke ontwikkelingen in wet- en regelgeving kunnen grote invloed hebben op de taakomvang en -inhoud van de omgevingsdienst ODRA. De Omgevingswet en de Wet kwaliteitsborging bouwen (WKB) zullen invloed hebben op de werkzaamheden die met bouw hebben te maken. ODRA is samen met de deelnemende gemeenten actief bezig met de invoering van de Omgevingswet en WKB en rapporteert hier geregeld over. Door actief met komende ontwikkelingen bezig te zijn kan beter geanticipeerd worden op eventuele consequenties voor het personeelsbestand van ODRA. De omvang van het takenpakket van ODRA op het gebied van bouw, vergunningverlening en toezicht is direct afhankelijk van initiatieven van particulieren en bedrijven in de stad. Er kunnen grote verschillen zitten tussen jaren. Om hierop te anticiperen houdt ODRA een flexibele schil met personeel aan. Met de systematiek van outputfinanciering en een prognose van de gemeente op de bouwontwikkelingen wordt het beter mogelijk om de kosten voor de gemeente vooraf in te schatten. Echter, ook na afloop van de coronacrisis is er nog steeds sprake van veel dynamiek en onzekerheid. De stikstofregelgeving, hoge prijzen, schaarste aan bouwmaterialen en aan personeel zorgen er voor dat het moeilijk is om goede prognoses te maken. De verwachting is evenwel dat de woningopgave voor flink meer bouwactiviteiten in Arnhem zal leiden. De bij omgevingsdienst ODRA onderkende risico's voor gemeente Arnhem worden op de volgende wijzen beheerst. Allereerst is er maandelijks werkoverleg tussen de accounthouders van beide partijen. Relevante ontwikkelingen kunnen daar als eerste gesignaleerd worden. ODRA levert maandelijks productiecijfers en urenoverzichten. De cijfers worden met deze frequentie ook in het accountoverleg besproken. Realisatie van producten en uren kan zo getoetst worden aan planning en budget, indien nodig kan worden bijgestuurd en zullen relevante ontwikkelingen gemeld worden in de financiële cyclus van de gemeente. De portefeuillehouder heeft zitting in het Dagelijks Bestuur en het Algemeen Bestuur van ODRA. Meerdere keren per jaar worden financiële tussenrapportages van ODRA in de vorm van een financieel dashboard in de bestuursvergaderingen besproken. De businesscontroller Arnhem adviseert de portefeuillehouder op deze rapportages en kan risico's vroegtijdig signaleren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan oplopende personeelskosten door schaarste op de arbeidsmarkt of bevindingen van de accountant.

Regionaal Historisch Centrum Gelders Archief

Vestigingsplaats	Arnhem		
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling		
Programma	S05 Cultuur		
Doel verbonden partij	Het gezamenlijk vorm en inhoud geven aan het Gelders Archief, een samenwerking van de gemeentelijke archieven van Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal, provincie en het Rijksarchief Gelderland. Aanvullend zijn taken afgesproken op het terrein van het beheer, het behoud, de presentatie en informatieverstrekking van de historie van de stad Arnhem en de omgeving daarvan.		
Deelnemers in samenwerking	De gemeenten Renkum, Rheden en Rozendaal en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Met de Provincie Gelderland vinden onderhandelingen plaats over toetreding tot de Gemeenschappelijke Regeling.		
Bestuurlijk belang	Wethouders Bob Roelofs en Maurits van de Geijn maken deel uit van het bestuur.		
Financieel belang	Jaarlijkse bijdrage.		
Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	462.852
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	20.371.869
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	1.199.139
Ontwikkelingen	De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft aangegeven op termijn (voorzien op 1 januari 2025) uit te willen treden uit de Gemeenschappelijke Regelingen ten behoeve van de Regionale Historische Centra (RHC's), waaronder het Gelders Archief. Het Rijk wil wel de financiering op niveau houden voor het behoud en beheer van de fysieke rijksarchieven binnen de RHC's. De digitale rijksarchieven gaan volledig naar het e-depot van het Nationaal Archief. Daarnaast heeft het Ministerie van OCW eind 2020 aangegeven niet te willen dat de		

RHC's gebruik blijven maken van het e-depot van het Nationaal Archief, maar dat zij hiervoor een eigen voorziening dienen op te richten. Het ministerie heeft hierbij wel financiële ondersteuning toegezegd, waarmee het Gelders Archief naar verwachting voor vijf jaar de externe kosten kan dekken. Voor de bijkomende kosten heeft het Gelders Archief in 2021 een dotatie gedaan aan de voorziening e-depot. Deze is gedekt uit het resultaat 2021 en een bijdrage uit het eigen vermogen.

Risico profiel Middel

Beheersstrategie Niet van toepassing.

Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden

Vestigingsplaats Arnhem

Rechtsvorm Gemeenschappelijke regeling

Programma S01 Veiligheid; S07 Zorg; S09 Gezondheid en sport

Doel verbonden partij In deze regeling participeren (inclusief Arnhem) 15 gemeenten. Het betreft hier een wettelijk aangewezen organisatie met taken op het terrein van de brandweer (hulpverlening), volksgezondheid en rampenbestrijding. Veiligheid en gezondheid zijn in de regio de kerntaken.

Deelnemers in samenwerking 15 gemeenten (inclusief Arnhem) participeren in de gemeenschappelijke regeling.

Bestuurlijk belang Burgemeester Ahmed Marcouch en wethouder Maurits van de Geijn maken deel uit van het (dagelijks) bestuur.

Financieel belang De gemeente Arnhem draagt bij aan de exploitatie van de gemeenschappelijke regeling. Over de wijze waarop de bijdrage over de deelnemende gemeenten is verdeeld zijn per onderdeel specifieke afspraken gemaakt en vastgelegd.

Eigen vermogen	Per 01-01-2023	€	8.513.000
	Per 31-12-2023	€	
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023	€	51.358.000
	Per 31-12-2023	€	
Financieel resultaat	Begroot voor 2024	€	
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024	€	21.996.048

Ontwikkelingen

Volksgezondheid
Voor zowel de Algemene Gezondheidzorg (AGZ) als voor de Jeugdgezondheidzorg (JGZ) is er een traject toekomstbestendige dienstverlening ingezet. Dit, om als GGD, verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wet Publieke Gezondheid goed in te kunnen spelen op maatschappelijke ontwikkelingen. Zowel wat betreft inhoudelijke dienstverlening als voor het beschikken over een robuuste organisatiestructuur.

De besluitvorming over de consequenties van de adviezen over Toekomstbestendige JGZ en toekomstbestendige AGZ vindt eind 2023 plaats.
De AGZ bestaat uit:
- Preventie AGZ
- Milieu & gezondheid
- Respons op crises

Integraal zorgakkoord (IZA) en Gezond en actief leven akkoord (GALA)
In het Integraal Zorgakkoord (IZA) en het Gezond & Actief Leven Akkoord (GALA) maken gemeenten en verschillende zorgpartijen, waaronder de GGD, afspraken over te bereiken gezondheidsdoelen voor de komende jaren. Beide akkoorden hangen nauw met elkaar samen en passen in een beweging van 'zorg naar gezondheid' die al is ingezet. Het Integraal Zorgakkoord bevat afspraken tussen 13 partijen over het toegankelijk en beheersbaar houden van de zorg. In het GALA maken het rijk, gemeenten en verzekeraars afspraken over preventie, versterking van de sociale basis en sport & bewegen

Brandweer / Crisisbeheersing
Eind 2022 heeft het Kabinet de Contourennota Versterking Crisisbeheersing en Brandweerzorg naar de Tweede Kamer gestuurd. In de bestuurlijke afspraken is besloten tot een geleidelijke opbouwende structurele toevoeging van € 83 miljoen voor alle veiligheidsregio's in de brede doeluitkering rampenbestrijding (BDUR) vanaf 2023. Dit betekent voor VGGM een bedrag van ongeveer € 1,4 miljoen vanaf 2023 oplopend tot ongeveer € 2,6 miljoen in 2026. VGGM zal hiermee de bestaande crisisorganisatie verder ontwikkelen.

Met de komst van de omgevingswet vindt een taakaanpassing plaats op het gebied van brandpreventie, namelijk het toezicht op wooncomplexen waar eveneens zorg wordt aangeboden en op bedrijven met veel gevaarlijke of ontplofbare stoffen of grote hoeveelheden vuurwerk (BEVI instellingen). De volledige implementatie van de Omgevingswet kent een doorlooptijd tot 2029.

In 2024 wordt een nieuw dekkingsplan voor de brandweer ter besluitvorming voorgelegd in het Algemeen Bestuur. Het dekkingsplan wordt gebaseerd op een geactualiseerd risicoprofiel waarin de risico's van de vier kerntaken van de brandweer worden samengebracht: brandbestrijding, hulpverlening, incidentenbestrijding gevaarlijke stoffen en waterongevallen. Aanvankelijk zou in 2022 al een nieuw dekkingsplan worden opgesteld. De planning is bijgesteld. Besloten is om het dekkingsplan samen te laten lopen met het meerjarenbeleidsplan VGGM 2024-2027. Dat betekent dat de beleidstermijn van het huidige dekkingsplan wordt verlengd en daarmee wordt het huidige niveau van de repressieve brandweerzorg gewaarborgd.

In het kader van de inwerkingtreding van de Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren is landelijk onderzoek gedaan naar de toekomstbestendigheid van het huidige stelsel van de vrijwillige brandweer. De vraag hierbij was in hoeverre het nodig was om te komen tot taakdifferentiatie tussen beroeps en vrijwillig brandweerpersoneel. De resultaten van het laatste onderzoek zijn inmiddels naar de Tweede Kamer gestuurd. De financiële consequenties van deze taakdifferentiatie worden nog verder uitgewerkt.

Beter bedrijfsvoeren
Door de toenemende samenwerking van gemeenten is door VGGM veel energie gestoken in het in beheer nemen van aanvullende taken. Door de aandacht op uitbreiding van taken heeft VGGM zich beperkt ontwikkeld op de verschillende bedrijfsvoering gebieden. Dit blijkt ook uit diverse rapportages. Hierdoor ontstaat het risico dat de organisatie onvoldoende in staat is om zich aan te passen bij toekomstige ontwikkelingen. In 2023 zal het bestuur nader stilstaan bij de toekomstige ambitie van de organisatie en bijbehorende inrichting van management en ondersteunende functies.

Risico profiel
Middel

Beheersstrategie

De veiligheids- en gezondheidsregio Gelderland Midden is een wettelijk aangewezen regeling waarin wordt samengewerkt met 15 verschillende gemeenten. De taken zijn onder verdeeld in een vijftal programma's (crisisbeheersing, brandweerzorg, GGD, ambulancezorg en bedrijfsvoering). VGGM wijst in haar begroting 2024 op de volgende risico's:

- Arbeidsontwikkelingen, waaronder een krappe arbeidsmarkt, vergrijzing en vitaliteit.
- Ziekteverzuim:

De coronabestrijding vroeg ruime tijd veel extra inzet van VGGM-medewerkers, waardoor het risico bestaat van verzuim als gevolg van een (te) hoge belasting.

- Regeling vervroeg uittreden:

In het pensioenakkoord is geregeld dat werkgevers een Regeling Vervroegd Uittreden (RVU) kunnen aanbieden aan medewerkers die 3 jaar of minder van hun AOW-leeftijd verwijderd zijn. De cao Ambulancezorg en de cao VVT hebben inmiddels een RVU-regeling in de cao opgenomen (ieder met verschillende spelregels). Voor de CAO Veiligheidsregio's is de RVU-regeling onderwerp van gesprek in 2024. In overeenstemming met het Besluit Verantwoorden en Begroten heeft VGGM op dit moment geen reservering voor verlofuren. Het risico bestaat dat een van de bronnen voor de RVU-verlof uren, al dan niet reeds opgebouwd, zal worden. Daarmee bestaat een financieel risico afhankelijk van de uitkomst en het toekomstig gebruik van de RVU.

- Consequenties Covid-19 – effect op taken:

Het is nog onduidelijk welke effecten COVID-19 en de bestrijding van het virus heeft op de samenleving op de lange termijn. Denk hierbij aan de impact op kwetsbare jongeren, de vraag naar reizigersvaccinaties, de vaccinatiebereidheid of vraagstukken over gezondheidsbevordering in het algemeen. Deze onzekerheid heeft mogelijk gevolgen op de uitvoering van de omvang en aard van de taken in 2024 en verder.

De beheersing van bovenstaande risico's is vooral gericht op het actief verbinden van de gemeentelijke belangen. Het regionaal controllersoverleg en de Financiële Commissie die regelmatig bijeen komen vervullen hierin een belangrijke adviesrol, ook ten aanzien van de P&C-producten van de VGGM. Daarnaast wordt er actief samengewerkt bij bestuurlijke opdrachten. Per programma is door de VGGM een doelenboom opgesteld waarbij tevens de belangrijkste risicofactoren en migranten zijn genoemd.
Aan de hand van de zogenaamde 'kans x effect'-methode wordt jaarlijks door VGGM een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke risico's en een kwantificering daarvan. Bij benadering wordt er een indicatie gegeven van het voor de organisatie benodigde weerstandsvermogen. Dit weerstandsvermogen wordt gevormd door de totale impact van de gekwantificeerde risico's te relateren aan de weerstandscapaciteit (zijnde het beschikbare eigen vermogen).

Daarnaast ontvangen de deelnemende gemeenten gedurende het jaar tussenrapportages van VGGM waarin wordt stilgestaan bij de actuele ontwikkelingen en de verwachtingen met betrekking tot de risico's worden beschreven.

Zowel de burgemeester als de wethouder publieke gezondheid zijn lid van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van VGGM. Het dagelijks bestuur en algemeen bestuur komen afzonderlijk van elkaar jaarlijks vijf keer bij elkaar. Onderwerp van gesprek is onder andere de P&C-cyclus. Begrotingen en jaarrekeningen worden daar vastgesteld. Ook inhoudelijke ontwikkelingen/ risico's worden daar gedeeld. Daarnaast is de wethouder publieke gezondheid deelnemer van de begeleidingscommissie programma Beter Bedrijfsvoeren.
Ondersteunende ambtenaren adviseren de burgemeester en wethouder als het gaat om de inhoud van de agenda. Deze ondersteunende ambtenaren zijn ook aangesloten op het controllersoverleg zoals eerder genoemd.

De raad krijgt de mogelijkheid om een zienswijze uit te brengen ten aanzien van de begroting en de jaarrekening van VGGM. Eventuele financiële risico's worden opgenomen in gemeentelijke risicoprofiel.

In de afgelopen jaren is gebleken dat deze beheersstrategie volstaat.

Recreatieschap Overbetuwe

Vestigingsplaats	Kerk - Avezaath
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Programma	S03 Economie
Doel verbonden partij	Het Recreatieschap heeft tot taak de gemeenschappelijke behartiging van de belangen van de deelnemende gemeenten op het terrein van de openluchtrecreatie en het toerisme in het rivierengebied.Samen met het Natuur- en Recreatieschap Lingegebied en het Recreatieschap Nederrijn, Lek en Waal wordt deelgenomen in de B.V. Recreatiemaatschappij Rivierengebied (handelsnaam Uiterwaarde). Uiterwaarde ontwikkelt de recreatiegebieden en land- en routegebonden voorzieningen in het rivierengebied en houdt ze in stand.
Deelnemers in samenwerking	Samen met de gemeenten Lingewaard en Overbetuwe heeft de gemeente Arnhem zitting in het bestuur van het Recreatieschap Overbetuwe. Het recreatieschap Overbetuwe is aandeelhouder van de B.V. Recreatiemaatschappij Rivierengebied.
Bestuurlijk belang	Vanuit de gemeente Arnhem participeren de portefeuillehouder toerisme en recreatie en raadslid Lea Manders in het algemeen bestuur van Recreatieschap Overbetuwe.
Financieel belang	Eigen vermogen en vreemd vermogen liggen bij de B.V. Recreatiemaatschappij Rivierenland. Het Recreatieschap Overbetuwe beschikt niet over vermogen.
Eigen vermogen	Per 01-01-2023 €
	Per 31-12-2023 €
Vreemd vermogen	Per 01-01-2023 €
	Per 31-12-2023 €
Financieel resultaat	Begroot voor 2024 €
Bijdrage Arnhem	Begroot voor 2024 €
Ontwikkelingen	Al jaren wordt er gewerkt aan de ontwikkeling van een kleinschalig vakantiepark met Ecolodges bij de Rijkerswoerdse Plassen. De beoogde locatie is Overbetuwe grondgebied, maar vanwege de nabijheid van Arnhemse woonwijken heeft Arnhem ook een belang. Dit plan ligt politiek uitermate gevoelig. Daarom is besloten een alternatief plan te ontwikkelen. In plaats van een vakantiepark wordt nu gesproken met ondernemers die een interactieve golfbaan en Airsoft willen realiseren. De planvorming volgt in 2023-2024.
Risico profiel	Laag
Beheersstrategie	Niet van toepassing.

Grondbeleid

In de paragraaf grondbeleid wordt een overzicht gegeven van de visie op het gemeentelijk grondbeleid en de uitvoering daarvan. Daarnaast worden een aantal specifieke ontwikkelingen van de afgelopen periode binnen het grondbedrijf besproken.

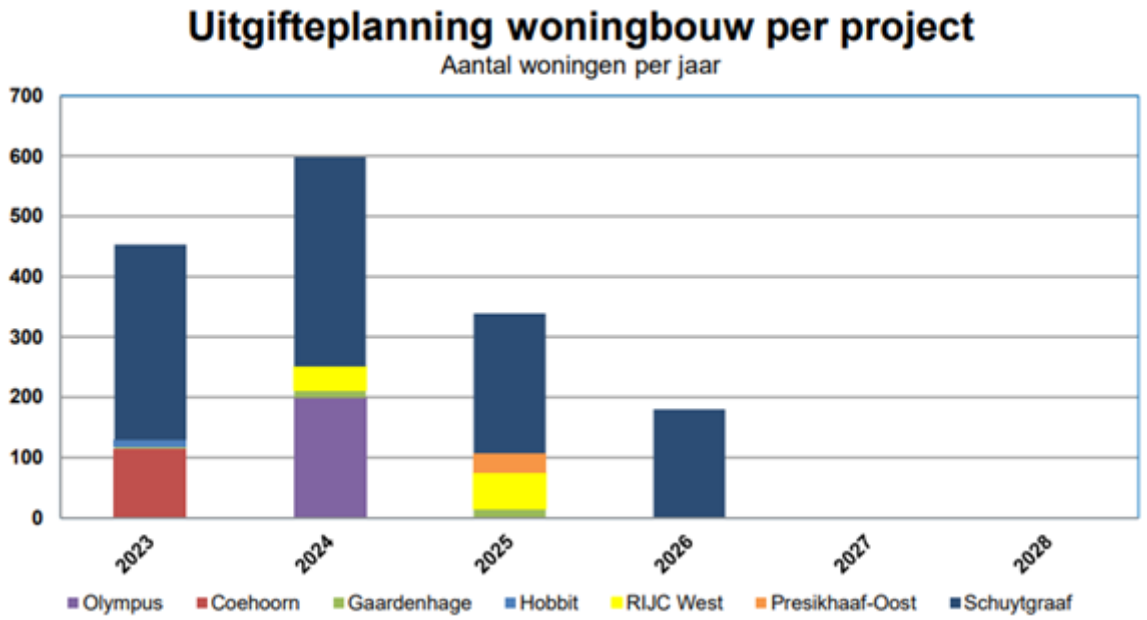
Visie op grondbeleid

De raad van gemeente Arnhem heeft in de eerste helft van 2023 de 'Nota grondbeleid 2023' vastgesteld. Gelet op de huidige ambities en doelstellingen vanuit de Woondeal Arnhem-Nijmegen 2020 (en de geactualiseerde woondeal van dit jaar) en de Omgevingsvisie is een actiever grondbeleid noodzakelijk. De keuze voor een actiever gemeentelijk grondbeleid vormt een trendbreuk met de gemeentelijke werkwijze in de afgelopen jaren.

Uitvoering van het beleid

Wonen

Zoals overeengekomen in de woondeal regio Arnhem – Nijmegen op 4 maart 2020[1] die herzien en aangescherpt is in mei 2023 met de woondeal 2.0[2], ligt er de opgave voor Arnhem om tot en met 2040 in totaal 16.000 woningen te bouwen. Onderstaande grafiek[3] laat daarbij zien wat de geplande uitgifte van woningen is binnen de bestaande woningbouwprojecten.

Gezien de grote woningbouw opgave en binnenstedelijke ambitie uit de omgevingsvisie zet de gemeente actief in de ontwikkeling van Spoorzone Oost. In Schaapsdrift en Rijnpark heeft de gemeente WVG gevestigd, worden objecten aangekocht en worden plannen voor de herontwikkeling uitgewerkt. Daarnaast worden binnenstedelijke projecten zoals Nijmeegseweg, Station Arnhem Zuid verder voorbereid. Voor de kansrijke gebieden zoals Arnhem West worden ontwikkelperspectieven opgesteld. Daarnaast faciliteert de gemeente ontwikkelingen die door ontwikkelaars worden opgepakt zoals Stadsblokken/Meinerswijk, Melkfabriek, Akzo-terrein. Ook is begin 2023 het ontwikkelperspectief en de gebiedsexploitatie Kronenburg vastgesteld.

In de alinea 'onrendabele top' wordt beschreven hoe deze plannen in het huidige woningbouwklimaat vormgegeven worden.

Kantoren

Arnhem heeft van oudsher veel kantoren. Het is belangrijk dat kantoorpanden op goede plekken in de stad beschikbaar blijven voor bedrijven. De beste plek is het stationsgebied Arnhem Centraal. Daar wordt geprobeerd extra kantoren te bouwen en daar mogen bestaande kantoren niet worden getransformeerd naar andere functies. Op minder goede plekken mogen kantoorpanden een andere functie krijgen. Bijvoorbeeld voor wonen. Er is

[1] Nijmegen (2020). Woondeal regio Arnhem-Nijmegen.
[2] Arnhem (2023). Woondeal 2.0 Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.
[3] FJP 2022. Financiële Jaarrapportage Projecten. Gemeente Arnhem.

immers nog steeds sprake van een mismatch op de Arnhemse kantorenmarkt. Dit vergroot de kans dat partijen investeren in bestaande kantoorpanden die op goede plekken liggen. Op die manier komen er in Arnhem meer moderne kantoren die duurzaam zijn én geschikt voor de nieuwe manier van werken.

Kleinschalige kantoorruimtes in het kader van wijkeconomie blijven mogelijk. In de Kantorennota 2022-2030, vastgesteld in mei 20234, is aangegeven welke kantoorlocaties toekomstbestendig zijn of met maatregelen toekomstbestendig te maken zijn. Er is in 2025-2026 een tussentijdse evaluatie voorzien van de Kantorennota, omdat dan onder andere duidelijker is wat de structurele effecten van Covid-19 zijn op het gebruik van en de vraag naar kantoren. Er is nog een beperkt aantal locaties of kavels waar de bouw van nieuwe kantoorpanden is voorzien.

Bedrijven

Het oppervlak aan bedrijventerreinen in Arnhem is relatief beperkt ten opzichte van andere steden van een vergelijkbare omvang. Arnhem beschikt op dit moment niet meer over uit te geven kavels ten behoeve van bedrijfsruimte op bedrijventerreinen. Het beschikbare aanbod bestaat dan ook uit bestaand vastgoed. Steeds meer zien we dat er ook wordt over gegaan op herontwikkeling van bedrijfspanden. Om de werkgelegenheid mee te laten groeien met de groei van de stad is het van belang dat bestaande bedrijventerreinen effectiever en efficiënter gebruikt gaan worden. Denk hierbij aan functies stapelen of bijvoorbeeld parkeren centraal regelen waardoor er meer ruimte ontstaat op kavels om bedrijfsmeters te realiseren.

In de vastgestelde Visie Werklocaties (2023) staat omschreven welke werkmilieus we toekennen aan de diverse bedrijventerreinen in Arnhem. Hiermee wordt richting gegeven aan de vormen van bedrijvigheid voor in de toekomst. Voor een aantal bedrijventerreinen geldt dat hierop extra verdieping noodzakelijk is. Zo wordt bijvoorbeeld gewerkt aan een ambitiedocument voor bedrijventerrein Het Broek.

Tevens zien we dat het percentage bedrijfsruimte in wijken verder afneemt, dit heeft ook effecten op de wijkeconomie. Om de wijk economie te stimuleren en werk en voorzieningen goed bereikbaar te houden voor inwoners is bedrijfsruimte in woonwijken van belang. Tevens zien we dat veel vormen van werk mengbaar zijn met wonen en niet noodzakelijkerwijs gehuisvest hoeven zijn op de schaarse grond op de formele bedrijventerreinen. Er wordt dan ook nadrukkelijker in gezet op benutten van milieuruimte op bedrijventerreinen én het toevoegen van bedrijfsruimte in woongebieden.

Binnen de bestaande niet-woningbouwprojecten is er voor kantoren, bedrijven en maatschappelijke functies de volgende uitgifte in vierkante meters gepland[5]:

Uitgifteplanning niet-woningbouw (in m2)

Project	Functie	2023	2024	2025	2026	2027	Totaal
Arnhem Centraal	Kantoren	0	4.000	0	0	0	4.000
Olympus	Maatschappelijk	0	3.275	0	0	0	3.275
Coehoorn	Comercieel/maatschappelijk	2.890	0	0	0	0	2.890
Kleefse Waard	Bedrijven	0	9.216	9.216	5.848	0	24.280
Fluvium	Bedrijven/maatschappelijk	0	3.786	2.188	0	0	5.974
Schuytgraaf	Maatschappelijk/commercieel	2.054	20	0	0	0	2.074
		4.944	20.297	11.404	5.848	0	42.493

Winstneming

Tussentijdse winst nemen op meerjarige grondexploitaties wordt beheerst door het voorzichtigheidsbeginsel[6]. Gemeenten moeten daarbij winsten op hun grondexploitaties nemen zodra er voldoende zekerheid is over het resultaat. De commissie BBV stelt dat er voldoende zekerheid over de grondexploitatie bestaat om winst te nemen indien er aan een drietal voorwaarden is voldaan:

1. Het resultaat op de grondexploitatie kan betrouwbaar worden ingeschat
2. De grond (of het deelperceel) is verkocht
3. De kosten zijn gerealiseerd (winst naar rato van realisatie nemen)

4. Arnhem. Kantorennota 2022-2030. 2023.
5. FJP 2022. Financiële Jaarrapportage Projecten. Gemeente Arnhem.
6. BBV (2019). Vernieuwde notitie grondbeleid, pag. 25.

De hoeveelheid te nemen winst wordt berekend door het percentage kosten af te zetten tegen het percentage opbrengsten. En er wordt rekening gehouden met de onzekerheden in de grondexploitaties door de verwachte risico's van het project te beoordelen. Een eventueel positief saldo op opbrengsten wordt dan als winst genomen. Als hieruit blijkt dat een grondexploitatie niet winstgevend, maar verliesmakend is, moet hiervoor een voorziening worden opgenomen[7]

De eventuele winstneming dan wel verliesvoorziening wordt geraamd bij het opstellen van de Financiële Jaarrapportage Projecten (FJP), zoals geactualiseerd op 1 januari 2023. Na vaststelling van het FJP bij de jaarverantwoording, worden de uitkomsten meegenomen in de begroting 2024. Winst wordt toegevoegd aan de bestemmingsreserve Grex en bestemmingsreserve Stadsontwikkelfonds.

Onrendabele top

Hoe gemeente Arnhem omgaat met risico's en de relatie die dit heeft met het weerstandvermogen, wordt uitvoerig beschreven in de paragraaf weerstandvermogen. Ook wordt er in de nota grondbeleid beschreven hoe wordt omgegaan met project-specifieke risico's binnen de grondexploitaties. Los van de risico's die zich binnen een grondexploitatie voor kunnen doen, lopen we door alle ambities ook aan tegen een 'onrendabele top'.

Als het om woningbouw gaat, heeft de gemeente namelijk grote ambities, die ook overeengekomen zijn in de woondeal[8] De woningbouw moet (1) versnellen. Waarmee kosten naar voren gehaald worden. Het moet (2) betaalbaar zijn, waarbij 67% van de nieuwbouwprogramma's in het betaalbare segment gerealiseerd wordt. Er wordt (3) extra aandacht besteed aan het vormgeven van circulaire leefomgevingen, natuurinclusief en klimaatadaptief bouwen met behoud van groene ruimten. Er is (4) grootschalige samenhang nodig in de aanpak van sociaal-fysieke stadsvernieuwing. De opgave is om (5) binnenstedelijk te bouwen. En er moet (6) rekening gehouden worden met specifieke, kwetsbare doelgroepen.

Met alle ambities, zoals hierboven beschreven, kennen de grondexploitaties in voorbereiding vaak een (grote) onrendabele top. Waarbij de markt deze niet voor z'n rekening neemt. Dit maakt publieke financiering noodzakelijk. Het Rijk subsidieert daarom de woningbouwopgave, maar doet dit alleen door middel van cofinanciering. Dit vraagt om financiële middelen en innovatief denken van de gemeente om de woningbouwopgave, in samenwerking met andere partners, te realiseren.

Voor de Begroting 2024 wordt een stelselwijziging van het gemeentelijke Rioleringsplan (GRP) voorgesteld. Hierna zal de riool aanleg toegerekend worden aan het GRP in plaats van aan de grex zoals tot op heden het geval is. De aanleiding hiervoor is de binnenstedelijke opgave voor woningbouw. Hierbij wordt er beperkter nieuwe riolering aangelegd en is het veelal het omleggen of vervangen van bestaande riolering, welke binnen het GRP opgenomen wordt.

Een andere ontwikkeling is de wijze waarop algemene en project-specifieke risico's worden bepaald en ten laste komen van het weerstandsvermogen. Jaarlijks worden de risico's binnen grondexploitaties geanalyseerd en geactualiseerd. Er wordt uitgezocht of er andere manieren zijn waarop de risico's van grondexploitaties opgenomen kunnen worden in het weerstandsvermogen. Dit met de bedoeling om voortdurend tot een zo realistisch mogelijk beslag op het weerstandsvermogen van de gemeente te komen.

Strategisch bezit

De gemeente kan een (strategische) positie innemen op de grondmarkt of in een toekomstige ontwikkeling voordat een planologische beslissing of ander ruimtelijk besluit is genomen. De aankoop wordt gedaan met een concreet doel of eindresultaat, waarbij de gemeente de realisatie van de ambities denkt te bereiken door een actieve rol. In de nota grondbeleid is het afwegingskader beschreven. Bij vaststelling van de nota grondbeleid 2023 is hierover besloten de totale boekwaarde van het totale strategisch bezit te verhogen van € 50 miljoen naar € 100 miljoen. Waarbij het mandaat van het college tot het aankopen van gronden en vastgoed verhoogd is van € 25 miljoen naar € 50 miljoen per jaar.

Met een huidig saldo van € 18,7 miljoen aan strategische gronden en vastgoed, is er de bewegingsvrijheid om strategische aankopen te doen ten behoeve van de woningbouwopgave. Vanwege het voeren van een actiever grondbeleid in relatie tot de woningbouwopgave en de voorkeursrechten die spelen in Schaapsdrift en Rijnpark,

7. BBV (2019) Vernieuwde notitie grondbeleid, pag. 9.
8. Arnhem (2023). Woondeal 2.0 Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen.

en de aankopen die bij vaststelling van Spoorzone Arnhem-Oost zullen plaatsvinden, is de verhoging van het aankoopbedragen en de totale boekwaarde van waarde om met passende snelheid te kunnen handelen.

Activeren van plankosten

Voordat een grondexploitatie wordt vastgesteld, worden kosten gemaakt voor onderzoek en inzet van ambtelijke capaciteit. Onder bepaalde voorwaarden biedt het BBV daarbij de mogelijkheid om deze kosten (plankosten) gedurende maximaal vijf jaar te activeren. Daarmee drukken ze als last niet op de exploitatie van de gemeente.

In de nieuwe nota Grondbeleid 2023 is deze werkwijze uitgewerkt en daarmee door de raad goedgekeurd om toe te passen in Arnhem. Door plankosten te activeren en later toe te rekenen aan een grondexploitatie blijven de totale kosten per project inzichtelijk. Dit geeft de raad een beter beeld van de totale businesscase van een project. Daarnaast kunnen de geactiveerde kosten, doordat ze projectgebonden zijn, in aanmerking komen voor cofinanciering. Voor 2024 zal het maximaal te activeren bedrag € 2 miljoen bedragen.

Investeringen

De raad autoriseert op grond van zijn budgetrecht de middelen voor de beleidsuitvoering. Hieronder vallen ook de investeringen. Investeringen vragen, anders dan reguliere begrotingsposten, meerjarig budgetruimte en dienen afzonderlijk te worden vastgesteld door de raad. In de Verordening financieel beleid en beheer van de gemeente Arnhem is opgenomen dat de raad de investeringsruimte autoriseert met het vaststellen van de begroting.

Inleiding

In het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) wordt expliciet aandacht gevraagd voor de investeringen. In artikel 20 van het BBV staat dat de uiteenzetting van de financiële positie een raming moet bevatten voor het begrotingsjaar van de financiële gevolgen van het bestaande en het nieuwe beleid dat in de programma's is opgenomen. Afzonderlijke aandacht moet hierbij worden besteed aan de investeringen.
Naast de wettelijke taak om specifiek aandacht te besteden aan de investeringen is er ook bestuurlijk veel behoefte aan transparantie rond de gemeentelijke investeringsportefeuille. In deze paragraaf wordt de investeringsplanning 2023 – 2027 toegelicht.

Beleid

Het huidige meerjarig investeringsplan is een gedetailleerd plan waarin afzonderlijke investeringen per programma zijn gerangschikt. Hiermee hebben gemeentebestuur en management een middel in handen om goed onderbouwde afwegingen te maken en de realisatie van investeringen door de tijd nauwgezet te volgen.
In deze investeringsplanning is het voor de gemeenteraad mogelijk om investeringen over de programma's tegen elkaar af te wegen om, wanneer nodig, ruimte te creëren voor de ambities met onze stad. De gemeente beschikt daarnaast over een gedetailleerde afschrijvingstabel met daarbij een aangescherpte set van regels rond activering van investeringen.

Investeringen 2023-2027

De investeringsplanning 2023 - 2027 hieronder bevat naast de geplande investeringen in de periode 2024 - 2027 de geactualiseerde jaarschijf 2023 uit het MIP 2023 - 2027. Omdat het geactualiseerde overzicht leidt tot andere kapitaallasten in 2024 dan oorspronkelijk begroot in de Begroting 2023, wordt ook deze jaarschijf ter goedkeuring en vaststelling aan de gemeenteraad voorgelegd.
De voorgenomen investeringen bestaan uit programma- als de bedrijfsvoeringsinvesteringen.
Bedrijfsvoeringsinvesteringen betreffen veelal de reguliere vervanging van bedrijfsmiddelen, zoals het vervangen van de computers, de ICT-infrastructuur, meubilair en dergelijke. De programma-investeringen betreffen naast de reguliere investeringen (zoals in wegen, verkeer en riolering) voornamelijk de voorgenomen investeringen in gebouwen. Voor de investeringen in gebouwen die meer dan € 2 miljoen bedragen, is onderaan de tabel in overeenstemming met de financiële verordening een toelichting opgenomen over de risico's en de belangrijkste beheersingsmaatregelen.
Investeringen in de grondexploitatie en in grootschalige projecten zijn in de meerjarenprogramma raming niet opgenomen. Hierover vindt besluitvorming plaats in de gemeenteraad op basis van afzonderlijke raadsvoorstellen.

Meerjareninvesteringsplan (MIP) Gemeente Arnhem 2023-2027

Nr.	Programma Omschrijving	Omschrijving investering	E / M* nut	Investeringsbedragen 2023 geactua-liseerd	2024	2025	2026	2027
Bedragen x €1.000								
S00	**Bestuur, dienstverlening en financiën**	Huisvesting en facilitaire zaken	E	5.828	7.970	7.139	1.884	2.186
		ICT	E	500	500	500	500	500
S02	**Bereikbaarheid**	Wegen en verkeer ontwikkeling	M	9.492	14.052	10.579	11.359	1.758
		Verkeersregelinstallaties	M	828	826	826	826	826
		Overige Mobiliteit & OR beheer	M	2.373	656	10.560	0	31
		Wegen beheer en groot onderhoud	M	3.476	5.438	3.815	3.815	3.815

		Kunstwerken	M	917	767	767	767	767
		Openbare verlichting Overige	M	2.732	4.997	1.809	1.770	1.770
		Parkeerexploitatie	E	5.757	1.120	555	277	201
S03	**Economie**	Brandstore	M	250	0	0	0	0
S04	**Onderwijs**	Overige huisvesting onderwijs	E	14.608	3.382	898	645	784
		Huisvesting Primair onderwijs	E	26.638	3.668	25.867	12.109	6.217
		Huisvesting Secundair/primair onderwijs	E	0	0	7.378	0	0
		Huisvesting Speciaal onderwijs	E	0	8.652	5.066	0	0
		Natuur milieu educatie	E	0	0	50	44	0
S05	**Cultuur**	Culturele basisvoorzieningen en activiteiten	E	353	7.144	0	72.732	727
		Erfgoed archeologische beeldkwaliteit	E	39	0	30	0	0
S08	**Welzijn en inclusie**	Inclusie integratie antidiscriminatie	E	500	500	500	500	0
		Asiel- en vluchtelingenzaken	E	8.470	0	0	0	0
S09	**Gezondheid en sport**	Overige Binnensport en huisvesting	E	3.120	188	257	326	187
		Overige algemene publieke gezondheidszorg	E	131	91	83	0	221
		Overige Buitensport	E	920	0	0	0	0
		Zwembad Valkenhuizen	E	1.758	0	0	0	0
S10	**Klimaat, energie en milieu**	Energy Made in Arnhem (EMIA) - Luchtagenda	E	757	0	0	0	0
S11	**Ruimtelijke ontwikkeling**	Ruimtelijke ontwikkeling en beheer	M	0	0	338	0	331
S12	**Wonen en leefomgeving**	Havenbeheer	M	0	597	0	0	0
		Parken & bossen	E	200	110	65	65	65
		Vastgoed stedelijk groen	E	50	0	0	0	0
		Groen	E	0	604	0	0	0
		Bomenplan	E	1.367	1.403	1.060	1.060	460
		Overige Afval	E	419	65	71	71	71
		Afvalbeheer	E	2.329	2.823	3.543	1.772	1.772
		GRP Initatieffase	E	8.732	12.400	10.908	10.908	10.908
				102.544	**77.953**	**92.664**	**121.430**	**33.597**

') *Economisch- / Maatschappelijk nut*

Toelichting investeringen in gebouwen

Vernieuwing Stadstheater	
Programma	S05 Cultuur Vernieuwing Stadstheater
	In oktober 2022 en januari 2023 heeft de gemeenteraad besluiten genomen over de vernieuwing van het Stadstheater. Gekozen is voor een volledige vernieuwing van het Stadstheater. en daarvoor middelen beschikbaar te stellen:
Betrokkenen	Musis & Stadstheater Arnhem (MSA)
Planning	Realisatie in 2026, heropening in 2027

Raming	Investeringskrediet: € 62,3 mln voor het gebouw en € 10,4 mln voor een bijdrage aan de vernieuwing van de theatertechniek en inrichting.
Beschikbare middelen	In de begroting zijn de benodigde financiële middelen beschikbaar om de kosten voor de vernieuwing van het stadstheater te dekken.

Speciaal onderwijs, Vredenburg en Kronenburg, De Piramide	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor De Piramide op de locatie aan de Groningensingel.
	De directie en teams van de Piramide en Horizon hebben besloten om samen te gaan werken. Vanwege de verwevenheid van de twee schoolgebouwen is de vervangende nieuwbouw en uitbreiding een bouwkundige uitdaging. Het gevolg hiervan is dat de planvorming meer tijd heeft gekost dan voorzien. Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen.
Betrokkenen	Flores
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 4,9 mln.
Beschikbare middelen	€ 4,9 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Primair onderwijs, Malburgen, Mozaïek en Johannes	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor een tweetal scholen (Mozaïk en Johannes)
	Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	Flores, Delta
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 7,5 mln.
Beschikbare middelen	€ 7,5 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Primair onderwijs, Malburgen, Mozaïek en Parcival	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor Mozaïek (Zwanebloem) en Parcival in Arnhem zuid
	De planvorming voor deze nieuwbouw is nog in een vroeg stadium. In dit MIP wordt de gemeenteraad gevraagd vanuit de investeringsbudgetten voor onderwijs een bedrag van € 8,5 miljoen te reserveren.
Betrokkenen	Flores, Vrije school Altea
Planning	Realisatie in 2026
Raming	Investering: 8,5 mln.
Beschikbare middelen	De middelen zijn beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit het investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Nieuwbouw Sporthal, Malburgen, Fluitekruidstraat	
Programma	De gymzaal aan de Fluitekruidstraat is een gymzaal annex activiteitengebouw in eigendom van de gemeente Arnhem en dat wordt beheerd door Sportbedrijf Arnhem. De gymzaal wordt vervangen door nieuwbouw.
Betrokkenen	Volkshuisvesting Arnhem en Sportbedrijf Arnhem
Planning	Realisatie in 2024
Raming	Investering: 2,6 mln.
Beschikbare middelen	€ 2,6 mln. Is reeds beschikbaar gesteld. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Primair onderwijs, Alteveer/Cranenvelt, De Zyp	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor Basisschool De Zyp
	Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	Flores
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 4,6 mln.
Beschikbare middelen	€ 4,6 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Primair onderwijs, Heiejnoord, Vrije school Parcivalschool-Noord	
Programma	Renovatie en vervangende nieuwbouw voor Vrije school Parcivalschool, vestiging Noord.
	Deze vervanging is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	Stichting vrije scholen Athena
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 12,1 mln.
Beschikbare middelen	€ 12,1 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Primair onderwijs, Centrum, De Sterrenkring	
Programma	Renovatie of vervangende nieuwbouw voor Jenaplanschool De Sterrenkring
	Deze renovatie/nieuwbouw is opgenomen in het door de raad in juli 2017 goedgekeurde Integraal Huisvestings Plan voor basisscholen
Betrokkenen	Flores
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 4,0 mln.
Beschikbare middelen	€ 4,0 mln. is beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit reeds beschikbaar investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Primair onderwijs, Centrum, De Binnenstad

Programma	Renovatie of vervangende nieuwbouw voor Montessori school De Binnenstad.
	De planvorming voor deze renovatie/nieuwbouw is nog in een vroeg stadium. In dit MIP wordt de gemeenteraad gevraagd vanuit de investeringsbudgetten voor onderwijs een bedrag van € 4,8 miljoen te reserveren.
Betrokkenen	Flores
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 4,8 mln.
Beschikbare middelen	De middelen zijn beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit het investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Voortgezet onderwijs, Geitenkamp, GSG Guido	
Programma	Vervangende nieuwbouw voor Gereformeerde Scholengemeenschap Guido, vestiging Arnhem.
	Het project is in voorbereiding: een architect is geselecteerd en het ontwerp wordt gemaakt.. In dit MIP wordt de gemeenteraad gevraagd vanuit de investeringsbudgetten voor onderwijs een bedrag van € 7 miljoen te reserveren.
Betrokkenen	Schoolbestuur vereniging Guido
Planning	Realisatie in 2025
Raming	Investering: 7,4 mln.
Beschikbare middelen	De middelen zijn beschikbaar De dekking bestaat uit het investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast
Randvoorwaarden	Bijdrage van schoolbestuur

Primair onderwijs, Geitenkamp, De Witte Vlinder	
Programma	Renovatie voor de Witte vlinder
	De planvorming voor deze renovatie is nog in een vroeg stadium. In dit MIP wordt de gemeenteraad gevraagd vanuit de investeringsbudgetten voor onderwijs een bedrag van € 2,8 miljoen te reserveren.
Betrokkenen	Delta
Planning	Realisatie in 2026
Raming	Investering:€ 2,8 mln.
Beschikbare middelen	De middelen zijn beschikbaar binnen het IHP primair onderwijs. De dekking bestaat uit het investeringskrediet en exploitatiemiddelen ter dekking van de kapitaallast.

Speciaal onderwijs, Spijkerkwartier, Dr. Bosschool en Stijgbeugel	
Programma	Koninklijke Kentalis verzorgt in Arnhem aan de Dr. P.C.M. Bosschool en De Stijgbeugel onderwijs voor kinderen en jongeren met een auditieve en/of communicatieve beperking. Daarnaast heeft zij voorzieningen voor diagnostiekbehandeling en begeleiding. Om haar activiteiten optimaal af te kunnen stemmen op de behoeften van de doelgroep heeft zij besloten tot het ontwikkelen van brede regionale Zorg Onderwijs Combinaties (ZOC) op verschillende locaties in Nederland, onder andere in Arnhem.
Betrokkenen	Kentalis
Planning	Realisatie in 2024
Raming	Investering: 8,7 mln.

Beschikbare middelen	Investeringskrediet van 8,7 mln
Randvoorwaarden	In convenant is afgesproken dat Kentalis een bijdrage doet voor renovatie Dr. Bosschool/De Stijgbeugel en tevens bijdrage in kader van frisse scholen. Vanwege vertraging is nog niet duidelijk of convenant daadwerkelijk zo zal worden uitgevoerd.

Subsidies

De gemeente Arnhem heeft per programma haar doelstellingen met de daarbij behorende beoogde effecten en resultaten geformuleerd. Deze doelen kunnen op verschillende manieren worden bereikt. Een van deze manieren is het verlenen van subsidies. Subsidies zijn financiële bijdragen aan inwoners en/of organisaties voor activiteiten die bijdragen aan de realisatie van de door de gemeenteraad vastgestelde beleidsdoelen van de gemeente.
In deze paragraaf wordt inzicht gegeven in de (verwachte) subsidieverlening in 2024.

Overzicht

Subsidies kunnen op verschillende manieren worden verleend:

1. Subsidies op basis van subsidieregelingen
Volgens de Algemene wet bestuursrecht mag een bestuursorgaan alleen subsidie voor activiteiten verstrekken op grond van een wettelijk voorschrift. Dat kan een rijksregeling, provinciale regeling of een gemeentelijke (subsidie)verordening zijn. Op basis van de Algemene Subsidieverordening Arnhem 2016 (ASV) zijn in Arnhem verschillende subsidieregelingen vastgesteld. Hiermee is een wettelijke en rechtmatige grondslag gecreëerd voor de subsidieverstrekking. Aan de hand van vooraf bepaalde criteria worden de subsidies verdeeld en toegewezen aan de betrokken instellingen.

2. Begrotingssubsidies
Het is niet altijd zinvol om een aparte regeling op te zetten voor het verstrekken van een subsidie. Bijvoorbeeld wanneer er maar één instelling is die een bepaalde gesubsidieerde activiteit kan voeren. Voor die gevallen is in de Algemene wet bestuursrecht een uitzondering gemaakt. Wanneer in de begroting een subsidieontvanger vermeld staat én het bedrag waarop de subsidie ten hoogste kan worden vastgesteld, is geen nader wettelijk voorschrift nodig. Met name de subsidies aan grote organisaties worden op deze wijze verstrekt.

Als het bij onvoorziene omstandigheden wenselijk is om een subsidie te verstrekken, maar zowel een subsidieregeling als een begrotingssubsidie behoren niet tot de mogelijkheden, biedt de wet daarnaast onder andere de mogelijkheid om op incidentele basis subsidie te verstrekken.

	Begroting	Begroting	Meerjarenraming		
	2023	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000					
Middelen					
Subsidieregeling	10.582	9.360	9.410	9.341	9.341
STAD	*5.483*	*4.100*	*4.150*	*4.082*	*4.082*
WIJK	*5.099*	*5.260*	*5.260*	*5.260*	*5.260*
Begroting	89.399	91.930	86.945	86.250	86.497
STAD	*66.574*	*69.063*	*64.008*	*63.397*	*63.870*
WIJK	*22.825*	*22.867*	*22.937*	*22.852*	*22.627*
Incidenteel	5.389	1.489	1.104	914	914
STAD	*2.325*	*576*	*625*	*435*	*435*
WIJK	*3.064*	*914*	*479*	*479*	*479*
Totaal Subsidies	**105.370**	**102.779**	**97.459**	**96.505**	**96.752**

In bovenstaande tabel is de voor 2024 begrote subsidieverstrekking per grondslag weergegeven, op basis van gegevens per augustus 2023.

Het begrote bedrag aan te verstrekken subsidies met de grondslag **begroting** ligt enigszins (2,8%) hoger dan in 2023. Voor een verdere toelichting op de subsidies met de grondslag begroting, wordt verwezen naar het onderdeel 'Begrotingssubsidies' in deze paragraaf.

Voor de **subsidieregelingen** geldt dat de in de tabel opgenomen begrote bedragen niet helemaal representatief zijn voor de budgetten die in de jaarschijven daadwerkelijk beschikbaar voor subsidieverstrekking op grond van een regeling (subsidieplafonds). Redenen hiervoor zijn:

- Het subsidieplafond van een regeling wordt door het college soms vastgesteld voor de gehele looptijd van een regeling. Het bedrag dat voor een bepaald jaar beschikbaar is hangt af van in hoeverre het plafond van de regeling al is 'uitgenut'. Pas na afloop van het lopende jaar (2023) wordt de begroting van het komende jaar (2024) hierop aangepast;
- Voor de regelingen waarbij het college jaarlijks het plafond opnieuw vaststelt, is pas eind 2023 bekend wat de hoogte van het plafond voor 2024 is;
- Gedurende het jaar kunnen door het college nieuwe regelingen worden ingesteld. Middelen hiervoor worden gedekt uit regulier programmabudget, of onttrokken aan een bestemmingsreserve.

Voor een overzicht van de in 2024 lopende subsidieregelingen wordt verwezen naar het onderdeel 'Subsidieregelingen' in deze paragraaf.

Gezien de aard (onvoorziene omstandigheden) geldt voor **incidentele subsidies** dat deze voorafgaand aan het boekjaar lastig te begroten zijn. Enkel in die gevallen waarbij de subsidie meerjarig (voor een beperkt aantal jaar) wordt toegekend, is vooraf duidelijk dat deze verstrekt gaat worden. Het in de begroting opgenomen bedrag voor incidentele subsidieverstrekking betreft dan ook grotendeels een nog niet aan specifieke organisaties gelabeld budget, dat gedurende het jaar ingezet kan worden voor het verstrekken van incidentele subsidies.

Subsidieregelingen

In Arnhem wordt een deel van de subsidies verleend op basis van een subsidieregeling. Hiermee is een wettelijke en rechtmatige grondslag gecreëerd voor de subsidieverstrekking. Op basis van vooraf bepaalde criteria worden de subsidies verleend aan de betrokken instellingen.

Ten tijde van het opstellen van deze begroting is van onderstaande regelingen bekend dat deze actueel zijn in 2024:

- AANjaagfonds
- Aanpak voortijdig schoolverlaten
- Amateurkunstregeling
- Burgerkracht
- Circulaire initiatieven
- Collectieve aanpak particuliere woningen Arnhem-Oost (SEWA)
- Creatieve bedrijfsverzamelgebouwen
- Groenblauwe initiatieven
- Duurzame projecten
- Energiecompensatie maatschappelijke organisaties
- Energiebesparing Ondernemers en Maatschappelijke Instellingen
- Herdenking slavernij en antiracisme
- Non formele educatie regio midden-Gelderland
- Preventie huiselijk geweld en kindermishandeling
- Producties, Evenementen en Festivals / deelregeling 1; Publieksevenementen, producties en presentaties
- Producties, Evenementen en Festivals / deelregeling 2; Culturele producties en presentaties en culturele festivals
- Producties, Evenementen en Festivals / deelregeling 3, Artistieke producties en presentaties en artistieke festivals
- Scouting
- Sport
- Stimuleringsregeling inzet conciërges basisscholen
- Voorschools aanbod
- Wijkinitiatieven

Begrotingssubsidies

In onderstaande lijsten zijn de namen opgenomen van organisaties die naar verwachting in 2024 begrotingssubsidie ontvangen, met daarbij het geraamde bedrag per wijk- en stadsprogramma en op totaal niveau.
Met het vaststellen van de begroting wordt per organisatie het maximale bedrag (de lijst op totaalniveau) aan begrotingssubsidie voor 2024 bepaald. Binnen het maximale bedrag mag het college (programmamanager in mandaat) besluiten over het verstrekken van begrotingssubsidie.

Ten tijde van het opstellen van deze begroting dienen de subsidieaanvragen voor 2024 nog te worden ingediend en toegekend. De begrote bedragen kunnen naar aanleiding hiervan nog wijzigen.
Bij wijziging van activiteiten door de subsidieontvanger wordt het bedrag aan begrotingssubsidie hiermee in lijn gebracht en naar boven of beneden bijgesteld t.o.v. 2023. Er kan ook de wens zijn om een begrotingssubsidie te verstrekken aan een organisatie die niet eerder begrotingssubsidie heeft ontvangen, of om juist de begrotingssubsidie aan een organisatie stop te zetten.
In (vrijwel) alle gevallen betreft het bij de hiervoor beschreven situaties het omzetten van regulier programmabudget in subsidiebudget en vice versa, of om een verschuiving van subsidiebudget van de ene naar de andere organisatie. De gevolgen van beide wijzigingen voor het financieel beeld zijn neutraal.
De toename in het begrote bedrag aan begrotingssubsidie voor 2024 ten opzichte van 2023 die bij veel organisaties te zien is, is te verklaren door de beschikbaar gestelde compensatie voor loon- en prijsstijgingen. Bij het onderdeel 'Ontwikkelingen' wordt deze compensatie verder toegelicht. Op opvallende mutaties wordt hierna een toelichting gegeven.

In bovenstaande lijst is ook de ontvanger '*Subsidies alg'* opgenomen. Deze fictieve ontvanger wordt in de administratie gebruikt voor budget dat nog niet voor een specifieke organisatie bestemd is. De toename in het begrote bedrag ten opzichte van 2023 kan verklaard worden door de extra compensatie die toegekend is als gevolgd van de hoge huurindexatie. Deze compensatie zal later nog verdeeld worden over de diverse organisaties.

Leger des Heils
Er is een toename in het aantal dakloze bezoekers. Hierdoor is een structurele personele krapte ontstaan en wordt er samen met het Leger des Heils momenteel gezocht naar een nieuwe locatie voor woonplekken met ambulante begeleiding voor dakloze gezinnen. De verwachting is dat deze uitbreiding voor de periode vanaf 2023 voor de komende jaren nodig is.

St. Sonsbeek & State of Fashion
In 2024 wordt € 250.000 aan extra middelen beschikbaar gesteld om een stevige jubileumeditie neer te zetten.

Sportbedrijf
Het Sportbedrijf kent een tekort op de begroting. Dit probleem is structureel en de gemeente verstrekt daarom aanvullende subsidie aan het Sportbedrijf. Voor 2024 gaat het om een bedrag van € 2,8 miljoen als gevolg van onder meer hogere energielasten. Daarnaast wordt het aantal buurtsportcoaches uitgebreid met 3FTE.

	Begroting	Begroting	Meerjarenraming		
	2023	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000					
Middelen					
Begroting	89.399	91.930	86.945	86.250	86.497
Arnh Platf Chronisch zieken Gehand	*133*	*135*	*135*	*135*	*135*
Arnhems Fed van Muziekgezelschappen	*6*	*6*	*6*	*6*	*6*
Arnhemse Sport Federatie	*13*	*13*	*13*	*13*	*13*
Bijzonder in Arnhem	*2*	*2*	*2*	*2*	*2*
Centrum voor Activerend Werk	*361*	*372*	*372*	*372*	*372*
Coöperatie Dorpsplatform Elden U.A	*6*	*7*	*7*	*7*	*7*
Courage Events	*30*	*31*	*31*	*31*	*31*
De Helling Exp.Werkplaats	*95*	*99*	*99*	*99*	*99*
De Nieuwe Oost	*90*	*89*	*89*	*89*	*89*
Diverzo, COC Midden-Gelderland	*11*	*12*	*12*	*12*	*12*
Dorpsraad Schaarsbergen	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*
Elderveld Wijkplatform	*16*	*0*	*0*	*0*	*0*
Expertise Centrum Samenleving	*21*	*21*	*21*	*21*	*21*
Indigo	*18*	*15*	*15*	*15*	*15*
IVIO-Opleidingen	*230*	*232*	*232*	*232*	*232*
Kluppluz BV	*473*	*493*	*493*	*493*	*493*

	Begroting 2023	Begroting 2024	Meerjarenraming 2025	2026	2027
Leger des Heils Gelderland	*528*	*1.035*	*1.235*	*735*	*735*
LeukOmteLeren Weekendschool Arnhem	*26*	*27*	*27*	*27*	*27*
Mantelzorg en Vrijwillige Thuishulp	*396*	*397*	*397*	*397*	*397*
MEE Gelderse Poort	*143*	*150*	*150*	*150*	*150*
Oprecht BV	*550*	*574*	*574*	*574*	*574*
Pactum	*1.910*	*1.932*	*1.932*	*1.932*	*1.932*
Pro Persona Arnhem	*157*	*164*	*164*	*164*	*164*
Reg Opleids.centr Graafschap College	*41*	*41*	*41*	*41*	*41*
REIJE Energiediensten BV	*80*	*0*	*0*	*0*	*0*
RIBW. Arnhem & Veluwe Vallei	*304*	*301*	*301*	*301*	*301*
Rijn Ijssel Roc	*1.300*	*1.311*	*1.311*	*1.311*	*1.311*
Rooms Kathol Parochie St. Eusebius	*12*	*11*	*11*	*11*	*11*
Scalabor	*561*	*365*	*405*	*322*	*99*
SIMON scholen	*83*	*84*	*84*	*84*	*84*
Slachtofferhulp Nederland, Reg Oost	*34*	*36*	*36*	*36*	*36*
Sportbedrijf Arnhem BV	*18.071*	*20.911*	*18.111*	*17.998*	*17.998*
St StartClub Arnhem	*45*	*0*	*0*	*0*	*0*
ST Toneelgroep Oostpool	*75*	*71*	*71*	*71*	*71*
St Vrienden van de Ernemse Optog	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*
St. Airborne Museum	*269*	*273*	*273*	*273*	*273*
St. Airborne Region	*82*	*86*	*86*	*86*	*86*
St. BBA	*110*	*112*	*112*	*112*	*112*
St. Beheer Wijk Sportac Vredenburcht	*56*	*56*	*56*	*56*	*56*
St. Bewoners Spijkerkwartier	*38*	*40*	*40*	*40*	*40*
St. Bewoners Vredenburg	*18*	*19*	*19*	*19*	*19*
St. Bewonersplatform Rijkerswoerd	*34*	*36*	*36*	*36*	*36*
St. Biz Korenkwartier	*119*	*124*	*124*	*124*	*124*
St. Bouwspeelplaats De Leuke Linde	*108*	*161*	*161*	*161*	*161*
St. Bridge to Liberation	*615*	*642*	*27*	*27*	*327*
St. CASA	*23*	*22*	*22*	*22*	*22*
St. Citymarketing Arnhem	*350*	*355*	*355*	*355*	*355*
St. Culturele Evenementen Arnhem	*39*	*38*	*38*	*38*	*38*
St. De Blauwe Wij(k) Economie	*150*	*150*	*0*	*0*	*0*
St. De Innovatiefabriek Arnhem	*52*	*54*	*54*	*54*	*54*
St. De Instap	*248*	*259*	*259*	*259*	*259*
St. De Klup	*16*	*17*	*17*	*17*	*17*
St. Delta Kath.- en prot onderwijs	*391*	*394*	*394*	*394*	*394*
St. Energiebank Regio Arnhem	*1.539*	*450*	*0*	*0*	*0*
St. Entrea Lindenhout	*170*	*177*	*177*	*177*	*177*
St. Eusebius	*341*	*356*	*356*	*356*	*356*
St. Fashion Festival Arnhem	*52*	*54*	*54*	*54*	*54*
St. Flores Onderwijs	*744*	*750*	*750*	*750*	*750*
St. Focus Filmtheater	*702*	*691*	*691*	*691*	*691*
St. Gym & Turnen Arnhem	*146*	*147*	*147*	*147*	*147*
St. Halt, team Gelderland	*22*	*22*	*22*	*22*	*22*
St. Het Droombankje	*291*	*304*	*304*	*304*	*304*
St. Het Huis van Puck	*231*	*229*	*229*	*229*	*229*
St. Humanitas	*52*	*55*	*55*	*55*	*55*
St. Inloophuis Sint Marten Klarendal	*31*	*31*	*31*	*31*	*31*
St. Introdans	*126*	*125*	*125*	*125*	*125*

	Begroting 2023	Begroting 2024	Meerjarenraming 2025	2026	2027
St. IrisZorg	5.028	5.090	5.090	5.090	5.090
St. Jacobiberg	241	238	238	238	238
St. Jeugdland	71	74	74	74	74
St. KAB Posttheater	216	214	214	214	214
St. Kentalis Zorg	133	139	139	139	139
St. Koningsdag Arnhem	10	10	10	10	10
St. Kruispunt	254	258	318	318	318
St. Leergeld Arnhem	81	84	84	84	84
St. Luxor Live	452	448	448	448	448
St. Moviera	3.794	3.787	3.787	3.787	3.787
St. Museum Arnhem	4.650	4.670	4.670	4.670	4.670
St. Musis en Stadstheater	7.838	7.770	7.770	7.770	7.770
St. Natuurcentrum Arnhem	2.112	2.140	2.140	2.140	2.140
St. Ome Joop's Tour	22	23	23	23	23
St. Omstand	50	52	2	2	2
St. Ondernemersfonds Arnhem	380	380	380	380	380
St. Ontwerp Platform Arnhem	21	22	22	22	22
St. Pas	2.208	2.227	2.227	2.227	2.227
St. Peutercentra Arnhem	154	156	156	156	156
St. Phion	74	73	73	73	73
St. Platform Binnenstad Arnhem	56	56	56	56	56
St. PRAGO	109	110	110	110	110
St. Present	22	22	22	22	22
St. Productiehuis Plaatsmaken	204	202	202	202	202
St. Rijnstad	8.172	7.588	7.588	7.588	7.588
St. Rijnstate Ziekenhuis	55	57	57	57	57
St. Rozet	9.840	9.783	9.783	9.783	9.783
St. Sinterklaasintocht Arnhem	3	3	3	3	3
St. SLAK	219	217	217	217	217
St. Sonsbeek & State of Fashion	957	1.234	484	484	484
St. Sportcentrum Rijkerswoerd	549	555	555	555	555
St. Stoelenproject De Duif	263	267	327	327	327
St. Streekomroep Middel Gelderland	238	241	241	241	241
St. VanHarte	9	10	10	10	10
St. Veilig Thuis Gelderland Midden	3.152	3.191	3.191	3.191	3.191
St. Viering Nat Feest en Gedenkdagen	22	23	23	23	23
St. Vitale Verbindingen	191	193	193	193	193
St. Vitesse Betrokken	81	84	84	84	84
St. Vluchtelingenwerk Nederland	513	529	529	529	529
St. Vluchtelingenwerk Oost-Ned	16	0	0	0	0
St. Vrijwillige Terminale Zorg Arnh	2	2	2	2	2
St. Welzijn Ouderen Arnhem	2.293	2.323	2.323	2.323	2.323
St. Wonen in Kronenburg Appelgaard	12	12	12	12	12
St. Zwembad Klarenbeek	351	355	355	355	355
Stichting Buddy to Buddy Arnhem	57	58	58	58	58
Stichting De Driestroom	125	131	131	131	131
Stichting HAN Hydromotive	10	11	11	11	11
Stichting Het Huurdershuis	54	56	56	56	56
Stichting Schakel025	136	132	132	132	132
Subsidies Alg	272	814	284	284	454

	Begroting 2023	Begroting 2024	Meerjarenraming 2025	2026	2027
Toerisme veluwe arnhem nijmegen	*379*	*383*	*383*	*383*	*383*
Voedselbank Arnhem	*30*	*31*	*31*	*31*	*31*
Vrijwilligersgala On Ganse	*31*	*32*	*32*	*32*	*32*
Wijkvereniging Angerenstein	*5*	*5*	*5*	*5*	*5*
Wijkvereniging De Oostelaar	*18*	*16*	*16*	*16*	*16*
Wijkvereniging Elderveld	*16*	*17*	*17*	*17*	*17*
Wijkvereniging Molenbeke	*2*	*2*	*2*	*2*	*2*
Wijkvereniging Paasberg Wellenstein	*2*	*2*	*2*	*2*	*2*
Wijkvereniging Schuytgraaf	*19*	*17*	*17*	*17*	*17*
Youth for Christ Nederland	*90*	*93*	*93*	*93*	*93*
Zorgbelang Inclusief	*36*	*38*	*38*	*38*	*38*
Totaal Subsidies	**89.399**	**91.930**	**86.945**	**86.250**	**86.497**

Begrotingssubsidies per programma
De voor 2024 begrote omvang van de subsidieverstrekking met de grondslag begroting is € 91,9 miljoen. In onderstaande tabellen is de verdeling naar de programma's zichtbaar. De eerste tabel betreft de stedelijke programma's, de tweede tabel de wijkprogramma's.

	Begroting 2023	Begroting 2024	Meerjarenraming 2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000					
Middelen					
Bestuur, dienstverlening en financien	*27*	*28*	*28*	*28*	*28*
Veiligheid	*111*	*115*	*115*	*115*	*115*
Economie	*2.504*	*2.517*	*1.902*	*1.902*	*2.202*
Onderwijs	*3.829*	*3.992*	*3.846*	*3.846*	*3.846*
Cultuur	*26.369*	*26.745*	*25.747*	*25.747*	*25.917*
Participatie en armoedebestrijding	*119*	*115*	*84*	*86*	*89*
Zorg	*1.962*	*1.987*	*1.987*	*1.987*	*1.987*
Welzijn en inclusie	*16.335*	*16.467*	*16.765*	*16.265*	*16.265*
Gezondheid en sport	*13.549*	*16.499*	*13.534*	*13.421*	*13.421*
Klimaat, energie en milieu	*1.769*	*600*	*0*	*0*	*0*
Totaal Subsidies	**66.574**	**69.063**	**64.008**	**63.397**	**63.870**

	Begroting 2023	Begroting 2024	Meerjarenraming 2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000					
Middelen					
WIJK	*22.825*	*22.867*	*22.937*	*22.852*	*22.627*
Totaal Subsidies	**22.825**	**22.867**	**22.937**	**22.852**	**22.627**

Ontwikkelingen
Kostenstijgingen bij subsidiepartners
Om onze subsidiepartners tegemoet te komen bij de sterk gestegen lonen en prijzen in 2022 is een aanvullende compensatie over 2022 toegekend bij subsidieverstrekking 2023 aan gesubsidieerde partijen die dit nodig

hadden. Gelet op de onzekerheid omtrent toekomstige kostenontwikkelingen is deze compensatie alleen incidenteel toegekend. Daarnaast geldt een structurele compensatie voor de verwachte loon- en prijsstijgingen in 2023. Ook in 2023 hebben sommige partners al aangegeven dat ze zonder extra subsidie gezien de sterk gestegen kosten niet in staat zullen zijn de afgesproken beleidsopdracht binnen het beschikbaar budget volledig uit te voeren of niet de kwaliteit kunnen leveren die de gemeente van hen gewend is. Voor gesubsidieerde culturele instellingen wordt (gedeeltelijke) compensatie indien nodig ook in 2023 incidenteel mogelijk. Hiertoe worden de coronamiddelen cultuur (zie Turap 2) geheel of gedeeltelijk ingezet. Deze incidentele compensatie staat los van de reguliere structurele compensatie voor loon- en prijsstijgingen van alle gesubsidieerde partijen in 2024 en verder.

Nieuwe wijze subsidiëring sociale basis
Om te zorgen dat we ook in de toekomst goede dingen kunnen doen voor de Arnhemmers, werken we in 2023 aan nieuw, flankerend beleid op Welzijn. Belangrijk daarbij is dat de gemeente de te verstrekken subsidies aan laat sluiten op wat we breder in het sociaal domein en specifiek in de sociale basis willen bereiken. Na de bespreking en besluitvorming gaan we het welzijnsbeleid implementeren. Dan zal ook duidelijk zijn wat de impact is op bestaande subsidies. Voor de tussenliggende periode gaan we bekijken welke onderdelen van de nieuwe aanpak al verwerkt kunnen worden in lopende subsidieafspraken.

Openbaarheidsparagraaf Wet open overheid

De openbaarheidsparagraaf is een recente toevoeging aan de Begroting 2024, voortvloeiend uit het besluit tot actieve openbaarmaking van informatie. Deze nieuwe verplichting is gericht op het verbeteren van de informatiehuishouding binnen overheidsinstanties, Bovendien vereist artikel 3.5 van de Wet open overheid (Woo) dat een bestuursorgaan in de jaarlijkse begroting en verantwoording specifieke aandacht besteedt aan zowel de beleidsvoornemens als de uitvoering van de Wet open overheid.

Inleiding

Transparantie en openbaarheid staat bij ons hoog in het vaandel. Een voortvarende en efficiënte uitvoering van de Wet open overheid (Woo) past hierbij. Deze wet is op 1 mei 2022 in werking getreden. Deze wet richt zich op een transparante overheid en vraagt een cultuurverandering rond de omgang met informatie. Bepaalde informatie moet verplicht en actief openbaar gemaakt worden. We volgen hierbij de landelijke planning waarbij de wettelijke verplichting per informatiecategorie gefaseerd zal worden ingevoerd. Kansen om te versnellen zullen we hierbij niet laten liggen.

Als organisatie hebben we een programmatische aanpak ontwikkeld voor de implementatie van de Woo op de lange termijn. Deze meerjarige aanpak is opgesteld om ervoor te zorgen dat we voldoen aan de vereisten van de Woo en dat we transparantie en openheid bevorderen. In deze begroting is extra geld gereserveerd voor extra capaciteit voor de beantwoording van de vragen (de zogeheten passieve openbaarmaking). We hechten veel waarde aan het informeren van de gemeenteraad over onze voortgang en plannen met betrekking tot de Woo. Om die reden wordt de raad periodiek op de hoogte gehouden van onze activiteiten en vorderingen. Jaarlijks informeren we onze (fundamentele) uitgangspunten, we blikken terug en kijken vooruit met betrekking tot een open overheid via een raadsinformatiebrief.

Onderdelen Woo

De Woo bestaat uit drie onderdelen:

1. De openbaarmaking op eigen initiatief (actieve openbaarmaking)
2. De openbaarmaking op verzoek (passieve openbaarmaking)
3. Verbetering van de informatiehuishouding

Voor 2024 staan hiervoor de volgende activiteiten gepland:

Ad. 1.

We gaan in 2024 actief aan de slag met het verder publiceren van informatie categorieën conform de Woo en volgen zoals eerder aangegeven het tijdspad dat door de landelijke overheid is opgesteld (actieve openbaarmaking). Deze categorieën hebben betrekking op verschillende soorten informatie die binnen de overheid worden gegenereerd en beheerd. Voorbeelden hiervan zijn beleidsdocumenten, besluiten, Woo-verzoeken. Daarnaast publiceren we jaarlijks proactief datasets aan de hand van de lijst die we jaarlijks via een raadsinformatiebrief kenbaar maken. Het proactief publiceren van datasets houdt in dat we regelmatig op eigen initiatief datasets beschikbaar stellen aan het inwoners, instellingen en ondernemingen (zie website: www.opendata.arnhem.nl)

Ad. 2.

We werken in 2024 verder aan het verbeteren van het tijdig afhandelen van de Woo-verzoeken (passieve openbaarmaking). We gaan aan de slag met een verdere kwaliteitsslag en met het ondersteunen en faciliteren van behandelaars. Dit doen we door middel van het verzorgen van onder andere workshops, actualiseren van handreikingen en modellen. Hiermee worden behandelaars meer ontzorgd. De aandacht zal ook gericht zijn op het stroomlijnen van het proces afhandeling Woo-verzoeken. We streven naar maximale transparantie, met behoud van de bescherming van persoonlijke gegevens. In de raadsbrief van 23 mei 2023 , ter beantwoording van artikel 44 vragen van de fractie van Volt, is meer specifiek ingegaan op de wijze van verbetering van de uitvoering van de Woo.

Ad. 3.

Om aan de nieuwe eisen te kunnen voldoen, moet onze gemeentelijke informatiehuishouding op orde zijn. We gaan essentiële aanpassingen doorvoeren in onze informatievoorziening met betrekking tot de Woo. Bijvoorbeeld, de informatie moet transparant zijn, zodat burgers gemakkelijk toegang hebben tot relevante documenten, zoals besluiten en beleidsstukken. Daarnaast moet de informatie duurzaam worden bewaard, zodat het op lange termijn beschikbaar blijft. Verder is het belangrijk dat persoonlijke gegevens beschermd worden en vertrouwelijk blijven, en dat er beveiligingsmaatregelen worden genomen om ongeautoriseerde toegang tot informatie te voorkomen. Ten slotte moet de informatie gestructureerd worden beheerd, met metadata (gegevens

over gegevens) en goede documentatie, zodat het gemakkelijk vindbaar en begrijpelijk is voor zowel interne medewerkers als externe belanghebbenden.

Cultuur, houding en gedrag

De Woo heeft niet alleen betrekking op de informatievoorziening en technische aspecten, maar ook op de houding, het gedrag en de cultuur binnen onze organisatie. Het gaat erom dat onze organisatie transparantie en openheid omarmt als fundamentele waarden. Dit houdt in dat medewerkers en leidinggevenden zich bewust moeten zijn van het belang van transparantie en openheid in hun werk en besluitvormingsprocessen. Het vereist een cultuur waarin informatie actief wordt gedeeld, toegankelijk is en begrijpelijk wordt gemaakt voor het publiek. Om de houding en het gedrag in overeenstemming te brengen met de Woo gaan investeren in bewustwordingsprogramma's en trainingen. Daarnaast is het van belang dat er een cultuur van vertrouwen en samenwerking heerst, waarin medewerkers zich veilig voelen om informatie te delen en kritische vragen te stellen.

Overig programmaplan

Overzicht lastenontwikkeling WOZ-waarde € 300.000	2023	2024	% Lasten-ontwikkeling
Onroerend zaakbelasting	€ 304	€ 323	6%
Rioolheffing	€ 139	€ 146	5%
Afvalstoffenheffing	€ 296	€ 337	14%
Totaal	**€ 739**	**€ 806**	**9%**

Algemene dekkingsmiddelen	2024		
	Lasten	Baten	Saldo
Bedragen x € 1.000			
Treasury	-2.286	2.436	4.722
OZB-woningen	3.985	30.403	26.418
OZB niet-woningen	0	32.270	32.270
Belastingen overig	5	381	376
Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	0	542.349	542.349
Totaal	**1.704**	**607.839**	**606.135**

Overhead	2024		
	Lasten	Baten	Saldo
Bedragen x € 1.000			
Overhead	81.658	3.923	-77.735
Totaal	**81.658**	**3.923**	**-77.735**

Heffing VPB	2024		
	Lasten	Baten	Saldo
Bedragen x € 1.000			
Vennootschapsbelasting	600	0	-600
Totaal	**600**	**0**	**-600**

Onvoorzien	2024		
	Lasten	Baten	Saldo
Bedragen x € 1.000			
Onvoorzien	1.000	0	-1.000
Totaal	**1.000**	**0**	**-1.000**

Deel 3 Financiële begroting

De financiële begroting is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

Overzicht van baten en lasten per programma
In het overzicht van baten en lasten wordt aangegeven tot welke bedragen de raad het college autoriseert door middel van het vaststellen van de begroting per programma.

Overzicht van geraamde incidentele baten en lasten
Tot de incidentele baten en lasten worden de lasten en baten gerekend die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen. Ook de post onvoorzien wordt tot de incidentele lasten gerekend.

Financiële Staten
- Geprognosticeerde balans;
- Verloop van reserves en voorzieningen;
- EMU-saldo 2024;
- Overzicht van geraamde baten en lasten per taakveld.

Vanuit het Besluit begroting en verantwoording (BBV) is ten behoeve van de onderlinge vergelijkbaarheid van gemeenten voorgeschreven om een taakveldenbegroting op te stellen.

Mutaties circulaires Gemeentefonds

Overzicht van baten en lasten per programma

		Lasten						
		Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
		2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000								
Wijkprogramma								
WIJK		218.629	219.679	232.969	227.554	224.404	225.389	226.417
Totaal		218.629	219.679	232.969	227.554	224.404	225.389	226.417
Stadsprogramma's								
S00	Bestuur, dienstverlening en financien	92.278	100.547	92.993	106.407	103.615	102.151	102.406
S01	Veiligheid	22.864	22.205	26.939	29.433	27.886	25.757	24.630
S02	Bereikbaarheid	21.574	29.718	31.485	33.080	30.692	31.401	31.756
S03	Economie	8.082	9.375	10.664	9.769	8.633	8.148	7.779
S04	Onderwijs	23.516	24.592	25.947	27.504	28.575	29.471	29.194
S05	Cultuur	36.171	38.750	44.042	41.509	40.688	40.655	45.355
S06	Participatie en armoedebestrijding	169.591	164.795	163.696	165.248	166.785	168.454	166.242
S07	Zorg	63.584	64.375	66.178	66.822	61.245	65.148	65.959
S08	Welzijn en inclusie	37.900	27.579	52.783	32.301	32.476	31.180	29.502
S09	Gezondheid en sport	25.265	24.684	25.316	29.048	25.567	25.304	25.119
S10	Klimaat, energie en milieu	5.912	5.663	15.841	22.677	17.975	15.644	14.770
S11	Ruimtelijke ontwikkeling	25.993	51.668	64.001	49.142	46.829	32.015	23.250
S12	Wonen en leefomgeving	37.711	52.517	53.752	51.819	50.654	50.783	50.959
Totaal		570.442	616.469	673.638	664.758	641.621	626.111	616.920
Eindtotaal		789.071	836.148	906.607	898.473	869.610	850.141	839.402

		Baten						
		Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
		2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000								
Wijkprogramma's								
WIJK		25.995	26.295	27.579	29.559	29.213	29.180	29.147
Totaal		25.995	26.295	27.579	29.559	29.213	29.180	29.147
Stadsprogramma's								
S00	Bestuur, dienstverlening en financien	587.497	559.387	571.176	615.647	619.106	580.465	573.165
S01	Veiligheid	5.142	2.289	5.890	5.442	4.409	2.282	2.282
S02	Bereikbaarheid	7.263	9.529	9.532	9.488	9.442	9.396	9.351
S03	Economie	1.239	1.222	1.257	1.755	1.600	1.600	1.755
S04	Onderwijs	4.845	2.417	3.681	2.951	2.951	2.951	2.951
S05	Cultuur	8.059	7.524	8.707	8.872	8.423	8.423	8.423
S06	Participatie en armoedebestrijding	114.865	114.470	109.871	112.324	114.414	117.300	120.027
S07	Zorg	5.290	2.898	2.786	2.481	2.481	3.921	3.881
S08	Welzijn en inclusie	13.831	1.784	23.055	2.670	2.670	2.670	2.670
S09	Gezondheid en sport	5.589	3.398	3.690	3.778	3.778	3.717	3.717
S10	Klimaat, energie en milieu	1.224	1.032	10.529	11.337	7.236	4.659	8.786
S11	Ruimtelijke ontwikkeling	16.572	45.341	52.497	39.661	42.629	33.303	22.085
S12	Wonen en leefomgeving	43.483	42.178	43.039	45.333	46.276	47.198	47.285
Totaal		814.899	793.468	845.711	861.739	865.414	817.884	806.378
Eindtotaal		840.894	819.763	873.291	891.298	894.627	847.063	835.525

		Exploitatieresultaat						
		Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
		2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000								
Wijkprogramma								
WIJK		192.634	193.384	205.390	197.994	195.191	196.209	197.270
Totaal		192.634	193.384	205.390	197.994	195.191	196.209	197.270
Stadsprogramma's								
S00	Bestuur, dienstverlening en financien	-495.219	-458.840	-478.183	-509.240	-515.491	-478.314	-470.759
S01	Veiligheid	17.722	19.916	21.049	23.991	23.477	23.475	22.348
S02	Bereikbaarheid	14.311	20.189	21.953	23.592	21.250	22.005	22.405
S03	Economie	6.844	8.153	9.407	8.014	7.034	6.548	6.024
S04	Onderwijs	18.671	22.175	22.265	24.554	25.625	26.520	26.243
S05	Cultuur	28.112	31.227	35.335	32.637	32.265	32.232	36.932
S06	Participatie en armoedebestrijding	54.726	50.326	53.825	52.924	52.371	51.154	46.215
S07	Zorg	58.293	61.477	63.391	64.341	58.763	61.227	62.078
S08	Welzijn en inclusie	24.069	25.796	29.728	29.631	29.806	28.510	26.832
S09	Gezondheid en sport	19.676	21.286	21.626	25.270	21.789	21.587	21.402
S10	Klimaat, energie en milieu	4.688	4.631	5.313	11.339	10.739	10.986	5.984
S11	Ruimtelijke ontwikkeling	9.421	6.327	11.504	9.481	4.200	-1.287	1.164
S12	Wonen en leefomgeving	-5.772	10.339	10.713	6.485	4.378	3.585	3.674
Totaal		-244.457	-177.000	-172.073	-196.980	-223.793	-191.773	-189.458
Eindtotaal		-51.823	16.385	33.316	7.175	-25.017	3.078	3.877

		Toevoegingen aan reserves						
		Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
		2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000								
Wijkprogramma								
WIJK		6.228	6.620	6.716	1.716	1.716	1.717	1.741
Totaal		6.228	6.620	6.716	1.716	1.716	1.717	1.741
Stadsprogramma's								
S00	Bestuur, dienstverlening en financien	52.002	3.904	4.942	298	18.258	298	298
S01	Veiligheid	805	73	78	78	78	78	78
S02	Bereikbaarheid	8.936	13.742	15.162	11.494	11.569	11.392	11.271
S03	Economie	358	50	50	50	50	50	50
S04	Onderwijs	9.767	8.545	9.547	9.179	9.753	8.395	8.400
S05	Cultuur	4.282	3.204	3.451	3.567	1.040	1.040	1.040
S06	Participatie en armoedebestrijding	4.543	554	554	0	0	0	0
S07	Zorg	21.275	1.082	1.082	3.020	4.417	811	0
S08	Welzijn en inclusie	3.406	1.100	1.708	570	570	570	70
S09	Gezondheid en sport	773	418	431	431	431	431	431
S10	Klimaat, energie en milieu	7.103	10.000	10.715	38	0	0	0
S11	Ruimtelijke ontwikkeling	5.107	10.000	11.436	25.134	4.345	7.315	5.559
S12	Wonen en leefomgeving	8.680	16.097	15.787	9.657	1.162	591	91
Totaal		127.036	68.768	74.943	63.517	51.672	30.971	27.288
Eindtotaal		133.264	75.388	81.659	65.233	53.388	32.688	29.029

		Ontrekkingen aan reserves						
		Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
		2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000								
Wijkprogramma								
WIJK		6.009	917	12.981	718	793	572	410
Totaal		6.009	917	12.981	718	793	572	410
Stadsprogramma's								
S00	Bestuur, dienstverlening en financien	52.002	56.594	59.236	12.074	251	8.192	2.739
S01	Veiligheid	805	397	1.136	572	400	404	50
S02	Bereikbaarheid	8.936	14.848	15.777	12.416	11.137	10.889	10.798
S03	Economie	358	0	0	200	0	0	0
S04	Onderwijs	9.767	7.913	8.039	8.343	9.354	9.733	10.124
S05	Cultuur	4.282	832	4.127	13.432	765	923	791
S06	Participatie en armoedebestrijding	4.543	0	3.833	642	0	0	0
S07	Zorg	21.275	81	996	1.253	680	898	3.016
S08	Welzijn en inclusie	3.406	200	3.618	124	535	538	535
S09	Gezondheid en sport	773	553	846	474	555	460	358
S10	Klimaat, energie en milieu	7.103	40	254	556	962	1.215	1.215
S11	Ruimtelijke ontwikkeling	5.107	5.807	11.835	12.324	0	0	0
S12	Wonen en leefomgeving	8.680	3.591	5.507	8.379	2.539	1.941	2.873
Totaal		99.298	90.855	115.205	70.790	27.179	35.194	32.497
Eindtotaal		105.307	91.772	128.186	72.407	28.372	35.766	32.907

		Saldo Totaal						
		Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
		2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000								
Wijkprogramma								
WIJK		192.852	199.087	199.125	198.992	196.114	197.354	198.602
Totaal		192.852	199.087	199.125	198.992	196.114	197.354	198.602
Stadsprogramma's								
S00	Bestuur, dienstverlening en financien	-486.738	-511.530	-532.476	-521.016	-497.484	-486.208	-473.200
S01	Veiligheid	17.441	19.592	19.990	23.497	23.155	23.148	22.376
S02	Bereikbaarheid	15.127	19.083	21.338	22.670	21.683	22.507	22.878
S03	Economie	6.488	8.203	9.457	7.864	7.084	6.598	6.074
S04	Onderwijs	18.553	22.807	23.773	25.390	26.023	25.183	24.519
S05	Cultuur	27.508	33.599	34.659	22.772	32.540	32.349	37.181
S06	Participatie en armoedebestrijding	52.275	50.880	50.546	52.282	52.371	51.154	46.215
S07	Zorg	78.741	62.478	63.477	66.109	62.501	61.141	59.062
S08	Welzijn en inclusie	25.459	26.696	27.818	30.078	29.842	28.542	26.368
S09	Gezondheid en sport	19.465	21.151	21.210	25.226	21.665	21.557	21.475
S10	Klimaat, energie en milieu	5.049	14.591	15.773	10.822	9.777	9.770	4.769
S11	Ruimtelijke ontwikkeling	7.220	10.520	11.105	22.291	8.545	6.028	6.723
S12	Wonen en leefomgeving	-3.306	22.844	20.993	7.763	3.001	2.235	892
Totaal		-216.718	-199.087	-212.335	-204.253	-199.300	-195.995	-194.667
Eindtotaal		-23.866	0	-13.211	0	0	0	0

Overzicht structureel begrotingssaldo

Structureel saldo

In de onderstaande tabel is te zien hoe het structureel saldo van deze begroting is opgebouwd.

Structureel begrotingssaldo	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000				
Saldo baten en lasten	-7.175	25.017	-3.078	-3.877
Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves	-3.764	-7.057	-4.886	1.390
Saldo na bestemming	**-10.939**	**17.960**	**-7.964**	**-2.488**
Waarvan incidenteel	-36.671	-10.293	-12.128	-2.600
Structureel begrotingssaldo	**24.772**	**28.253**	**4.165**	**112**

In de onderstaande tabel is te zien hoe het structurele saldo zich heeft ontwikkeld ten opzichte van het structurele saldo van de Begroting 2023.

Verloop structureel saldo	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000				
Structureel saldo Begroting 2023	30.629	34.904	9	9
Structureel saldo Perspectiefnota 2024	-4.566	-3.839	7.317	-10.275
Aanvullend op perspectiefnota				
Gemeentefonds en overige Rijksontwikkelingen	9.173	8.884	8.017	22.832
Een DUURZAAM Arnhem	-818	-411	150	-446
Een GROEN Arnhem	-5	-241	-660	-1.159
Een KANSRIJK Arnhem	-3.902	-4.647	-3.661	-818
Een VERBONDEN Arnhem	155	10	292	-2.635
Jaarlijkse bijstellingen	-4.933	-6.408	-7.300	-7.395
Totaal aanvullend op perspectiefnota	***-330***	***-2.812***	***-3.162***	***10.378***
Structureel saldo Begroting 2024	**25.732**	**28.252**	**4.164**	**112**

In de Perspectiefnota werd een structureel tekort van € 10,3 miljoen gerapporteerd. Dit werd met name veroorzaakt door het 'ravijn' in de gemeentefondsuitkering. Zoals in hoofdstuk 2 Ontwikkelingen in het financieel kader is toegelicht, is er niet langer sprake van een diep ravijn zoals zichtbaar is in het structurele saldo van het gemeentefonds en de overige Rijksontwikkelingen. Met de mutaties aanvullend op de perspectiefnota die in deze Begroting zijn opgenomen, is het structurele begrotingstekort gedicht en is de Begroting 2024 structureel sluitend.

In de tabellen in hoofdstuk 2 is bij de afzonderlijke ontwikkelingen met een "S" aangegeven dat het een structurele ontwikkeling betreft en met een "I" dat het een incidentele ontwikkeling betreft. De incidentele ontwikkelingen uit de Perspectiefnota zijn daarin toegelicht. In hoofdstuk 2 zijn deze incidentele ontwikkelingen toegelicht aanvullend op de perspectiefnota toegelicht.

Geprognosticeerde balans 2024-2027

Activa	2024	2025	2026	2027
Vaste Activa				
Immateriële vaste activa	**9.573**	**9.256**	**8.940**	**8.624**
Materiële vaste activa	**696.676**	**692.204**	**690.008**	**665.622**
Investeringen met een economisch nut	606.703	603.914	603.371	583.065
Investeringen met een maatschappelijk nut	74.972	73.299	71.656	67.586
Gronden uitgegeven in erfpacht	15.001	14.991	14.981	14.971
Financiële vaste activa	**38.647**	**35.294**	**32.339**	**32.189**
Financiële vaste activa: Kapitaalverstrekkingen	4.742	4.742	4.742	4.742
Financiële vaste activa: Leningen	23.821	20.618	17.813	17.813
Financiële vaste activa: Uitzettingen > 1 jaar	10.084	9.934	9.784	9.634
Totaal Vaste Activa	**744.896**	**736.754**	**731.287**	**706.435**
Vlottende Activa				
Voorraden	**42.814**	**60.084**	**69.907**	**60.155**
Uitzettingen < 1 jaar	**60.000**	**60.000**	**60.000**	**60.000**
Liquide middelen	**500**	**500**	**500**	**500**
Overlopende activa	**75.000**	**75.000**	**75.000**	**75.000**
Totaal Vlottende Activa	**178.314**	**195.584**	**205.407**	**195.655**
Totaal Activa	**923.211**	**932.338**	**936.694**	**902.089**

Passiva	2024	2025	2026	2027
Vaste Passiva				
Eigen vermogen	**222.690**	**247.707**	**244.629**	**240.751**
Voorzieningen	**11.187**	**11.187**	**11.187**	**11.187**
Schulden met een rentetypische looptijd langer dan één jaar	**576.413**	**565.753**	**589.870**	**562.590**
Totaal Vaste Passiva	**810.290**	**824.647**	**845.685**	**814.529**
Vlottende Passiva				
Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	**37.920**	**32.691**	**16.008**	**12.561**
Overlopende passiva	**75.000**	**75.000**	**75.000**	**75.000**
Totaal Vlottende Passiva	**112.920**	**107.691**	**91.008**	**87.561**
Totaal Passiva	**923.211**	**932.338**	**936.694**	**902.089**

Reserves en voorzieningen

Omschrijving	Begroot 2023			Begroot 2024			Begroot 2025			Begroot 2026			Begroot 2027			
	JV 2022			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per
	Stand per 01-01-2023	Toe-voeging	Ont-trekking	31-12-2023 / 01-01-2024	Toe-voeging	Ont-trekking	31-12-2024 / 01-01-2025	Toe-voeging	Ont-trekking	31-12-2025 / 01-01-2026	Toe-voeging	Ont-trekking	31-12-2026 / 01-01-2027	Toe-voeging	Ont-trekking	31-12-2027 / 01-01-2028
																Bedragen € 1.000
Algemene Reserve (AR)	81.963	927	37.725	45.165	0	10.939	34.226	17.960	0	52.186	0	7.964	44.222	0	2.488	41.735
Bestemmingsreserves (BR's)	194.416	80.732	90.447	184.700	65.233	61.469	188.464	35.429	28.372	195.521	32.688	27.802	200.407	29.029	30.419	199.017
Totaal Reserves	**276.378**	**81.659**	**128.172**	**229.865**	**65.233**	**72.407**	**222.690**	**53.388**	**28.372**	**247.707**	**32.688**	**35.766**	**244.629**	**29.029**	**32.907**	**240.751**
Totaal Voorzieningen	**10.000**	**300**	**300**	**10.000**	**300**	**300**	**10.000**	**300**	**300**	**10.000**	**300**	**300**	**10.000**	**300**	**300**	**10.000**

Verloop Bestemmingsreserves Omschrijving	Begroot 2023			Begroot 2024			Begroot 2025			Begroot 2026			Begroot 2027			
	JV 2022			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per
	Stand per	Toe-	Ont-	31-12-2023 /	Toe-	Ont-	31-12-2024 /	Toe-	Ont-	31-12-2025 /	Toe-	Ont-	31-12-2026 /	Toe-	Ont-	31-12-2027 /
	01-01-2023	voeging	trekking	01-01-2024	voeging	trekking	01-01-2025	voeging	trekking	01-01-2026	voeging	trekking	01-01-2027	voeging	trekking	01-01-2028
																Bedragen € 1.000
Arnhem Oost	0	2.500	0	2.500	2.500	0	5.000	0	0	5.000	0	0	5.000	0	0	5.000
Bedrijfsvoering	410	1.174	197	1.387	0	0	1.387	0	0	1.388	0	0	1.388	0	0	1.388
Bereikbaarheid	4.813	9.897	13.999	711	11.552	9.652	2.611	11.627	9.710	4.527	11.450	9.672	6.305	11.354	9.667	7.992
Beschermd en Weerbaar	4.006	0	0	4.006	0	168	3.838	0	395	3.443	0	395	3.048	0	395	2.653
Buitengewoon Beter	1.567	0	300	1.267	0	1.267	0									
Burgerberaden	0	600	0	600	0	0	600	0	0	600	0	0	600	0	0	600
Burgerinitiatieven sociaal domein	372	0	175	197	0	175	22	0	0	22	0	0	22	0	0	22
Burgerparticipatie	211	0	165	46	0	0	46	0	0	46	0	0	46	0	0	46
Cultureel vastgoed	8.156	2.412	257	10.311	2.527	12.838	0									
Duurzaam Arnhem	5.730	10.000	50	15.680	0	0	15.680	0	0	15.680	0	0	15.680	0	0	15.680
Duurzaamheidsleningen	340	0	15	325	0	15	310	0	14	295	0	14	281	0	14	268
Energiearmoedefonds	8.528	5.000	8.528	5.000	0	400	4.600	0	400	4.200	0	0	4.200	0	0	4.200
Evenementen	702	50	0	752	50	200	602	50	0	652	50	0	702	50	0	752
Fractieondersteuning	21	0	0	21	0	0	21	0	0	21	0	0	21	0	0	21
Gebiedsontwikkeling Kronenburg	0	3.042	0	3.042	123	2.113	1.052	68	0	1.120	43	0	1.163	33	0	1.195
Groenfonds	534	0	425	109	350	109	350	350	0	700	0	0	700	0	0	700
Grondexploitatie	19.909	0	5.600	14.309	488	0	14.797	2.277	0	17.073	7.272	0	24.346	5.526	0	29.872
Groot onderhoud en vervanging Openbare Ruimte	7.836	96	3.917	4.015	124	955	3.184	220	1.002	2.403	0	354	2.049	0	1.311	738
Huisvesting bijz doelgroepen				0	6.000	1.500	4.500	0	1.500	3.000	0	1.500	1.500	0	1.500	0
Inburgering, integratie en asiel	3.019	0	806	2.213	0	0	2.213	0	0	2.213	0	0	2.213	0	0	2.213

Verloop Bestemmingsreserves Omschrijving	Begroot 2023			Begroot 2024			Begroot 2025			Begroot 2026			Begroot 2027			
	JV 2022			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per
	Stand per	Toe-	Ont-	31-12-2023 /	Toe-	Ont-	31-12-2024 /	Toe-	Ont-	31-12-2025 /	Toe-	Ont-	31-12-2026 /	Toe-	Ont-	31-12-2027 /
	01-01-2023	voeging	trekking	01-01-2024	voeging	trekking	01-01-2025	voeging	trekking	01-01-2026	voeging	trekking	01-01-2027	voeging	trekking	01-01-2028
Jeugdfonds	6.591	1.000	350	7.241	0	963	6.279	0	463	5.816	0	350	5.466	0	0	5.466
Kapitaallasten	2.813	8.550	244	11.120	1.513	330	12.302	500	454	12.348	500	511	12.337	0	535	11.802
Klimaat en Energie	1.527	0	25	1.502	0	0	1.502	0	0	1.502	0	0	1.502	0	0	1.502
Klimaatadaptatiefonds	0	12.500	1.000	11.500	0	0	11.500	0	0	11.500	0	0	11.500	0	0	11.500
Omgevingslawaai	393	0	207	186	0	0	186	0	0	186	0	0	186	0	0	186
Onderwijs	25.088	9.428	7.814	26.702	9.059	8.237	27.525	9.633	9.295	27.863	8.276	9.583	26.555	8.280	10.074	24.762
Onderzoek Rekenkamer	213	0	0	213	0	0	213	0	0	213	0	0	213	0	0	213
Participatie	39	0	0	39	0	0	39	0	0	39	0	0	39	0	0	39
Plankosten stedelijke ontwikkeling	552	0	0	552	0	0	552	0	0	552	0	0	552	0	0	552
Raad	12	0	0	12	0	0	12	0	0	12	0	0	12	0	0	12
Revolverend fonds (duurzaamheid)	680	0	0	680	0	0	680	0	0	680	0	0	680	0	0	680
Risico en beheer Arnhem Centraal	3.469	0	0	3.469	0	0	3.469	0	0	3.469	0	0	3.469	0	0	3.469
Sociaal Economisch Fonds	605	0	0	605	0	0	605	0	0	605	0	0	605	0	0	605
Solvabiliteit	19.504	0	19.504	0												
Spoorzone Oost				0	23.011	0	23.011	1.000	0	24.011	0	0	24.011	0	0	24.011
Stadsontwikkelingsfonds	0	10.000	0	10.000	0	9.801	199	1.000	0	1.199	0	0	1.199	0	0	1.199
Startersleningen	1.657	0	0	1.657	0	13	1.644	0	13	1.631	0	13	1.618	0	13	1.605
Strategische posities	1.500	0	0	1.500	0	0	1.500	0	0	1.500	0	0	1.500	0	0	1.500
Taakmutaties Gemeentefonds-overlo	22.533	0	21.891	642	0	642	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Transformatie zorgbudgetten	976	0	281	695	0	498	197	0	0	197	0	0	197	0	0	197

Verloop Bestemmingsreserves Omschrijving	Begroot 2023			Begroot 2024			Begroot 2025			Begroot 2026			Begroot 2027			
	JV 2022			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per			Stand per
	Stand per	Toe-	Ont-	31-12-2023 /	Toe-	Ont-	31-12-2024 /	Toe-	Ont-	31-12-2025 /	Toe-	Ont-	31-12-2026 /	Toe-	Ont-	31-12-2027 /
	01-01-2023	voeging	trekking	01-01-2024	voeging	trekking	01-01-2025	voeging	trekking	01-01-2026	voeging	trekking	01-01-2027	voeging	trekking	01-01-2028
Vastgoed	2.945	3.743	4.179	2.509	3.743	3.296	2.956	3.743	3.460	3.238	3.743	3.268	3.712	3.743	2.650	4.805
Volkshuisvesting	7.706	658	429	7.935	674	573	8.036	543	985	7.594	543	1.245	6.893	43	1.245	5.692
Voorstudies	0	0	0	0	500	0	500	0	0	500	0	0	500	0	0	500
Wijkfondsen	129	0	0	129	0	0	129	0	0	129	0	0	129	0	0	129
WMO en jeugdzorg	25.924	82	0	26.006	3.020	6.815	22.211	4.417	680	25.948	811	898	25.861	0	3.016	22.845
Zuidelijke binnenstad	3.405	0	90	3.315	0	910	2.405	0	0	2.405	0	0	2.405	0	0	2.405
Totaal	**194.416**	**80.732**	**90.447**	**184.700**	**65.233**	**61.469**	**188.464**	**35.429**	**28.372**	**195.521**	**32.688**	**27.802**	**200.407**	**29.029**	**30.419**	**199.017**

Doelstelling per bestemmingsreserve.

Naam	**BR Huisvesting bijz. doelgroepen**
Doel	Dekking bieden voor het opstellen en uitvoeren van projecten om het aantal passende en betaalbare woningen voor bijzondere doelgroepen uit te breiden.

Naam	**BR Spoorzone Oost**
Doel	Dekking bieden voor de kosten van de gebiedsontwikkeling Spoorzone Oost, en wel voor de volgende onderdelen van deze gebiedsontwikkeling: - Investeringen in de openbare ruimte (inclusief groen/park) en mobiliteit (inclusief duurzame bereikbaarheid gebied): dekkingsmiddelen hiervoor kunnen na afronding van onderdelen van het project aan deze bestemmingsreserve worden onttrokken. Wanneer de gemaakte kosten dienen te worden geactiveerd, zullen de dekkingsmiddelen worden toegevoegd aan de BR Kapitaallasten, ter dekking van de kapitaallasten. - Grondexploitaties: hiervan worden resultaten (tekorten dan wel tussentijdse winstnemingen) verrekend met deze bestemmingsreserve. - Anterieure overeenkomsten ten aanzien van grondexploitaties van derden: eventuele dekkingsresultaten worden ook met deze bestemmingsreserve verrekend.

Naam	**BR Onderzoek Rekenkamer**
Doel	In het jaarbudget van de Rekenkamer is ruimte voor het uitvoeren van ongeveer twee grote onderzoeken per jaar. Echter, de Rekenkamer is de afgelopen jaren, mede door een actieve gemeenteraad, op ad-hoc basis verzocht aanvullende onderzoeken uit te voeren. Het karakter van dit soort onderzoeken in combinatie met de gewenste korte doorlooptijd noodzaken inhuur van externen. Toevoeging van onderbestedingen op het reguliere onderzoeksbudget en eventueel positief saldo op het product Rekenkamer geven Raad en Rekenkamer iets meer ruimte om snel en adequaat onderzoeken op te pakken.

Naam	**BR Raad**
Doel	Ervaringen in den lande wijzen uit dat de kosten voor het uitvoeren van een raadsonderzoek / enquête een veelvoud bedragen van het budget dat de Griffie jaarlijks hiervoor te besteden heeft van € 15.000. Zodoende wordt dit budget, voor zover het niet wordt aangewend, jaarlijks toegevoegd aan de bestemmingsreserve totdat het plafond (ingesteld op € 75.000) hiervoor is bereikt. Als er zich dan in enig jaar een raadsonderzoek wordt uitgevoerd, dan kan deze reserve hiervoor aangewend worden.

Naam	**BR Risico en beheer Arnhem Centraal**
Doel	Deze bestemmingsreserve dient voor de beheerkosten van de transferhal, de kosten van het 2e deel van het ondergronds afvaltransportsysteem, dekking risico's met financiële tegenvallers en andere onverwachte ontwikkelingen binnen het project Arnhem Centraal.

Naam	**BR Solvabiliteit**
Doel	In de bestemmingsreserve wordt een buffer opgebouwd voor een robuustere financiële positie. Naast de algemene reserve die direct meetelt in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit, vormt de BR Solvabiliteit een belangrijke bijdrage in de vergroting van het eigen vermogen.

Naam	**BR Fractie-ondersteuning**
Doel	Deze bestemmingsreserve wordt gebruikt ter dekking van de extra kosten die worden veroorzaakt door de afsplitsing van een fractie. Deze extra kosten worden voor 50% betaald uit de bestemmingsreserve en voor 50% uit een korting op de ondersteuning van de af te splitsen fractie en de oorspronkelijke fractie. Hierbij wordt voorkomen dat bij afsplitsingen de financiële gevolgen volledig bij de fracties worden neergelegd.

Naam	**BR Energiearmoedefonds**
Doel	Deze reserve dient om Arnhemmers die de energierekening niet kunnen betalen inkomensondersteuning te verlenen, in de vorm van een wintertoeslag.

Naam	**BR Wijkfondsen**
Doel	In uitzondering op reguliere begrotingsuitgangspunten is budgetoverheveling voor de wijkbudgetten naar een volgend jaar toegestaan. Jaarlijks wordt het surplus of tekort op de wijkbudgetten gestort respectievelijk onttrokken aan de reserve.

Naam	**BR Taakmutaties gemeentefonds-overloop**
Doel	Conform de spelregels gemeentefonds wordt bij elke toevoeging van nieuwe middelen (taakmutaties, decentralisatie- en integratie-uitkeringen) aan de raad voorgelegd of deze middelen ingezet mogen worden voor een onderliggend beleidsdoel of dat de middelen deel uitmaken van de algemene middelen in het gemeentefonds. In deze bestemmingsreserve worden nieuwe toegevoegde middelen aan het Gemeentefonds gereserveerd die gedurende het jaar niet aan de raad voorgelegd kunnen worden. Vooral van de nieuwe toevoegingen die bekend gemaakt zijn in de septembercirculaire en in de november/decembercirculaire is het niet altijd mogelijk om voor het einde van het jaar een raadsvoorstel met begrotingswijziging aan de raad voor te leggen. In het daarop volgende jaar doen de betreffende beleidsvelden een beroep op deze middelen via een raadsvoorstel en een begrotingswijziging, waarbij voorgesteld wordt de middelen aan de bestemmingsreserve Taakmutaties gemeentefonds te onttrekken. Middelen die na een jaar nog niet via een raadsvoorstel geclaimd zijn voor uitvoering van een bepaald beleid, vallen vrij ten gunste van de Algemene Reserve. (Raadsbesluit 8 februari 2010). In 2010 is het doel van deze bestemmingsreserve uitgebreid ten behoeve van niet bestede budgetten die gereserveerd moeten blijven om bestaand beleid uit te voeren in volgende jaren (raadsbesluit 13 december 2010).

Naam	**BR Vastgoed**
Doel	Deze egalisatiereserve dient om de kosten van onderhoud van het gemeentelijke vastgoed te egaliseren en om daarmee schommelingen in de jaarlijkse begroting tegen te gaan. De hoogte van deze reserve is gebaseerd op het 40-jarige Meerjarige OnderhoudsPlan (MJOP).

Naam	**BR Kapitaallasten**
Doel	Deze bestemmingsreserve dient ter dekking van diverse kapitaallasten. Het bedrag van de dotatie is gelijk aan het bedrag van de investering. Het bedrag van de onttrekkingen is gelijk aan het bedrag van de afschrijvingen. Om ook de rentelasten te kunnen dekken wordt de reserve aangemerkt als een rentedragende reserve.

Naam	**BR Gebiedsontwikkeling Kronenburg**
Doel	Dekking bieden voor de kosten van de gebiedsontwikkeling Kronenburg, en wel voor de volgende onderdelen van deze gebiedsontwikkeling: - Investeringen in de openbare ruimte: dekkingsmiddelen hiervoor kunnen na afronding van onderdelen van het project aan deze bestemmingsreserve worden onttrokken. Wanneer de gemaakte kosten dienen te worden geactiveerd, zullen de dekkingsmiddelen worden toegevoegd aan de BR Kapitaallasten, ter dekking van de kapitaallasten; - Grondexploitaties: hiervan worden resultaten (tekorten dan wel tussentijdse winstnemingen) verrekend met deze bestemmingsreserve; - Anterieure overeenkomsten ten aanzien van grondexploitaties van derden: eventuele dekkingsresultaten worden ook met deze bestemmingsreserve verrekend.

Naam	**BR Bedrijfsvoering**
Doel	In de bestemmingsreserve Bedrijfsvoering kunnen voor- en nadelen op de totale bedrijfsvoering worden verwerkt. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan resultaten op de formatie en bezetting, de inhuur en frictiekosten voor afbouw formatie.

Naam	**BR Burgerinitiatieven Sociaal Domein**
Doel	Het stimuleren en organiseren van activiteiten om de betrokkenheid en invloed van inwoners en/of organisaties op hun wijk/buurt in Arnhem te vergroten.

Naam	**BR Wmo en Jeugdzorg**
Doel	De inkomsten en uitgaven op het beleidsveld Zorg zijn nog niet in evenwicht. Dit komt omdat gemeenten nog actief zijn met het ontwikkelen en uitvoeren van de transformatie van de zorg, nog in afwachting zijn van de hervormingsagenda Jeugd en de doorontwikkeling beschermd wonen en maatschappelijke opvang nog afwachten. Naast de dotatie vanuit de extra middelen jeugdzorg (2021-2025) worden de voordelen van het beleidsveld Zorg tijdelijk toegevoegd aan deze reserve, zodat extra maatregelen en (mogelijke) tekorten op het beleidsveld Zorg verrekend kunnen worden met deze reserve.

Naam	**BR Burgerparticipatie**
Doel	Dekking van de afspraken uit het addendum op het coalitieakkoord - Uitbreiding van de griffie met een communicatiemedewerker (2021-2022) - Verlenging bewonersondersteuning (2022) - pilot digitaal wijkpanel (2021)

Naam	**BR Inburgering, integratie en asiel**
Doel	Deze reserve is primair bestemd voor de voorbereidende taken op de nieuwe wet Inburgering die in 2022 ingaat en voor de doelen in het actieplan nieuwkomers. Met de nieuwe wet komen structurele middelen over en de reserve zal beschikbaar blijven tot één jaar na de invoering van de wet.

Naam	**BR Grondexploitatie**
Doel	Deze reserve heeft tot doel risico's in de grondexploitatie op te vangen. De gewenste en tevens maximale omvang wordt bepaald op basis van het benodigde weerstandsvermogen van het grondbedrijf. Het jaarresultaat van het grondbedrijf wordt aan deze reserve toegevoegd (totdat de maximale omvang is bereikt), dan wel onttrokken. Deze reserve wordt meegerekend in het weerstandsvermogen.

Naam	**BR Buitengewoon Beter**
Doel	De middelen uit deze bestemmingsreserve waren bedoeld ter financiering van de incidentele component van het Buiten Gewoon Beter Programma (€ 19,4 miljoen) voor de periode 2009-2016. Tevens is de bestemmingsreserve ontstaan om tempoverschillen in de uitvoering op te kunnen vangen. Het programma bestaat uit een scala aan meerjarige projecten. Bij een jaarovergang bleven op deze wijze de middelen beschikbaar voor het programma Buitengewoon Beter.

Naam	**BR Groot onderhoud en vervanging openbare ruimte**
Doel	Deze egalisatiereserve dient om schommelingen op te vangen bij de besteding van exploitatiebudgetten voor groot onderhoud en vervanging in de openbare ruimte. Hierbij worden geen schotten gehanteerd tussen de verschillende onderwerpen (Riolering, Buitengewoon Beter, Wegen, Groen, Spelen, Bomen, Verkeersregelinstallaties, Civieltechnische Kunstwerken, Openbare Verlichting, Water). Hierdoor ontstaat flexibiliteit en kan beter worden geanticipeerd op de onderhoudsbehoefte in de stad.

Naam	**BR Bereikbaarheid**
Doel	Deze bestemmingsreserve heeft als doel het verbeteren van de bereikbaarheid van de binnenstad en het ontwikkelen van parkeervoorzieningen. Het exploitatiesaldo van parkeren wordt met deze reserve verrekend.

Naam	**BR Evenementen**
Doel	In de begroting is een budget van € 0,6 miljoen beschikbaar gesteld voor bijdragen in evenementen. De uitgaven worden gebruikt voor evenementen waarvan een groot deel al vastligt. Het overige deel is voor bijdragen welke op ad-hoc basis beschikbaar worden gesteld. Verschillen tussen werkelijkheid en budget worden met deze reserve verrekend.

Naam	**BR Sociaal Economisch Fonds**
Doel	Deze reserve is bestemd voor uitgaven in het kader van het faciliteren van economische stimuleringsprojecten. Verschillen tussen het jaarlijkse budget en werkelijke kosten worden met de reserve verrekend.

Naam	**BR Onderwijs**
Doel	Deze reserve heeft een dekkingsfunctie voor nieuwbouw- en renovatieprojecten in het basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. Alle in de begroting vrijvallende middelen voor onderwijshuisvesting (door afnemende kapitaallasten en daling van andere onderwijshuisvestingslasten) worden aan deze reserve toegevoegd. Hierdoor blijven alle middelen die in de begroting zijn geraamd voor kapitaallasten onderwijs en voor overige onderwijshuisvestingsbudgetten beschikbaar voor onderwijshuisvesting.

Naam	**BR Cultureel Vastgoed**
Doel	De bestemmingsreserve Cultureel Vastgoed (voorheen BR Cultuur in Rijnboog) dient ter dekking van kapitaallasten en andere eigenaarslasten van cultureel vastgoed in Arnhem. Eénmalige bijdragen, opbrengsten vertreklocaties en onderbesteding en vrijval van kapitaallasten worden gedoteerd aan deze bestemmingsreserve. Met ingang van de begroting 2021 heeft deze bestemmingsreserve nog uitsluitend betrekking op de vernieuwing van het Stadstheater Arnhem. De baten en lasten van de recente ver- c.q. nieuwbouw van Rozet, Musis, Focus Filmtheater en Museum Arnhem worden vanaf 2021 niet meer met deze bestemmingsreserve verrekend.

Naam	**BR Participatie**
Doel	De bestemmingreserve is gevormd om diverse kosten op te kunnen vangen die samenhangen met de uitvoering van de participatiewet en het bereiken van de doelstellingen. Het re-integratiebudget staat onder druk. De door het Rijk verstrekte budgetten voor re-integratie zijn in aanloop naar invoering van de nieuwe wetgeving in 2015 sterk teruggelopen. Daarbij is tevens gekozen geen directe koppeling te maken tussen de financiering vanuit het Rijk en de Arnhemse begroting voor re-integratie (extra middelen worden niet automatisch toegevoegd aan het beleidsveld). De huidige re-integratiemiddelen zijn volledig nodig voor inzet op de doelgroep om de huidige ambitie in de begroting op het gebied van werk te realiseren. Er is geen geld in de begroting voor doorontwikkeling beleid, onderzoeken of extra inspanningen binnen het programma participatie en armoedebestrijding. De reserve dient om incidentele kosten voor bijvoorbeeld doorontwikkeling op beleid of kosten voor onderzoek uit te betalen.

Naam	**BR Jeugdfonds**
Doel	Om het integraal Jeugdbeleid de komende jaren een impuls te geven worden de extra Jeugdmiddelen die niet binnen het beleidsveld Zorg ingezet worden (€ 6,59 miljoen in 2022, € 1 miljoen in de jaren 2023, 2024 en 2025), gedoteerd aan deze bestemmingsreserve. Het jeugdbeleid en daarmee de inzet van het jeugdfonds wordt stadsbreed en in samenhang met Arnhem Oost bezien. Extra inzet op Jeugd kan incidenteel gedekt worden uit deze reserve. Een eventueel overschot aan middelen in het jeugdfonds kan overgeheveld worden naar de BR WMO en Jeugdzorg.

Naam	**BR Transformatie Zorgbudgetten**
Doel	De bestemmingsreserve heeft als doel om nieuwe voorzieningen te financieren die voorkomen dat inwoners een beroep moeten doen op specialistische maatwerkvoorzieningen.

Naam	**BR Burgerberaden**
Doel	Het burgerberaad is een groep willekeurig gelote burgers die de gemeente adviseert. Loting zorgt voor een representatieve vertegenwoordiging van inwoners. Voor het organiseren van een aantal burgerberaden gedurende de raadsperiode 2022-2026 is € 600.000 aan deze BR toegevoegd.

Naam	**BR Beschermd en Weerbaar**
Doel	Arnhem ontvangt als centrumgemeente voor de regio's Arnhem en Achterhoek (tezamen 19 regiogemeenten) via de decentralisatie-uitkering Vrouwenopvang van het Rijk jaarlijks middelen ten behoeve van de bestrijding van huiselijk geweld en seksueel geweld, de uitvoering van de vrouwenopvang, en voor de uitvoering van de Wet meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Het betreft hier wettelijke taken die zijn vastgelegd in het Rijksprogramma Geweld in afhankelijkheidsrelaties (GIA) en Geweld hoort nergens thuis (GHNT). De bestemmingsreserve dient om deze (regionale) middelen beschikbaar te houden voor de doelen en activiteiten die daarvoor zijn vastgelegd in de Regiovisie Samen Veilig 2019 - 2022 (aanpak Huiselijk Geweld en Kindermishandeling in de regio Arnhem en Achterhoek). Voor- en nadelige jaarrekeningresultaten op het regionale budget worden verrekend met de bestemmingsreserve.

Naam	**BR Duurzaamheidsleningen**
Doel	Ter dekking van de jaarlijkse beheerskosten en soms ook rentelasten van de duurzaamheidslening en Toekomstbestendigwonen lening (TWL) binnen de gemeente Arnhem. Deze leningen worden verstrekt voor maatregelen op het gebied van energiebesparing en duurzame opwek bij particuliere woningen en de TWL kan ook aanvullend gebruikt worden voor het levensloop bestendig maken van de woning.

Naam	**BR Klimaat en Energie**
Doel	De BR klimaat en energie is een egalisatiereserve, bedoeld om fluctuaties in de uitgaves die de veranderopgave klimaat en energie met zich meebrengt op te vangen. Het zorgt op deze manier voor dekking, van in de toekomst voorziene en noodzakelijke grote uitgaven, om de doelen van het NemiA programma te kunnen realiseren.

Naam	**BR Duurzaam Arnhem**
Doel	Het ondersteunen van investeringen in de stad die bijdragen aan een rechtvaardige transitie naar een klimaatneutraal, aardgasvrij en klimaatadaptief Arnhem. Met deze BR worden onder meer de doelstellingen van NEMiA ondersteund. Voor deze reserve gelden aparte kaders zoals vastgesteld in de raadsvergadering van 15 mei 2019.

Naam	**BR Volkshuisvesting**
Doel	Deze reserve is bestemd om schommelingen op te vangen bij de besteding van het budget dat beschikbaar is voor de inspanningen die bijdragen aan het behalen van de doelen op gebied van wonen. Deze doelen zijn vastgelegd in woonprincipes en in het volkshuisvestelijk kader.

Naam	**BR Plankosten stedelijke ontwikkeling**
Doel	Het egaliseren van fluctuaties in het uitgavenpatroon van het budget voor plankosten stedelijke ontwikkeling.
Naam	**BR Stadsontwikkelfonds**
Doel	Deze reserve wordt ingezet om onze ambities ten aanzien van de stedelijke ontwikkeling te kunnen realiseren of als cofinanciering voor middelen van andere overheden. Naast het borgen van de voortgang of versnelling van projecten, zijn deze middelen ook bedoeld voor onder andere het realiseren van meer sociale huurwoningen, maatschappelijke functies of vergroening van de openbare ruimte. Positieve resultaten van het grondbedrijf die vrij beschikbaar zijn nadat de reserves grondexploitatie conform de nota grondbeleid op het vereiste niveau zijn gebracht, worden toegevoegd aan de reserve Stadsontwikkelfonds. Bijdragen van projectontwikkelaars voor de realisatie van bovenwijkse voorzieningen worden ook toegevoegd aan deze reserve.
Naam	**BR Strategische Posities**
Doel	Deze reserve dient ter financiering van de verwachte kosten voor het beheren en onderhouden van een eigendomssituatie in een gebied (vooruitlopend op beslissingen om te gaan ontwikkelen) op te vangen. In de begroting is hiervoor een bedrag geraamd. Afwijkingen t.o.v. dat budget worden verrekend met deze reserve.
Naam	**BR Omgevingslawaai**
Doel	De gemeente Arnhem heeft deze middelen van het ministerie van Infrastructuur & Milieu (I&M) ontvangen en ze worden ingezet voor maatregelen om het omgevingslawaai terug te dringen, zoals door geluidarm asfalt op de hoofdinvalswegen van Arnhem (zoals Velperweg en Huissensestraat), investeringen in geluidsschermen langs het spoor en andere bronmaatregelen.
Naam	**BR Voorstudies**
Doel	De reserve is bedoeld om uitgaven te dekken uit voorstudies voordat een initiatief tot een project is verheven. Op het moment dat het project daadwerkelijk tot uitvoering komt vloeit de bijdrage die vanuit deze reserve is gedaan terug in de reserve. In de begroting is een bedrag geraamd voor kosten van voorstudies. Afwijkingen ten opzichte van de raming worden verrekend met deze reserve.
Naam	**BR Revolverendfonds (Duurzaam)**
Doel	Uit deze Revolverendfonds reserve worden duurzaamheidsleningen verstrekt volgens de al geldende 'Nadere regels duurzaamheidsleningen Arnhem 2016'. De leningen worden ten laste gebracht van de reserve en de aflossingen vloeien weer terug.
Naam	**BR Groenfonds**
Doel	Deze egalisatiereserve dient om schommelingen op te vangen bij de besteding van het budget dat beschikbaar is voor het bomenbeleid, en voor andere groene investeringen in gebieden die dringend aan een impuls toe zijn. Opbrengsten uit herplantplicht voor bomen waarbij herplant ter plekke niet mogelijk of wenselijk is, worden toegevoegd aan deze reserve.
Naam	**BR Zuidelijke Binnenstad**
Doel	Deze reserve heeft een dekkingsfunctie t.b.v. de financiering van ruimtelijke plannen in de zuidelijke binnenstad.
Naam	**BR Arnhem Oost**
Doel	Deze reserve wordt ingezet ter dekking van uitvoeringsplannen in het kader van de Arnhem-Oost aanpak.
Naam	**BR Startersleningen**
Doel	De starterslening is bedoeld voor starters op de woningmarkt. Uit de reserve worden jaarlijkse beheerskosten en rentelasten van de startersleningen gedekt.
Naam	**BR Klimaatadaptatiefonds**
Doel	Deze reserve kan worden ingezet als dekking voor maatregelen voor klimaatadaptatie zoals het verminderen van verhardingen en het ontstenen van de openbare ruimte.

EMU-saldo 2024

Sinds 1999 bestaat de Economische en Monetaire Unie (EMU), die in Europa verantwoordelijk is voor het gezamenlijke monetaire beleid van de deelnemende landen. Deze EMU-landen zijn gehouden aan de –met elkaar afgesproken- eis om het begrotingstekort van de overheid niet te laten stijgen boven de 3% van het bruto binnenlands product (BBP). Deze grens van 3% geldt voor de gehele overheid, dus inclusief de gemeenten, provincies en waterschappen.
Europese afspraken over de realisatie van genoemde 3% zijn in Nederland vertaald in de wet Houdbare Overheidsfinanciën (wet Hof). Hierin is benadrukt dat Rijk en decentrale overheden gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor de beheersing van het Nederlandse EMU-tekort. Eén van de uitwerkingen van de wet Hof is de verplichting voor decentrale overheden, waaronder gemeenten, in de begroting het EMU-saldo te presenteren, dat voortvloeit uit die begroting.
In Europees verband is afgesproken dat in verband met de uitzonderlijke omstandigheden, de bestrijding van de gevolgen van de coronacrisis, de afspraken over het EMU-saldo en de maximale EMU-schuld van landen (60% van het BBP) tijdelijk buiten werking worden gesteld. De verplichting uit de wet Hof voor gemeenten om het EMU-saldo te presenteren valt daar niet onder. Deze blijft overeind staan.
Het EMU-saldo wordt berekend op een manier die afwijkt van de manier waarop bij gemeenten het begrotingsresultaat wordt bepaald. Decentrale overheden zijn gehouden aan de regelgeving in het BBV, dat uitgaat van een stelsel van baten en lasten. Het zogenaamde EMU-saldo is een saldo van inkomsten en uitgaven (dus op kasbasis) en om dat te kunnen bepalen is bovenop het begrote saldo van lasten en baten een aanvullende berekening nodig. Uitgangspunt is het exploitatiesaldo vóór toevoegingen aan of dekking uit reserves vermeerderd met het saldo van investeringen -/- afschrijvingen
In het overzicht is het EMU-saldo berekend voor de jaren 2023 tot en met 2025, zoals dat voortvloeit uit deze begroting.

	Omschrijving	2023 x € 1000,- Volgens realisatie tot en met sept. 2023, aangevuld met raming resterende periode	2024 x € 1000,- Volgens begroting 2024	2025 x € 1000,- Volgens meerjarenraming in begroting 2025
1.	Exploitatiesaldo **vóór** toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-46.447	-9.555	23.210
2.	Mutatie (im)materiële vaste activa	-32.038	-28.184	-4.789
3.	Mutatie voorzieningen			
4.	Mutatie voorraden (incl. bouwgronden in exploitatie)			
5.	Verwachte boekwinst/verlies bij de verkoop van financiële vaste activa en (im)materiële vaste activa, alsmede de afwaardering van financiële vaste activa			
Berekend EMU-saldo		**-14.409**	**18.629**	**27.999**

Mutaties in voorzieningen en in voorraden (inclusief GREX) lopen in Arnhem via de reguliere begroting en zijn dus al opgenomen in het exploitatiesaldo.

De vastgestelde macronorm voor de decentrale overheden (gemeenten, provincies en waterschappen) is niet verlaagd en bedraagt ook in 2024 0,4% van het BBP. Bij een begroot BBP van € 768,4 miljard betekent dat een bedrag van € 3,047 miljard. De decentrale overheden hebben in overleg bepaald dat van deze macronorm aan gemeenten een norm van 0,27% wordt toegewezen. De macronorm voor gemeenten zal dus € 2,064 miljard bedragen. De individuele referentiewaarde voor afzonderlijke gemeenten, zoals bekend gemaakt in de septembercirculaire, bedraagt voor de gemeente Arnhem € 32,762 miljoen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de individuele referentiewaarde geen norm is in de zin dat die niet mag worden overschreden, maar een indicatie van het aandeel dat de gemeente mag hebben in het genoemde toegestane gezamenlijke EMU-tekort voor decentrale overheden van € 3,047 miljard.

Het verwachte EMU-tekort van 2023 van de gemeente overschrijdt niet het toegestane maximum. De overschrijding in 2023 wordt verklaard door het voorziene begrotingstekort (voor reserves), maar wordt deels gecompenseerd door vermindering van de begrote investeringen. Voor het jaar 2024 wordt geen overschrijding voorzien.

Overzicht geraamde lasten en baten per taakveld

	Lasten						
	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Afval	18.273	20.384	20.939	22.115	21.153	21.481	21.450
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	0	527	527	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	26.955	20.615	24.953	20.996	20.165	22.705	20.683
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	582	1.078	946	450	450	450	82
Begeleiding (WMO)	16.987	18.779	18.779	19.954	19.965	19.895	19.895
Begraafplaatsen en crematoria	61	48	48	48	48	48	48
Beheer overige gebouwen en gronden	1.520	2.301	2.729	2.736	2.569	2.146	2.209
Belastingen overig	422	5	5	5	5	5	5
Beschermd wonen (WMO)	24.519	34.882	34.894	34.133	31.361	30.559	29.799
Bestuur	5.171	6.875	6.151	6.309	6.320	6.233	6.147
Burgerzaken	7.379	6.473	7.424	8.551	8.603	7.946	7.894
Crisisbeheersing en brandweer	13.539	14.008	14.028	16.197	16.039	16.037	16.027
Cultureel erfgoed	1.874	1.612	4.753	2.237	2.187	2.023	1.940
Cultuurpresentatie, -prod en -part	19.985	21.981	23.770	23.895	23.445	23.813	28.597
Dagbesteding (WMO)	1.331	1.489	1.489	2.233	2.198	2.913	2.913
Economische havens en waterwegen	1.080	1.013	1.101	1.098	1.095	1.067	1.050
Economische ontwikkeling	4.254	4.770	6.344	5.634	5.326	5.124	4.814
Economische promotie (Arnhem promo)	3.247	3.527	3.374	3.685	2.857	2.573	2.882
Gesloten plaatsing	306	0	828	835	820	828	828
Gezinsgericht	19.551	20.688	3.103	3.130	3.075	3.104	3.104
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	14.738	39.741	46.975	34.852	36.023	21.194	11.896
Huishoudelijke hulp (WMO)	15.843	17.545	17.708	20.061	20.204	20.723	20.986
Inkomensregelingen	168.903	150.506	154.684	150.962	151.361	153.351	155.979
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	10.935	10.043	10.043	10.717	10.529	10.630	10.630
Jeugdbescherming	5.621	6.357	4.008	4.153	4.080	4.119	4.119
Jeugdhulp begeleiding	9.222	8.292	8.292	8.385	8.246	8.321	8.321
Jeugdhulp behandeling	12.243	10.565	10.565	10.654	10.467	10.567	10.567
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	260	277	277	277	277
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	13.861	13.979	13.734	13.865	13.865
Jeugdhulp zonder verblijf overig	2.511	4.435	4.407	5.030	1.004	1.018	1.018
Jeugdreclassering	0	0	1.162	1.240	1.218	1.230	1.230
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	19.352	20.543	20.541	18.552	18.885	17.650	17.654
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	10.639	12.591	12.665	14.658	15.629	15.617	15.617
Media	9.276	9.919	10.206	9.837	9.646	9.382	9.382
Milieubeheer	9.054	9.837	23.457	29.632	22.200	19.870	18.995
Musea	5.748	5.932	6.072	6.279	6.174	6.174	6.174
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	20.584	19.733	22.134	21.971	21.737	21.265	20.393
Onderwijshuisvesting	20.561	22.591	22.260	24.707	25.447	26.428	26.844
Openb groen en (openlucht) recreatie	13.539	18.891	21.614	19.065	18.321	17.566	17.586
Openbaar vervoer	1.012	860	1.704	1.274	1.272	1.243	1.239
Openbare orde en veiligheid	10.921	10.746	15.366	15.691	13.802	11.674	10.558
Overhead	72.918	76.773	75.269	81.658	78.592	78.048	76.735
Overige baten en lasten	1.465	6.118	-105	6.588	7.374	7.406	7.776
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	3.155	4.071	4.473	3.436	3.936	4.256	4.256
OZB Niet-Woningen	2.710	0	0	0	0	0	0
OZB Woningen	2.802	3.985	3.985	3.985	3.985	3.985	3.985
Parkeren	9.487	10.429	10.805	12.778	12.137	12.039	12.084
Pleegzorg	2	0	2.896	3.221	3.170	3.197	3.197
Riolering	12.239	12.853	13.183	13.371	13.499	13.055	13.373
Ruimtelijke ordening	3.389	4.226	4.770	3.570	3.270	3.035	3.635
Samenkracht en burgerparticipattie	37.403	29.094	51.151	33.996	32.366	32.290	30.848
Sportaccommodaties	5.294	4.863	4.977	4.845	4.911	4.914	4.736
Sportbeleid en activering	19.792	19.140	19.767	22.493	19.530	19.330	19.331
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	17.336	19.922	24.467	25.545	25.375	25.375	25.375
Treasury	-1.071	-1.707	-1.734	-2.286	-2.395	-2.031	-688
Vennootschapsbelasting VpB	197	600	600	600	600	600	600
Verkeer en vervoer	23.967	35.314	33.747	32.789	30.801	32.206	32.470
Volksgezondheid	7.334	7.995	7.688	8.745	8.152	8.075	7.975
Wonen en bouwen	7.074	8.983	9.970	10.143	9.721	10.025	9.852
WSW en beschut werk	35.842	33.306	36.530	36.782	36.650	33.220	30.168
Eindtotaal	789.071	836.148	906.607	898.473	869.610	850.141	839.402

	Baten						
	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Afval	22.865	22.420	22.420	25.078	26.020	26.874	27.016
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	521.534	490.209	502.061	542.349	544.419	503.924	496.663
Arbeidsparticipatie	7.778	1.026	3.603	2.181	1.737	1.737	1.737
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	22	44	44	44	44	44	44
Begeleiding (WMO)	105	0	0	0	0	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	43	16	16	16	16	16	16
Beheer overige gebouwen en gronden	537	794	722	472	271	271	271
Belastingen overig	606	381	381	381	381	381	381
Beschermd wonen (WMO)	945	1.559	1.559	1.559	1.559	1.559	1.559
Bestuur	116	91	91	91	91	91	91
Burgerzaken	2.706	2.013	2.001	3.322	3.399	3.648	3.621
Crisisbeheersing en brandweer	1.679	1.276	1.358	1.444	1.444	1.444	1.444
Cultureel erfgoed	532	606	636	665	665	665	665
Cultuurpresentatie, -prod en -part	7.320	6.645	7.799	7.934	7.640	7.640	7.640
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	896	913	913	913	913	913	913
Economische ontwikkeling	95	137	51	149	149	149	149
Economische promotie (Arnhem promo)	1.121	1.041	1.162	1.562	1.407	1.407	1.562
Gesloten plaatsing	306	0	0	0	0	0	0
Gezinsgericht	0	0	0	0	0	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	12.274	40.773	47.866	35.569	38.854	29.528	18.310
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Inkomensregelingen	107.446	115.018	108.828	112.557	115.077	117.975	120.715
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdbescherming	235	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	457	0	0	0	0	0	0
Jeugdreclassering	0	0	0	0	0	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	1.092	757	884	892	892	892	892
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	1.844	1.339	1.339	922	922	2.362	2.322
Media	0	0	0	0	0	0	0
Milieubeheer	2.993	2.684	12.222	12.924	8.667	6.089	10.217
Musea	212	273	273	273	118	118	118
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	12.407	9.992	11.644	10.722	10.722	10.722	10.722
Onderwijshuisvesting	4.500	4.204	4.353	4.789	4.504	4.504	4.504
Openb groen en (openlucht) recreatie	621	737	1.598	859	859	872	872
Openbaar vervoer	1.308	1.314	1.314	1.314	1.314	1.314	1.314
Openbare orde en veiligheid	3.470	1.013	4.532	3.998	2.965	838	838
Overhead	3.402	4.106	4.142	3.923	3.894	3.858	3.846
Overige baten en lasten	543	0	0	0	0	0	0
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	1.195	0	-112	0	0	0	0
OZB Niet-Woningen	29.184	28.706	28.706	32.270	33.064	33.908	33.908
OZB Woningen	26.857	30.636	30.636	30.403	31.151	31.947	31.947
Parkeren	14.932	18.248	18.248	20.315	20.222	20.131	20.040
Pleegzorg	0	0	0	0	0	0	0
Riolering	16.807	17.311	17.311	17.766	17.766	17.766	17.766
Ruimtelijke ordening	530	318	318	0	0	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	12.405	18	20.894	528	528	528	528
Sportaccommodaties	5.466	5.008	5.458	5.757	5.756	5.755	5.755
Sportbeleid en activering	1.653	0	0	0	0	0	0
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
Treasury	2.010	2.436	2.436	2.436	2.436	2.436	2.436
Vennootschapsbelasting VpB	0	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	1.441	616	619	577	577	577	577
Volksgezondheid	851	663	182	71	71	11	11
Wonen en bouwen	4.725	4.325	4.325	4.174	4.014	4.069	4.014
WSW en beschut werk	826	100	457	100	100	100	100
Eindtotaal	840.894	819.763	873.291	891.298	894.627	847.063	835.525

	Exploitatieresultaat						
	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Afval	-4.591	-2.036	-1.481	-2.963	-4.867	-5.393	-5.567
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	-521.534	-489.682	-501.535	-542.349	-544.419	-503.924	-496.663
Arbeidsparticipatie	19.177	19.589	21.350	18.815	18.427	20.967	18.945
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	560	1.034	902	406	406	406	38
Begeleiding (WMO)	16.882	18.779	18.779	19.954	19.965	19.895	19.895
Begraafplaatsen en crematoria	18	32	32	32	32	32	32
Beheer overige gebouwen en gronden	982	1.507	2.007	2.265	2.298	1.875	1.938
Belastingen overig	-184	-376	-376	-376	-376	-376	-376
Beschermd wonen (WMO)	23.574	33.323	33.335	32.574	29.801	29.000	28.239
Bestuur	5.055	6.784	6.060	6.218	6.228	6.142	6.056
Burgerzaken	4.673	4.460	5.424	5.228	5.204	4.298	4.273
Crisisbeheersing en brandweer	11.860	12.732	12.670	14.753	14.595	14.593	14.583
Cultureel erfgoed	1.342	1.006	4.117	1.571	1.521	1.358	1.274
Cultuurpresentatie, -prod en -part	12.665	15.336	15.971	15.960	15.805	16.173	20.957
Dagbesteding (WMO)	1.331	1.489	1.489	2.233	2.198	2.913	2.913
Economische havens en waterwegen	184	100	188	185	182	154	137
Economische ontwikkeling	4.159	4.633	6.293	5.485	5.177	4.975	4.665
Economische promotie (Arnhem promo)	2.125	2.486	2.212	2.123	1.450	1.166	1.321
Gesloten plaatsing	0	0	828	835	820	828	828
Gezinsgericht	19.551	20.688	3.103	3.130	3.075	3.104	3.104
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	2.464	-1.032	-892	-717	-2.831	-8.334	-6.414
Huishoudelijke hulp (WMO)	15.843	17.545	17.708	20.061	20.204	20.723	20.986
Inkomensregelingen	61.457	35.488	45.856	38.405	36.285	35.377	35.265
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	10.935	10.043	10.043	10.717	10.529	10.630	10.630
Jeugdbescherming	5.386	6.357	4.008	4.153	4.080	4.119	4.119
Jeugdhulp begeleiding	9.222	8.292	8.292	8.385	8.246	8.321	8.321
Jeugdhulp behandeling	12.243	10.565	10.565	10.654	10.467	10.567	10.567
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	260	277	277	277	277
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	13.861	13.979	13.734	13.865	13.865
Jeugdhulp zonder verblijf overig	2.054	4.435	4.407	5.030	1.004	1.018	1.018
Jeugdreclassering	0	0	1.162	1.240	1.218	1.230	1.230
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	18.260	19.785	19.658	17.660	17.994	16.758	16.763
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	8.795	11.252	11.326	13.736	14.707	13.255	13.295
Media	9.276	9.919	10.206	9.837	9.646	9.382	9.382
Milieubeheer	6.061	7.153	11.235	16.708	13.534	13.780	8.778
Musea	5.537	5.660	5.799	6.006	6.056	6.056	6.056
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	8.177	9.741	10.490	11.249	11.015	10.544	9.671
Onderwijshuisvesting	16.061	18.387	17.907	19.918	20.943	21.924	22.340
Openb groen en (openlucht) recreatie	12.918	18.154	20.016	18.206	17.462	16.694	16.714
Openbaar vervoer	-296	-454	389	-40	-43	-72	-75
Openbare orde en veiligheid	7.451	9.733	10.834	11.693	10.837	10.837	9.720
Overhead	69.516	72.667	71.127	77.736	74.699	74.190	72.889
Overige baten en lasten	921	6.118	-105	6.588	7.374	7.406	7.776
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	1.960	4.071	4.585	3.436	3.936	4.256	4.256
OZB Niet-Woningen	-26.474	-28.706	-28.706	-32.270	-33.064	-33.908	-33.908
OZB Woningen	-24.055	-26.651	-26.651	-26.418	-27.166	-27.962	-27.962
Parkeren	-5.446	-7.819	-7.442	-7.537	-8.086	-8.091	-7.956
Pleegzorg	2	0	2.896	3.221	3.170	3.197	3.197
Riolering	-4.567	-4.459	-4.129	-4.396	-4.268	-4.711	-4.394
Ruimtelijke ordening	2.860	3.909	4.452	3.570	3.270	3.035	3.635
Samenkracht en burgerparticipattie	24.998	29.076	30.257	33.468	31.839	31.763	30.321
Sportaccommodaties	-172	-145	-481	-912	-844	-841	-1.018
Sportbeleid en activering	18.138	19.140	19.767	22.493	19.530	19.330	19.331
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	17.336	19.922	24.467	25.545	25.375	25.375	25.375
Treasury	-3.082	-4.143	-4.170	-4.722	-4.831	-4.467	-3.124
Vennootschapsbelasting VpB	197	600	600	600	600	600	600
Verkeer en vervoer	22.525	34.698	33.128	32.211	30.224	31.629	31.893
Volksgezondheid	6.482	7.332	7.506	8.675	8.082	8.064	7.964
Wonen en bouwen	2.348	4.658	5.645	5.969	5.707	5.956	5.838
WSW en beschut werk	35.016	33.206	36.073	36.682	36.550	33.120	30.068
Eindtotaal	-51.823	16.385	33.316	7.175	-25.017	3.078	3.877

	Toevoegingen aan de reserve						
	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Afval	490	0	0	0	0	0	0
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	10.088	0	0	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	1.190	554	554	0	0	0	0
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	0	0	0	0
Begeleiding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	0	0	0	0
Beheer overige gebouwen en gronden	0	3.000	2.500	0	0	0	0
Belastingen overig	0	0	0	0	0	0	0
Beschermd wonen (WMO)	7.986	0	0	3.020	4.417	811	0
Bestuur	0	0	0	0	0	0	0
Burgerzaken	750	0	0	0	0	0	0
Crisisbeheersing en brandweer	73	73	78	78	78	78	78
Cultureel erfgoed	904	291	323	323	323	323	323
Cultuurpresentatie, -prod en -part	3.377	2.913	3.148	3.263	736	736	736
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	0	0
Economische ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	0
Economische promotie (Arnhem promo)	358	50	50	50	50	50	50
Gesloten plaatsing	0	0	0	0	0	0	0
Gezinsgericht	0	0	0	0	0	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	-114	0	30	2.123	2.345	7.315	5.559
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Inkomensregelingen	3.022	5.000	5.000	0	0	0	0
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdbescherming	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	12.530	1.082	1.082	0	0	0	0
Jeugdreclassering	0	0	0	0	0	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	2.976	0	40	40	40	40	40
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Media	0	0	0	0	0	0	0
Milieubeheer	10.469	10.001	10.715	38	0	0	0
Musea	0	0	0	0	0	0	0
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	174	74	95	95	95	95	95
Onderwijshuisvesting	10.086	8.853	9.893	9.524	10.098	8.741	8.745
Openb groen en (openlucht) recreatie	1.828	12.500	12.600	442	350	0	0
Openbaar vervoer	669	0	0	0	0	0	0
Openbare orde en veiligheid	732	0	0	0	0	0	0
Overhead	924	284	297	297	297	297	297
Overige baten en lasten	40.480	620	1.545	0	17.960	0	0
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	201	0	0	0	0	0	0
OZB Niet-Woningen	0	0	0	0	0	0	0
OZB Woningen	0	0	0	0	0	0	0
Parkeren	7.111	10.562	10.560	11.271	11.347	11.172	11.076
Pleegzorg	0	0	0	0	0	0	0
Riolering	599	553	144	172	268	48	48
Ruimtelijke ordening	767	10.000	11.406	23.011	2.000	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	572	1.100	2.404	667	667	667	167
Sportaccommodaties	673	658	748	748	748	748	748
Sportbeleid en activering	0	0	0	0	0	0	0
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	380	0	0	0	0	0	0
Treasury	0	0	0	0	0	0	0
Vennootschapsbelasting VpB	0	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	6.950	3.983	5.404	1.026	1.025	1.024	1.023
Volksgezondheid	534	194	0	0	0	0	0
Wonen en bouwen	3.199	3.043	3.043	9.043	543	543	43
WSW en beschut werk	3.285	0	0	0	0	0	0
Eindtotaal	133.264	75.388	81.659	65.233	53.388	32.688	29.029

Onttrekkingen aan de reserve							
	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Afval	0	0	490	0	0	0	0
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	75	527	527	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	3.880	0	944	0	0	0	0
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	0	0	0	0
Begeleiding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	0	0	0	0
Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0	0	0	0
Belastingen overig	0	0	0	0	0	0	0
Beschermd wonen (WMO)	0	0	0	0	0	718	2.836
Bestuur	21	0	0	0	0	0	0
Burgerzaken	999	303	1.079	0	0	0	0
Crisisbeheersing en brandweer	60	47	54	54	50	54	50
Cultureel erfgoed	918	219	2.906	227	291	257	224
Cultuurpresentatie, -prod en -part	3.919	612	1.248	13.208	504	669	570
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	0	0
Economische ontwikkeling	313	0	0	0	0	0	0
Economische promotie (Arnhem promo)	400	0	0	200	0	0	0
Gesloten plaatsing	0	0	0	0	0	0	0
Gezinsgericht	0	0	0	0	0	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	3.362	0	27	1.013	0	0	0
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Inkomensregelingen	3.336	0	11.781	400	400	0	0
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdbescherming	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	99	81	237	498	0	0	0
Jeugdreclassering	0	0	0	0	0	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	650	0	2.386	22	448	412	420
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	0	0	0	180	180	180	180
Media	50	0	0	0	0	0	0
Milieubeheer	10.191	248	3.828	556	962	1.215	1.215
Musea	0	0	0	0	0	0	0
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	73	44	205	79	58	148	26
Onderwijshuisvesting	10.329	8.237	8.536	8.504	9.723	9.867	10.235
Openb groen en (openlucht) recreatie	1.427	2.691	3.476	534	437	297	1.254
Openbaar vervoer	386	25	494	25	25	0	0
Openbare orde en veiligheid	1.025	350	1.082	518	350	350	0
Overhead	1.096	162	203	1.119	235	212	235
Overige baten en lasten	41.529	55.761	57.421	11.114	0	7.964	2.488
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	540	0	201	0	0	0	0
OZB Niet-Woningen	0	0	0	0	0	0	0
OZB Woningen	0	0	0	0	0	0	0
Parkeren	5.490	8.513	9.002	8.417	8.611	8.377	8.344
Pleegzorg	0	0	0	0	0	0	0
Riolering	700	859	449	289	545	56	30
Ruimtelijke ordening	254	5.600	7.149	11.311	0	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	2.409	216	1.372	1.198	719	215	271
Sportaccommodaties	1.115	629	634	495	578	589	402
Sportbeleid en activering	85	85	85	197	197	85	85
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	0	0	380	75	0	0	0
Treasury	0	0	0	0	0	0	0
Vennootschapsbelasting VpB	0	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	6.463	6.310	6.623	3.974	2.501	2.545	2.487
Volksgezondheid	252	212	417	0	0	0	0
Wonen en bouwen	1.002	41	2.051	7.556	1.556	1.556	1.556
WSW en beschut werk	2.861	0	2.898	642	0	0	0
Eindtotaal	105.307	91.772	128.186	72.407	28.372	35.766	32.907

	Exploitatieresultaat						
	Rekening	Begroting 2023		Begroting	Meerjarenraming		
	2022	Geamendeerd	Juli	2024	2025	2026	2027
Bedragen x € 1.000							
Middelen							
Afval	-4.101	-2.036	-1.971	-2.963	-4.867	-5.393	-5.567
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	-511.522	-490.209	-502.061	-542.349	-544.419	-503.924	-496.663
Arbeidsparticipatie	16.488	20.143	20.960	18.815	18.427	20.967	18.945
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	560	1.034	902	406	406	406	38
Begeleiding (WMO)	16.882	18.779	18.779	19.954	19.965	19.895	19.895
Begraafplaatsen en crematoria	18	32	32	32	32	32	32
Beheer overige gebouwen en gronden	982	4.507	4.507	2.265	2.298	1.875	1.938
Belastingen overig	-184	-376	-376	-376	-376	-376	-376
Beschermd wonen (WMO)	31.561	33.323	33.335	35.594	34.218	29.093	25.403
Bestuur	5.034	6.784	6.060	6.218	6.228	6.142	6.056
Burgerzaken	4.425	4.157	4.345	5.228	5.204	4.298	4.273
Crisisbeheersing en brandweer	11.873	12.758	12.694	14.777	14.623	14.617	14.611
Cultureel erfgoed	1.328	1.078	1.534	1.667	1.554	1.424	1.374
Cultuurpresentatie, -prod en -part	12.123	17.637	17.870	6.015	16.037	16.241	21.123
Dagbesteding (WMO)	1.331	1.489	1.489	2.233	2.198	2.913	2.913
Economische havens en waterwegen	184	100	188	185	182	154	137
Economische ontwikkeling	3.846	4.633	6.293	5.485	5.177	4.975	4.665
Economische promotie (Arnhem promo)	2.083	2.536	2.262	1.973	1.500	1.216	1.371
Gesloten plaatsing	0	0	828	835	820	828	828
Gezinsgericht	19.551	20.688	3.103	3.130	3.075	3.104	3.104
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	-1.012	-1.032	-889	393	-487	-1.019	-855
Huishoudelijke hulp (WMO)	15.843	17.545	17.708	20.061	20.204	20.723	20.986
Inkomensregelingen	61.142	40.488	39.076	38.005	35.885	35.377	35.265
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	10.935	10.043	10.043	10.717	10.529	10.630	10.630
Jeugdbescherming	5.386	6.357	4.008	4.153	4.080	4.119	4.119
Jeugdhulp begeleiding	9.222	8.292	8.292	8.385	8.246	8.321	8.321
Jeugdhulp behandeling	12.243	10.565	10.565	10.654	10.467	10.567	10.567
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	260	277	277	277	277
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	13.861	13.979	13.734	13.865	13.865
Jeugdhulp zonder verblijf overig	14.485	5.436	5.252	4.532	1.004	1.018	1.018
Jeugdreclassering	0	0	1.162	1.240	1.218	1.230	1.230
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	20.586	19.785	17.311	17.677	17.585	16.385	16.383
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	8.795	11.252	11.326	13.556	14.527	13.075	13.115
Media	9.226	9.919	10.206	9.837	9.646	9.382	9.382
Milieubeheer	6.339	16.907	18.121	16.190	12.572	12.565	7.564
Musea	5.537	5.660	5.799	6.006	6.056	6.056	6.056
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	8.278	9.771	10.379	11.265	11.052	10.490	9.739
Onderwijshuisvesting	15.819	19.003	19.264	20.939	21.318	20.798	20.850
Openb groen en (openlucht) recreatie	13.318	27.963	29.139	18.114	17.375	16.397	15.460
Openbaar vervoer	-12	-479	-104	-65	-68	-72	-75
Openbare orde en veiligheid	7.158	9.383	9.752	11.175	10.487	10.487	9.720
Overhead	69.344	72.789	71.222	76.914	74.761	74.275	72.951
Overige baten en lasten	-128	-49.023	-55.982	-4.525	25.335	-557	5.288
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	1.622	4.071	4.384	3.436	3.936	4.256	4.256
OZB Niet-Woningen	-26.474	-28.706	-28.706	-32.270	-33.064	-33.908	-33.908
OZB Woningen	-24.055	-26.651	-26.651	-26.418	-27.166	-27.962	-27.962
Parkeren	-3.825	-5.770	-5.884	-4.683	-5.349	-5.297	-5.223
Pleegzorg	2	0	2.896	3.221	3.170	3.197	3.197
Riolering	-4.668	-4.764	-4.434	-4.512	-4.545	-4.719	-4.376
Ruimtelijke ordening	3.373	8.309	8.709	15.270	5.270	3.035	3.635
Samenkracht en burgerparticipattie	23.162	29.960	31.290	32.937	31.786	32.215	30.216
Sportaccommodaties	-613	-116	-366	-659	-674	-683	-672
Sportbeleid en activering	18.053	19.056	19.682	22.296	19.333	19.245	19.246
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	17.716	19.922	24.087	25.470	25.375	25.375	25.375
Treasury	-3.082	-4.143	-4.170	-4.722	-4.831	-4.467	-3.124
Vennootschapsbelasting VpB	197	600	600	600	600	600	600
Verkeer en vervoer	23.013	32.370	31.909	29.263	28.748	30.108	30.429
Volksgezondheid	6.764	7.314	7.089	8.675	8.082	8.064	7.964
Wonen en bouwen	4.546	7.660	6.637	7.456	4.694	4.943	4.325
WSW en beschut werk	35.441	33.206	33.175	36.040	36.550	33.120	30.068
Eindtotaal	-23.866	0	-13.211	0	0	0	0

Overzicht taakvelden per programma (lasten)

	Lasten						
	S00	S01	S02	S03	S04	S05	S06
	Bestuur Dienstverlening en financiën	Veiligheid	Bereikbaarheid	Economie	Onderwijs	Cultuur	Patricipatie en armoedebestrijding
Bedragen x € 1.000							
Afval	0	0	0	0	0	0	0
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	0	0	0	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	0	0	0	0	0	0	7.652
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	450	0	0	0
Begeleiding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	0	0	0	0
Beheer overige gebouwen en gronden	2.736	0	0	0	0	0	0
Belastingen overig	5	0	0	0	0	0	0
Beschermd wonen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Bestuur	6.309	0	0	0	0	0	0
Burgerzaken	8.551	0	0	0	0	0	0
Crisisbeheersing en brandweer	0	16.197	0	0	0	0	0
Cultureel erfgoed	0	0	0	0	0	2.227	0
Cultuurpresentatie, -prod en -part	0	0	0	0	0	23.717	0
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	0	0
Economische ontwikkeling	0	0	0	5.634	0	0	0
Economische promotie (Arnhem promo)	0	0	0	3.685	0	0	0
Gesloten plaatsing	0	0	0	0	0	0	0
Gezinsgericht	0	0	0	0	0	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	0	0	0	0
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Inkomensregelingen	0	0	0	0	0	0	126.509
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdbescherming	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdreclassering	0	0	0	0	0	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Media	0	0	0	0	0	9.286	0
Milieubeheer	52	0	0	0	0	0	0
Musea	0	0	0	0	0	6.279	0
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	0	0	0	0	8.966	0	0
Onderwijshuisvesting	0	0	0	0	18.539	0	0
Openb groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	0	0	0	0
Openbaar vervoer	0	0	1.274	0	0	0	0
Openbare orde en veiligheid	0	13.236	0	0	0	0	0
Overhead	79.465	0	0	0	0	0	0
Overige baten en lasten	6.588	0	0	0	0	0	0
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
OZB Niet-Woningen	0	0	0	0	0	0	0
OZB Woningen	3.985	0	0	0	0	0	0
Parkeren	0	0	9.140	0	0	0	0
Pleegzorg	0	0	0	0	0	0	0
Riolering	0	0	0	0	0	0	0
Ruimtelijke ordening	0	0	0	0	0	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	402	0	0	0	0	0	0
Sportaccommodaties	0	0	0	0	0	0	0
Sportbeleid en activering	0	0	0	0	0	0	0
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
Treasury	-2.286	0	0	0	0	0	0
Vennootschapsbelasting VpB	600	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	0	0	22.666	0	0	0	0
Volksgezondheid	0	0	0	0	0	0	0
Wonen en bouwen	0	0	0	0	0	0	0
WSW en beschut werk	0	0	0	0	0	0	31.086
Eindtotaal	106.407	29.433	33.080	9.769	27.504	41.509	165.248

	Lasten						
	S07	S08	S09	S10	S11	S12	TOT
	Zorg	Welzijn en Inclusie	Gezondheid en Sport	Klimaat energie en millieu	Ruimtelijke ontwikkeling	Wonen en leefomgeving	Totaal Stad
Afval	0	0	0	0	0	15.351	15.351
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	0	0	0	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	0	3.498	0	0	0	0	11.150
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	0	0	0	450
Begeleiding (WMO)	247	0	0	0	0	0	247
Begraafplaatsen en crematoria	0	0	48	0	0	0	48
Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0	0	0	2.736
Belastingen overig	0	0	0	0	0	0	5
Beschermd wonen (WMO)	18.917	0	0	0	0	0	18.917
Bestuur	0	0	0	0	0	0	6.309
Burgerzaken	0	0	0	0	0	0	8.551
Crisisbeheersing en brandweer	0	0	0	0	0	0	16.197
Cultureel erfgoed	0	0	0	0	0	0	2.227
Cultuurpresentatie, -prod en -part	0	0	0	0	0	0	23.717
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	1.098	1.098
Economische ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	5.634
Economische promotie (Arnhem promo)	0	0	0	0	0	0	3.685
Gesloten plaatsing	297	0	0	0	0	0	297
Gezinsgericht	1.115	0	0	0	0	0	1.115
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	0	34.852	0	34.852
Huishoudelijke hulp (WMO)	3.102	0	0	0	0	0	3.102
Inkomensregelingen	0	0	0	0	0	0	126.509
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	221	0	0	0	0	0	221
Jeugdbescherming	650	0	0	0	0	0	650
Jeugdhulp begeleiding	331	0	0	0	0	0	331
Jeugdhulp behandeling	486	0	0	0	0	0	486
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	277	0	0	0	0	0	277
Jeugdhulp met verblijf overig	4.979	0	0	0	0	0	4.979
Jeugdhulp zonder verblijf overig	2.457	0	0	0	0	0	2.457
Jeugdreclassering	193	0	0	0	0	0	193
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	0	18.542	0	0	0	0	18.542
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	1.619	0	0	0	0	0	1.619
Media	0	0	0	0	0	0	9.286
Milieubeheer	0	0	0	22.677	6.747	0	29.476
Musea	0	0	0	0	0	0	6.279
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	0	0	0	0	0	0	8.966
Onderwijshuisvesting	0	0	0	0	0	0	18.539
Openb groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	0	0	14.079	14.079
Openbaar vervoer	0	0	0	0	0	0	1.274
Openbare orde en veiligheid	0	0	0	0	0	0	13.236
Overhead	0	0	0	0	0	0	79.465
Overige baten en lasten	0	0	0	0	0	0	6.588
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	2.381	0	0	0	0	0	2.381
OZB Niet-Woningen	0	0	0	0	0	0	0
OZB Woningen	0	0	0	0	0	0	3.985
Parkeren	0	0	0	0	0	0	9.140
Pleegzorg	1.040	0	0	0	0	0	1.040
Riolering	0	0	0	0	0	13.371	13.371
Ruimtelijke ordening	0	0	0	0	3.320	0	3.320
Samenkracht en burgerparticipattie	5.651	7.257	0	0	0	0	13.311
Sportaccommodaties	0	0	3.507	0	0	0	3.507
Sportbeleid en activering	0	0	16.879	0	0	0	16.879
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	22.486	3.003	0	0	0	0	25.489
Treasury	0	0	0	0	0	0	-2.286
Vennootschapsbelasting VpB	0	0	0	0	0	0	600
Verkeer en vervoer	0	0	0	0	0	2.000	24.666
Volksgezondheid	0	0	8.614	0	0	0	8.614
Wonen en bouwen	0	0	0	0	4.223	5.920	10.143
WSW en beschut werk	372	0	0	0	0	0	31.458
Eindtotaal	66.822	32.301	29.048	22.677	49.142	51.819	664.758

	Lasten	
	TOTAAL	TOTAAL
	Wijk	Lasten
Afval	6.765	22.115
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	0	0
Arbeidsparticipatie	9.846	20.996
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	450
Begeleiding (WMO)	19.707	19.954
Begraafplaatsen en crematoria	0	48
Beheer overige gebouwen en gronden	0	2.736
Belastingen overig	0	5
Beschermd wonen (WMO)	15.217	34.133
Bestuur	0	6.309
Burgerzaken	0	8.551
Crisisbeheersing en brandweer	0	16.197
Cultureel erfgoed	9	2.237
Cultuurpresentatie, -prod en -part	178	23.895
Dagbesteding (WMO)	2.233	2.233
Economische havens en waterwegen	0	1.098
Economische ontwikkeling	0	5.634
Economische promotie (Arnhem promo)	0	3.685
Gesloten plaatsing	537	835
Gezinsgericht	2.015	3.130
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	0	34.852
Huishoudelijke hulp (WMO)	16.958	20.061
Inkomensregelingen	24.453	150.962
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	10.496	10.717
Jeugdbescherming	3.503	4.153
Jeugdhulp begeleiding	8.054	8.385
Jeugdhulp behandeling	10.168	10.654
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	277
Jeugdhulp met verblijf overig	9.000	13.979
Jeugdhulp zonder verblijf overig	2.573	5.030
Jeugdreclassering	1.046	1.240
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	9	18.552
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	13.039	14.658
Media	550	9.837
Milieubeheer	156	29.632
Musea	0	6.279
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	13.005	21.971
Onderwijshuisvesting	6.168	24.707
Openb groen en (openlucht) recreatie	4.985	19.065
Openbaar vervoer	0	1.274
Openbare orde en veiligheid	2.455	15.691
Overhead	2.194	81.658
Overige baten en lasten	0	6.588
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	1.056	3.436
OZB Niet-Woningen	0	0
OZB Woningen	0	3.985
Parkeren	3.638	12.778
Pleegzorg	2.181	3.221
Riolering	0	13.371
Ruimtelijke ordening	250	3.570
Samenkracht en burgerparticipattie	20.685	33.996
Sportaccommodaties	1.338	4.845
Sportbeleid en activering	5.614	22.493
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	55	25.545
Treasury	0	-2.286
Vennootschapsbelasting VpB	0	600
Verkeer en vervoer	8.123	32.789
Volksgezondheid	131	8.745
Wonen en bouwen	0	10.143
WSW en beschut werk	5.324	36.782
Eindtotaal	233.714	898.473

Overzicht taakvelden per programma (baten)

	Baten						
	S00	S01	S02	S03	S04	S05	S06
	Bestuur Dienstverlening en financiën	Veiligheid	Bereikbaarheid	Economie	Onderwijs	Cultuur	Patricipatie en armoedebestrijding
bedragen x € 1.000							
Afval	0	0	0	0	0	0	0
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	542.349	0	0	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	0	0	0	0	0	0	444
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	44	0	0	0
Begeleiding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	0	0	0	0	0	0	0
Beheer overige gebouwen en gronden	472	0	0	0	0	0	0
Belastingen overig	381	0	0	0	0	0	0
Beschermd wonen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Bestuur	91	0	0	0	0	0	0
Burgerzaken	3.322	0	0	0	0	0	0
Crisisbeheersing en brandweer	0	1.444	0	0	0	0	0
Cultureel erfgoed	0	0	0	0	0	665	0
Cultuurpresentatie, -prod en -part	0	0	0	0	0	7.934	0
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	0	0
Economische ontwikkeling	0	0	0	149	0	0	0
Economische promotie (Arnhem promo)	0	0	0	1.562	0	0	0
Gesloten plaatsing	0	0	0	0	0	0	0
Gezinsgericht	0	0	0	0	0	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	0	0	0	0
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Inkomensregelingen	0	0	0	0	0	0	111.779
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdbescherming	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdreclassering	0	0	0	0	0	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Media	0	0	0	0	0	0	0
Milieubeheer	17	0	0	0	0	0	0
Musea	0	0	0	0	0	273	0
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	0	0	0	0	2.266	0	0
Onderwijshuisvesting	0	0	0	0	684	0	0
Openb groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	0	0	0	0
Openbaar vervoer	0	0	1.314	0	0	0	0
Openbare orde en veiligheid	0	3.998	0	0	0	0	0
Overhead	3.907	0	0	0	0	0	0
Overige baten en lasten	0	0	0	0	0	0	0
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
OZB Niet-Woningen	32.270	0	0	0	0	0	0
OZB Woningen	30.403	0	0	0	0	0	0
Parkeren	0	0	8.113	0	0	0	0
Pleegzorg	0	0	0	0	0	0	0
Riolering	0	0	0	0	0	0	0
Ruimtelijke ordening	0	0	0	0	0	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	0	0	0	0	0	0	0
Sportaccommodaties	0	0	0	0	0	0	0
Sportbeleid en activering	0	0	0	0	0	0	0
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
Treasury	2.436	0	0	0	0	0	0
Vennootschapsbelasting VpB	0	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	0	0	61	0	0	0	0
Volksgezondheid	0	0	0	0	0	0	0
Wonen en bouwen	0	0	0	0	0	0	0
WSW en beschut werk	0	0	0	0	0	0	100
Eindtotaal	615.647	5.442	9.488	1.755	2.951	8.872	112.324

	Baten						
	S07	S08	S09	S10	S11	S12	TOT
	Zorg	Welzijn en Inclusie	Gezondheid en Sport	Klimaat energie en millieu	Ruimtelijke ontwikkeling	Wonen en leefomgeving	Totaal Stad
Afval	0	0	0	0	0	25.078	25.078
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	0	0	0	0	0	0	542.349
Arbeidsparticipatie	0	1.738	0	0	0	0	2.182
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	0	0	0	0	0	44
Begeleiding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	0	0	16	0	0	0	16
Beheer overige gebouwen en gronden	0	0	0	0	0	0	472
Belastingen overig	0	0	0	0	0	0	381
Beschermd wonen (WMO)	1.559	0	0	0	0	0	1.559
Bestuur	0	0	0	0	0	0	91
Burgerzaken	0	0	0	0	0	0	3.322
Crisisbeheersing en brandweer	0	0	0	0	0	0	1.444
Cultureel erfgoed	0	0	0	0	0	0	665
Cultuurpresentatie, -prod en -part	0	0	0	0	0	0	7.934
Dagbesteding (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Economische havens en waterwegen	0	0	0	0	0	913	913
Economische ontwikkeling	0	0	0	0	0	0	149
Economische promotie (Arnhem promo)	0	0	0	0	0	0	1.562
Gesloten plaatsing	0	0	0	0	0	0	0
Gezinsgericht	0	0	0	0	0	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	0	0	0	0	35.569	0	35.569
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
Inkomensregelingen	0	0	0	0	0	0	111.779
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdbescherming	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	0	0	0	0	0	0	0
Jeugdreclassering	0	0	0	0	0	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	0	892	0	0	0	0	892
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	922	0	0	0	0	0	922
Media	0	0	0	0	0	0	0
Milieubeheer	0	0	0	11.337	156	0	11.510
Musea	0	0	0	0	0	0	273
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	0	0	0	0	0	0	2.266
Onderwijshuisvesting	0	0	0	0	0	0	684
Openb groen en (openlucht) recreatie	0	0	0	0	0	855	855
Openbaar vervoer	0	0	0	0	0	0	1.314
Openbare orde en veiligheid	0	0	0	0	0	0	3.998
Overhead	0	0	0	0	0	0	3.907
Overige baten en lasten	0	0	0	0	0	0	0
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	0	0	0	0	0	0	0
OZB Niet-Woningen	0	0	0	0	0	0	32.270
OZB Woningen	0	0	0	0	0	0	30.403
Parkeren	0	0	0	0	0	0	8.113
Pleegzorg	0	0	0	0	0	0	0
Riolering	0	0	0	0	0	17.766	17.766
Ruimtelijke ordening	0	0	0	0	0	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	0	41	0	0	0	0	41
Sportaccommodaties	0	0	3.703	0	0	0	3.703
Sportbeleid en activering	0	0	0	0	0	0	0
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	0	0	0	0	0	0	0
Treasury	0	0	0	0	0	0	2.436
Vennootschapsbelasting VpB	0	0	0	0	0	0	0
Verkeer en vervoer	0	0	0	0	0	482	542
Volksgezondheid	0	0	60	0	0	0	60
Wonen en bouwen	0	0	0	0	3.935	239	4.174
WSW en beschut werk	0	0	0	0	0	0	100
Eindtotaal	2.481	2.670	3.778	11.337	39.661	45.333	861.739

	Baten	
	TOTAAL	TOTAAL
	Wijk	Baten
Afval	0	25.078
Alg uitk en ov uitk gemeentefonds	0	542.349
Arbeidsparticipatie	0	2.181
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	44
Begeleiding (WMO)	0	0
Begraafplaatsen en crematoria	0	16
Beheer overige gebouwen en gronden	0	472
Belastingen overig	0	381
Beschermd wonen (WMO)	0	1.559
Bestuur	0	91
Burgerzaken	0	3.322
Crisisbeheersing en brandweer	0	1.444
Cultureel erfgoed	0	665
Cultuurpresentatie, -prod en -part	0	7.934
Dagbesteding (WMO)	0	0
Economische havens en waterwegen	0	913
Economische ontwikkeling	0	149
Economische promotie (Arnhem promo)	0	1.562
Gesloten plaatsing	0	0
Gezinsgericht	0	0
Grondexpl (niet-bedrijventerreinen)	0	35.569
Huishoudelijke hulp (WMO)	0	0
Inkomensregelingen	777	112.557
Jeugd behandeling GGZ zonder verblijf	0	0
Jeugdbescherming	0	0
Jeugdhulp begeleiding	0	0
Jeugdhulp behandeling	0	0
Jeugdhulp crisis/LTA/GGZ-verblijf	0	0
Jeugdhulp met verblijf overig	0	0
Jeugdhulp zonder verblijf overig	0	0
Jeugdreclassering	0	0
Maatschapp- en vrouwenopvang (WMO)	0	892
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	0	922
Media	0	0
Milieubeheer	1.414	12.924
Musea	0	273
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	8.455	10.722
Onderwijshuisvesting	4.104	4.789
Openb groen en (openlucht) recreatie	4	859
Openbaar vervoer	0	1.314
Openbare orde en veiligheid	0	3.998
Overhead	16	3.923
Overige baten en lasten	0	0
Overige maatwerkarrangementen (WMO)	0	0
OZB Niet-Woningen	0	32.270
OZB Woningen	0	30.403
Parkeren	12.202	20.315
Pleegzorg	0	0
Riolering	0	17.766
Ruimtelijke ordening	0	0
Samenkracht en burgerparticipattie	487	528
Sportaccommodaties	2.054	5.757
Sportbeleid en activering	0	0
Toegang en eerstelijnsvoorzieningen	0	0
Treasury	0	2.436
Vennootschapsbelasting VpB	0	0
Verkeer en vervoer	35	577
Volksgezondheid	11	71
Wonen en bouwen	0	4.174
WSW en beschut werk	0	100
Eindtotaal	29.559	891.298

Mutaties circulaires

In de afgelopen circulaires (september- en decembercirculaire 2022 en meicirculaire 2023) is een aantal taakmutaties en (wijzigingen in) decentralisatie-uitkeringen opgenomen dat verrekend wordt met beleidsvelden. In deze Begroting is het volgende verwerkt:

Decentralisatie-uitkeringen
- Voorschoolse voorziening peuters: Arnhem ontvangt vanaf 2023 jaarlijks extra structurele middelen (€ 19.000) voor de bekostiging van voorschoolse voorzieningen.
- Brede impuls combinatiefuncties: De middelen voor de brede impuls combinatiefuncties worden vanaf 2023 verstrekt via een specifieke uitkering in plaats van het gemeentefonds. Om die reden worden de baten voortaan begroot op de programma's cultuur en sport en vervallen deze op programma S00 Bestuur, dienstverlening en financiën (gemeentefonds).
- Uitstapprogramma sekswerkers: Het kabinet stelt sinds 1 januari 2021 geld beschikbaar voor een landelijk dekkend netwerk van uitstapprogramma's om mensen die het sekswerk willen verlaten te ondersteunen. Met de uitkering ontvangen de aangewezen gemeenten middelen voor het ontwikkelen en uitvoeren van regionale uitstapprogramma's voor sekswerkers. Een uitstapprogramma is een programma waarbinnen begeleiding van sekswerkers plaatsvindt bij het vinden van werk of overige dagbesteding buiten het sekswerk. De programma's hebben nadrukkelijk als doel om de stap naar ander werk dan sekswerk te vergemakkelijken en daarin ondersteuning te bieden. Vanaf 2023 is sprake is van een uitbreiding en verbreding van de uitstapprogramma´s.

Taakmutaties:
- In het cluster individuele voorzieningen Wmo worden structureel extra middelen beschikbaar gesteld aan gemeenten samenhangend met het Integraal Zorgakkoord, ter compensatie van gemeenten voor gestegen kosten als gevolg van de invoering van het abonnementstarief Wmo. Daarnaast wordt het abonnementstarief vanaf 2025 afgeschaft en wordt in plaats daarvan een inkomensafhankelijke eigen bijdrage in de Wmo heringevoerd.
- Arnhem ontvangt structurele middelen ter dekking van de kosten van de uitvoering van het wetsvoorstel om malafide verhuurderschap en discriminatie op de huurmarkt gerichter aan te pakken.
- In het bestuurlijk akkoord met betrekking tot de opvang van asielzoekers is afgesproken dat het kabinet voldoende financiële middelen beschikbaar stelt voor integratie. Als gevolg van een hogere instroom van inburgeraars is afgesproken het budget voor de inburgering voor de jaren 2022, 2023 en 2024 landelijk op te hogen met respectievelijk € 20, 40 en 30 miljoen. Hiermee worden gemeenten in staat gesteld alle inburgeraars passende ondersteuning te bieden.
- In het cluster bestuur en ondersteuning worden structureel extra middelen toegekend voor de financiële gevolgen van de Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen.

Bijlagen

Overzicht BBV-indicatoren

Indicator						
Indicator		**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Woonlasten éénpersoonshuishouden		**700**	**707**	**694**	**876**	**902**
Eenheid:	Het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een éénpersoonshuishouden betaalt aan woonlasten.					
Bron:	COELO, Groningen					
Woonlasten meerpersoonshuishouden		**763**	**750**	**711**	**949**	**976**
Eenheid:	Het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een meerpersoonshuishouden betaalt aan woonlasten.					
Bron:	COELO, Groningen					
WOZ-waarde woningen		**206**	**221**	**240**	**265**	**324**
Eenheid:	De gemiddelde WOZ waarde van woningen x €1.000.					
Bron:	CBS - Statistiek Waarde Onroerende Zaken					
Formatie ambtelijk apparaat		**5,80**	**5,80**	**6,10**	**5,90**	**6,30**
Eenheid:	Toegestane formatie in fte van het ambtelijk apparaat van eigen organisatie voor het begrotingsjaar op peildatum 1 januari. In fte per 1.000 inwoners.					
Bron:	Eigen gegevens gemeente.					
Bezetting ambtelijk apparaat		**5,70**	**5,90**	**6,10**	**6**	**6,20**
Eenheid:	Werkelijk aantal fte dat werkzaam is binnen eigen organisatie. In fte per 1.000 inwoners.					
Bron:	Eigen gegevens gemeente					
Apparaatskosten per inwoner		**490**	**490**	**406**	**429**	**466**
Eenheid:	De noodzakelijke financiële middelen voor het inzetten van personeel (salarissen), organisatie-, huisvestings-, materieel-, automatiseringskosten e.d. voor het uitvoeren van de organisatorische taken.					
Bron:	Eigen gegevens gemeente.					
Kosten inhuur externen als % van de loonsom		**21**	**17**	**22,70**	**19,50**	**0**
Eenheid:	Inzet van uitzendkrachten, zzp'ers of detacheringsovereenkomsten in procenten.					
Bron:	Eigen gegevens gemeente.					
Overhead % van totale lasten		**5**	**9,50**	**9**	**8,90**	**9,10**
Eenheid:	Overheadkosten zijn alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces in procenten.					
Bron:	Eigen gegevens gemeente					
Verwijzigingen Halt		**10**	**13**	**8**	**7**	
Eenheid:	Het aantal verwijzingen Halt per 1.000 inwoners van 12 t/m 17 jaar.					
Bron:	Stichting Halt					
Geweldsmisdrijven		**7,60**	**7,10**	**6,60**	**6,70**	
Eenheid:	Het aantal geweldsmisdrijven per 1.000 inwoners. Voorbeelden van geweldsmisdrijven zijn seksuele misdrijven, levensdelicten zoals moord en doodslag en dood en lichamelijk letsel door schuld (bedreiging, mishandeling).					
Bron:	CBS - Geregistreerde criminaliteit					

Vernielingen en beschadigingen	**10**	**10,80**	**10,60**	**10**	

Eenheid: Aantal vernielingen en beschadigingen per 1.000 inwoners. Hieronder vallen brandstichting, alle vormen van vernieling en misdrijven tegen de openbare orde en het openbaar gezag.

Bron: CBS - Geregistreerde criminaliteit

Diefstallen uit woning	**2,90**	**2,20**	**1,80**	**1,70**	

Eenheid: Aantal winkeldiefstallen per 1.000 inwoners

Bron: CBS - Geregistreerde diefstallen

Winkeldiefstallen	**5,70**	**4,80**	**4,40**	**5**	

Eenheid: Aantal winkeldiefstallen per 1.000 inwoners

Bron: CBS - Geregistreerde diefstallen

Jongeren met een delict voor de rechter	**1**	**1**	**2**		

Eenheid: Het percentage jongeren (12-21 jaar) dat met een delict voor de rechter is verschenen

Bron: CBS - Jeugdmonitor

Functiemenging	**58,50**	**58,60**	**58,70**	**59,40**	

Eenheid: De functiemengingsindex (FMI) weerspiegelt de verhouding tussen banen en woningen, en varieert tussen 0 (alleen wonen) en 100 (alleen werken). Bij een waarde van 50 zijn er evenveel woningen als banen (%).

Bron: CBS BAG/LISA - bewerking ABF Research

Vestigingen (van bedrijven)	**145,40**	**153,40**	**158,30**	**171,40**	

Eenheid: Het aantal vestigingen van bedrijven, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar

Bron: LISA

Demografische druk	**58,10**	**58**	**57,50**	**57,60**	**57,50**

Eenheid: Het aantal personen van 0 tot 20 jaar én 65 jaar of ouder per honderd personen van 20 tot 65 jaar (percentage).

Bron: CBS - Bevolkingsstatistiek

Banen	**967,70**	**974,60**	**987,80**	**1024,30**	

Eenheid: Onder een baan wordt een vervulde positie verstaan. Dit betreffen zowel fulltimers, parttimers als uitzendkrachten. De indicator betreft het aantal banen per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 tot en met 64 jaar.

Bron: CBS Bevolkingsstatistiek / LISA-bewerking ABF Research

Absoluut verzuim	**1,80**	**3,10**	**2**	**1,50**	

Eenheid: Het aantal leer- of kwalificatieplichtige jongeren dat absoluut verzuimer is (geweest) gedurende het schooljaar (per 1.000 leerlingen): de jongere is niet ingeschreven bij een onderwijsinstelling en beschikt niet over een vrijstelling. De periodeaanduiding '2022' staat voor schooljaar '2021/2022'. Streefwaarde absoluut verzuim: 0,5 per 1.000 inwoners in de leeftijd van 5-18 jaar.

Bron: DUO/Ingrado

Relatief verzuim	**32**	**30**	**31**	**36**	
Eenheid:	Het aantal leer- of kwalificatieplichtige leerlingen (per 1.000 leerlingen) waarbij sprake is van meer dan 16 uur ongeoorloofd verzuim gedurende 4 opeenvolgende lesweken. De periodeaanduiding '2022' staat voor schooljaar '2021/2022'. De cijfers van Ingrado hebben betrekking op schooljaren. De periodeaanduiding "2019" staat voor schooljaar "2018/2019". Streefwaarde relatief verzuim: 20 per 1.000 inwoners in de leeftijd van 5-18 jaar.				
Bron:	DUO/Ingrado				
Voortijdige schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers)	**2,80**	**2,50**	**2,60**	**3,10**	
Eenheid:	Vsv'ers zijn jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Een startkwalificatie is een havo of vwo diploma of minimaal een mbo-2 diploma. Het vsv-percentage staat voor het aantal vsv'ers als percentage van het aantal onderwijsdeelnemers die aan het begin van het schooljaar ingeschreven staan.				
Bron:	DUO/ Ingrado				
Kinderen in uitkeringsgezin					
Eenheid:	Het percentage kinderen tot 18 jaar dat in een gezin leeft dat van een bijstandsuitkering moet rondkomen.				
Bron:	Verweij Jonker Instituut - Kinderen in Tel (verplichte BBV-indicator)				
Werkloze jongeren	**3**	**3**	**3**	**3**	
Eenheid:	Het percentage werkloze jongeren 16-22 jaar				
Bron:	CBS (verplichte BBV-indicator)				
Netto arbeidsparticipatie	**67,80**	**69**	**68,30**	**71,30**	
Eenheid:	Percentage van de werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de beroepsbevolking				
Bron:	CBS				
Personen met een bijstandsuitkering	**768**	**842,70**	**797,40**		
Eenheid:	Aantal per 10.000 inwoners				
Bron:	CBS				
Lopende re-integratievoorzieningen	**69,10**	**72,70**	**75,80**	**156,50**	
Eenheid:	Aantal per 10.000 inwoners van 15-64 jaar				
Bron:	CBS				
Jongeren met jeugdhulp			**14,10**	**14,70**	
Eenheid:	Het percentage jongeren tot 18 jaar met jeugdhulp				
Bron:	CBS - Indicatoren jeugdzorg in natura				
Jongeren met jeugdbescherming			**1,40**	**1,40**	
Eenheid:	Het percentage jongeren tot 18 jaar met een jeugdbeschermingsmaatregel				
Bron:	CBS - Indicatoren jeugdzorg in natura				
Jongeren met jeugdreclassering			**0,70**	**0,60**	
Eenheid:	Het percentage jongeren (12-22 jaar) met een jeugdreclasseringsmaatregel				
Bron:	CBS - Indicatoren jeugdzorg in natura				

Cliënten met een maatwerkarrangement Wmo	**780**	**820**	**840**	**820**	

Eenheid: Aantal per 10.000 inwoners in de betreffende bevolkingsgroep

Bron: CBS - Gemeentelijke Monitor Sociaal Domein Wmo

Niet sporters		**46,90**			

Eenheid: Het percentage niet-wekelijkse sporters t.o.v. bevolking van 19 jaar en ouder. Bevolking van 19 jaar en ouder dat niet minstens één keer per week aan sport doet.

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen GGD's, CBS en RIVM

Percentage bekende hernieuwbare elektriciteit	**4**	**6**	**9**		

Eenheid: Deel van de energie die afkomstig is uit natuurlijke hulpbronnen die constant worden aangevuld, zoals uit wind, zon en waterkracht (%)

Bron: Rijkswaterstaat - Klimaatmonitor

Omvang huishoudelijk afval	**200,70**	**165,20**	**160,40**		

Eenheid: Niet gescheiden ingezameld huishoudelijk afval (kg per inwoner).

Bron: CBS - Huishoudelijk afval De CBS-afvalcijfers over 2022 worden in december 2023 gepubliceerd. In onze eigen afvalrapportages zien we een gemiddelde van 207 kilogram restafval per inwoner in 2022.

Toevoegingen aan de woningvoorraad: nieuw gebouwde woningen	**9,20**	**11,80**	**5,60**	**7**	

Eenheid: Nieuw gebouwde woningen, exclusief overige toevoegingen, zoals transformaties. Aantal per 1.000 woningen

Bron: Basisregistraties adressen en gebouwen - bewerking ABF Research

Overzicht onderdelen stad/wijk

	STAD					WIJK					TOTAAL
	Lasten	Baten	Toevoegingen	Onttrekkingen	Totaal	Lasten	Baten	Toevoegingen	Onttrekkingen	Totaal	
Bedragen x € 1.000											
Bestuur, dienstverlening en financien	**106.407**	**615.647**	**298**	**12.074**	**521.016**	**8.371**	**16**	**0**	**175**	**-8.179**	**512.837**
Bedrijfsvoering en PenO	46.763	4.316	297	1.119	-41.624	2.157	16	0	0	-2.140	-43.765
College	2.091	0	0	0	-2.091	0	0	0	0	0	-2.091
Digitalisering en automatisering	35.202	1.379	0	0	-33.822	37	0	0	0	-37	-33.859
Financiën	9.181	606.538	0	10.939	608.295	0	0	0	175	175	608.470
Herdenken	34	0	0	0	-34	0	0	0	0	0	-34
Internationale samenwerking	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Publieke dienstverlening	8.551	3.322	0	0	-5.228	0	0	0	0	0	-5.228
Raad	2.876	0	0	0	-2.876	0	0	0	0	0	-2.876
Regionale samenwerking BU	1.290	91	0	0	-1.199	0	0	0	0	0	-1.199
Regionale samenwerking WH	17	0	0	0	-17	0	0	0	0	0	-17
Wijken en wijkgericht werken	402	0	0	16	-386	6.177	0	0	0	-6.177	-6.563
Veiligheid	**29.433**	**5.442**	**78**	**572**	**-23.497**	**2.455**	**0**	**0**	**0**	**-2.455**	**-25.952**
Openbare orde en veiligheid	27.444	4.667	78	572	-22.282	2.455	0	0	0	-2.455	-24.737
Veiligheidshuis	1.990	775	0	0	-1.215	0	0	0	0	0	-1.215
Bereikbaarheid	**33.080**	**9.488**	**11.494**	**12.416**	**-22.670**	**9.111**	**12.202**	**803**	**0**	**2.289**	**-20.381**
Mobiliteit	33.080	9.488	11.494	12.416	-22.670	9.111	12.202	803	0	2.289	-20.381
Economie	**9.769**	**1.755**	**50**	**200**	**-7.864**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**-7.864**
Economische Zaken en citymarketing	6.439	193	0	0	-6.246	0	0	0	0	0	-6.246
Erfgoed B	1.120	215	50	200	-755	0	0	0	0	0	-755
Evenementen	1.073	35	0	0	-1.038	0	0	0	0	0	-1.038
Toerisme en recreatie	1.137	1.312	0	0	175	0	0	0	0	0	175
Onderwijs	**27.504**	**2.951**	**9.179**	**8.343**	**-25.390**	**19.173**	**12.560**	**441**	**240**	**-6.814**	**-32.204**
Onderwijs	27.504	2.951	9.179	8.343	-25.390	19.173	12.560	441	240	-6.814	-32.204
Cultuur	**41.509**	**8.872**	**3.567**	**13.432**	**-22.772**	**737**	**0**	**19**	**3**	**-753**	**-23.525**
Cultuur	39.140	8.034	3.263	13.208	-21.160	728	0	0	0	-728	-21.888
Erfgoed	2.369	838	304	224	-1.612	9	0	19	3	-25	-1.637
Participatie en armoedebestrijding	**165.248**	**112.324**	**0**	**642**	**-52.282**	**34.549**	**777**	**0**	**400**	**-33.372**	**-85.654**
Armoedebeleid	1.622	0	0	0	-1.622	18.585	275	0	400	-17.910	-19.532
Schulddienstverlening	288	0	0	0	-288	5.365	0	0	0	-5.365	-5.654
Werk en Inkomen	163.338	112.324	0	642	-50.372	10.599	502	0	0	-10.097	-60.469

Zorg	**66.822**	**2.481**	**3.020**	**1.253**	**-66.109**	**124.789**	**0**	**0**	**0**	**-124.789**	**-190.897**
Jeugdzorg	15.460	0	0	573	-14.887	49.674	0	0	0	-49.674	-64.561
WMO en sociale wijkteams	51.362	2.481	3.020	680	-51.222	75.115	0	0	0	-75.115	-126.336
Welzijn en inclusie	**32.301**	**2.670**	**570**	**124**	**-30.078**	**12.640**	**487**	**136**	**581**	**-11.707**	**-41.785**
Asiel, Vluchtelingen en inburgering	6.479	1.738	0	0	-4.742	15	0	0	0	-15	-4.756
Inclusie en integratie	1.614	0	500	25	-2.089	195	0	0	0	-195	-2.285
Maatschap opvang vrouwenopvang en huiselijk geweld	9.361	0	0	0	-9.361	0	0	0	0	0	-9.361
Welzijn	14.846	932	70	99	-13.886	12.430	487	136	581	-11.498	-25.383
Gezondheid en sport	**29.048**	**3.778**	**431**	**474**	**-25.226**	**7.084**	**2.065**	**318**	**218**	**-5.118**	**-30.344**
Publieke gezondheid en GGD	8.662	76	0	0	-8.587	131	11	0	0	-120	-8.707
Sport	20.386	3.703	431	474	-16.639	6.952	2.054	318	218	-4.998	-21.637
Klimaat, energie en milieu	**22.677**	**11.337**	**38**	**556**	**-10.822**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**-10.822**
Duurzaamheid bedrijv en mobiliteit	5.145	32	0	12	-5.101	0	0	0	0	0	-5.101
Duurzaamheid incl energietransitie	17.531	11.305	38	544	-5.721	0	0	0	0	0	-5.721
Ruimtelijke ontwikkeling	**49.142**	**39.661**	**25.134**	**12.324**	**-22.291**	**406**	**1.414**	**0**	**0**	**1.007**	**-21.284**
Grondzaken	35.216	35.729	2.123	1.013	-597	0	0	0	0	0	-597
ODRA, vergunning en handhaving	3.859	3.775	0	0	-84	0	0	0	0	0	-84
Stedel ontw. ruimt ord. omgevingswet	3.320	0	23.011	11.311	-15.020	250	0	0	0	-250	-15.270
Water, milieu en luchtkwaliteit	6.747	156	0	0	-6.591	156	1.414	0	0	1.257	-5.333
Wonen en leefomgeving	**51.819**	**45.333**	**9.657**	**8.379**	**-7.763**	**14.400**	**39**	**0**	**0**	**-14.362**	**-22.125**
Afval	15.351	25.078	0	0	9.727	6.765	0	0	0	-6.765	2.963
Dierenwelzijn en biodiversiteit	421	0	0	0	-421	168	0	0	0	-168	-589
Groen en klimaatadaptie in de stad	7.368	163	442	434	-7.213	4.114	4	0	0	-4.110	-11.323
Natuur en stadsparken	6.072	692	0	0	-5.380	101	0	0	0	-101	-5.482
Openbare ruimte	16.687	19.161	172	389	2.691	3.252	35	0	0	-3.217	-526
Wonen	5.920	239	9.043	7.556	-7.168	0	0	0	0	0	-7.168
Totaal	664.758	861.739	63.517	70.790	204.253	233.714	29.559	1.716	1.618	-204.253	0

Normenkader

Het normenkader rechtmatigheid betreft de inventarisatie van relevante regelgeving, waaruit financiële beheerhandelingen kunnen voortvloeien die bij niet-naleving kunnen leiden tot een onrechtmatigheid. Jaarlijks wordt het normenkader geactualiseerd. Het betreft een dynamisch document aangezien er gedurende het jaar wijzigingen kunnen optreden in de geldende regelgeving. Onderstaand is het geactualiseerde normenkader opgenomen dat door de raad kan worden vastgesteld voor de rechtmatigheidscontrole:

Daarnaast zal voor het rapporteren van fouten en onduidelijkheden een rapportagegrens worden gehanteerd van 0,05% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan de reserves.

Tot slot is onderstaand opgenomen hoe om wordt gegaan met de criteria die relevant zijn voor de rechtmatigheidsverantwoording

Voorwaardencriterium

1. Het voorwaardencriterium is het criterium van rechtmatigheid, dat betrekking heeft op de eisen die worden gesteld bij de uitvoering van de financiële beheershandelingen. De eisen/voorwaarden zijn afkomstig uit diverse wet- en regelgeving en hebben betrekking op aspecten als doelgroep, termijn, grondslag, administratieve bepalingen, normbedragen, bevoegdheden, bewijsstukken, recht, hoogte en duur.
2. Burgemeester en wethouders bieden de raad jaarlijks uiterlijk op 31 december ter vaststelling een normenkader rechtmatigheid aan. Dit kader bestaat uit alle relevante (interne) wet- en regelgeving waaruit financiële beheershandelingen kunnen voortvloeien.

Begrotingscriterium

1. Het begrotingscriterium is een criterium van rechtmatigheid dat betrekking heeft op de grenzen van de baten en lasten in de door de raad geautoriseerde begroting van exploitatie en investeringskredieten en de hiermee samenhangende programma's, waarbinnen de financiële beheershandelingen tot stand moeten zijn gekomen;
2. De begrotingsrechtmatigheid wordt beoordeeld op het niveau waarop de begroting door de raad is geautoriseerd;
3. Bij investeringsprojecten wordt de begrotingsrechtmatigheid beoordeeld op het niveau van het totaal gevoteerde kredietbedrag. Een overschrijding van het jaarbudget, passend binnen het totaal bedrag van het krediet, wordt daarmee als rechtmatig beschouwd.
4. Uitgangspunt is dat iedere afwijking van de begroting als onrechtmatig wordt beschouwd. Afwijkingen worden als acceptabel aangemerkt in de volgende situaties:
   a. Er is sprake van een overschrijding waarbij direct gerelateerde inkomsten de overschrijding compenseren.
   b. Er is sprake van een overschrijding op een open-einde regeling.
   c. De overschrijding is geautoriseerd door middel van de vaststelling van een tussentijdse rapportage .
5. Begrotingsonrechtmatigheden die passen binnen het bestaande beleid van de raad, worden opgenomen in de rechtmatigheidsverantwoording (voor zover de verantwoordingsgrens voor afzonderlijke fouten of onduidelijkheden is overschreden), maar worden niet nader toegelicht in de paragraaf bedrijfsvoering.

Misbruik en oneigenlijk gebruik-criterium

1. Het misbruik en oneigenlijk gebruik-criterium is het criterium van rechtmatigheid, dat betrekking heeft op het voorkomen, detecteren en corrigeren van misbruik en oneigenlijk gebruik van overheidsgelden en gemeentelijke eigendommen bij financiële beheershandelingen.
2. Burgemeester en wethouders zorgen voor en leggen vast de regels voor het voorkomen van misbruik en oneigenlijk gebruik van gemeentelijke regelingen en eigendommen.

Proces	Programma	Wet- en regelgeving
Gemeentefonds (Financiën)	S00-S12	Circulaires gemeentefonds
Treasury (Financiën)	S00-S12	Wet financiering decentrale overheden (Wet fido) en de bijbehorende ministeriële regelingen zoals de Regeling uitzettingen derivaten decentrale overheden (Ruddo), Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet hof), Gemeentewet en het bijbehorende Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV),

Proces	Programma	Wet- en regelgeving
		Algemene wet bestuursrecht (Awb), Regelgeving betreffende staatssteun, Wet- en regelgeving toezicht financiële ondernemingen. Treasurystatuut Verordening Arnhemse Starterslening Regeling duurzaamheidsleningen Arnhem
Investeringen (Financiën)	S00-S12	Burgerlijk Wetboek Gemeentewet (artikel 212) Algemene wet bestuursrecht Besluit begroting en Verantwoording Nota Investeren, Waarderen en afschrijven 2021
Jaarrekening (Financiën)	S00-S12	Besluit Begroting en Verantwoording Wet Normering Topinkomens Kadernota rechtmatigheid BADO (Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden) Wet markt en overheid Regeling beleidsindicatoren gemeenten Regeling vaststelling wijze waarop kengetallen worden vastgesteld en opgenomen in begroting en jaarverslag provincies en gemeenten Regeling vaststelling taakvelden en verstrekking informatie voor derden Financiële verordening Nota reserves en voorzieningen Nota risicomanagement en weerstandsvermogen
Relatiebeheer	S00-S12	Geen specifieke wet- en regelgeving
Verplichtingen administratie (Financiën)	S00-S12	
Begroting (MJPB) en budgetbeheer	S00-S12	Besluit Begroting en Verantwoording
Aanbestedingen (Financiën)	S00-S12	Aanbestedingsreglement Werken Europese aanbestedingsregels en -richtlijnen Aanbestedingswet en -besluit
Fiscaal, pensioen, personeel	S00-S12	Fiscale Wet- en regelgeving Wet op het BTW compensatiefonds Wet inkomstenbelasting 2001 Wet op de loonbelasting 1964 Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen Pensioenwetgeving (gericht op een juiste, volledige en tijdige inhouding en afdracht van pensioenpremies Pensioenreglement ABP Wet Normering Topinkomens Wet financiering sociale verzekeringen CAR/UWO Algemene Verordening Gegevensbescherming Wet minimumloon Wetboek burgerlijke rechtsvordering
Verhuur accommodaties (o.a. sport, cultuur etc)	S00-S12	Gemeentewet (art. 160 lid 1 sub e en art. 171) Burgerlijk Wetboek deel 7, titel 4 (Huur) Algemene wet bestuursrecht
Subsidies	S00-S12	Algemene wet bestuursrecht (Awb) Algemene subsidieverordening Arnhem 2016 Kadernota verbonden partijen Arnhem 2016
Verhuur vastgoed	S00-S12	Burgerlijk Wetboek (deel 6 en 7) Gemeentewet (artikel 160 lid 1sub e en artikel 170) Leegstandswet

Proces	Programma	Wet- en regelgeving
		Uitvoeringswet huurprijzen woonruimte Besluit huurprijzen woonruimte
Opbrengsten parkeergelden	S00-S12	Verordening op de heffing en invordering van parkeren en parkeerbelasting 2023
WMO / Jeugd (Zorg)	S00-S12	Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 Burgerlijk Wetboek Boek 1 Algemene wet bestuursrecht (Awb) Wet langdurige zorg Zorgverzekeringswet Uitvoeringsbesluit Wmo 2015 Wet op de Jeugdzorg, jeugdhulp bij gemeenten Jeugdwet Met bijbehorende regelingen en besluiten
Participatiewet	S00-S12	Participatiewet (Pw) IOAW IOAZ BUIG SUWI Algemene wet bestuursrecht (Awb) AOW Wet taaleis participatiewet Wijzigingswet participatiewet Verordening individuele inkomenstoeslag gemeente Arnhem TOZO TONK Met bijbehorende regelingen en besluiten
Belastingen - Riool	S00-S12	Gemeentewet (artikel 229) Algemene wet bestuursrecht (Awb) Verordening op de heffing en de invordering van de rioolheffing 2023
Belastingen - afval	S00-S12	Gemeentewet (artikel 229) Algemene wet bestuursrecht (Awb) Verordening op de heffing en de invordering van de afvalstoffenheffing 2023 Verordening op de heffing en de invordering van reinigingsrechten 2023
Bouwleges, lokale heffingen	S00-S12	Gemeentewet (art. 229) Algemene termijnenwet Verordening op de heffing en de invordering van roerende zaakbelasting 2023 Verordening op de heffing en de invordering van leges 2023 Verordening op de heffing en de invordering van scheepvaartrechten 2023 Verordening op de heffing en de invordering van toeristenbelasting 2023
Aankoop gronden, Grondexploitatie	S00-S12	Burgerlijk Wetboek Wet Voorkeursrecht Gemeenten Onteigeningswet Wet Ruimtelijke Ordening Gemeentewet Wet Inrichting Landelijk Gebied BTW Compensatiefonds Besluit Begroting en Verantwoording Nota grondbeleid Arnhem 2023
Belastingen	S00-S12	Gemeentewet Wet WOZ

Proces	Programma	Wet- en regelgeving
		Algemene wet bestuursrecht Algemene wet inzake rijksbelastingen Invorderingswet 1990 Algemene termijnenwet Kostenwet Algemene wet bestuursrecht (Awb) Besluit Begroting en Verantwoording; Faillissementswet. Kwijtscheldingsregeling gemeentelijke belastingen Arnhem
Waardebepaling woningen (WOZ proces)	S00-S12	Wet WOZ Hoofdstuk III artikel 16 t/m Art 29;
Belastingen – OZB (Financiën)	S00-S12	Gemeentewet (artikel 220). Gemeentelijke bevoegdheid tot het heffen van OZB Verordening op de heffing en invordering van onroerende zaakbelasting 2023
SiSa		Regeling informatieverstrekking SiSa Financiële verhoudingswet

Afkortingenlijst

A.
Apcg – Arnhems platform chronisch zieken en gehandicapten
APV – Algemene Plaatselijke Verordening
AR – Algemene Reserve
AST - Arnhemse standaard voor toegankelijkheid
ASV – Algemene Subsidieverordening Arnhem
AVG - Algemene Verordening Gegevensbescherming

B.
B&W – Burgemeester & Wethouders
BBV – Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BBP- Bruto Binnenlands Product
BNG – Bank Nederlandse Gemeenten
BOTOC - Breed offensief tegen ondermijnende criminaliteit
BR – Bestemmingsreserve
BSO - Buitenschoolse opvang
BUIG – Bundeling Uitkeringen Inkomensvoorzieningen Gemeenten
BV – Besloten Vennootschap
BVO - Bedrijfsvoeringsorganisatie

C.
CAO – Collectieve arbeidsovereenkomst
COA - Centraal Orgaan opvang asielzoekers
CBS – Centraal Bureau voor de Statistiek
CmK - Cultuureducatie met Kwaliteit
COELO – Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
CPB - Centraal Planbureau
CPI - Consumentenprijsindex
CSA – Centrum, Spijkerkwartier en het Arnhemse Broek

D.
DB – Dagelijks Bestuur
DU - Decentralisatie Uitkering
DSO – Digitaal Stelsel Omgevingswet
DVO – Dienstverleningsovereenkomst

E.
EV – Eigen Vermogen
EN – Europese Norm
EMU – Economische en Monetaire Unie

F.
FDFA - Fashion + Design Festival Arnhem
FIDO – Financiering Decentrale Overheden
FJP – Financiële Jaarrapportage Projecten
FTE – fulltime-equivalent (formatieplaats)

G.
GGD – Gemeentelijke gezondheidsdienst
GGZ - Geestelijke gezondheidszorg
GMR - Groene Metropoolregio
GO – Georganiseerd Overleg
GR – Gemeenschappelijke Regeling
GRP – Gemeentelijk Rioleringsplan
G40 - Netwerk van 40 (middel)grote steden

H.
HAN - Hogeschool Arnhem Nijmegen
HOV - Hoogwaardig Openbaar Vervoer

I.
ICT – Informatie- en communicatietechnologie
IHP - Integraal Huisvestingsplan
IPKW – Industriepark Kleefse Waard

J.
JGZ – Jeugdgezondheidszorg
JOGG – Jongeren Op Gezond Gewicht
JOP - Jongeren Ontmoetingsplek

M.
MBO – Middelbaar beroepsonderwijs
MFC – Multi Functioneel Centrum
MIP – Meerjareninvesteringsplanning
MIRT - Meerjarig investeringsprogramma Ruimte en Infrastructuur
MJPB – Meerjarenprogrammabegroting
MKB - Midden- en Kleinbedrijf

N.
NEN – Nederlandse Norm
NRW - Noordrijn-Westfalen
NV – Naamloze Vennootschap

O.
OAB - Onderwijsachterstandenbeleid
OAT – Ondergronds Afval Transport
ODRA – Omgevingsdienst Regio Arnhem
OCW – Ministerie Onderwijs Cultuur en Wetenschap
OGGz – Openbare Geestelijke Gezondheidszorg
OKA - OndernemersKontact Arnhem
OM - Openbaar Ministerie
OR – Openbare Ruimte
OV – Openbaar Vervoer
OZB – Onroerend Zaak Belasting
OZO - Overleg Zorg en Overlast

P.
P&O – Personeel & Organisatie
PBA - Platform Binnenstad Arnhem
PGA - Persoonsgerichte aanpak
PGB - Persoonsgebondenbudget
PIP - Persoonlijk inburgeringsplan
PMD - Plastic-, metaalverpakkingen en drankenkartons
PO – Primair onderwijs
POH – Praktijkondersteuner jeugd
PvE - Programma van eisen

R.
RBL - Regionaal Bureau Leerlingzaken
RES – Regionale energiestrategie
RIO - Re-integratie officier
RKV – Rijkerswoerd, Kronenburg en Vredenburg
RMC – Regionaal Meld- en Coördinatiepunt
ROB - Raad voor het Openbaar Bestuur

ROC – Regionaal opleidingscentrum

S.
SO – speciaal onderwijs
StAB - Stichting Arnhemse Bedrijventerreinen
SKTA - Stichting Keurmerk Taxi Arnhem
SVB - Sociale Verzekeringsbank
SW – Sociale Werkvoorziening
SWT - Sociale wijkteams
SWOA – Stichting Welzijn Ouderen Arnhem
SZW – Sociale Zaken en Werkgelegenheid

T.
TEB – The Economic Board
TLO - teams Leefomgeving

U.
UWV – Uitvoeringsinstituut Werknemers Verzekeringen

V.
VE - Volwasseneducatie
VHL – Van Hall Larenstein
VGGM – Veiligheid- en Gezondheidsregio Gelderland Midden
VMBO – Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
Vpb - Vennootschapsbelasting
VNG – Vereniging Nederlandse Gemeenten
VO – Voortgezet Onderwijs
VRI – Verkeersregeling installatie
VSO – Voortgezet Speciaal Onderwijs
Vsv – Voortijdig schoolverlaten
VV - Vreemd vermogen
VVE – Voor- en vroegschoolse educatie
VWO – Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
VWS – Volksgezondheid welzijn en sport

W.
Wabo – Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAW – Wet Aanpak Woonoverlast
Wcw - Wet collectieve warmte
Wet hof – Wet houdbare overheidsfinanciën
Wgiw - Wet gemeentelijke instrumenten warmetransitie
WGR – Wet gemeenschappelijke regelingen
Wkb Wet kwaliteitsborging bouw
Wlz - Wet langdurige zorg
Wmo – Wet maatschappelijke ondersteuning
Woo - Wet open overheid
WOZ – Wet waardering onroerende zaken
Wsp - Werkgeversservicepunt
Wsw – Wet sociale werkvoorziening
WSW - Waarborgfonds Sociale Woningbouw
Wvggz - Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg

Z.
ZVH - Zorg- en Veiligheidshuis
Zzp - Zelfstandige zonder personeel

Begrippenlijst

A.

Accress
Groei/daling van het gemeentefonds (zie ook trap-op-trap-afmethodiek).

Activa (vaste)
Bezittingen die langer dan één jaar meegaan en die in meerdere jaren worden afgeschreven (bijvoorbeeld gebouwen). Activa staan op de balans.

Afvalstoffenheffing
Betreft een heffing voor het inzamelen en verwerken van huishoudelijke afvalstoffen. De heffing wordt via een aanslag opgelegd aan iedereen die op 1 januari van het belastingjaar gebruiker is van een woning (waarvoor een verplichting tot inzamelen geldt). De grondslag voor de heffing is het aantal inwoners (betreft twee categorieën: eenpersoons- of meerpersoonshuishouden). De heffing is een tijdvak-belasting en komt in aanmerking voor de ontheffingsregeling. Bij verhuizing naar een woning binnen of buiten Arnhem wordt ontheffing verleend voor de resterende volle maanden, dat de inwoner verhuisd is. Zodra er nieuwe bewoners ingeschreven worden, ontvangen deze bewoners een aanslag afvalstoffenheffing voor de resterende maanden.

Algemene dekkingsmiddelen
Algemene dekkingsmiddelen zijn inkomsten zonder vooraf bepaald bestedingsdoel. De gemeente kan deze vrij besteden. Het gaat om de uitkeringen vanuit het Gemeentefonds, om bepaalde gemeentelijke belastingen (zoals OZB-belasting) en deelnemingen/dividend.

Algemene uitkering
Uitkering uit het gemeentefonds van het Rijk dat de gemeente geheel vrij mag besteden.

Algemene reserve
Het vrij besteedbare eigen vermogen van de gemeente. Dit vormt een buffer voor financiële tegenvallers.

Auditing
Het controleren van een organisatie.

B.

Balans
De balans toont een overzicht van de bezittingen, schulden en eigen vermogen van de gemeente op een bepaald moment.

Baten
Baten zijn zonder teken (positief) weergegeven in de begroting. Hiermee laten we zien hoeveel middelen we verwachten te ontvangen in het betreffende jaar.

Baten en lasten (stelsel van)
Gemeenten werken met een stelsel van baten en lasten. Dit betekent dat inkomsten en uitgaven moeten worden toegerekend aan het begrotingsjaar waarop zij betrekking hebben (dat wil zeggen het jaar waarin de prestatie geleverd is).

Bedrijfsvoering
De beheersing van, het toezicht op en de verantwoording over de bedrijfsprocessen binnen de gemeentelijke organisatie op basis van een bedrijfsvoeringsfilosofie.

Begroting
Een begroting geeft aan welke beleidsvoornemens de gemeente heeft, hoeveel middelen daarmee gemoeid zijn en uit welke bronnen die middelen afkomstig zijn.

Begrotingsresultaat
Financieel verschil tussen het bedrag dat volgens de begroting is toegestaan en het te verwachten bestede bedrag.

Begrotingstekort
Een begrotingstekort treedt op wanneer de lasten hoger zijn dan de baten.

Beheersmaatregel
Een activiteit die zich richt op het elimineren, vermijden of verkleinen van de oorzaak of het gevolg van een ongewenste gebeurtenis.

Belastingcapaciteit
De OZB is voor gemeenten de belangrijkste eigen belastinginkomsten. De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin bij het voordoen van een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen of ruimte is voor nieuw beleid. Om deze ruimte weer te kunnen geven is een ijkpunt nodig. In dit geval de landelijk gemiddelde tarieven. Voor gemeenten wordt de belastingcapaciteit gerelateerd aan de hoogte van de gemiddelde woonlasten (OZB, rioolheffing en reinigingsheffing). Naast de OZB wordt tevens gekeken naar de riool- en afvalstoffenheffing omdat de heffing niet kostendekkend hoeft te zijn, maar ook lager mag worden vastgesteld (er is dan sprake van belastingcapaciteit die niet benut wordt).
Benodigde weerstandscapaciteit
Het bedrag dat benodigd is om alle risico's in de begroting waarvoor geen maatregelen zijn getroffen, in financiële zin af te dekken.

Beschikbare weerstandscapaciteit
De middelen die beschikbaar zijn om eventuele tegenvallers (risico's) op te kunnen vangen.

Bestaand beleid
Beleid waarover al besluitvorming heeft plaatsgevonden.

Bestemmingsreserve
Naast de Algemene reserve zijn er buffers gevormd die niet worden meegerekend tot de weerstandscapaciteit. Het gaat hier om de bestemmingsreserves. Bestemmingsreserves zijn voor specifieke doeleinden gevormd op basis van een raadsbesluit. Bestemmingsreserves zijn gebonden aan de bestemmingen die door de raad zijn vastgesteld. Wanneer de nood echt hoog is kan er door de raad aan de betreffende bestemmingsreserve een andere bestemming worden gegeven. Aan een deel van de bestemmingsreserves hangen verplichtingen tot bestedingen waarbij er beperkte sprake is sprake is van beleidsvrijheid.

Besluit begroting en verantwoording (BBV)
Het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) beschrijft de regels waaraan onder andere begroting van een gemeente aan moet voldoen.

Bestuurlijk belang
Een gemeente kan een bestuurlijk belang hebben in een verbonden partij doordat zij in het bestuur is vertegenwoordigd. De gemeente kan het ook hebben doordat zij stemrecht heeft in de verbonden partij.

BTW-compensatiefonds
Rijksfonds waaruit gemeenten een bepaald deel van de door hen betaalde BTW kunnen terugvorderen.

C.
Circulaire
Een circulaire informeert de gemeenten over de omvang en de verdeling van de algemene uitkering, de integratie-uitkeringen - inclusief die voor het sociaal domein - en de decentralisatie-uitkeringen uit het gemeentefonds.

Compabiliteitsvoorschriften
Dit zijn de wettelijke voorschriften voor de inrichting van de gemeentelijke begroting en rekening. Sinds 2004 zijn de nieuwe voorschriften volgens het Besluit Begroting en Verantwoording van kracht.

D.

Deelneming
Participatie in een besloten of naamloze vennootschap, waarin de gemeente aandelen heeft.

Dividend
Een vergoeding die wordt uitbetaald aan aandeelhouders.

Doeluitkering
Uitkering door het Rijk aan een lagere overheid voor een nauw omschreven wettelijk vastgesteld doel of taak. De gelden zijn niet vrij besteedbaar.

E.

EMU-saldo
Het geraamde of het gerealiseerde saldo van de ontvangsten en uitgaven van een gemeente. Dit bedrag wordt berekend op transactiebasis en volgens Europese voorschriften.

F.

Financieel belang
Van financieel belang is sprake als de gemeente de middelen die ze ter beschikking stelt verloren gaan in geval van faillissement van de verbonden partij (een derde rechtspersoon) en/ of als financiële problemen bij de verbonden partij verhaald kunnen worden op de gemeente.

Financiële kengetallen
Getallen waarmee inzicht verkregen kan worden in de financiële positie van de gemeente.

Financieringsmiddelen
Kort- of langlopende geldmiddelen die nodig zijn om de kosten van uitgaven te betalen.

G.

Gemeenschappelijke regeling
Is het publiekrechtelijk juridisch kader waarbinnen twee of meer gemeentebesturen kunnen samenwerken.

Gemeentefonds
Uitkering van het Rijk die de gemeenten in principe vrij mogen besteden.

Grondexploitatie
De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitatie een forse impact kan hebben op de financiële positie van een gemeente. Indien gemeenten leningen hebben afgesloten om grond te kopen voor een (toekomstige) woningbouwproject hebben zij een schuld. Bij de beoordeling van een dergelijke schuld is het van belang om te weten of deze schuld kan worden afgelost wanneer het project wordt uitgevoerd. Van de opbrengst van de verkochte gronden kan immers de schuld worden afgelost. Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale (geraamde) baten.

K.

Kans
De mogelijkheid dat een gebeurtenis zich voordoet uitgedrukt in een waarde tussen 0 en 1.

Kapitaalgoederen
Spullen die de gemeente nodig heeft om de diensten en goederen die zij levert aan inwoners te kunnen produceren. Daarbij gaat het om grotere zaken zoals wegen, riolering, water, groen en gebouwen.

Kapitaallasten
Afschrijvingen en toegerekende rente op activa. De afschrijvingen betreffen de jaarlijkse waardevermindering van de investering. Door middel van de afschrijving worden lasten van de investering uitgespreid over de jaren dat er van de investering gebruik wordt gemaakt. De rente betreft het eigen of geleende geld dat besteed wordt om de investering te financieren.

L.

Lasten

De lasten zijn weergegeven met een minteken (negatief) in de begroting. Hiermee laten we zien hoeveel middelen we verwachten uit te geven in het betreffende jaar.

Leges

Leges zijn vergoedingen voor het genot van diensten of producten, die de gemeente levert. Dat zijn bijvoorbeeld paspoorten, uittreksels uit registers, vergunningen e.d. Daarbij geldt dat de totale opbrengst van de leges niet hoger mogen zijn dan de kosten die de gemeente voor het geheel van de legesplichtige diensten of producten maakt. De leges worden in rekening gebracht bij de aanvrager van de dienst of het product. Voor sommige leges geldt een wettelijk maximum tarief (bijvoorbeeld voor paspoorten).

Lokale heffingen

Een type gemeentelijke belasting. Voorbeelden van heffingen zijn de rioolheffing of de afvalstoffenheffing. Het geld dat gemeenten met heffingen ophalen, moeten gebruikt worden om de kosten te dekken van datgene waarvoor ze in rekening worden gebracht.

M.

Meerjareninvesteringsplanning (MIP)

In de meerjareninvesteringsplanning wordt de planning van de investeringen voor de komende jaren inzichtelijk gemaakt.

Meerjarenraming

Een prognose van de voor meerdere jaren, na het begrotingsjaar, te verwachten baten en lasten alsmede mutaties in reserves.

N.

Netto schuldquote en netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de gemeente ten opzichte van de eigen middelen en geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Een hoge netto schuldquote hoeft op zichzelf geen probleem te zijn. Of dat het geval is valt niet direct af te leiden uit de netto schuldquote zelf, maar hangt af van meerdere factoren. Zo kan een hoge schuld worden veroorzaakt doordat er leningen zijn afgesloten en die gelden vervolgens worden doorgeleend aan bijvoorbeeld woningbouwcorporaties die op hun beurt weer jaarlijks aflossen. In dat geval hoeft een hoge schuld geen probleem te zijn. Om inzicht te verkrijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

O.

Onroerende zaakbelasting

Betreft een belasting voor het in eigendom hebben van onroerende zaken in de gemeente Arnhem.
De grondslag van de belasting is de WOZ-waarde van de woning of niet-woning. Het geldende tarief voor eigenaars van woningen of eigenaars en gebruikers van niet-woningen is gebaseerd op een percentage van de WOZ-waarde. De belasting wordt via een aanslag opgelegd aan iedereen die op 1 januari van het belastingjaar eigenaar of gebruiker is van een onroerende zaak.

Overhead

De kosten van de werkzaamheden of faciliteiten die slechts een indirecte relatie vertonen met de prestaties (bijvoorbeeld leidinggeven, afdelingsadministratie of huisvesting).

Overzicht lasten en baten

Lasten: De lasten zijn weergegeven met een minteken (negatief) in de begroting. Hiermee laten we zien hoeveel middelen we verwachten uit te geven in het betreffende jaar.
Baten: Baten zijn zonder teken (positief) weergegeven in de begroting. Hiermee laten we zien hoeveel middelen we verwachten te ontvangen in het betreffende jaar.
Toevoeging aan reserve: toevoegingen aan een reserve zijn weergegeven met een minteken (negatief). Hiermee laten we zien met hoeveel middelen we in het betreffende jaar aan deze reserve laten stijgen.

Onttrekkingen aan reserve: onttrekkingen aan een reserve zijn zonder teken (positief) weergegeven. Hiermee laten we zien met hoeveel middelen we in het betreffende jaar aan deze reserve laten dalen.
Saldo toevoegingen en onttrekkingen: Bij negatief saldo verwachten we een verhoging van de reserve binnen dit programma. Bij een positief saldo verwachten we een verlaging van de reserve binnen het programma.

P.

Paragrafen
Geven volgens het BBV een dwarsdoorsnede van de begroting op financiële aspecten. Het gaat dan om de beleidslijnen van beheersmatige aspecten die belangrijk zijn, financieel, politiek of anderszins. De paragrafen zijn onderdeel van zowel de beleidsbegroting als het jaarverslag.

Parkeerbelasting
Betreft een belasting voor het parkeren van een voertuig op een plaats waar volgens de belastingverordening parkeerbelasting verschuldigd is. De grondslag is de duur van het parkeren. De parkeertijd maal het tarief bepaalt de hoogte van het bedrag. De belasting wordt geheven door in te loggen op een centrale computer via een GSM, het kopen van een parkeerticket of een parkeervergunning.

Planning- en controlcyclus
De jaarlijks terugkerende werkzaamheden die samenhangen met het opstellen, bespreken, bewaken, bijstellen en verifiëren van budgetten.

Prestatie-indicator
Kwantitatieve en kwalitatieve gegevens die inzicht geven in de resultaten van het gevoerde beleid van de gemeente.

Programma
Is een samenhangende verzameling van activiteiten en geldmiddelen gericht op het bereiken van vooraf bepaalde maatschappelijke effecten.

Programmabegroting
Dit is de typering voor de begroting waarin de programma's centraal staan. Een gemeente is vrij in de keuze van de programma's en het aantal.

R.

Reserve
Bedrag dat is gereserveerd voor toekomstige uitgaven, zonder dat de aard en de omvang van deze uitgaven al bekend zijn. Reserves worden onderverdeeld in algemene reserves en reserves met een specifieke bestemming (bestemmingsreserves).

Restrisico
De inschatting van het risico met medeneming van de effecten van beheersmaatregelen. Risico dat overblijft na risicobeheersing. (netto risico)

Risico
Gebeurtenis die zich al dan niet kan voordoen en die kan leiden tot schade met een financieel gevolg of afwijking van een te behalen beleidsdoel.

Risicobeheersing
Zijn activiteiten (beheersmaatregelen) die de kans op het optreden van risico's dan wel de gevolgen van risico's beïnvloeden (voorkomen of reduceren)

Risico-eigenaar
De persoon of het organisatieonderdeel aan wie het risico gealloceerd is.

Risico in relatie tot weerstandsvermogen
De kans op een gebeurtenis die leidt tot een directe financiële tegenvaller van materiële betekenis, die niet is afgedekt in de begroting.

Risicokaart
De risicokaart geeft inzicht in de spreiding van de risico's naar kans en gevolg.

Risicomanagement
Het geheel aan activiteiten en maatregelen gericht op het expliciet en systematisch omgaan met en beheersen van risico's.

Risicoparagraaf
Is een door het college verstrekt overzicht van alle bekende risico's tot het moment van aanbieden van de begroting.

Risicoprofiel
Overzicht van het geheel aan risico's van het betreffende proces, project, programma of beleidstraject.

Risicoscore
Per risico te bepalen score op basis van kans op voorkomen en gevolg.

Roerende zaakbelasting
Betreft een belasting voor het in eigendom van roerende zaken, zoals woonboten in de gemeente Arnhem. De grondslag van de belasting is een percentage van de RZB- waarde. De belasting wordt via een aanslag opgelegd aan iedereen die op 1 januari van het belastingjaar eigenaar of gebruiker is van de roerende zaak.

S.
Solvabiliteit
Is de verhouding tussen het eigen vermogen en het totale vermogen.

Solvabiliteitsratio
Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Indien er sprake is van een forse schuld én veel eigen vermogen (het totaal van de algemene en de bestemmingsreserves), hoeft een hoge schuld geen probleem te zijn voor de financiële positie. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de gemeente. De mate van weerbaarheid geeft in combinatie met de andere kengetallen een indicatie over de financiële positie van een gemeente.

Stelpost
Schatting van uitgaven, opgenomen in de begroting terwijl de werkelijke kosten nog niet exact bepaald kunnen worden.

Structurele exploitatieruimte
Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. Structurele baten zijn bijvoorbeeld de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting OZB. Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat wordt gekeken naar de structurele baten en structurele lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten (waaronder de rente en aflossing van een lening) te dekken.

T.
Taakmutatie
Extra geld uit het gemeentefonds voor de uitvoering van nieuwe en/of bestaande taken.

Taakveld
Eenheid waarin de programma's zijn onderverdeeld.

Trap-op-trap-af systematiek/ accresmethode
Om het totaal beschikbare bedrag te bepalen dat aan de gemeenten wordt uitgekeerd, gebruikt het Rijk de accresmethode, ook wel de 'trap-op-trap-af systematiek' genoemd. Het accress is gekoppeld aan de ontwikkeling van rijksuitgaven (niet van alle uitgaven). Stijgen de uitgaven dan stijgt het accres, dalen de uitgaven dan daalt het accress.

Treasury
Is het geheel van activiteiten in verband met het beheren van de geldstromen.

V.
Verbonden partij
Is een partij waarmee de gemeente een bestuurlijke relatie onderhoudt en waarin zij een financieel belang heeft.

Voorziening
Dit is een reservering (geoormerkte gelden) met als doel het bedrag aan te wenden in de toekomst waar de voorziening oorspronkelijk voor is gecreëerd.

W.
Weerstandsfactor
= Beschikbare weerstandscapaciteit : Benodigde weerstandscapaciteit. Bij een lagere factor dan 1 is aanzuivering van de algemene reserve vereist. Indien de factor uitkomt boven de 1,4 dan kunnen reserves worden aangewend voor nieuw beleid.

Weerstandsvermogen
Het weerstandsvermogen is de mate waarin de gemeente in staat is om de gevolgen van risico's op te vangen, zonder dat het beleid of de uitvoering daarvan in gevaar komt. Het weerstandsvermogen is de verhouding (ratio) tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit.

Z.
Zekerheidspercentage
Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen moet met behulp van de risicosimulatie een keuze worden gemaakt met welke mate van zekerheid de geïdentificeerde risico's worden afgedekt. We noemen dit ook wel het zekerheidspercentage.